The Institute of Mediaeval Studies
LIBRARY
Toronto, Ontario

ECCLESIAE OCCIDENTALIS
MONVMENTA IVRIS ANTIQVISSIMA

LONDINI ET NOVI EBORACI

APVD HENRICVM FROWDE, A.M.

ECCLESIAE OCCIDENTALIS
MONVMENTA IVRIS ANTIQVISSIMA

CANONVM ET CONCILIORVM GRAECORVM
INTERPRETATIONES LATINAE

POST CHRISTOPHORVM IVSTEL
PASCHASIVM QVESNEL
PETRVM ET HIERONYMVM BALLERINI
IOANNEM DOMINICVM MANSI
FRANCISCVM ANTONIVM GONZALEZ
FRIDERICVM MAASSEN

EDIDIT

CVTHBERTVS HAMILTON TURNER, A.M.

COLLEGII B. MARIAE MAGDALENAE APVD OXONIENSES SOCIVS
VTRIVSQVE COLLEGII B. MARIAE VIRGINIS WINTONIAE OLIM SCHOLARIS

OXONII

E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO

M DCCC XCIX

OXONII

Excudebat Horatius Hart, *A.M.*

Typographus academicus

MATRI · CARISSIMAE

ITINERVM

AD · CODICES · VISENDOS · REVISENDOS · SVSCEPTORVM

COMITI

OMNIS SCRIBA DOCTVS IN REGNO CAELORVM SIMILIS EST HOMINI
PATRI FAMILIAS QVI PROFERT DE THESAVRO SVO NOVA ET VETERA

CANONES ET CONCILIA GRAECA
AB ANTIQVIS INTERPRETIBVS LATINE REDDITA

FASCICVLI PRIMI

PARS PRIOR

CANONES QVI DICVNTVR APOSTOLORVM

SECVNDVM INTERPRETATIONES DIONYSII EXIGVI DVAS

NICAENORVM PATRVM SVBSCRIPTIONES

IN QVINQVE CLASSES SECVNDVM INTERPRETATIONVM DIVERSITATEM DISTINCTAE

PARS ALTERA

NICAENI CONCILII PRAEFATIONES SYMBOLVM CANONES

SECVNDVM INTERPRETATIONES

I CAECILIANI II ATTICI III PRISCAM IV CODICIS INGILRAMI

ITEM SECVNDVM INTERPRETATIONES

V GALLICAM VI GALLO-HISPANAM VII RVFINI VIII ISIDORI

ITEM SECVNDVM INTERPRETATIONES

IX DIONYSII EXIGVI PRIOREM X EIVSDEM ALTERAM

ITEM FRAGMENTA ET EPITOMAE DIVERSAE

PRAEFATIO

MAGNAE molis inceptum adgredior. Ecclesiae Occidentalis monumenta iuris antiquissima orsus colligere digerere disponere edere: quod uel meum uel unius cuiuslibet ingenium superaret, ni praecessissent strenui in laboribus uiri, ut in operis titulo ita hic quoque in praefatiuncula honoris causa nominandi, Christophorus Justel et Paschasius Quesnel Galli, Petrus et Hieronymus Ballerini et Ioannes Dominicus Mansi Itali, Franciscus Gonzalez Hispanus, Fridericus Maassen Austriacus. librum sane quem fere triginta abhinc annis euulgauit Maassen, *Geschichte der Quellen und der Literatur des canonischen Rechts im Abendlande* (Gratz A. D. 1871), ad manum dum laborabam numquam non habui, adeo omnia quae tale opus ineuntem adiuuare possent illic in compendio praesto erant.

Fasciculi huiusce pars prior interpretationes canonum apostolorum auctore Dionysio Exiguo duas (quarum una hic primum in lucem prodiit) et episcoporum qui concilio Nicaeno interfuerunt subscriptiones tantum continet: in altera parte (spero fore ut intra duos annos publici iuris fiat) canonum Nicaenorum cum praefationibus et symbolo haud minus duodecim interpretationes uel epitomae, ut de fragmentis taceam, inter se conferri poterunt: fasciculi secundus et tertius, modo uita cum uiribus sufficiat, de ceteris conciliis Graecis, Ancyritano Neocaesariensi Gangrensi Antiocheno Laodiceno Constantinopolitano Ephesino Chalcedonensi, quidquid latini interpretes collegerunt amplectentur, exceptis tamen actis tum Ephesinis tum Chalcedonensibus quae iuri canonico minus arcte cohaerent. in uotis quidem est concilia etiam edere quarto uel quinto saeculo in Africa Gallia Hispania habita.

In textibus recensendis hanc mihi normam constitui, ut ad calcem paginae nonnisi criticum quem uocant apparatum textui subderem, notulis nonnullis hic illic additis quae palaeographiam uel grammaticam spectant et lectiones in textum receptas confirmare possunt, ad finem autem canonum adnotatiunculas quasdam adiungerem quae uel interpretis sermonem uel interpretationis historiam illustrant. aetates indoles cognationes siue codicum singulorum siue ipsorum interpretum indagare opus est ualde necessarium, sed non huius libri neque huius fortasse linguae. differre tamen non idem est ac desperare. sensim et pedetemtim incedentibus ad ueritatem aliquando peruenire continget. quapropter singula potius separatim quam uniuersa coniunctim esse tractanda arbitratus, de codice Theodosii diaconi disputaueram, de codice Frisingensi breui sum disputaturus. illum ostendi ex iis maxime constare quae circa

A. D. 419, synodo Africana de canonibus Nicaenis et Sardicensibus sciscitante, Carthaginem ab Alexandria missa sunt (*The Guardian*, Dec. 11, A. D. 1895). hunc Romanam prae se ferre originem pro certo habeo. quippe Romana ecclesia ante annum 419 Nicaenos tantum canones admisit, quamuis illo nomine usurparentur Sardicenses certe, fortasse etiam alii. anno 419 (uel non multo postea) eam quae codicibus et Frisingensi et Wirceburgensi subest syllogen, concilia scilicet praeter Sardicense et Carthaginiense orientalia continentem, Romae esse compactam conicio, eandem circa annum 496 epistulis plurimis decretalibus esse auctam ut Felicis papae sententia in Acacium Constantinopolitanum dicta exemplis confirmaretur.

Impressione paginarum 35–88 absoluta, paginarum 89–96 tantum non absoluta, in manus meas uenit opusculum egregium in eadem materia uersatum *Patrum Nicaenorum nomina latine graece coptice syriace arabice armeniace* auctoribus Henrico Gelzer Henrico Hilgenfeld Othone Cuntz (Lipsiae A.D. 1898). qui plura quam ego ad commune propositum adtulerunt, eo quod scriptos sex linguis indices ediderunt (unde in locis nonnullis schedas meas pp 94 95 corrigere potui), minora forsan quam ego, quippe qui paucioribus uel recentioribus codicibus usi sint latinis, et familias codicum quattuor tantum non quinque discreuerint. ex hoc autem quod ea fere probauerunt quae iam antea mihi optimae esse notae uisa sunt, textus nostri auctoritas clarior elucet.

Bibliothecae quas codicum inspiciendorum causa ipse uisitaui hae sunt: Apostolica Vaticana, Nationalis Parisiensis, Regalis Monacensis, Regalis Bruxellensis, Musei Britannici; Capitulares Coloniensis, Veronensis, Lucensis, Mutinensis; Vniuersitatum Wirceburgensis, nostrae Bodleiana; collegii in Vniuersitate nostra Orielensis; coenobii Einsiedlensis; publicae Ambrosiana Mediolani, Casanatensis Romae, Laurentiana Florentiae, Bernensis, Sangallensis; priuata principis Barberini Romae: quarum omnium bibliothecariis (praecipue autem reuerendo patri Francisco Ehrle, bibliothecae Vaticanae primo custodi, et reuerendissimis uiris Capituli Coloniensis praeposito ac bibliothecario) gratias et ago et habeo quam maximas. codices bibliothecae Caesareae Vindobonensis tres, Capitularis Coloniensis quinque, coenobii S. Pauli apud Carinthios duo, in meum usum humanissime commodati, ad bibliothecam Bodleianam transmissi sunt. Atrebatensis, quem solum ipse nondum uidi, collationem curis beneuolis acceptam refero.

Qui operam consilium auctoritatem mihi suppeditauerunt, sicut longum est omnes recensere, ita non sunt praetermittendi W. M. Ramsay professor olim Oxoniensis nunc Aberdonensis, A. E. Cowley nullius linguae orientalis non peritus, H. N. Bate et Chr. Cookson collegae mei, denique A. H. Cruickshank, amicorum amicissimus, scholae Wintoniensis ex hypodidascalis: utinam eorum spei res non plane impar sit. Typographei Clarendoniani Delegati opes, artifices opem large et adsidue impenderunt, quo liber prodeat dignus materia sua, dignus Vniuersitate nostra.

In festo S. Luciae,
Idibus Decembribus, Anno Salutis MDCCCXCVIII

INDEX SIGLORVM

IN HOC FASCICVLO ADHIBITORVM

I CODICES

Maassen = Fr. Maassen *Geschichte der Quellen und der Literatur des canonischen Rechts im Abendlande* Gratz 1871

Jaffé-Wattenbach = Ph. Jaffé et G. Wattenbach *Ecclesiae metropolitanae Coloniensis codices manuscripti* Berolini 1874

Stevenson = H. Stevenson et Io. B. de Rossi *Codices Palatini Latini Bibliothecae Vaticanae* Romae 1886

Duchesne = L. Duchesne *Le Liber Pontificalis: Texte Introduction et Commentaire* Parisiis 1886

Mommsen = Th. Mommsen *Gesta Pontificum Romanorum: Libri Pontificalis pars prior* Berolini 1898

A Codex Albigensis (olim bibliothecae capitularis) 2: saec. ix *Catalogue général des Manuscrits des Bibliothèques publiques des Départements* I (Parisiis 1849) p 481: Maassen p 592: Duchesne p xv

B Codex Bobiensis nunc Mediolanensis bibliothecae Ambrosianae S 33 sup.: saec. ix exeunt. . . . . Maassen p 471

C Codex Corbeiensis postea Sangermanensis nunc Parisinus lat. 12097 (uide etiam *c* et C-Ruf): saec. vi . . . . Maassen p 556: Duchesne p xiv

D Codex Diessensis nunc Monacensis lat. 5508 (uide etiam **b**): saec. ix . Maassen p 624

E Codex Enipontanus (castelli quod uocatur Ambras) nunc Vindobonensis 411: saec. ix–x . . . . Maassen p 668

F Codex S. Mauri Fossatensis nunc Parisinus lat. 1451 (uide **F**, **F**-Dam): saec. viii exeunt. uel ix . . . . Maassen p 613: Duchesne p xlix (et tabula i ad finem tom I): Mommsen p lxx

G Codex sylloges 'systematicae' quae uocatur S. Germani de Pratis unicus Parisinus lat. 12444: saec. ix . . . . Maassen p 836

I Codex Ingilrami episcopi Teatini nunc Vaticanus Reginae Christinae 1997: saec. ix . . . . Maassen p 526: Duchesne p xv

J Codex Christophori Justel nunc Oxoniensis Bodleianus e Mus. 100 101 102: saec. vii . . . . Maassen p 533

K Codex Coloniensis bibliothecae capitularis ccxii (cf Jo-K): saec. vii Maassen p 574: Jaffé-Wattenbach p 93: Duchesne p xv

L Codex Laureshamensis nunc Vaticanus Palatinus 574: saec. ix Maassen p 585: Stevenson p 184

M Codex Moguntiensis nunc Vaticanus Palatinus 577: saec. ix (fortasse ix ineunt.) . . . . Maassen p 425: Stevenson p 191

𝔐 Codex Mutinensis bibliothecae capitularis Ord. I Num. 12: saec. vii–viii Maassen p 796: Duchesne p cxcvi: Mommsen p xciii

S Codex Augiensis postea Sanblasianus nunc coenobii S. Pauli apud Carinthios xxv $\frac{a}{1}$ (uide **S**, **S**-Dam): saec. vii–viii . . . . . . Maassen p 504

T Codex Tolosanus 364 (I 63): saec. viii–ix . . . . . . *Catalogue général des Manuscrits des Bibliothèques publiques des Départements* VII (Parisiis 1885) p 203: Maassen p 592

U Codex Veronensis bibliothecae capitularis lxi (59): saec. vii–viii . Maassen p 646

V Codex Veronensis bibliothecae capitularis lix (57): saec. vi–vii . Maassen p 761: uide etiam quae disputaui in ephemeride *The Guardian* Dec. 11, A.D. 1895, p 1921

W Codex Wirceburgensis bibliothecae olim capitularis nunc Vniuersitatis Mp. th. f. 146 (uide etiam **M**): saec. ix . . . . Maassen p 551

X Codex fortasse Trevirensis nunc Parisinus lat. 3836 (uide **S**, **S**-Dam): saec. viii . . . . Maassen p 504

Y Codex Coloniensis bibliothecae capitularis ccxiii (uide etiam **S**): saec. vii–viii Maassen p 504: Jaffé-Wattenbach p 95

Z Codex Lucensis bibliothecae capitularis 490 (uide etiam **S**, Ruf-Z): saec. viii exeunt. . . . . . Maassen p 504: Duchesne p clxiv (et tabulae ii iii ad finem tom I): Mommsen p lxxiv (et tabulae i ii iii ad finem tom I)

Γ Codex coenobii S. Galli 682 (uide **Q**): saec. ix . . . . . Maassen p 16

Δ Codex coenobii Eremitarum Einsiedlensis 205 (uide **Q**): saec. ix . Maassen p 16

F Codex Frisingensis nunc Monacensis lat. 6243 (uide etiam **M**): saec. ix ineunt. . . . . Maassen p 476

Θ Codex Theodosii diaconi Veronensis bibliothecae capitularis lx (58) = Romanus Casanatensis A III 24 (uide etiam θ): saec. vii . . Maassen p 546: uide quae fusius disputaui in ephemeride *The Guardian* Dec. 11, A.D. 1895, p 1921

O Codex (sylloges dictae Paschasii Quesnel, uide **Q**) coenobii Eremitarum Einsiedlensis 191: saec. viii–ix . . . . Maassen p 487

Σ Codicum eiusdem sylloges Parisinorum lat. 1454 (olim Guill. Sacheri) et 3842 A consensus: saec. ix–x . . . . Maassen p 487

Σ_2 Ea quae in Σ eidem syllogae praeposita sunt . . . . . Maassen p 487

Υ Codex eiusdem sylloges Vindobonensis 2141 (uide etiam **M**): saec. ix ineunt. Maassen p 487

Φ Codex eiusdem sylloges Vindobonensis 2147 (uide etiam ϕ): saec. x–xi . Maassen p 488

Ψ Codex eiusdem sylloges S. Vedasti nunc Atrebatensis 644: saec. ix . Duchesne p xiv

Ω Codex eiusdem sylloges Oxoniensis collegii Orielensis xlii: saec. xii . Masssen p 490

a Codex (sylloges Dionysii Exigui) Andegauensis nunc Parisinus lat. 3837: saec. ix ineunt. . . . . Maassen p 427

bb Codex Bruxellensis burgund. 8780–8793 (uide etiam **b**): saec. ix . Maassen p 636

bh Codex Musei Britannici Harleianus 3030 (uide etiam **b**): saec. ix *Catalogue of Ancient Manuscripts in the British Museum, II: Latin* (Londini 1884) p 88

bi Codex Bigotianus nunc Parisinus lat. 2796 (uide etiam **b**): saec. ix . Maassen p 611

c Codicis Corbeiensis (uide C) index patrum Nicaenorum (cum symbolo Nicaeno) alter: saec. vi . . . . Maassen p 562

f Codex Engolismensis nunc Vaticanus Reginae 1127 (uide **F**, **F**-Dam): saec. ix . . . . Duchesne p l: Mommsen p lxx

h Codex sylloges Hispanae epitomatae Vaticanus 5751: saec. x . . Maassen p 646

j Codex (sylloges Dionysii Exigui) Christophori Justel nunc Oxoniensis Bodleianus e Mus. 103: saec. x . . . . . Maassen p 427

m Codex eiusdem sylloges Parisinus lat. 1536: saec. x . . . . Maassen p 427

n Codex eiusdem sylloges Parisinus lat. 3845: saec. x . . . . Maassen p 427

p Codex Vaticanus Palatinus 485: saec. ix . . . . . . Stevenson p 155

u Codex sylloges dictae Vaticanae (uide **v**) Barberinus XIV 52: saec. ix–x Maassen p 513

v Codex eiusdem sylloges Vaticanus 1342: saec. ix–x . . . . Maassen p 512

w Codex eiusdem sylloges Florentinus Laurentianus bibl. aedil. eccl. 82: saec. x Maassen p 513

α Codex sylloges Dionysiano-Hadrianeae (eius scilicet quam anno 774 ad Carolum magnum misit Hadrianus papa: uide **H**) Augiensis postea Sanblasianus nunc coenobii S. Pauli apud Carinthios 6 (34): saec. ix ineunt.

γ Codex eiusdem sylloges S. Germani de Pratis nunc Parisinus lat. 11710: scriptus anno 805 . . . . Maassen p 441

δ Codex eiusdem sylloges Bernensis 89: saec. viii–ix . . . . Maassen p 441

ζ Codex eiusdem sylloges Wirceburgensis bibliothecae olim capitularis nunc Vniuersitatis Mp. th. f. 3: saec. viii–ix

θ Codicis Theodosii diaconi Veronensis bibl. capit. lx (58) manus posterior (uide Θ): saec. xii . . . . Maassen p 547

κ Codex sylloges Dionysiano-Hadrianeae (uide **H**) Coloniensis bibliothecae capitularis cxvi: saec. ix ineunt. . Maassen p 441: Jaffé-Wattenbach p 47

λ Codex eiusdem sylloges Coloniensis bibliothecae capitularis cxv: saec. ix ineunt. . . . . Maassen p 441: Jaffé-Wattenbach p 46

μ Codex (eiusdem sylloges, sed de additamentis tantum ipsi syllogae alienis a nobis adhibetur) ecclesiae fortasse S. Martini cuiusdam nunc Parisinus lat. 3838: saec. x . . . . Maassen pp 28 443 914

φ Codicis Vindobonensis 2147 (uide Φ) manus altera: saec. xi . . Maassen p 488

And-col Codex (sylloges Andegauensis 'systematicae') Coloniensis bibliothecae capitularis xci: saec. viii . . Maassen p 821: Jaffé-Wattenbach p 34

C-Ruf Codicis Corbeiensis (Paris. lat. 12097, uide C) symbolum Nicaenum e Rufino descriptum: saec. vi . . . . Maassen p 570

Cr-ed Cresconii Breuiarium Canonicum (seu potius Concordia Canonum) editum a Chr. Justel *Bibliotheca Iuris canonici ueteris* (Lutetiae, A.D. 1661) tom I app. p xxxiii = Migne *Patr. Lat.* lxxxviii p 829: uide **Cr** Maassen p 807

Cr-wirc *uel* Cr-w Codex Cresconii Wirceburgensis nunc Oxoniensis Bodleianus laud. misc. 436 (uide **Cr**): saec. ix ineunt. . . . . Maassen p 806

Jo-K Codicis Coloniensis (uide K) epistula Ioannis papae ad Caesarium Arelatensem data: saec. vii . . . . . . Maassen pp 297 582

Pasch Paschasinus legatus Romanus apud actionem xvi concilii Chalcedonensis (Mansi vii 443: Labbe-Coleti iv 1747), testibus

(1) Rustici sylloge, cuius codices Vaticanos Parisinum Montispessulanum Veronensem enumerat . . . . Maassen p 745

(2) codicibus Parisino lat. 16832 saec. ix et (olim Parisino S. Germani nunc) Vaticano Reginae 1045 saec. x, uide Maassen p 739

Ruf-E Rufini *Historiae Ecclesiasticae* codex coenobii Eremitarum Einsiedlensis 346 (uide **Ruf**): saec. viii

Ruf-P Eiusdem codex Vaticanus Palatinus 822 (uide **Ruf**): saec. ix . Stevenson p 288

Ruf-Z Eiusdem codex Lucensis 490 (uide Z et **Ruf**): saec. viii exeunt. . . Duchesne p clxv: Mommsen p lxxiv

Ruf-ed Eiusdem editio nouissima curante Petro Cacciari, Romae A.D. 1740

Sp-ed *Collectio canonum ecclesiae Hispanae* edente F. A. Gonzalez, Matriti A.D. 1808. Ex ista editione laudati sunt codices hi:

aem codex Aemilianensis nunc Escurialenis I D 1: saec. x exeunt. Gonzalez (p xiii): Maassen p 668

alv codex Alueldensis nunc Escurialensis I D 2: saec. x exeunt. Gonzalez (p xi): Maassen p 667

esc codex Escurialensis I E 12: saec. x–xi . Gonzalez (p xv): Maassen p 668

ger codex Gerundensis bibliothecae capitularis: saec. xi Gonzalez (p xvi): Maassen p 670

mat codex Matritensis bibliothecae publicae P 21: saec. x–xi Gonzalez (p xv): Maassen p 669

tol 1 codex Toletanus bibliothecae capitularis xv 16: saec. xi Gonzalez (p xiv): Maassen p 669

tol 2 codex Toletanus bibliothecae capitularis xv 17: saec. xi Gonzalez (p xv): Maassen p 669

urg codex Vrgelitanus bibliothecae capitularis: saec. x–xi Gonzalez (p xvi): Maassen p 669

catt codicum duorum Catalanorum, Vrgelitani et Gerundensis, consensus

toll codicum duorum Toletanorum consensus

F Codicum F *f* consensus

F-Dam Symbolum Nicaenum a Damaso papa adlegatum, teste **F**

H Codicum Dionysiano-Hadrianeorum consensus; adducuntur ad canones apostolorum α γ δ κ λ W, ad nomina episcoporum Nicaenorum α γ δ ζ λ *catt-ed*, ad canones Nicaenos α γ δ ζ κ λ

M Codicum familiae a Fr. Maassen primum adhibitae consensus: scilicet ad canones Caeciliano interprete Nicaenos ϝ Υ W, ad eosdem Isidoro interprete ϝ W

Q Codicum sylloges dictae Paschasii Quesnel consensus: scilicet ad nomina episcoporum Nicaenorum Σ Υ Ψ (post No 40) Ω, ad canones Isidoro interprete Nicaenos Γ Δ Θ (inde a canone xviii [=xiii]) Σ Υ Φ Ψ Ω

S Codicum sylloges dictae Sanblasianae consensus, scilicet ad nomina episcoporum Nicaenorum S X Y, ad canones Isidoro interprete Nicaenos S X Y Z

S-Dam Symbolum Nicaenum a Damaso papa adlegatum, teste **S**

T Codicum A T (Albigensis et Tolosani) consensus

b Codicum consensus (ad titulos canonum apostolorum) *bh bi*, uel (ad canones apostolorum i–xxxi) *bb bh bi*, uel (ad canones apostolorum xxxii–xlviiii) *bb bi* D

v Codicum sylloges dictae Vaticanae consensus: scilicet ad canones apostolorum et nomina episcoporum Nicaenorum *u w*, ad canones interpretationis priscae Nicaenos *u v w*

Cr Codicis Cr-wirc (Cr-w) cum Cr-ed consensus

Ruf Codicum Ruf-E Ruf-P Ruf-Z (et ad symbolum Nicaenum C-Ruf) cum Ruf-ed consensus

Sp Codicum E *φ* cum Sp-ed consensus

II

COMPENDIA IN APPARATV CRITICO ADHIBITA

Gr	*Graecus textus*	*cet om*	*ceteris omissis*
om	*omittit* uel *omittunt*	*ex sil*	*ex silentio*
praem	*praemittit* uel *praemittunt*	*in ras* (*sub ras*)	*in rasura* (*sub rasura*)
tr	*transponit* uel *transponunt*	*m contemp*	*manus scribae contemporanei*
homoeot homoeotel	*homoeoteleuton*	*corr m p*	*correxit manus prima*

\+ *addit* uel *addunt*

§ *incipit* (in margine tantum adhibetur)

¶ *desinit* (in margine tantum adhibetur)

| finis lineae: *e.g.* p 120 col *a* in notulis ce | ris significat litteras c e ad finem lineae, r i s ad initium sequentis inueniri

† † significatur ea quae inter obelos ponuntur ita in codicibus esse corrupta ut uera lectio uix inueniri possit

* (1) codici superpositum, *e.g.* Y*=manus prima codicis Y (Y² manus secunda, &c)

(2) alibi in notulis=litterae quae legi non possunt; ita ut asterisco uni unius litterae spatium respondeat, duobus duarum, &c: *e.g.* p 12 col *b*, + * * * M significat tres ut uidetur litteras (uel consulto deletas uel quouismodo attritas) inter q u i et p o p u l o iam legi non posse

Quae in textu characteribus italicis (scilicet inclinatis) imprimuntur, ea nullam quoad codices auctoritatem habent: quae in apparatu critico, litteras uel uoces repraesentant siue secundis codicis scribae curis seu correctoris alicuius manu in rasura scriptas ita ut primae lectionis uestigia deleantur

ADDENDA EMENDANDA CORRIGENDA

p 1 *col a*: *ad codicis* Z *notitiam adde* [fol. 214 *a*
col a ad fin: *adde* Istam interpretationem primus edidi
col b (*et p* 2 *col b*). *Nimis audacter de codd* M B *disserui: tertiam enim Dionysii interpretationem notam fecit nobis praefatio sola in unico codice Nouarensi* xxx (66) *tradita* (*uide Maassen p* 964), *ubi diserte testatur auctor noster* 'canones autem qui dicuntur apostolorum et Serdicensis concilii atque Africanae prouinciae quos non admisit uniuersitas, ego quoque in hoc opere praetermisi.' *tamen uel ipsum Dionysium uel posteriorem quendam interpretationem secundam ad graecum exemplar emendauisse, textum ita emendatum codices* M B *nobis seruare, nemo non confitebitur.*
col b ad fin: *adde* Ediderunt primi Jacobus Merlin *Concilia* (Parisiis A. D. 1524 apud Galliot du Pré) tom II fol ii *a* (sed secundum pseudo-Isidori formam) et Ioannes Wendelstinus *Canones Apostolorum: Veterum Conciliorum Constitutiones: Decreta Pontificum Antiquiora* (Moguntiae A.D. 1525 in aedibus Ioan. Schoeffer) fol. 2 *b*: e recentioribus nominare licet Christophorum Justel *Bibliotheca Iuris Canonici Veteris* (Lutetiae A.D. 1661) I 102 112 (= Migne *P. L.* lxvii 141), Labbe-Coleti *Concilia* tom I (Venetiis A. D. 1728) p 45, Mansi *Concilia* tom I (Florentiae A. D. 1759) p 49. et (e cod M) Zaccaria *Dissertazioni . . a storia ecclesiastica appartenenti* (Romae A.D. 1780) II 77

p 5 *col a in not ad tit* XXVII: *pro* '*p* 6 *col* b', '*p* 23 *col* b' *lege* '*p* 6 *col b*', '*p* 23 *col b*'

p 11 *col a in not ad can* VI *l* 3: *pro* ἐκβάλλῃ *lege* ἐκβάλῃ *cum codd Patmensibus* POB′ POΓ′

p 19 *col a can* XXVII *ll* 8–11, *col b can* XXVIII *ll* 8–11: *nouies utrobique pro* U *lege* V

p 20 *col a in not ad can* XXVIIII *l* 6: *pro* ἀπὸ ἐμοῦ Πέτρου *habent codd Patmenses* ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου

p 23 *col a can* XXXIII *l* 7, *col b can* XXXIIII *l* 7: *adde* 'minusne' scripsi certissimis codicum indiciis fretus; in Forcellini-De Vit non habetur 'minusne,' sed cum uiderem sub uoce 'minusue' e Cassiodoro (Dionysii nostri aequali) adlegata esse tria loca, et inuenturum me conieci et inueni editionem Cassiodori a Th. Mommsen curatam 'minus ne' ter praebere (*Variarum* IIII xxxii 3 V vii 3 XII viii 3). qui in ea editione indicem rerum et uerborum composuit, L. Traube, 'minus ne' idem scripsit ualere atque 'excepto quod' 'praeterquam quod'; inconsulte, ut puto, Dionysius enim noster hac uoce graecum uertit εἰ δὲ μή γε (= 'sin minus' 'si quo minus')

p 24 *col b in not ad can* XXXVI *tit*: *pro* ice *lege* licet

p 25 *col a can* XXXVII *l* 6: *pro* pentecosten *lege* pentecostes *cum* K (Z) *a* et Dion II*; *uide can Nic* XX *p* 139

p 29 *col a can* XL *l* 15, *col b can* XLI *l* 15 (*cf p* 10 *col a, in not ad can* V *l* 3) de altario: *adde* uide Rönsch *Itala und Vulgata* p 259

p 30 *col a can* XLV *l* 3: *pro* QUAE *lege* QVAE

p 32 *col a can* XLVIIII *ll* 7 10, *col b can* L *ll* 7 10: *pro* EUNTES *et* SPIRITUS *lege* EVNTES *et* SPIRITVS
col b in not ad colophona: *pro* REGULAE *lege* REGVLAE

p 33 *Addenda ad p* 19 *can* XXVII (XXVIII) *l* 8: *auctori nostro proximus omnium accedit S. Irenaei interpres* Haer. III xvi 9 'Qui cum uapularet non repercutiebat, qui cum pateretur non est minitatus, et cum tyrannidem pateretur rogabat Patrem ut ignosceret his qui se crucifixerant': *sed incertum quae aut quanta de S. Petro hauserit*
ibidem: *pro* clausulum *lege* clausulam

p 35 *col a ad notitiam codicis* C: *pro* 'fol. 62 *a*' *lege* 'fol. 62 *b*'
col a ad notitiam codicis bh: *pro* Nos *lege* Nomina
col b ad notitiam codicis Υ: *post* saec. ix *adde* uel ix ineunt.
ad fin: *adde* Nomina patrum Nicaenorum edidit Io. Wendelstinus *op cit* fol. A iii *b* e codd forsan tribus quorum unus nostrae col *I* alter col *III* patrocinabatur. ediderunt etiam (1) Chr. Justel *op cit* I 286 e cod J (uide nostram col *III*), quem secuti sunt fratres Ballerini *S. Leonis Magni Opera* III (Venetiis A. D. 1757) 503 (= Migne *Patr. Lat.* lvi 766) ratione habita codicum nostrorum V (col *II*) *v* (cf col *III*) praeter Vallicell. A 5 (cf col *I*): (2) Quesnel *S. Leonis Magni Opera* (Lutetiae A. D. 1675) II 14 e codd Ω et Σ (col *IIII*), quem secuti sunt iidem Ballerini *op cit* III 30 (= Migne *P. L.* lvi 374), ratione habita codicum I et Υ (hunc esse codicem 'Vindeb.' patet ex adnotatione ad [No 94] Narcissus de irenopoli): (3) Gonzalez *Collectio canonum ecclesiae Hispanae* (Matriti A. D. 1808) p 8 e codd *urg* et *ger*, item p 13 e codd *toll*, quae mutuatus sum col *I* et col *V*: (4) Gelzer Hilgenfeld et Cuntz *Patrum Nicaenorum nomina latine* etc (Lipsiae A. D. 1898); α (= col *I* editionis nostrae) e codd Vat. Reg. 1021 1043 Ottob. 312 Sessor. lxiii Vallicell. A 5, necnon e Gonzalez quem praecipue (sed temere) secuti sunt; β (= coll *II III*) e codd nostris V C *bb* (qui codex quoad nomina episcoporum alias adhibendus erat) X F J *u v* praeter Paris. lat. 1455; γ (= col *IIII*) e codd Ϝ I Γ Σ Φ; δ (= col *V*) e codd K *c* et Gonzalez

p 37 *col IIII*: *de aliis codicibus* Γ Δ Φ *uide p* 96 *sub titulo* Supplenda
col IIII l 3: *pro* '*p* 102' *lege* '*p* 106'
col IIII l 29 *pro* '*praem* similiter et.' *lege* '*praem* similiter et Θ'
col IIII l 39: *de codd* Ϝ W *uide amplius p* 96 *sub titulo* Supplenda
col V: *de alio codice Parisino* lat. 3838 (μ) *uide p* 96 *sub titulo* Supplenda *et pp* 97 98

p 39 *col V* Potamon: *adde* '*om toll-ed*'

p 43 *col III* taucitanensisl ybiensis: *lege* taucitanensis lybiensis

p 84 *col II post* Africae: *lege* '*tr post No* 207 C *bh*'

p 94 II a. Index copticus: *uide Gelzer Hilgenfeld et Cuntz* op cit *pp* xxi 77

p 95 b. Index syriacus: *ibidem pp* xxii 95
c. Index Theodori lectoris: *ibidem pp* xviii 59

CANONES APOSTOLORVM

I.

SECVNDVM INTERPRETATIONEM DIONYSII EXIGVI PRIMAM

K **Codex Coloniensis** Bibliothecae Capitularis ccxii: saec. vii [fol. 1 *b*

L **Codex Laureshamensis nunc Vatic. Palat.** 574: saec. ix [fol. 99 *b*

M **Codex Moguntiensis nunc Vatic. Palat.** 577: saec. ix (fortasse ix ineunt.) [fol. 12 *a*

Y **Codex Coloniensis** Bibliothecae Capitularis ccxiii: saec. viii [fol. 2 *b*

Z **Codex Lucensis** Bibl. Capit. 490: saec. viii–ix

F **Consensus codicum F Fossatensis (S. Mauri) nunc Paris.** lat. 1451: saec. ix [fol. 60 *b*]: et *f* **Engolismensis nunc Vatic. Reginae** 1127: saec. ix [fol. 77 *b*

a **Codex Andegauensis nunc Paris.** lat. 3837: saec. ix ineunt. [fol. 11 *a*

bb **Codex Bruxellensis burgund.** 8780–8793: saec. ix [fol. 40 *b*

bh **Codex Brit. Mus. Harleianus** 3030 (inde a tit. xi usque ad can. xl; sed post can. xxxi multa legi non possunt): saec. ix [fol. 231 *a*

bi **Codex Bigotianus nunc Paris.** lat. 2796: saec. ix [fol. 109 *b*

D **Codex Diessensis nunc Monac.** lat. 5508 (inde a can. xxxii): saec. ix [fol. 1 *a*

b **Codicum** *bh bi* (tit.), *bb bh bi* (usque ad can. xxxi), **uel** *bb bi* D (inde a can. xxxii) **consensus.**

G **Collectio 'systematica' S. Germani de Pratis, nunc Paris.** lat. 12444: adducit canones iiii, v (in unum redactos), viii (quem 'vii' titulat), xxiii ('xxii'?) xxv, xxvi (in unum redactos sub titulo 'xxiii'), xxviii (sub titulo 'xxv'), xxxiii ('xxx'), xxxv ('xxii' sc. 'xxxii'), xxxvi ('xxiii' sc. 'xxxiii'), xxxviiii ('xxxvi'), xli ('xxxviiii'), xlvi ('xliiii'), xlviii ('xlvi'), xlviiii ('xlvii'): saec. ix ineunt.

De numeris canonum nota codicem bb cum G *consentire: quippe qui in unum redigat canones* iiii v ('iiii'), xv xvi ('xiiii'), xxv xxvi ('xxiii'), *in duos diuidat* xl ('xxxvii, xxxviii'), *ita ut in totum canones* xlvii *fiant: contra codex* Y *titulos habet tantum* xlviii (*omittit enim* xv, *diuidit in duos* xl, *in unum coniungit* xlv xlvi), *canones autem* li, *diuiduntur enim* xxvi *cum Dion* II *et* xl *cf bb*

Quod ad orthographiam spectat, contuli codices tres Rhenanos (K M Y) *unum Italicum* (Z)

II (III).

SECVNDVM INTERPRETATIONEM DIONYSII EXIGVI ALTERAM

Θ **Codex Casanatensis (Romae)** A III 24 = **Veron.** Bibl. Capit. lx (58): saec. vii [fol. 1 *a*

j **Codex Justelli nunc Oxoniensis Bodleianus** e Mus. 103: saec. x [fol. 9 *a*

p **Codex Vaticanus Palatinus** 485: saec. ix [fol. 68 *a*

v **Consensus codicum Barberin.** xiv 52 saec. ix–x (*u*; fol. 4 *a*) et **Laurent.** **bibl. aedil.** eccl. 82 saec. x (*w*; fol. 5 *a*)

H **Consensus codicum collectionis a Papa Hadriano ad Carolum Magnum anno 774 missae:**

a **codex Augiae ut uidetur scriptus nunc Sanblasianus 6 (34) coenobii S. Pauli apud Carinthios**: saec. ix ineunt. [fol. 2 *a*

γ **codex S. Germani de Pratis, nunc Paris.** lat. 11710: scriptus anno 805 [fol. 12 *b*

δ **codex Bernensis** 89: saec. viii–ix [fol. 31 *a*

κ **codex Coloniensis** Bibl. Capit. cxvi: saec. ix ineunt. [fol. 1 *b*

λ **codex Coloniensis** Bibl. Capit. cxv: scriptus ante annum 819 [fol. 19 *b*

W **codex Wirceburgensis** (olim Bibl. Capit.) Mp. th. f. 146: saec. ix [fol. 18 *a*

Cr **Cresconii Breuiarium Canonicum, consentientibus textu a Justello impresso et codice qui infra:**

Cr-wirc **Cresconii Breuiarii codex Wirceburgensis nunc Bodleianus** laud. misc. 436, saec. ix ineunt.

Cr-ed **Cresconii editio Justelliana** (Bibliotheca Iuris Canonici Veteris, 1661, I app. p. xxxiii, Migne P. L. lxxxviii, p. 829)

Jo-K Canones xxv, xxviiii, a Joanne Papa adducti, teste codice Coloniensi ccxii (K) [fol. 127 *b*

SECVNDVM INTERPRETATIONEM DIONYSII EXIGVI TERTIAM

M' **Codex Mutinensis** Bibl. Capit. Ord. I Num. 12: saec. vii–viii [fol. 1 *a*

B **Codex Bobiensis nunc Mediolanensis** Bibl. Ambros. S. 33 sup.: saec. ix ex. [fol. 27 *b*

De re orthographica contuli codd Θ M', *utrumque Italicum*

Interpretatio Dionysii prima.

INCIPIVNT CAPITVLA CANONVM APOSTOLORVM

I De ordinatione episcopi.

II De ordinatione presbiteri diaconis et ceterorum.

III Nihil aliud in sacrificio praeter quod Dominus statuit offerendum.

IIII Quae species ad altare non ad sacrificium sed ad benedictionem simplicem debeant exhiberi.

V Quod ea quae in ecclesiis offerri non possunt ad domos sacerdotum a fidelibus deferantur.

VI Vt episcopus aut presbiter uxorem suam quam debet caste regere non relinquat.

Titulos omittunt Z bb, *diuerse reddit* **F** *uid Appendicem p* 34: *codex a, quum interpretationem Dionysii secundam quoad cetera concilia praebeat, ita hic quoque titulos et in indice* (*a* 1°) *et cum textu* (*a* 2°) *duplices reddit: unde ea solum notanda iudicaui quae in utroque loco inueni*

K L M Y **F** *a bi* INCIPIVNT CAPITVLA CANONVM APOSTOLORVM M *f bi*: INCIPIVNT CAPITVLA CANONVM Y INCP CAPITVLA CANONVM SANCTORVM APOSTOLORVM K L INCIPIT CANÑ APOSTOLORVM F INCIPIVNT TITVLI ¶ F CANONVM APOSTOLORVM NVMERO L *a*

II **presbiteri**: praespyterii Y prbm et K presbiterorum L **diaconis et ceterorum**: et diac̄ *a* **diaconis**: diac̄ *a bi* diac̄m̄ K diaconū L

III in sacrificium *bi*

IIII **ad sacrificium**: sacrificia Y ad sacrificandum K L **sed ad benedictionem**: *om bi* debent Y debeat K L exhibere L *bi*

V **Quod**: ut K L domum Y **a**: *om* Y

VI castam *bi*

K M Y I epīs Y

II presb M praespyt. Y citerorum K ceterum Y

IIII symplicem K exhibere L exibere *bi*

V aeccIesiis M ecclesis Y offeri M offerre *bi* domus K L dom' *bi*

VI prbr K praesbiter M praesbyter Y debit K regire K

Interpretationes Dionysii secunda et tertia.

INCIPIVNT CAPITVLA CANONVM APOSTOLORVM

I De ordinatione episcopi.

II De ordinatione presbiteri diaconi et ceterorum.

III Nihil aliud in sacrificio preter quod Dominus statuit offerendum.

IIII Que species ad altare non ad sacrificium sed ad benedictionem simplicem debeant exiberi.

V Quod ea que in ecclesiis offerri non possunt ad domos sacerdotum a fidelibus deferantur.

VI Vt episcopus aut presbiter uxorem suam quam debet caste regere non relinquat.

Interpretationes Dionysii secunda et tertia (*si recte iudicaui illam in codd* Θ *j p* **v H Cr** *inueniri, hanc in* MB, *qua de re uide prolegomena mea*) *in perpaucis tantum locis dissentiunt. quae autem interpretatio tertia de Graeco fonte addidit, ea in textu ponuntur sed uncinis quadratis includuntur: uid tit* x *cann* vi x xli xlvi

Titulorum indicem omittunt codd M *p* κ

INCIPIVNT: *praem* IN NOMINE DEI λ Θ *j* v a γ δ λ

INCIPIT BREVIARIVS AD INQVIRENDVM W B SENTENTIAS INFRA CANONVM APOSTOLORVM γ

CAPITVLA: SCI Θ CAPITVLARES B TITVLI *j* λ

I episcoporum Θ

II **presbiteri . . et**: prbtrorum et diaconorum uel γ **ceterorum**: + clericorum *a*

III ut nihil γ sacrificium Θ *w* **offerendum**: + hoc est panis uinum et aquam γ

IIII **sacrificium**: + offerendum γ exhibere δλ

V *tr* non possunt offerri Θ ad domo λ deferatur δ*

Θ II presbyteri Θ

IIII quae Θ

V offerre *u w** domus *j*

VI presbyter Θ

I.

VII Vt sacerdotes et ministri altaris saecularibus curis abstencant.

VIII Quo tempore pascha celebretur.

VIIII Quod ministri altaris oblatione celebrata debeant communicare.

X Quod fideles laici ingredientes ecclesiam communicare debeant.

XI Quod cum excommunicatis non sit orandum.

XII Quod cum damnatis clericis non sit orandum.

XIII Vt nullus fidelium praeter commendaticias suscipiatur epistulas.

XIIII Vt ab episcopis aliena parrocia minime peruadatur.

XV Vt clerici proprias ecclesias non relinquant.

XVI Vt episcopus qui clericos alterius susceperit communione priuetur.

II (III).

VII Vt sacerdotes et ministri altaris secularibus curis abstineant.

VIII Quo tempore pascha celebretur.

VIIII Quod ministri altaris oblatione celebrata debeant communicare.

X Quod fideles laici ingredientes ecclesiam communicare debeant. [si quis post euangelium foris exierit, conuenit communione priuari.]

XI Quod cum excommunicatis non sit orandum.

XII Quod cum damnatis clericis non sit orandum.

XIII Vt nullus fidelium preter commendaticias suscipiatur epistulas.

XIIII Vt ab episcopis aliena paroecia minime peruadatur.

XV Vt clerici proprias ecclesias non relinquant.

XVI Vt episcopus qui clericos alterius susceperit communione priuetur.

VII **et**: aut L Y *a*

VIIII debent Y

X debent Y

§ *bh* XI *Incipit hinc cod bh* excommunicandis L excommunicatis clericis Y

XII cum condemnatis K L

XIII **praeter**: sine *a* commendaticiis *a* 1° *bi*bh* epistola *bh* epistolis *a* 1°

XIIII ut episcopi alienam parochiam minime peruadant *a* peruadantur (? preuadantur *bh**) *bh*

XV *Titulum hunc om* Y (*uide titt* xl xlv) **Vt**: et M derelinquant K

XVI **Vt episcopus**: *om* L clericum *bi* **alterius**: alienos K L *a* **susceperit**: suscipi ** Y

VII a secularibus *w a δ* W se abstineant *γδ* Θ *j* v *a γ δ λ* W B

VIII paschae *γ*

VIIII *Incipiunt hinc folia Casanatensia codicis* Θ debent *j* **communicare**: + et si non feceri*t communione priuetur *γ*

X **ecclesiam**: + audientes scripturas B **debeant**: debebunt Θ; + et perseuerare in oratione *γ* **si quis** *usque ad* **privari** B: *om cett uid can* x *p* 12 *inf*

XI orando W

XIII preter commendaticiis Θ praeter commendadiatiis epistol suscipiatur *γ*

XIIII **ab**: *om* δλ

XV clericis Θ proprius *γ*

XVI clericum W

VII abstineant M

VIII caelebretur M

VIIII caelebrata M commonicare Y

X fidelis L Y aeeclesiam M (*et tit* xv)

XI excumunicatis K

XIII commendacias M commendicias Y

XIIII parroecia Y paroecia *uel* paroetia M

XVI clericus K *bh* alterios Y pribetur Y

VII altarisecularibus Θ curi Θ Θ

VIII tenpore Θ c*e*lebretur Θ

VIIII ministra altaris Θ

X laci Θ*

XII **sit**: si Θ*

XIII susciatur Θ

XIIII eps Θ B δ parochia Θ

I.

XVII Quod bigami non admittantur ad clerum.

XVIII Quod his qui uiduam uel eiectam aut meretricem acciperit non admittatur ad clerum.

XVIIII Qui duas sorores habuerit non admittatur ad clerum.

XX Clericum fideiussorem esse non posse.

XXI Quod hii qui non sponte eunuchizati sunt suscipiantur ad clerum.

XXII Vt his qui se eunuchizauit clericus non fiat.

XXIII Vt clericus qui se eunuchizauit abiciatur a clero.

XXIIII Vt laicus qui se eunuchizauit tribus annis communione priuetur.

II (III).

XVII Quod bigami non admittantur ad clerum.

XVIII Quod his qui uiduam uel eiectam aut meretricem acceperit non admittatur ad clerum.

XVIIII Qui duas sorores habuerit non admittatur ad clerum.

XX Clericum fideiussorem esse non posse.

XXI Quod hi qui non sponte eunuchizati sunt suscipiantur ad clerum.

XXII Vt his qui se eunuchizauit clericus non fiat.

XXIII Vt clericus qui se eunuchizauit abiciatur a clero.

XXIIII Vt laicus qui se eunuchizauit tribus annis communione priuetur.

K L M Y *a* *bh bi*

XVII digami K **b** decami L

XVIII **his**: ei K hii L **eiectam**: iectam M Y **admittatur**: accedat (accidat *bh*) **b**

XVIIII Qui duas sorores nupserit (*cet om*) *a* **sorores**: uxores L admittantur K[2]

XX **esse non posse**: non esse *a*

XXI De hiis qui non sponte eunucizati sunt (*cet om*) *a* Quid hi M **ad**: in *bi*

XXII De eo qui se eunucizat (*cet om*) *a* **clericus non fiat**: abicitur a clero (*cf tit seq*) Y

XXIII De clerico qui se eunucizat (*cet om*) *a* eunuchizauerit K abicitur Y ad clero *bh*

XXIIII **Vt laicus**: De laico *a* **se**: semetipsum *bi*

XVIII *tr* aut eiectam uel γ eiecta' *in ras* Θ **meretricem**: + aut ancillam uel aliquam expectaculis publicis γ admittantur Θ B* *w**

XVIIII **non**: nec γ admittantur Θ B*

XX ut clericus fideiussor esse non possit γ

XXI hii **H**

XXII eunuchizauerit δ clericatus δ

XXIII a clerum? Θ

XXIIII a communione δ

K M Y XVII ammitantur (*et titt* xviii xviiii) M

XVIII is Y iectam M Y meritricem K mericem Y acceperit K ad cleru L

XX fidemiussorem *a*

XXI eunucizati K *a* enuchizati (*et titt* xxii xxiii) Y eunuzizati (*et titt* xxii xxiii xxiiii) L eunichiati (*et tit* xxii) *bh* eunuchiati (*et titt* xxii xxiii xxiiii) *bi* ad cleru L

XXII is Y eunucauit K cunuciz. *a*

XXIII eunuciz. *a* eunuchiauit (*et tit* xxiiii) *bh*

XXIIII cōmnione M pribetur Y

XVIII is αγδλ metricem δ*

XVIIII haberit Θ*

XX fidejiussorem λ W fidemiussorem (-ore *w*) *jw*

XXII is αδλ W clerericus Θ cls B

XXIIII anis Θ commonione Θ

I.

XXV Quod omnes ecclesiae ministri si pro criminibus damnati fuerint minime communione priuentur.

XXVI Qui clerici debeant coniugibus copulari.

XXVII Quod episcopus presbiter et diaconus peccantes fideles uerberare non debeant.

XXVIII Quod officium pristinum damnati pro criminibus usurpare non debeant.

XXVIIII Quod non debeant officia ecclesiastica pecuniis obtineri.

XXX Vt ecclesia saeculari potentia minime peruadatur.

XXV **Quod**: *om a* **minime . . priuentur**: *om a* priuetur M*

XXVI Similiter et reliqui ministri ecclesiae; XXVII Quod clerici *etc* (*cum Dion* II *ita ut tituli in totum* 50 *fiant*) *a* **Qui**: quod (*sc* quot ?) Y *a* quae **b** debent Y

XXVII epi presbi diac K epis prsbtis diac L; *mirum sane quoties apud ceteros codd nom sing apud* K epi presbi *inuenias; quae compendia uel codicis uel exemplaris scriba pro* epi(scopus) presbi(ter) *adhibebat; cf tit* xxxviii xl xli xliii xliiii *can* xxxii 5 xxxviii 2 xxxviiii 19: *contra si pro* episcopi *habet* eps *et* epis (xxxi 11, xxxviiii 6 12), *id codici antiquissimo congruum: de* Θ *uid p* 6 *col* b *et de* M *p* 23 *col* b **et**: *om* K L **b** **uerberare**: *om* K debent *bh* bi*

XXVIII **Quod . . . criminibus**: Damnati officium pristinum *a* debeat KL

XXVIIII debeat KL *tr* ecclesiastica officia Y *a* pecunias *a* a pecuniis ? *bi**

XXX potentiā *bh*

XXV aecclēs M pribentur Y
XXVI cumiugibus Y cupulari K copulare *bh*
XXVII epi K epis M L episcobus Y presbi K presb M praebiter Y fidelis *bh*
XXVIII criminebus K
XXVIIII aecclesiastica M optineri K obtenerii Y obtenere L **b**
XXX aecclesia M seculare **b** minim Y

II (III).

XXV Quod episcopus aut presbiter aut diaconus si pro criminibus damnati fuerint minime communione priuentur.

XXVI Similiter et reliqui ministri ecclesiae.

XXVII Qui clerici debeant coniugibus copulari.

XXVIII Quod episcopus presbiter et diaconus fideles peccantes uerberare non debeant.

XXVIIII Quod officium pristinum damnati pro criminibus usurpare non debeant.

XXX Quod non debeant officia ecclesiastica pecuniis obtineri.

XXXI Vt ecclesia seculari potentia minime peruadatur.

XXV **aut** 1°: *om* B *j* v γ **si**: *om* Θ γ priuetur *j** ? γ Θ *j* v α γ δ λ W B

XXVI Reliqui ministri ecclesiae similiter γ De ministri inferiori ecclēs si pro criminibus damnati δ

XXVIII **et**: aut *j w* W; *om* γ *tr* peccantes fideles Θ *ex sil* debeat δ

XXVIIII **pro**: *om* B* debeat δ*

XXX per pecuniis δ

XXXI secularis Θ

XXV eps aut prb Θ Θ
XXVIII eps prb Θ ueruerare Θ
XXX peccuniis Θ

I.

XXXI De presbitero qui contempto episcopo seorsum conuentus congregare praesumpserit.

XXXII Quod clerici damnati non debeant ab aliis recipi.

XXXIII Vt nullus episcopus presbiter aut diaconus sine commendaticiis suscipiatur epistulis.

XXXIIII De primatu episcoporum.

XXXV Quod non liceat episcopum in aliena prouincia clericos ordinare.

XXXVI De ordinatis episcopis nec receptis.

XXXVII Vt bis in anno concilia celebrentur.

XXXVIII Vt tantum curam rerum ecclesiasticarum episcopus habeat.

K L M Y *a* *bh bi*

XXXI conuentu *bi* conuenti *bh* praesumit Y *a*

XXXII *tr* ab aliis recipi non debeant Y **ab aliis** : alios *bi*

XXXIII **episcopus . . . diaconus** : episcoporum peregrinorum aut presbiterorum *a* **episcopus** : + aut Y **aut** : *om bi* recipiatur K **epistulis** : eplae *bh* ; *om a*

XXXV **episcopum** M *a*(=*Dion* II) : episcopo K L Y **b** **aliena** : alia **b** **clericos** : cleris Y

XXXVI **nec receptis** : *om* Y **nec** : M *a* (=*Dion* II) : non K L **b**

XXXVIII cura K Y **b** epis ecclesiasticarum episcopus Y epi K habeant K *bh*

K M Y XXXI prebo K praesbitero M Y contemptu K *a* *bh* seursum K

XXXII recepi L

XXXIII prebr K presb M praesbiter Y commendaticis Y epistolis Y

XXXIIII primato K *bh* episcuporum K

XXXV cleris Y clericus *bh*

XXXVII caelebrentur M

XXXVIII aecclesiasticarum M epi K epis *bh*

II (III).

XXXII De presbitero qui contemto episcopo seorsum conuentus congregare temptauerit.

XXXIII Quod clerici damnati non debeant ab aliis recipi.

XXXIIII Vt nullus episcopus presbiter aut diaconus sine conmendaticiis suscipiatur epistulis.

XXXV De primatu episcoporum.

XXXVI Quod non liceat episcopum in aliena prouincia clericos ordinare.

XXXVII De ordinatis episcopis nec receptis.

XXXVIII Vt bis in anno concilia celebrentur.

XXXVIIII Vt tantum curam rerum ecclesiasticarum episcopus habeat.

XXXII **contemto episcopo seorsum** : contemtu aepiscopos eorum Θ temptauerunt *j* **temptauerit** : + et altare erigere, et laicus de eodem similiter γ

XXXIII praecipi W

XXXIIII **presbiter . . sine** : peregrinum prbm aut diaconum si non γ commendatitias δ* *tr* epistolis suscipiatur γ

XXXVI Quo γ licet Θ eps Θ ; *quod compendium in cod* Θ *non solum* episcopus *significare solet sed etiam* episcopum (xxviii I ? xxxii I xxxvi *tit* xl I) episcopi (xxxii 10 xl 12) episcopos (xxxv I), *cf* prb *pro* presbiterum (xxviii I) presbitero (xxxii *tit*) clericum W

XXXVII **receptis** : + similiter et de aliis clericis uel consiliariis γ

XXXVIII celebretur et quo tempore γ

XXXVIIII ecclesiasticorum **v** episcopi habeant B

XXXII contemtu Θ *j** δλ aepisc. Θ

XXXIIII eps prb Θ

XXXVI clericus *w* γ

XXXVIIII aecclesiasticarum Θ

I.

XXXVIIII De dignitate pontificis et quod rerum suarum tantum habeat potestatem.

XL Quod episcopus ecclesiasticarum rerum pro dispensatione pauperum habeat potestatem.

XLI Quod episcopus presbiter et diaconus aleator et ebriosus esse non debeat.

XLII Similiter clerici et laici si permanserint in alea communione priuentur.

XLIII Quod episcopus presbiter et diaconus non debeant usuras accipere.

XLIIII Quod non debeat episcopus presbiter aut diaconus cum hereticis orare.

XLV Quod non debeant hereticorum baptismata conprobari.

XXXVIIII **dignitate**: bonitate K **et**: *om* **b** **tantum**: tam L; *om* **b** habeant K
XL epi K **pro**: *nouus incipit titulus* (xl *uid tit* xv) *in* Y potestate M
XLI epi prebi et diac K (eps prsb aut diac L) **et** 1°: aut L **b** debeant L^{2} Y *bh*
XLII **similiter**: *praem* et L; *om a* **laici**: *om* **b** permanserit M **communione priuentur**: *om a*
XLIII epi prebi et diac K (eps prsbt et diac L) **et**: aut **b** *a* 2° **debeant** Y *a* (=*Dion* II): debeat K L M **b**
XLIIII **non debeat**: non debeant Y; *om* K epi prebi et diac K (eps prsb et diocō L) praesbyteris Y **aut**: et K L
Titulos XLV XLVI *in unum coniungit* Y

XXXVIIII pontifices M
XL epi K epis *bh* aecclesiasticarum M
XLI epi K prebi K presb M praesbiter Y aleatur K alat^{u}r Y ebriossus Y
XLII alia K L **b** pribentur Y
XLIII epi K prebi K praesb M praesbiter Y
XLIIII epi K prebi K presb M praesbyt. Y
XLV heriticorum K conprobare **b**

II (III).

XL De dignitate pontificis et quod rerum suarum habeat potestatem.

XLI Quod episcopus ecclesiasticarum rerum pro dispensatione pauperum habeat potestatem.

XLII Quod episcopus presbiter et diaconus aleator et ebriosus esse non debeat.

XLIII Similiter clerici et laici si permanserint in alea communione priuentur.

XLIIII Quod episcopus presbiter et diaconus non debeant usuras accipere.

XLV Quod non debeat episcopus presbiter aut diaconus cum hereticis orare.

XLVI Quod non debeant hereticorum baptismata conprobari.

XL De dignitatem *j** γ **pontificis**: episcopi Θ; + ut presbiteri nec diaconi praeter epm nihil agere usurpent γ habeant B*
XLI ecclesiarum B* pro dispensationem *j** **pro dispensatione pauperum**: *om* δ **potestatem**: + quia scriptum ut qui ad altari deseruiunt de alteri pascantur γ
XLII aut presbyter γ **et** 1°: aut *j*; *om* *w* γδ debeant Θ debet γλ
XLIII **et**: *om* γ permanserit Θ *u* communionem γ priuetur *j** ?
XLIIII epis prbi aut diaci non debeant B^{2} et Θ *j u a* W (=*Dion* I): aut B; *om w* γδλ debeat B* *u* W
XLV **aut**: et *j*.
XLVI **non**: *om a*δλ debeat *a* heretici quorum γ baptisma *u* γδ **conprobari**: + nec in unum conuen^{i}eri γ

XLI aepiscopus Θ aecclesiasticarum Θ Θ
XLII aeps prb Θ aleatur Θ* W eleator δ ebriosos Θ
XLIII laci *a* alia W
XLIIII eps prb Θ
XLV eps prb Θ
XLVI conprouari Θ

I.

XLVI Quod ecclesiae baptismo baptizatus baptizari non debeat et non ita baptizatus debeat baptizari.

XLVII Laicum pellentem suam coniugem communione priuandum.

XLVIII Quod in nomine Trinitatis debeat baptizari.

XLVIIII Quod non debeat una mersio in baptismo quasi in morte Domini prouenire.

EXPLICIVNT CAPITVLA CANONVM APOSTOLORVM.

REGVLAE ECCLESIASTICAE SANCTORVM APOSTOLORVM PER CLEMENTEM PROLATAE.

II (III).

XLVII Quod ecclesiae baptismate baptizatus denuo baptizari non debeat et non ita baptizatus debeat baptizari.

XLVIII Laicum pellentem suam coniugem communione priuandum.

XLVIIII Quod in nomine Trinitatis debeat baptizari.

L Quod non debeat una mersio in baptismate quasi in morte Domini prouenire.

EXPLICIVNT CAPITVLA.

INCIPIVNT REGVLE ECCLESIASTICE SANCTORVM APOSTOLORVM PROLATE PER CLEMENTEM ECCLESIE ROMANE PONTIFICEM

[quae ex grecis exemplaribus in ordine primo ponuntur; quibus quamplurimi quidem consensum non prebuere facile, et tamen postea quaedam constituta pontificum ex ipsis canonibus adsumpta esse uidentur.

incipiunt canones apostolorum.]

K L M Y *a* *bh* *bi*

XLVI rebaptizari M **debeat et**: debeant *bh* **ita**: *om* M

XLVII communionem K priuetur *bi*

XLVIII **nomine**: + sci *bi** sce *bi*² **baptizari** K L Y *a* *bi**: baptizare M *bh* *bi*²

XLVIIII mersione *a* **in**: *om* Y **morte**: mortem Y *a* more L

EXPLICIVNT: EXPLICIT M INCIPIVNT (*sic*) Y CAPITVLA: TITVLI *bh* CANONVM: INCIPIVNT CANONES *bi*

§ Z **F** *bb* *Incipiunt hinc codd* Z *bb*

INCIPIVNT CANONES APOSTOLORVM NVMERO L *a* (*cet om*) REGVLAE: CANONES **F**; *praem* INCIPIVNT K L **F** *bb* ECCLESIASTICAE: ECCLESIAE *bi* *bh*; *om* **F** *bb* SANCTORVM: SACRORVM **b**; *om* **F** PER: + SANCTVM K L **F**

K M Y XLVI aecclesiae M baptisz. *quater* K babtizari Y baptizare L **b** baptizatu Y baptizare *bh* baptizar *bi*

XLVII lahicum K

XLVIII baptiszari K baptizare M *bh* *bi*²

§ Z regula M reguli Y aecclesiasticae M aecclesiastice Y opostolorum Y

XLVII debeant γ* **et**: ut δ

XLVIII Laicus δ **suam**: *praem* adulteram δ communionem Θ *j* priuetur δλ priuari γ

L mersione *ut uid* B* **prouenire**: praeuenire sed trinam γ

EXPLICIVNT CAPITVLA: *om* *j* *u* γδ

INCIPIVNT CANOÑ APOSTOLORVM (*cet om*) *p* § M̄ *p* *tr* ECCLESIASTICAE REGVLAE **H** SANCTORVM: CAN M̄ APOSTOLORVM: + TITVLI NVM. QVINQVAGINTA M̄ *tr* ROMANAE ECCLESIAE M̄ B PONTIFICEM: + NVMERO L Θ *u*

quae . . apostolorum: *additamentum hoc in solis codd* **H** *inuenitur* 1. ordinem γ 4. constitutam γ 7. **incipiunt canones apostolorum**: *om* *a* W

XLVII baptizatos (1°) *j* baptizare **v** γ

XLVIII sua Θ

L mertio Θ proueniri *j*

regulae M̄ ecclesias^ti^ce M̄ ecclesiae M̄

I.

I Episcopus a duobus aut tribus episcopis ordinetur.

II Presbiter ab uno episcopo ordinetur et diaconus et reliqui clerici.

III Si quis episcopus aut presbiter praeter ordinationem Domini alia quaedam in sacrificio offerat super altare, id est aut mel aut lac aut pro uino sicera et confecta quaedam aut uolatilia aut animalia aliqua aut legumina, contra constitutionem Domini faciens, congruo tempore deponatur.

IIII Offerri non liceat aliquid ad altare

Titulos cum canonibus iterat (*cf Dion* II) *a*

I 1. **duobus aut**: *om* **F** **aut**: uel Z **aut tribus**: *om bi* **episcopis**: episcopi Z (epis M *uid* v 4; *cf* xxxviiii 19); *om* L

II 1. ab unum episcopum *bb* ordinatur M 2. diaconi *bh* (diac̄ L F *bi*)

III 2. **praeter**: *om* M* *bb* (**b*** *ut uid*) *per homoeoteleut* (presbiter praeter); contra *bi bh* ordinatione K L **Domini**: *om* **F** 3. quidam *bh* **in sacrificio**: sacrificia L in sacrificium *bb* offerant K[2] supra KL 4. **altare**: + qui fortasse ob hoc alterum episcopum sibi fieri rogant *bb* **aut 1°**: ut *bi**; *om bb* pro uinum *bb* 5. siceram K L **et** M Z **b** (= *Dion* II): aut K L **F** Y *a* (= *Gr*) 8. congrue K congruum *bb*

§ G IIII 1. Offerre **b** G licet G *tr* ad altare aliquid **F** G **aliquid**: *om bb* altari (*om* ad) L altarē *bh* 2. prae-

I 1. episcupus K ad duobus Y* autribus *bh* episcupis K eps *bh*
II 1. presb M praesbyter K Y 2. diac L F *bi*
III 1. prebt K presb M praesbiter Y presbyter (*sic fere semper*) Z 2. preter Z 3. quedam Z 5. secerā K siciram L qedam Z 7. ligumina K

II (III).

I De ordinatione episcopi.

Episcopus a duobus aut tribus episcopis ordinetur.

II De ordinatione presbiteri diaconi et ceterorum.

Presbiter ab uno episcopo ordinetur et diaconus et reliqui clerici.

III Nihil aliut in sacrificio preter quod Dominus statuit offerendum.

Si quis episcopus aut presbiter preter ordinationem Domini alia quedam in sacrificio offerat super altare, id est aut mel aut lac aut pro uino sicera et confecta quedam aut uolatilia aut animalia aliqua aut legumina, contra constitutionem Domini faciens, congruo tempore deponatur. *de* sicera siceram *uide Addenda p* 33

IIII Que species ad altare non ad sacrificium sed ad benedictionem simplicem debeant exiberi.

Offerri non liceat aliquid ad altare

Incipit hinc cod κ: sed uix legi possunt tituli olim miniati *Titulos omittunt w*W Θ *j p* v *a* γ δ κ λ W Cr-wirc M̄T B

I episcoporum *p* 1. episcopus ad duobus epis ordinentur aut a tribus Θ

II prbi et diac M̄T presbiterorum et (*om* et δ) diaconorum *p* **H** **et**: uel Θ *p* **H** **ceterorum**: + cle(ricorum) *a* 1. prb aut diaconus et reliqui clerici ab uno epo ordinentur Θ ordinatur δ* 2. **reliqui**: caeteri **Cr**

III **Nihil**: *praem* Vt **Cr** in sacrificium Θ Bγ **Cr** **preter**: + id **Cr** offeratur *u* **Cr** offerendi *p* 1. **preter**: *om* κ* 3. in sacrificium Θ B altarem δ* λ* 4. **aut 1°**: *in ras* B **aut 2°**: et *j** 5. siceram Θ B *p a* δ **Cr**; *de* M̄T *non liquet* **et**: aut *p* **Cr** 7. contra constitutione γ

IIII **Quae**: *praem* Vt Cr-wirc ad benedictione γ debent Cr-wirc **exhiberi**: offerri *p* **Cr** 1. *tr* ad altare aliquid Θ*p*κW

II prbi M̄T diāc M̄T 1. prebiter M̄T* episc̄ M̄T Θ M̄T
III aliud Θ 1. prb Θ prbr M̄T praeter M̄T 2. aliquaedam λ* quedum M̄T* 4. mela *u*
IIII deueant M̄T exhiberi M̄T[2]

I.

praeter nouas spicas et uuas et oleum ad luminaria et timiama (id est incensum) tempore quo sancta celebratur oblatio.

V Reliqua poma omnia ad domum, primitiae episcopo et presbiteris, dirigantur nec offerantur altari. certum est autem quod episcopus et presbiteri diuidant et diaconibus et reliquis clericis.

VI Episcopus aut presbiter uxorem

II (III).

preter nouas spicas et uuas et oleum ad luminaria et thymiama (id est incensum) tempore quo sancta celebratur oblatio.

V Quod ea que in ecclesiis offerri non possunt ad domos sacerdotum a fidelibus deferantur.

Reliqua poma omnia ad domum, primitie episcopo et presbiteris, dirigantur nec offerantur in altari. certum est autem quod episcopus et presbiteri diuidant et diaconis et reliquis clericis.

VI Vt episcopus aut presbiter uxorem suam quam debet caste regere non relinquat.

Episcopus aut presbiter [aut diaconus]

K L M Y Z **F** *a bb bh bi* G

ter : *praem* nisi *bi* **oleum** : oliuas **b** G 4. quō M quod **F** scae *bh* sancta caelebrantur *bb bi* *G 5. **oblatio** : oratio *a** **F**; *om bb* G

V 1. **Reliqua** : *praem* Vt K *praem* De F* **omnia** : *om a* **omnia . . . primitiae** : et omnes (-is K) primitiae ad domum KL 2. **episcopo** : epi KL^2**F** eps *bh* epis *bi*; *om* L* **presbiteris** : presbiteri K L **F** M^2 presbitero *bb* G 3. **nec** : ne K L **F** **b** G offerant **F** **altari** M* Z : altario **F** *a* **b** G in altario Y in altari M^2 ad altare K ad altarium L 4. certo K **quod** : qui G **episcopus** K Z **F** *a bb* G (*et* Y* *ut uidetur*) : epis M *bh* (*quod compendium tam* episcopus *quam* episcopis *in* M *significat*) episcopi L Y^2 *bi* 5. **presbiteri** : presbiter (praebr K prbt F G) K **F** *bb** G presbiteris *bh* **et** 2°: cum K L; *om* Y *bh*^{2} (diuidantur? *pro* diuidant et *bh**) *bi* G diaconus Y* *a* (-nis Y^2)

¶ G 6. **reliquis** : *om* G reliqui clerici *a*

VI 1. **Episcopus** : *praem* Vt KL 2. sub-

K M Y Z IIII 1. offeri M* 2. preter Z 3. timiama K F* *a bh* thimiama Y G thymiama L Z tymiama M *bb* 4. caelebratur M

V 2. praesbyteris Y 5. praebr K prbi M praesbyteri Y

VI 1. praeb K praesbyter Y. 2. optentu K

3. **ad** : et γ **luminaria** : + concinnanda B 4. tempora *j** *tr* quo tempore Θ quod MT quos *p* caelebraetur Cr-wirc

V **Quod** : Vt **Cr** **possunt** : licet Θ ad domum MT deferatur *j* γ differantur Cr-wirc 1. *tr* primitiae ad domum MT B **Cr** 2. **episcopo et presbiteris** : epo et prbi Θ epis et prbis B *u* eps aut pbri *w* epi et presbiteri Cr-wirc 3. deligantur Θ* in altera Θ* 4. **est** : *om* δ* epis *j* epi Cr-wirc 5. presbiteris *j* **et** 2°: *om* α **diaconis** : B *in ras*; diacones MT Cr-wirc* Θ^2 diac δ* dioconi κ diacb; δ^2 6. **et** : + det MT; *om* Cr-wirc* reliqui clerici δ* κ v (reliqui de clerici *u*)

VI **Vt** : *om* MT prbt * * B **suam** : propriam Θ debeat *p* relinquant B *j** *u* 1. **aut** 1°: et α **aut diaconus** MT (diacones MT *quod pro nom sing intellegendum est uid* vii 1 viii 2 viiii 2 *etc*) B (*Dion* III = *Gr*) : *om cett* (*Dion* II = *Dion* I)

2. praeter MT 3. thymiama Θ B tyniama MT thimiama αγδ thimmiama *j*

V domus B *j** 2. primitiae MT presbyteris Θ prbis MT 4. eps Θ B epis MT* *j* epus MT^2 5. prbi MT dicones MT* diacones MT^2

VI eps aut prb Θ presbyter MT relinqua MT 1. eps aut prb Θ epis aut prbr MT

I.

propriam nequaquam sub obtentu religionis abiciat. si uero reiecerit, excommunicetur; sed si perseuerauerit deponatur.

VII Episcopus aut presbiter aut diaconus nequaquam saeculares curas adsumat; sin aliter deponatur.

VIII Si quis episcopus aut presbiter aut diaconus sanctum paschae diem ante uernale aequinoctium cum Iudaeis celebrauerit, deponatur.

VIIII Si quis episcopus aut presbiter aut diaconus aut quilibet ex sacerdotali catalogo facta oblatione non communicauerit, aut causam dicat

---

obtentur *bb* 3. **reiecerit** M* reicerit M² (=*Dion* II: *Gr* ἐκβάλλῃ): relegerit Z eicerit Y eiecerit *a* fecerit K L **F b** 4. **sed**: *om bi*

VII 1. **Episcopus**: *praem* Vt K L *praem* Si quis *bi* **aut 1°**: *om bi* 3. adsumant **F** *a* sumat L deponantur **F** *a*

§ G VIII 1. **aut**: *om* K *bi bh* 2. **sanctum paschae**: paschā G **diem**: *om* F* G 3. **uernale** K L M² Y Z² *a*: uernalem M*

¶ G Z* **F b** G

VIIII 1. **aut**: *om bh* 2. qualibet **F** *bh* **ex** K L Y **b** *a* (=*Dion* II; *Gr* ἐκ): de M Z; *om* **F** **sacerdotali**: sacer M* 3. **catalogo**: catholico **F** (cathalogo *a*)

---

3. relegionis M 4. excumunecetur K excommon. Y

VII 1. prabr K praesbiter Y aut 2°: au *bh* 2. saecularis K seculares Z 3. assumat M Z

VIII 1. praebr K praesbyter Z 2. pasche K 3. aequenoxium K equinotium L G equinoctium M aequinoti F aequinotium *f* aequinocium *bb* 4. Iudeis Y caelebrauerit M

VIIII 1. at Z praebr K praesbyter Z 2. diacon̄ M sacerdotale *bh* 4. commonicauerit Y

II (III).

uxorem propriam nequaquam sub optentu religionis abiciat. si uero reicerit, excommunicetur; sed si perseuerauerit deiciatur.

VII Vt sacerdotes et ministri altaris secularibus curis abstineant.

Episcopus aut presbiter aut diaconus nequaquam seculares curas adsumat; sin aliter deiciatur.

VIII Quo tempore pasca celebretur.

Si quis episcopus aut presbiter aut diaconus sanctum pasche diem ante uernale equinoctium cum Iudeis celebrauerit, abiciatur. *de* uernale uernalem *uide Addenda p* 33

VIIII Quod ministri altaris oblatione celebrata debeant communicare.

Si quis episcopus aut presbiter aut diaconus uel quilibet ex sacerdotali catalogo facta oblatione non communicauerit, aut causam dicat ut

---

2. sub obtentus? κ 3. **religionis**: + ut extraneam sua gubernatione uel solatio *a* **abiciat**: + saluo et per Christi gratiam conseruato (+ sancto *a*) proposito castitatis *a* Θ² *in marg* 4. reiecent *ut uid* M' **sed**: *om* Θ 5. perseueret? δ* Θ *j p* v *a* γ δ κ λ W Cr-wirc M' B

VII sacerdos *p** a secularem M'* a secularebus M'² B *j p*² **curis**: *om* B abstineat *p u* se abstineant δ 2. **curas**: causas Θ* 3. **adsumat v H**: adsumant Θ M' B *j p* **Cr** deiciantur Θ *j p* **Cr**

VIII celebratur Θ *p* δ celebrentur M' celebr̄ γ 3. **uernale** M' B² *j p* **H** (—λ*) **Cr**: uernalem Θ B* **v** 4. aebreis γ deiciatur γ

VIIII 2. quislibet *w* γ 3. catholico **v** **facta**: faciat M' communicauerint B* 4. dicant? M'* **ut**: aut **v** *a** γ

---

3. obtentu M' 4. reiec. M' regecerit γ excummunicetur M' set M' 5. perseueritucrit K Θ M'

VII secularebus M'² 1. eps aut prb Θ M' diaconu Θ* dicones M'* diacones M'²

VIII 1. pbr Θ M' 2. diac Θ diacones M' paschac M'

VIIII cumunicare M' 1. prb Θ M' 2. diac Θ diacones M' sacerdoti λ* 3. cummunicauerit M'

I.

et si rationabilis fuerit ueniam consequatur, aut si non dixerit communione priuetur, tamquam qui populo causa lesionis extiterit suspicionem faciens de eo qui sacrificauit quod non recte obtulerit.

X Omnes fideles qui ingrediuntur ecclesiam et scripturas audiunt non autem perseuerant in oratione nec sanctam communionem percipiunt, uelut inquietudines ecclesiae commouentes conuenit communione priuari.

XI Si quis cum excommunicato saltem

II (III).

si rationabilis fuerit ueniam consequatur, aut si non dixerit communione priuetur, tamquam qui populo causa lesionis extiterit dans suspicionem de eo qui sacrificauit quod recte non obtulerit.

X Quod fideles laici ingredientes ecclesiam communicare debeant. [si quis uero post euangelium foras exierit, conuenit communione priuari.]

Omnes fideles qui ingrediuntur ecclesiam et scripturas audiunt non autem perseuerant in oratione nec sanctam communionem percipiunt, uelut inquietudines ecclesiae commouentes conuenit communione priuari.

XI Quod cum excommunicatis non sit orandum.

Si quis cum excommunicato saltem

K L M Y Z **F** *a bb bh bi*

5. **et** M Y Z *a* (=*Gr* καί) : aut K L **F** b fiat fuerit *bb** consequantur *bi** 8. causam **F** lectionis L suspicione *bb* 9. de eum *bb* sacrificauerit **F** 10. *tr* recte non Y (=*Dion* II) **non** : dño **b** obtulit K **b**

X 1. **qui** : *om bh bi* eclesia L 2. **et** : nec *bb* ; *om* **F** scripturis *bb* 3. perseuerauerint K Y *a* perseuerint *bb* orationem **b** 4. scm (*i e* sanctum) **F** Y* 5. ut uelut **F** inquietudinem K L 6. **conuenit comm. priuari** : comm. priuetur (*cf can* xi) *bb* **communione** : communionem **F** ; *om* Z

XI 1. **cum** : *om* M *bi** excommunicatum *bb* **saltim** : aliquo M salutem F psaltim *bb*

K M Y Z

5. rationabiles K Z 8. laesionis MZ lessionis Y lesiones *bb* existerit M exstiterit Y extetiret L extiteterit *bi* 10. rectae K obtoliret L

X 1. fidelis *bh* aecclesiam M Y Z 2. scribturas Z 5. inquietudinis **F** *a bh bi* aecclesiae M Y Z commouentis **F** *bh* commoueantes Y 6. communioni K 7. priuare *bh bi*

XI 1. excumunicato K excommonicato Y excommunicatu M saltim K *f bh* 2. domu M

---

5. **si** : *om* *p** 6. cummunionē M* *u* γ 7. **qui** : + * * * M 8. populū γ causam Θ* B* *p** *w** γκ Cr-wirc* extiterint M 9. suspectionem **v** γ **de eo** : de et M* deo W* sacrificauerit **Cr** 10. obtulit *p* **Cr**

X **ingredientes ecclesiam** : ingrediente secularis *p* **si quis** *usque ad* **priuari** (*quae uerba canonis initium sunt in cod* M, *finis tituli rectius in cod* B) M B (*Dion* III ?) : *om cett* (*Dion* II) 2. audientes *j* 3. in orationem Θ* *j w* **nec** : *om* Θ* *u** 4. scm (*i e* sanctum) Θ **v** δ* 5. **uelut** : uel B inquietudi λ* quietudines γ **commouentes** : prestantes Θ*

XI orando *p* 1. **cum** : *om* Θ κ 2. *tr*

---

5. racionalis κ uenia *ut uid* Θ* 6. cummunion. M 8. existerit γ*

X ecclesia M cummunicare M communice *p* cummunioni M 3. perseperseuerant Θ* 4. *et* 6. cummunionem (-one) M 5. inquietitudines M inquietudinis *p w** δ* $\kappa\lambda^2$

XI *tit et* 1. excummunicatis (-ato) M 1. saltim Θ^2 B *j p* **H** Cr-wirc

I.

in domo simul orauerit, iste communione priuetur.

XII Si quis cum damnato clerico ueluti cum clerico simul orauerit, et iste damnetur.

XIII Si quis clericus aut laicus a communione suspensus seu communicans ad aliam properet ciuitatem et suscipiatur praeter commendaticias litteras, et qui susciperunt et qui susceptus est communione priuentur. excommunicato uero proteletur ipsa correptio tamquam qui mentitus fuerit et seduxerit ecclesiam Dei.

2. in domus immolauerit (*om* simul) *bb* simul * * * habitauerit Y* **iste** : usq ; **F** **iste comm. priuetur** : damnetur (*cf can* xii) *bb*

XII *Canonem hunc in textu omittit ad calcem paginae addit* F 1. **cum damnato** : comdemnato K L* condemnato L² *f* condamnato Z **ueluti cum clerico** : clericus (*tantum*) **b** ueluti clericus *a* ueluti cum clericus K; *om per homoeotel* M 2. **simul orauerit** : immolauerit *bb* **et** : ut Y; *om* K L **F** 3. **damnetur** : communione priuetur *a* (*uid can* xi)

XIII 1. **a** : *om a* 4. commendaticis Z* commendacitiis *bi** 5. **et qui susciperunt** : *om bh* **susciperunt** : susciperint Y *a bb bi* (**b** *ut uid* : *om enim bh*) susceperit K L **F** 6. **priuentur** M Y Z *a bb* (= *Dion* II) : priuetur (*cf Gr* ἀφοριζέσθω) K L **F** *bh bi* 7. excommonicatio Y* excommunicatum (*cf can* xi) *bb* 8. correctio Y 9. mentitur et seducit *bb* 10. **Dei** : *om bb*

XII 3. ste Z *bb* sti (*et* isti xi. 2) L

XIII 1. lahicus K 3. properit K L **b** *f* (properat F) ciuitem *bh* 4. preter Z commendacias Y* 5. suscep. K 7. excommon. Y uiro *bh* protelitur *bb* 9. aecclesiam M ecl̄ Y

II (III).

in domo simul orauerit, iste communione priuetur.

XII Quod cum damnatis clericis non sit orandum.

Si quis cum damnato clerico ueluti cum clerico simul orauerit, iste damnetur.

XIII Vt nullus fidelium preter commendaticias suscipiatur epistulas.

Si quis clericus aut laicus a communione suspensus seu communicans ad aliam properet ciuitatem et suscipiatur preter commendaticias litteras, et qui susciperunt et qui susceptus est communione priuentur. excommunicato uero proteletur ipsa correptio tamquam qui mentitus sit et ecclesiam Dei seduxerit.

orauerit simul *a* δ communionem Θ* 3. priuerit M̄

XII **clericis** : *om* δ adorandum *p* 1. **cum damnato** : condemnato *j** γ cum condemnato M̄ B 2. **clerico** 2⁰ : clero γ 3. damnatur Cr-wirc*

XIII **nullus** : + * * B preter commendaticiis susc. epistulis Θ* 1. clerici aut laici M̄* **a** : *om* **v** a communionem Θ* 3. alteram **Cr** 4. suscipitur *a*² preter commendaticiis litteris Θ* 5. **litteras** : epistolas **Cr** susceperit Θ*w* suscipiunt *p* **Cr** 6. communionem Θ* a communione M̄ priuetur M̄* *w* 9. **sit** : *om p* κ **Cr** **et** : *om* B* *p* **v** γκλ* W **Cr** ecclesia Θ* *ut uid* γ

Θ *j p* **v** *a* γ δ κ λ W Cr-wirc M̄ B

XII 1. uelut Θ

XIII cummendacias M̄* 1. cummunione M̄ 2. cummunicans M̄ 4. cummendaticias M̄ 5. suscep. Θ 7. excummunicato M̄

Θ M̄

I.

XIIII Episcopo non licere alienam parrociam propria relicta peruadere, licet cogatur a plurimis, nisi forte quis eum rationabilis causa conpellat tamquam qui possit ibidem constitutis plus lucri conferre et in causa relegionis aliquid profecto prospicere. et hoc non a semetipso praesumat, sed multorum episcoporum iudicio et maxima supplicatione perficiat.

XV Si quis presbiter aut diaconus aut quilibet de numero clericorum relinquens propriam parrociam pergat ad alienam et omnino demi-

KLMYZ**F** *a bb bh bi*

XIIII 1. epm **b** aliena K L Z 2. parrocia K L Y* propriam Z* *bb bh** relictam *bb* **peruadere**: sed uadere M* praeuadere **F** (p̄uadere F) 3. **forte**: fore Z 4. **quis**: *om* **b** **eum rationabilis**: comrationabilis Z rationabili M[2] conpellit **b** 6. **constitutis** M[2] Z **F** *a bb bi*[2] (= *Dion* II *cf Gr* τοῖς ἐκεῖσε): constitutus K L M* Y *bh bi** **conferre . . . aliquid**: quo (*pro* quid: *cet om exemplaris ut uid linea una omissa*) K **et in . . . prospicere**: *om per homoeotel* Z 7. **aliquid**: aliquo L quo (*uid supra*) K 8. proficere Y *a* **a**: ad *bh* semetipsum **b** 10. iudicium *bb* **et**: *om a* maximae Y maxime *bi** *tr* supplicatione maxima M 11. proficiat M* perfecit *bh bi*

XV 3. relinquit Y *tr* parrociam propriam L propria parochia **F** 4. **ad**: *om bh bi** **alienam**: aliam **F** 5.

K M Y Z

XIIII 1. episcupo K 2. *et* xv. 3, 6 paroec. *ter* M parroch. *ter* Y paroc. *ter* Z 3. licit K lice Z 4. compellat Z 6. conferri *bb* 7. profectu K *bh bi* 8. prospicire L semitipso K 9. presumat Z se L episcuporum K 10. suplicatione Y

XV 1. praebr K praesbiter M praesbyter Y 2. quilibit K dinumero *bh* de nomero Z

II (III).

XIIII Vt ab episcopis aliena paroecia minime peruadatur.

Episcopo non licere alienam paroeciam propria relicta peruadere, licet cogatur a plurimis, nisi forte quis eum rationabilis causa conpellat tamquam qui possit ibidem constitutis plus lucri conferre et in causa religionis aliquid profecto prospicere. et hoc non a semetipso pertemtet, sed multorum episcoporum iudicio et maxima supplicatione perficiat.

XV Vt clerici proprias ecclesias non relinquant.

Si quis presbiter aut diaconus aut quilibet de numero clericorum relinquens propriam paroeciam pergat ad alienam et omnino demigrans

XIIII **ab episcopis**: abb aepiscopi Θ* abb aepiscopis Θ[2] alienā parrochiā γ **minime**: minima *j* non **Cr** 1. Epm̄ γ liceret B κ aliena parochia Θ* *ut uid* 2. propriam **v** γ δ* relictam *w** γ δ* 3. cogitatur MT *j** cogantur γ 4. **quis**: *om* MT B *j* α[2] **eum**: cum Cr-ed rationabiliter δ rationabili α[2] **Cr** conpellit MT* 5. posset Cr-wirc 6. constitutos γ 7. aliquod MT plus aliquid Θ 8. **hoc**: *praem* in γ **a**: ad MT *w** 10. supplicationem MT

XV relinquat MT δ* relinquas Θ* relinqt̄ γ 4. **alienam** B *j p* **v** **H** **Cr** (= *Dion* I: *Gr* ἑτέραν): aliam Θ MT (*item* **F** *e Dion* I)

XIIII abb Θ aepisc. Θ parochia Θ 1. parochiam Θ 2. relacta MT 3. gogatur δ* 9. pertemptet MT set MT

XV 1. prb Θ MT diconus Θ diacones MT 3. *et*

I.

grans praeter episcopi sui conscientiam in aliena parrocia commoretur, hunc ulterius ministrare non patimur, praecipuae si uocatus ab episcopo redire contempserit in sua inquietudine perseuerans; uerumtamen tamquam laicus ibi communicet.

XVI Episcopus uero apud quem memoratos esse constiterit, si contra eos decretam cessationem pro nihilo reputans tamquam clericos forte susceperit, uelut magister inquietudinis communione priuetur.

XVII Si quis post baptismum secundis fuerit nuptiis copulatus aut concubinam habuerit, non potest esse

conscientia Z (*a** ?) 6. **aliena** K L Z F *a*: alienam M Y **b** *f* **parrocia** K L M Z F *a*: parrociam Y **b** *f* 8. **si**: *om* K uocatis *bh** **episcopo**: alio **F** 9. quiaetudine **F** inquietudinem *bb* 10. **uerumtamen**: tamen K L uerum *bb*
XVI 1. **memoratos** M*: memoratus K M² Z moratus L Y **F** (moratur *f**) *a* **b** 2. **constiterit**: constituerit **F** contempserit *bi* **si**: se *bh*; *om* M *bb* 3. **eos**: ei F eius *f* decreta K L Y **F** cessasione K causatione **F** pro nihilum *bb* 4. **clericos**: clericus (clr *bi* cls F *quae compendia nom sing significare solent*) K L Y **F** *a* **b**
XVII 2. concu********binam (? diaconus *sub rasura*) M 4. **episcopus non presbiter aut diaconus aut** K L Y *a* **b** (=*Dion* II):

5. peracter ? Y* preter Z 7. patemur *bb bh* 8. praecipue Z **ab**: au Z 9. redere *bh* contemserit Y Z 11. communicit K L *bb*
XVI 1. aput M Z 3. cessasione K 4. repotans K 5. susciperit Y inquietudines L *bb* 6. commonione Y
XVII 1. pos Z 2. nubtiis M* concupinam Y* conpinam *bh** 3. postest Y*

II (III).

preter episcopi sui conscientiam in aliena paroecia commoretur, hunc ulterius ministrare non patimur, precipue si uocatus ab episcopo redire contemserit in sua inquietudine perseuerans; uerumtamen tamquam laicus ibi communicet.

XVI Vt episcopus qui clericos alterius susceperit communione priuetur.

Episcopus uero aput quem memoratos esse constiterit, si contra eos decretam cessationem pro nihilo reputans tamquam clericos forte susceperit, uelut magister inquietudinis communione priuetur.

XVII Quod bigami non admittantur ad clerum.

Si quis post baptisma secundis fuerit nuptiis copulatus aut concubinam habuerit, non potest esse episcopus

5. conscientia Θ* *ut uid* γ 6. alienam Θ *j p* v *a* γ δ κ λ W Cr-wirc M B paroeciam M B **v** aliena parochiā γκ* 9. redi redite κ* **contemserit**: noluerit Θ quietudine B* inquietudinē γ 11. **ibi**: ubique Cr (ed *et* wirc*)
XVI clericum Θ *p* δ cummunionem M a communione *p* 1. **uero**: *om* Cr **memoratos** Θ M λ²: memoratus B *j** *p* **v** *a* κ* W moratus γ δ κ² λ* demoratos *j*² Cr 2. **esse**: *praem* clericos (-cus *p a*) alterius *j*² *p a* Cr **eos decretam cessationem**: eundem censionem *j** 3. decretum Θ**v** **cessationem**: cessatione Θ; *om p* 4. fortis γ fortes δ*
XVII **Quod**: Vt **Cr** digami **Cr** 1. **secundis**: secum M 3. **episcopus**: *praem* non Θ* M* *j** **v** *a* κ (*item* **F** *e Dion* I)

6. parroch. *bis* Θ 7. alterius Θ* 8. precipuat γ Θ M 9. contempserit M inquietudin M* 11. cummunicet M
XVI 4. clericus γ 6. cummunion. M
XVII ammittantur M 1. fueri Θ 2. con-

I.

episcopus non presbiter aut diaconus aut prorsus ex numero eorum qui ministerio sacro deseruiunt.

XVIII Si quis uiduam aut eiectam acceperit aut meretricem aut ancillam uel aliquam de his quae publicis spectaculis mancipantur, non potest esse episcopus aut presbiter aut diaconus aut ex eo numero qui ministerio sacro deseruiunt.

XVIIII Qui duas in coniugium sorores acceperit uel filiam fratris clericus esse non poterit.

II (III).

non presbiter aut diaconus aut prorsus ex numero eorum qui ministerio sacro deseruiunt.

XVIII Quod his qui uiduam uel eiectam aut meretricem acceperit non admittatur ad clerum.

Si quis uiduam aut eiectam acciperit aut meretricem aut ancillam uel aliquam de his que publicis spectaculis mancipantur, non potest esse episcopus aut presbiter aut diaconus aut ex eo numero qui ministerio sacro deseruiunt.

XVIIII Qui duas sorores habuerit non admittatur ad clerum.

Qui duas in coniugium sorores acciperit uel filiam fratris clericus esse non poterit.

XX Clericum fideiussorem esse non posse.

K L M Y Z **F** *a bb bh bi*

non episc. (*uid Dion* II) non presb. non diac. aut **F** episc. aut presb. aut diac. nec (nec* M) M Z (*Gr* ἐπίσκοπος ἢ . . ἢ . . ἢ) 5. **numero**: muniore ? K* munire L 6. **qui**: + in Y **deseruiunt**: seruient *bi* seru * * * *bb* seruit ? *bh** seruiet *bh*²

Canonum XVIII XVIIII *ordinem inuertit a*

XVIII 1. **aut** M **F** *a* (=*Dion* **H** *cf Gr* ἢ): et K Y Z **b**; *om* L *tr* aut meretricem acciperit *a* 3. aliquem **F** **quae**: qui M **b** 5. **esse**: *om* K **aut** 1°: uel *bi*; *om* K L **aut** 2°: uel *bi* 6. **aut**: nec Y aut prorsus *a* **ex**: *om* K **eo** M Z (=*Dion* II): eorum (*uid* xvii 5) K L Y **F** **b**; *om a* numerum *bi** 7. ministerium sacrum *bb* sacra *bh**

XVIIII 1. *tr* sorores in coni. M *a* in coniugio K L **F** 2. habuerit *a* **filiam**: uiduam **b** 3. potuerit *ut uid* M* potest *bi*

4. **non**: nec B **aut** 1°: non *w* δ

XVIII **Quod**: Vt Θ **his qui**: si quis **Cr** electam *p** **aut m. acceperit**: susceperit aut meretricem *a* δ admittantur γ admittitur Cr-ed 1. **aut** *p w* **H** (*cf Gr* ἢ): uel B **Cr** et Θ M *j u*; *om* γ *tr* aut meretricem acciperit *j a* δ 3. aliquem γ **que**: qui Θ **v** δ* 6. **eo**: *om* **v** Cr-ed 7. *tr* deseruiunt sacro *a* δ

XVIIII **Qui**: *praem* Vt **Cr** amittantur B admittantur γ δ* 1. **duas**: non λ in coniugio *a** γ W Cr (ed *et* wirc*) coniugio (*om* in) Θ 2. **filiam fratris**: ui duam fratris uel filiam patris γ 3. potest M* δ pote M²

XX Clericus δ* **esse non posse**: non posse M non posse esse B esse non binam *j**

K M Y Z

4. praeb K pbr M praesbiter Y au *bh* diacoñ M 5. prosus K* *bh** nomero Z

XVIII 1. electam *bh* adceperit K acciperit Y 2. meritricem Y ancellam Y 3. is Z* puplicis Y *bb* publecis L 4. expectaculis F *a* **b** 5. preb K prb M praesbiter Y prbr Z

XVIIII 2. acciperit **Y** fil (*ad finem lineae*) K fratres K L *bb f** clerius M*

4. prb Θ M diacones M*

XVIII is M *a* δ λ eegtam Θ* eiegtam Θ² meletricem Θ* acceperit (*tit et* 1.) M ammittatur M Cr-wirc 5. prb Θ M diacones M

XVIIII ammittatur M 1. acceperit M 2. **fratris**: ff̄ Θ

XX fidemiussorem Θ κ Cr-wirc

I.

XX Clericus fideiussionibus inseruiens deponatur.

XXI Eunuchus si per insidias hominum factus est uel in persecutione si eius sunt amputata uirilia uel si sic natus est et est dignus, efficiatur episcopus.

XXII Si quis abscidit semetipsum id est si quis amputauit sibi uirilia non fiat clericus, quia suus homicida est et Dei conditionis inimicus.

XXIII Si quis cum clericus fuerit abscidit semetipsum omnino damnetur quia suus est homicida.

XX 1. **inseruiens** M Y Z (=*Dion* II): seruiens K L **F** *a* **b** 2. depoñtur *bi*
XXI 1. inuidiam 2. **est**: *om bi* persecutionem K L **F** *bb bh* 3. *tr* amputata sunt *bi* ui*ri*lia *in ras* L **si sic**: sic M* *bh bi* si M^{2} si ita (=*Dion* II) Y **sic natus**: signatus **F** 4. **est et est**: est *a bh* ⁄est et⁄ Y *tr* episcopus efficiatur Y episcopo M*
XXII 1. absciderit *a* **b** abscidet L abscedit Y* 2. amputauerit **F** *bb* **sibi**: *om bb* 4. **Dei**: de M conditione Z^{2} (-ones Z*) F*
§ G XXIII 1. absciderit *a* **b** G 3. *tr* est quia suus *bi* **suus**: ausus G *tr* homicida
¶ G est K L **F** **est**: *om* Y

XX 1. fideiusionibus Y
XXI 2. persequutione M Z *a* 3. ampotata K 4. episcupus K
XXII 1. abscedit Y semitipsum K 2. anpotauit K ampotauit Z 3. suos L humicida K 4. condicionis K M conditiones Z*
XXIII 2. semitipsum K 3. suos L humicida K

II (III).

Clericus fideiussionibus inseruiens abiciatur.

XXI Quod hi qui non sponte eunuchizati sunt suscipiantur ad clerum.

Eunuchus si per insidias hominum factus est uel si in persecutione eius sunt amputata uirilia uel si ita natus est et est dignus, efficiatur episcopus.

XXII Vt his qui se eunuchizauit clericus non fiat.

Si quis abscidit semetipsum, id est si quis amputauit sibi uirilia, non fiat clericus, quia suus homicida est et Dei conditionis inimicus.

XXIII Vt clericus qui se eunuchizauit abiciatur a clero.

Si quis cum clericus fuerit absciderit semetipsum omnino damnetur quia suus est homicida.

XXIIII Vt laicus qui se eunuchizauit tribus annis communione priuetur.

Θ *j* *p* v *a* γ δ κ λ W Cr-wirc MT B

oportere **Cr** 1. clerici MT fideiussioribus δ* fideiussoribus δ^{2}
XXI hii *j* **H** Cr-wirc 1. **si per**: super *p** inuidias Cr-wirc 2. **si**: *om p* persecutiones Θ* *u* persecutionem γδ*λ 3. **sunt**: *om* MT *tr* uirilia amputata Cr-wirc **si**: *om* MT* 4. **est** 1°: *om p* **et est**: *om per homoeoteleuton* Θ**v**
XXII **his**: si γ se eunuchizati sunt *p** 2. amputauerit **Cr** 3. **suus**: his κ* is κ^{2}
XXIII abicitur a clr̄ γ **a**: ad Θ* 1. **cum**: *om* δλ* clericum Θ* **fuerit**: +et δ 3. suis Cr-ed
XXIIII **qui . . . annis**: *bis* Θ* **qui se**: *om p** eunuchizauerit *u* γ cummunionem MT communioñ γ 2. cum-

XXI **sponte**: exponte γ eunucizati MT 1. Θ MT enuchus MT*
XXII is *a* δ λ eunucizauit MT 3. humicida MT 4. condicionis MT
XXIII eunichizauit Θ eunucizauit MT 3. suos γ humicida MT
XXIIII eunucizauit MT cummunion. (*tit et* 2) MT

I.

XXIIII Laicus semetipsum abscidens annis tribus communione priuetur quia suae uitae insidiatur existit.

de can xxv *uid Addenda p* 33

XXV Episcopus aut presbiter aut diaconus qui in fornicatione aut periurio aut furto captus est deponatur, non tamen communione priuetur, dicit enim scriptura NON VINDICABIT DOMINVS BIS IN IDIPSVM.

Nahum i 9 LXX: *uide Addenda p* 33

XXVI Similiter et reliqui clerici. Innuptis autem qui sunt ad clerum

II (III).

Laicus semetipsum abscidens annis tribus communione priuetur quia sue uite insidiatur exsistit.

XXV Quod episcopus aut presbiter aut diaconus si pro criminibus damnati fuerint minime communione priuentur.

Episcopus aut presbiter aut diaconus qui in fornicatione aut periurio aut furto captus est deponatur, non tamen communione priuetur, dicit enim scriptura NON VINDICAVIT DOMINVS BIS IN IDIPSVM.

XXVI Similiter et reliqui ministri ecclesie.

Similiter et reliqui clerici huic conditioni subiaceant.

K L M Y Z **F** *a bb bh bi*

XXIIII 2. a communione K L **F** *bb bi* 3. **existit** M **F** (= *Gr* ἐστί): existet Z existens exstitit Y existens est *a* extitit K L **b**

§ G XXV 1. **aut** 1°: *om* G 2. **in**: *om* **b** G fornicationem aut periurium aut furtum *bb* G fornicationem *bh** 3. forte Z^2 **est**: *om bi* 4. **priuetur**: *om* Y 5. **enim**: + sancta *bb* G uindicauit L Y Z iudicabit *a** G 6. Deus Y **idipsum**: idipso K L ipsum *bb*

XXVI 1. **clerici**: + huic condicioni (condictioni *a*) subiaciant Y *a* (= *Dion* II) *Post haec uerba ut in Dion* II *ita in cod* Y *nouus incipit canon: in cod a autem sequitur sine interuallo pars secunda canonis* xxvii (xxviii) quia nusquam . . . comminabatur, *et postea cum cod* Y *incipit can* xxvii Innuptis autem *etc.* **Innuptis** M Z *a*: innupti Y **b** G in uicis **F**; inuitati K inuiti L (*uterque post* qui sunt *transponit*) 2. **autem**: *om* K L **b** G ad clericatum KL

munionem MT communio *j* κ quie Θ* 3. exstitit Θ^2 B **H** **Cr**

XXV *Titulum et canonem adducit Ioannes Papa in epistula ad Caesarium Arelatensem directa, teste cod* K *fol* 127*b* Ex cañ apostholorum titulo xxv: *cf inf can* xxviiii **Quod . . . diaconus**: *om p** **Quod**: Vt **Cr** **aut** 1°: *om* B **Cr** **aut** 2°: *om* γ **Cr** damnatus fuerit MT communionē MT communioñ γ priuetur *p* 1. **aut** 1°: *om* γ W 2. **qui in**: quin Θ* **in**: *om* κ 3. **est**: *om* **v** deponantur Θ* *u* 4. dicit * * enim B 5. scripturas Θ uindicabit **H** (—κ) iudicabit *w* iudicat Θ^2 6. **Dominus**: Deus δ **idipsum**: semetipso Jo-K § K ¶ K

XXVI *Titulum et canonem in unum redigit* (Similiter et reliqui clerici ministri ecclesiae huic conditione subiaceant) δ *tr* ecclesiae ministri **Cr** 1. **reliqui**: *om* Θ**v** 2. subiaceat MT *u* subiciant *p**

K M Y Z XXIIII 1. semitipsum K semeipsum F 2. anni *bh** pribetur Y 3. insidiator M existet Z

XXV 1. praeb K praesbiter Y dicas *bh* 2. periurgio Y* 3. furtu K forto Z 5. scribtura Z uindicauit L Y Z

XXVI 1. inuptis Z* 3. praecepimus L F *bh*^{2} praecimus K precipemus *bb* 4. set Z

3. suae MT uit MT* exsistt Θ* existit MT

XXV eps aut prb (*tit et* 1.) Θ MT diac (*tit et* 1.) Θ minimae Jo-K commonione MT 3. furtu *j p* γ κ W* Cr-wirc 4. cummunione MT 5. uindicaut Θ uindicabit α γ δ λ W Cr-wirc^2

XXVI ecclesiae MT ministris Θ 1. conditionis Θ* *u* condicioni MT conditione *j* γ δ

I.

prouecti praecipimus ut si uoluerint uxores accipiant, sed lectores cantoresque tantummodo.

XXVII Episcopum aut presbiterum aut diaconum percutientem fideles delinquentes aut infideles inique agentes, et per huiusmodi uolentem timeri, deici ab officio suo praecipimus ; quia nusquam nos hoc Dominus docuit, e contrario uero ipse CUM PERCUTERETUR NON REPERCUTIEBAT CUM MALEDICERETUR NON REMALEDICEBAT CUM PATERETUR NON COMMINABATUR.

3. **prouecti** : profecti K L Y **F** *bh* promoti *a* uoluerit Z* **F*** *bh** *tr* uxores si uoluerint *bb* G 4. **accipiant** : accipere K **sed** : *om bb* G cantatoresque M 5. **que** : *om* **F** *bh* G

¶ G

XXVII 2. **aut** : uel *bi* percutientes K 3. **delinquentes** : *om* K L **F** **aut** : ut KL infidelib; *bb* iniqua *a* 4. eiusmodi K L **uolentem** M Z (=*Dion* II) : uolentes (-is **F**) K L Y **F** *a bi bh* uiolentes *bb*; + prosumciosi *bi* 5. **timeri** : teneri K temeri L timere *bh bi* 6. **quia nusquam** *usque ad* **comminabatur** : *om hic a habet autem supra, uid can* xxvi **nusquam** : nos quam K* *bh* *tr* Dominus hoc K L **F** 7. **e** : quia K L ; *om* **F** **uero** : *om* K L **F** *a* 8. **cum** : dum Y **non repercutiebat . . . pateretur** : *om per homoeoteleuton* K percutiebat L **F** (F *in ras*) b 10. maledicebat L **F** *bb*

XXVII 1. au *bh* praebm K praesbiterum Y 2. diaconem Y percucientem M fidelis L **F** *bb bh* 3. dilinquentes Y infidelis L **F** *bh* 5. timere *bh bi* temeri L deieci Y *bb* praecepimus L **F** *bh* praecimus Y* precipemus *bb* 7. uiro *bh* 8. repercutibat Y*

II (III).

XXVII Qui clerici debeant coniugibus copulari.

Innuptis autem qui ad clerum prouecti sunt precipimus ut si uoluerint uxores accipiant, sed lectores cantoresque tantummodo.

XXVIII Quod episcopus presbiter et diaconus peccantes fideles uerberare non debeant.

Episcopum aut presbiterum aut diaconum percutientem fideles delinquentes aut infideles inique agentes, et per huiusmodi uolentem timeri, deici ab officio suo precipimus ; quia nusquam nos hoc Dominus docuit, e contrario uero ipse CUM PERCUTERETUR NON REPERCUTIEBAT CUM MALEDICERETUR NON REMALEDICEBAT CUM PATERETUR NON COMMINABATUR.

1 Pet ii 23 : *uid Addenda p* 33

XXVII Quod λ* debeat Θ 1. Innuptus B* *j** **autem** : *om* M profecti Θ* 2. **precipimus** : *om* B 3. uxore *p** lectatores *p** cantatoresque (cantatores cantatoresque Θ*) Θ *p**

Θ *j p* v *a* γ δ κ λ W Cr-wirc M B

XXVIII **et** : aut B *u* γ; *om* δ **non** : *om* κ* 1. Eps aut prb aut diaconus (diac *w*) Θ *w* episcopus κ* **aut** 1°: *om* κ 2. percutientes *w** γ persecutientes Θ 3. delinquentem ? M* **infideles** : fideles Θ* v 4. cuiusmodi M* **uolentem** : uolentes *p** κ 5. **timeri** : timere *u* λ* ? temere Θ *w* pcipimus (*i e* percipimus) Θ 6. *tr* dns nos docuit hoc δ **nos** : uos γκ W* ? **hoc** : *om* Θ v 7. **docuit** : + percutere Θ² **e** : et Θ* M* *j p** *u* δ 8. **cum** : non *p** 9. **cum malediceretur non remaledicebat** : *om* Cr maledicitur Θ 10. **remaledicebat . . . non** : *om a* ṙemaledicebat B *j p* **H** (=*Dion* I *et Gr*) : maledicebat Θ M v

XXVII coniungibus Θ 1. **ad** : at Θ* 2. precepimus Θ Cr-wirc 3. set M 4. tantumodo Θ

Θ M

XXVIII eps prb Θ M diac Θ 1. eps Θ prb Θ (*uid p* 6) prbm M 2. diaconem *a* 3. iniquae M 5. temere Θ *w* timere *u* λ* ? praecepimus Cr-wirc 8. repercutiaebat M

I.

XXVIII Si quis episcopus aut presbiter aut diaconus depositus iuste super certis criminibus ausus fuerit adtractare ministerium dudum sibi commissum, hic ab ecclesia omnimodis abscidatur.

XXVIIII Si quis episcopus aut presbiter aut diaconus per pecunias hanc obtenuerit dignitatem, deiciatur et ipse et ordinator eius et a communione modis omnibus abscidatur, sicut Simon magus a me Petro.

Act Ap viii 21
de uoce me *uid Addenda p* 33

XXX Si quis episcopus saeculi potestatibus usus ecclesiam per ipsos

II (III).

XXVIIII Quod officium pristinum damnati pro criminibus usurpare non debeant.

Si quis episcopus aut presbiter aut diaconus depositus iuste super certis criminibus ausus fuerit adtractare ministerium dudum sibi commissum, hic ab ecclesia penitus abscidatur.

XXX Quod non debeant officia ecclesiastica pecuniis optineri.

Si quis episcopus aut presbiter aut diaconus per pecunias hanc optenuerit dignitatem, deiciatur et ipse et ordinator eius et a communione modis omnibus abscidatur, sicut Simon magus a me Petro.

XXXI Vt ecclesia seculari potentia minime peruadatur.

Si quis episcopus seculi potestatibus usus ecclesiam per ipsos op-

---

K L M Y Z **F** *a bb bh bi* G

XXVIII 1. **aut** : *om* K 2. deposito *a* 3. certissimis *bi* **ausus** : aut sus ? *bh** 4. adretractare *bh bi* misterium *bi** G 5. omnimodo Y 6. **abscidatur** : absciditur ? *bh** abiciatur K L **F**

¶ G

XXVIIII 1. **aut** : *om a* 2. **per** : prae *a* ; *om* M* pecuniam **F** 4. **et** 1° : ut et M **et** 2° : *om* Z **ordinator eius** : ordinatur eps K ordinatus eps L ordinatus eius **F** **et** 3° : *om bh bi* a communionem *bb* 5. **abscidatur** : abiciatur K L ; *om bh bi* (**b*** *ut uid*) seqgetur *bb* 6. **a** : + sancto **F** **me** K Y Z* *a** (=*Dion* II ; *Gr* ἀπὸ ἐμοῦ Πέτρου) : *om* L M Z² **F** *a*² **b** (*cf Dion* **H**)

XXX 1. saeculis ? *bh* 2. ecclesia *bb* **ipsos** (ipsus K *bh* ipso *bb*) K L Y *a* **b** (=*Dion* II) : ipsas M Z ipsum *f* usum F

K M Y Z XXVIII 1. praeb K presb M praesbiter Y 4. adtrectare Y Z adtrectere M* 5. aecclesia M Y Z

XXVIIII 1. prbr K presb M praesbiter Y 3. optinuerit K diciatur K deieciatur Y *bb* 6. Symon (K ?) M F *a* **magus** : manus M*

XXVIIII *Titulus et canon exstant in ep Ioannis Papae ad Caesarium Arelatensem* Ex canonibus cap̄ xxviiii : *uid can* xxv **damnati** : *om* γ* ; damnatum γ² debeat *p* Jo-K 2. **super** : pro Θ² *w* 3. **adtractare** : aut tractare Θ *u* 5. ab ecclesiā M̄T

§ K

¶ K

XXX **debeant** : *in ras* Cr-wirc debent *p* pecunias *j* p (*sc* per) pecuniis δ* ? 2. per pecuniis δ* **hanc** : *om* Cr (ed *et* wirc*) 3. optenuerint Θ abiciatur *p* 4. **et** 1° : *om* W* a communionem M̄T **v** γ 6. **me** Θ M̄T B* *j** (=*Dion* I *et Gr*) : *om* B² *j*² *p* **v** **H** **Cr**

XXXI ecclesias γ secularia M̄T potenti *p* prouagatur Θ* prouadatur Θ² 1. seculari Θ* γ λ* *seu* ² secularibus Θ² *p a* δ κ λ* *seu* ² W **Cr** 2. per ipsius γ per ipsas λ² Cr-ed

---

XXVIIII 1. eps aut prb Θ M̄T 2. diac Θ diacones M̄T depotus Θ* 3. fueri Θ 5. conmissum Θ cummissum M̄T paenitus Jo-K

XXX 1. eps aut prb Θ M̄T 2. diacones M̄T 3. obtenuerit M̄T 4. ordinatur Θ* ? M̄T* γ* δ* ac cummunione Θ 6. Simo Θ

I.

obtineat, deponatur et segregetur omnesque qui illi communicant.

XXXI Si quis presbiter contemnens episcopum proprium extra collegerit et altare aliud erexerit nihil habens in quo repraehendat episcopum in causa pietatis et iustitiae, deponatur quasi principatus amator existens, est enim tyrannus, et ceteri clerici quicumque tali consentiunt, laici uero segregentur. haec autem fieri post unam et secundam et tertiam obsecrationem episcopi conuenit.

3. **segregetur omnesque qui** M Z* *a bb bh* (segregatur *bh*) (=*Dion* II *cf Gr* ἀφοριζέσθω καὶ οἱ κ.): segregetur omnes quique Z^2 segregentur omnesque qui Y segregentur omnes quique *bi* segregentur omnes qui K L **F** (segregantur F).
XXXI 2. **extra** *in ras* K: ex Z extraneum b **collegerit**: quem elegerit (*sc* quollegerit ?) KL 3. **erexerit**: + et aliquid aliud fecerit M^2 *in marg* 4. in causam Y* **F** *bb* 6. **quasi**: quia si Z **amatur**: *in*
nota de bh *cod bh multa iam hinc legi non possunt* 7. **est**: et *bb* **clerici**: cl Y* cleri Y^2 8. **quicumque**: qui cum L **tali**: tale M* **F** *bi* talem *bb* talia *a* consentiant K **laici**: laicis **F** a lahicis K* 9. **uero**: *om* K L **F** 10. **post**: potest *a* bi* secundum M* **et 2°**: *om bb* 11. **obsecrationem** L Y **F** *a* bb*: obsecratione M Z obseruationem K *bh bi* obtestationem a^2 **episcopi**: eps K (*uid p* 5) epis *bi*; *om* **F** **conuenit**: uenit K*L; + fieri (*nec tamen omittitur supra*) K

XXX 2. aecclesiam M Z 3. opteneat K optineat Z obteat F 4. omnisque *bb*
XXXI 1. prb K praesbiter Y contempnens M 2. colligerit Z 3. altari *bb* altere Y* 4. reprehendat Z 5. quietatis *ut uid a** 6. amatur K L F *bh bi* exsistens K 7. thyramnus F citeri K 8. lahic. K 9. hae F*

II (III).

teneat, deponatur et segregetur omnesque qui illi communicant.

XXXII De presbitero qui contemto episcopo seorsum conuentus congregare temptauerit.

Si quis presbiter contemnens episcopum suum seorsum collegerit et altare aliut erexerit nihil habens quod reprehendat episcopum in causa pietatis et iustitiae, deponatur quasi principatus amator existens, est enim tyrannus, et ceteri clerici quicumque tali consentiunt, laici uero segregentur. hec autem post unam et secundam et tertiam episcopi obsecrationem fieri conuenit.

3. **segregetur omnesque qui** Θ M* B **v*** ? (omnes qui *u* omnis quique *w*) *a*: segregentur omnesque qui M^2 *j* γ δ * λ segregentur omnes qui *p* δ^2 κ W **Cr** 4. illic *p* Θ *j p* v *a* γ δ κ λ W Cr-wirc M B
XXXII De presbiteris **Cr** contemtis **Cr** contemptu δ* λ eps Θ episcopis suis **Cr** temptaverint Θ *j** **Cr** 2. **seorsum**: eorum Θ* **collegerit**: *praem* conuentum *p* **Cr** 3. rexerit Θ* erex̄ δ erexit *a* λ 4. quo M* λ^2 5. causam γ δ λ 8. **consentiunt**: + deponantur Cr-ed 9. post una et secunda et tertiam eps obsecatione Θ* **post unam**: *om* M 11. **obsecrationem**: obsecratione γ *cf* Θ* obseruationem **v** obtestationem (-one M) M B *j quam lectionem forte conicias a Dion* III *pendere, sed nihil ut uid mutauit tertia interpretatio nisi quod a Graeco textu prorsus abhorreret* (*Gr* παράκλησιν) *Animadverteris codices melioris notae* Θ* M (*Dion* II III) M Z (*Dion* I) *ablatiuum* obsecratione (obtestatione) *unanimiter praebere* conueniat *p* **H** **Cr**

XXXI 2. obteneat M 3. omnis Θ* *w* Θ M
XXXII prb Θ praesbitero M contempto M eps Θ (*uid p* 6) conuentos Θ 1. prb Θ M contemnes Θ* *u* contempnens M eps Θ* 4. repraehendat M 7. tyranus Θ 8. quicumquae M 9. haec M 10. eps Θ*

I.

XXXII Si quis presbiter aut diaconus ab episcopo segregetur, hunc non licere ab alio recipi sed ab ipso qui eum segregauerat, nisi forsitan obierit episcopus ipse qui eum segregasse cognoscitur.

XXXIII Nullus episcoporum peregrinorum aut presbiterorum aut diaconorum sine commendaticiis suscipiatur epistulis ; et cum scripta detulerint discutiantur intentius et si praecones pietatis extiterint admit-

II (III).

XXXIII Quod clerici damnati non debeant ab aliis recipi.

Si quis presbiter aut diaconus ab episcopo suo segregetur, hunc non licere ab alio recipi sed ab ipso qui eum segregauerat, nisi forsitan obierit episcopus ipse qui eum segregasse cognoscitur.

XXXIIII Vt nullus episcopus presbiter aut diaconus sine conmendaticiis suscipiatur epistulis.

Nullus episcoporum peregrinorum aut presbiterorum aut diaconorum sine conmendaticiis suscipiatur epistulis : et cum scripta detulerint discutiantur adtentius et ita suscipiantur, si predicatores pietatis ex-

---

§ D *Incipit hic* (*ut nunc exstat*) *codex* D

K L M Y Z **F** *a bb* (*bh*) *bi* D XXXII 2 **episcopo** : + suo Y (= *Dion* II) segregatur **F** (*cf can* xxx) 3. **ab** 1°: ad M **ab** 2° : *om* K **ipso** : ipsum *bb* ēpo **F** 4. **segregauerat . . . . qui eum** : *om per homoeoteleuton* **b** segregauit K D *a* secreuerat Z* sequestrauerat Z² (*uid Dion* II) **forsitan obierit** : forsitam nouerit K L **F** 5. epi K (*uid p* 5) 6. **segregasse cognoscitur** : segregauit cognosci D

§ G XXXIII 1. Nullus eps pbt aut diaconus peregrinus *a* 3. sine commendaticias susc. epistulas K commendadicias D* 4. epistolis suscipiantur G **cum scripta** : conscripta D cum epistula L 5. discutiatur *ut uid* Z* discutientur G **intentius** *in ras* D : attentius Y *a*² (= *Dion* II) **et** : + ita suscipiantur et Y (*cf Dion* II) **si** : *om* L 6. praeconiis *bi* extiterit K*

XXXIII debent Θ* *u* recipit Θ* (*et* 3.) M recipis Θ² 1. **Si** : *om* Θ ab episcopos suos Θ* 2. huc δ* 3. liceret ? B* **sed** : + nec **v** 4. sequestrauerat (-auerit κ) *j p* **H Cr** forte Cr-ed

XXXIIII pbm aut diaconum *p* **sine** : ni γ* nisi γ² commendatitias δ* suscipiantur *j** γ 1. Nullus eps pbr aut diaconus sine *w* (*om u*) . Nullis Θ 3. epistulas *p* 5. suscipiatur δ* 6. **si** : et si λ extiterunt *p** exstiterit *a** exist * * * * κ* **extiterint minusne** : minus extiterint nec

---

K M Y Z XXXII 1. prbr K presb M praesbyter Y 2. segretur L* 3. recepi L 4. forsitam K L **F** 5. epi K

XXXIII 1. episcuporum K 2. prbrorum K praesbyterorum Y prbm D *bi* 3. diac D commendaticis Y 4. epistolis Y 6. praeconis K G* preconis *bb* D exstiterint Y amittantur L

XXXIII ab alii M recipit M Θ* 1. prb Θ M diacones M 3. recipit Θ* recepi M set M 6. segregasset M

XXXIIII prb Θ M commendaticiis (*tit et* 3.) M 2. prbr aut diacc Θ 3. commendatiis *a** 5. descutiantur Θ 6. **si** : sid Θ

I.

tantur; minusne, quae sunt necessaria subministrentur eis et ad communionem nullatenus admittantur, quia per subreptionem multa proueniunt.

XXXIIII Episcopos gentium singularum scire conuenit qui inter eos primus habeatur, quem uelut caput existiment et nihil amplius praeter eius conscientiam gerant quam illa sola singuli quae parrociae propriae et uillis quae sub ea sunt conpetunt; sed nec ille praeter omnium conscientiam faciat aliquid. sic enim unianimitas erit et glorificabitur Deus per Christum in Spiritu sancto.

II (III).

titerint: minusne, que sunt necessaria subministrentur eis et ad communionem nullatenus admittantur, quia per subreptionem multa proueniunt.

XXXV De primatu episcoporum.

Episcopos gentium singularum scire conuenit quis inter eos primus habeatur, quem uelut caput existiment et nihil amplius preter eius conscientiam gerant quam illa sola singuli que paroecie proprie et uillis que sub ea sunt conpetunt; sed nec ille preter omnium conscientiam faciat aliquid. sic enim unanimitas erit et glorificabitur Deus per Christum in Spiritu sancto.

---

7. **minusne, quae**: minus ne q; M Z minus neque Y* minus quae K L minus et quae **F** et si minus ne quae Y² sin minus quae *a* **b** G 8. subministrent D sibi ministrentur **F** **et**: *om* Y **ad**: a L Z; *om a** communione KL 10. **quia**: qui D **per**: ad G; *om bi* subreptione K *bi* **multa**: alta **b** ¶ G

XXXIIII 1. episcopus M eps K L **F b** *tr* singularum gentium K L **F b** 3. ueluti **F** exestimet **F** exaestimant *a** 5. conscientia *a* continentiam D **sola**: singola *bb* 6. **quae**: quique K L 7. sub eas *a** **sunt**: *om bb* 8. conscientia K L **F** *a bi* 9. facit *bi** **aliquid**: aliud M 10. erat *bb* glorificatur **b** 11. per iesum christum et spiritu sancto **F** per christum et spiritum sanctum L per christo in spiritum sanctum *bi* (in spm scm *bh*) spirit*u* Z *in ras*

---

7. que Y* 8. sumministrentur M subministentur Y* suministrentur Z 9. nullatinus K ammittantur M amittantur L

XXXIIII 1. eps K episcopus M 2. primos **F** 3. capud Y *bb* extiment K? extinent D estiment *bb* 4. preter Z 6. que Z paroeciae M Z 7. competunt M cumpetunt Z 10. unanimitas M Z

Θ *j p* v *a* γ δ κ λ W Cr-wirc MT B

B 7. **minusne, que**: δ *in ras* minus nec Cr-ed minusue Cr-wirc² 8. subministretur *p** γ δ* κ λ * **et**: sed Cr-wirc **ad**: a B* *w* ad communione γ 10. **per**: *in ras ut uid* MT; *om* Θ *p** *w* subreptione Θ *w* γ

XXXV 1. eps Θ MT B *w* episcopus *u* κ episcopis *p** *Compendium* eps *in cod* MT (*de cod* Θ *uid p* 6) *inueneris significare* (*praeter* episcopus) episcopos (xxxv 1) episcopum (xlvi 1); epis *similiter* episcopi (xl 6); prb (*praeter* presbiter) presbiteri (xl 1) presbiteros (xli 7) presbiterum (xlvi 1) *tr* singularum gentium B 2. conueniat W **Cr** habetur Cr-ed 3. existimant *p** 5. illas sola Θ* 6. singulae γ Cr-wirc* **que**: δ *in ras* *tr* que singuli Θ 8. **sed**: *om* MT **omnium conscientiam**: eorum consc. omnium δ conscientia γ 10. **et**: *bis* δ* 11. per iesum christum Cr

---

Θ MT

8. commonionem Θ cummunionem MT

XXXV 1. eps Θ MT B 3. **quem**: que Θ uelu * * Θ* capit Θ existime Θ* 4. praeter MT 6. parocie Θ paroeciae MT propriae MT 8. praeter MT 10. unianimitas MT glorificauitur MT

I.

XXXV Episcopum non audere extra terminos proprios ordinationes facere in ciuitatibus et uillis quae illi nullo iure subiectae sunt; si uero conuictus fuerit hoc fecisse praeter eorum conscientiam qui ciuitates ipsas et uillas detenent, et ipse et qui ab illo ordinati sunt deponantur.

XXXVI Si quis episcopus non susceperit officium et curam populi sibi commissam, hic communione priuetur quousque oboedientiam commodans adquiescat: similiter autem et presbiter et diaconus. si uero perrexerit nec receptus fuerit, non pro sua sententia sed pro

II (III).

XXXVI Quod non liceat episcopum in aliena prouincia clericos ordinare.

Episcopum non audere extra terminos proprios ordinationes facere in ciuitatibus et uillis que illi nullo iure subiecte sunt; si uero conuictus fuerit hoc fecisse preter eorum conscientiam qui ciuitates ipsas et uillas detinent, et ipse deponatur et qui ab illo sunt ordinati.

XXXVII De ordinatis episcopis nec receptis.

Si quis episcopus non susciperit officium et curam populi sibi commissam, hic communione priuetur quoadusque consentiat obedientiam commodans: similiter autem et presbiter et diaconus. si uero perrexerit nec receptus fuerit, non pro sua sententia sed pro

---

K L M Y Z **F** *a bb* (*bh*) *bi* D G

XXXV 1. **Episcopum . . . proprios**: eps non debet extra terminum proprium G 3. **et**: + in L 4. subiecta L subiecti **F** D *bb* **sunt**: *om bi* 6. conscientia *a bb* constientias G 7. **ipsas**: ipsius L*; *om* **F** **et** 1°: uel **F** detenit **F** ipsi *bb* 8. ordinatus fuerit deponatur *bi*

XXXVI 1. susciperet *bb* 2. **populi sibi**: populis sibi *a** sibi populi G sibi *bi* 3. **hic**: hii L hec *bb*; *om* G communionem Z* G 4. quoadusque Y $D^?$ *in ras* qd̄q2 *bi* **oboedientiam commodans**: oboediendum *bb* G oboediendo *bi* D 5. **commodans**: commendans K L **F** (*om* b G) 6. **autem**: aut *bi*; *om* G **et** 1°: *om* K L *a* b G **et** 2°: aut b 7. **nec receptus fuerit**: et non fuerit receptus G 8. **sua sententia**: causa (*corr in* sua Y^2) sententiae Y

XXXVI ice *p** eps Θ (*uid p* 6) episcopo **Cr** 1. Eps Θ **extra**: ex **v** 2. ordinatione M̃ ordinationem Cr-wirc 3. **et**: aut Cr-ed 4. subiecta γ 5. conuinctus *u* κ 6. ciuitas ? δ*

XXXVII **ordinatis**: ordinatione ? B* **episcopis**: *om* Cr-ed 1. susciperint Θ* 3. commissa Θ* ? γ cummunionem M̃ *u* 4. quodusque Θ quodadusque M̃ quo quodadusque δ* obedientium γ λ* 5. **commodans**: *praem* et κ 6. **et** 1°: *om* Θ γ δ Cr-ed 7. perrexit Cr-ed **nec**: et λ* et nec $λ^2$ fuerint Θ* 8. **pro** 1°: p (*i e* per) *w*; *om p* **pro** 2°: p *a** ?

K M Y Z XXXV 1. audire M* 2. terminus K proprius K *bb f* facire K L 5. conuictos Z preter Z 7. detinent M Z

XXXVI 1. susciperit Y 4. quiusque Z 6. prb K presb M praesbiter Y 8. sententiam K

XXXVI eps Θ aliaena M̃ 1. eps Θ audire *j* 3. quae M̃ 5. praeter M̃

XXXVII epi *ut uid* Θ* 1. susceperit M̃ 3. cummissam M̃ cummunion. M̃ 4. consentia Θ obedienciam ? Θ* oboedientiam M̃ 6. prb Θ M̃ diacones M̃ 8. set M̃

I.

malitia populi, ipse quidem maneat episcopus, clerici uero ciuitatis communione priuentur quod eruditores sic inoboedientis populi non fuerunt.

XXXVII Bis in anno episcoporum concilia celebrentur, ut inter se inuicem dogmata pietatis explorent et emergentes ecclesiasticas contentiones absoluant ; semel quidem quarta septimana pentecosten, secundo uero duodecimo die mensis hyperberetei id est octubris iuxta Romanos.

---

9. ipsi **F** *tr* eps maneat *bb* G 10. **uero** *in ras*? Z communionem G

¶ G 11. **quod . . . fuerunt** : *om* G **quod** : eo quod **b** eruditor (-tur *bb*) **b** eruditori K heruditori (-turi L^2) L 12. **inoboedientis** M^2 Z **F** a^2 *bh* D : inoboedientes K L M* Y *a** *bb bi* **non** : *om* K L **b** **fuerunt** M Y *a* (= *Dion* II) : fuerint Z **F** fuerit **b** exsteterunt L ettiterint K

XXXVII 1. *tr* concilia episcoporum *bi* 2. celebrantur K **inuicem** : *om* **F** 3. **dogmata** : donata K L mergentes **b** 4. con*ten*tiones *in ras bi* condiciones *bb* 6. septimanā K secundum *bb* 7. **duodecimo** : xii D **die** : *om* K L **F** mense K **hyperberetei** : *om* **F** **b** 8. **id est** : *om* **b** **octubris** : octaui **F** octobrii *a* octb D iiii id octobres (= *Dion* II) Y romanis D

---

10. ciuitates K commonione Y 11. eroditores Z 12. inoboedientes K L M* Y *a** *bb bi*

XXXVII 1. episcuporum K 2. caelebrentur M 3. pietis Z* pietates L 4. aecclesiasticas M 5. simel K 6. pentecostes K *a** penteconstes Z penteconten F* pentecoston *bi* 7. hyperberitei K hyperberite L hyperberetet M hiperethei Y* hiperberethei Y^2 8. octubres K octobres L Y octobris Z romanus K *bb bh*

II (III)

malitia populi, ipse quidem maneat episcopus, clerici uero ciuitatis communione priuentur quod eruditores inobedientis populi non fuerunt.

XXXVIII Vt bis in anno concilia celebrentur.

Bis in anno episcoporum concilia celebrentur, ut inter se inuicem dogmata pietatis explorent et emergentes ecclesiasticas contentiones amoueant ; semel quidem quarta septimana pentecostes, secundo uero duodecimo die mensis hyperberetei id est iuxta Romanos quarto idus octubris.

XXXVIIII Vt tantum curam rerum ecclesiasticarum episcopus habeat.

---

9. **populi** : *om* *p** **maneat** : *om* M̅T̅ Θ *j p* **v** *a* γ δ κ λ W Cr-wirc M̅T̅ B 10. cummunionem M̅T̅ 11. priuetur *u* κ **quod** : *praem* eo δ^2 κ Cr (ed *et* $wirc^2$)

XXXVIII celebretur γ 1. **episcoporum** : ep̄o Θ *tr* concilia episcoporum γ 3. exploret M̅T̅* 5. ammoueant *p* 6. secunda *u* δ* ? 7. duocimo W decimo **v** 8. **quarto** : iiii **v** a^2δκλW iii *a** tertio **Cr** 9. octobres γλ oct W

XXXVIIII *tr* curam rerum eccl. tantum **Cr** tantam *p* *tr* ecclesiasticarum rerum *a** episcopi habeant B habet *p u*

XXXVII 10. cummunion. M̅T̅ 12. inoboedientis M̅T̅ Θ M̅T̅ inobedientes Θ B* γ δ*

XXXVIII 1. epo Θ 4. contemptiones γ 6. pentecostis Θ pentecosten *w* γ 7. siperuereeis Θ hiperberietei B hiiperueretei γ 8. romanus Θ quartu Θ *j** γ id̄ Θ δ κ 9. octobres γλ

I.

XXXVIII Omnium negotiorum ecclesiasticorum curam episcopus habeat et ea uelut Deo contemplante dispenset, nec ei liceat ex his aliquid omnino praesumere aut parentibus propriis quae Dei sunt condonare. quod si pauperes sunt tamquam pauperibus subministret, nec eorum occasione ecclesiae negotia depraedentur.

XXXVIIII Presbiteri et diaconi praeter episcopum nihil agere pertemptent, nam Domini populus ipsi commissus est et pro animabus eorum hic redditurus est rationem. sint autem manifestae res propriae episcopi (si tamen habet proprias) et manifestae dominicae, ut potestatem habeat

II (III).

Omnium negotiorum ecclesiasticorum curam episcopus habeat et ea uelut Deo contemplante dispenset, nec ei liceat ex his aliquid omnino contingere aut parentibus propriis que Dei sunt condonare. quod si pauperes sunt tamquam pauperibus subministret, nec eorum occasione ecclesiae negotia depredentur.

XL De dignitate pontificis et quod rerum suarum habeat potestatem.

Presbiteri et diaconi preter episcopum nihil agere pertemtent, nam Domini populus ipsi commissus est et pro animabus eorum hic redditurus est rationem. sint autem manifeste res propriae episcopi (si tamen habet proprias) et manifeste dominicae, ut potestatem habeat

---

K L M Y Z **F** *a bb* (*bh*) *bi* D XXXVIII 2. **curam**: cura K; *om a* episcō M epi K (*uid p* 5) 4. **nec ei**: neque D non F nec *f* licet *bi** **ex**: pro **F** 5. **omnino**: *om bb* 7. pauperisunt *bh* 8. subministrent K Z* **F** ministrent L **nec**: ne M L a^2 et ne **F** 9. **ecclesiae negotia**: ecl̄ (*tantum*) D depredetur Z *a*

§ G XXXVIIII 1. prbr et diac K (praesbeteri et diac L prbī et diac F *bb* D G) 2. **pertemptent** M Y Z **F** *a*: praetemptent K *bb bi* praetendant D praesumant L G 3. **Domini**: dī (*pro* dni) **F** 4. **est**: *om bi* **hic**: *om a bi* 5. **est**: *om bi* **sint**: sin *bb bi* G sunt D* 6. proprias K eps K (*uid p* 5) 7. habiat *bb* **et**: ita **F** 8. **ut potestatem**: potestate *bb* G

1. ecclesiasticarum *u* κ 2. episcopi κ **et**: ut δ* 3. dno B contemplantem *u* γ **dispenset nec**: dispense donec MT 4. hiis κ 8. subministrent Θ^2MTB **v** Cr-wirc **nec**: ne Θ^2 *p* 9. ecclesia κ^2 depredetur **v**γδ^2κλ depredatur δ*

XL **et**: *om* Θ **suarum**: *om* γ habeant B* habet *p* 1. Prb (*uid p* 23) MT*? prbt et diac B* **et**: uel **Cr** eps (*uid p* 6) Θ* 2. pertemptet MTδ* pretemtent W* 3. ipsis? δ* 4. **hic**: *om* κ 5. **sint**: sin Θ^2MTB sunt **v** 6. epis (*uid p* 23) MT 7. **tamen**: tantum W habeat **Cr** **proprias . . . de propriis**: propriis (*cet om per homoeoarcton*) Θ **et**: si MT 8. **dominicae**: quaemnice (*sc* quae dn̄ice?) MT **ut**: *om* B potestate MT habet

---

K M Y Z XXXVIII 1. negutiorum K aecclesiasticorum M ecclesiaticorum Y* 2. epi K 3. dispensit K L *bb* 4. is Z 6. propris Y 8. occatione K occassione Y occansione F *bb* 9. aecclesiae M 11. depretentur D*

XXXVIIII 1. prbr K praesbiteri M praesbyteri Y preter Z 2. episcoporum M pertemtent Z 3. populos L ipse *bb* 6. manifeste K M Y Z 7. habit K manifeste K M 8. dominice Z

XXXVIIII 3. dispensedonec MT 5. propris MT* 6. quae Θ 7. pauperesunt Θ 9. negoticia γ

XL dignita δ* potestate? Θ 1. prb? MT* prbi Θ MT^2 eps Θ* 2. pertemptent MT 4. rediturus Θ 5. ratione? Θ 6. epis MT (*uid p* 23) 7. manifestae Θ 11.

I.

de propriis moriens episcopus sicut uoluerit et quibus uoluerit derelinquere: ne sub occasione ecclesiasticarum rerum quae episcopi probantur intercidant, fortassis enim aut uxorem habet aut filios aut propinquos aut seruos. et iustum est hoc apud Deum et homines ut nec ecclesia detrimentum patiatur ignoratione rerum pontificis, nec episcopus uel eius propinqui sub obtentu ecclesiae proscribantur et in causas incidant qui ad eum pertinent morsque eius iniuriis infametur.

9. *tr* episcopus moriens *a* episcopi *bb* **sicut**: si cui **F** 10. **et quibus uoluerit**: *om per homoeoteleuton* K L **F** b G relinquere **F** 11. **ne**: nec K L* Y b G sub occasionem *bi* 12. **rerum**: *om per homoeotel* K L b G **episcopi**: epis K (*cf inf l* 19; *uid p* 5); + esse (= *Dion* II) Y*a* 13. **intercidant fortassis**: interdicantur causae **F** **intercidant** MZ: interdicant K L Y (**F**) *a* b G 14. **aut** 1°: *om bb* G habeat *a bi* 15. **et**: id K² 16. **est**: erit G; *om* **F** *bi* 17. ecclesiam *bb* 18. ignorationem *bb* G 19. episcopi Z (epis M *cf can* i 1) epi K b G **uel**: nec *bb* **uel eius propinqui**: *om* **F** *tr* propinqui eius Y **propinqui**: + qui G 20. praescribantur L **et in causas**: ut in causis **F** 21. **qui**: quia K quē G **qui ad eum pertinent**: quo ad deum pertinet **F**; *om a* 22. **pertinent morsque**: pertinet mori quae L **iniuriis**: *praem* in K *a* infamatur KL

¶ *bh* G

11. occassione Y occansione F *bb* aecclesiasticarum M 13. fortasse K L (**F**) b G 14. habit K 15. seruus M* *bb f* 17. aecclesia M Y ditrimentum K 18. pontifices L *bb* 19. epi K b G 20. aecclesiae L Y ecl̄ D 21. incedant K M Y b G 22. pertenunt *bb* iniuris Y

II (III).

de propriis moriens episcopus sicut uoluerit et quibus uoluerit derelinquere: ne sub occasione ecclesiasticarum rerum que episcopi esse probantur intercidant, fortassis enim aut uxorem habet aut filios aut propinquos aut seruos, et iustum est hoc aput Deum et homines ut nec ecclesia detrimentum patiatur ignoratione rerum pontificis, nec episcopus uel eius propinqui sub obtentu ecclesiae proscribantur et in causas incidant qui ad eum pertinent morsque eius iniuriis male fame subiaceat.

XLI Quod episcopus ecclesiasticarum rerum pro dispensatione pauperum habeat potestatem.

Θ *j p* **v** *a* γ δ κ λ W Cr-wirc M' B

*p** 9. epi Θ **sicut**: sic̄ γ si cui δ² si quis κ 10. **et**: e M'* **et quibus uoluerit**: *om per homoeot* **v** quibus * * * uoluerit δ 11. **ne**: nec *j** γλ Cr-ed ecclesiasticorum γ 12. **que**: quod κ eps Θ (*uid p* 6) 13. interdicant *j*ˣ inter se dicant B *tr* aut enim Θ 14. habet * * *a*ut filios aut filias propinquos B 16. **hoc**: *om* Θ **v** 17. **nec**: ne *w* in Θ* ecclesiam **v** δ*λ 18. ignorationē γ 19. episcopum M' episcopos *p** epo W sub obtentum Θ 20. pscribantur γ proscribatur *u* Cr-wirc* 21. causa Θ* causis *p** pertinet *u* κ pertinetur γ 22. mortemque *p* Cr-wirc **eius**: + et? B* 23. subiaceant *w* subiciant *p a* γ W Cr-wirc subiciantur δ* λ* subiciatur δ² κ λ²

occassione Θ 12. eps Θ 13. prouantur M' Θ M' intercedant Θ *p** *w* δ² Cr-wirc forsitassis M' fortasse **v** 15. seruus Θ 17. adetrimentum M'* 19. epis Θ γ δ* 21. incedant Θ B 23. famae M'

I.

XL Praecipimus ut in potestate sua res ecclesiae episcopus habeat: si enim animae hominum praetiosae illi sunt creditae, multo magis oportet eum curam de pecuniis agere, ita ut potestate eius indigentibus omnia dispensentur per presbiteros et diaconos et cum timore omnique reuerentia ministrentur. ex his autem quae indiget (si tamen indiget) ad suas necessitates et ad peregrinorum fratrum usus et ipse percipiat, ut nihil eis possit omnino deesse. lex enim Dei praecepit ut

KLMYZ**F** *a bb bi* D XL 1. **ut**: *om bb* **in**: dū F dum *f* in sua potestate sua D* 3. *tr* pretiosae hominum Z preciosa *bb* **illi sunt**: *om* D* 4. credita **F** 5. **ita ut**: aut *bi* D 6. potestati **F** potestatem D 7. **per presbiteros et diaconos**: prbts et diacs F* prb diac? **b** (prbis diac D* per prbis diac D^2 prb aut diaconus *bi** prb et diaconus bi^2 prbt et diaconus—*quibus uerbis incipit nouus canon—bb*) 8. **et**: ut Y; *om* L **b** **omnique**: et *bb** 9. **ministrentur**: sic ministrent ut **b** (sic ministrent ut cum *bi**) **ex his autem**: *incipit nouus canon* (xlii; *uid can* xxvi) Y **ex**: *om* D 10. indigent . . indigent **b** 12. **fratrum**: *om* **F** **usus et**: usu Y **et ipse percipiat**: ita (sit a D) percipiant **b** 13. **nihil eis**: nihis Y* nihil his Y^2 **eis**: eos? Z* his K L F **b** Y^2; *om f* *tr* omnino possit Y 14. **Dei**: dni *bb* **praecepit** K L **F** *a bb* (=*Dion* II *cf Gr* διετάξατο): praecipit M Y Z *bi* D

K M Y Z XL 1. precipimus MZ precipemus *bb* 2. aecclesiae M aecclesi Y ecl̄ D abeat Z 3. anime Z 4. credite K M criditae Z* oportit K 5. pucuniis Y* agire K 7. prbos K praesbiteros M Y 10. indeget K indigit L indegit K 11. ad: a Z* necissitates K necessitas Y* 14. praecipit M Y *bi* D precipit Z

II (III).

Precipimus ut in potestate sua episcopus ecclesiae res habeat: si enim anime hominum pretiose illi sunt credite, multo magis oportet eum curam pecuniarum gerere, ita ut potestate eius indigentibus omnia dispensentur per presbiteros et diaconos et cum timore [Dei] omnique sollicitudine ministrentur. ex his autem que indiget (si tamen indiget) ad suas necessitates et ad peregrinorum fratrum usus et ipse percipiat, ut nihil eis possit omnino deesse. lex enim Dei precepit ut

XLI habet *p** 1. **in**: *om* **v** 2. *tr* res ecclesiae (=*Dion* I) *j* 3. pretioso *p* illis Cr-ed 5. regere γ 6. potestates Θ potestatem γ 7. dissipentur γ* prb MT* (*uid p* 23) 8. **Dei** MTB (*Dion* III=*Gr*): *om cett* (*Dion* II) 9. sollicitudinem instruentur **v** **ex**: et Θ **v** 10. qui Cr-ed que indigens Θ **si tamen indiget** *j* λ: *om per homoeot* Θ MT B *p* **v** *a* γ δ κ W Cr 11. **ad** 1^0: *om* κ **ad** 2^0: om γ^2 Cr-wirc 12. peregrinorum * * fratrum B **et**: *om* κ Cr-ed ipsi percipiant Θ 13. **ut**: et κ posse MT 14. **enim**: *in ras p* precipit *p** **v** γ δ^2 κ λ Cr-ed

XLI 1. praecipimus MT epis Θ 3. animae MT 4. portet Θ* *u* 7. dispentur ? Θ* ppbb Θ prb MT* prbos MT^1 diaconus Θ 9. sullicitudine MT 14. precipit p* **v** γ δ^2 κ λ

I.

qui altari seruiunt de altario pascantur, quia nec miles stipendiis propriis arma contra hostes adsumit.

XLI Episcopus aut presbiter aut diaconus aleae atque ebrietati deseruiens aut desinat aut certe damnetur.

XLII Subdiaconus aut lector aut cantor similia faciens aut desinat aut communione priuetur: similiter etiam laicus.

XLIII Episcopus aut presbiter aut dia-

II (III).

qui altari deseruiunt de altario pascantur, quia nec miles stipendiis propriis contra hostes arma sustollit. 1 Cor ix 7 13

XLII Quod episcopus presbiter et diaconus aleator et ebriosus esse non debeat.

Episcopus aut presbiter aut diaconus aleae adque ebrietati deseruiens aut desinat aut certe damnetur.

XLIII Similiter clerici et laici si permanserint in alea communione priuentur.

Subdiaconus aut lector aut cantor similia faciens aut desinat aut communione priuetur: similiter etiam laicus.

XLIIII Quod episcopus presbiter aut diaconus non debeat usuras accipere.

Episcopus aut presbiter aut diaconus

---

15. **altari** MZ: altario K L Y **F** *a* b **seruiunt**: deseruiunt Y Z^2 (=*Dion* II) **de**: *om bi* de altari Z pascuntur *bi* 16. **nec**: *om* Y **b** stipendii propria K 17. **hostes**: honores *bb* adsumet L M
§ G XLI 1. **Episcopus . . . atque**: epm aut prbtm aut diacm ut qui **F** **aut** 1°: *om bb* G **aut** 2°: uel *bi* 2. **aleae**: aleator *a* gulae L **b** (? regulae D*) G **atque**: uel *bi*
¶ G deseruit (*uid supra*) **F** 3. **certe**: *om bi*
XLII 1. Subdiacni . lectores . cantores . facientes . desinant . . . priuentur **F** **aut** 1°: *om bb* **cantor**: cantatur Y* cantator Y^2 2. **similia faciens**: similiter *bi* **desinat**: designat K* **aut** 2°: *om* D 3. priuentur L **etiam**: +et **F** *a** *bb bi*
Canonem XLIII *canoni* XLIIII *postponit* **b**

15. **altari**: altario *p* Cr-wirc* altare *j a** ad altari γ **de altario** MTB *j* (=*Dion* I): de altari Θ *p* **v** **H** **Cr** 16. **miles**: similis *u* simile *w* 17. sustollet *j** sustulit **v** Cr-ed Θ *j p* **v** *a* γ δ κ λ W Cr-wirc MT B
XLII aut prbt aut diaconus γ **et** 1°: aut B diaconum MT *tr* non debeat esse Cr-wirc debet γ 1. **aut** 1°: *om* B **Cr** diaconus * * * aleae (? atq *sub ras*) δ 2. aleate *ut uid j** alea **v** alae γ 3. **damnetur**: deponatur γ
XLIII **clerici**: *praem* et MT **Cr** **et laici**: *om* MT a communione κ 2. **aut** 2°: a κ 3. priuentur MT **etiam**: +et *a* 4. laici *j*
XLIIII **aut . . debeat**: et . . debeant Cr-wirc **non debeat usuras**: usuras a debitoribus non debet δ

---

16. milis K D *a* milex M **F** 17. adsumet L assumet M assumit Z
XLI 1. prb K praesbiter M Y 2. alaeae M adque K ebrietate (ebritate Y*) Y **F** b G
XLII 1. lectur K L cantur K L 4. laucus Z
XLIII 1. prb K praesbiter Y 2. exiens D

17. ostis Θ sustullit MT δ* Θ MT
XLII prb MT 1. eps aut prb Θ MT diac Θ 3. cere MT* damnaetur MT
XLIII cleri γ* cli *u* lea λ* cummunione (*tit et* 2.) MT 1. subdiac Θ 2. desinae MT
XLIIII eps prb Θ MT diac Θ 1. eps aut prb

I.

conus usuras a debitoribus exigens aut desinat aut certe damnetur.

XLIIII Episcopus presbiter aut diaconus qui cum hereticis orauerit tantummodo communione priuetur; si uero tamquam clericos hortati eos fuerint agere uel orare damnentur.

De cann xlv xlvi *uide Addenda p* 33

XLV Episcopum aut presbiterum hereticorum suscipientem baptismum damnari praecipimus. QUAE enim CONVENTIO CHRISTI AD BELIAR? AVT QVAE PARS FIDELI CVM INFIDELE?

2 Cor vi 15

de Beliar *uide Addenda p* 33

II (III).

usuras a debitoribus exigens aut desinat aut certe damnetur.

XLV Quod non debeat episcopus presbiter aut diaconus cum hereticis orare.

Episcopus presbiter aut diaconus qui cum hereticis orauerit tantummodo communione priuetur: si uero tamquam clericos hortatus eos fuerit agere uel orare damnetur.

XLVI Quod non debeant hereticorum baptismata conprobari.

Episcopum aut presbiterum hereticorum suscipientem baptisma [aut sacrificium] damnari precipimus. QVE enim CONVENTIO CHRISTI AD BELIAR? AVT QVE PARS FIDELI CVM INFIDELE?

K L M Y Z **F** *a bb bi D*

XLIII 2. **a**: ad Y* de L; *om* K 3. **aut desinat**: aut emendet (autem em. Y*)Y

XLIIII 1. **Episcopus**: + aut **b** **aut**: et K L *a* 2. **qui**: *om a** **qui cum**: quicumque *bb* **hereticis**: hereticus K **F** meretricem *bi* D* meretricibus *bb* orauerint *a bi* D^2 3. priuentur *a bi* **si**: + quis *a* 4. **tamquam**: *om bi* **clericos** M Y Z *a* (*Gr* αὐτοῖς ὡς κληρικοῖς): clerici K L **F** **b** **hortati**: orati **F** horta*ri Y *tr* eos ortati *bi* **eos**: *om* M 5. damnetur Y Z *bb* D^2 (= *Dion* II)

XLV 1. **aut**: uel Y 2. suscipientes **b** 3. damnare **b** **quae**: qua K L* qui D 5. **quae pars fideli**: * pars fidelium D infidelibus Y* ?

XLV debeant δ aut presbiter aut δ **presbiter**: *om* Cr-wirc **aut**: et *p* Cr-wirc **orare**: ordinare δ* 1. **aut**: et *j p* **H** (— γ* W) **Cr** 4. clrs γ clericus B *p** **v** κ

XLVI **debeant**: *in ras* Cr-wirc*; debeat ΘM̃ p^2 *u* baptisma Θ *p* δ 1. eps aut prb M̃ (*uid p* 23) ep*m* aut prb*m* B *in ras* 2. suscipientes Θ **aut sacrificium** M̃B (*Dion* III = *Gr* ἢ θυσίαν): *om cett* (*Dion* II) 3. **precipimus**: + nisi eorum qui in patris et filii et spiritus sancti baptizantur nomine sic tamen ut per penitentiam qui in eadem fuerint heresi baptizati sanctae katholicae ecclesiae matri reconciliati incorporentur α 5. **aut**: uel Cr-ed **aut que**: atque *p* **fideli cum**: fidelium M̃ (δ*)

K M Y Z XLIIII 1. prb K praesbyter Y 5. agire K L aggere D* demnentur *bi*

XLV 1. prbm K praesbiterum M praesbyterum Y 3. precipimus Z praeccpimus L **F** *a* precipemus *bb* 4. couentio M 5. Beliar M* *a** Beliab Z Belia Y Belial K L M^2 **F** a^2 **b** pras *bi** fidili K fidele *bi* 6. infidile K infideli (Y) Z *bb*

Θ M̃ 2. deuitoribus M̃ exiens δ*

XLV. eps prb (*tit et* 1.) Θ M̃ diac Θ 2. tantumodo Θ 3. cummunione M̃ 4. clericus B *w* κ ortatus Θ hortatos M̃ ortus κ 5. orre M̃*

XLVI ericorum γ* conprouari Θ* 1. eps aut prb M̃ (*uid p* 23) prbm Θ 5. Beliar M̃ δ* λ* Belliar *u* Belia Θ* Belial $Θ^2$ B *j p w* α γ $δ^2$ κ $λ^2$ W Cr-wirc quae ΘM̃ **pars**: pras κ

I.

XLVI Episcopus aut presbiter si eum qui secundum ueritatem habuerit baptismum denuo baptizauerit aut si pollutum ab impiis non baptizauerit, deponatur tamquam deridens crucem et mortem Domini nec sacerdotes a falsis sacerdotibus omnino discernens.

XLVII Si quis laicus uxorem propriam pellens alteram uel ab alio dimissam duxerit, communione priuetur.

XLVIII Si quis episcopus aut presbiter iuxta praeceptum Domini non

§ G XLVI 1. Epm aut prbtm **F** **si**: qui Ẓ 3. baptismo *bb* G **denuo**: de uno Y di**o D **aut . . . baptizaverit**: *om* K* (*sed habet in marg prima manu*) L **F** G (*auctor collectionis huius 'systematicae' omittit ultima quoque uerba canonis, unde putandum est eum in utroque loco ad disciplinam ecclesiae occidentalis huic canoni minime congruentem spectare*) 5. **tamquam**: tam Z 6. **et mortem**: in mortem **F**; *om* b G **nec**: ne *a* **nec**

¶ G **. . . discernens**: *om* G (*uide supra*) 7. **sacerdotes a falsis**: *om per homoeoarcton a* discernunt F discernentur *f*

XLVII 1. *tr* propriam uxorem M **uxorem**: + suam K 2. admissam M* dimissa **F** 3. priuentur *bi*

Ordinem canonum XLVIII XLVIIII *inuertit* **F**

§ G XLVIII 1. **presbiter**: *om* L 2. **non**:

XLVI 1. prbr K praesbiter Y 2. saecundum M 3. dinuo K *bb* baptiszauerit K 4. pullutum Y baptiszauerit K^2 (*om* K*) babtizauerit Z 8. descernens Z

XLVII 2. demissam *a*

XLVIII 1. prb K praesbyter Y 2. preceptum Z

II (III).

XLVII Quod ecclesie baptismate baptizatus denuo baptizari non debeat et non ita baptizatus debeat baptizari.

Episcopus aut presbiter si eum qui secundum ueritatem habuerit baptisma denuo baptizauerit aut si pollutum ab impiis non baptizauerit, deponatur tamquam deridens crucem et mortem Domini nec sacerdotes a falsis sacerdotibus omnino discernens.

XLVIII Laicum pellentem suam coniugem communione priuandum.

Si quis laicus uxorem propriam pellens alteram uel ab alio dimissam duxerit, communione priuetur.

XLVIIII Quod in nomine Trinitatis debeat baptizari.

Si quis episcopus aut presbiter iuxta preceptum Domini non baptizauerit

XLVII baptismata Θ *u* baptizatos MTB Θ *j p* v *a* γ δ κ λ W Cr-wirc MT B **debeat** 1^0: debet Θ *u* debeant κ **baptizatus** 2^0: baptizare MT* (*corr m p*) *tr* baptizatus ita γ 2. **baptisma denuo baptizauerit**: *om* **v** 3. **si**: *om p** λ* Cr-ed 4. **impiis**: + et (aut *a*) non recte baptizatum j^2 *a* **Cr** 6. **et**: aut λ* **nec**: + a δ* + ueros Cr-wirc 7. **omnino** Θ **v**: iure B^2 *j p* **H** (+ non κ) **Cr** omnino iure MT B*

XLVIII laicus γλ Cr-wirc coniugem suam **Cr** suam coniugem suam *p* priuentur κ 2. **alteram**: altera MT adulteram δ*

XLVIIII debeatbatbaptizari *p* *tr* baptizari debeat B 2. dñi ñ B *in ras* 4. sine

XLVII **baptizatus** 1^0: baptizatos MT B bap- Θ MT tizare *u* γ 6. sacerdostes Θ 7. falsisacerdotibus Θ

XLVIII cummunione (*tit et* 3.) MT 2. dimissa Θ duxeri Θ

XLVIIII **nomine** (*tit et* 3): ñ MT 1. prb Θ MT

I.

baptizauerit in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, sed in tribus sine initio principiis aut in tribus filiis aut in tribus paracletis, deponatur.

XLVIIII Si quis episcopus aut presbiter non trinam mersionem unius misterii celebret, sed semel mergat in baptismo quod dari uidetur in morte Domini, deponatur. non enim dixit nobis Dominus In morte mea baptizate, sed EUNTES DOCETE OMNES GENTES BAPTIZANTES EOS IN NOMINE PATRIS ET FILII ET SPIRITUS SANCTI. (Matt xxviii 19)

EXPLICIVNT CANONES APOSTOLORVM.

II (III).

in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, sed in tribus sine initio principiis aut in tribus filiis aut in tribus paracletis, deponatur.

L Quod non debeat una mersio in baptismate quasi in morte Domini prouenire.

Si quis episcopus aut presbiter non trinam mersionem unius mysterii celebret, sed semel mergat in baptismate quod dari uidetur in morte Domini, deponatur. non enim dixit nobis Dominus In morte mea baptizate, sed EUNTES DOCETE OMNES GENTES BAPTIZANTES EOS IN NOMINE PATRIS ET FILII ET SPIRITUS SANCTI.

EXPLICIVNT CANONES APOSTOLORVM.

KLMYZ**F** *a bb bi* D G

om D* 4. **sed . . . paracletis** : *om bi* **sine initio principiis aut in tribus** : *om per homoeotel* M **sine** : siue *bb* G 5. initium G **in tribus filiis aut** : *om* **F** G **in** : *om* K L D* 6. **in** : *om* D*

XLVIIII 2. trina *bb* 3. misteriis *bb* ministerii G celebrauerit G mergatur K L **F** 4. **in** : *om* G baptismum *bi* D **quod** : quo **F** quid G dare *bb* G uideatur b 5. **morte** : mortem *a f* nom(ine) mortis *bi* **non** : nec *bb* G 6. **nobis** : *om bi** *tr* Dominus nobis M *f* D **morte** : mir? Z **mea** : *om* D 8. **eos** : *om* K 10. spiritu K *f* **sancti** : + amen *bb*

F G

EXPLICIVNT CANONES APOSTOLORVM M **F** *a bi* : EXPLC̄T SYNODVS APOSL̄R̄ L ; *om* K Y *bb* D *In* Z *praecisa est pagina infra canones : unde iure colligendum uidetur nullum adfuisse colophona*

K M Y Z 3. baptiszaucrit K 5. principis D* 6. paraclitis K M² D paracletus M*

XLVIIII 1. prbr K pbr M praesbiter Y 3. mistyrii K mysterii M celebrit K *bb* caelebret M set Z simel K sel Z* 7. baptiszate K eunte L* docite L 8. baptiszantes K

---

initium M̄T *w* 5. **in 1°** : *om* δ* **in 2°** : *om* κ 6. **deponatur** : abiciatur *j p* **H Cr**

L mersione M̄T mersionem *u* 3. baptismo Θ B* ? **v** (= *Dion* I) 4. mortem M̄T *tr* Domini morte *j p* **H Cr** 5. *tr* nobis dixit **v** 6. **nobis** : *om p** baptizare κ

EXPL. CAN. APOST. : EXPLICIT REGULAE ECCLESIASTICAE SANCTORVM APOSTOLORVM PER CLEMENTEM NVMERO L **v** EXPL ECCLESIASTICAE REGVLAE SANCTORVM APOSTOLORVM *a* ; *om j* κ

---

3. fili Θ 4. set M̄T

L mertio Θ baptizmate Θ baptismatae M̄T 1. prb Θ M̄T 2. trinamersionem M̄T γ myterii Θ 3. set M̄T baptizm. Θ 7. set M̄T 8. baptitantes Θ **nomine** : n̄ M̄T

ADDENDA

siue adnotatiunculae apparatui critico minus propriae

P. 9. Can. III, l. 5. *Dubitari uix potest quin lectio* sicera (MYZ **F** *a* b *Dion* I: *j* v γκλW *Dion* II) *uera sit: σίκερα enim apud Graecos neutrius est generis. fluctuat simili modo lectio codicum tum Hieronymianorum tum ueterum apud* Luc i 15 (*uide Wordsworth & White*), *ubi* siceram *habent plures*, sicera *pauciores sed meliores.*

P. 11. Can. VIII, l. 3. *Adiectiuum masculinum* uernalem aequinoctium (M* Z* **F** b G *Dion* I: ϴ* B v *Dion* II) *non ausus sum in textum recipere, dissentientibus antiquioribus si unum excipias* ϴ *codicibus: conferenda tamen sunt quae Rönsch* Itala und Vulgata *pp* 265–268, *adlegat, masculina enim adiectiua inueniuntur cum uocibus* faenum firmamentum lignum signum templum uerbum uinum *etc.*

P. 18. Can. XXV. *De synodo* A.D. 577 *in causa Praetextati episcopi Rothomagensis impellente rege Chilperico Parisiis habita scribit Gregorius Turonensis* Historia Francorum v 18 (*ed. Arndt pp* 212, 214): 'mane rex adfuit dixitque: Episcopus enim in furtis depraehensus ab episcopali officio ut auellatur canonum auctoritas sancxit . . . ipse uero [rex] ad metatum discessit transmittens librum canonum, in quo erat quaternio nouus adnixus, habens canones quasi apostolicos, continentes haec: Episcopus in homicidio adulterio et periurio depraehensus a sacerdotio diuellatur.' *manifestum est et Gregorium sensum canonis potius quam uerba referre et Chilpericum sensum ipsum pro arbitrio suo mutauisse, quippe qui aduersus Praetextatum de furto accusatum furti poenas adlegaret, aduersus eundem de furto absolutum sed de homicidii consilio confessum homicidii poenas quasi ex eodem canone adduceret. maioris est momenti canones apostolicos Gallis eo tempore uix innotuisse: apud Romanam uero ecclesiam collectionem Dionysianam iamdudum uigere testatur circa annum* 550 *Cassiodorus* (Diu. Litt. xxiii 'Dionysius . . . ex Graecis exemplaribus canones ecclesiasticos . . . composuit quos hodie usu celeberrimo ecclesia Romana complectitur'), *ipsos canones apostolicos adhibet Ioannis* II *papae* (532–535 A. D.) *epistula ad Caesarium Arelatensem data, uide cann* xxv xxviiii.

P. 18. Can. XXV, l. 5. *Verba* NON VINDICABIT (-AVIT) DOMINVS BIS IN IDIPSVM—*Graece in libris quidem impressis* οὐκ ἐκδικήσεις δὶς ἐπὶ τὸ αὐτό—*originem trahunt e* Nahum i 9 LXX οὐκ ἐκδικήσει δὶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν θλίψει. *recte consentit Dionysius cum* LXX *de persona uindicantis, scilicet Dei: Graeci canonis quam habemus lectionem* (ἐκδικήσεις) *corruptam esse fortasse conieceris. ualde discrepat textus prophetae Hieronymianus* 'non consurget duplex tribulatio': *tamen, quod perraro accidit,* LXX *uirorum interpretatio mediae aetati Latinae non ignota erat; scribit e g S. Thomas* (Summa III lix 5 § 2) 'Nahum I dicitur secundum aliam litteram Non iudicabit Deus bis in idipsum.' *sane sententia ista de singula poena crimini singulo aptanda iuri canonico ecclesiae occidentalis tantum placebat ut S. Scripturae auctoritas quantulacumque minime praetermittenda uideretur.*

P. 19. Can. XXVII (XXVIII), l. 8. CVM PERCVTERETVR NON REPERCVTIEBAT CVM MALEDICERETVR NON REMALEDICEBAT CVM PATERETVR NON COMMINABATVR: *Graece* τυπτόμενος οὐκ ἀντέτυπτε λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει πάσχων οὐκ ἠπείλει: 1 Pet ii 23 λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει πάσχων οὐκ ἠπείλει. *auctor noster, Antiochenus ut putatur saec* iv *uel* iv–v, *non diserte adfirmat, quamquam paene certum uidetur, se uerba* τυπτόμενος οὐκ ἀντέτυπτε *pariter cum sequentibus e S. Petri epistula haurire: neque quisquam alius e Graecis, quod sciam, uerbis eiusmodi ut Petrinis utitur. Latinorum autem pro* 'cum pateretur non comminabatur' *habent* 'cum percuteretur (percutientes *Amb semel*) non repercussit' *Ambrosius* 4/6 *Maximus Taurinensis* 1/1, 'percutienti se non comminabatur' *auctor, quem nunc Pelagium uocant, epistolae ad Demetriadem, uide Sabatier ad loc: solus tamen siue inter Latinos siue inter Graecos utramque clausulum praebet, et ut uidetur e S. Petro haurit, auctor noster. de lectionibus* REMALEDICEBAT (MYZ *a bh bi Dion* I: B *j p* **H** *Dion* II) MALEDICEBAT (L **F** *bb Dion* I: ϴ M v *Dion* II) *notandum est cum Graeco* ἀντελοιδόρει *consentire priscorum Latinorum maiorem partem, uidelicet Cypr* 1/1 *Amb* 5/6 *Aug* 1/1 *Maxim Taurin Auct de promissionibus et Fulgentium* (remaledicebat *uel* remaledixit); *contra textui S Petri Hieronymiano* maledicebat *fauere tantum Amb* 1/6 [*Pelag*] *Ep ad Demetriadem et Leonem Magnum.*

P. 20. Can. XXVIIII (XXX), l. 6. A me Petro KYZ* *a** *Dion* I, ϴ M B* *j** *Dion* II: a Petro LMZ^2 **F** a^2 b *Dion* I, B^2 j^2 *p* v **H** **Cr** *Dion* II. *Beveridge, cui codices canonum apostolicorum nonnisi Hadrianei* (**H**) *praesto erant, primitus scriptum esse* ὑπὸ τοῦ Πέτρου 'a Petro' *putauit; lectio corrupta* me (*scribit ille*) 'ab aliquo uidetur excogitata cui persuasum fuit hos canones uere apostolicos esse.' *quae opinio adeo falsa est ut e contrario ipsum Graecum scriptorem nomen S. apostoli, quo facilius opus suum fictum commendaret, consulto constet adhibuisse, scribas autem Latinos inde ab aetate Caroli magni omisso uocabulo* me *apostolicam canonibus istis denegare uoluisse auctoritatem. nesciebat sane uir clarissimus codices antiquiores Latinos, omnes scilicet quos e septimo uel octauo saeculo superstites habemus,* 'a me Petro' *legere, fatetur tamen omnes quos inspexerat Graecos* ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου *praebere: uide eius* Synodicon (*Oxonii* 1672) annotationes *p* 26 (*ad finem tom* ii).

Pp. 30, 31. Cann. XLV (XLVI), XLVI (XLVII). *Auctor noster hereticorum baptisma in totum respuit, quod ecclesia Romana iam sub Stephano papa* A. D. 254–257 *suscipere statuerat. Romanae praxi occidentales ceteros, exceptis Afris, uel ab initio uel saltem ante* A. D. 314 *adsensos esse patet ex can* VIII *concilii Arelatensis eo anno habiti, de Afris enim ibi dicitur quod* 'propria lege sua utuntur ut rebaptizent.' *in Africa rixae inter catholicos et Donatistas motae hoc effecerunt ut catholici disciplinam suam ad exemplar ceterarum ecclesiarum occidentalium emendarent, schismatici id quod singulare fuit propter ipsam singularitatem acrius obtinerent. sed sexto ineunte saeculo, tempore Dionysii interpretis nostri, nusquam certe apud Latinos rebaptizabantur heretici. noli ergo mirari scribas codicum nonnullos aliquid his canonibus uoluisse uel demere* (*ut in can* xlvi *Dion* I K*L **F** G, *nisi id per homoeoteleuton accidisse iudicaueris*) *uel addere* (*ut in can* xlvi *Dion* II α, *in can* xlvii *Dion* II j^2 α **Cr**) *quo testimonium euacuarent ecclesiae occidentalis traditionibus tam incongruum.*

P. 30. Can. XLV (XLVI), l. 5. BELIAR (M* *a** *Dion* I: M δ* λ*, *cf* Belliar *u*, *Dion* II) *iure legi nemo non confitebitur qui apparatum Tischendorfianum ad loc* (2 Cor vi 15) *inspexerit. patribus ibi laudatis adde sis Alexandrum Alexandriae episcopum* (*circa* A. D. 322) *apud Socratem* H. E. i 6. [*In Testamentis* xii *Patriarcharum frequentissime adhibetur hoc nomen, neque umquam nisi sub forma* Βελίαρ]

De locis nonnullis interpretationis Dionysii secundae

In textu interpretationis primae constituendo difficile non erat ueritatem indagare, adeo ceteros superabant codices MYZ *a, quibus inter se dissentientibus opem mihi tulerunt tum reliqui codices tum interpretatio altera; neque ullus quod sciam locus superest ubi omnibus perpensis de uera lectione adhuc haesitandum uidetur. at in secunda interpretatione aliter res se habet: exempla uideas cann* xxxiii 4 xlv 1 xlviiii 6 l 4, *ubi codicibus ita dispositis ut in unam partem irent* ϴ M B v *cum Dion* I, *in alteram j p* **H** **Cr** *necnon* paris. lat. 3845 *et* (*excepto* xlv 1) paris. lat. 1536, *incertum uisum est apud utros testes inueniretur ueritas: quapropter eam tenui regulam ut in dubiis praeponeretur lectio cui interpretatio altera patrocinabatur.*

APPENDIX I

Canonum apostolorum tituli secundum codices F *(***Paris. lat.** 1451 : **fol.** 60 *b*) **et** *f* (**Vat. Reg.** 1127 : **fol.** 77 *b*)

INCIPIT CAPITVLA CANONVM APOSTOLORVM

I De ordinatione episcopi
II De ordinatione presbiteri diaconis uel ceterorum
III De eo quod nihil aliut in sacrificio pro quod Dominus statuit offerendum
IIII De species que altare non ad sacrificandum sed ad benedictionem simplicem debeant exhibere
V De primiciae pomorum
VI De episcopo uel presbitero proprias uxores non habiciant
VII De episcopo uel ministris ne seculares curas adsumant
VIII De eo quo tempore pascha celebretur
VIIII De eo quod ministri altaris oblatione celebrata debeant communicare
X De eo quod fideles laici ingredientes ecclesiam communicare debent
XI De eo quod cum excommunicatis non sit orandum
XII De clericis qui condempnantur
XIII De his qui excommunicati communicant
XIIII De eo quod non liceat episcopo aliena parochia praeuadere
XV De clericis qui proprias ecclesias relinquunt
XVI De episcopo qui alieno clerico susceperit
XVII De eo quod bigami non admittantur ad clero
XVIII De his qui uiduam uel eiectam an meretricem accipiunt
XVIIII De his qui duas sorores habuerint
XX De clericum fideiussorem
XXI De his qui non sponte eunuchi facti sunt
XXII De his qui seipsos abscidunt
XXIII De clericis qui seipsos abscidunt
XXIIII De laicis qui seipsos abscidunt
XXV De ecclesiae ministris qui in crimine capiuntur
XXVI De clericis qui debeant coniugibus copulari
XXVII De eo quod ministri ecclesiae uerberare non debeant
XXVIII De his qui pro criminibus dampnantur
XXVIIII De eo quod non debeat officia ecclesiastica pecuniis optineri
XXX De his qui pro seculi potestatibus ordinantur
XXXI De presbytero qui proprio episcopo contempnit
XXXII De clericis qui dampnantur
XXXIII De eo quod nullus ministrorum suscipiatur sine commendatitiis epistolis
XXXIIII De primato episcoporum
XXXV De eo quod non liceat episcopo in aliena parochia ordinationes facere
XXXVI De ordinatis episcopis non receptis
XXXVII De synodo bis in anno
XXXVIII De eo quod curas rerum ecclesiasticarum episcopus habeat
XXXVIIII De dignitate pontificis et quod rerum suarum habeat potestatem
XL De eo quod episcopus ecclesiasticarum rerum pro dispensatione pauperum habeat potestatem
XLI De eo quod episcopus praesbiter et diaconus ebriosi esse non debent
XLII De ceteris clericis uel laicis qui similia faciunt
XLIII De eo quod episcopus presbyter aut diaconus non debeant usuras accipere
XLIIII De eo quod non debeant ministri ecclesiae cum hereticis orare
XLV De dampnatione baptismi hereticorum
XLVI De his qui catholicum rebaptizant
XLVII De his qui coniuges pellunt uel dimissas duxerint
XLVIII De eo quod in nomine Trinitatis debeat baptizare
XLVIIII De eo quod non debeant unam mersionem in baptismo celebrari

---

Orthographiam secundum cod F *constitui, ea tamen ratione ut, quoties* F *compendium aliquod f lectionem plenam praebeat, hanc in textum illud in notulas tantum receperim*
CAPITVLA CANONVM : CANÑ (*tantum*) F
II prsbt F   diac *f*
III **De eo** : deo *f*   **sacrificio** : + qd F*
IIII exhiberi F*
VI prsb F
VII **episcopo** : eopo *f*
X fidelis *f*
XV clīs (*et* XVI clro) F   reliquint *f*
XVII **non** : ne *f*
XVIII **eiectam** : abiectam F   acipiunt F
XX clericom F*
XXI eunuchii F
XXXI prsbto ? F*   contemnint *f*
XXXV ordints F
XXXVI **De . . . receptis** : *om* F* (*inserit manus contemp*)
XXXVII : XXXVI F* *et sic usque ad finem*
XXXVIII cura *f*
XL pro dispensationem *f*
XLI prsbt et diac F
XLII **uel** *f* : que F
XLIII epo F* ?   diac F
XLVII coniugis *f*
XLVIIII *Post titulos addit* Incipit prologus canoñ apostolorum *f*

CONCILIVM NICAENVM

NOMINA EPISCOPORVM

I.

Interpretatio Dionysio-Hadriana

α **Codex Augiae ut uidetur scriptus nunc Sanblasianus** 6(34) **coenobii S. Pauli apud Carinthios** quoad episcoporum nomina: saec. ix ineunt. [fol. 24 *b*

γ **Codex S. Germani de Pratis nunc Paris.** lat. 11710: scriptus anno 805 [fol. 20 *b*

δ **Codex Bernensis** 89: saec. viii–ix [fol. 44 *b*

ζ **Codex Wircebirgensis** (olim Bibliothecae Capitularis) Mp. th. f. 3: saec. viii exeunt. [fol. 8 *a*

λ **Codex Coloniensis** Bibliothecae Capitularis cxv: saec. ix ineunt. [fol. 29 *b*

catt-ed **Consensus codicum Vrgelitani** (*urg-ed*: saec. x–xi) **et Gerundensis** (*ger-ed*: saec. xi) **utriusque Catalani** apud collectionem canonum ecclesiae Hispanae ed. **F.** A. Gonzalez (Matriti 1808) p 8

II.

Interpretatio Codicum V C (*bb*) *bh*

V **Codex Veronensis** Bibliothecae Capitularis lix (57): saec. vi–vii [fol. 231 *a*

C **Codex Corbeiensis nunc Paris.** lat. 12097: saec. vi [fol. 62 *a*

bb **Codex Bruxellensis burgund.** 8780–8793 (quoad ciuitatium nomina): saec. ix [fol. 92 *a*

bh **Codex Britannici Musei Harleianus** 3030 (deficiunt Nos 1–67, 71–80): saec. ix [fol. 2 *a*

III.

Interpretatio Codicum J S F (*a*)

J **Codex Justelli nunc Oxoniensis Bodleianus** e Musaeo 101: saec. vii [fol. 20 *b*

S **Consensus codicum collectionis Sanblasianae:**

S **codex Augiensis nunc Sanblasianus xxv** $\frac{a}{7}$ **coenobii S. Pauli apud Carinthios**: saec. vii–viii [fol. 7 *a*

X **codex prope Treueros fortasse scriptus nunc Paris.** lat. 3836: saec. viii [fol. 4 *b*

Y **codex Coloniensis** Bibliothecae Capitularis ccxiii: saec. viii [fol. 16 *a*

α **Codex Sanblasianus** 6(34) ut supra, quoad ciuitatium nomina

F **Consensus codicum F** *f*:

F **codex Fossatensis (S. Mauri) nunc Paris.** lat. 1451: saec. ix [fol. 31 *a*

f **codex origine ut uidetur Engolismensis nunc Vatic. Reginae** 1127: saec. ix [fol. 39 *a*

v **Consensus codicum Barberin.** xiv 52: saec. ix–x (*u*; fol. 15 *a*) et **Laurent.** bibl. aedil. eccl. 82 saec. x (*w*; fol. 10 *a*): de orthographia -e finalis pro -ae non curaui mentionem facere

IIII.

Interpretatio Codicum ϝ I Q B

ϝ **Codex Frisingensis nunc Monacensis** lat. 6243: saec. ix ineunt. [fol. 17 *a*

I **Codex Ingilrami episcopi Teatini nunc Vaticanus Reginae** 1997: saec. ix [fol. 49 *b*

Q **Consensus codicum collectionis dictae Paschasii Quesnel:**

Σ **consensus codicum gemellorum Paris.** lat. 1454 (olim **Sacheri**) saec. ix–x [fol. 43 *b*] **et Paris.** lat. 3842 A saec. ix–x [fol. 29 *b*]: dissentiente alteri altero, quod raro fit, eam lectionem commemoraui quae archetypo propior uisa est.

Υ **codex Vindobonensis** 2141: consentit fere Υ[3] cum ϝ: saec. ix [fol. 1 *a*

Ψ **codex S. Vedasti nunc Atrebatensis** 644 (inde a No. 40): saec. ix [fol. 9 *a*

Ω **codex Oxoniensis collegii Orielensis** xlii: saec. xii: minima quaeque ut codicis recentioris silentio praetermisi [fol. 3 *a*

B **Codex Bobiensis nunc Mediolanensis** Bibl. Ambros. S 33 sup. (usque ad No 40): saec. ix exeunt [fol. 38 *b*

V.

Interpretatio Codicum K *c* (*bb*) *toll-ed*

K **Codex Coloniensis** Bibliothecae Capitularis ccxii: saec. vii [fol. 12 *a*

c **Codicis Corbeiensis nunc Paris.** lat. 12097 **index alter** continens episcoporum tantum nomina sine ciuitatibus: saec. vi [fol. 77 *a*

bb **Codex Bruxellensis burgund.** 8780–8793 ut supra, quoad episcoporum nomina

toll-ed **Consensus codicum duorum Toletanorum** (Tolet XV. 16, saec. xi; XV. 17, saec. xi) apud collectionem canonum ecclesiae Hispanae ed. F. A. Gonzalez (Matriti 1808) p 13

Ordo nominum in textu impressus pro certissimo habendus est, quamquam in nonnullis codicibus, quod solet fieri, peruertuntur indices, confunduntur episcopi cum ciuitatibus, separantur episcopi a ciuitatibus suis: uide quae fusius ad finem catalogi in Addendis adnotaui de codd C *bh* Y F *w* ϝ Σ *toll-ed, p* 92. *ibidem etiam de testimonio indicum apud Graecos Syros Aegyptios exscriptorum pauca disserui: necnon de nominum nonnullorum apud col IIII geminatione*

	I αγδζλ *catt-ed* B	II V C	III J S F v
	ET SVBSCRIPSERVNT CCCXVIII QVI IN EODEM CONCILIO CONVENERVNT [SVSCRIPSERVNT λ SCRIPSERUNT γ SVBSER̄ δ EPISCOPI CCCXVIII B δ CCCXVIII EPISCOPI α CCCXVIII PATRES *catt-ed* CONVENERANT *catt-ed*]	INCIPIVNT NOMINA EPISCOPORVM ET PROVINCIARVM V INCIPIT FIDEI EXPOSITIO C	INCIPIVNT NOMINA EPISCOPORVM DE CANONIBVS NICENIS CVM PROVINCIIS ET CIVITATIBVS SVIS [*praem* IN XPI NOMEN S: *om* DE CANONIBVS ... SVIS F*] S F
1.	Osius episcopus ciuitatis Cordubensis prouintiae Spaniae dixit : Ita credo sicut superius scriptum est Cordubersis α Cordobensis γ prouinciae ζλ Spanie δ sicut : ut B	Osius episcopus ciuitatis Cordouensis prouinciae Hispaniae dixit : Sic credo sicut supra scriptum est Hosius C Gordouensis V dixit : đ V ; *om* C sicuti C scribtum V	Osius episcopus ciuitatis Cortubensis prouinciae Spaniae dixit : Ita credo sicut superius scribtum est episc J ēpos S Cortubensius X* Hispaniae XY*f* scriptum XYF
2.	Victor et Vincentius presbiteri urbis Romae subscripserunt Vicentius ζ Vincencius λ prbi αγδ bresbiteri ζ prb λ pprrbb B Rome γ suscripserunt λ	Victor et Vincentius presbiteri urbis Romae Vencentius C* presbr̄ V presbi C	Victor et Vincentius praesbyteri urbis Romae *om* et S presbb S presbiteri X praesbyterii Y prbri F Rome F
	[et ceteri diuersarum prouinciarum uel ciuitatum epīs numero suprascripto subscripserunt EXPLICIVNT CANONES NICENI B. *De* B *uide iam col IIII p* 39]		

III	IIII I **Q** (Σ Υ Ω) *eiusdem ut uid indicis initium exstat et apud* Θ *cf p* 102 *infra*	V K	toll-ed
ET SVBSCRIPSERVNT J SVBSCRIPSERVNT AVTEM VNIVERSI EPISCOPI *w* (*de u non liquet*)	*Nihil habet* I *De praefatione apud* **Q** *uide infra p* 150	[HAEC] SVNT [ORIENTALIVM EPISCOPORVM NOMINA] QVI CONVENERVNT [NICAEA AD SANCTVM ET MAGNVM CONCILIVM] DE DIVERSIS PROVINCIIS SEV CIVITATIBVS HII QVORVM NOMINA INFRA SCRIPTA SVNT [*om* HII] [SVNT SVBSCRIPTA] [ABSQVE ITALIAE ET HISPANIAE QVORVM NOMINA IN EXEMPLARIBVS EX QVIBVS HAEC DESCRIPTA SVNT NON HABEBANTVR NEC GALLIAE NEC AFRICAE NISI SOLVS] *Quae in uncinis quadratis includuntur, ea apud toll-ed non apud* K *leguntur*	
	Osius episcopus ciuitatis Cordubensis [dixit]: Sic credo [quemadmodum superius dictum est] *praem* Nomina episcoporum Υ^3 Ossius I Υ* ciuitatis : *om* (*tr* Cord. ep. Θ Ω) **Q** Θ dixit **Q** Θ : *om* I quemadmodum superius (*om* superius **Q**) dictum est **Q** Θ : *om* I	Osius episcopus de Hyspania Cordobentium : Sic credo Ossius K*	Osius Hispaniensis episcopus de ciuitate Corduba Baeticae prouinciae
	Victor et Vin- centius presbiteri urbis Romae pro uenerabili uiro papa episcopo nostro [sancto Siluestro] subscripsimus : Ita credentes sicut supra scribtum est *praem* similiter et. Auitus Θ Biton Υ Vicentius Υ* presbiteri Θ : pbr I pbri Σ praesbyteri Υ urbis Romae (Rome Θ) I Θ : Romani **Q** pro *usque ad* scribtum est : dixerunt et subscripserunt (*tantum*) Θ papa : + et **Q** sancto (*om* sancto Υ^3) Siluestro **Q** : *om* I suscripsimus Υ scriptum Σ Υ [*Apud codd* ϝ W *ingeruntur in praefationem de concilio Nicaeno et Siluestro papa breuem* (*p* 164 *infra*) *nonnulla quae ad subscriptionem presbyterorum Romanorum pertinent* Et nos subscripsimus ita credentes sicut supra scribtum est]	Bicon et Vin- centius prbi urbis Romae pro epo nostro suscribimus : Ita credentis sicuti supra scriptum est	Et presbyteri urbis Romae id est Bicon et Vin- centius qui pro episcopo suo Siluestro subscripserunt Et orientales sive totius orbis episcopi temporibus Constantini xiiii calendas Iulias era CCCLXII

	I		II		III
	αγδζλ *catt-ed*	γδζλ *catt-ed*	V C	V C *bb*	J S F v
	Prouintiae Aegypti **Prouincia ζ λ Aegipti ζ**				
3.	Alexander	Alexandriae magnae Alexandrie δ ζ magnus δ magne γ² ζ *om* γ*	Alexander	Alexandriae magnae Alexandria *bb* magne C *om bb*	Alexander
[15.]					
[16.]					
4.	Alfocration Alphogration α Alfogration γ Alphocration *catt-ed*	alfocranon alfogranon γ alfograñ δ alphocranon *catt-ed*	Alfocration Alpocratio C	alfocratensis alpocratensis C alpocra***s *bb*	Alphocration Alphogration F *u* Alphogracion *f* Alphocracion *w*
5.	Adamantius	cynon chynon γ cinon δ ζ	Adamantius	cynensis cenensis C cinensis *bb*	Adamantius Amantius J Adamancius *f*
6.	Albetion Albetian γ Albetius *catt-ed*	barethu barathu γ baresii *urg-ed*	Arbitio Arbitrio V	de pharbeto de parbicho C de parpico *bb*	Arbitio Arbicio *f*
7.	Philippus Phylippus γ	parefyseos parifisios γ panephiseos *catt-ed*	Filyppus Phylippus C	phanephysensis phanephysensius V phanephesinsis C phanephelensis *bb*	Philippus Pilippus Y Phylipus *f*
8.	Potamon Potamion α Pontamon δ	heracleos eracleus γ eracleos δ	Potamon	heracliensis	Potamion Photamion v

III J S a F v	IIII *f* I Q (Σ Υ Ω) B		V K *c bb toll-ed*	K *toll-ed*
	Incipiunt hinc codd f B : *de* B *uide col I p* 36 INCIPIVNT NOMINA EPISCOPORVM ORIENTALIVM QVI IN NICHENO CONCILIO SVBSCRIBSERVNT *f* INCIPIVNT NOMINA EPISCOPORVM QVI IN SANCTA NICENO SYNODO SVBSCRIPSERVNT B [**Alexandriae Aegypti et Thebaidis** *f* Υ^3]		*Incipiunt hinc codd c bb* NOMINA EPISCOPORVM QVI [+IN CONCILIO NICAENO *bb*] SVSCRIPSERVNT ORIENTALIVM *c bb* [**Aegypti et Thybahedes** (*ante* ORIENTALIVM) *c*] [**Primus de Aegypto** *toll-ed*]	
alexandriae magnae alexdriae Y mag̃ J alexandrie *f* magne F *u*	Alexander + episcopus B	alexandriae alexandrinus *f* Υ^3 + magnae (= *coll I, III*) B aegypti *om f* Υ^3 (*sed uide sup*) : *praem* et B thebaidis thebaides Σ Ω palestinae B *om f* Υ^3 (*uide sup*)	Alexander	alexandria *praem* de *hic et ubique toll-ed* (*fortasse recte*)
	Tyrannus	anthinoi anthinui *f* antinoi Q B	[Filoxemis	de napoli *toll-ed*]
	Plusianus	lyci luci *f* lici Σ Ω	[Papnuntius	de aegypto *toll-ed*]
alphocratianensis alphocrantianensis J* alphocranensis v alphogratianensis a	Arpocration Arpogration I Alphogration (*cf coll I, III*) B	alfucranorum alperanorum *f* alfusennorum Σ Υ alfusianorum Ω *om* B	Arpocration Arpocrati' *bb* Alfocrates *toll-ed*	alfocrans carpocra *toll-ed*
cinensis cynensis *u a*	Adamantius Adamtius I*	cyni B = *col III*	Adamantius Adamuntius K	cynon canoi *toll-ed*
de pharbeto de parbeto Y	Arbetion Arbition *f* B	farbeti farveti *f* I falbeti Σ	Arbitio Arbitto K Arbicio *bb*	ferbetho ferbito *toll-ed*
panepynensis panepinensis X *u* panepyrrensis Y panepunensis *f* magnepinensis *w* panephinensis a	Philippus Phylippus I Filippus Υ B	panefisci panifusci *f* panifisaei I phanefisei Σ panefysei Υ panefisi Ω panefisces B	Philippus Fylippus K Philyppus *c*	panefisaeis paniseistion *toll ed*
heracliensis eracliensis J v heraclianensis S *f* (*om* F) a^2 heraclinensis a*	Potamon Potamen *f* Potamion Ω Putamion B	heracleis aracleis I heracheis B	Potamon Potamo K	eracleis heraclia *toll-ed*

3–8. *Nomina octo si bina per lineas singulas scribas* (3 [15], [16] 4, 5 6, 7 8), *neque de sinistra ad dexteram sed de summa pagina ad imam legas, inuenies seriem codicis f*, 3 [16] 5 7, [15] 4 6 8
Post No 3 *addit* Paphnutius teste Rufino Ω^2

Titulum et prouinciae nomen in unum fundit, ita ut legatur Nomina episcoporum qui suscripserunt Aegypti et Thybahedes orientalium, *cod c.*
4–10. *Nomina sex* (*omittitur* 9 *cum ceteris codd*) *peruerso ordine apud cod* K *leguntur*, 6 4 7 5 10 8 : *de toll-ed uide p* 94

	I		II		III
	αγδζλ *catt-ed*	γδζλ *catt-ed*	V C	V C *bb*	J S F v
9.	Secundos Secundus α γ δ *catt-ed*	ptolomedos ptholomedos δ ptolomaidos *catt-ed*	Secundus	de ptolomaide de ptolomaida V de tolomaide C	Secundus
10.	Dorotheos Dorotheus α γ δ *catt-ed*	pelusius	Dorotheus	de pelusio de pelutia *bb*	Dorotheus
11.	Gaios Gaius α γ *catt-ed*	muethos muuethos *in ras* γ muetos *urg-ed* muethus *ger-ed*	Gaius	de temueos de temoeos C de temneus *bb*	Gaius
12.	Antiochos Anthiochus α Anthiocus γ Antiochus δ *catt-ed*	mempheos mempheus γ	Antiochus Anthiocus C	memphensis meppensis C *bb*	Anthiocus Antiochus Y *w* Antiocus *f u*
13.	Tiberios Tiberius α γ *catt-ed*	tauthites tautites α* thauthites δ tauchites ? λ*	Tiberius Tyberius C	tauthitanus zautitanus C *bb*	Tiberius
[16*b*.]	[*habet* α *cum col III*]				Plusianus Pulsianus F Pulsianius *f* *om* v
[14*b*.]	[*habet* α *cum col III*]				Agathos *om* v
	Prouintiae Thebaidae **Prouinciae** ζ λ **Thebaide** ζ λ **Thebaidos** *catt-ed*		**Thebaidis** **Tebaidis C**		**Thebaidis** **Tebaidis S**
14.	Atthas Attas ζ	schedras scedras δ *catt-ed*	Attas	schediensis sohediensis C tharsohediensis (*ante* Thebaidis *cum col V*) *bb*	Atthas Atihas S Arthas F Attas *u* Attus *w*
15.	Tyrannos Tyrannus α γ *catt-ed* Tirannos ζ	anthinon anthynon γ antinon δ	Tyrannus Tyranus C	antinoensis antionoensis *bb*	Tyrannus Tirannus Y
16.	Olusianus	lycon licon γ ζ	Volusianus Bolusianus V Volutianus *bb*	de lyco *om bb*	Volusianus

10. **de pelusio** *usque ad* 29 **nicopolitanus**: *his ciuitatibus praeponuntur in cod bb* 30-37 iamniensis . . . scitopolitanus; *cf col V*
14. tharsohediensis *bb*: *collata lectione codicis* C attassohediensis, *uideris cod bb et episcopi et ciuitatis nomen in unum coniunxisse*

III J S a F v	IIII ƒ I Q (Σ Υ Ω) B		V K *c bb toll-ed*	 K *toll-ed*
pthlomaidae pholomaidae X pholomaidiaea Y ptholomaide (ptol. *w*) v ptolomaidis (*cf col I*) a	Secundus	ptholomaidis ptholomaides ƒ Υ* ptholomaidos I ptholomaidus B	*om* [*habet bb cum col II*]	*om*
pelusianus pelusyon *u* pelusion *w*	Dorotheus	pelusii pelusi ƒ pelusti B	Dorotheus Dorotheis ? K	pelosio pelusio *toll-ed*
de cummaeos de cummeos *u* de cumeus *w*² (*om w**)	Gaius + de cumetis (*cf col III*) B	thomeis tumueis I thinereis ƒ thimetis B	Gaius Galus *toll-ed*	tysidis tesedia *toll-ed*
memphensis mempensis F menphensis *u* memfensis *w*	Anthiocus Anthyocus I	memfeus menfeos I	*om* [*habet bb cum col II*]	*om*
tautitanus taucitanus F a = *col I*	Tiberius Tyberius ƒ B Tiuerius I	tuthitis tytitis (tyttitis Υ*) Q B = *col III*	Tiberius	tautita taucica *toll-ed*
lyciensis liciensis X F a *om* v				
schediensis sclediensis *f* *om* v	Agathos Agathros I Agatos B Attas Agathus ƒ	scediae sclediae I schediae Υ sceide B	Athas Acas *toll-ed*	scedia scidia ? K* ceuia *et* sicedia *toll-ed*
			Tibaidis *om c* (*sed uide ante No* 3 *supra*) Tebaida *toll-ed* Prō Aegypti et Thebaidis *bb*	
schediensis *scediensis in ras* Y scediensis v	*om hic: uide post No* 13		*om hic* *uide post No* 13	*om hic*
antinoensis antinochensis Y antioensis F	*om hic: uide post No* 3		Tyrannus Tiramus *toll-ed*	antino antino *et* antiochia *toll-ed*
de lyco de lico F a luco *w* (*om u*)	*om hic: uide post No* 3		Plusianus Prosianus K Plutianus *c* Lucianus *toll-ed* *de bb uide col II* [XII *c*]	lycho lico *toll-ed*

14 *b*. Attas Agathus ƒ: *uide quae adnotaui ad calcem col IIII p* 43 *et Addenda p* 95

10–29 : *praeponuntur in cod bb* 30–37
14 *b*. scedia *cum nomine prouinciae sequentis in unum coniungit* K : *de toll-ed uide p* 94

	I		II		III
	αγδζλ *catt-ed*	γδζλ *catt-ed*	V C	V C *bb*	J S F v
	Prouintiae Libiae **Prouinciae** ζ λ **Libie** ζ **Libyae** *catt-ed*		**Lybiae superioris** **Libie superiores C**		**Lybiae** **Libiae** S **F** *w* **Libiue** Y
17.	Daches Dacehs γ Dathes *catt-ed*	beronices beroniches γ beronicaes ζ	Daches	berenicensis berinicensis *bb*	Dathes
18.	Zophiros Zophirus α γ *catt-ed* Zofiros λ	barces barches *catt-ed*	Zophirus Zobirus C	barcensis bartensis C bartinsis *bb*	Zofirus Afirus S* Aufirus ? S² Zafiros Y Zophyrus v
19.	Sarapion Sarapyon γ Saraphius *catt-ed* α = *col III*	antiphirgum antipyrgon *catt-ed*	Serapion	antipirgensis antipergensis C antiperginsis *bb* antypyrgensis *u* anthipirgensis *w*	Serapion Serapyon J Sarabion Y
20.	Secundos Secundus α γ *catt-ed*	tauchinbies [*sc* tauchi libies ?] thauchinbiaes ζ tauchinbiaes λ tauchibies *catt-ed*	Secundus	tauchitanus lybiensis taucitanus C tacianus *bb* *om hic* lybiensis (*uide No* 21) *bb*	Secundus Saecundus Y
21.	Titus	paratonitu parathonitu γ paratonitus ζ* paratoniu *catt-ed*	Titus	de paratonio libiensis (*tantum*) *bb*	Titus Thitus F Tithus *f*
	Prouintiae Palestinae **Prouincie** ζ **Palestine** γ ζ **Prouinciae** λ		**Palestinae**		**Palestinae** **Palestine F v**
22.	Macharios Macharius α γ δ *catt-ed*	hierosolymitanus hierosolimitanus γ δ	Macarius	hierosolymitanus herosolymitanus V hierusolimitanus C hierosolimitanus *bb*	Macharius
23.	Germanus	neapolitanus neapollitanus ζ	Germanus	neapolitanus napoletanus C napolitanus *bb*	Germanus
24.	Marinos Marinus α γ ζ λ *catt-ed*	sebastenos sebastenus γ *catt-ed*	Marinus Mannus C	sabastenus sabastinus C *bb*	Marinus
25.	Gainos Goionus γ Gaimus *catt-ed* α = *col III*	caesariensis cesariensis α γ δ	Gaianus	sebastes seuastis C seuastes *bb*	Gaianus

25. **caesariensis** *ad episcopum proximum* 26 *pertinere*, sebastensis *ueram esse lectionem et per homocoarcton excidisse, monent tum ceterae interpretationes tum notum Eusebii nomen. hunc ob errorem ciuitates usque ad* 31 *falsum uno gradu locum tenent*

20. Secundus taucitanus **Lybiensis** (*tamquam nomen prouinciae*) C

22. **Macarius** : *om hic cod* C, *sed habet prima manu in margine post No* 3 *sup* Macharius

III J S a F v	IIII ƒ I Q (Σ Υ Ω) B		V K *c bb toll-ed*	 K *toll-ed*
superioris	**Libiae superioris** superiori I		**Prouinciae Lybiae superioris** **Prouinci** K **Libiae** *c bb* **Prō** *bb*: *om c* **De prouincia** *toll-ed*	 **superiores** *c* **superī** *bb* **superiori** *toll-ed*
bercensis b̄censis F berceniensis (*cf col II*) *u* seniensis *w* a = *col I*	Dacis Dachis Q	beroniciae ueroniciae I	Datius Dacius K Dathius *c* Dagatius *bb*	berniciade berrennice *toll-ed*
bartensis v = *col II* a = *col I*	Zopirus Zophitus B Zephyrus Σ Zephirus Υ Zophirus Ω	arcisthei barcis arcisthes ƒ barecis ƒ arcistei (*om* barcis) I archistei Q barchis Υ	Zoperus Ioperus K Zophirus *bb* Ioppirus *toll-ed*	arcistheis arcisteis *toll-ed*
antipyrensis antypyrensis J antiperensis Y antipirensis *f* antiphirensis a *de* v *uide col II*	Serapion Sarapion I Seraphyon Σ	antipyrgi antypirgi I antipurgi Σ Υ antipargi Ω antiphyfisci B	Sarapion Serapion K Syrapion *bb*	antipirgo antipisgo K antibergo *toll-ed*
taucitanensisl ybiensis *de* **SF** *uide ad calcem paginae*	Secundus	tauci libiae taucy ƒ librae ƒ taucli I tauchi B	*om* [*habet bb cum col* II]	*om*
de parathonio de paratonio J de paratonis a	Titus	paraetioni parattioni ƒ paraethoini I praeconi Σ Υ* paretonii Ω	Titus Thithus K Tirus *toll-ed*	paratoni paratorilo K
			[IIII *c*]	
	Palestinae *om hic* (*uide No* 3 *sup*) B		**Prouinciae Palestinae** **Prouincia** *c* **De prouincia** *toll-ed*	 **Palistinae** K
hierosolymitanus hierosolym̄ J hierosolimitanus Y *f w a* hyerosolimitanus *u*	Macharius Macarios I Macarius B	hierusolymae hierusolymis ƒ hyerosolymae I hierusolimae Q hyerosolime B	Macharius Macarius K *toll-ed*	hierosolymis ierosolyma *toll-ed*
neapolitanus neapolian̄ J	Germanus	neapolis neapholis ƒ neapoli I	Germanus Gemanus *bb**	neapoli
sebastenus	Marinus Marius B	sebastenis sebasthenis ƒ	Marinus	sebastina sarabastia *toll-ed*
sebastensis *in ras* S (caesariensis? S*) a = *col I*	Gaianus	sebastae sebastenae I sebaste Σ Υ B	Gaianus Galanus *toll-ed*	sebaste sabaste *toll-ed*

20. **Lybiensis** (*cf col II*) **J v**: Lybiae (Libiae S Y F) inferioris **S F**; *sed utrique codices miniatum habent quasi nomen prouinciae*

18. **arcisthes barcis**: *de uariis eiusdem siue episcopi* ([110] 118 175) *seu ciuitatis* (*hic et* 120 129 142 150 [154] 159 160 165 196? 198) *nominis interpretationibus apud codd* ƒ I Q B *uide Addenda p* 95

25. *De* Υ^{3} *uide quae adnotaui p* 45

	I		II		III
	αγδζλ *catt-ed*	γδζλ *catt-ed*	V C	V C *bb*	J S F v
26.	Eusebios Eusebius α δ *catt-ed* Eusepius γ	gadarenus *aradenus δ gaharenus *catt-ed*	Eusebius	caesariensis cesariensis *bb*	Eusebius *om* S
27.	Sabinos Sabinus α γ *catt-ed*	ascalonos scalonus γ ascalonus δ ζ *catt-ed*	Sabinus Sauinus V	gadarensis garensis *bb**	Sabinus *om w*
28.	Longinos Longinus α γ δ ζ *catt-ed*	nicopolitanus nicopalitanus γ nicapolitanus δ nicopolytanos λ	Longinus	ascalonita ascalonitensis *bb*	Longinus
29.	Petrus	iamnias	Petrus	nicopolitanus nechopolitanus C	Petrus
30.	Macrinus	eleutheropolitis eleutheropolitus γ eleutropolitis *catt-ed*	Macrinus	iamniensis iamnuensis C lam*ensis *bb*	Macrinus Magrinus *f*
31.	Maximus	maximianopolitanus -polita γ -pollitanus ζ -polytanus λ -politarum *catt-ed*	Maximus	eleutheropolitanus	Maximus
32.	Paulinus	maximinopolitanus maximianopolt̄ γ maximinopolytanus λ maximinopolitarum *catt-ed*	Paulus	maximianopolitanus	Paulus *om* XY
33.	Ianuarios Ianuarius α γ δ *catt-ed*	ierechunctos gerecunctus γ ierecunctos *catt-ed*	Ianuarius	iericuntius iencontius C *bb*	Ianuarius Enuarius Y
34.	Heliodorus Eliodorus δ *catt-ed*	zabulon	Heliodorus Eliodorus C	zabulonites zabolonitis C gabalonitis *bb*	Heliodorus Haeliodorus J Eliodorus Y
35.	Letios Letius α γ *catt-ed* Laetios δ	lyddon liton γ liddon *catt-ed*	Aetius Aethios C	lyddensis liddensis C lidensis *bb*	Aetius Aethius Y
36.	Siluanus Saluanus ζ	azotu azotus γ azotii *catt-ed*	Siluanus	azoti	Siluanus Silbanus F
37.	Patrofilos Patrofilus α Patrophilus γ Patofilus δ Atrophilus *catt-ed*	zabulon zubulon λ	Patrophylus Patropylus C	scitopolitanus squatopolitanus V scythopolitanus C	Patrofilus Patrofilius XY Patrofius F Patrophilus v

37, 38 : *col I cum ciuitates ad episcopos* 34 35 *pertinentes* zabulon lyddon *errore etiam episcopis* 37 38 (*et consequenter episcopis* 39 40 *ciuitates* 37 38) *tribuerit, e ciuitatibus superstitibus* 39 ailis 40 capitoliados *alium episcopum cum ciuitate* (Selis capitoliados) *addidit*

III J S a F v	IIII ƒ I Q (Σ Υ Ω) B		V K *c bb toll-ed*	 K *toll-ed*
caesariensis cessariensis Y *a*=col I, a² = No 27 inf* *om* S	Eusebius	caesariensis	Eusebius	caesarea
gadarensis *a = No 28 inf* *om w*	Sabinus	gadarensis gaderensis ƒ Υ³	Sabinus Suabinus *toll-ed*	gadara
ascalonitanus *a = No 29 inf*	Longinus Longnus Υ*	ascalonae ascalone ƒ Ω B ascolone Υ	Longinus	aschalona aschatona K escalonia *toll-ed*
nicopolitanus nicapolitanus Y *a = No 30 inf*	Petrus	nicopolitanus nycopolitanus I nichopolitanus Σ Υ	Petrus	nicopoli nieeopoli K
iamniensis *a = No 31 inf* (eleutheropolitanus)	Macrinus Marinus B	iamniae	Macrinus Marinus? *c*	iamnia iamna K
eleuteropolitanus eleutropilit̄ J *a = No 32 inf*	Maximus	euleteropolitanus euletheropolī ƒ euletropolytanus I* euleutropolytanus I² eleuteropolitanus (Σ) Υ eleutheropolitanus Ω B	Maximus	eleuteropoli
maximianopolitanus maximianopolit̄ J maximianopoltn̄ S maximionopolitanus *f* *om* X Y : *a = col I*	Paulus *om* B	maximianopolitanus maximiliopolī ƒ maximiopolitanus Υ³ maximilianopolitanus Q *om* B	Paulus	maximeopoli maxiapoli *toll-ed*
hiericunctius hiericuntius F *w* a hyericuntius *u*	Ianuarius	hiericho hierichu ƒ ab ierico B	Ianuarius Ienuerius *c* Ianoarius *bb*	iericunta ierico *toll-ed*
diabolonites diabolinites J *f* diabulonites X diabolitesnites F	Heliodorus	zabulon zabulonon B	*om* [*habet bb cum col II*]	*om*
lybdensis lypdensis X Y lydensis F libdensis v	Aetius Ethius Σ Etius Ω B	lydorum ludorum I liddorum Ω	Actius Achius *c* Aethius *bb* Etius *toll-ed*	lydda lydedo K lidda *toll-ed*
azoti azoto *a*	Siluanus	azoti adioti I azothi Υ*	Siluanus	azotho azoto *toll-ed*
squitopolitanus squitopolit̄ J siquitopolitanus F *a = col I*	Patrofilus Patrofylus Υ	scytopolitanus scytopoī ƒ scytopoli I scynopolinus Σ scypolinus Υ* scithopolitanus Ω squitopolitanus B	Patrofilus Petrofilus K Patrofolus *c* Patrofilius *toll-ed*	schithopoli sitopoli *toll-ed*

25–27 : *delet* Υ³, *sc ut* (*cum* ƒ) 50–54 (*quae tamen suo loco exstant in* Υ*) *et* 25–27 *inserat*

	I		II		III
	αγδζλ *catt-ed*	γδζλ *catt-ed*	V C	V C *bb*	J S F v
38.	Asclepius	lyddon liddon γ *catt-ed*	Asclepius Asclipius C	gazensis zanensis C	Asclepius
39.	Petrus	scytopolitanus scitopolitanus γ *catt-ed* scythopalitanus ζ scythopolitanus λ	Petrus	ailensis aliensis *bb*	Petrus
40.	Antiochus Anthiocus α γ	gazes gaces ζ* *catt-ed*	Antiochus Anthiocus C	capituliensis	Anthiocus Antiochus Y *w* Antiocus *u*
[39*b*. 40*b*.]	Selis Selus *urg-ed*	capitoliados caphituliados γ capitholiados *catt-ed*			
	Prouintiae Phenices **Prouinciae ζ λ Phenicis α**		**Phenicis** **Phoenicis C**		**Phenices** **Phoenices S** **Fenices F**
41.	Zenon	de tyro de thyro γ de tiro ζ cletiro *urg-ed*	Zenon Zeno C	tyrius terius C	Zenon
[46.]					
42.	Enias Aeneas *catt-ed* α = *col III*	ptolomedos de ptholomedos δ ptolemaidos *catt-ed*	Aeneas Aenias C	a ptolomaide a potolomaide C	Aeneas Aneas Y Veneas *u* Veneus *w*
43.	Magnus	demascenus damascenus α γ *catt-ed* demaschenus δ	Magnus	a damasco	Magnus
44.	Theodorus Theudorus γ	synodos sinodus γ synodus δ* ζ sidonius *catt-ed*	Theodorus Theudorus C	sidonius	Theodorus
45.	Ellanicos Ellanicus γ* *catt-ed* Ellanichus γ[2] α = *col III*	tripoleos tripholeus γ	Ellanicus Aelanicus C Ellannicus *bb*	tripolitanus	Hellanicus Helanicus *f*
[48.]					Marinus *tr post No* 47 *cum col I* α Martinus (*tr post No* 50) v
[49.]					Thadonius *tr post No* 47 *cum col I* α Thadoneus (*tr post No* 50) v

39. **Petrus scytopolitanus** : *tr ante No* 36 δ

III J S a F v	IIII *f* I Q (Σ Υ Ψ Ω) *desinit catalogus in* B *post No* 40		V K *c bb toll-ed*	K *toll-ed*
gazensis a = *col I*	Asclepas Asclepias *f* Υ^3 Asceplas B	gazae gaze Υ gaiae B	Asclipius Asclypius K Asclepius *toll-ed*	gaza
ailensis uillensis v a = *col I*	Petrus	aili achili Σ ahili Υ Ω	Petrus	ahila maioma *toll-ed*
capitoliensis capitiliensis S a = *No* 38 *sup*	Anthiocus Antiochus Σ Ψ^2 Anthiochus Ω	capitoliadis capituliades *f* Σ capitoliades Υ Ψ* Ω	Anthiocus Antiochus *bb* Antiopus *toll-ed*	capitoliada
[capitiliensis a] *uide col I et No* 40 *sup*	*incipit hinc tantum ob defectum codicis* Ψ			
	reliqua omnia usque ad finem catalogi omittit B		[XVIII *c*]	
	Foenicae **Ponicae** *f* **Phenitiae** Σ **Phinichiae** Ψ*	 **Phenicae** Υ **Fenitiae** Ω **Phenichiae** Ψ^2	**Prouinciae Fenicis** **Prouincia** K c^2 **Prō** (*sic semper*) *bb* **De prouincia** *toll-ed*	 **Fuctuicis** K **Finicis** *bb* **Phenicis** *toll-ed*
thyrius thirius J Y F *w* thyryus *u* tyrius *a*	Zenon Zeno *f* Zaenon I	tyri tyria Σ Ψ tiria Υ* tiri Υ^3 Ω	Zenon Zonon K Zeton *toll-ed*	tyro tiro *toll-ed*
			[Filocalus Flogalus K *om hic c* (*uid post No* 50) *bb* (*uid No* 46)	panida panniana K]
ptholomeus ptholomaeus J ptolomeus F ab phtolomeus (*cf col II*) *u* baptholoeus *w*	Aeneas Eneas *f* Ω Anaeae I	ptolomaide polemaydae I ptholomaidae Σ Ψ ptholamaide Υ^3 ptholomaidis Ω	Aeneas Aenias K Aneas *c* Enheas *toll-ed*	ptholomaide? pithomaide K ptolemaida *toll-ed*
a damasco e tamasco Y a = *col I*	Magnus	damasci damaschi I	Magnus *om* K	damasco *om* K
sidonius	Theodorus	sidoniae sydoniae I	Theudorus Theodorus *bb toll-ed*	sinoda sidona *toll-ed*
tripolitanus	Ellanicus Ellanicos *f* Hellanicus Q	tripolitanus tripholitanus *f* tripolytanus I tripolitani Ψ	Hillanicus Chillaonicus *c* Ellannicus (*cf col II*) *bb* Cellaonicus *toll-ed*	tripoli
palmyrensis palmirensis S Y F a^2 palmirendis a* v = *col IIII uide inf*				
talasiae talassus a *uide col I post No* 47 v = *col IIII uide inf*				

	I		II		III
	αγδζλ *catt-ed*	γδζλ *catt-ed*	V C	V C *bb*	J S F v
46.	Filocalos Filocalus α γ Philocalus *catt-ed*	paneados paneadus γ	Filocalus	a paneade	Filocalus
47.	Gregorius	berythu berithu γ δ beruthu ζ berytii *catt-ed*	Gregorius Graegorius C	biritensis byritensis C biretinsis *bb*	Gregorius
48.	Martinus Maranus *catt-ed* α = *col III*	palmiron	*om*		*om hic*
49.	Thadoneos Thadoneus γ Tadoneos δ Tadoneus *catt-ed* α = *col III*	alassus alasii *catt-ed*	*om*		*om hic*
50.	Anatholius	emises emisses δ	Anatolius	aemisenus aemisinus C amisinus *bb*	Anatolius Anatholius J *w* Atolius F*
[46.]					
	Prouintiae Isauriae gules Prouincie ζ Isaurie δ coles α = *col III* Prouinciae λ Isuarie ζ giles γ δ Syriae coeles *catt-ed*		**Syriae coles** Synae coles C		**Syriae coles** Sirie coles F
51.	Eustathios Eusthatius α Eusthachius γ Eusthathios δ Eustathius *catt-ed*	antiocenus anthiocenus α γ anthiochenus λ antiochenus *catt-ed*	Eusthius Euetius C	antiochenus antocensis C antio^{el}ne ciū *bb*	Eustatius Eustacius *f* Eustasius v
52.	Zenouius Zenobius *catt-ed*	seleucias seleutias *catt-ed*	Zenobius	seleuciae sileuciae *bb*	Zenobius Zenouius S
53.	Theodorus Theudorus γ Teodorus δ	laudiciensis laudociensis γ laodicensis *catt-ed*	Theodorus Theudorus C	laodicenus laudicensis C laudocienus *bb*	Theodorus
54.	Alfios Alphius α Alfius γ Alphios *catt-ed*	apamiae apamie ζ	Alphius Alpius C	apamenus	Alypius Alyppius Y Alipius F *u* Alippius *w*

III J S a F v	IIII ϝ I Q (Σ Υ Ψ Ω)		V K *c bb toll-ed*	 K *toll-ed*
a paneadae a paneade X a paniadae Y a phaneade v	*om hic : uide post No* 50		*om hic* *sed uide post No* 41 [*habet bb cum col II*]	*om hic* *et post No* 50
berastensis	Gregorius	beryti byritae ϝ beriti Q	Graegorius Gregorius *bb toll-ed*	byrito biritu *toll-ed*
uide post No 45	Marinus	palmyrae palmyri ϝ palmysae I palmirae Q v (*uide col II post No* 45)	Marinus *om bb cum col II*	parmina psalmia *toll-ed*
uide ante No 46	Thadoneus Thadonaeus ϝ Tadoneus I	alasiae	Thadonaeus Thaddoneus K Traddonius *toll-ed* *om bb cum col II*	emisa esnisia *toll-ed*
emisaenus emisenus S Y v a	Anatholius Anatolius Υ^3 Ω*	emisae aemissae I emesae (emessae Ω) Q	Anatolius Anatholius *toll-ed* *om* K	*om*
	Filocalus Philocalus Υ^3 Ω*	paniades paniadis I paniade Ψ*	Filocalus de Filocalo *toll-ed* *om hoc loco* K *bb* *uide post No* 41	*om*
			[X *c*]	
	Syriae		**Prouinciae Syriae** **Prouincia K** **De prouincia Siriae celes** *toll-ed*	
anthiocenus antiocenus J* Y *f a** athiocenus F antyocinus *u* antiochenus *w*	Eustatius Eostatius ϝ Υ^3 Eustasius I Eustachius Σ Ω Eusthatius Υ^2 Eustathius Ψ^2	anthiociae anthyociae I antiochiae Υ *et* Υ^3 anthiochiae Ψ Ω	Eustatius Eustasius K Eustadius *c* Aestatius *bb* Eustacius *toll-ed*	anthiocia antiochia *toll-ed*
			[Colosestheus (*e* coles eusthius *uide col II*) *bb*]	
seleuciae seleutiae F	Zenouius	seleuciae seluciae Υ	Zenobius Genobius K	seleucia
laodicensis laodecinsis S laudicensis v a	Theodotus	laudiciae laudociae Σ laodiciae Υ *et* Υ^3 laoditiae Ψ Ω	Theodotus Theoditus K Theudorus *c* Theodorus *bb toll-ed*	ladacia audacia *toll-ed*
appamenus	Alfius Alpius ϝ Alphius Υ^3	apamiae	Alfius	aphamia apamia *toll-ed*

49. **Thadoneus alasiae :** + Narcessus de irinopoli ϝ Narcissus de ironopoli Υ^3 (*sc No* 94)
50–54. *Ista nomina habet hic* Υ, *habet etiam ante No* 28 *supra* Υ^3

50, [46] : Anatholius de filocalo *toll-ed*

	I		II		III
	αγδζλ *catt-ed*	γδζλ *catt-ed*	V C	V C *bb*	J S F v
55.	Bassianus	refaneon raefaneon γ rephaneon *catt-ed*	Asienus	rephaneota rephaneuta V v rephaunita *bb*	Asienus
56.	Filoxinos Philoxinus α Filoxinus γ Filoximos δ Philoxenus *catt-ed*	iesraspolitanus gesraspolitanus γ iesraspalitanus ζ hierapolitanus *catt-ed*	Filoxenus Phrioxinus C	hierapolitanus hieropolitanus *bb*	Phyloxenus Phylosenus J Philozenus Y Fyloxenus *u* Filoxenus *w*
57.	*om*		Salamanes Salamines C Salamenes *bb*	germanicianes germanicianis C germanitianes *bb*	Salamenes Salamenis J Salemenes S Salanienes Y
58.	Piperius	samosatenus samo | theus γ*-thenus γ^2 samostenus δ	Peperius Piperius V	samosatenus samoratenus (C ?) *bb*	Piperius Peperius Y
59.	Archelaos Archelaus α γ δ Archelios ζ	dolices doliceus γ doliches *catt-ed*	Archelaus	doloenus dolohenus V	Archelaus Archaelaus F
60.	Eufrantion	balaneon bataneon γ baleneon ζ	Eufration	balaneota balaneta C	Euphrantion Euphantion S* *w* Euphrancion X Epantion Y Euprantyon *u*
61.	Falados Phaladus *catt-ed* α = *col III*	corepiscopus chorepiscopus δ *catt-ed*	Faladus ? Plaladus V Falaladis C	chorepiscopus corepiroopus ? C chorepiroopus *bb*	Palladius Pallidius J Pallatius v
62.	Zoilus Zilus ζ *tr Nos* 63, 62 γ α = *col III*	gabalon	Zoillius	gabalitanus	Zoillus
63.	Bassus Passus *catt-ed*	zeugmatos zeugmatus γ zeucmatus δ zeugmados λ	Bassus	zeugmatensis zeugmatinsis *bb*	Bassus
[55.]					
64.	Leontius Leoncius δ	larissenus	Gerontius	carisiensis cariensis C v charisiensis *bb*	Gerontius Zerontius J
[66.]	Eustathios Eustatius α Eustachius γ Eustadios δ Eustathius *catt-ed*	arethusenus arethussenus α δ arathusenus γ			
65.	Manicios Manicius α Manithius γ Manitius *catt-ed*	epiphanias ephanias γ epiphaniae δ epifanias ζ	Manicius	epyfaniae epifaniae V epypaniae ? *bb**	Manicius Manicitis Y

III J S a F v	IIII F I Q (Σ Υ Ψ Ω)		V K *c bb toll-ed*	K *toll-ed*
rephaneotanus rephaneo*tanus* *in ras* a v = *col II*	*om hic: uide post No* 63		*om hic: uide post No* 63 [*habet bb cum col II*]	
hierapolitanus hieropolit̄ J* hierapolit̄ J² hyerapolitanus *u* hieropolitanus *w* a*	Filoxenus Piloxenus *F*	ierapolitanus hieropolit̄ *F* hieropolitanus Υ³ geropolitanus Σ ieropolitanus Υ* Ψ	Phyloxinus Floxinus *c* *om toll-ed*	hierapoli *om toll-ed*
germanensis v = *col IIII* *om* a *cum col I*	Salaminus Salamanis I Salamonus (-onius Ω) Q	germaniciae germaniae I Υ* germanitiae Σ Ω	Selamanus Salamenus *toll-ed* *de bb uide col II*	germana germanicia *toll-ed*
samosatenus samoratenus F	Piperius Peperius Σ	samosatenus samosenus I	Piperius Pyperius *bb*	samasata samosato *toll-ed*
doloenus	Arcelaus Arcilaus *F* Archelaus Σ Ω	dolicae doliciae *F* dolice Υ Ψ	Archelaus	dolicha dolica *toll-ed*
balanensis v = *col IIII*	Eufration	balaneorum labaneori *F* ualaneorum I balaniorum Σ balanaeorum *u*	Eufration Eufraton *toll-ed*	balaneas
corepiscopus	Valadus Baladus *F* Baiadus Q	corepiscopus chorepiscopus Σ Υ Ψ	Falados Feladus *c bb* Faladus *tol* 1-*ed* Filadiis *tol* 2-*ed*	chorepiscopus
gabalitanus	Zoilus Zoirus *F*	gabalae gabale *F* gabelae (-liae Ω) Q	Zoilus Zoelus K Zoillus *bb* Ioeleus *toll-ed*	gabala gabaia K
zeumatenus zeumathenus Y zeumatensis (*cf col II*) v	Bassus	zeumatiae zeumathiae Q	Bassus	zeumathe gaeumathe K zeumate *toll-ed*
	Bassianus Bussinus I	rafaniae rafiniae (rafianiae Υ*) Q	Bassianus Basinianus *bb* Bassinus *toll-ed*	rafaneo rafanaeus K
carisienus *de* v *uide col II* a = *col* I [*habet* a *cum col I*]	Gerontius	larisae larisse *F* lurisae I larisiae Ψ*	Gerontius	larisa
ephyphaniae ephyfaniae S ephiphaniae X Y a *de ordine* a *uide col I*	*om*		Manicius Matius *c* Maricius *bb*	epyfania epiphamia *toll-ed*

56, 57: *tr* Selamanus germana, Phyloxinus hierapoli K

	I		II		III
	αγδζλ *catt-ed*	γδζλ *catt-ed*	V C	V C *bb* *et Nos* 68–70 *bh*	J S F v
66.	*om hic: uide ante No* 65		Eustatius Eusthatius V Eustasius C	aretusae aracusae C aricusae *bb*	Eustatius Eustacius X Eustasius v
67.	Paulus	neocaesariensis neocesariensis γ δ neocessariensis ζ neocaesarensis λ	Paulus	neocesariensis neocaesariensis C niocesariensis *bb*	Paulus
68.	Siricius Syricius γ δ	cyru cyrii γ syrrhis *catt-ed*	Siricius Syricius C *bb*	a cyro aesro C *bb* haesro *bh*	Syricius Siricius J *w* Siritius F
69.	Seleuchos Seleuchus γ Seleucus *catt-ed* α = *col III*	corepiscopus chorepiscopus δ *catt-ed*	Seleucus	corepiscopus coreeps *bh*	Seleucius Seleutius F
70.	Petrus	gindaron gendaron γ	Petrus	gendarensis gandarensis V gendariensis C *bh*	Petrus Petuus ? Y*
71.	Pegasios Pegasius α γ *catt-ed* Pegatios ζ	ambacmianon ambacmian̄ α δ ambachmianon *catt-ed*	Pegaius Pelaius C	arbocadamensis arbogadamensis V	Pegasius Pecasius S
72.	Basonis Basonus ζ *catt-ed*	gambulenus cambulenus α gambulaenus λ gambalaenus *catt-ed*	Bassones Bassonis C	gabulensis gabolensis C	Bassones
[64*b*.]	Gerontius Geronthius γ^2	carisson carissoñ α charisson λ carison *catt-ed*			
	Prouintiae Arabiae **Prouinciae** ζ λ		**Arabiae**		**Arabiae** Arabie Y *u*
73.	Nichomachos Nichomachus α γ *catt-ed* Nicomachos λ	bostron bastron *urg-ed*	Nicomas	bostritanus uostritanus C *bb*	Nicomas Niconias Y *de* v *uide col IIII*
74.	Cyrion Cyrin δ	filadelfiae philadelfiae δ filadelfie ζ philadelphiae *catt-ed*	Cyrion	philadelphiae phyladelphiae C phyladelphia *bb*	Cyrion Sirion F Syrion *f*
75.	Gennadius	isbundon hisbundum *catt-ed*	Gennadius Gennuadius C	isbutensis	Gennadius
76.	Seuerus	sodimon sidimon δ sodymon λ	Seuerus	sodomitanus	Seuerus

III J S a F v	IIII ƒ I Q (Σ Υ Ψ Ω)		V K *c bb toll-ed*	K *toll-ed*
artitusae *de* a *uide col I*	Eustatius Eusthachius I Eustasius Q	aretusiae aretusae ƒ arechusiae I retusiae Q (−Ω)	Eustasius Eustadius *c* Eustacius *toll-ed*	aretusa
neocaesariensis neocaesarienses S neocessariensis Y neocesariensis v a	Paulus	neocaesariae neocaesareae ƒ Σ neocaessariae Ψ* gneocesariae Ω	Paulus	neocaesarea neucesarie *toll-ed*
a cyro	Diricius Virigius I	cyrri cyriri ƒ curri I cyrris Σ cirris Υ Ψ Ω	Syricus Siricicius *toll-ed* *de bb uide col II*	cyro ciro *toll-ed*
corepiscopus	Seleucus Seleuchus Σ Ψ²	corepiscopus chorepiscopus Σ Υ Ψ	Seleucus Sileucus *bb* Solacius *toll-ed*	chorepiscopus
geddanensis Petrus *iterum* J gaddenensis F geddonensis(gedon. *w*)v giddanensis I	Petrus	gendari *de* I *uide col III*	Petrus	gendaro ierunda *toll-ed*
arbocadamae Pegasius *iterum* J arbocadāmae F a = *col I*	Pegasius	arbocadami arbocodomi ƒ* arbocodimi ƒ² aruocadam I	Pegatius Peladius *c bb* Pagasius *toll-ed*	arbochadama arbacodema ? *toll-ed* *uide Addenda p* 94
gabalensis Bassones *iterum* J caballensis S a = *col I* [*habet* a *cum col I*]	Bassonis Bassionis Σ Υ* Bassionus Ω	gabudae gabude Σ I = *col III*	Bassonus Bassonis K Sonus *toll-ed*	gabbola abboli *toll-ed*
			[XXII *c*]	
	Arabiae		**Prouinciae Arabiae** **Prouincia** K **De prouincia** *toll-ed*	
bostaritanus bostarinus F v = *col II*	Nichomachus Nicomachos ƒ Nichomagus I Nicomacus v	bostri bustri ƒ uostritanus I botry (bothry Σ) Q	Nicomacus Nimacus *c** Nicomatus *toll-ed* *bb* = *col II*	bostra bosdra *toll-ed*
philadelfiae phlyladelfiae J phyladelfiae F filad. *f* philadelphiae v	Cyrion Cirion Q	filadelfiae fiadelfiae ƒ ficadelfiae Σ (Υ* ?)	Cyrion Cirion *toll-ed*	fyladelfia filadelfia *toll-ed*
ybutensis ubutensis *f* yputensis (ypp. *w*) v isbutensis (*cf col I*) a	Gennadius	sbuntorum sbontorum ƒ isbuntorum Υ³ stauintorum I buntorum Σ Ψ bontorum Υ* bunnorum Ω	Gennadius Gennadus *c*	sbunta esbon *toll-ed*
sodomitanus *in marg* sodoma iunior X	Seuerus Seuerius Υ*	sodomae sodamae Υ Ψ I = *col III*	Seuerus	soduma sodon *toll-ed*

	I		II		III
	αγδζλ catt-ed	*γδζλ catt-ed*	V C	V C *bb* *incipit a No* 81 *bh*	J S F v
77.	Supatros Supatrus γ Strupatros δ Sopater *catt-ed* α=*col III*	eristisbotanias eristisbotanius ζ heristis bothanias *catt-ed*	Sopater	beretanensis beretarensis V	Sopater
78.	Seuerus	dionisiados dionisiadus γ dianisiados δ ζ	Seuerus *praem* item *bb*	a dionisiade a dionysiade C a dionisiadem *bb*	Seuerus *de No* 78 *usque ad No* 83 *in ras* S
	Prouintiae Mesopotamiae **Prouinciae λ** **Prouinc Mesopotamie ζ**		**Mesopotamiae** **Mesopotamite C**		**Mesopotamiae** *tr post No* 79 *f* **Moesopotamiae** J X
79.	Ethilaos Ethilaus α γ *catt-ed*	edesenus edessenes δ	Aetilas Aechilaas C	edesenus edeasenus V edisinus *bb*	Aetilaus Eutalius J Etilaus X* *f w*
80.	Iacobus	pesthebios pestebius γ *catt-ed*	Iacobus	niibiensis nibiensis V *bb*	Iacobus
81.	Antiochus Anthiocus γ	resenas ressenas δ	Antiochus Anthiocus C *bh*	resinnitanus resmnitanus V resennatenus *bb* resonitanus *bh** resonnitanus *bh*[2]	Anthiocus Antiochus Y *w* Antiocus *f* Antyochus *u*
82.	Mareas	macedonupolis macedonupulis γ macenopoleos *catt-ed*	Mareas	macedonopolitanus macedopolitanus C *bb* macidobolitanus *bh*	Mareas
	Prouintiae Persidae **Prouinciae λ Perside γ δ ζ** **Prouinc̄** *semper* ζ **Persidis** *catt-ed*		**A Persidae** **A Perside** C *bh*		**A Persida**
[82*b*.]					Nopolitanus Nepolitanus J S F α (*post No* 83 α)
83.	Iohannis Iohannes α Ioannes *catt-ed*	persidos persidus α γ persydos ζ λ	Persa	iohannes iohannis C (*bb*) iohanis *bh*	Iohannes

A Persidae, Persa iohannes, Ciliciae: *tr* Persa a persede PRŌ CILICIAE Iohannis ciliciae *bb*

82 *b*. **Nopolitanus a persida:** *nomen alibi inauditum per dittographiam tum e ciuitate* 82 macedo-nopolitanus *tum e prouincia* a persida *ortum esse uidetur*

III	IIII		V	
J S a F v	ƒ I Q (Σ Υ Ψ Ω)		K *c bb toll-ed*	K *toll-ed*
berthanensis b^{h}tanensis F	Sopater Sosipater Ω	beritanensis beretanensis ƒ Ψ ueritanensis I	Sopater Sopatrus *c*	beresatana barasato *tol* 1-*ed* barasto *tol* 2-*ed*
adsonisiadensis adsodianensis J adsoniadensis S a adsodisianensis (asod. *w*) v	Seuerus	dionisiadis dyonisiades ƒ dionisiades I *de* Q *uide ad calc pag*	*om* [*habet bb cum col II*] [V *c*]	*om*
	Mesopotamiae		**Prouinciae Mesopotamiae** **De prouincia** *toll-ed*	**Misopotamiae** *c*
edesenus adesenus F aedesenus *u* etdesenus ? *w* edessenus a	Aetholaus Etholaus ƒ	edissae aedessae (aedesse Σ edessae Ω) Q I = *col III*	Aetholus Aethelus K Anatholius *toll-ed*	aedissa edissa *toll-ed*
nisibiensis nisipiensis F pestebiensis (*cf col I*) a	Iacobus	nisibiensis	Iacobus	nisibi nezibi *toll-ed*
reymitanus reimitanus I rermitanus S reinitanus Y resmitanus (*cf col I*) a	Anthiocus Antiocus I Antiochus Σ Anthiochus Ω	resainos resainus Q *de* I *uide col III*	Anthiocus Antiochus *toll-ed*	resaida resacia *toll-ed*
machedoniae macedoniae Y *de* v *uide col IIII* a = *col I*	Mareas Marias ƒ Υ^{3}	machedoniapolitanus machedoniap̄ ƒ macedonipolt̄ I machedoniaspolitanus Υ* machedoniopolitanus *u* macedonopolitanus *w*	Marias Marius *c bb toll-ed*	machedonopoli macodo *toll-ed*
	De Persidae **De Persidiae** Σ **De Perside** Υ Ψ Ω		*om* [*de bb uide col II*]	
a persida a persidae a (*post No* 83)				
persa a = *col I*	Iohannis	persidis I = *col III*	Iohannis Ioannes *toll-ed* [V *c*]	persida

78 *et* **Mesopotamiae** : Seuerus dosonis (dussonis Σ) Iadis mesopotamiae Q (— Υ^{3})
De persidae *usque ad* **tharsi** (*No* 84) : *tr post No* 115 ƒ

77. **Sopater beresatana** : *tr ante No* 73 K

	I		II		III
	αγδζλ *catt-ed*	γδζλ *catt-ed*	V C *ii*	V C *bb bh*	J S F v
	Prouintiae Ciliciae Prouincie λ	Ciliae γ *om* ζ	**Ciliciae**		**Ciliciae** Cyliciae Y Ciliti ae *f* *om* S: *tr post* N[o] 84 v
84.	Theodorus Teodorus δ	tarsensis	*om*		Theodorus
85.	Alfion Alphion *catt-ed*	epiphanias epyphanias γ epphanias ζ	Amphion Anphion C	epiphaniensis aephipaniensis *bb* ephiphaniensis *bh*	Amphion Ambion Y Amphyon *u* Ampion *w*
86.	Narcisos Narcisus α *catt-ed* Nartysos γ Narcissos ζ	nerodiados nerodianus γ	Narcissus	nerodianensis nerudianensis *bb*	Narcissus Narcisus J Y Narcissur F
87.	Moyses Moises *catt-ed*	castabalon castabolon δ	Moyses Moses C Moises *bh*	castabalitanus	Moyses
88.	Nicesas Nicedas δ Nichaesas *catt-ed*	flauiados	Nicetas Necetas C *bh*	flauiadensis faluiadensis *bh*	Niceta
89.	Eudemon Eudaemon *catt-ed*	corepiscopus chorepiscopus δ *catt-ed*	Eudemon Endemon C *bh*	chorepiscopus corepiscopus C *bb bh*	Euremon Euromon *f* v = *coll II, IIII*
90.	Paulinus	adanon	Paulinus	adanensis andanensis *bb* ademensis *bh*	Paulinus
91.	Macedonis Machedonis γ Macedonius *catt-ed* α = *col III*	manxiston	Macedonius Macidonius C	mapsuetensis mansuetenensis C *bb bh*	Macedonius Machedonius Y
92.	Tarcundimantos Tarcundiamantus α Tharcundimantus γ Tarcudimantos ζ Tarcodimantos *catt-ed*	egeon aegeon *catt-ed*	Tarcudimantus Carcudimantus C Carcodimatus *bh** Carcodimantus *bh*[2]	aegeitanus uigiltanus *bh*	Tarchoda-mantus Tarchodamentus Y Tarcodimantus *u* Tarchodimantus *w*
93.	Esicius Esycius λ Hesychius *catt-ed*	alexandrias micreas nicreas ζ micres *catt-ed* *tr ad No* 94 δ	Esycius Esychius C Haesichius *bh*	alexandriae minoris alexandrie *bh*[2] mino * V alexendriae *bb** mino *bb*	Esicius Eusitius F
94.	Narcissus Narcisus δ *catt-ed*	irenupolis micreas irenopolis δ irenepolis ζ irenopoleos *catt-ed*	Narcissus Narciscus C *bh*	irenopolitanus trenopolitanus (C?) *bb bh*	Narcissus Narcisus Y cis Narsitius F

III J S a F v	IIII F I Q (Σ Υ Ψ Ω)		V K *c bb toll ed*	K *toll-ed*
	Ciliciae **Liciae** Σ Ψ **Cilitiae** (*tr post No* 84) Ω		**Prouinciae Cyliciae** **De prouincia Cilicen** *toll-ed* **Caliciae** K **Ciliciae** *bb*	
tarsenus *de* v *uide col IIII* *a = col I*	Theodorus Thedorus Υ*	tarsi tharsi I Σ Ω tursi v	Theodorus Theudorus *c* *om* K	*om*
ephifeniensis ephifaniensis Y ephyfeniensis *f*	Amphion Am fiosi Σ Amfion Υ Ψ Anfion Ω	epiphaniae aephiphaniae I epipaniae Σ epifaniae Υ	Amfion Anfion K *toll-ea* Amphron *bb*	epyfania erifanius *toll-ed*
nerodianus nerodanus Y	Narcissus Narcessus F Narcisus Υ Ψ Ω	neroniades nerodiades Q I = *col III*	Narcissus Marcissus *c* Narcisus *toll-ed*	neronanda neroniano *toll-ed*
cartabalitanus carthabalitanus S chartabalitanus XF (chartabatanus F*) castabalitanus (*cf col I*) *a*	Moyses Moysis F Moses Υ Ψ Ω	castabalis castabalīt (*cf col III*) I castabasi Q	Moyses Moysis *c bb*	castabala
flabiadensis	Nicetus *om* I	flauiadis flabidis (-nidis Ω) Q *om* I	Niceta Niceros *toll-ed*	flauiada fluaida K
corepiscopus corepiscopis F	Eudemon Eodemon F Eulemon I Eudomo Σ Υ* Ψ	corepiscopus chorepiscopus Σ Υ Ψ²	Eudemon Eusemon K	chorepiscopus
adanensis	Paulinus	adanorum I = *col III*	Paulinus	adana
mapsuestensis mapsuetensis *a* v = *col IIII*	Machedonius Maechedonius I	mestorum maestorum I	Macedonius	mansusta ansusta K massata *toll-ed*
egeitanus aegeitanus I egestanus J ageitanus F	Tarcodimatus Tarcodimanus F Tarchondimatus Σ Tarcondimatus Υ Ψ² Ω Tardimatus Ψ*	egeos eugeus Q *de* I *uide col III*	Tarcondimantus Tarcondimartus K Tarcondimanthis *c* Tarcodimantes *toll-ed* *bb = col II*	egias regeas K
alexandriae minoris miñ J	Esicius Ysicius F Aesticius I Esycius Υ Ψ Esichius Ω	alexandriae	Esicius Esychius *c* Aesichius *bb* Ipsicius *toll-ed*	alexandria alandria *toll-ed*
hieropolitanus hierapolitanus *a*	Narcissus Narcessus F Narcisus Σ Ψ Ω	de irenopoli de irinopoli F de ironopoli Υ³	*om* [*habet bb cum col II*]	*om*

94. *De* F *et* Υ³ *uide quae adnotaui ad No* 49

[X *c*]

	I		II		III
	αγδζλ *catt-ed*	γδζλ *catt-ed*	V C *bh*	V C *bb bh*	J S F v
	Prouintiae Cappadociae Prouinciae λ Capodociae γ Capadociae δ		**Cappadociae** Capadociae *bh*		**Cappadociae** Capodociae Y Capadotiae F
95.	Leontius Leoncius α δ	caesariensis cesariensis γ δ cessariensis ζ	Leontius Leoncius *bh*	caesariensis cesariensis *bb bh*	Leontius Leoncius *f*
96.	Eusicios Eusicius α δ Eositius γ Eupsychius *catt-ed*	tyano tiano γ thiano δ *catt-ed* trano ζ	Eupsycius Esycius V Eupsicius C *bh*	thianius thiamaus *bh*	Eupsicius Eupsitius F *w*
97.	Eufrasos Eufrasus α Eufrason γ Euphrasius *catt-ed*	colonias	Erythrius Erythius V Eretrius C *bh*	coloniensis coluniensis ? C	Heritrius Heritricius Y Heretinus v
98.	Timotheos Timotheus α γ* ζ *catt-ed* Thimotheus γ^{2} Thimotheos λ	ciruistron ciruistroñ α ceruistron δ cirbistron *catt-ed*	Timotheus Thimotheus C *bh*	cibistrianus cibistranus V cibistritanus C caluos dormandis ? *bh*	Timotheus Thimotheus Y
99.	Helpidios Helpidius α γ Helfidios λ Elpidius *catt-ed*	cumanos cummanus γ cumanus *catt-ed*	Elpidius Hilpidius C *bh*	comanensis commanensis *bb*	Helpidius Elpidius Y *w*
100.	Gorgonius Gurgonius γ	corepiscopus chorepiscopus δ *catt-ed*	Gorgonius Torgonius *bh*	corepiscopus choreps C	Gorgonius
[99*b*. 102*b*?]					
101.	Stephanus *om* γ* Sthephanus γ^{2} Stefanus ζ	corepiscopus *om* γ* chorepiscopus δ *catt-ed*	*om*		*om*
102.	Eufronius Eufroinus δ Euphronius *catt-ed*	corepiscopus chorepiscopus δ *catt-ed*	Eudromius	corepiscopus choreps C *om bb cum col V*	Andronius Endronius v
103.	Rodon	corepiscopus chorepiscopus δ *catt-ed*	*om*		*om*
[100.]					
104.	Theophanis Theuphanius γ Theophanias ζ Theophanes *catt-ed* α = *col III*	corepiscopus chorepiscopus δ *catt-ed*	Theopanes Theudopanes C Teupanus (*sed post No* 100) *bb* Thedopanis *bh*	chorepiscopus corepiscopus *bb*	Theophanius

98. caluos dormandis ? *bh* : *uide p* 92

Cappadociae : *tr post No* 95 *f*

III	IIII		V	
J S a F v	ƒ I Q (Σ Υ Ψ Ω)		K *c bb toll-ed*	K *toll-ed*
	Cappadociae Capadociae ƒ Cappadotiae Υ* Ω		**Prouinciae Cappadociae** De prouincia *toll ed*	
caesariensis cessariensis Y cariensis F	Leontius	caesariensis casariensis ƒ² caesarensis Υ Ψ	Leontius	caesarea cesarea *toll-ed*
thianeus	Eupsycius Eprycius ƒ* Eup. ƒ² Eupricius Υ³ Esichius (-chtus ? I*) I Eupisycius ? Q	thianeus thiantus ƒ tyantus Υ³ tyaneus ti- Ω) Q	Eupsicius Euthecius *c* Vrsicius *toll-ed*	timata tremate *tol 1-ed* tremata *tol 2-ed*
choboniensis coboniensis v coloniensis (*cf col I*) a	Euritrius Eorithrius ƒ Heritrius I Eurytihius ? Q	coloniae	Erythrius Erithrius *bb* Euresius *toll-ed* *om* K	calonia *om* K
cubistensis cubistensis *u* gubistensis *w* a = *col I*	Timotheus	ciuistrianus ciuistrianp̄ ƒ euuistritanus I cybistrianus (cib-Ω) Q	Timotheus Thimotheus *bb* *cf col II*	cibistra tibersa *toll-ed*
commanensis	*om: sed cf No* [110]		*om: cf No* 110 [*habet bb cum col II*]	*om: cf No* 110
corepiscopus	*om hic: uide post No* 103		*om* [*habet bb cum col II*]	*om*
	Ambrosius	comanensis	Ambrosius	comana cumano *toll-ed*
om [*habet* a *cum col I*]	Stephanus Stefanus Υ	corepiscopus chorepiscopus Σ Υ Ψ	Stefanus Stephanus K	chorepiscopus
corepiscopus	*om hic: uide post No* 106		*om hic* *uide post No* 106	*om hic*
om [*habet* a *cum col I*]	Rodon Rodo Q	corepiscopus chorepiscopus Σ Υ Ψ²	Rodon Rhodon K	chorepiscopus
	Gorgonius	corepiscopus chorepiscopus Σ Υ Ψ		
corepiscopus *om u*	*om hic: uide post No* 106		*om hic: uide post No* 106 [*habet bb* Teupanus *cum col II sed post No* 100]	

96. Eupysicius Σ Eupisycius ΥΨ Eupisichius Ω
97. Euriticius Σ Eurytyhius Υ Ψ² Eurityhius Ψ* Euritichius Ω

[VII *c*]

	I		II		III
	αγδζλ *catt-ed*	γδζλ *catt-ed*	V C *bh*	V C *bb bh* *nonnulla de* 105–110 *om bh*	J S F v
	Prouintiae Armeniae minoris Prouinciae λ Arminie γ Carmenie δ	maioris δ minor̄ ζ λ	**Armeniae** Arminiae C *bh* (Armiae *bh**) Armoeniae maiorisnoris V		**Armeniae** Armoeniae J Arminiae Y Armoenia *f*
105.	Eulogio Eulogius *catt-ed* α = *col III*	sebastiensis sabastiensis γ	Eulalius *om bh*	sebastenus seuastenus V sebastinus C *bh* gabastinus *bb*	Eulalius
106.	Ebthios Ebetius (*cf col III*) α Epthios δ Ebethius *catt-ed*	satalon	Euethius *om bh*	satalitanus saunitanus *bb*	Euetius Euecius *f*
[102.]					
[104.]					
	Prouintiae Armeniae maioris Prouinciae λ Arminiae γ	maioris ligdias δ (*uide ante No* 131) maior̄ ζ	**Armeniae maioris** Armoeniae minoris V Arminiae mai C Arminiae max *bh*		**Armeniae** Armoeniae J(*w*) Arminiae Y Armaeniae F Armoenia *f*
107.	Arsaphius	sobmon sobmon̄ α solimon δ submon ζ*	Aristarces Aristharces C *om bh*	armenii arminii C *om bb* ar *bh*	Aristarces Arestarces F Arestarcer *f*
108.	Acrites Acrithes *catt-ed*	diospontu diospontus α dioponte ζ diospontii *catt-ed*	et Acrites Achritis *bh*		et Aristes *om* et J et Acristes *w* (*om u*)
			Diosponti Diosponi C *om bb bh*		**Diosponti**
[110.]					
109.	Euticianus Eutychianus *catt-ed*	amasias	Euticius Euthicius V *bb* *om bh*	amasiae amatiae C amiciae *bb* amatitiae *bh*	Euticius Eutycius S F Euthicius Y

106. **Ebthios satalon:** + Paulus aneas (*sc* 130) δ
108. **diospontu:** *non ciuitatis* (*cum col I*) *sed prouinciae nomen est* (*uide coll II III*) *ad quam pertinent tres ciuitates* 109 amasia 110 comana 111 zela

105–110. *Fortuito accidit quod nonnulla a cod bh omittuntur quippe qui ut nunc exstat a No* 111 Heraclius *incipiat: cf p* 92

III	IIII		V		
J S a F v	*F* I Q (Σ Υ Ψ Ω)		K *c bb toll-ed* *om* 107–112 *toll-ed*	K *toll-ed*	
minoris	**Armeniae** Armoeniae minoris (= *col* III) I		**Prouinciae Arminiae** De prouincia, *toll-ed*	Icrminiae ? *bb* Armeniae minoris *toll-ed*	
sebastenus sabastenus Y *u* sabestenus *w*	Eulalius Heularius Q: *de interp Coptica uide p* 94	sebaste sebastiae (sab- Σ seu- Υ Ψ) Q I = *col III*	Eulalius	sebastia sabasta *toll-ed*	
satalitensis sataliensis a	Euetius Eubuetius *F* Euethius Q	satalenus satalitenus I	Euithius Euthecius *c* Euthicius *bb* Eubetius *toll-ed*	satala satalia *toll-ed*	
	Eudromius	corepiscopus chorepiscopus Σ Υ[1] Ψ	Eudromius Eudomius *c bb* Eutromius *toll-ed*	chorepiscopus	
	Theofanis Theofanes Σ Υ Theophanes Ψ Ω	corepiscopus chorepiscopus Σ Ψ	Theofanis Thofanus *c bb* Tefanis *toll-ed*	chorepiscopus	
			[IIII *c*]		¶ *toll-ed*
maioris minoris Y F	**Armeniae maioris** Armoeniae maioris I		**Prouinciae Arminiae maioris** Armoeniae K minoris *c bb* *omnia usque ad* No. 112 *omittunt toll-ed*		
	Aristecisus Aristhecisus *F* Υ[3] Aristaciseus I Aristaecisus Ψ	diosponti	Aristheus Aristeus *bb*	dioeponto	
armeni armoeni v *de* J *uide ad calcem* a = *col I*	Acrites Acrithes *F* Acretis Q	elenoponti elonoponti I helenoponti Υ Ψ helenus ponti Ω	*om*	*om*	
	Elisidius uel Elpidius Esidios (*tantum*) I Elpidius (*tantum*) Q	comanensis comanenses Σ Υ			
amasiae a* = *col I*	Euticius Euthicius *F* Esticius I Eutycius Υ Ψ	amasiae	*om* [*habet bb cum col II*]	*om*	

107, 108. Aristarces thienius, Aristes armoeni *J*

107, 108. diosponti elenoponti: *non ciuitates duas sed eandem ambo prouinciam* (*uide quae adnotaui ad col I*) *significant, cui nomen inposuit* Diospontum *Diocletianus, Constantinus* (*haud multo post concilium Nicaeae habitum*) Helenopontum

[110.] **Elisidius uel Elpidius**: *uide Addenda p* 95

107. **dioeponto**: *uide quae adnotaui ad No* 108 *col I*

	I		II		III
	αγδζλ *catt-ed*	γδζλ *catt-ed*	V C *bh*	V C *bb bh*	J S F v
110.	Helpidios Helpidyus α Helphidius γ Elpidius *catt-ed*	etesion etesyon γ edesion *catt-ed* cumanos δ: *uide No* 110*b*	Elpidius Ilpidius C *om bh*	comanensis comnensis *bb*	Helpidius Helphidius S Elpidius Y
111.	Eraclios Eraclius γ δ Heraclius *catt-ed* α = *col III*	zelon	Heraclius	zelonensis zeloninsis *bb*	Heracleus Eracleus J Eraclius Y
[110*b*.]	Helpidios Helpidyus α Helpidius γ Elpidius *catt-ed*	cumanus cummanus γ etesion δ: *uide No* 110			
	Pontu polemoniacum Ponti γ *catt-ed* α = *col III*	 polemianocum δ polemoniaci *catt-ed*	**Ponti polemoniaci** polemoniacis C pelominiacis *bh*		**Ponti**
112.	Longinus	neocaesariensis neocesariensis α δ neocessariensis ζ	Longinianus Longimanius *bh*	nouacaesariensis nouacesariensis *bb bh*	Longinianus Longinianus n X Longianus S F
113.	Domnus	trapeiunctos trapeiunctus α γ trapaiunctos ζ trapezunctus *catt-ed*	Domnus	trapezuntanus trepezuntanus *bh* *om bb*	Domnus *om* S
114.	Stratofilos Stratofilus α Stratafilos δ Stratophilos (-es γ*) γ *catt-ed* Stratofilios ζ	pitiuntos piciunthos γ piciuntos δ *catt-ed*	Stratophilus *om* C *bh*	pytionita prosthionita V phytionita *bb* phitionita *bh*	Stratophylus Stratophilus X Y *u* Statophilus *w*
	Prouintiae Plafagoniae Prouincie λ	 Plafagonie δ Plafagonte ζ Paphlagoniae *catt-ed*	**Paflagoniae** Paplagoniae V Paflaconiae *bh*		**Paflagoniae** Paplaconiae S Paplagoniae X F Palplagoniae Y
115.	Filadelfius Filadelphius α γ Philadelfius δ Philadelphus *catt-ed*	propeiupolis pompeiupolis *catt-ed*	Filadelfus Fioladelfus V Fidadelfus C Fichadelfuls *bh*	pompeiopolitanus ponpeiolitanus C* ponpeiopolitanus C^2 pōpeiolitanus *bb* ponpelophitanus *bh*	Philadelfus Philadelphus Y Piladelfuls F Piladelfus *f*
116.	Petronius	ionopolis ionopulis γ iunopolis *catt-ed*	Petronius *om* C *bh*	ionopolitanus *om* C *bb bh*	Petronius
117.	Epsychius Eupsichius (*cf col III*) α Epsicius γ Ephsychius δ Epsichius ζ Eupsychius *catt-ed*	amastridos amastridus γ	Eupsicius Eusicius *bh*	amastriadensis amastriadiensis *bh**	Euphsycius Euphsicius S Eupsicius Y v Eusitius F Eusicius *f*

116. **Petronius ionopolitanus**: *propter homoeoteleuton ut uid* ponpeiopolitanus ionopolitanus *om* C (*bb*) *bh*

III	IIII		V		
J S α F v	*f* I Q (Σ Υ Ψ Ω		K *c bb toll-ed* *incipit denuo ad* 112 *toll-ed:*	K *toll-ed* *om* 115-117 *c*	
comanensis commanensis S Y F α commenensis *u* comenensis *w*	*om hic: uide ante No* 109		Helpidius Hilpidius *c bb*	comana	
zolonensis zelonensis Y*	Eraclius Heraclius I Eradius Ψ	zelensis zelenensis *f* zolensis I	Eraclius Heraclius K	zaela	
[*habet* α *cum col I*]					
			[IIII *c*]		
polemoniaci **polimoniaci S** **polimoneaci Y** **polemoniacii *u*** **polemonacii *w***	**Ponti polimoniaci** **polimoniachi I** **polimonaici ? Υ** **polemoniaci Ψ Ω**		**Prouinciae Ponti polimiaci** **De prouincia** *toll-ed*	**Ponto polimlae K** **Ponti polemiaci *bb*** **Pontipoli *tol* 1-*ed*** **Pentipoli *tol* 2-*ed***	§ *toll-ed*
nouacaesariensis nouacasarieñ J neocessariensis Y nouacesariensis *f w* α = *col I*	Longinus	neocaesariensis neocesariensi I neocesariensis Υ gneocesariensis Ω	Longinus	neocaesarea neocaresarea K neucesaria *toll-ed*	
trapezuntensis trapezantensis J trapeziintensis Y trapezatensis *u* trapeiatensis *w* *om* S : α = *col I*	Domnus	trapezontensis trapizotensis *f* trapeiuntensis I trapezoentensis Σ	Domnus	trapitionta drapeidonta K	
phytionita thytionita J phitionita Y *u* pithionita ? *w* phitionitas α	Stratofilus Stratophilus I Σ Stratofylus Υ Ψ	pitiotensis pixotensis *f* ptyontensis Q	Stratofilus Domnus (*iterum*) *toll-ed*	pitsusa titensa *toll-ed*	
			[III *c*]		¶ *c*
	Plafagoniae **Paplaconiae** (*tr post No* 137) *f* **Paflagoniae Υ Ψ² Ω** **Plaflagonia Ψ***		**Prouinciae Panflagonia** *om c usque ad No* 117 **Prō Panflogonia *bb*** **De prouincia Palesgonia *toll-ed***	**Panflabonia K**	
pompeiopolitanus pompeiopolitañ J pompeiopoltns S pompeiolitanus Y	Filadelfus	pompeiopolitanus pompeiopolī *f* ponpeiopolī I	Filadelfus Fyladelfus K Filadelfius *bb* *om c*	pompeiopoli	
ienopolitanus genopolitanus v	Petronius Peutronius *f*	ienopolitanus genopolitanus I ieneopolitanus Q (—Ω) neapolitanus Ω	Petronius Petaobius K *om c*	ionopoli lanopoli *toll-ed*	
amastrianensis	Eupsycius Eupiscius I Euphisicius Σ Euphysicius Υ Eufysicius Ψ Eufronius Ω	amastridenus amastredenus *f* I = *col III*	Euthicius Eutycius *bb* Eusticius *toll-ed* *om c*	amastra samastra K amostra *toll-ed*	

	I		II		III
	αγδζλ *catt-ed*	γδζλ *catt-ed*	V C *bh*	V C *bb bh*	J S F v
	Galatiae *praem* **Prouintiae** α **Prouin** δ **Prouinciae** *catt-ed* **Galaciae** ζ **Galathiae** *catt-ed*		**Galatiae**		**Galatiae** *tr post No* 118 *f*
118.	Pancarios Pancarius αγδ Pancharius *catt-ed* et Marcus *om catt-ed*	ancyrani anquirani α ancirani γδ angirani ζ anciranus *catt-ea*	Marcellus Macellus *bh*	ancyritanus anciritanus C *bb bh*	Marcellus
119.	Dicasius Dicanus λ	tasas	Dicasius	tabiensis	Dicasius Dicassius Y
120.	Erechoreos Erechoreus *catt-ed* α = *col III*	plamathon plamathoñ α plamatan γ plapmathno δ* plamathno δ^2 plamaton *catt-ed*	Erechius Erethius C Haeresius *bh*	cidamauitanus damauitanus C *bb bh*	Erectius Erectus Y
121.	Gorgonios Gorgonius α γ *catt-ed*	cynon cinon ζ	Gorgonius	cinonensis cinomensis *bh*	Gorgonius
122.	Filadelfias Filadelfus (*cf col III*) α Filadelphius γ Philadelphius *catt-ed*	iuliapolis ioliapholis γ	Filadelphus Fidladelphus C*	iulopolitanus Iulopolitanus C *bh*	Philadelfus Phyladelfus S *w* Philadelphus *u*
	Prouintiae Asiae **Prouinciae** λ		**Asiae**		**Asiae** **Assae** Y
123.	Theonias Theognias? γ* Theonius *catt-ed* α = *col III*	cyzicensis cizyensis γ ciciensis δ cyzisensis λ citicensis *catt-ed*	Theonas Theunas C Theunias *bh*	cyzicenus cizicinus C cizinus *bb* zitinus *bh*	Theonas
124.	Menofantos Menofantus α γ *catt-ed*	efesenus eufesenus γ effesenus ζ ephesinus *catt-ed*	Menopantus Minopantus *bh*	ephesius ephetius C *bh* aephicius *bb*	Menofantus Menefantius X Manefantus Y Menofanitus *u* Menophanitus *w*
125.	Orion Arion γ	isliu hilii *urg-ed*	Orion	eliensis	Orion

III J S a F v	IIII *f* I Q (Σ Υ Ψ Ω)		V K *c bb toll-ed*	K *toll-ed*
	Galatiae		**Prouinciae Galatiae** **Galatia K**	§ *c*
anquirensis a = *col I*	Pancharius [+ Marcellus *f*] Pancratius I Panchrarius Σ Macharius Ω *om* Marcellus I Q	ancyrae ancyriae *f* anquirae I	Pancharius Pancarius *c toll-ed* *praem* Marcellus (*cum col II*) *bb*	anchira ancyra *toll-ed*
tabiensis	Dicasius Dicasios *f* Decasius Q	tabiae tauiae Q(− Ω) pergami Ω I = *col III*	Dicatius Decasius *toll-ed*	tabia
gadauitanus a = *col I*	Erectius Erecthius *f*	damausiae disdamanes damaustiae disdamanes *f* damausiaedesdamani I daumasiae dedareanus Σ Ω daumausiae dedareanus Υ Ψ	Erechtius Erectius K Erechitius *c* Erethius *bb* Arcontius *toll-ea*	gatmaneas cammada *toll-ed*
cynonensis cynensis a	*om*		*om* [*habet bb cum col II*]	*om*
iuliopolitanus iulopolitanus J *u* iulipotitanus *w**	Filadelfus Filadelfius *f*	iuliopolitanus iulipolitanus *f*	Filadelfus Fyladelfus K Filadelfius *bb tol 2-ed*	iuliopoli
			[IIII *c*]	
	Asiae *tr post No* 123 *f*		**Prouinciae Asiae** **De prouincia** *toll-ed* **Atiae** *c*	
cyzicenus cynizenus J cyzicaenus S X F *f*² cizicenus Y cyzacaenus *f** cythigenus *w* a = *col I*	Theonas	cyzici cizici Σ (Υ ?) Ω cizyci Ψ I = *col III*	Theunas Theomas K	cizicho cizico *toll-ed*
ephesianus	Menofantus Minosfantus *f* Metiofantus Q	ephesi ephesius (= *col II*) I aephesi Σ effesi Υ* efesi Υ² Ψ	Minofantus Menophantus *bb* Miriofantus *tol 2-ed*	ephesu epheso *toll-ed*
heleniensis eleniensis I Y	Orion Arion *f*	elii *de* I *uide col III*	Orion	ilio ilico *toll-ed*

118, 119. Pancharius ancyriae, Marcellus dicasiostabiae *f* (*uide Addenda p* 95)
120. damausiae disdamanes *duas eiusdem ciuitatis interpretationes esse iudico, uide Addenda p* 95. *apud f* damaustiae *ciuitatis* disdamanes *prouinciae locum habet, apud* Q dedareanus *episcopi locum*

	I		II		III
	αγδζλ *catt-ed*	γδζλ *catt-ed*	V C *bh*	V C *bb bh*	J S F v
126.	Euticius Euticias ζ λ Eutychius *catt-ed*	isfornis isflomis *catt-ed*	Euthicius Euthecius C *om bh*	zmyrnensis smyrnensis V zemirninsis *bb* zmironensis *bh*	Euticius Eucitius Y Eututius F Etius *u* Eutitius *w*
127.	Mitres Mithres α *catt-ed*	ypapton yppabton γ alpapthon *catt-ed*	Mithres Mithes V Mythres C Mithrex *bh*	paponensis	Mithres Metiores *u* Methres *w*
128.	Marinos Marinus α γ δ *catt-ed*	eliu ellespontenus hellesponton (*tantum*) *catt-ed*	Marinus	iliu etlespontanus ilioetlespotanus C alio ethlespontanus *bb* ilio clespotanus *bh*	Marinus
129.	Paulus	aneas eneas γ deneas *catt-ed*	Paulus	aneadensis anealensis ? C ineadensis *bb* amiadensis *bh*	Paulus
	Lidgias **Lydgias** ζ **Prouinciae Lidiae** *catt-ed* *de* α *uide col III*		**Lydiae** **Libiae C** *bh*		**Lydiae** **Lidiae F v** **Libiae S α**
130.	Arthemidoros Arthemidorus α γ ζ Artemidorus *catt-ed*	sardeon	Artemidorus Artemedorus C Artemedores *bh*	sardensis	Arthemidorus Arthimedorus v
131.	Soron Saron γ Siron ζ Oron *catt-ed*	thiatiron thiatiron̄ α thiathiron γ ζ	Seras Serar (C ?) *bh*	tiatirensis tiarensis ? C philadelfinus (*uide No* 132) *bb* chinensis *bh*	Seras Serus v
132.	Thomasios Thomasius α *catt-ed* Thomasion ζ	filadelfias filadelfius γ filathelfias ζ philadelphias *catt-ed*	Etheomasius Ettheudomadus ? C Ethedomadus *bh*	filadelphensis filadelfinus C *bh* polionbaresis (*uide No* 133) *bb*	Ethemasius
133.	Polion Polyon α *cf col III* Bolion δ Olion *catt-ed*	bareos bareas λ	Polion	bareensis barensis C *bh* *de bb uide No* 132	Polyon Pholion Y Polion *f w*
134.	Agogios Agogius α *catt-ed*	tripolitanos tripulitanus γ tripolitanus *catt-ed*	Agogius	tripolitanus trepolitanus C *bh* trepulitanus *bb*	Agogius Agogitis Y
135.	Florentinus α = *col III*	anquiras anquirās α antiquiras λ *in ras* anchirus *catt-ed*	Florentius	ancyrae ferrariae ancirae ferrane ? C ancire ferrarie *bb* ancire fessani *bh*	Florentius Florencius *f*

129. **Paulus aneas** *et* **Lidgias**: *tr post No* 106 δ

III	IIII		V	
J S a F v	*f* I Q (Σ Υ Ψ Ω)		K *c bb toll-ed* / K *toll-ed* *om* 130–153 *toll-ed*	
zmyrnensis zmiranensis S α zmirnensis I Y zairnensis *w*	Euticius Eutycius I^2 Euthicius Υ Ψ Eeutichius Ω	smirnae emonae *f* myrnae Σ *de* I *uide col III*	Euthicius Euthecius *c* Eutichius *bb* Enticius *toll-ed*	smyrna uirsa *toll-ed*
popanensis	Mitres Mitheros *f* Mites (Emites Ω) Q	impempi smemphi Q I = *col III*	Miteris Metra K Mithres (*cf col II*) *bb* Mifrans *toll-ed*	epipa epia *toll-ed*
liolypontianus ilyolipoñ I liolypotianus S $α^2$ lyolypontianus XF liolipontianus *f* v liolipotianus $α^*$	Macrinus Marinus (= *col III*) I Machrinus Σ	ilio elesponti helio *f* hellesponti *f* Ω illio Ψ aelesponti Σ Υ caelesponti Ψ *de* I *uide col III*	*om* [*habet bb cum col II*]	*om*
andensis	Paulus	paneae paneana *f* $Υ^3$ phanaeae I *de* Q *uide ad calcem*	Paulus	anea annea *toll-ed* ¶ *toll-ed*
	Lydiae **Lebytiae** *f* **Iaelydae** $Υ^3$ **Liaediae** Σ Ψ **Liedae** Υ **Lidiae** Ω		[VI *c*] **Prouinciae Lydiae** **Lidiae** *bb*	
serdicensis sardiensis I v sardicensis Y $α^2$	Arthemidorus Artimiodorus *f* Artemidorus Σ *om* $Υ^3$	sardis *de* I *uide col III* *om* $Υ^3$ Σ	Artemidorus Artimidorus K Artemedorus *bb*	sardibus
tyrensis α = *col I*	Serar Sera *f* $Υ^3$ Sexar I *om* Q	theatyre theatyrae *f* tratyre I staytere (stait- $Ψ^*$) Υ Ψ *om* Σ : *praem* et Ω	Serras Scraus K	tertyra
philadelfiensis philadelphiensis Y v	Ethymasius Etymasiae *f* Ethimasius $Υ^3$ Ω Euthemasius I	filadelfiae philadelfiae $Υ^3$ Ω	Aethemasius ? Themasius K Aematius *c* Etheumatius *bb*	fyladelfia
barensis darensis Y	Pollion Pollio *f* $Υ^3$	bareensis barensis *f* uariensis I	Pollion ? Pollio K Odion *c bb*	baris
tripolitanus	Agogius Agodius *f* $Υ^3$	e tripoli *om* e *f* $Υ^3$ eripoli Q	Agotius Agogius (*cf col II*) *bb*	enopoli
ancyrae ferreae ancirae Y *w* ferre v ancurae *f* α = *col I*	Florentius	ancyre ferre anquire *f* $Υ^3$ fereñ I ferrae Q	Florentius	ancira ferrea'

129–138 : *de* $Υ^3$ *uide quae adnotaui ad p* 73
129. **Paulus paneae** *et* **Lydiae** : P. paneanalebytiae *f* P. paneanaiaelydae $Υ^3$ P. paneae (panneae Σ) Anasei (-eus Ω) **liaediae** (liediae Υ lidiae Ω) Q : *uide Addenda p* 95

	I		II		III
	αγδζλ *catt-ed* *om* 138-145 *catt-ed*	γδζλ *catt-ed*	V C *bh*	V C *bb bh*	J S F v
136.	*om*		Antiochus Anthiocus C *bh*	aurelianopolitanus aurilianopolitanus C aurepolianopolitanus *bb* aurelianopontanus *bh*	Anthiocus Antiochus Y *w* Antiocus *f* Anthyocus *u*
137.	Marcus	standum standon *catt-ed*	Marcus	standitanus restanditanus *bh*	Marcus Marchus S *om* F
	Prouintiae Frigiae **Prouinciae** λ **Phrigiae** α δ *om usque ad No* 145 *catt-ed*		*om*		**Phrigiae** **Phirigiae** Y *tr post No* 138 *f*
138.	Nunechios Nunechius α Nunecius γ	laudicensis	Nunecius Nunechius C Munecius *bh*	laodiciae laudiciae C *bh* laudociae (*sed ante* **Frigie** *uide col V*) *bb*	Nunecius Nunecisius F Noneius v
139.	Flaccus Flacus γ	sandu standu δ	Flaccus	sanauensis	Placcus
140.	Procopios Procopius α Prcopius γ	synodo sinodo δ	Procopius Procupius C Procubius *bh*	synnadensis sinnadensis C *bb* sennadensis *bh*	Procopius Procobius f* uel [2]
141.	Pisticos Pysticos γ α = *col III*	azanon	Pisticus	azanensis azzannensis C azzanensis *bb* azannensis *in ras bh*	Physticius Phisticius Y α Phylisticius *f* Physticus *u* Pisticus *w*
142.	Athenodoros Adthenodoros γ Athenodorus ζ λ *de* α *uide col III*	dorileu dorileo γ doroleu ζ	Athenodorus Achenodorus C *bb*[2] Achenodus bb* Lachenodorus *bh*	doryleitanus dorcleitanus C *bb* dorchelitanus *bh*	Athenodorus Anthinodorus S α Athenorus v
143.	Paulus	apamenus	Paulus	apamenus apamancis V apaminus C apaminis *bh*	Paulus
144.	Eugenius	eucharpias eucarpias γ	Eugenius	eucarpiensis	Eugenius
145.	Flaccus	hieropolitanus hierupolitanus ζ	Flaccus Fliaccus C	hierapolitanus	Flaccus

III	IIII		V	
J S a F v	*f* I Q (Σ Υ Ψ Ω)		K *c bb*	K
aureliopolitanus aureliopotanus Y *om* a *cum col I*	Anthiocus Antiochus I Σ Υ^3 Anthiochus Ω	aureliopolitanus aureopolit̄ *f*	Anthiocus	aurilianopoli'
standitanus *om* F	Marcus	standi I = *col III*	Marcus	stando
			[VIII *c*]	
	Frigiae **Frygiae** *f* I^2 Υ^3		**Prouinciae Frygiae** **Frigiae** K **Prō laudociae Frigie** *bb*	
laodiciae laodociae S Y F laudicie *u* lauditiae *w* a = *col I*	Nunecius Nuecius *f* Neuchius Υ^3 Nunechius I	laodiciae laudociae Υ^3 laudocia Σ laodicia Υ Ψ	Nonichius Minucius K Nonnichius *c*	laodicia
sanabensis sabanensis I	Flaccus Flacus Υ Ψ	sanai *de* I *uide col III* *de* Q *uide ad calcem*	Flaccus Flacchus K	sanao
sinnadensis sinnadennis a	Procopius Naocopius Σ (Υ Ψ) Nicocopius Ω *uide ad calcem*	synandes synnades (sinn- Ω) Q: *sed de interp Coptica uide p* 94	Procopius	synnada
azanensis	Pisticus Pasticus *f* Pisticius I Petrus Ω	asani axoni *f* axiani Q	Pisticus Pisticius *bb*	aiana
dosoleitanus doleitanus Y	Athenodorus Anthenodorus I* Antedonorus Σ Antedonodorus (Υ* ?) Ψ Antinodorus Υ^3 Artemidorus Ω	doriensis doseleo duriensis Σ doctilio *f* doctileo Υ^3 doesleo ΣΨ leo does Ω *om* doseleo I	Athinodorus Atinodorus K Anthinodorus *c* *de bb uide col II*	dorilao
appamenus apamenus v	*om*		*om* [*habet bb cum col II*]	*om*
eucarpiensis eucarpensis J*	Eugenius	eucarpiae eucapi *f*	Eugenius	eucarpia
hieropolitanus hyeropolitanus *u* geropolitanus *w*	Flaccus	hieropolitanus hieropolit̄ *f* hierapolitanus I Ω^2 ieropolitanus Σ Υ* Ψ herapolitanus Ω*	Flaccus Flacchus K	hierapoli
			[VII *c*]	

138. **Nunecius laodiciae**: *tr post No* 161 *f*
139, 140. **sanai Procopius**: sanai Naocopius Σ sanaina Ocopius Υ Ψ sanai Nicocopius Ω
142. **doseleo**: Doctilio *f* Doctileo Υ^3 (*tamquam prouincia*), Does leo ΣΨ Leo does Ω (*tamquam episcopus et ciuitas*); *alteram eiusdem ciuitatis habes interpretationem, uide Addenda p* 95

	I		II		III
	αγδζλ *catt-ed*	γδζλ *catt-ed*	V C *bh*	V C *bb bh*	J S F v
	Prouintiae Pisidias viiii Prouinciae λ Pysidias γ Pysdas ζ Pisidiae *catt-ed* *de* α *uide col III*	*om* viiii α (*cf col III*) *catt-ed*	**Pisidiae** Quisidiae C Quisidie *bh*		**Pysidiae** Psidiae S α Pisidiae F *w* Pysydye *u* *om* Y
146.	Eulalius Elalius δ *catt-ed*	iconiu iconio γ iconion *catt-ed*	Eulalius	iconiensis coniensis C *bb* conensis *bh*	Eulalius Euladius F*
147.	Telemachos Thelemachus α Thelemacus γ Telamachos ζ Thelamacus *catt-ed*	adrianopolitanus adriopolitanus γ adrianapolitanus ζ iconiu (*sc No* 146 *bis*) δ	Telemachus Telemacus C Thelemacus *bh*	adrianopolitanus adrionopolitanus *bb*	Thelamacus Thelemacus *f* v
148.	*om*		Esycius Esychios C Esichius *bh*	neapolitanus napolitanus C *bh* *om hic* (*habet ante No* 168) *bb*	Esicius Neapolitanus S* Eusitius F Ysycius *u* Isitius *w*
149.	Euthicios Euthicius α γ Euticios δ Eutychius *catt-ed*	seleucias seleucius α adrianopolitanus δ seleutius *catt-ed*	Euthices Eutheces C Etitecis *bh** Etithecis *bh*[2]	seleuciae eleuciae C *bh* sileuciae *bb*	Eutices Euticius Y Euticis v
150.	Sranios Sranius α *catt-ed* Stranius γ	smenon smenon̄ α smeon γ	Araunius	limenensis liminensis V limenisis *bb** limeninsis *bb*[2] limenisisis *bh*	Aramius Eramius S F v
151.	Tarsicios Tarsicius α γ δ Tarsitius *catt-ed*	apamenus apamenos γ	Tarsicius	apamenus apemenus C *bb* epeminus *bh*	Tharsicius Tarsicius X Tharsitius F Tharsicus v
152.	Patricios Patricius α γ *catt-ed* Patricos ζ	amblades amplades? λ* ameladcs *catt-ed*	Patricius Patrecius *bb*	ambladebitanus	Patricius
[154.]					
153.	Polycarpos Policarpus α γ δ *catt-ed*	metropolitanus	Polycarpus Policarpus C *bh*	metropolitanus	Policarpus Polycarpus S Poylocarpus *u* Poliocarpus *w*
154.	Acumedios Acomedius α Acumedius γ Acumethus *catt-ed*	panon	Academius Achademius C *bh*	a papo a papho V cariae *bb* : *uide post No* 167 *col V* a popa *bh*	Academius

148 : *om col I per homoeoteleuton nominum siue* [Esicios] Euthicios *seu* adrianopolitanus [neapolitanus]

I J S a F v	IIII ƒ I Q (Σ Υ Ψ Ω)		V K c bb	K *incipit denuo a No* 154 *toll-ed*	
	Pisidiae **Pisydiae I²** **Pysidiae (+ Cariae Υ³) Υ**		**Prouinciae Pysidiae** **Pysydiae** *c*		
scomensis *de* J *uide ad calcem* a = *col* I	Eulalius Eulapus ƒ Υ³	iconii sconi (*cf col III*) I ichonii Q (– Ω)	Eulalius Euladius *c*	byconio	
andrionopolitanus andriopolit̄ J* esicius S* andrinopolitanus S² antriopolitanus Y	Thelemacus Telamacus Σ (Υ* ?) Telemacus Υ Ψ	adriopolitanus hadriopolī ƒ	Thelemacus Telemacus K Thelemactus *bb*	adrianopoli	
neapolitanus neopolitanus J* *u* neappolitanus *w* *om* a *cum col I*	Esicius Ysicius ƒ Esycius Ψ *om* Υ* : *add* Υ³	neapolitanus neapolit̄ ƒ *om* Υ* : *add* Υ³	Hysicius Ysicius *c* Hisicius *bb* (*sed ante No* 168)	neapoli	
seleuciae seleutiae F a = *col I*	Eutycius Euticius Σ Eutichius Ω	seleuciae seleutiae Σ Ω	Euthices Eothices K Euthicius *c* Euticius *bb*	seleucia	
lymenensis liminensis X limenensis F limensis v a = *col I*	Apagnius	lomensis liminae? lumensis (*tantum*) ƒ lomensis limina Υ¹ lomensis limae I lomenensis (*tantum*) Q	Granius Grannius K	lomena	
apamiensis	Tarsicius Tyrsicius Q	apamenus apamensis ƒ -enis Υ³ apamenos I apamenusi Q	Tarsicius Tharsicus K Tasicius *c*	apamia	
ambladenitanus	Patricius	alladorum allod orum ƒ allardorum I adliadorum Q (–Υ³)	*om* [*habet bb cum col II*]	*om*	
	Academius	murtinensis paporum ? *uide quae adnotaui ad calcem paginae*			
metropolitanus	Policarpus Polycarpus ƒ	metropolitanus mitropolit̄ ƒ mitropolitanus Σ Υ*	Polycarpus Oylcarpus K	metropoli	
a paro apparo *f*	*om hic: uide ante No* 153		Academius Achademius K Acadimius *c*	mustena mustene *toll ed*	§ *toll-ed*

146–155 **scomensis . . . usensis** : *ciuitatium nomina tr* Eulalius usensis, Thelamacus scomensis . . . Theodorus bartensis J

150. **lomensis** limae, limina : *uide Addenda p* 95
[154.] **murtinensis paporum** *scripsi* : murtinensis (*tantum, sed uacat sequens linea*) ƒ mortinensis paponi I mortinensis (murtinensis Ψ) piopaporum (piaporum Ω) Q *uide Addenda pp* 94 (*de interp Coptica*) *et* 95

146. **byconio** K : *fortasse legendum* ab yconio
147. **adrianopoli** : adrianopo *tantum* (*ut nunc exstat codex*) *legi potest*

	I		II		III
	αγδζλ *catt-ed*	γδζλ *catt-ed*	V C *bh*	V C *bb bh*	J S F v
155.	Eraclios Eraclius α γ Eraclio δ Eracleos ζ Heraclius *catt-ed*	bareos	Heraclius Haraclius *bh*	bareensis baretensis C aretensis *bh* a papo (*No* 154) *bb*	Heracleus Aracleus J Eracleus Y *w* Heracheus F*
			[Hereinsis *uide No* 155	liciae *bb* *uide ante No* 158]	
[183*b*.]					Theodorus
[183*c*.]					Adon
	Prouintiae Lycias i **Prouinciae λ** **Liciae α Lysia δ Lycyas λ** **Lucias γ Licias ζ Lisiae** *catt-ed*	*om* **i** *a catt-ed*	**Lyciae** **Liciae C** **Licine** *bh*		**Lyciae** **Liciae SY***f*(*u*) **Litiae F**
156.	Eudemos Eudemus α γ *catt-ed*	patharon phatharon γ pataron *catt-ed*	Eudemus	pataritanus	Eudemus Eodemus **F**
	Prouintiae Pamphiliae vii **Prouinciae λ** **Pampiliae γ Pãfilia ζ** **Pamphilia δ Panphilia λ**	*om* **vii** *a catt-ed*	**Pamphiliae** **Pamphyliae V^2**		**Pamphiliae** **Pampiliae XY** *tr post No* 157 *f*
157.	Callidicus	pergis	Callices	pergensis paergensis *bh*	Gallites
158.	Euresius Euersius γ	termissus termisus ζ	*om hic: uide post No* 159		Euresius
159.	Teuxius Theusius γ Theuxius *catt-ed* α = *col III*	siarbon sibaron *catt-ed*	Zeuxius Zeusius *bh*	siarbitanus *ordo codicis bb consentit cum col V*	Zeuxius
[158.]			Euresius	termissensis terminsensis C *bh* termensinsis *bb*	

183 *b*, 183 *c*. **Theodorus usensis** (uis) **Adon lyciae** (byciae lycius lycia): *haec duo nomina cum a coll I II prorsus absint inter incerta habenda sunt: equidem conicio ea e prouincia iam sequente* Lyciae *et e No* 183 Theodorus uasadon (usagadon uasadorum *etc*) *per errorem dittographiae originem trahere. qui autem aliter sentit, is testimonio utetur interpretationis Copticae uide p* 94

III	IIII		V	
J S a F v	Ϝ I Q (Σ Υ Ψ Ω)		K *c bb toll-ed* / K *toll-ed* / *def toll-ed ante No* 156	
bartensis bartensisis S*	Heraclius	barensis uariensis I	Heraclius Eraclitus *toll-ed*	uaris
			[*de bb uide col II*]	
usensis *om a cum col I*	Theodorus	usensis osensis I	Theodorus Theudorus *c bb*	uis uiis *toll-ed*
byciae bititiae Y bytiae F *w* *om a cum col I*	Adon Adoni Ϝ Odon Q (*cum* Υ^3)	lycius licius Υ^3 litius Ω	Adon *om toll-ed*	lycia *om toll-ed*
	Lyciae **Liciae** Σ Υ^3 **Litiae** Ω		*om* [*de bb uide No* 155 *b*] **De prouincia Licia** (**Liciae** *tol 2-ed*) *toll-ed*	¶ *toll-ed*
pacaritanus	Eudemus Eudemius I Codemus Υ^3	patrensis patraene Ϝ patrenae Υ^3 patarensis Σ Ψ paterensis Ω	Eudemus Eudimus K Eudaemus *c*	patris
			[XII *c*]	
	Pamphiliae **Phamphiliae** I **Pampiliae** Σ **Pamfiliae** Ψ		**Prouinciae Pamphiliae** **Pamfiliae** K **Phamphiliae** *c*	
pergensis percensis X	Callicles Callecles Ϝ Callides Σ (Ω) *delet* Υ^3	pergensis pyrgensis Ϝ *del* Υ^3	Calicles Chalicles K Caleclis *c* Callecis *bb*	perge
thermiensis theriniensis *f* termiensis v	Euresius Heresius Q *del* Υ^3	termissi termisi Ϝ termiensis (-enis Σ) Q *cf col III* *del* Υ^3	Euresius Euricius *bb*	telmisso
siarbitanus siarpitanus Y	Zeusius Zeoxius Ϝ Genesius I *del* Υ^3	barbonitanus de syarmo ? *uide quae adnotaui ad calcem paginae*	Zeusius Deusis K Zeuxius *c bb*	uarbis

183 *b*–159 : *delet* Υ^3, *habet in rasura* 183 *b* 183 *c* Codemus liciae patrenae **Pamphiliae** 129 **Lydiae** 131–138 (*quae nouem nomina loco suo iam adduxerat* Υ*) : *uide pp* 67–69

Lyciae : + Nicholaus mirrensis teste auctore translationis eius Ω^2

Lyciae *et* 156 : Eudemus lyciae patraene Ϝ

159. **barbonitanus de syarmo** *scripsi* : barbonitanus (*tantum*) I, barbonitañ de syarimo Ϝ barbonitatus de sinasmo (synasmo Ψ) Q (*delet* Υ^3) : *uide Addenda p* 95

	I		II		III
	αγδζλ *catt-ed*	γδζλ *catt-ed*	V C *bh*	V C *bb bh*	J S F v
160.	Domnus	aspendu aspendus γ ζ aspendii *catt-ed*	Domnus	aspendebitanus aspendibitanus *bb*	Domnus
161.	Quintianus	seleucias seleutias *catt-ed*	Quintianus	seleuciae celeutiae *bb* seuluciae *bh*	Quintianus Quincianus *f*
162.	Patricius Patritius *catt-ed*	maximianopolitanus	Patricius Petracius C *bh*	maximianopolitanus	Patricius
163.	Afrodisius Aphrodisius *catt-ed*	magidon magidor *catt-ed*	Afrodisius	magidensis magidinsis *bb* malgidensis *bh*	Afrodisius Afrosidius *f*
	Prouintiae Neson iiii **Prouinciae λ**	*om* **iiii a** *catt-ed*	**Insulani** **Insulane** *bh*		**Insulani** **Insylani X** **Insylane Y** **Insilani** *u* **Hislani** *w*
164.	Eufrosinus Euphrosinus *catt-ed*	rodu rhodii *catt-ed*	Eufrosinus	rhodius rhodensis V rodisius *bb*	Eufrosinus Eufrosius X Y
165.	Melifron Melichon *urg-ed* Meliphron *ger-ed*	cho choos *catt-ed*	Melifron Meliphon V Meliphron *bb* Melifroni *bh*	a coo ac coo C ac*coo *bh*	Melifron
166.	Stratedius Stradedius γ Strathegus *catt-ed*	lemnu lemnii *catt-ed*	Strategius Stratigius (*uid col II*) *bb* Cirategius *bh*	a lemno e lemno C *bh*	Stratigius Stragius F
167.	Alpadoros Apollodorus a (*cf col III*) *catt-ed* Alpadorus δ Alpodorus ζ	corcyras corciras γ ζ	Alphodorus Alpodorus *bh*	corcyritanus corcystanus C corciritanus *bb* corcistanus *bh*	Apollodorus Apollodortis Y
	Prouintiae Isauriae iiii **Prouinciae Isariae λ** **Isaurie ζ** **Cariae** *catt-ed*	*om* **iiii a** *catt-ed*	**Cariae**		**Cariae** *praem* **a F**
				[*habet hic bb No* 148]	
168.	Eusebius	antioclenus archioclenus γ antiochenus *catt-ed*	Eusebius	antiochenus atiocinus C antiocenus *bb* aciocinus *bh*	Eusebius Eusepius *f*

164. **Eufrosinus rhodius** *usque ad* 170 **Eugenius apolloniades**: *de horum nominum peruerso in cod* C *ordine* (*quippe qui* 188–191 bethiniae *et* 194 *hunc in locum transferat*) *uide Addenda p* 92

III	IIII		V	
J S *a* F V	*f* I Q (Σ Υ Ψ Ω)		K *c bb*	K
aspendeuitanus	Domnus	aspelli aspendi aspenididus Σ Ψ aspenidiclus Υ Ω	Domnus	aspendo
seleuciae seleutiae F	Quintianus Syncianus Σ Syntianus (Syt-Υ*) Υ Sintianus Ψ Ω	seleuciae seleusiae Q	Quintianus	seleucia
maximianopolitanus maximianopolitañ J	Patricius	maximianopoli-tanus maximianopol̄ *f* maximianopolit̄ I maxianopolitanus Σ Υ*	Patricius	macimianopoli
magedensis magedens v	Afrodisius Afrodius *f** I	magedonensis machedonensis *f* macedoniensis I maginensis Q	Afrodisius Afroditius K Aefrodisius *c*	massedis
	Insularum **Insulcrum** *f* **Insulcro** Υ[3]		**Insolis** **Insolis** *uel* **Insolu** K **Prou insolani** (*cf col II*) *bb* *om c*	
rodius	Eufrosinus	rodius rodisius I	Eufrosoius Eufrodinus *bb* *om* K	*om*
a coo	Melifron Melifronius I	ciriensis cireensis quo *f* cyriensis I ciniensis Q (+ co Υ[3])	Meliptonius Mellitonius K *de bb uide col II*	cho
a lemno	Strategius Stratedius *f* Strateius Ψ	lemni lemi Q	*om* [*habet bb cum col II*]	*om*
corquiritanus corquitanus J	Apollodorus	cerquira cecyra Σ ceteyra Υ Ψ corcirae Ω	*om* [*habet bb cum col II*]	*om*
			[VIIII *c*]	
	Cariae *tr post No* 168 Ω		**Prouinciae Cariae** **Chardiae** K *om hic* (*uide No* 154 *col II*) *bb* [*habet hic bb No* 148]	
anthiocensis antiocensis v	Eusebius	anthiociae antiophiae I anthiocyae Σ	Eusebius	anthiocia

160. **aspelli aspendi**: *uide Addenda p* 95
Insularum *et* 164: **Eufrosinus insulcrum** (insulcro Υ[3]) **rodius** *f* Υ[3]
165. **ciriensis**: + quo *f* co Υ[3]: *uide Addenda p* 95

163 *et* **Insolis**: Afroditius massedis insolis (*uel* insolu) K. *prouinciae nomen hoc modo in ciuitatem mutatum omittit cum ceteris ciuitatibus c, omissum de col II requirit bb*

	I		II		III
	αγδζλ *catt-ed*	γδζλ *catt-ed*	V C *bh*	V C *bb bh*	J S F v
169.	Emmonius α = *col III*	afrodisios afrodisius γ aphrodisios *catt-ed*	Emmonius Commonius C *bh*	afrodisitanus aphrodisitanus V	Ammonius Amonius Y *w*
170.	*om* [*habet* α *cum col III*]		Eugenius	apolloniades appollonidiadēs *bb* apolloniadis *bh*	Eugenius
171.	Letodios Letodius α γ Laetodius *catt-ed*	cibyraton cybiraton γ δ cibiraton *catt-ed*	Letodorus Laetodorus C Letorus *bh*	cibiritanus cybiritanus C	Letodorus Laetodorus J Laetodoris F
172.	Eusebius	miantum mianton *catt-ed*	Eusebius Leusebius *bh**	a mileto a milito C *bh* amleto *bb*	Eusebius *praem* † S (*cf Nos* 176, 183) Eusepius *f*
	Prouintiae Isauriae xviii Prouinciae λ Isaurie ζ *om* xviii α *catt-ed*		**Isauriae** Hisaureae C		**Isauriae**
173.	Stephanos Stephanus α *catt-ed* Sthephanus γ	barathon baraton γ *catt-ed*	Stefanus Sthephanus *bh*	baratensis baratenus *bb* haratensis *bh*	Stefanus Stephanus X v Sthepanus F* Sthephanus F²*f*
174.	Atheneos Atheneus α *catt-ed* Athaneus γ	curpissu curpissii *catt-ed*	Atheneus Attenius C Atlthenius *bh*	coropissitanus coropisitanus *bb* coropositanus *bh*	Atheneus Antheneus J Athenius Y
175.	Edesius α = *col III*	claudinopoli claudianopolitanus *catt-ed*	*om*		Ethesius Etesius Y
176.	Agapios Agapius α γ *catt-ed*	seleuciae seleucie ζ	Agapius Aciapius V	seleuciae sileuciae *bb* seuluciae *bh** seuleuciae *bh*²	Agapius *praem* † S
177.	Siluanus	metropolitanus	Siluanus	isauriae metropolitanus hisaureae C hisauriae *bb bh* *om* metropolitanus *bb*	Siluanus
178.	Faustus	panemostichus panemordicos γ panemosticus *catt-ed*	Faustus	panemutichiensis panemutichienses V panemoticiensis C panēciensis *bb* panemotiensis *bh*	Faustus
179.	Antoninus Antonius α* Anthonius γ	antiocenus anthiocenus α γ antiochenus λ	Antoninus Antonius C *bh*	antiociae? anticae V anthicnae C atticae (aticae *bb**) *bb* anthieniae *bh*	Antoninus Antonius Y *w*

III J S a F v	IIII *f* I Q (Σ Υ Ψ Ω)		V K *c bb*	 K
afrodisitanus	Emmonius	afrodisensis afrodissensis I Υ Ψ affrodisiensis Ω	Ammonius Admonius *c bb*	afroditiada
apolloniades apolliniades J appolloniades Y apolloniad̄ a	Eugenius	apolloniadis apolloniades *f* Ω	Eugenius	apolloniada
cibritanus cipritanus Y cibratanus *f* cybritanus *u* a abritanus *w*	Letodius Letoius Q (*corr* Υ[3]) Letodurus (*cf col III*) I	cybiratensis cyberacensis *f* cybir*it*ensis Υ[3] ciuisretensis I cybiritanensis Ψ cibratensis Ω	Lathodurus Luthodurus ? K* Lothorus *c* Isidorus *bb*	chybera
a mileto a melito Y *om* a F	Eusebius Euseuius *f*	militensis	Eusebius Euseuius K *praem* Item (*cf No* 168) *c*	meleto
			[V *c*]	
	Isauriae **Ysauriae I**		**Prouinciae Isaureae** **Syriae K** **Hisauriae *bb***	
barthensis barathensis Y bartensis *f* v	Stephanus Stefanus *f* Ψ	baratensis baretensis *f* uaraensis I	Stefanus Stephanus K Stafanus *bb*	laratis
corpissitanus corpisitanus *f* v	Athaneus Ataneus *f* Athanaedus I *bis* Ω	corepissensis coreps hisaracosensis *f* corocasius porensis Q	Atheneus Antinaeus K Athenus *c* Anthenus *bb*	charopissa (*uel* charopisso)
claudiopolitanus	Alesius uel Edesius Alesius (*tantum*) I Eudesius (*tantum*) Q	claudiopolitanus elaudianopol̄ *f* cladeopolit̄ I	Aedesius Aedetius K Aedisius *bb*	grandianopoli
seleuciae seleutiae F	Acapius Agapius I Ω	seleuciae saeleuciae I	Agapius	seleucia
isauriae metropolitanus isauriae metrop̄ J a = *col I*	Silanus Siluanus I	tisaurometropolitanus chisauro metrop̄ *f* metropolitanus tisauro (tysauro Σ, *praem* in Ω) Q	Siluanus	petropoli
phanemuticensis phanaemuticensis *f*	Faustus	panemuthicorum panematicor̄ *f* panemucicorum I panemulducorum Ψ	*om* [*habet bb cum col II*]	*om*
anthiociae antiochiae Y anthyocie *u* antiochyae *w* a = *col I*	Antonius Anthonius *f*	anthiociae antiociae Υ Ψ anthiochiae Ω	Antonius Antinus K Autunius *bb*	anthyocia

174. Ath. corocasius Ath. porensis Ω: *uide p* 95

175. **Alesius uel Edesius**: *uide Addenda p* 95

	I		II		III
	αγδζλ *catt-ed*	γδζλ *catt-ed*	V C *bh*	V C *bb bh*	J S F v
180.	Nestor Netor γ	syedron siedron γ ζ *catt-ed* siedrom δ	Nestor	suedritanus sedritanus C *bh*	Nestor
181.	Esycios Esicius γ Esicyos ζ Esitius *catt-ed* *de* α *cf col III*	corepiscopus chorepiscopus δ *catt-ed*	Esycius Isichius C Isicius *bh*	corepiscopus chorepiscopus C *bh* coreeps *bb*	Isicius Ysicius α
182.	Cyrillus α = *col III*	smannandron smanandros γ smannadron λ* smanandron *catt-ed*	Quirillus	cumanadensis cumadensis C commandensis *bh*	Quirillus Cyrillus Y
[187.]					
183.	Theodorus Theudorus γ Teodorus δ	usagadon usagaddon δ *om* γ *urg-ed*	Theodorus Theudorus C Thedorus *bb*	ulsabitanus	Theodorus *praem* † S
[183*d*.] [184*b*.]	Theodorus *om* α *cum col III* *om* γ *catt-ed*	corepiscopus chorepiscopus δ *urg-ed* *om ger-ed*			
184.	Anatholius Anothalius ζ	corepiscopus chorepiscopus δ *ger-ed* lariensis (*No* 185) *urg-ed*	Anatolius Anotolius *bh*	corepiscopus coreeps *bb* *om* V	Anatholius Anatolius X Y
185.	Paulus Taulus *catt-ed*	larinensis uuarinensis α uuarinnensis δ chorepiscopus *urg-ed*	Paulus *om* V	lairamdensis *om* V	Paulus
186.	Quintus	corepiscopus chorepiscopus δ *ger-ed* sclistron *urg-ed*	Quintus *om* V	chorepiscopus coreeps *bb* corepiscopus *bh*	Quintus
187.	Tyberius Tiberius γ δ ζ *catt-ed*	slistron slystron ζ sclistron *ger-ed* chorepiscopus *urg-ed*	Tiberius Tyberius C	alistrensis alestrensis *bb* alistrinsis *bh*	Tiberius
188	Aquilos Aquilus γ δ α = *col III*	corepiscopus chorepiscopus δ *catt-ed*	Aquila	corepiscopus coreeps *bb* *om* C *bh*	Aquila

183 *d.* **Theodorus corepiscopus**: *uidetur per dittographiam scriptum esse in col I hoc nomen, cf* 183 Theodorus 184 corepiscopus

184–186. **Anatolius [corepiscopus, Paulus lairamdensis, Quintus] corepiscopus**: *quae in uncinis includuntur, ea per homoeoteleuton omittit* V

188. **Aquila** *usque ad* **Bythiniae**: *de cod* C *uide quae adnotaui ad No* 164 *supra*

III J S a F v	IIII *f* I Q (Σ Υ Ψ Ω)		V K *c bb*	K
suedritanus suetritanus S* v seudritanus Y	Nestor Pastor Ω	syedrensis cyederensis I syendrensis Q	Nestor Nestur *bb*	niedres
corepiscopus	Esycius Ysicius *f* Isicius Υ^3 Esicios I* Esicius I^2 Esius Σ Gaius Ω	corepiscopus chorepiscopus Σ Υ	Esicius Esychius *c*	chorepiscopus
cumanadensis comanadensis I cumanatensis Y cumadanensis *u* commanadensis *w*	Quintus Quartus Ω *de* I *uide ad calcem*	timanodorum timanedor̄ *f* Υ^3 timainidorum Σ tymanodorum Ψ tymapodorum Ω	Quirillus Querillus K Cyrillus *c bb*	numadis
	Paulus	larandensis laradensis *f* Υ^3 larendensis I ladarensis Q		
uialbitanus	Theodorus	uasadorum baradorum *f* uaradorum Υ^3	*om hic: sed uide post No* 155 [*habet bb cum col II*]	
corepiscopus	Anatholius Anatolius Ψ	corepiscopus chorepiscopus Σ *in ras* Ψ	Anatolius Anatholius *bb*	chorepiscopus
larandensis laradensis J* a = *col I*	*om hic: uide ante No* 183		Paulus	larandis
corepiscopus	Quintus Cyntus Σ* Υ* Cynthus Σ^2 Cintus Ψ Cinthus Ω	corepiscopus uty *f* chorepiscopus Υ *om* Σ	Quintus Chointus K	chorepiscopus
alistrensis *om f*	Tyberius Tiberius Υ Ω	alistrensis abstrensis *f* Υ^3 alystrensis Σ alytrensis Υ* (Ω)	Tyberius Tiberius *bb*	ilistris
corepiscopus *om f*	Aquilas Ylas *f* Aquila I	corepiscopus chorepiscopus Σ Υ Ψ^2	Aquila	chorepiscopus

181, 182, [187]: *de* Υ^3 *uide p* 85 *n*

182. **Quintus timanodorum**: *praemittit etiam* (*e col III*) Quirillus comanadensis I; *idem autem est episcopus* Quintus Quirillus *eiusdem ciuitatis* comanadensis timanodorum

186. **corepiscopus**: uty *f*; *fortasse per dittographiam e No* 187 Tyberius

184. **Anatolius chorepiscopus**: + Gurdianus chorepiscopus (*quod nomen unde ortum sit nescio*) K

	I		II		III
	αγδζλ *catt-ed*	γδζλ *catt-ed*	V C *bh*	V C *bb bh*	J S F v
189.	Eusebius Eusepius γ	parrichiae isauriae bariciae α baricie δ parrochie ζ parochiae *catt-ed*	Eusebius Eusebeus *bh*	diocesis isauriae h isaureae (*om* diocesis) C dicensis (*om* isauriae) *bb* isauriae (*om* diocesis) *bh*	Eusebius
	Cypru **Prouiñ Cypru ii** δ **Prouinciae Cypri** *catt-ed* **Cypri** (*cf col III*) α **Cyprum** γ **Ciprii** ζ		**Cypri** **Cipri** *bh*		**Cypri** **Ciprae** Y
190.	Cyrillus	paphu paphi *catt-ed*	Cyrillus Cirillus *bh*	a papho a papo V a rapho C *bh* a phaphe *bb*	Quirillus
191.	Selanos Selanus α γ δ *catt-ed*	selanon selanoñ α selano ζ salaminon *catt-ed*	Gelasius Gelaius V	salaminensis salamensis C *bh* salamininses *bb*	Gelasius
	Bythiniae xi *praem* **Prouiñ** δ **Prouinciae** *catt-ed* *om* **xi** α *catt-ed* **Bitinia** γ **Bithinia** ζ **Bithyniae** *catt-ed* **Bithinie** δ **Bythinia** λ		**Bythiniae** **Byttiniae** V **Bethiniae** C **Bicinie** *bh*		**Bytiniae** **Bitiniae** S Y **F** *w* **Bitynie** X **Bytynie** *u*
192.	Eusebius Eusepius γ	nichomedias nicomedias δ ζ *catt-ed*	Eusebius	nicomediensis comediensis C *bh*	Eusebius
193.	Theogenius Theugenius γ Teugenius δ	nicheas niceas δ	Theognius	niceensis niciensis *bh*	Theogenius Theoginius S Theogenus Y
194.	Maris	calcidonensis calcedonensis α λ chalcedonensis *catt-ed*	Maris Mares V	calcidoniae calcedoniae *bb*	Maris
195.	Cyrillus α = *col III*	chiu cyu ζ* chios *catt-ed*	Cyrillus Cytillus C Citillus *bh*	a chiu a cihiu C *bb bh*	Quirillus
196.	Esycios Esicius α γ δ Esichius *catt-ed*	pruses proses γ pruser δ	Eusychius Eusebiu C *bh*	prusensis prosensis V *bb* pruensis C *bh*	Esicius

194. **Maris calcidoniae**: *de cod* C *uide quae adnotaui ad No* 164 *supra*

Bitiniae: *bis* F

III J S a F v	IIII *ƒ* I Q (Σ Υ Ψ Ω)		V K *c bb*	K
diocesis isauriae diocesisauriae S diocesis isauriae Y diocessisauriae F *w* dyocesisarie *u* *a = col I*	Eusebius Euseuius *ƒ*	paricias is*auriae*? patriciasi *ƒ* patricias Υ^3 pariciasis I patricius Σ paricias Υ Ψ (Ω)	*om* [*habet bb cum col II*]	*om*
			[XIIII *c*]	
	Cypri **Cipri Ω**		**Prouinciae Cypri**	
a pafo a paso J a phafo Y	Cyrillus Quirillus I Cirillus Υ Ψ Ω	paphi phasi I pafi Q	Cyrillus	pafo
salamiensis salamiens F *a = col I*	Gelasius	salamina yalamina *ƒ* salami I salaminae(-ine Σ) Q	Gelasius Gelatius *c* Gelacius *bb*	salamina
			[II *c*]	
	Bythiniae **Bytiniae I** **Bitthiniae Ψ** **Bithiniae Ω**		**Prouinciae Bythiniae** **Bythaniā K** **Bithiniae *bb***	
nicomediae	Eusebius	nicomediensis nichomedensis I nicomedensis(Υ*?) Ω	Eusebius	nycomidia
nicaenus nicenus Y *u a* nicaenos F	Theognius Thegnius I Theagenius Q	niciae nichiae *ƒ* Υ Ψ niceae Ω	Theognius Thegonius K Theoghius *c*	calcidona
calcedoniae calchedoniae S chalchedoniae X *ƒ*(*u*) cachedoniae F *a = col I*	Maris Riaris Q	calcedoniae calcidoniae *ƒ* celcedonae(calc-Υ^3)Υ celcedoniae Ψ calcedonis Ω	Maris Mares K Marius *c*	schyu
a cio a tio F a chio *a*	Quirillus Cyrillus Q	cii *nesu*? chii (*sed cf No* 196) *ƒ* Υ^3 cii (*sed cf No* 196) I ciuesius Q	Cyrion *om* K	*om*
prusensis pusensis v	Esicius Isycius *ƒ* Isicius Υ^3 *om* Q	prusae nusaeprusae *ƒ* nusepruse I pronusae Σ prunnusae (*praem* nuse Υ^3) Υ prunusae Ψ pronuse Ω	Eusicius? Cusicius K Esichius *c* Hisicius *bb*	prusa

189. **isauriae**: *ex* is (*cod* I) *collata col I conieci* **Cypri**: + Spiridion teste Rufino Ω^2
195, 196. Cirillus ciuesie, ciuesius pronuse Ω
195, 196. **cii nesu** *et* **prusae** *e* cii *et* nusepruse I chii *et* nusaeprusae *ƒ* Υ^3 ciuesius pronusae Q *conieci. si nimis audax coniectura*, nusaeprusae *pro mera dittographia haberi potest: uide Addenda p* 95

193–195. *Consideranti quare in* K *ciuitates duae transponantur ciuitas una cum episcopo suo omittatur, uisum est ciuitatem* 193 nicaea *per homoeoarcton* (nicomedia nicaea) *excidisse, ciuitates* 194 calcedona 195 chiu *episcopis* 193 Theognius 194 Maris *esse aptatas, episcopum* 195 Cyrion *tamquam ciuitate iam carentem de proposito omissum esse*

	I		II		III
	αγδζλ catt-ed	*γδζλ catt-ed*	V C *bh*	V C *bb bh*	J S F v *def* J *post No* 200
197.	Gorgonios Gorgonius α γ δ *catt-ed*	apolloniados apolloniad̄ α apolloniadus δ appoloniados *catt-ed*	Gorgonius	ab apolloniade *om* ab C *bb bh* appoloniade *bb* apoloniane *bh*	Gorgonius *om w**: *tr episcopo (non item ciuitates)* 200 197 199 *u*
198.	Georgios Georgius α δ *catt-ed* Geordius γ	rusiados rasiadus α* rusiadus α² γ rustados δ nisiados *catt-ed*	*om*		*om*
199.	Euethios Euethius α δ Euecius γ Ebetius *catt-ed*	adrianopolitanus adria | politanus α adrionopolitanus γ	Euethius Euetius C *bh*	hadrianensis aunanensis ? C adrianensis *bb* amanensis *bh*	Euetius Euitius v
200.	Thephanis Tefanis δ Tephanis λ Theophanes *catt-ed* α = *col III*	corepiscopus chorepiscopus δ ζ *catt-ed*	Theofanes Theufanis C Theupanis *bh*	corepiscopus coreeps *bb*	Theophanes Theofanes F
201.	Rufios Rufius α γ δ Ruphus *catt-ed*	caesariensis cesariensis γ δ	Rufus	caesariensis cesariensis *bb* cessariensis *bh*	Rufus
202.	Eulalios Eulalius α γ² δ *catt-ed* Elius γ*	corepiscopus chorepiscopus δ *catt-ed*	Eulalius	chorepiscopus corepiscopus C *bh* coreeps *bb*	Eulalius Elalyus *f* Helalius *u* Elalius *w*
	Europis **Eurupis γ** **Eropis ζ** **Europae *catt-ed*** **α = *col III***	**+ prouint δ**	**Europae** **Europine *bh***		**Europae** **Eorope Y *w*** **Coruptae ? F** **Eurupe *u*** ***tr post No* 203 *f***
203.	Pedereos Pedereus α *catt-ed*	eraclias	Praederus Predheros V Prederus *bb*	heracliae herache ? C haerahe *bh*	Foederos Federos I* *w* Foederis Y
[205*b* ?]	[*habet* α *cum col III*]				Marcus

201 – 218. *Desunt haec nomina (uno folio deperdito) in* J

Europae: Eorope *bis* Y

205 *b*. **Marcus comeonsis**: *uide quae adnotaui ad calcem col IIII p* 83

III	IIII		V	
J S a F v *def* J *post No* 200	*f* I Q (ΣΥΨΩ)		K *c bb*	K
ab apolloniadae ab appolloniade Y ab apolliniadiae F* ab apolliniadae F² *f* ab apolloniae *u* (*om w*) *a = col I*	Gorgonius	apolloniadis apolloniades *f* Υ¹ Ω	Gorgonius	apollodniada
om [*habet a cum col I*]	Georgius Gorgius ? Υ*	plusiodes prosaides plusiodis plusiadis I plusiades (*tantum*: plusiadis Ψ*) Q	Georgeus *om* K *c*: *uide ad calcem paginae*	*om*
hadrianensis adrianessi S adrianensis F v *a = col I*	Euetius Hebetius *f* Auistius I Euatius Σ	adrianopolitanus hadrinoplt *f* adriapolitanus Σ adriopolitanus Ω	Euestius *bb = col II*	adrianopoli
corepiscopus	Theofanis Theofanes (Thofanes Σ) Q	corepiscopus chorepiscopus ΣΥΨ	Theofanis Thofanis K Theofanus *c* Theufanus *bb*	corepiscopus
caesariensis cessariensis Y cesariensis *w a*	Rufus *om* Ω	caesariensis *om* Ω	Rufus *om* K	*om*
corepiscopus eps *a*	Eulalius *om* Ω	corepiscopus chorepiscopus ΣΥΨ *om* Ω	Eulalius *om* K	*om*
			[XI *c*]	
	Europe **Europiae** *f* **Curepe** ΣΩ **Eurepe** Ψ		**Europe** *praem* **Prouinciae** *c* **Prou̅** *bb* **Europa** K **Eurupe** *bb*	
heracliae eracliae Y *a* eraclia *u* heraclia *w*	Pedorus Epepedorus Ω I = *col III*	heracliae eracliae Σ aeracliae ΥΨ eracleae Ω	Pederus *om* K *de bb uide col II*	*om*
comeonsis	Marcus	comeensis *om hic* (*sed* comensis *No* 218) *f* meensis I comeenses Σ comensis Ω		
			[I *c*]	

201–218. *Desunt haec nomina* (*uno folio deperdito*) *in* J

198. **plusiodes prosaides**: *uide Addenda p* 95

205*b*. **Marcus comeensis** *et* **Daciae**: Marcus daciae (*sed uide No* 218) *f* Marcus daciaemeensis I Marcus comeenses Σ. *quid sibi uelit, unde ortum sit, nomen* comeensis *plane nescio: sed ne consensus quidem indicum coll III IIII* (*quippe qui nonnunquam eandem trahant originem*) *eius est momenti ut pro uero nomine habendum sit*

198. **Georgeus**: *om ut puto per similitudinem nominum* Gorgonius Georgius (apolloniadis prusiadis) K *c*; *apud codicis c tamen archetypum nomen exstitisse iure colligendum est et ex cod bb et e numero* XI *episcopis Bithyniae prouinciae adscripto*

200–203. *Nihil habet* K *nisi* Europa, Thofanis coreps: *penitus omittuntur* 201 202 (*fortasse per homoeoteleuton* 200 coreps 202 coreps) 203

	I		II		III
	αγδζλ *catt-ed*	αγδζλ *catt-ed*	V C *bh*	V C *bb bh*	S F v
	Dacias Datias prouint̄ δ a = *col III* *om catt-ed*		**Daciae** Datiae *bh*		**Daciae** Daicae X Daiciae Y Datiae F
204.	Protogenes Protegenis *a* Protogenis δ	sardicensis sardacensis λ	Protogenes Protogenis V *bh*	sardicensis serdicensis C *bb*	Protogenes Protogenis F *w* Protogenus *u*
	om		**Calabriae**		**Calabriae** Calabrie X
205.	Marcus	metropolitanus	*om*		Marcus
	om		*om*		**Moesiae** Misiae *w* *om u*
[211*b*.]					Marcus
206.	Pistos Bystus *a* Bistos δ	marcianopolitanus marciapolitanus *a* λ metropolitanus (*No* 207) γ *ger-ed* thessalonicensis (*No* 208) *urg-ed*	Pistos Fistus C Fes+us *bb* Sistus *bh*	marcianopolitanus macianopolitanus C *bh* marcionopolitanus *bb*	Pistos
[211*c*.]					
[212*b*.]					Stratigius
	om		**Africae** *tr post No* 207 C		**Africae** Affrice Y *post No* 211 *w*
207.	Cyclianos Cilianus γ Scilianus *catt-ed* *om a* δ	metropolitanus macedoniae (*No* 209) *urg-ed* (*de ger non liquet*) *om a* δ	Caecilianus Cecilianos C Cicilianus *bb*	carthaginiensis cartaginensis *bb* cartagenensis *bh*	Cecilianus Caelianus F Caecilianus Y *f u*

204. *Inde ab hac ciuitate usque ad finem catalogi (exceptis ultimis duabus,* 217, 218) *ciuitates cum col I potius quam cum col III praefert codex* a

204. *Vix umquam post haec consentiunt inter se coll II V: difficile igitur scribae codicis bb propositum, quippe qui episcopos e col V, ciuitates e col II, colligere solitus esset. quod inde a* 204 *usque ad* 208 *consarcire poterat, habes:* Protogenes serdicensis (204 *coll II V*), Festus marcionopolitanus (206 *col II*), Marcus (205 *col V*), Cicilianus cartaginensis (207 *col II*), Prouinciae Moetiae Pistus (206 *col V*), Prouinciae Macedoniae Alexander thesalocensis (208 *coll II V*).

205. **Marcus**: *praem* 211 *b* Marcus *et* 206 Pistos (*nec tamen omittuntur suo loco*) F

III S F v	IIII ƒ I Q (Σ Υ Ψ Ω)		V K *c bb*	 K
	[**Daciae**] *om* Q (*add* Υ^3)		**Daciae** *praem* **Prouinciae** *c bb* **Dacia** K **Datiae** *bb*	
serdicensis sardiensis Y sardicensis *w*	Protogenis Protegenis ƒ Υ Protogenus Σ Protogenes Ω *om hic: uide post No* 213	sardicae sardiciae ƒ I sardiae Ψ	Protogenis Profenis K Protogenius *c* *bb = col II* *om*	syrdica
calabriensis calabrensis X	*om hic: uide post No* 213		Marcus	*om*
			[II *c*]	
	Misiae **Mysiae** I Υ **Misie** Ψ Ω		**Moesiae** *praem* **Prouinciae** *c bb* **Mesiae** K **Motiae** *c* **Moetiae** *bb*	
euboensis eubensis Y				
marcianopolitanus marcianopolitn̄ S marceanopolitanus Y marcionopolitanus F marciopolitanus v	Pistos Pistus I Q	marcianopolitanus marciopol̄ ƒ marcionopl̄ı I martionopolitanus Ω*	Pistus	marcianopolitas
	Marcus *om* Ω	euboensis euloensis I cuboniensis Ψ *om* Ω		
ephesiensis ephaesiensis F	Strategius Stratedius ƒ *om* Ω	efestiensis efistiensis ƒ effestiensis Σ et festiensis Υ* Ψ *om* Ω		
			[I *c*]	
	om		*om*	
kartaginis kartagenis X kartiginis Y karthaginis F carthaginis v	*om hic: uide post No* 213		*om* [*habet bb cum col II*]	*om*

205. **calabrensis**: *praem* 211 *b* euboensis *et* 206 marcionopolitanus (*nec tamen omittuntur suo loco*) F

Daciae: *uide quae adnotaui de No* 205 *b* (*post No* 203)

204. *Addit* Υ^3 181 182 [187]: *ea suo loco iam adduxerat* Υ*, *uide p* 79

207. *Hinc usque ad No* 213 (*deficit inde col V*) *consentit col IIII cum col V: inter* 213 *et* 214, *mutuatur de col III ea ferme quibus col V carebat, scilicet* 205 207 209 (*non tamen* 211, *uide post* 206 *supra*) 213 (claudianus thesaliensis, *quod tamen haud aliud esse iudico ac* 213 cleonicus thebanus): *inde a No* 214 *pari passu cum col III incedit usque ad finem*

Daciae *usque ad* 208. *Peruersa omnia in* K: Dacia profenis, Marcus syrdica, Pistus mesiae, Machedonius marcianopolitas, Alexander tessalonica.

	I		II		III
	αγδζλ *catt-ed*	αγδζλ *catt-ed*	V C *bh*	V C *bb bh* *om* 212–214 C *bb bh*	**S F v**
	om		**Machedoniae** Macidoniae C *bh*		**Macedoniae**
208.	Alexandros Alexandrus α γ δ Alexander *catt-ed*	thesalonicensis thessalonicensis α δ *ger-ed* atheniensis (*No* 210) *urg-ed*	Alexander Alexiander *bh**	thessalonicensis thessallonicenses V thesalocensis *bb*	Alexander
[214*b*.]					
	om		**Dardaniae** *om bh*		**Dardaniae** Dardanie S X *u* Daroaniae Y Darniae *w*
209.	Dacus Dacius α Daccus γ Dachus *catt-ed*	macedoniae macedonei γ machedonie δ macaedoniae λ boias (*No* 211) *urg-ed*	Dacus Daccus V *bb*	machedoniae macidoniae C *bh* macedoniae *bb*	Dachus
	om		**Achaiae** *om* C *bh*		**Achaiae** Afaiae Y Acaiae *f** *tr post No* 210 *f*
210.	Pistus	athenensis adtenensius γ athanensis ζ efestias (*No* 212) *urg-ed*	Pistos Fistus C *bh* Festus *bb*	atheniensis athiniensis C *bh*	Pistos
211.	Marsus Marcus ζλ Stradedius γ	boias bugias γ baias ζ thessalias (*No* 213) *urg-ed*	Marsus Marcus V	boeae beohae C boetie *bb* beucae *bh*	Marcus
212.	Stratedios Stratedius α δ *catt-ed* Stradedius γ	efestias effestias γ ζ efestiae δ strubon (*No* 214) *urg-ed* *om* α	Strategius *om* C (*bb*) *bh*	ephestiensis *om* C *bb bh*	Stratigius Stragius Y *w* Stradigius *f*

209–211. *De ordine nominum in cod bb uide quae adnotaui ad calcem col V*: *post No* 212, *cessante omnino indice col V, consentit cum codice* C *col II*

212–214. **Strategius ephestiensis** *usque ad* **Budius stubiensis**: *omittunt* C *bb bh, solum habent nomen* Aruiensis C *bh, quod cui respondeat nescio*

III S F v	IIII ƒ I Q (Σ Υ Ψ Ω)		V K *c bb*	K
	Machedoniae **Macedoniae Σ** **Machaedoniae Ψ** **Macedonie Ω**		**Macedoniae** *praem* **Prouinciae** *c bb* **Machedonius K**	
thessalonicensis thesalonicensis F v	Alexander	thesalonicensis tessallonieс̄s ƒ tessallonicensis ? Υ* thesaloniceñ I tessalonicensis Ψ thessalonicensis Ω	Alexander	tessalonica
	Budis Byzis ƒ Bizis Υ^3 Budisus Σ (Υ^* ?) Ψ Bundisus Ω	asteriensis thebiensis Q asthebiensis Υ^3	Bozis Pudius K *om bb cum col II* [II *c*]	stubis
minoris **menoris S**	*om hic: uide post No* 213		*om*	
machedoniae macedoniae S Y *w*	*om hic: uide post No* 213		*om* [*habet bb cum col II*]	
	Achaiae **Acathe** ƒ **Achagiae Σ** **Acaiae Ψ**		**Prouinciae Achaiae** **Aclymae K**	
atheniensis aduenіensis Y ateniensis **F**	Pistus Pitus ƒ Υ^3	atheniensis ateniensis ƒ	Pistus *de bb uide col II*	thaenis
boee boeae *u* boaee *w*	*om hic: uide post No* 206		*om* [*habet bb cum col II*]	*om*
epistiensis	Festius	strategidis stratedegis ƒ	Stratepada Strapada K* Feusticis *c* *om bb* [II *c*]	efestiade

212. **Festius** (*cf lectionem codicis c col V* Feusticis) **strategidis**: *uidetur pro* Strategius (Stratedius) festias *per inuersionem esse scriptum*

210, 212. Pistus Feusticis (*ita cod c: uide quae adnotaui ad calcem col IIII*) *nonnisi unum nomen* Festus (*sc* 210 *col II*) *repraesentare arbitratus penitus omisit* 212 *scriba codicis bb. ordo nominum in bb post* 208 *hic est:* Daccus macedoniae (209 *col II*) Prouinciae Achaiae (*col V*) Festus atheniensis (210 *col II cf* 210 212 *col V*) Prouinciae Tessaliae Cleonicus (213 *col V*) Marcus boetie (211 *col II*) *etc*

	I		II		III
	αγδζλ *catt-ed*	αγδλζ *catt-ed*	V (*tantum*)	V (*tantum*)	S F v
	om		**Thessaliae** *om* C (*bb*) *bh*		**Thessalonicae** Thessaloniae Y Thesalonicae F Thesalonice v
213.	Claudianus *om* α	tettalias dettalius α* dettalias α² tetthalias γ de talias δ metropolitanus (*No* 215) *urg-ed*	Claudianus *om* C (*bb*) *bh*	thessaliae *om* C *bb bh*	Claudianus Cludius v
[218c.]					
[205c.]					
[207.]					
[209.]					
[213b.]					
	om		**Dardaniae** *om* C *bb bh*		**Dardaniae** Dardanie X *u* Daroaniae Y
214.	Budion Bodion α	strubon stribon γ ζ λ duxias (*No* 216) *urg ed* strubiensis (*cf col III*) α	Budius *om* C *bb bh*	stubiensis *om* C *bb bh*	Bodius Baidius Y

III S F v	IIII f I Q (Σ Υ Ψ Ω)		V K c bb	 K
	Thessaliae **Thessalliae** f **Thesaliae** Σ *om hic* (*uide infra*) I		**Tessaliae** *praem* **Prouinciae** *c bb* **Tesaliae** *c*	
thessaliae thessalonicae S thessolaniae F thessaloniae *f* thesalonicae (-ce *u*) v	Cleonicus Clionicus Υ^3 Clionius Σ Υ* Dionius Ψ Ω [Budis Q	thebanus tebanus f salonitanus Ω salonicensis Q (−Ω)]	Cleonicus [I *c*]	taebis
	Calabriae *om* f			
	Marcus	calabriae *om* Ω		
	Cartaginiensis **Carthaginiensis** I **Cartaginensis** Σ Ψ **Commagene** Ω *om* f Υ^3			
	Caecilianus Cecilianus Q	cartaginiensis cartaginienš f carthaginiensis $I^2\Upsilon\Psi^2$ cartaginensis Σ carthaginensis Ψ magnensis Ω		
	Dardaniae *tr post No* [209] f			
	Dacus Daccus Σ Dachus Υ Ψ Ω	macedoniensis macidonienš f machedoniensis Υ Ψ		
	Thessaliae **Thesaliae** I* *om hic* (*uide supra*) f Υ^3 *om* Ω			
	Claudianus Paudianus f Plaudianus Υ^3 Cladianus I	thessaliensis thessallenš f thessalaniensis I thesaliensis Σ		
	Dalmatiae **Dealmat̄** (*tr post No* 214) f **Dalmat** Σ *om* Ω		*om*	
stobiensis	Budius Bozius f Dubius I Bonius Σ Ω Bunius Υ Ψ	struborum straborum I truborum Σ triporum Ω	*om*	*om*

Thessaliae *usque ad* **Calabriae**: Thessaliae clionius (dionius Ψ), Thebanus salonicensis, Budis calabriae Υ* Ψ

N

	I		II		III
	αγδζλ catt-ed	*αγδζλ catt-ed*	V C *bb bh*	V C *bb bh*	S F v
	om		**Pannoniae** *om bb*		**Pannoniae** **Nannoniae F** **Pannonie X *u***
215.	Domnus	metropolitanus gutthias (*No* 217) *urg-ed*	Domnus	pannoniae	Domnus
	om		**Galliarum**		**Galliarum**
216.	Nicheius Nicheus **α** ζ *catt-ed* Niceius **γ**	duxias mastrianopolitanus (*No* 206) *urg-ed*	Nicasius Nicasias *bh*	dobiensis bodiensis V	Nicasius Nicassius Y *w*
	om		**Gutthiae** **Guttiae V** **Guthiae *bb*** **Gutthae *bh****		**Gotiae** **Cotiae F**
217.	Theophilus Thyopylus **γ** Theofilus δ Theophilis **λ**	gutthias gudias ζ guthias **λ** bosphoron (*No* 218) *urg-ed*	Theofilus Thiofilus *bb* Theophilus *bh*	gutthiae gutheae *bb*	Theoilus
	om		**Bashori** **Barhori V**		**Bosphori**
218.	Camdos Gamdus **α** Gamdos **δ** Camdus *urg-ed*	bosforon busforon **γ** bosron **δ** bosphoron *ger-ed* *om urg-ed*	Cathmus Thanus C Catamus *bb* Tanus *bh*	bosphori bosfori C basfori ? *bb* bosrofori ? *bh**	Cathirius Chathirius S
			EXPLICIT CONCILIVM NICAENVM (NICHAENVM C) VC; EXPLICIT (*tantum*) *bh: de bb uide col V*		EXPL (EXPLICIVNT **F**) CANONES NICENOS (NICAENOS F NICAENO f^* NICAENI f^2) SX**F**: *om* Y

217. **gutthias**, 218 **bosforon**: gotiae *et* bosforensis *cum col III praebet* **α**

Bashori *et* 218 **Cathmus** *conieci*: Barhoricathmus V Bashorithanus C Bashoricatamus *bb* Bashoritanus *bh*

III S F v	IIII F I Q (Σ Υ Ψ Ω)		V K *c* (*de bb uide col II*)	K
	Pannoniae **Pannonia Σ** *tr post No* 215 Υ* : *om* F Υ^{3}		*om*	
pannoniae	Domnus *om* Ψ	pannoniensis *om* Ψ	*om* [*habet bb cum col II*]	*om*
	Galliarum *om* F		*om* [*habet bb cum col II*]	
douensis	Nicasius	diuiensis diuionensis F Υ^{3} duiensis I	*om* [*habet bb cum col II*]	*om*
	De Gothis **De Cot̄** *tr post No* 217) F **De Gothiis I** **Gothiae** (*cf No* 217) Ω		*om* [*habet bb cum col II*]	
gotiae	Theofilus Theafilus Σ Υ* Ψ	gottiae gothiae Σ Ψ gotiae Υ *om* Ω	*om* [*habet bb cum col II*]	*om*
	Bosfori **Bosphori I** **Bosfri Σ** **Bosforitanus Ω**		*om* [*de bb uide col II*]	
bosphorensis phosforensis Y bosforensis (-*sis* α) *w* α	Cadamnus Cadamnos F Domnus Ω	bosforensis bosphorensis I bosforiensis Σ comensis (*uide post No* 203) F	*om* [*habet bb cum col II*]	*om*
EXPLICIVNT NOMINA EPISCOPORVM CANONES QVI SVBSCRIPSERVNT NICHENOS *u*: EXPLICIT CANON NICAENI ET NOMINA EPISCOPORVM QVI SVBSCRIPSERVNT *w*	φελιχιτερ I HAEC SVNT NOMINA EPISCOPORVM ORIENTALIVM NVMERO CLXVI QVI IN SYNODO SVBSCRIPSERVNT. OCCIDENTALIVM VERO EPISCOPORVM NOMINA IDEO NON SVNT SCRIPTA QVIA NVLLA APVT EOS (+ DE HEREDICIS F^{2}) SVSPICIO FVIT F *nihil habet* **Q**: *de* Ω *tamen uide ad calcem paginae*		EXPL EXPOTISIO SYNODI NICAENI EP̄I CCCXVIII K NOMINA EPISCOPORVM CLXVIII DE PROVINCIAS XXVIIII [EXPLĪ NOM̄ EPSR̄M NVM̄ CCXXII(*tantum*) *bb*] OCCIDENTALIVM VERO NOMINA IDEO NON SVNT SCRIPTA QVIA NVLLA APVD EOS HERESIS SVSPICIO FVIT [*tr* APVD EOS NVLLA ERAT SVSPECCIO DE HERESI *bb*] *c bb*	

De Gothis *usque ad No* 218 **bosforensis**: Theofilus gottiae de cot, Cadamnos bosforensis dē, Comensis bosfori F Gothiae Theofilus bosforitanus, Domnus bosforensis Ω. *post No* 218 *addit* Alipius Gaudentius sicut in canonibus inuenitur (*scilicet concilii Sardicensis*) Ω^{2}

Quae in Ω ad finem catalogi adduntur haec sunt: De numero trecentorum decem et octo seu quia propter uetustatem abolita sunt seu quia ut suprascriptum est magis curauerunt serui Dei orientalium episcoporum nomina ponere cum quibus quaestio agebatur quam occidentalium qui nullam de consubstantialitate patris et filii controuersiam habebant desunt nomina nonaginta duo

ADDENDA

I. De ordine nominum apud codd C *bh* Y F *w* ꝼ Σ

Codex Corbeiensis nunc Paris. lat. 12097 (C), *nomina* 164–172, 188–191, 194

[*Post* 163 *et* Insulani]					
episcopus	164	*episcopus* 188	*episcopus*	168	*ciuitas* 168
ciuitas	164	*ep et ciu* 189	*episcopus*	169	*ciuitas* 169
episcopus	165	cipri, *ep et ciu* 190	*episcopus*	170	
ciuitas	165	*ep et ciu* 191, bethiniae	*ciuitas*	170	
episcopus	166		*episcopus*	171	*ciuitas* 171
ciuitas	166		*episcopus*	172	
episcopus	167	*ep et ciu* 194	*ciuitas*	172	hisaureae
ciuitas	167		[*sequitur episcopus* 173, *etc*		*ciuitas* 173, *etc*]
	cariae				

Codex Brit. Mus. Harleianus 3030 *in initio indicis mutilus* (*bh*)

fol 2 *a*, col *α*		col *β*		fol 2 *b*, col. *a*		col *β*	
episcopus 111	*ciuitas* 110	*ciu* 114	paflaconiae	*ep* 156	*ciu* 156, pamphiliae	*ep* 199	*ciu* 193
Ponti	111	*ep* 115	*ciu* 115	157	157	200	195
ep 112	pelominiacis	117	117	159	159	201	196
81	*ciu* 112	118	galatiae	158	158	202	197
82	81	119	*ciu* 118	160	160	203	199
a perside	82	120	119	161	161	204	200
ciu 83	*ep* 83	121	120	162	162	206	201
ep 85	ciliciae	122	121	163	163	207	202, europinc
86	*ciu* 85	*ep et ciu* 123	122, asiae	*ciu* 164	*ep* 188, insulane	africae	203, datiae
87	86	*ciu* 124	*ep* 124	*ep* 165	*ep et ciu* 189	*ep* 208	204, calabriae
88	87	*ep* 127	*ep et ciu* 125	*ciu* 165	cipri, *ep et ciu* 190	209	206
89	88	128	*ciu* 126	*ep* 166	*ep et ciu* 191, bicinie	210	207
90	89	129	127	*ciu* 166	*ep et ciu* 194	211	macidoniae
91	90	130	128	*ep* 167		aruiensis	*ciu* 208
92	91	*ep et ciu* 131	129, libiae	*ciu* 167	*ciu* 168	*ep* 215	209
93	92	*ciu* 132	130	cariae	169	galliarum	210
94	93	*ep* 133	*ep* 132	*ep* 168		*ciu* 216	211
95	94	134	*ciu* 133	169		*ep* 217	pannoniae
96	capadociae	135	134	170	176	bashori, *ep* 218]	*ciu* 215
97	*ciu* 95	136	135	*ciu* 170	177 *a*	*ciu* 184	*ep* 216
98	96	137	136	*ep* 176		185	guttiae
caluos	97	138	137	177	178	186	*ciu* 217
ep 99	dormandis	171	138	*ciu* 177 *b*	179	187	218
100	*ciu* 99	172	171	*ep* 178	180	192	explicit
102	100	*ciu* 172	173	179	181		
104	102	*ep* 173	isauriae	180	182		
139	104, ar(in)miae	174	*ciu* 174	181	183		
140	139	147	147	182	*ep* 184		
ciu 68	140	148	148	183	185		
69	*ep* 141	*ciu* 141	*ep* 149	*ciu* 149	186		
70	142	142	150	150	187		
105	143	143	151	151	192		
106	144	144	152	152	193		
arminiae max	145	145	153	153	195		
ep (*et ciu*) 108	146	quisidie, *ciu* 146	154	154	196		
ciu 109	113	*ciu* 113	155	155, licine]	197		

Codex Coloniensis Bibl. Capit. ccxiii (Y)

	col a	*col β*	*col γ*	*col δ*
fol 16 *b*	*episcopi* 3, 4	*ciuitates* 3, 4		
	ep 5–23	*ciu* 7–25	*ep* 33–53	*ciu* 31, 33–52
fol 17 *a*	24–27	26, 27	54–56	53–56
	ciu 5, 6	*ep* 28–31	*ciu* 28–30	*ep* 57, 58
		[*uacat linea una*]		
	ep 59–74	*ciu* 58–73	*ep* 84–99	*ep* 114
				ciu 84–98
fol 17 *b*	75–83	74–83	100–113	99–112
	ciu 57			
		[*uacat linea una*]		
	ciu 113, 114	*ep* 139–142	*ciu* 138–142	*ep* 163–168
	ep 115–122	*ciu* 115–121	*ep* 143–148	*ciu* 143–147
fol 18 *a*	123–138	122–137	149–162	148–161
		[*uacat linea una*]		
	ciu 162–167	*ep* 189–194	*ciu* 189–194	*ep* 215–218
				ciu 197, 199
fol 18 *b*	168	195, 196	195, 196	200–218
	ep 169–188	*ciu* 169–188	*ep* 197, 199–214	

Codex Fossatensis (S. Mauri) nunc Paris. lat. 1451 (F)

episcopi et ciuitates 1–4	*ciuitates* 51–76	*episcopi* 123–147	*ciuitates* 169–192
episcopi 5–25	*episcopi* 77–98	*ciuitates* 123–147	*episcopi* 193–achaiae
ciuitates 5–25	*ciuitates* 77–98	*episcopi* 148–168	*ciuitates* 193–209
episcopi 26–sirie coles	*episcopi* 99–asiae	*ciuitates* 148–168	*episcopi* 210–218
ciuitates 26–50	*ciuitates* 99–122	*episcopi* 169–192	*ciuitates* 210–218
episcopi 51–76			

minutiora sciscitanti patet paginam archetypi codicis F *unamquamque uiginti septem nomina (siue episcoporum seu prouinciarum) sibimet uindicasse. simili sed non eodem modo disponuntur nomina in cod f*

Codex Laurentianus bibl. aedil. eccl. 82 (*w*)

epp et ciuitates 1–6	74–83	113–asiae	199–208 [2]
23–26	59–73	149–163	190–197 [2,3]
7–22 [1]	98–112	frigiae–148	darniae minoris–218
47–58	84–97	172–189	
28–46 [1]	123–137	hislani–171	

[1] *Episcopus (non autem ciuitas)* 45 *locum habet peruersum, post No* 21

[2] *Nomen prouinciae* macedoniae (*ante No* 208) *locum habet peruersum, post No* 191

[3] *Nomina prouinciarum* cypri (*ante No* 190) *et* bytiniae (*ante No* 192) *locum habent peruersum inter episcopum* quirillus *et ciuitatem* a cio, *No* 195

Codex Frisingensis nunc Monacensis lat. 6243 (*F*)

ep et ciu 3, [16], 5, 7	41, 42	capadociae	ciliciae, 84
[15], 4, 6, 8	20, 21	66–82	115–137
9–14 *b*	43–49 (*om* 46)	91–93	paplaconiae
25–40	94	85	139–159
libiae superioris	palestinae, 22–24	95–114	frygiae, 138
ponicae	50 (*cum* 46)–64	de persidae, 83	160–218
17–19	86–90		

Codices Paris. lat. 1454 et lat. 3842 A (Σ)

episcopi et ciuitates 1–3	*ciuitates* 54–88	*episcopi* 157–192
episcopi [15] [16] 4–17	*episcopi* 89–122 [1]	*ciuitates* 157–192
ciuitates [15] [16] 4–17	*ciuitates* 89–121, asiae [1]	*episcopi* 193–216, de gothis, *ep et ciu* 218
episcopi 18–53	*episcopi* 123–183 *b* [*post* 155]	*ciuitates* 193–216, *ep et ciu* 217, bosfrica
ciuitates 18–53	*ep et ciu* 183 *c*, 156, pampiliae	
episcopi 54–88	*ciuitates* 123–183 *b*, liciae	

[1] *Habent* 119–122, asiae *hanc quae sequitur dispositionem :*

inter episcopos	dicasius	*inter ciuitates*	tabiae
	erectius		daumasiae
	dedareanus		filadelfus
	iuliopolitanus		asiae

Codices Toletani xv. 16, xv. 17 secundum editionem F. A. Gonzalez (*toll-ed*)

episcopi et ciuitates 1 2 3 Filoxemis de napoli Papnuntius de aegypto 22 6 23 4 24 7 25 5 26 . . . de heraclia [*sc* 8] 27 10 28 11 29 13 30 ceuia de Tebaida [*confer ciu* 14 *b et prouinciam sequentem*] 31 Acassicedia de antino [*cf* 14 *b*, *et ciu* 15] 32 Tiramus de antiochia [*cf* 15] 33 16 35 de prouincia Lybiae superiori 17 36 18 37 19 38 21 39 de prouincia Palestinae 40 42–49 Anatholius de filocalo [*cf* 50 [46]] de prouincia Phenicis 41 [46] 79–83 de prouincia Siriae celes 51 86 52–54 de prouincia Cilicen Theodorus de anfion [*cf* 84, *ep* 85] Erifanius de . . . . . [*cf ciu* 85] 87–90 57–70 de prouincia Arabiae 77 Pagasius de arbaco Demasonus de abboli [*cf* 71, 72] 73–76 de prouincia Mesopotamiae 118–129 91–[104] de prouincia Pontipoli 112–117 154 155 Theodorus de uiis de prouincia Licia [*cetera desunt*]

II. De indicibus nominum coptice syriace graece seruatis

a. Index copticus

Exstat apud Zoega Catalogus codicum Musei Borgiani Copticorum (*Romae* 1809 *p* 242), *necnon apud Pitra* Spicilegium Solesmense *tom* i (*Parisiis* 1852 *p* 516), *index episcoporum Nicaenorum e codice quodam Borgiano erutus, mutilus is quidem ad finem sed nomina circa centum quinquaginta continens. de quo cum latinis nostris collato haec praecipue notatu digna sunt :*

(i) *Quod ad Aegyptum pertinet, nonnulla de suo addit auctor copticus* (Apok . . . prao . . . , Petros hnes, Dios tkoou), *nonnulla coptice reddit* (5 koeis *pro* cynon. 8 + [se]throidos *post* herakleus. 12 mnbe *pro* memphis, 16 sioout *pro* lycon), *omnia in ordinem nouum et ut uidetur secundum prouincias accuratius distincto redigit.*

(ii) *Quod ad alias prouincias, ut minora omittam, tres minimum episcopos latinis ignotos infert, scilicet ad finem Phoenicum duos* Synodoros antaratos [*sc* antaradus] *et* Ballaos thersea [*sc* orthosia *ut uid*], *ad finem Syrorum unum* Elikonos abalas [= 'abela Decapoleos' *Zoega*], *quartum etiam si de lacunae magnitudine recte iudicauerim ad finem Arabum. quod autem ad finem Cappadocum* Paulos spania *inuenias, id nomen non ex* aspona *fit ut coniecit Zoega, sed ex* 129 Paulus *ab* anea *uel* panea *quem loco suo omittit index copticus. quoad ceteros episcopos. pari passu cum latinis nostris procedit; nonnulla* (22–25, 75–78, 91–94, 142–147) *aut uix aut nullo modo legi possunt; deficit post* 156 Eudemos patara *et* Pamphulia.

(iii) *Dissentientibus inter se codicibus latinis, in omnibus fere cum coll IIII V consentit index copticus, quippe qui omittat* 99 *et ut uid* 143; *transponat* 46 *post* 50, 55 *post* 63, 102 *et* 104 *post* 106; *habeat* (*post* 155) 183 *b* Theodoros ousin *et* (*tr tamen post prouinciae nomen* Lukia) 183 *c* Adon lukia; *episcopos nominet* 53 Theodotos *non* Theodoros, 118 Pancharios (*cf etiam col I*) *non* Markellos. *cum col IIII transponit* 100 *post* 103, *episcopos nominat* 38 Asklepas *non* Asclepius, 105 Eularios (*cum* Q *tantum*) *non* Eulalios; *ciuitati* 139 synanton *confer* 140 *apud col IIII* synandes. *cum col V omittit ante* 83 *prouinciae nomen* A (*uel* De) Perside. [*quod cum col I tantum episcopos nominat* 109 Eutuchianos, 115 *et* 122 Philadelphios, *id fortuito potuit accidere.*]

(iv) *Nonnumquam tamen contra consensum coll IIII V rectiora adseruat: eg non habet* Ambrosius comana *ante* 101, *habet* 121 *cum coll I II III*, Tiospontos [*sc* Diospontos] *post* 108 *quasi prouinciae nomen cum coll II III praebet.*

(v) *E contra cum pro duobus nominibus* 153 154 (*coll I II III V*) *uel* [154] 153 (*col IIII*) *tria praebeat*, [154] Agathumios amordiane 153 Polukarpos metropolis 154 Akatemius pampon, *duorum potius exemplarium, quorum alterum col IIII latinorum alterum col V respondeat, indices uidetur conflare, quam solus inter tot testes ueritatem obtinere.*

Quod ante omnia de arta quorundam Latt cum Copt cognatione deducas oportet, hoc est: archetypum coll IIII V graecum Alexandrinam habuisse originem. *non ergo mirandum codices eosdem episcopo Alexandrino imperium et Aegypti et Thebaidis diserte adtribuere, uide p* 39.

b. **Index syriacus**

Indicem Syrum saeculi sexti ineuntis (Mus. Brit. Add. 14528, *fol* 18 *a*) *omnium quos habemus ut uidetur antiquissimum, anglice reddidit et typis mandauit B. H. Cowper*, Syriac Miscellanies (*Londini* 1861, *p* 8), *syriace exscripsit G. B. Howard, qui mihi apographi sui utendi ueniam amicissime concessit.*

(i) *Syrum trahunt interpretem nomina tum episcoporum tum praecipue ciuitatium uel a graecis prorsus aliena* 37 bishn [beishan] *pro* scythopolis, 42 'ko [accho] *pro* ptolemais, 48 tadmor *pro* palmyra, 56 mbug *pro* hierapolis, 65 'mth [hamath] *pro* epiphania, *ante* 79 Locus duorum fluminum *pro* Mesopotamia, 79 'urhi *pro* edessa, 82 birtha *pro* macedonupolis) *uel saltem syro potius quam graeco more composita* (22 'urshlm *pro* hierosolyma, 23 shmrin, 33 'iri'u, 41 tsur, 43 drmsoq, 44 tsidn, 50 'mts, 57 Shlmn [Salomon], 58 shmisht, 66 arsthn, 71 'rbaqdm [harba-kedem], 73 botsra, 79 Aithilha, 80 I'qob ntsibin, 81 Antiko rish'ina, 82 Mra, 83 Iu'nn loci persiae, 87 Mosha, 207 qrth'gna).

(ii) *De ceteris mirum habes consensum inter Syr et Latt: textus supra impressus* 218 *numerat episcopos, Syr* 220, *quippe qui duorum Romanorum nominum potius quam unius Romae ciuitatis rationem habeat, necnon unum nomen de suo addat post* 137 Antiks i'roq'sria [*sc* Antiochus hierocaesariae].

(iii) *Dissentientibus inter se codd latinis, Syr fere cum illis consentit qui iamdudum melioris mihi uisi sunt notae. cum coll I II III habet* 14 46 55 102 104 121 143: *cum coll I IIII V habet* 101 103 198: *cum coll I II omittit* (*post* 155) 183 *b* 183 *c*, *episcopum nominat* 211 Marsos *non* Marcos: *cum col II III episcopum nominat* 118 Marqellos *non* Panchários. *cum col I nominat ciuitates* 6 barathu 108 diospontos, *episcopum* 109 Eutukianos: *ipsas nominum terminationes inuenies saepe easdem esse apud utrumque*, 78 dionusiados, 126 smurnis, 130 sardon, 171 qiburaton. [*consideranti sane* 25 Gainos 32 maximinopolis 207 Cyclianos, *de Syro, uocalia ut solet omittente, nonnulla mutuatus fortasse uidebitur col I*].

(iv) *Errores tamen siue col I siue col II siue* (*qui tamen paucissimi sunt*) *coll I II haud raro euitat Syr: scilicet contra col I habet* 57 136 148 170 *et recto ordine* 65 66, *omittit* 39 *b* 64 *b* (*post* 72), 110 *b* 183 *d*; *contra col II habet* 48 49 84, Phrygia (*ante* 138), 175 *et recto ordine* 158 159; *contra coll I II ciuitates recte nominat* 183 uasadon, 185 larandon.

Errorum apud Syr singularium non operae pretium est mentionem facere. quod autem ueritatem potius quam errorem sapit, nota: 177 isauropolis, 189 proqa [*sc* paroecia] isauropolis: *unde colligendum forte est* 189 Eusebios *uices episcopi egisse in dioecesi* 177 Siluanos, *atque ideo ultimo loco inter Isaurianos subscripsisse.*

c. **Index Theodori Lectoris graecus**

Tertii indicis auctor Theodorus quidam historiographus, ecclesiae Constantinopolitanae circa A. D. 600 (?) *lector, apud Morelli* Bibliotheca manuscripta graeca et latina (*Bassano* 1802, *p* 225) *et B. H. Cowper op cit p* 25.

(i) *Singularia haec fere sunt: addit* (*post* 16) Paphnutios *et* (*ante* 156) Nicolaos myrensis (*utrumque habet etiam codicis nostri* Ω *secunda manus; uide col IIII pp* 39 73), *ciuitatem nominat* 128 *non* ilion *sed* troas. *cum Syr solo addit* (*sed ante* 136 *non post* 137) Antiochos *de* hidron caesarea, *episcopum nominat* 167 Alitodoros.

(ii) *Dissentientibus inter se latinis, lectioni col II plerumque patrocinatur. cum coll I II III habet* 14 46 55 121 143: *cum coll* I II *omittit* (*post* 155) 183 *b* 183 *c*, *episcopum nominat* 211 Barsos: *cum coll II III episcopum nominat* 118 Marcellos, *et inde ab* 101 *usque ad* 109 *omnino fere consentit.*

(iii) *Errores col II singulares uel fere singulares alios sequitur* (*omissis e g* 48 49 84), *alios euitat* (*habet e g* 175 198, *recte ordinat* 158 159, *episcopum nominat* 55 Basianos *non* Asienos).

(iv) *Rara sunt quae cum ceteris latt cognationem prae se ferunt:* 20 Libyae inferioris *cum codd* **SF** *col III*; 159 syarba *et* 189 Eusebios *de* paroecia *cum col IIII.*

III. De quinque codicum latinorum classibus per columnas pp 36-91 distinctis: et praecipue de nominum nonnullorum apud classem quartam geminatione

Codices nominum Nicaenorum omnes quos exploratos habui facillimum est in quinque classes distinguere. quarum prima eam collectionis Dionysianae repraesentat formam, quam Carolo Magno A. D. 774 *direxit Hadrianus papa recentius ut uidetur redactam: inter recentiora habendus est index iste, a graeco enim fonte* (*ut e terminatione* -os *frequenter seruata conicere licet*) *proxime pendet. in secunda ponuntur codices duo antiquissimi, Corbeiensis unus, alter Veronensis, uterque ut uidetur saeculi sexti, quorum consensus ut par erat exspectare alios tam fide quam aetate superat. tertiam constituunt tres e quattuor illis collectionibus cognatis, italicae secundum Maassen* (*nimis fortassse*

festinanter iudicantem) *originis*, J v S, *necnon alia collectio* F *quae de fonte codicibus* S *simillimo canonem Nicaenum ultimum una cum nominum indice mutuata est. quinta Galliam septentrionalem spectat: codicum antiquorum alter Coloniensis est, Corbeiensis alter; Coloniensi adstipulantur codices recentiores tres, duo collectionis Hispanae Toletani unus Parisiensis eheu nimis sero detectus* (*uide infra Supplenda*).

Hucusque nihil in textu constituendo perdifficile, nihil ullius momenti de quo iure disputetur. de quarta autem classe aliter res se habet. codices huius classis minus arte inter se cohaerent: quoad ceterorum conciliorum canones, quoad ipsos Nicaenos, ne minima quidem inter se similitudo. adde quod nomina nonnulla duplicem habent formam, neque id quidem apud omnes codices neque semper apud eosdem, sed nunc apud hos nunc apud illos. de quibus priusquam iudicari possit, ante oculos lectoris necesse est redigatur index:

(i)	[14 *b*] *p* 41	Attas Agathus *f*: Attas *cum* 14 *coll I II III et* 14 *b col V*, Agathus *cum* I Q B *et* 14 *b col III*
(ii)	18 *p* 43	arcisthei barcis *f* Q: arcisthei *cum* I *et col V*, barcis *cum coll I II III*
(iii)	[110] *p* 61	Elisidius uel Elpidius *f*: Elisidius *cum* I (Esidios), Elpidius *cum* Q *et* 110 *coll I II III V*
(iv)	118 *p* 65	Pancharius Marcellus *f cf col I*: Pancharius *cum* I Q *et col V*, Marcellus *cum coll II III*
(v)	120 *p* 65	damausiae disdamanes (*uel similia*) *omnes*
(vi)	129 *p* 67	paneae anasei Q: paneae *cum f* I, anasei *cf* anea *coll I V*
(vii)	142 *p* 69	doriensis doseleo *f* Q: doriensis *cum* I, doseleo *cum col III*
(viii)	150 *p* 71	lomensis liminae I Υ³ (*ergo ut uid codicum f* Υ³ *archetypus*): lomensis *cum f* Q, liminae *cum coll II III*
(ix)	[154] *p* 71	murtinensis paporum I Q: murtinensis *cum f* (*Copt* amordiane) *et* 154 *col V*, paporum *cum* 154 *coll II cf coll I III*
(x)	159 *p* 73	barbonitanus de syarmo *f* Q: barbonitanus *cum* I, syarmo *cum* (*Theod Lect et*) *coll I II III*
(xi)	160 *p* 75	aspelli aspendi *f* I: aspendi *cum* Q *et coll I II III V*
(xii)	165 *p* 75	ciriensis co *f* Υ³: ciriensis *cum* I Q, co *cum coll I II III V*
(xiii)	174 *p* 77	corocasius porensis Q: corocasius *cum Syr* corocason
(xiv)	175 *p* 77	Alesius uel Edesius *f*: Alesius *cum* I, Edesius *cum* Q *et coll I III V*
(xv)	196 *p* 81	nusaeprusae *f* I (pronusae Q): prusae *cum coll I II III V; sed uide quae conieci ad loc*
(xvi)	198 *p* 83	plusiodes prosaides *f* I: plusiodes *cum* Q, prosaides *cf col I*

Notandum fortasse censebis duplicem formam, ubi de episcoporum non ciuitatium nominibus dubitatur, in f tantum inueniri. equidem tamen hanc regulam proposui tenendam ut in omnibus fere locis utrumque siue episcopi siue ciuitatis nomen in textu imprimendum curarem, uno certo indicio fretus ad ultima indicis nomina pertinente. quippe luce clarius est archetypum col IIII de 207 *usque ad finem duo exscribere exemplaria, alterum codicibus col V cognatum, unde* machedoniae–213 (*pp* 87–89 *supra*) *hausta sunt, alterum codicibus col III, unde omnia quibus col V carebat* (*pp* 89–91) *completa sunt: uide quae adnotaui p* 85.

Supplenda

pp 37–91 *col V*

Nicaenorum nominum impressione iam absoluta in manus uenit codicis Parisinus lat. 3838 (*fol* 7 a: *saec* x) *index secundum col V redactus, cuius lectiones medium inter* K *et toll-ed locum obtinent. is ne omnino desit editioni meae, in Appendice* (*p* 97) *totum exscripsi.*

pp 37–91 *col IIII*

Minoris est momenti quod alii tres codices collectionis Paschasii Quesnel serius quam ut indices nominum cum ceteris imprimi possent praesto mihi fuerunt, scilicet Vindobonensis 2147 (Φ, *fol* 15 *a*: *saec* xi) *Sangallensis* 682 (Γ, *fol* 16 *a*: *saec* ix) *et Einsiedlensis* 205 (Δ, *fol* 5 *b*: *saec* ix). *hoc tamen animaduertendum, duos ex his,* Φ *et* Γ, *presbyteros Romanos* (*p* 37) *aeque cum* Υ Biton et Vincentius *nominare, tertium,* Δ, *conflatum quem uocant textum praebere,* Biton Victor et Vincentius.

p 37 *col IIII*

ll. 33–39: *notanti mihi ingeri apud codd f* W *in praefationem breuem* (*p* 166 *infra*) *nonnulla quae ad subscriptionem presbyterorum Romanorum pertinent, hoc quoque omitti non debuit etiam alia symbolo adiungi* (*uide p* 105) *quae priora complent, uidelicet:*

Hosius episcopus cordoue sic credo

Victor et Iuuentius presbyteri pro uenerabili uiro papa episcopo Siluestro (*seu* Siluestrio)

quibus iure sequuntur uerba p 37 *laudata* et nos subscripsimus ita credentes sicut supra scriptum est. *quae nomina cum hoc modo ante ceteros episcopos locum habuissent, catalogus ipse codicis f ut par erat ab Alexandro tantum et orientalibus incipit* (*p* 39).

ECCLESIAE OCCIDENTALIS MONVMENTA IVRIS ANTIQVISSIMA

CANONVM ET CONCILIORVM GRAECORVM INTERPRETATIONES LATINAE

POST CHRISTOPHORVM IVSTEL
PASCHASIVM QVESNEL
PETRVM ET HIERONYMVM BALLERINI
IOANNEM DOMINICVM MANSI
FRANCISCVM ANTONIVM GONZALEZ
FRIDERICVM MAASSEN

EDIDIT

CVTHBERTVS HAMILTON TURNER, A.M.
COLLEGII B. MARIAE MAGDALENAE APVD OXONIENSES SOCIVS
VTRIVSQVE COLLEGII B. MARIAE VIRGINIS WINTONIAE OLIM SCHOLARIS

FASCICVLI PRIMI
PARS ALTERA

NICAENI CONCILII
PRAEFATIONES CAPITVLA SYMBOLVM CANONES

OXONII
E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO
MDCCCCIV

LONDINI ET NOVI EBORACI

APUD HENRICUM FROWDE, A.M.

PRAEFATIO

I. Elenchus rerum quae in hac parte continentur.

II. De nouis codicum subsidiis.

In indice primae huius operis parti praemisso codices enumerabam quos uel ad canones Apostolorum et nomina patrum Nicaenorum adhibueram uel ad canones Nicaenos adhibiturum me iam tum sciebam. quinque tamen anni elapsi sunt ex eo tempore quo indicem istum redegi; interea et codices nonnullos illic memoratos accuratius examinare et codices omnino nouos contigit mihi inuenire. de quibus necesse est pauca praefari.

Praecipuum inter haec uel noua uel accuratius cognita subsidia locum habent tres codices saeculo septimo scripti, Lugdunensis nunc Petropolitanus, Albigensis (ut uidetur) nunc Tolosanus, Morbacensis nunc Gothanus.

1. Codicis Petropolitani F II 3 (nobis Λ), Friderico Maassen *Geschichte der Quellen und der Literatur des canonischen Rechts im Abendlande* (A.D. 1870) penitus ignoti, notitiam mihi suppeditauit ephemeris illa *Neues Archiv* quae rebus medii aeui indagandis acerrime incumbit: perpensis enim iis quae Carolus Gillert ibi (tom. v et vi) de codicibus Petropolitanis disseruit, statim suspicabar codicem F II 3 nihil aliud esse posse quam priorem partem codicis Lugdunensis a Iacobo Sirmond commemorati, cuius posterior pars inter codices Thomae Phillipps Cheltenhamensis in bibliothecam regiam Berolinam nuper adducta erat (MS. Berol. lat. 83). cum ergo folia Petropolitana syllogen conciliorum Dionysianam continere compertum esset, neque eam apud ullum tam antiquum codicem integram exstare, impetraui singulari eorum qui bibliothecam Imperialem administrant liberalitate ut codex pretiosus, non obstante lacero eius statu, non obstante itineris longitudine, ad Bodleianam transueheretur et ibi per quinque menses in meos usus custodiretur. de quo codice bis disputaui, primo antequam ipsum codicem uideram, secundo dum eum inter manus habeo, in ephemeride *The Journal of Theological Studies* i 435–441, iv 426–434 [A.D. 1900, 1903].

2. Codicem Tolosanum 364 (nobis T) Fr. Maassen, *op. cit.* p. 592, alienis fretus testimoniis (ipse enim codicem non uiderat) circa A. D. 800 scriptum esse iudicauit et codici Albigensi 2 (nobis A), quippe cui materia plenior esset, posthabuit. mihi autem codices ambos, Tolosanum scilicet et Albigensem, Oxoniam (permittentibus eis penes quos de his rebus apud Gallos auctoritas est) transmissos diutius examinanti et inter se conferenti, luce clarius factum est Tolosanum saeculo septimo esse exaratum, Albigensem ex eo uergente fortasse nono saeculo esse descriptum. exstante igitur archetypo exemplar eius nullius fuisset pretii, nisi quod quaterniones nonnullas, e Tolosano inter nonum et nonumdecimum saeculum amissas, repraesentare nobis poterat Albigensis. hoc tamen cauendum est, unam codicis Tolosani quaternionem (concilia Gangrense Antiochenum Laodicenum continentem) in bibliotheca Parisina nationali sub numero Paris. lat. 8901 latere. de quibus omnibus in ephemeride supradicta disputaui, *The Journal of Theological Studies* ii 266–273 [A. D. 1901].

3. Inter alia et uaria quae in codice Gothano I 75, olim Abbatiae Morbacensis in Alsatia proprio, coaceruantur, seruari sylloges conciliorum Dionysianae frag-

mentum (canones scilicet apostolorum, canones Nicaenos, canones Ancyritanos i–xv: nobis Æ), saeculo septimo scriptum, docuit me liber a Ludouico Traube et Rudolfo Ehwald nuperrime publicatus *Palaeographische Forschungen, III: Jean-Baptiste Maugérard, ein Beitrag zur Bibliotheksgeschichte* (Monaci, A. D. 1904). quorum uterque cum maxima gratiarum actione nominandus est: dono enim Ludouici Traube, qua semper est erga me benignitate, librum istum accepi; cura autem Rudolfi Ehwald paginas ad concilia Nicaenum et Ancyritanum pertinentes phototypice repraesentatas adquirere potui, unde comperi fragmentum Morbacense non cum codicibus plerisque Dionysianis consentire, sed potius ad syllogen Dionysii priorem, adhuc ineditam, in unico codice Moguntiensi (nunc Vaticano Palatino 577: nobis M) integre adseruatam, referri debere.

4. De alio codice Morbacensi, nunc Gothano I 85, circa A. D. 800 scripto, iam antea notitiam mihi tradiderat idem L. Traube; et plura de eo me percunctante, idem R. Ehwald Nicaenos canones humanissime exscripsit. codicem cognoui cum Vaticano Palatino 574, olim Laureshamensi (nobis L), ita esse cognatum ut uel alter ab altero uel uterque ab eodem archetypo deriuari uideatur. qui igitur apparatum nostrum interpretationi canonum Nicaenorum Rufinianae (infra pp. 179 col *a*–241 col *a*) subiectum inspiciat, sciat siglum L non solum codicem Laureshamensem Vaticanum sed etiam (paucis, iisque minimi pretii, exceptis) Morbacensem Gothanum significare.

5. Codex Vaticanus 1322 olim Veronensis (uide Maassen pp. 737, 745) e duobus codicibus compactus est; quorum alter (foll. 25–285: nobis N), saeculo sexto scriptus, concilii Chalcedonensis acta continet secundum recensionem Rustici et canones secundum interpretationem Dionysii; alter (foll. 1–24: nobis N_2), circa A. D. 700 scriptus, actorum eiusdem concilii syllogen conseruat breuem illam quidem sed antiquissimam. codice N ad appendicem VII (p. 148), codice N_2 ad appendicem VIII (Tomum seu Fidem Damasi, p. 281 seqq.) constituendam usus sum.

6. Cum duos conciliorum codices antiquos, Lugdunensem scilicet et Remensem (Maassen pp. 638, 775), e bibliotheca Thomae Phillipps in regiam Berolinam nuper transiisse exploratum esset, manere adhuc in bibliotheca Cheltenhamensi unum satis antiquum, quippe qui saeculo uergente octauo forsitan scriptus esset, comperi e libro Henrici Schenkl *Bibliotheca patrum latinorum Britannica* I ii (A. D. 1892) p. 139. codex iste (Cheltenhamensis 17849: nobis P), et ad initium et ad finem mutilus, exemplar sylloges est quam S. Blasii nominauit Maassen, p. 504: medium inter ceteros eiusdem sylloges codices locum tenet, ut iam cum SZ iam cum XY consentiat. incipit a canone Nicaeno viii, uide p. 203 infra.

7. Codex Vaticanus 5845 (Maassen p. 427: nobis *l*), saeculo octauo (Capuae fortasse uel Beneuenti) scriptus, syllogen Dionysii secundum interpretationem eius posteriorem praebet, una cum additamentis quae Maassen (p. 454) sub nomine 'vermehrte Hadriana' enumerat. certum est tamen codicem *l* nullo modo inter codices Hadrianeos debere censeri.

8. De codice Sessoriano LXIII, nunc bibliothecae Victoris Emmanuelis 2102 (nobis *s*), scripto ad finem saeculi octaui, pauca neque ea satis accurata rettulit

Maassen. ipse felici casu ad examinandum ductus, collegi eum neque puram Dionysii syllogen praebere neque plenam recensionem quam Hadrianus papa anno post Christum 774 Carolo Magno parandam curauit, cuius codices paene innumeri in Gallia Germania Italia septentrionali inueniuntur. ducentis enim et quinquaginta annis Dionysium ab Hadriano discernentibus, putandum erat additamenta Hadrianea non omnia eandem sapere aetatem sed sensim potius et lente ipsius Dionysii syllogae adcreuisse. quod et ita factum est: prima enim incrementa apud codicem nostrum Λ habes, plura apud *s*, totam plenitudinem apud solos codices Hadrianeos.

9. Reliqui de quibus hic disserendum fuit codices aeuum Carolinum omnes uel aequant uel etiam antecedunt: unus qui superest, Vaticanus 1319 (nobis *t*), saeculo duodecimo uel ineunte tertio decimo exaratus est. insunt in eo res plurimae et uariae ad concilia plenaria (Nicaenum Sardicense Ephesinum Chalcedonense) pertinentes: quorum omnium indicem dedi *The Journal of Theological Studies* vi 85 [A. D. 1904]. Nicaeni canones interpretationem Caeciliani (quod maxime mireris) reddunt; Sardicenses interpretationem nouam et inauditam.

Illud etiam moneo quod codices interpretationis Dionysii gemellos, Parisinos 1536 et 3845, non amplius sub siglis *m* et *n* distinctos inuenies: consensum amborum, quippe qui ex uno archetypo originem trahant, sub uno siglo *m* significare malui.

Codices quos in apparatu meo laudaui omnes ipse inspexi, praeter Atrebatensem (Ψ), cuius lectiones indefessis discipuli curis acceptas refero.

In appendice VIII (p. 281) typis mandabitur Fides seu Tomus Damasi, anno post Christum 380 (ut uidetur) compositus; in appendice IX (p. 295) Symboli Nicaeni interpretationes latinae, quascumque colligere potui praeter eas quae in hac parte, pp. 106, 107, 174, 175, 252, 275, impressae sunt; in appendice X tractatus in Symbolum Nicaenum circa A. D. 365, ut puto, habitus, adhuc ineditus; in appendice XI nonnulla quae e canonibus Nicaenis laudant siue pontifices Romani siue concilia Gallica.

In festo S. Matthei Apostoli,
a.d. XI *kal*: *Oct*:, *Anno Salutis* MDCCCCIIII

ADDENDA EMENDANDA CORRIGENDA

1. *ad partem huius operis sequentem* (*pp* 97–280)

p 128 *col a marg*: *pro* 2 Pet ii 22 *lege* Prouerbia xxvi 11 (*ut pp* 215 265)
p 157 *col a l* 26 : *pro* heresei (*quae lectio, ut uidetur, Gelasiana est potius quam Damasiana*) *lege* heretici : *in notulis adde* cf Sacramentarium Gelasianum, ed. H. A. Wilson, p 131, 'ab errore haereseorum'
p 173 *in notulis ad l* 4 : *pro* '*p* 99' *lege* '*p* 105'
p 196 *col a in notulis ad l* 28 : *pro* '*p* 247 *seqq*' *lege* '*pp* 248, 249 *seqq*'
p 217 *in notulis ad l* 39 : *pro* '39. **uidebantur** : +ad conuersionem W **Q F**' *lege* '38. **aestimarunt** : +ad conuersionem W **Q F**'

2. *ad partem huius operis praecedentem* (*pp* 1–96)

p 37 *col* IIII : *pro* '*p* 102 *infra*' *lege* '*p* 110 *infra*'
pro '*p* 150 *infra*' *lege* '*pp* 110, 275, *infra*'
pro '*p* 164 *infra*' *lege* '*p* 173 *infra*'
p 96 *supplenda ad p* 37 : *pro* '*p* 166 *infra*' *lege* '*p* 173 *infra*'
pro '*p* 105' *lege* '*p* 177 *col b*'

APPENDIX II

Index episcoporum qui concilio Nicaeno interfuerunt secundum codicem μ (Paris. lat. 3838, fol. 7 *a*: *saec* X), cum col *V* editionis huiusce (*pp* 37–91) conferendus

SVNT QVI CON[VE]NERVNT DE DIVERSIS PROVINCIIS SEV [CIV]ITATIBVS HI QVORVM NOMINA INFRA SCRIPTA [SVN]T ITALIAE ET HISPANIAE

1. Osius episcopus [de] Hispania Cordouensium : Sic credo
2. [Bi]con et Vincentius praesbiteri orbis [Ro]me pro epo nostro subscripsimus : [It]a credentes sicuti supra scriptum est

3. A]lexander alexandria
6. A]rbitio ferbito
4. A]rpocration alfocraris
7. F]ilippus panisseis
5. A]dmantius cyno
8. Pu]tamon erades
10. D]orotheus pelosio
11. } 14*b*. } ?]gaiusthisides scediatebaides
15. Ti]rannus antino
16. P]lusianus lico

P]rouintiae Libiae

17. D]achius berniciade
18. ?]operus archisicis
19. S]erapion antetyrgo
21. T]itus paratonio

Prouintiae Palestine

22. Macharius hierosolimis
23. Germanus neopoli
24. Marinus sabastina
25. Egaianus sebaste
27. Sabinus gaddara
28. Longinus ascalona
29. Petrus nicepoli
30. Macrinus iannia
31. Maximus eleuteropo
32. Paulus maximopo
33. Ianuarius gericonta
35. Achius lideo
36. Siluanus azoto
37. Patrofulus scitopoli
38. Asclepius gaza
39. Petrus aila
40. Anthiocus capetoliada

Prouintiae Phenicis

41. Zenon tyro
[46.] Filocalus panian
42. Henias thomaida
43. Magnus damasco
44. Teudorus sydona
45. Chillaniochus tripoli
47. Gregorius byrito
48. Marinus palmina
49. Taddoneus aemissa

Prouintiae Syriae cyles

51. Aeuthasius antiochia
52. Zenobius sereutia
53. Pteodotus ladicia
54. Alfius apamia
56. Filoxinus eapoli
57. Selamanus germaniciae
58. Piperius samosata
59. Archelaus dolica
60. Eufration bananeas
61. Falad corepus
62. Zoilus gabala
63. Basus eumate
[55.] Basianus raphaneus
64. Gerontius laresa
65. Manicius acpitania
66. Eustasius aretusa
67. Paulus neocesar
68. Siricus ciro
69. Seleucus corepui
70. Petrus gendaro
71. Pigatius arbachado
72. Bassonus cabboli

Prouintia Arabia

77. Supater beresatu
73. Nichomacus bostra
74. Cyrion fidaderi
75. Gennadius isbun
76. Seuerus sodon

Prouintiae Mesopotamie

79. Aetolus aedessa
80. Zacobus nizibi
81. Anthiocus resadia
82. Marias maceno
83. Iohannes perseda

Prouintiae Cyliciae

85. Aantion ephiphania
86. Narcisus neromano
87. Moses castabata
88. Nicita flabiada
89. Eudemon coripsi
90. Paulinus adana
91. Machedonius masusta
92. Tarcundimantis regeas
93. Vspecius alexandria

Prouintiae Capadotia

95. Leontius caesarea
96. Eusetius timata
97. Euretrius calonia
98. Timotheus cibistra
[99*b*. 102*b*?] Ambrosius comana
101. Stephanus coreps
103. Rodon coreps

Prouintiae Armenie

105. Eulalius sebasta
106. Aebetius satala
[102.] Eudomius coreps
[104.] Theophanis coreps
107. Aristeus diospono
110. Elpidius comana
111. Aeradus gela

Prouıntiae Pontomopolomoniaci

112. Longinus neocesarea
113. Domnus trapedionta
114. Strotafilius piteusa

Prouintia Panfloconi

115. Filadelfus pompeiapuli
116. Petrouius tanopoli ?
117. Euticius amastra

Prouin Galaciae

118. Pancarius anchira
119. Decastabia
120. Erectius gatmateus
122. Filadelfus iuliopoli

2. *Pagina accisa primae nominum* 2–21 *litterae non apparent* 25. *supra* Egaianus *addit* usebius (*uide No* 26 *p* 45 *supra*) μ^2 49. Tandoneus ? μ^* 85. **Aantion** μ^* : Anfion ? μ^2 91. **masusta** μ^* : mansusta μ^2

Prouintiae Asiae

123.	Theonas	cizico
124.	Minofantus	epheso
125.	Orion	hilio
126.	Euticius	smyrna
127.	Mitra	ypippa ?
129.	Paulus	anea

Prouintiae Lidiae

130.	Artemedorus	sardebus
131.	Serras	theatera
132.	Aemansius	filadelpha
133.	Pilio	bares
134.	Agutius	ibnopoli
135.	Florentius	ancyra ferrea
136.	Anthiocus	aurianopoli
137.	Marcus	stando

Prouintiae Frigidae

138.	Nonnicius	laudicia
139.	Flaccus	sanao
140.	Procopius	sinnida
141.	Pisticus	aiana
142.	Antinodorus	dorciao
144.	Eugenius	eucarpia
145.	Flaccus	hierapoli

Prouintiae Pissidiae

146.	Eulalius	iconius
147.	Thelemachus	adrianopoli
148.	Hisicius	neapoli
149.	Eutichius	seleutia
150.	Granius	lomena
151.	Tasicus	apamia
153.	Olicarpus	meropoli
154.	Acanedius	musthene
155.	Aeraclus	uares
[183*b*.]	Theodorus	uis
[183*c*.]	Adon	lycia
156.	Eedemius	paris

Prouintiae Pamphyrie

157.	Calechis	perge
158.	Euresius	teimisso
159.	Deuersis	uarbis
160.	Domnus	aspedo
161.	Quintianus	seleutia
162.	Patricius	maciamiapoli
163.	Aefrodisius	massedis insulis
165.	Meliptoniu	cō

Prouintiae Carie

168.	Eusebius	anthiochia
169.	Aemmonius	afrodisiada
170.	Eugenius	appolliada
171.	Lothodorus	cibira
172.	Eusebius	miledo

Prouintiae Syriae

173.	Stephanus	larates
174.	Atheneus	oaropiso
175.	Aedesius	claudianopoli
176.	Agapius	seleutia
177.	Siluanus	metropoli
179.	Antoninus	anthiocia
180.	Nestor	niedres
181.	Ysitius	corep̄s
182.	Cirillus	numidis
184.	Anatholius	corep̄s
?	Cordianus	corep̄s
185.	Paulus	larandis
186.	Coemptus	corepsi
187.	Tib̄pus	illistris
188.	Aquila	corepsi

Prouintiae Cypri

192.	Eusebius	nicomedia
193.	Teogninus	nicia
194.	Maris	calcidone
195.	Cirion	ciō
196.	Ysitius	prusa
197.	Gorgonius	apolloniada
199. 200.	Euessius	corepsi
cf 203.	Eurapapudorus	eraclia
cf 204.	Datia	progenes
204. 205.	Sirdica	marcostomes
cf 206.	Mosia	pistus
cf 206.	Martianapolitus	macedonius
208.	Alexander	thesalonica
[214*b*.]	Pudius	stobes

Prouintiae Achaiae

210.	Pistus	tenis

pagina accisa, deficit hinc μ

142. **dorciao** μ^*: dorcilao μ^2 210. **tenis** μ^*: thenis μ^2

Qui index haec praecipue digna memoratu habet:

(i) *Quod ad prooemium et ea ciuitatium nomina pertinet ubi praesto sunt et* K *et toll-ed, modo cum* K *contra toll-ed* (*habet* 56, *omittit* 84, *formas uel easdem uel simillimas passim praebet, e g* 17 22 39 [46] 49 [55] 85 92 96 98 126 127) *consentit: modo cum toll-ed contra* K (*recte ordinat* 8 10, *habet* 43 97, *nominat* 44 sydona 63 zeumate 76 sodon 86 neromano 88 flabiada): *modo medium inter* K *et toll-ed locum obtinet* (*habet in prooemio* ITALIAE ET HISPANIAE, 21 paratonio 24 sabastina 48 palmina 58 samosata 72 cabboli 77 beresatu 80 nizibi 81 resadia 91 ma[n]susta 105 sebasta 113 trapedionta 114 piteusa 117 amastra, *e quibus in textu meo* 91 117 *adhuc indicis μ ignarus posui*, 21 48 58 113 114 *uellem posuisse*).

(ii) *Quod ad reliquarum ciuitatium nomina, ubi codicis* K *ut unici subsidii lectiones in textum recepi, cum* K *habet μ post* 184 corepiscopus, *uide infra* (iii), *omittit* 164 198 201 202; *contra* K *recte ordinat* 193 nicia 194 calcidone 195 cio, *melius nominat* 131 theatera 135 ancyra ferrea 175 claudianopoli 177 metropoli 197 apolloniada; *alia tamen sunt neque pauca ubi indicis μ textus male deprauatur. quod* 205 marcostomes *nominat* (Marcus *sine ciuitate* K), *id forsitan* Marcus tomis *uoluit dicere: uerum ut ita sit, pro coniectura mera scribae alicuius iure aestimes.*

(iii) *Quod ad prouinciarum et episcoporum nomina, cum* K *toll-ed potius quam cum c bb cohaerere indicem μ ex eo iam collegeris quod prooemium et ciuitates ab his omissas ab illis adlatas et ipse adfert. cum* K *toll-ed aduersus c bb transponit* 6 4 7 5, *ponit* 77 *ante* 73 (*ante* 71 *toll-ed*): *cum toll-ed aduersus* K *c bb habet ante* 51 *non* Syriae *sed* Syriae cyles, *cf* 106 Aebetius μ Eubetius *toll-ed pro* Euithius *uel* Euthicius: *cum* K *solo* (*aduersus c bb toll-ed*) *omittit episcopos* 50 84, *cf* 53 -dotus *non* -dorus, 116 -nius (-bius K) *pro* -nius, 127 Mitra (Metra K) *pro* Miteris *etc: item cum* K *solo* (*def toll-ed*), *ut minora praetereant, omittit* 164, *nominat prouinciam ante* 173 *non* Isauriae *sed* Syriae, *ingerit post* 184 Cordianus (Gurdianus K) *corepiscopi—uide supra* (ii)—*nomen alibi ignotum quod fortasse per dittographiam ex praecedentibus* Cirillus numadis *ortum esse conicias.*

(iv) *Sed non desunt quae indicem μ uel contra* K *uel cum c bb uel saltem inter c et* K *collocatum indicent. contra* K *habet cum c bb toll-ed* 43 97, *cum c bb* (*def toll-ed*) 195 203: *cum c fere consentiens nominat* 35 Achius 45 Chillaniochus [102] Eudomius 142 Antinodorus 149 Eutichius 163 Aefrodisius: *medius inter c et* K (*uel* K *toll-ed*) *nominat* 16 Plusianus (Plutianus *c* Prosianus K) 151 Tasicus (Tasicius *c* Tharsicus K) 171 Lothodorus (Lothorus *c* Luthodurus? K^* Lathodurus K^2).

APPENDIX III

Index episcoporum qui concilio Nicaeno interfuerunt secundum codicem *t* (Vat. 1319, fol. 241 *a*: saec. xii)

1. Osius Cordubensis episcopus dixit: Sic credo quemadmodum dictum est
2. Similiter Bito et Vincentius presbiteri urbis Romae dixerunt

Prouinciae Egypti

3.	Alexander	de alexandria
4.	Alfocratius	alfocranorum
5.	Adamantius	de cyno
6.	Arbetius	de farbetho
7.	Philippus	de panefiso
8.	Potamon	heracleus
9.	Secundus	de ptolomaide
10.	Dorocleus	de pelusio
11.	Gaianus	de thmuo
12.	Antiochus	de menfi
13.	Tibertus	de tautite

Prouinciae Thebaydae

14.	Attas	de scedia
15.	Tyrannus	de antinoo
16.	Lusianus	lycorum

Prouinciae Lybiae

17.	Daches	de berenice
18.	Zophyrus	de barce
19.	Serapion	de antipirgo
20.	Secundus	de tauchilibia
21.	Titus	de paratonia

Prouinciae Palestinae

22.	Macharius	de ierosolimis
23.	Germanus	de neapoli
24.	Marinus	sebastenus
25.	Zaianus	sebastes
26.	Eusebius	caesareus
27.	Sabinus	de cadara
28.	Longinus	de ascalona
29.	Petrus	de nicopoli
30.	Macrinus	de iamnia
31.	Maximus	de eleutheropoli
32.	Paulus	de maximiano-poli
33.	Ianuarius	de iericho
34.	Heliodorus	de zabulon
35.	Letius	de lydda
36.	Siluanus	de azoto
37.	Patrofilus	de scithopoli
38.	Asclepius	de gaia
39.	Petrus	de aila
40.	Antiochus	de capitoliada

Prouinciae Phenices

41.	Zenon	de tyro
42.	Henias	de ptolomaide
43.	Magnus	de damasco
44.	Theodorus	de sydone
45.	Ellanicus	tripoleos
46.	Philocalus	de paneada
47.	Gregorius	de byreto
48.	Marinus	de palmira
49.	Thadoneus	de alaso
50.	Anatolius	de aemissa

Prouinciae Isauriae eyles

51.	Eustasius	de antiochia
52.	Zenobius	de seleuchia
53.	Theodorus	de lauditia
54.	Alfius	de apamia
55.	Bassianus	refanorum
56.	Piloxenus	de ierapoli
57.	Palamanius	de germanica
58.	Piperius	de samosata
59.	Archelaus	de doliche
60.	Eufrantius	de balana
61.	Falàdus	chorepiscopus
62.	Zoilus	de gabala
63.	Bassus	de zesmate
64.	Lerontius	de larissa
65.	Manitius	de epiphania
66.	Eustatius	de arethusa
67.	Paulus	de neocaesaria
68.	Siricius	de cyro
69.	Seleucus	choraepiscopus
70.	Petrus	de cindara
71.	Pecasius	de erbucadamis
72.	Basonius	de cabusa

Prouinciae Arabiae

73.	Nicomas	de bostris
74.	Gyrion	de filadelfila
75.	Gennadius	de hisbuntia
76.	Seuerus	de sodomis
77.	Sopater	beretancus
78.	Seuerus	de dionisiade

Prouinciae Mesopotamyae

79.	Ethiilaas	de aedesa
80.	Iacobus	de nisibia
81.	Antiochus	de resana
82.	Mareas	demacedoniopoli

Prouinciae Persidae

83.	Iohannes	de perside

84.	Theodorus	de tharso
85.	Anphion	de epyphania
86.	Narcissus	de neoniade
87.	Moyses	de castabalis
88.	Niceta	de flauiada
89.	Eudemon	chorepiscopus
90.	Paulinus	de adanis
91.	Macedonius	de manisutia
92.	Tharchodi-mantus	de aecis
93.	Esichius	alexandriae minoris
94.	Narcissus	de hirenopoli

Prouinciae Cappadociae*

95.	Leontius	de cesaria
96.	Eupsichius	de tyanis
97.	Eyruthius	de colonia
98.	Timotheus	de cibistris
99.	Elpidius	de comanis
101.	Stephanus	chorepiscopus
103.	Rodon	chorepiscopos
100.	Gorgonius	chorepiscopos
102.	Eudromius	chorepiscopos

1, 2. *Haec nomina* (*sed haec tantum*) *habet* Θ, *uide p* 37 *supra* 1. **quemadmodum** *t*: + superius Θ 2. **Bito** *t*: et Auitus Θ p̄sbiteri *t* prb Θ **dixerunt** *t*: + et subscripserunt Θ 14. **scedia** *t**: schedia t^2 40. **capitoliada** *t**: capetoliada t^2 67. **neocaesaria** t^2: meocaesaria *t** *Omittit ante* 84, *spatio tamen relicto, nomen prouinciae* Ciliciae *t* 92. Tharchodimātus *t* *Quae nomina prouinciarum asterisco notantur, ea in*

104. Theufanius chorepiscopos
105. Eulalius de sebastia
106. Euethius de satalis

Prouinciae Armeniae maioris*

107. Aristaces de armenia
108. Acrites

Prouinciae Elenoponti

109. Eutichius de amasia
110. Elpidius de comanis
111. Eraclius de lesis

Prouincie Ponti polemoniaci*

112. Longinus de neocesaria
113. Domnus de trapezunta
114. Stratophilus de ptisunta

Paplagoniae*

115. Filadelfus de pompeiopoli
116. Petronius de ionopoli
117. Eupsichius de amastrida

Galatiae*

118. Marcellus de ancyra
119. Dicasius de tauia
120. Erectius de gdamanis
121. Gorgonius de cinnis
122. Filadelfus de iuliopoli

Asyae*

123. Theonas de cyzico
124. Menofantus de epheso
125. Orion de elyo
126. Eutichius de zmirna
127. Mithres de ypepis
128. Macrinus de ilio ellesponti
129. Paulus de anaia
130. Artemidorus de sardis
131. Seras de thyatiris
132. Etymasius de philadelfia
133. Polio de barea
134. Agogius de tripoli
135. Florentius de angira ferrea
136. Antyochus de aurelipoli
137. Marcus de stando

Frigia*

138. Nunechius de oditia
139. Flaccus de sanao
140. Procopius de sinnadis
141. Pisticus de azanis
142. Thenodorus de dotileo
143. Paulus de apamia
144. Eugenius de eucarpia
145. Flaccus de ierapoli

Prouinciae Pysidiae

146. Eulalius de yconio
147. Telamachus de adrianopoli
148. Eusichius de neapoli
149. Eutiches de seleucia
150. Apagnius limeniorum
151. Tharsitius de apamia
152. Patricius alladorum
153. Policarpus de metropoli
154. Achademius paporum
155. Heraclius de barea

Prouincie Lyciae

156. Eudemus de patera

Prouinciae Pamphiliae

157. Gallicles de perga
158. Euresius de thermisso
159. Zeusius de siarmo
160. Domnus de aspendo
161. Cithianus de seleucia
162. Patricius de maximianopoli
163. Afrodisius masidorum

Prouinciae Insularum

164. Eufrosinus de rodo
165. Melifron de coho
166. Strategius de lemno
167. Alpodorus de cercira

Prouincia Cariae

168. Eusebius de antiochia
169. Emonius de afrodisia
170. Eugenius de apolloniada
171. Lethoius cybiratorum
172. Eusebius de mileto

Prouinciae Ysauriae

173. Stephanus baratorum
174. Atheneus de coracosso
175. Eudesius de claudiopoli
176. Agapius de seleucia
177. Silanus de thisalilo metropoli
178. Faustus panemuticorum
179. Antonius de anthiocia
180. Nestor syedrorum
181. Hesychius chorepiscopus
182. Cyrillus thimanodorum
183. Theodorus uasadorum
184. Anatholius chorepiscopus
185. Paulus larandorum
186. Quintus chorepiscopus
187. Tyberius alystrorum
188. Acylas chorepiscopus
189. Eusebius de paricyasa

Prouinciae Cypri

190. Cyrillus de papho
191. Gelasius de salamina

Prouinciae Bythiniae

192. Eusebius de nicomedia
193. Theognius de nicea
194. Maris de calcedonia
195. Cyrillus de cio
196. Esycius de pusa
197. Gorgonius de apolloniade
198. Georgius de prusiade
199. Euethrius de adrianopoli
200. Theophanus chorepiscopus
201. Rufus de cesarea
202. Eulalius chorepiscopus

Prouinciae Europae

203. Pederus de heraclia

Daciae

204. Protogenes sardiae

Calabriae

205. Marcus calabriae

Carthaginis

207. Cicilianus de chartagine

Machedoniae

208. Alexander de thesalonica

Dardaniae

209. Dacus de macedonia

Achayae

210. Pistor de athenis

Mysiae

206. Pistor de marcianopoli
211. Marcus de euboea
212. Strategius de ephestia

margine tantum sed manu eadem apponuntur in t *Omittit ante* 105 *nomen prouinciae* Armeniae [minoris] *t* 108. **Acrites prouinciae elenoponti** : *in una linea tamquam episcopum et ciuitatem habet t* *Omittit ante* 130 *nomen prouinciae* Lydiae *t* 131. **thyatiris** t^2: thyadaris *t** 142. **Thenodorus** ? t^2: Tthenodorus *t** 169. **afrodisia** t^2: afroditia *t** 177. thisaulo *t** ? 187. alistrorum *ut uid t** 199. Euethris *t** ?

Thesaliae		Pannoniae		Gothie	
213. Claudianus	de thesalia	215. Domnus	de pannonia	217. Theofilus	de gottia
Dalmatiae		**Galliarum**		**Bosphori**	
214. Budius	struborum	216. Licasius	de duia	218. Cadamnos	de bosporo

De quo indice haec dicta sint:

(i) *mirum quomodo consentiat tam quoad numerum quam quoad ordinem nominum iis quae supra* (*pp* 37–91) *constitueram codicis t adhuc ignarus: primo enim huius operis fasciculo mense Februario* A.D. 1899 *publici iuris facto, codicem t non ante manibus tractaueram, nihil ante de eo compereram, quam bibliothecam Vaticanam eodem anno, mensibus Aprili et Maio, iam tertio uisitaui. nomina episcoporum pro genuinis notaueram* ccxviii: *eadem ne uno quidem uel adempto uel addito exstant in t, desunt tantum prouinciarum tria nomina, scilicet* Ciliciae *ante* 84, Armeniae [minoris] *ante* 105, Lydiae *ante* 130. *simili modo ipsi quem edideram nominum ordini haud plus duobus locis discrepat ordo codicis t, scilicet quod nominibus* 100 102 *nomina* 101 103 (*fortasse recte*), *nomini* 206 *nomina* 207–210, *praeponit. a quo indice et ordine non est praeter unicum t codex qui non ualde dissonet: exempli gratia, col I nomina addit post* 40 *post* 72 *post* 111 *post* 183, *omittit* 57 136 148 170, *inuertit* 66 65; *col II nihil addit, nomina omittit* 48 49 84 101 103, prouinciae Frigiae (*ante* 138), 175 198 205, *inuertit* 159 158; *col III nomina addit post* 13 (*duo*) *post* 82 *post* 155 (*duo*) *post* 203 *post* 205 *post* 206, *omittit* 101 103 198, *inuertit* 48 49 46 47; *col IIII nomina addit post* 155 (*duo*) *post* 203 *post* 206 (*duo*), *ante* 214, *omittit* 65 121 143, *inuertit* 110 109 *et* 154 153, *transponit* 15 16 *ante* 4–14, 46 *post* 47–50, 55 *post* 56–63, 100 *post* 103, 102 104 *post* 103–106, 185 *ante* 183 184, 205 207 209 *post* 213; *col V nihil addit, plurima omittit scilicet* 9 12 20 34 78, prouinciae Persidae (*ante* 83), 94 100 108 109 121 128 143 152 166 167 178 189 207 209 211 214–218, *inuertit* 14 Thebaidis, *transponit* 46 *uel ante* 42–45 *uel post* 47–50, 55 *post* 56–63, 102 104 *post* 103–106, 183 *ante* 156–182.

ex his facile quiuis concludet codicem t aut archetypo proximum omnium codicum latinorum accedere aut aliquando e graeco fonte esse correctum. hoc potius quam illud uerum esse tum primum patebit cum quid inter t et ceteros codices intersit accuratius inuestigatum fuerit: quod et ipsum iam ineamus.

(ii) *Codex t symbolum et canones Nicaenos secundum eandem Caeciliani interpretationis recensionem exhibet ac codex* Θ, *uide pp* 104–142 *infra: sed cum* Θ *episcoporum nomina* (*exceptis solis primo et secundo*) *penitus omiserit, aliunde quaerendae sunt codicis t cognationes, scilicet ex eo quod eandem symboli appendicem* (*uide p* 110) *praebent codd* Θ *t et* **Q**; *quam praefationem cum indices nominum et apud t et apud* **Q** *sine interuallo subsequantur, iure conicies hos aliquo modo inter se connecti. cuius rei documento sint haec:*

(*a*) *quae t cum* **Q** *et ceteris col IIII codicibus consentire demonstrant; ordo nominum* 101 103 100 Stephanus Rodon Gorgonius, *forma nominum* 154 paporum, 159 siarmo, 177 Silanus, 178 panemuticorum, *ante* 214 Dalmatiae, 218 Cadamnos:

(*b*) *quae t cum* **Q** *contra ceteros col IIII codices consentire demonstrant*; 171 Lethoius *t* Letoius **Q** Letodius *uel* Letodurus *cett*, 174 de coracosso *t* corocasius porensis **Q** corepissensis *uel* corepshisaracosensis *cett*, 175 Eudesius *t* **Q** Alesius *uel* Edesius *cett*, 204 sardiae *t* Ψ (**Q*** ?) sardiciae *cett*

(iii) *Quae modo de t et* **Q** *citaui, ad finem indicis plerumque pertinent: quippe is qui indicem codicis t composuit, graecis subsidiis ad corrigendum col IIII indicem usus, diligentius, ut solet fieri, prima quam ultima castigauit. quae defuerunt, omnia suppleuit: quae inuersa sunt, plurima in rectum redegit: quae minus recte formata, plurima emendauit nonnulla praetermisit: ubi duplex est nominum traditio, alterutram formam seclusit. graecus eius textus nostrae col I haud ita dissimilis erat* (*conferas* 35 Letius 64 Lerontius 167 Alpodorus), *ex erratis tamen quae modo de col I laudaui ne unum quidem participauit.*

Index igitur ex optimo fonte graeco et tanta cura emendatus, ut longe omnium accuratissimum se praestet, apud homines et antiquos et peritos in lucem prodire debuit: nec quicquam impedit quominus Alexandriae Cyrillo antistite anno 419 *id euenisse credamus; uide quae de cod* Θ *notaui infra p* 106 *col a in notulis.*

Codicis I corrigenda, pp 37-91

Cum semper mihi propositum sit codicem optimae notae quemque bis examinare, ita ut prima lectione quaecumque notanda sunt in schedulas meas colligerem, secunda schedulas iam impressas ad codicem denuo conferrem, etiam patrum Nicaenorum subscriptiones hac ratione quod ad ceteros codices attinet edidi, indicem tamen codicis I *non amplius semel ante editum primum huiusce operis fasciculum uidere contigit. quod cum sic se habuerit, nonnihil confisus sum editioni Ballerinianae : sed melius fuerat meis tantum uti, aliena neglegere. menda siue ab illa deriuata siue mea propria haec sunt :*

p 41	[14 *b*]	*pro* Agathros I	*lege* Agrathos I
p 45	26		*adde* Eusaebius I
	35	*pro* ludorum I	*lege* ludoron I
p 51	58	*pro* samósenus I	*lege* sāmosenus [*sc* sammosenus] I
	[55]	*dele* Bussinus I	
p 53	69		*adde* Seleucius (*cf col III*) I
p 57	87	*pro* castabalit̄ I	*lege* cartabalit̄ (*cf col III*) I
	92		*adde* Tarcondimatus I
	94		*adde* Nascissus I
p 69	140		*adde* synandis I
p 71	[154]	*pro* mortinensis paponi I	*lege* mortinensis paporū I
p 73	156	*dele* Eudemius I	
	157 158	*sic disponit* I	Phamphiliae callicles Pergensis euresius termissi
p 75	166		*adde* laemni I
p 77	175	*pro* Alesius I	*lege* Alaesius I
p 79	180	*pro* cyederensis I	*lege* syederensis I
p 81	190	*pro* phasi I	*lege* phafi I
pp 85 87	[212 *b*]	*sic inuertit* I	**Machedoniae** Strategius efestiensis

CONCILIVM NICAENVM

PRAEFATIONES SYMBOLVM CANONES

I

INTERPRETATIO CAECILIANI

CARTHAGINE IN ACTIONE PRIMA CONCILII ANNO 419 HABITI PROLATA (*cf codd* ƒ ϒ W), ALEXANDRIAE VT VIDETVR EODEM ANNO RECENSITA (*cf codd* Θ *t*)

M Consensus codicum ƒ ϒ W, quippe qui a Friderico Maassen (*Geschichte der Quellen und der Literatur des canonischen Rechts im Abendlande* Gratz A.D. 1870, p 903) primum adhibiti sint ;
- ƒ **Codex Frisingensis nunc Monacensis** lat. 6243 : saec. ix ineunt. [fol. 67 *b*
- ϒ **Codex Vindobonensis** 2141 (sylloges dictae Paschasii Quesnel) : saec. ix uel ix ineunt. [fol. 108 *a*
- W **Codex Wirceburgensis** (olim Bibl. Capit.) Mp. th. f. 146 : saec. ix [fol. 70 *b*

Θ Codex Veronensis Bibliothecae Capitularis lx (58) : saec. vii [fol. 37 *a*

t **Codex Vaticanus** 1319 : saec. xii [fol. 241 *a*

Ediderunt fratres Ballerini S. Leonis Magni opera III (*Venetiis* A.D. 1757) *col* 581 (*Migne* Patr. Lat. lvi 823) *e cod* Θ, *et Maassen op cit p* 903 : *codicem t* (*et inde a canone* xiiii *codicem* ϒ) *primus adhibui*

II

INTERPRETATIO ATTICI

ANNO 419, ROGANTE SVPRADICTO CONCILIO CARTHAGINENSI, CONSTANTINOPOLI CONFECTA

M **Codex Moguntiensis nunc Vaticanus Palatinus** 577 : saec. ix (fortasse ix ineunt.) [fol. 61 *a*

Sp Sylloge Hispana, consentientibus codicibus et editione infra scriptis :
- E **Codex Ambrasianus ad Enipontum nunc Vindobonensis** 411 : saec. ix–x [fol. 60 *a*
- φ **Codicis Vindobonensis** 2147 (sylloges dictae Paschasii Quesnel) manus posterior : saec xi [fol. 9 *a*
- Sp-ed *Collectio Canonum Ecclesiae Hispanae* ed F. A. Gonzalez (Matriti, A.D. 1808) col 169 : in qua editione adhibiti sunt codices nonnisi Hispani id est
  - *aem* **codex Aemilianensis nunc Escurialensis** I D 1 : saec. x exeunt.
  - *alv* **codex Alueldensis nunc Escurialensis** I D 2 : saec. x exeunt.
  - *esc* **codex Escurialensis** I E 12 : saec. x–xi
  - *ger* **codex Gerundensis** : saec. xi
  - *mat* **codex Matritensis** bibliothecae publicae P 21 : saec. x–xi
  - *tol* 1 **codex Toletanus** xv 16 : saec. xi
  - *tol* 2 **codex Toletanus** xv 17 : saec. xi
  - *urg* **codex Vrgelitanus** : saec. x–xi

L Excerpta quaedam de cann iiii vi a Bonifacio episcopo Carthaginensi apud Concilium Carthaginense (A.D. 525) adlegata, teste codice Laureshamensi nunc Vaticano Palatino 574 : saec. ix [fol. 119 *b*

Ediderunt in actis concilii Carthaginensis sexti primus Iacobus Merlin Concilia *tom* I *pars* II *fol* xiii (*Parisiis* A.D. 1524 *apud Galliot du Pré*) *et postea ceteri usque ad Labbe-Coleti* III 447 *et Mansi* IV 407 : *meliorem praebuit textum F. A. Gonzalez op cit col* 169 *e codd Hispp et maxime e cod Alueldensi : codicem* M *primus adhibui*

III

INTERPRETATIO QVAE DICITVR PRISCA

EX INTERPRETATIONIBVS ATTICI ET CODICIS INGILRAMI QVINTO VEL SEXTO SAECVLO COAGMENTATA

J **Codex Christophori Justel nunc Oxoniensis Bodleianus** e Mus. 101 : saec. vii [fol. 11 *b*

v Consensus codicum *u v w* :
- *u* **codex Romanus Barberinus** xiv 52 : saec. ix–x [fol. 9 *b*
- *v* **codex Vaticanus** 1342 : saec. ix–x [fol. 18 *a*
- *w* **codex Florentinus Laurentianus** bibl. aedil. eccl. 82 : saec. x [fol. 7 *b*

θ **Codicis Veronensis** Bibliothecae Capitularis lx (58) manus recentior quae canones supposititios quattuor (uide p 146) descripsit : saec. xii [fol. 42 *a*

Ediderunt Chr. Justel Bibliotheca Iuris Canonici Veteris (*Lutetiae Parisiorum* A.D. 1661) *p* 282 *e cod* J, *et Ballerini op cit col* 493 (*Migne* P. L. lvi 758)

IV

INTERPRETATIO CODICIS INGILRAMI

ORIGINIS VEL ROMANAE VEL SALTEM ITALICAE ; SAECVLO VT VIDETVR QVARTO CONSCRIPTA

I **Codex Ingilrami Teatini nunc Vaticanus Reginae** 1997 : saec. ix [fol. 39 *b*

Nonnulla e can vi (xi) adducunt (uide p 121)
- **Q Sylloge Paschasii Quesnel** (uide p 154) :
- **F Consensus codicum** F *f* (uide p 154) :
- **Pasch Paschasinus legatus Romanus apud acta concilii Chalcedonensis** (uide p 148)

Ediderunt Ballerini op cit col 567 (*Migne* P. L. lvi 817)

EIVSDEM EPITOME

U **Codex Veronensis** Bibliothecae Capitularis lxi (59) : saec. vii–viii [fol. 10 *a*

Z **Codex Lucensis** Bibl. Capit. 490 : saec. viii–ix [fol. 289 *b*

h **Codex ut uidetur Bobiensis nunc Vaticanus** 5751 : saec. x [fol. 32 *a*

Edidit Mansi Concilia IV (*Florentiae* A.D. 1759) *p* 531 *e cod* Z : *codices* U *h primus adhibui*

I

Interpretatio Caeciliani Carthaginensis

secundum cod Θ

+ SYNODVS NICENA SVB ALEXANDRO EPISCOPO ALEXANDRIE IMPERATORE CONSTANTINO

Multa igitur seditione facta beato Alexandro cum suis de mala mente Arrii, uictoriosissimus Imperator Constantinus scripsit illi et omnibus episcopis occurrere, colligens concilium omnium episcoporum in Nicena ciuitate, et conuenerunt uniuersi statuto die.

secundum codd ϝ Υ W

DANIHEL NOTARIVS RECITAVIT:

Nicheni concilii fidei professio uel eius statuta ita se habent.

NOT̄ ϝ Υ 1. Nicaeni Υ 2. fidaei ϝ 4. **ita** Υ²: *om per homoeoteleuton?* ϝ Υ * W

§ *t*

De praefatione apud Acta-Chalc uide Appendicem IX

EXPOSITIO FIDEI SYNODI abita aput Niceam ciuitatem metropolim Bithiniae prouinciae consulatu Paulini et Iuliani uu cc consolum, anno ab Alexandro milesimo tricensimo sexto, mense Iunio xiii kalendas Iulias. Ab uniuerso concilio dictum est:

II

Interpretatio Attici Constantinopolitani

INCIPIT EXEMPLARIA CONCILII NICAENI DIRECTA SVB DIE VI KAL: DECEM: POST CONSVLATVM GLORIOSISSIMORVM IMPERATORVM HONORII XII ET THEODOSII VIII AGVSTORVM BONIFATIO VRBIS ROMAE EPISCOPO

Θ *t* **M**(ϝ Υ W) 17. EXPOSITIO FIDEI SYNODI **abita** (*praem* incipit Υ) Υ: expositio fidei a sancta synodo abita Θ expositio synodi de fide habita *t*; *om* ϝ W 18. apud Υ **aput** *usque ad* **prouinciae** Υ *t* (*om* ciuitatem *t*): in ciuitatem metropolim Bytiniae prouintiae Nicheam ϝ W aput Nicena ciuitate (*cf l* 13 *supra*) Θ Nicaeam Υ 19. Bithyniae Υ prouincie Θ 21. **consolum**: cons̄ ϝ conss Υ; *om t* 22. millesimo trecesimo sexto ϝ millensimo xxxvi Υ millesimo trecentesimo vi *t* 23. **Iunio**: Iulio Θ xiiii Θ iii *t* kal iul Θ kl iul Υ 24. **Ab uniuerso concilio dictum est** Υ: a magno synodo dictum est ϝ W; *om* Θ *t*

Titulum et symbolum (non autem canones) habet Dion II, *de cuius codicibus a j α γ λ uide p* 1

Praefationem om φ

1. INCIPIT: *om* **Sp** *tr* NICAENI CONCILII M E *a j l* **Sp** 2. DIRECTO *j* DIRECTAS γ VI α γ λ M *a j l* γ λ *mat-ed*: sexto α VII E *aem- toll-ger-ed* VIII Sp-ed *cum alv esc urg ut uid* 3. C̄ M CONS̄ *j* CONSVLATV *l* γ λ E CONSOLATAM *a** 5. HON̄ M HONORIO E duodecimo α THEOD̄ M THEODOSIO E VIII *j* γ Sp-ed: VIIII M *a l* α λ E *sed anno* 418 *post Christum consules fuerunt Honorius* XII *Theodosius* VIII *quorum 'post consulatum' erat an.* 419: *de quo genere computandi uide Addenda p* 149 6. BONIFACIO **Sp** 7. EPISCOPVM γ

III	IV
Interpretatio quae dicitur Prisca	**Interpretatio codicis Ingilrami episcopi Teatini**

INCIPIT PRAEFATIO NICAENI CONCILII

Concilium sacrum uenerandi culmina iuris
condidit et nobis congrua frena dedit,
ut bene fundatus iusto moderamine possit
intemerata gerens clericus ordo regi;
pontifices summi ueterum praecepta sequentes
planius haec monitis exposuere suis.
hinc fidei nostrae se pandit semita, et omnes
errorum damnant dogmata sancta uias.
quisque Dei famulus fuerit Christique sacerdos,
hoc sale conditus dulcia mella fluet.

explicit praefatio.

INCIPIT FIDES NICAENI CONCILII

Cum conuenisset sanctum et magnum concilium aput Niciam metropolim Bytiniae statuta sunt quae infra scribta sunt; et placuit ut haec omnia mitterentur ad episcopum urbis Romae Siluestrum. facta est autem synodus consulatu Constantini Aug: et Licinii xiii kal: Iul:, qui est aput graecos xviii dies mensis eorum secundus, anno ab Alexandri dcxxxvi.

de B *uide pp* 107 109 *col b not*

[Ab uniuersis episcopis dictum est :
✠ confessio fidei ✠]

Indices capitulorum in codd I J **v** *concilio praefixos inuenies infra pp* 144 145

(*u v w*) PRAEPHATIO I   NICAENI J : EIVSDEM I **v**, *in* I *enim praecedunt capitula, in* **v** Incipit fides quam exposuerunt *etc uide p* 111 *in notulis*   CONCILII : *om* **v**

1. sacrorum *u*   uerandi I uenerandum *w*   3. **ut** : et *u v**   possint *w*   4. clerus *u v*   **regi** : rei *w*   5. pontificis **v**   6. planis I plenius *u v*   hec I   **exposuere** : exuere *u v*   7. huic *w**   **se pandit** : separandi I   8. *tr* dogmata dampnat *w*   10. sal I   conditur *w*   fluent I[2]   11. **explicit praefatio** (praephatio I) I J : *om* **v**

FIDES NICAENI : CANONES VEL STATVTA I J **v** (*u v w*)   SVPRADICTI **v**   CONCILII : +AMHN I

Similia apud Isid p 173 *inf : nostris plerumque adsentiuntur e codd Isidorianis* **QF**

1. **Cum** : *praem* i (*sc canon primus*) I   2. **metropolim** : *om* **v**   3. **quae . . . sunt** : *om w* (*add* et Romae directa sunt quae in Nicea gesta sunt w^3 = **S** *p* 173)   4. scripta I   6. urbe *w**   7. **consulatu** : cons̄ **v*** (*u w : om per homoeoarcton v*)   8. xiiii *w*   Iuliarum **v**   9. grecos I   die *w*   10. **secundus** : ii **v**   **ab Alexandri** I (*e Gr*) : ab Alexandro J Alexandri **v**   11. dcxxxii *u v* dcxxii *w*   12. **Ab** *usque ad* **fidei** J : EXPLICIT (*tantum*) **v** ; *om* I

I (**Caeciliani**)

cui conferendi sunt VI (**Rufini**) *uide p* 175; *Acta cognitionis* ii (iii) *concilii Chalcedonensis, uide Appendicem* IX; *et* (*quoad symbolum tantum, non autem anathemata; uide col III p* 109) **F** (**Isidori**)

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem:

inuisiuilium uisiuiliumque Θ* *t*

et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, de Patre natum unigenitum hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non creatum, homousion Patri hoc est eiusdem cum Patre substantiae, per quem omnia

tr natum de patre Θ *t* — *Gr*

ex *ter*: de *ter* Θ *t*

creatum: factum Θ *t*

Quae in margine (*hinc usque ad p* 140) *ad symbolum et canones Nicaenos adnotantur, ea e graeco plerumque fonte correxerunt* Θ *t. eo enim tempore apud Alexandriam codicum istorum recensio uidetur esse confecta quo Attici apud Constantinopolim, scilicet ad satisfactionem legatorum Carthaginensium de uera Nicaenorum canonum forma quaerentium. uide quae fusius disputaui in ephemeride* The Guardian, Dec. 11, 1895, *codicis t adhuc ignarus*

Symbolum apud Dionysii syllogen in actis concilii Carthaginensis anni 419 *sub nomine Caeciliani adlegatum cum aliis symboli Nicaeni formulis infra in Appendice* IX *inuenies: genuinum tamen Caecilianum hic habes*

De codicibus Rufini et **F**-*Isid uide pp* 153 154: *de codd Acta-Chalc uide p* 148

Θ *t* **M** (*f* Y W) **F Ruf Acta-Chalc**

Praem tit EXEMPLVM FIDEI NICAENAE **Ruf** INCIPIT EXPOSITIO FIDEI APVD NICEAM CCCXVIII (CCCXVII *f*) **F-Isid**

2. inuisiuilium uisiuiliumque Θ* *t* (uisibilium inuisibiliumque Θ[2]) 3. **factorem**: creatorem **Acta-Chalc** 4. **nostrum**: *om* **Acta-Chalc** 5. *tr* natum de patre Θ *t* W 6. **natum**: qui natus est (*sed habet* unigenitum) **F-Isid** 7. **ex**: de W 8. de lumine Y C-Ruf *tr* uerum deum Θ 9. **creatum M**: factum Θ *t* **Ruf Acta-Chalc F-Isid** **homousion . . eiusdem**: unius (*cet om*) *t* 10. patris Ruf-Z* **F-Isid** 11.

2. omnp̄ Θ uisiuilium Θ 3. inuisiuilium Θ 9. omousion **M** 11. substantie Θ

II (**Attici**)

secundum Dion I *Dion* II *et Hisp, quibus adstipulatur codex Corbeiensis* (C) *fol* 229 *b*

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, [omnium] uisibilium necnon et inuisibilium creatorem:

et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, natum ex Patre unigenitum hoc est ex substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non creatum, eiusdem cum Patre substantiae, per

Symbolum om φ

Symbolum apud codicem Vat. Pal. 574 (L: *fol* 114*b*) *in actis concilii Carthaginensis anni* 525 *sub nomine Attici adlegatum cum aliis symboli Nicaeni formulis infra inuenies in Appendice* IX: *prima tantum uocabula genuinum sapiunt Atticum*

Praem tit INCIPIT FIDES QVAE ACTA EST APVD NICEAM AB EPISCOPIS CCCXVIII C MCE*ajl* αγλ

2. **omnium Sp** (L): *om* M C *Dion* II 3. **creatorem** C (L) *Dion* II **Sp**: conditorem M *fortasse recte* 4. deum *a* **nostrum**: *om* γ 7. deum de deo lumen de lumine *a* 8. **lumen . . . ex Deo**: *om per homoeotel* M **uerum**: uero *j* 9. **creatum** *usque ad* **terrena**: factum homousion patri hoc est eiusdem cum patre substantiae per quem omnia facta sunt quae in caelo et quae in terra *aem-ed* (= *col I* Θ)

2. omnptem C 4. **nostrum**: nsm C M C

III (**Prisca** *codd* **v**)

cui conferendi sunt **M** *et* (*quoad anathemata*) **F** (**Isidori**), *uide p* 175

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem : et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, qui natus est ex Patre unigenitus hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non factum, homousion hoc est eiusdem cum Patre substantiae, per quem omnia

---

v (*u v w*) **M** (*F* W) **-Isid**

De codd **M** *uide p* 154

Praem tit INCIPIT STATVTA **v** INCIPIT FIDES CATHOLICA QVAE APVT NICHEAM BYTHINIAE CONSCRIBTA A CCCXVIII PATRIBVS CONSTANTINO AVGVSTO ET LICINIO CAESARE CONSVLIBVS **M-Isid**

3. **factorem** : + caeli et terrae *F*-Isid 6. **ex v** : de **M-Isid** 9. **ex v** : de **M-Isid** (=*col IIII*) 10. **homousion v** : + patri **M-Isid** 11. **patre** *w* **M-Isid** : patri *u* patris *v*

III (**Prisca** *cod* J), IV (**codicis Ingilrami**)

quibus adstipulantur B (**Dionysii**) *et* **Q** (**Isidori**)

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem : et in unum Dominum nostrum Iesum Christum, natum ex Patre unigenitum hoc est ex substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, homousion hoc est eiusdem cum Patre substantiae,

---

I J B **Q** (Γ Δ Σ Υ Φ Ω)

De cod B *uide p* 1 : *de codd* **Q** *uide p* 154

Praem tit + INCIPIT EXPOSITIO FIDEI NICHENAE VEL SYNHODICAE DISCIPLINAE (DISCIPVLI Γ *Δ) ET NOMINA EPISCOPORVM CCCXVIII (*om* ET . . . CCCXVIII Γ Δ) **Q**

Praem tit INCIPIT FIDES NICENI CONCILII QVAE FACTA EST APVD NICEAM METROPOLIM BYTHYNIAE PAVLINO ET IVLIANO VV CC CONSVLIBVS KAL IVLIAS QVI EST APVD GRECOS XVIIII DIE MEÑ EORVM SECVND/ ANNO ALEXANDRI DCXXX/I : AB VNIVERSIS EPISCOPIS DICTVM EST Ḃ (*cf cod* V Sp *apud Appendicem* IX *et cod* J *p* 105)

1. **Credimus** : *praem* ii (*quasi symbolum canon secundus sit*) I 2. **omnipotentem** : omn̄p̄ J 3. inuisiuilium J 4. **nostrum** : n̄ J 5. **Christum** : + Filium Dei B **Q** (=*col III*) **natum . . . unigenitum** : qui natus est . . . unigenitus **Q** (=*col III*) 6. **ex** : de **Q** (=*col III*) 7. **Deum ex Deo lumen ex lumine** : *om* (*per homoeoarcton* ?) J **ex** 1° : de Σ 8. **de** : ex **Q** (=*col III*) 9. homusion Γ omousion B Δ Σ 10. **cum Patre substantiae** I B Γ Δ^2 Σ Φ^2 Ω : cum patris substantia J Δ* *ut uid* cum patris substantiae Φ* cum patri substantiae Υ* cum patre

I (**Caeciliani**) *cum* **Rufino Act-Chalc** [*et* **F-Isid**]

caelo sunt Θ *t*
in terra Θ *t* = *Gr*
nos homines Θ *t* = *Gr*
propter 2°: *om* Θ *t*
et homo factus est **et** Θ *t*
inde: unde Θ *t*

facta sunt quae in caelo et quae in terris; qui propter nos et propter nostram salutem descendit et incarnatus est, homo factus passus est et resurrexit tertia die et ascendit in caelos, inde uenturus est iudicare uiuos et mortuos:

et in sanctum Spiritum.

et Antequam . . non erat: *om* Θ *t*
Quia ex *usque ad* **esse**: quoniam De non exsistentibus factus est, uel Alterius substantie dicentes Θ *t cf Gr*

Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quia Ex nullis extantibus factus est, aut Ex alia subsistentia uel substantia dicunt esse aut conuertibilem uel mutabilem Filium Dei, anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

Θ *t* **M** (ϝ Υ W) **F Ruf Acta-Chalc**

substantia Υ 13. **propter nos et** ϝ Υ^2 **Ruf Acta-Chalc F-Isid**: *om per homoeoarcton* Υ*; propter nos homines et Θ *t* W 16. **passus**: *om* Acta-Chalc (antiq) 17. **et**: *om* W **F-Isid** (Acta-Chalc-Rust ?) **in**: ad **F-Isid** in celis Θ Acta-Chalc (Rust) **caelos**: + sedet ad dexteram patris W 18. **est M** *t* (uenturust Θ) Acta-Chalc (antiq) **F-Isid**: *om* **Ruf** Acta-Chalc (Rust) 19. **sanctum Spiritum** ϝ **Ruf** (– Ruf-ed) **Acta-Chalc**: spiritum sanctum Θ *t* Υ W Ruf-ed spiritu sancto **F-Isid**

¶ **F-Isid** (*uide col IIII*)

20. dicent Θ 21. **et Antequam nasceretur non erat**: *om per homoeoteleuton?* Θ *t* 23. **extantibus**: substantibus **Ruf** (– Ruf-Z) subsistentibus C^1-Ruf 24. **subsistentia uel substantia** Υ W **Ruf** (– Ruf-Z) **Acta-Chalc**: substantia uel substantia ϝ (Acta-Chalc- cod Vat. Reg. 1045) subsistentia (*tantum*) Ruf-Z* ? substantia (*tantum*) Ruf-Z^2 substantia uel essentia C^2-Ruf 25. **uel M Ruf**: aut Θ *t* **Acta-Chalc** 26. **Dei**: + hos ϝ Acta-Chalc (antiq) 27. **et apostolica**: *om* **Acta-Chalc**

---

12. **quae** 1°: qua ϝ que *bis* Θ celo Θ 17. celos Θ uenturust Θ 25. conuertiuilem Θ 26. mutauilem Θ 28. eclesia ϝ

II (**Attici**) *cum cod* C

quem omnia facta sunt caelestia et terrena; qui propter nos homines et propter salutem nostram discendit et incarnatus est et homo factus passus est et resurrexit tertia die, ascendit in caelum, uenturus inde iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritum sanctum.

Eos uero qui dicunt: Erat tempus quando non erat, et quia Ex nihilo factus, uel Ex alia substantia uel essentia esse aut mutabilem aut conuertibilem Filium Dei dicunt, anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

---

12. terrestria *urg- ger-ed* **propter nos** M E C *a j l* **homines et**: *om per homoeoarcton aem-ed* $^{a\gamma\lambda}$ 13. *tr* nostram salutem *a* γ λ (*Dion*-**H**) **Sp** **discendit**: *om* E 14. **factus**: + est E* *a* 20. **quia**: qui *a* γ 21. **ex**: *om* γ 22. **esse**: esset ad *a** esset *a*^{2} 23. **conuertibile** γ 24. catholicae et apostolicae ecclesiae *a*

Post l 25 *addit* EXPLICIT FIDES ACTA NICENO CONCILIO AMEN C

Desunt apud Dion II canones Attici interpretis, his tantum additis (*cf* **Sp** *p* 112 *col b not*) Huic symbolo (hic simboli γ) fidei etiam exemplaria statutorum (*om* statutorum *j*) eiusdem concilii Niceni a memoratis pontificibus adnexa sunt sicut superius per omnia continentur (continetur γ*) quae nos hic ea iterum conscribi necessarium non esse credidimus (credimus *a* λ)

---

11. caelestiae et M 15. pasus M 17. **et**: M C aet C* 21. alii M 25. aecclesia M

III (**Prisca** *codd* **v**) *cum* **M-** [*et* **F-**] **Isid**

facta sunt quae in caelo et quae in terris ; qui propter nos homines et propter nostram salutem discendit et carnem adsumpsit et homo factus est, passus est et resurrexit tertia die, ascendit in caelos, inde uenturus iudicare uiuos et mortuos

in Spiritu sancto.

Eos autem qui dicunt : Erat aliquando quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex nullis subsistentibus factus est, uel autem Ex alia substantia [uel subsistentia] dicunt esse uel conuertibilem aut mutabilem Fi*lium* Dei, hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

EXPLICIT

III (**Prisca** *cod* J), IV (**codicis Ingilrami**) *cum* B-Dion *et* **Q-Isid**

per quem omnia facta sunt quae in caelo et quae in terra ; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit et incarnatus est et homo factus passus est et resurrexit tertia die, ascendit in caelos, unde uenturus est iudicare uiuos et mortuos :

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt : Erat tempus quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex nullis subsistentibus factus est aut Ex alia substantia uel essentia dicunt esse τρεπτόν hoc est conuertibilem aut mutabilem Filium Dei, hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

---

v (*u v w*) M (*f* W) -Isid — 12. **quae** *bis* **v** : *om bis* **M-Isid** 13. **terris v** : terra **M-Isid** (= *col IIII*) **homines v** : *om* **M-Isid** 14. **propter v** : *om* **M-Isid** 17. **die v** : + et **M-Isid** caelum *w* (*cf col IIII*) 19. **in Spiritu sancto** (*cf col I* **F-Isid**) **v** : et in spiritum sanctum **M-Isid**

§ **F- Isid** *Ad anathemata contuli etiam codd* **F** (Isidori) *uide col I p* 106

23. consistentibus *w* (extantibus factus est uel ex alia substantia dicentes esse mutabilem filium Dei, hos *etc w²*) 24. **uel autem v** : aut **M-F-Isid** **substantia uel subsistentia F-Isid** : substantia (*tantum*) **v M-Isid** 26. **aut mutabilem v F-Isid** : *om* (*fortasse per homoeoteleuton*) **M-Isid** **Filium Dei** *scripsi cum* **M-F-Isid** : fidei **v**

EXPLICIT **v F-Isid** : AMEN **M-Isid**

I J B Q (Γ Δ Σ Υ Φ Ω) — substantia Υ² 12. **in terra** : + sunt **Q** 14. **et** : *om* B 16. **in** : ad **Q** caelum J 17. **unde** : inde Γ Δ² (I* ?)

20. **Erat** : + au (*sc* autem ?) I* **tempus** : aliquando **Q** (= *col III*) *sed* tempus *in ras* Φ² 22. **quia** : qua Υ* Φ* **ex** : *om* B *tr* nullis ex I* 23. nullus J* existentibus Ω **aut** : + qui Ω 24. essentia I 25. **esse** τρεπτόν B : esse τεπτον J esse^s peiiton delectatio (*sc* esse τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτόν ? *nisi* delectatio *glossa sit ad* τερπνόν *pro* τρεπτόν) I esse trebton Δ esse trepton Σ esse speniton (Γ *sub ras* ?) Υ Φ Ω hoc est : *om* I 26. **aut mutabilem** : *om per homoeotel* B commutabilem Ω **hos** : *om* Φ² 28. eclesia J

Post symbolum habet praefationem breuem (*cf p* 105) B Cum conuenisset sanctum magnum concilium cccxviii episcoporum apud Nicaeam Bythyniae statuta sunt ea quae infra scripta sunt et placuit ut haec omnia mitterentur ad beatissimum papam urbis Romae Siluestrum consulatu Constantini Aug et Licinii xiii kal iul qui est apud grecos xviiii dies mensis eorum secundi anno Alexandri dcxxxii

[I (**Caeciliani**)]

Additamentum hoc in codd Θ *t* (**Caeciliani**) *et* **Q** (**Isidori**, *uide p* 107 *col IV*) *exstat*

Hec est fides quam exposuerunt patres primum quidem aduersus Arrium blasphemantem et dicentem creaturam Filium Dei et aduersum omnem heresem extollentem se et insurgentem contra catholicam et apostolicam ecclesiam, quas cum auctoribus suis damnauerunt apud Niceam ciuitatem supradictam cccxviii episcopi in unum congregati, quorum nomina cum prouinciis et ciuitatibus subter adnexa sunt: sed studiosi serui Dei magis curauerunt orientalium nomina episcoporum conscribere, propterea quod occidentales non similiter questionem de heresibus habuissent.

Θ *t* **Q** (Γ Δ Σ Υ Φ Ω) **Hec est fides** *usque ad* **habuissent** Θ *t* **Q**: *om totum comma* **M**, *unde ipsi Caeciliano sine dubio abiudicandum est* 2. **patres**: *om* Θ priquidem Γ* prius quidem Γ[2] 4. **creaturam**: + esse Ω 5. **heresem**: *excidisse uidetur ob homoeoteleuton* (*teste col III*) *ipsorum index hereticorum* 6. **catholicam**: + fidem et Ω 7. **quas** Θ *t*: quam (+ heresem Ω) **Q** 9. **Niceam** *t* **Q** (*cf col III*): Nicena Θ *cf p* 104 *l* 18 *n* **supradictam** (-tum Γ*) *t* **Q**: supradicti Θ *sed nulla in superioribus apud cod* Θ *episcoporum mentio* (*in exemplari fortasse* supradict̄) 11. **prouinciis**: + suis Ω 12. **subter adnexa sunt** *t* **Q** (*cf col III*): in exemplaribus continentur Θ (*quippe qui ipsa nomina omittat*) 16. occidenta*les* Δ *in ras* 17. heredibus Γ* **habuissent**: + hinc est quod numerus nominum cccxviii minime constat Ω

Sequuntur nomina episcoporum tum apud **Q** (*pp* 37–91 *supra*) *tum apud t* (*pp* 99–101); *apud* Θ *haec tantum* (*cf pp* 37 99) Osius Cordubensis episcopus dixit: Sic credo quemadmodum superius dictum̄ est. Similiter et Auitus et Vincentius prb̄ urbis Rome dixerunt et subscripserunt

Θ Υ 2. aduersarrium Θ 5. heresim Υ 10. epic̄: Θ 15. conscriuere Θ 17. eresibus Θ

[**Excerptum e Gelasio Cyziceno** *Historia Nicaeni Concilii* ii 26]

Αὕτη ἐστὶν ἡ πίστις ἣν ἐξέθεντο οἱ ἐν Νικαίᾳ ἅγιοι ἡμῶν πατέρες οἱ ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι· πρῶτον μὲν κατὰ Ἀρείου βλασφημοῦντος καὶ λέγοντος κτίσμα τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ κατὰ Σαβελλίου τε καὶ Φωτεινοῦ καὶ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως καὶ Μανιχαίου καὶ Οὐαλεντίνου καὶ Μαρκίωνος καὶ κατὰ πάσης δὲ αἱρέσεως ἥτις ἐπανέστη τῇ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ· οὓς κατέκρινεν ἡ ἐν τῇ Νικαέων πόλει συνηγμένη τῶν ἁγίων ὀρθοδόξων σύνοδος, ὧν τὰ ὀνόματα καὶ τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν ἐστιν ὑποτεταγμένα.

Excerptum Gelasianum, e Labbe-Coleti II 233 *Mansi* II 880 *desumptum, hic imprimendum curaui, quo utrique interpretationi latinae conferatur graeca epilogi huius symbolo subiecti origo: quem epilogum apud graecos aliunde quam e Gelasio frustra quaesiui, apud coptas tamen et armenios inueni* (*Pitra,* Spicilegium Solesmense I 514: *Gelzer Hilgenfeld et Cuntz,* Patrum Nicaenorum nomina, *p* 184)

[III (**Prisca**)]

Additamentum hoc in codd **v** (**Priscae**) *et* V **Sp** (**Isidori**, *uide Appendicem* IX) *exstat*

Haec est fides quam exposuerunt patres primum quidem aduersus Arrium blasphemum dicentem creaturam esse Filium Dei, et aduersus omnem heresem Sabelli Fotini Pauli Sammosateni Manichaei Valentini Marcionis, et aduersus omnem omnino heresem si qua insurrexerit contra catholicam et apostolicam ecclesiam, quas omnes condemnarunt Nicaeam congregati episcopi cccxviii quorum nomina et prouinciae infra scripta sunt. sed plerique studiosi Dei serui magis curam gesserunt orientalium episcoporum nomina describere, propter hoc quod occidens non similiter inquisitionem de heresibus habuerit.

EXPLICIT

V E *u v w* **Haec est fides** *usque ad* **habuerit v** V **Sp** : *om totum comma* J (*cum Att et Ing*) *unde Priscae sine dubio abiudicandum est*

1. **Haec est** : Incipit **v** *quippe qui comma hoc symbolo praemittat non subiungat: nempe totus ordo rerum in codicibus istis u v w mirum et insolitum se praebet:* (i) Incipit fides quam exposuerunt *etc*, (ii) Incipit praefatio eiusdem : Concilium sacrum *etc* (*p* 105), (iii) Incipit statuta : Credimus in unum Deum *etc* (*p* 107), (iiii) Incp canones uel statuta supradicti concilii : Cum conuenisset *etc* (*p* 105), (v) Incipiunt capitula Nicheni concilii : *sequuntur capitula* (*p* 144), *canones* (*p* 113), *nomina episcoporum* (*p* 35) 2. **patres** : + cccxviii aput Niciam congregati **v** 3. **creaturam esse** V **Sp** : *tr* esse creaturam **v** 5. omnes hereses E 12. prouincia *v** 13. **infra** : *om* Sp-ed (*non enim apud* **Sp** *scripta sunt nomina*) **scripta** *u v** : scriptae v^2 *w* scribti V conscriptae **Sp** 14. *tr* serui Dei **Sp** 17. **hoc quod** : *om w*

EXPLICIT : *om* **Sp** (*habent* et subscriptiones *sine ipsis nominibus aem- alv- esc- mat- toll-ed*)

---

4. aduersum *v w* 5. sabellii E *v w* fortini *w** 6. samosetani E samusteni *u* amusteni *v w* manichei E **v** 7. martionis E macironis Sp-ed aduersum *u* 11. nicheam *u v* nicea *w* 12. cccxviiii *w* 13. scribt. V

I (Caeciliani)

INCIPIVNT CONSTITVTA

Incp: canon primus synodi Nicene, ubi qui se ipsos castrauerunt ad ordinationem uenire non licere Θ ; *om t*

1 De eunuchis.

Si quis egritudine faciente a medicis ita forte curetur ut nato in locis uulnere opus sit testiculos amputari aut si cuiquam uiolenter a barbaris fiat, maneat in clero. sin uero sanus aliquis se ipsum absciderit, hunc in clero manere non oportere ac de cetero nullum talium admitti debere. sicut enim hoc manifestum est abscidentes sese abiciendos esse; ita si quis a barbaris aut a dominis forte castrentur, inueniantur autem alio modo digni, admittantur ad clerum.

de quis . . castrentur *uide Addenda p* 150

II (Attici)

INCIPIVNT CONSTITVTA PATRVM in magna et sancta synodo apud Niceam ciuitatem Bythiniae quae de greco translata sunt a Philone et Euaresto Constantinopolitano

1 De his qui se absciderunt aut castrauerunt.

Si quis per languorem a medicis sectus est aut a barbaris abscisus, iste remaneat in clero. si quis autem sanus se abscidit, istum in clero positum abstinere oportet et de cetero nullum talium debere promoueri. sicut autem hoc manifestum quia de his qui hanc rem excogitant et audent se abscidere dictum est; sic eos qui a barbaris aut a dominis castrati sunt, inuenientur autem alias digni, tales ad clerum adplicat canon.

Θ ϝ Υ W *t* INCIPIVNT CONSTITVTA ϝ Υ : *om* Θ W *t*
1: III (*quasi praefatio canon primus symbolum canon secundus sit*) W ; *om* (*et sic semper*) *t* **De eunuchis** ϝ Υ : + qui se ipsos abscidunt Υ ; *om* W *t*; *de* Θ *uide marg* 1. egritudinem Θ 2. **ut** : et Θ 4. **si cuiquam** : sicut quam ϝ 6. **aliquis** : *om* Υ* exciderit Θ 8. **ac . . . debere** : *om per homoeoteleuton* Θ 10. **est** : *om* Θ **sese** : se Θ 11. **abiciendos** : abscidendos ϝ manifestos Θ **si quis** : si qui Υ^2 *t*, *sed uide Addenda p* 150 aut a barbaris Υ *t* 12. **a dominis** : ab homines W **forte** : *om* Θ castrantur Θ 14. in clero ϝ W

Θ ϝ Υ *In re orthographica codicis* Θ *Veronensis lectiones plerumque accepi*
1 1. aegritudine ϝ Υ 3. tesculos ϝ* 4. ˢi Θ 5. manea Θ 6. aliqui se Θ 9. amitti W 10. manifestu Θ abscidente se Θ 14. admitantur Θ

Incipiunt *usque ad* **de greco** : Cui symbolo **M E** φ (-um E*) fidei etiam exemplaria statutorum adnexa sunt quae in magna et sancta sinodo apud Niceam ciuitatem metropolim prouintiae Bitiniae constituta sunt et de greco **Sp** 4. Filone E φ 5. **et Euaresto** : euares|ad M et Efaristo E et Euaristo φ
1 abscidunt φ castrauerint E φ 1. **per languorem** : languore E per languore ? φ* 2. **est** : *om* M 5. **et** : *om per homoeoteleuton* E 6. **promoueri** : prohibere E 7. **manifestum** : + est E φ 8. **quia** : quod Sp-ed 9. **et audent** : audent E audentque φ Sp-ed 10. **sic** : si E φ 11. **inuenientur autem M** : inueniuntur autem E si inueniuntur φ et inueniuntur Sp-ed 12. **alias** : *om* **Sp**

In re orthographica textum secundum M *Rhenanae originis codicem constitui*

III (Prisca)

De his qui se ipsos abscidunt uel eunucizant, in totum ad clerum admitti non debere.

Si quis per languorem a medicis sectus est aut a barbaris abscisus, iste remaneat in clero. si quis autem sanus se abscidit, etsi in clero positum abici oportet et ceteri nullum ex his debere promoueri. sicut autem hoc manifestum est de his qui se audent abscidere, ita eos qui a barbaris aut a dominis castrati sunt, inuenientur etiam ali*as* tales digni, ad clerum adplicat canon.

Orthographiam codicis J *recepi*

Notandum est correctorem codicis w nonnulla de Attico mutuatum esse: ea tamen praetermisi

1 De eunuchis qui se ipsos absciderunt. Si quis se ipsum absciderit uel eunuchizauerit omnino ad clerum admitti non debet (debent *v**) quod si per languorem *etc v* eucizant *u* a clerum *w** **debere** J: debent **v** 2. secutus *u* 3. maneat *v* in clerum *w* 4. abscidet *v** absciderit *w* 5. **positum**: positus fuerit *v* **ceteri** *codd: aduerbii formam habes alibi quod sciam inauditam* 6. commoueri *w* 9. **a dominis**: a domino suo *v* ad homines *w* 10. inueniuntur *v* inuenietur *w* 11. **alias tales** *Justel cf Att*: alios tales J *u v** (tales alios *w* aliqui tales v^c) applicant *u v* 12. canō *u* canones *v*; *om w*

IV (codicis Ingilrami)

III De his qui se ipsos abscidunt uel eunicizant, in totum ad clerum admitti non debere. (*de titulis uide Addenda p* 150 *et cf* Q *p* 165)

Si quis autem incurrerit in ualetudine et necessitate cogente a medicis fuerit sectus, aut *a* dominis suis aut a barbaris eunucizatus, hic manet in clero. si quis autem sanus ipse se absciderit et inuentus fuerit in clero, oportet eum a loco abici et de cetero nullum huiusmodi oportere suscipi. sicut autem de his manifestum est ut si quis ausus fuerit abscidere se abiciatur, sic itaque si quis aut a barbaris aut a dominis suis castrati sunt, prouata uita eorum suscipiendos esse in clerum censemus.

III 3. **a** *scripsi: om cod* 4. eunuchizatus I^2 13. **prouata** *cod: sc* probata

Canonum Nicaenorum exstant apud epitomen Hispanam (*Maassen p* 646) *compendia duo, quorum alterum conicio ab interpretatione pendere codicis Ingilrami et ideo ad calcem paginae exprimendum censui: de altero uide Rufinum infra pp* 153 179 *Epitome*

II De libro Conplutensi: Ex concilio Nicheno uel aliis conciliis.

I Qui se absciderit, nullatinus accipiatur in clero; qui ab aliis, recipiatur.

In re orthographica contuli cod U *tantum* U Z *h*

De: ex *h* lib Z Conpluiense Z Cōpluensi h^* Cōpluiensi h^2 Nicheneo U

I: *tr numerum ante* Ex concilio Nicheneo U Quis se U absciderint nullatenus recipiantur in clerum *h* **qui**: + uero *h* recipiantur *h*

I (Caeciliani)

De neophitis : + utrum admitantur ad clerum Θ *t*

II De neophitis.

Quoniam multa sepe siue necessitate siue cogentibus quibusdam facta sunt extra ecclesiasticum canonem, ut homines uenientes de gentili uita simul accesserint ad fidem, et in breui tempore postquam baptismum fuerint consecuti ad sacerdotium uel presuiterii uel episcopatus promoueantur; placuit nihil fieri tale de cetero, quia et longiore tempore ut diucius caticizentur est opus antequam baptizentur, et posteaquam fuerint baptizati diu sunt conprobandi: manifestum est enim apostolicum dictum NON NEOPHITVM NE INFLATVS IN IVDICIVM CADAT ET LAQVEVM DIABOLI. quod si procedente tempore peccatum aliquod quod animae noceat inueniatur circa personas huiusmodi et a duobus uel tribus testibus arguantur, recedant de clero. qui autem extra haec fecerit, uelut audacter contrarius magne synodo, ipse clericatus periculum sustinebit.

1 Tim iii 6 *uide Addenda p* 150

Θ ϝ Υ W *t* II : IIII W ; *om t* 8. **uel M** *t* : *om* Θ praesbiterium ϝ W 9. promoueatur $ϝ^*$ 10. *tr* tale fieri W **et** *t* Υ^2 *cf Att* (*Gr* καὶ γὰρ καί) : ae Θ^* e Θ^2 in ϝ W ; *om* Υ^* 12. *tr* opus est W 13. postquam ϝ W 15. *tr* enim est Θ 16. inelatus ? Θ^* 18. procedentem Θ^* praecendente $ϝ^*$ procedenti *t* 19. animo Θ 20. nocere ϝ 22. **de** : a *t* 24. synodi **M**

Θ ϝ Υ II neofitis ϝ 1. sepae ϝ saepe Υ 5. s^imul Θ adcesserint ϝ 7. a^d Θ 8. praesbit. ϝ praesbyt. Υ 11. longiori Υ W diutius ϝ Υ catacizentur ϝ cathezizentur Υ^* cathecizentur Υ^2 13. $fueri^{nt}$ Θ 14. conprouandi Θ 16. neofytum ϝ 18. diauoli Θ diabuli ϝ 24. magnae ϝ Υ 25. pericolum ϝ sustineuit Θ

II (Attici)

II De his qui ex ethnicis post baptisma statim ad clerum adplicantur.

Quia multa aut ex necessitate aut aliter festinantibus hominibus facta sunt contra canonem aecclesiasticum, ut homines ex gentili uita nuper accedentes ad fidem et in paruo tempore cathecizati statim ad spiritale lauacrum ducantur, et simul cum baptizati fuerint promoueantur ad episcopatum aut praesbiterium; bene haberi placuit de cetero nihil tale fieri. nam et tempore opus est ei qui cathecizatur et post baptisma adprobatio amplior: manifesta etenim est apostolica scribtura quae dicit NON NEOFFITVM NE FORTE STVPORE DVCTVS IN IVDICIVM INCIDAT ET LAQVEVM DIABVLI. si autem procedente tempore aliquod animae peccatum inueniatur circa huiusmodi personam et conuincatur a duobus aut tribus testibus, iste cesset a clero. si quis autem praeter haec facit, quasi aduersus magnum concilium superbiens, ipse periclitabitur de clero.

II **ethnicis** : ethicis M^* eunuchis E **statim** : tum E ; *om* φ 1. **ex** : *om* E φ 2. festinantes E 5. **nuper** : per E 9. **aut** : + ad **Sp** 10. habere φ Sp-ed 13. adprobatione ampliore φ 16. **stupore ductus** : in superbiam elatus (= *Vulg*) **Sp** 19. animi E φ 22. **duobus** : uobis E **aut** E φ : a M uel Sp-ed **iste cesset** : decesset E φ 23. qui $φ^*$ 24. **quasi** : qui E aduersum E φ magno concilio E 25. superueniens **Sp** M E φ

II **post** : pot M 16. neofitum M^2 M

III (**Prisca**)

II. De neophitis qui post baptisma ad clerum adplicantur.

Plurima siue necessitate aut aliter festinantibus hominibus facta sunt extra canonem eclesiasticum, ut homines ex gentili uita nuper accedentes ad fidem et pauco tempore cathecizati statim spiritale lauacrum accipiant, et cum baptizati fuerint promoueantur ad episcopatum aut praesbyterium; bene haberi placuit de cetero nihil tale fieri. nam et tempore opus est ei qui cathecizatur et post baptisma adprobatio amplius: manifesta etenim est apostolica scribtura quae dicit NON NEOPHITVM NE FORTE STVPORE DVCTVS IN IVDICIVM INCIDAT ET LAQVEVM DIABOLI. si autem procedente tempore animae aliquid peccatum inueniatur circa aliquam personam et conuincatur a duobus uel tribus testibus, cesset iste a clero. si quis autem praeter haec facit, quasi aduersus sanctum et magnum concilium superuiens, ipse se periclitans priuabitur a clero.

Juvw II 1. **Plurima**: *praem* Si quis neophytus post baptisma ad clerum adplicantur (-catur v^2) *v* 6. cathathizatis *u* spiritalem *w* (v^*?) 9. **aut**: +ad **v** habere *u* 10. tali *w* 11. **ei**: et *v* 16. doctus v^* in iudicio *v* 17. **et**: in v^2 et ad *w* 18. procidente *u* v^* procidentem v^2 precidentem w^* 24. **superuiens** (*sc* superbiens) J: superueniens **v** 25. **se**: *om w* **clero**: celo *u*

IV (**codicis Ingilrami**)

IIII De neophitis neque eps neque pbr ordinari.

Plurima, siue necessitate cogente siue alias coacti, ab hominibus commissa sunt contra disciplinam et regulam ecclesiasticam, ut quosdam homines a conuersatione gentili repente accedentes ad credulitatem modico tempore cathacizatos statim ad spiritalem lauacrum cogant accedere, et mox baptizatos multos ad episcopatum uel presbyterium uenire coga*n*t; bene habere placuit de cetero nihil tale committi uel fieri. tempus enim debet probare cathecuminum, et post baptismum experimentis multis probari: manifesta est enim apostoli scribtura dicentis [NON NEOPHITVM NE FORTE INFLATVS IN IVDICIVM INCIDAT DIABOLI] si quidem praecedente tempore *mor*tale aliquid delictum admiserit haec eadem persona et accusetur a duobus uel tribus, huiusmodi priuabitur a loco.

1 Tim iii 6 *uide Addenda p* 150

V De uindicta eorum qui contra canones fecerint.

Si quis autem contraria his egerit resistens huic magno et sancto concilio, ipse se in periculo mittens priuabitur a clero.

IIII 2. **coacti** *cod: sc* 'homines commiserunt' I 11. **cogant**: cogat *cod* 17. **non neophitum ... diaboli** *in margine tantum scribuntur quamuis manu simili* 19. **si quidem** *scripsi*: quidem si *cod* 20. **mortale** *conieci cf Isid*: tale *cod*; *Gr* ψυχικόν

II Gentiles caticizatus baptidietur et baptidiatus in sacerdotio non promoueatur. *Epitome*

+Si quis probatus fuerit in animal conuersatus, deponatur.

II 2. proucatur *h* 4. **animal** UZ: animale *h*; U Z *h* *lectio ex* animac (*Cacc et Att uidetur defluxisse*

I (Caeciliani)

De non cohabitandum mulieribus nisi certis Θ; *om (spatio relicto) t*

III Quae mulieres cum sacerdotibus habitent.

Abnuit ex toto adque proibuit magna synodus neque episcopo neque presbytero neque diacono neque prorsus cuiquam clerico licitum esse cum mulieribus conuersari, preter matrem sororem germanam et amitam aut eas solas personas de quibus nulla possit esse suspicio.

De constituendis episcopis Θ *t*

IIII De ordinandis episcopis.

Episcopum conuenit maxime quidem ab episcopis qui sunt intra prouinciam omnibus ordinari. si autem deficile sit hoc ipsum aut propter cogentem necessitatem que fieri expectat sacerdotem aut propter itineris longinquitatem, de omnibus tres in unum congregati, consentientibus per epistulas ceteris qui absentes fuerint electioni eius qui habet ordinari, ordinare debebunt. confirmationem sane ordinati in unaquaque prouincia metropolitano episcopo reseruandam.

expetat Θ *t*

habuerit (-int Θ) Θ *t*

II (Attici)

III De commanentibus cum mulieribus.

Interdixit omnimodo sanctum concilium neque episcopum neque praesbiterum neque diaconum neque ex toto eum qui in clero est habere secum subintroductam, nisi forte matrem aut sororem aut tiam aut eas solas personas quae refugiunt omnem suspicionem.

IIII De ordinatione episcoporum.

Episcopum oportet maximae quidem ab omnibus qui sunt intra prouinciam episcopis ordinari. si autem difficile erit hoc aut propter urgentem necessitatem aut propter longitudinem itineris, omnimodis tres in unum conuenientes, consentientibus et his qui absentes sunt episcopis et spondentibus per scripta, tunc manus inpositionem fieri. confirmatio autem eorum quae fiunt danda unicuique suae prouinciae metropolitano.

Θ ϝ Υ W *t*

III: v W; *om t* 1. Annuit ϝ* prohibet *t* 2. **episcopo neque**: *om per homoeot* ϝ W 3. **neque** 1°: nec *t* 6. **sororem germanam** (*cf Ing p* 117 germana tia) *sc* 'sororem ueram' (*uide Gall p* 186) *sanguine non religionis tantum nomine coniunctam: cf anglice* 'cousin-german' 7. **et**: aut Υ eis solis personis Θ

IIII: vi W; *om t* 2. ab episcopo Θ 3. **omnibus**: *praem* ab ϝ 4. **aut**: *om* Θ 6. expetat (-ta^{t} Θ) Θ *t* 7. longitudinem Θ 9. ceter*is in ras ut uid* Θ **qui**: que Θ* 10. electionem de quo Θ 11. **ordinari**: *om per homoeoarcton* Θ 14. **episcopo**: *om t* reseruanda **M** seruandam *t*

Θ ϝ Υ

III 1. atque Υ prohibuit ϝ Υ 3. prbo Θ ϝ Υ diac̄ ϝ 6. praeter ϝ Υ

IIII 1. maximae ϝ 3. prouintiam ϝ 4. dificile ϝ Υ 5. quae ϝ Υ 8. **tres**: iii Θ 9. epistolas Υ 12. sanae ϝ 13. prouintia ϝ

M E φ

III *Tit* De subintroductis mulieribus (=*Dion*) M E φ Sp-ed *cum alv* 5. *tr* subintroductam secum Sp-ed **subintroductam**: + mulierem (=*Dion*) φ **nisi**: si M 6. **aut** 2°: + etiam φ Sp-ed; *om* E **tiam**: amitam (=*Dion*) φ; + aut materteram Sp-ed *cum alv*; *om* E 8. omnes suspiciones E φ

IIII 1. **quidem**: + qui E 4. **hoc**: *om* E φ; *praem* haec *ante* difficile (*cf Dion*) φ 5. **urgentem . . propter**: *om* M* (*corr m p*) 7. tribus . . conuenientibus (=*Dion*) φ 9. respondentibus Sp-ed *cum aem* **per scripta** M E φ *ger-ed*: per scriptum Sp-ed *et aem* praescripta *alv-esc- mat-ed* per scripturas *toll-ed* 11. **confirmatio** *usque ad* **metropolitano**: Ex niceno (nicheno L[2]) concilio. Inter alia ad locum. Confirmationem eorum quae fiunt dandam uniuscuiusque suae prouintiae (prouintia L*) metropolitanae L *cf pp* 103 120 12. **quae**: qui E 13. **metropolitano**: + episcopo Sp-ed

§ L ¶ L

M

III 1. omnimo M* 3. prbrem E

IIII 1 maxima E 3. ep̄s E φ 6. omnismodis Sp

III (Prisca)

III De commanentibus.

De mulieribus quae cum episcopis uel praesbyteris uel diaconibus commorantur siue uiduae siue uirgines, interdixit omnimodo sanctum et magnum concilium neque episcop*o* neque praesbyter*o* neque diacon*o* neque ex his qui in clero sunt licere secum commanere, praeter forte sororem aut tiam aut solas personas quae refugiunt omnem suspicionem.

IIII De ordinandis episcopis.

Placuit autem ut ab omnibus episcopis qui sunt in prouincia ordinari episcopum. si autem difficile erit hoc aut propter urguentem necessitatem aut longitudinem itineris, omnimodo tres in unum conuenientes oportet constitui episcopum, consentientes et hii qui absentes fuerint per scribta sua tamquam se praesentes; confirmationem autem eorum quae fiunt habentes uniuscuiusque prouinciae metropolitani.

J *u v w* III *Tit* De subintroductis mulieribus *v*, *cf p* 144 1. Quicumque episcopus aut presbyter aut diaconus cum mulieribus commoratur siue *etc v* 2. praesbb J diacones *u* diac *w* 3. *tr* uirgines siue uidue *u* **siue** 2°: uel J 5. **concilium**: + ut **v** 6. **episcopo . . . praesbytero . . . diacono** *Justel*: episc . . . praesb . . . diac J eps . . . prbt . . . diac̄ (diaconus *u* diacon⅃ *w*) **v** 7. **ex**: et *u* 8. liceret *v w* manere **v** 9. **tiam**: tyama *u* amitam *w* = *Dion* sola *u* 11. suspectionem **v**

IIII 4. fuerit **v** **aut**: autem *w*; *om* J 7. constituit *u* episc J 8. **et hii qui absentes**: *om per homoeoteleuton* J 9. **per scribta**: prescripta *u* 10. confirmationes *w*² (-one? *w**) confirmantes *v* 11. **quae**: qui J 12. **habentes**: + auctoritatem J

IV (codicis Ingilrami)

VI De mulieribus quas synectas [*sc* synesactas] uocant.

Quaecumque episcopis uel presbyteris et diaconibus commorantur, siue uiduae siue uirgines haec, in totum censuit hoc sanctum et magnum concilium nullum sibi praesumere hoc uel licitum esse, eis maxime qui in clero sunt constituti; nisi forte aut soror sit aut germana tia *aut* haec personae tantum quae fugiant suspicionem. aliae uero personae fugiendae sunt quae maximam adferunt suspicionem.

de germana *uide Caec can* III *l* 6 (*p* 116)

VII De episcopis a conprouincialibus ordinari.

Episcopum oportet ab omnibus episcopis qui sunt in prouincia sub qua agitur ordinari. si autem difficillimum est aut urguens necessitas fuerit aut per longinquitatem itineris, omnino tamen tribus episcopis praesentibus oportet constitui episcopum, consentientibus et his qui absentes fuerint per scribta sua ordinationem fieri tamquam se praesentes;

VIII De potestate metropolitani.

Habentem potestatem eum qui in ampliori ciuitate prouinciae uidetur esse constitutus, id est in metropolim.

I

VI 1. pbris *cod* 8. germani? *cod** 9. **aut** *suppleui*: *om cod*

VII 1. episcopus *ut uid cod**

Epitome

III Mulier non habitet cum quemquam de clero, nisi tia ameta et soror.

IIII Episcopus sine metropolitani conschientia non ordinetur et omni concilii episcoporum consensus, presentes uero uel tres.

U Z *h*

III 1. quoquam *h* 2. **tia ameta et soror** Z: hiamma et soror *ut uid* U soror amita et mater *h*

IIII 1. metropolitano *h** 3. **concilii** U: consilii Z consilio *h* **consensus**: *om h* 4. **uero**: + duas *h* **tres**: + excipiatur *h*

I (Caeciliani)

De is (his *t*) qui ab episcopo suo excomunicantur Θ *t*

V De excommunicatis.

De excommunicatis siue in clero siue in populo in unaquaque prouincia sententia synodalis obtineat, ut qui ab aliis excommunicati episcopis fuerint non admittantur ab aliis. requirendum tamen examinandumque est diligentius ne leuitate quadam aut pusillianimitate episcopi sui sit a communione remotus. itaque ut talium causarum decenter examinatio uentiletur, bene placuit singulis annis in unaquaque prouincia bis in anno synodum fieri: ut omnium de eadem prouincia episcoporum congregatione facta inquisitiones huiusmodi peragantur, adque ita si offendisse episcopum suum manifeste fuerint deprehensi rationabiliter ab omnibus communione priuentur, donec aut simul cum omnibus aut ipse solus episcopus, cuius uel clericus uel laicus excommunicatus fuerit, humaniorem de eo ferat forte sententiam. synodi autem fiant, una quidem ante quadragesimam ut omnis fatigationis excusatione sublata purissimum munus offeratur Altissimo, altera uero circa tempus autumni.

II (Attici)

V De excommunicatis.

De his qui excommunicantur, siue de clero sint siue de laico agmine, ab episcopis per singulas prouincias, obtineat sententia iuxta canonem eos qui ab aliis abiciuntur ab aliis non recipiendos. requiratur autem ne pussillanimitate aut pertinacia aut aliqua alia episcopi molestia excommunicati sunt. ut ergo hoc decentius inquiratur, bene haberi placuit singulis annis per singulas prouincias bis in anno concilia fieri: ut omnibus simul episcopis in unum congregatis tales questiones inquirantur, et ita qui manifeste offenderunt episcopum rationabiliter excommunicati apud omnes esse putentur, quamdiu aut in communi aut episcopo placeat humaniorem pro his ferre sententiam. concilia autem fiant, unum quidem ante quadragensimam ut omni pusillanimitate sublata munus mundum offeratur Deo, secundum autem circa tempus autumni.

Θ *F* Υ W *t* V: VII W; *om t* 1. **De excommunicatis**: *om per homoeot F* W 4. epis Θ* epi Θ² 8. pusillianimitatem epīs suis ita W 9. a communionem Θ* 10. **ut talium**: uitalium *F* W 13. in annum **M** 14. **prouincia episcoporum**: prouinciarum Υ* (*corr m p*) 17. offendisset *t** 18. **suum**: *om* Θ 19. **rationabiliter**: *om t* 24. **forte**: fortem Θ*; *om F* W 26. omni *t*

Θ *F* Υ V 1. de excomunicatisiue Θ 2. prouintia *F* 3. optineat *F* Υ 4. excomunicati Θ 5. admitantur Θ 8. pusillanimitate *F* Υ 12 *et* 14. prouintia *F* 15. inquisitionis *F* 17. atque Υ 18. manifestae *F* depraehensi *F* 21. epis Θ 25. antequamidragensimam *F* 28. oferatur Θ

M E ϕ V 4. sententiā M canones **Sp** 5. qu'ab M 8. *tr* alia aliqua **Sp** 9. **sunt**: sint Sp-ed; *om* E ϕ; *praem* uideantur *ante* excommunicati ϕ 10. requiratur E ϕ bene habere E ϕ 11. **placuit**: *nouum titulum* VI De concilio celebrando *inserit* (*sed uide can* vi *tit*) **Sp** 13. **fieri ut**: fierit E 15. inquiratur E **qui**: + suum ϕ 16. offenderint E ϕ **episcopum**: ab episcopo M 18. **in**: *om* M* commune ϕ communione E 19. episcopum E 20. concilii M 22. quadragensima E 24. dño ϕ

M V 12. **bis**: ibis M 23. subla E

III (Prisca)

V De his qui excommunicantur per singulas prouincias,

siue de clero sit siue de laico agmine, ab episcopis per singulas prouincias, obtineat sententia secundum canonem eos qui ab aliis abiciuntur ab aliis non suscipiendos. requirantur autem ne pusillianimitatem aut pertinaciam aut aliquo alio episcopi odio excommunicati sunt. ut autem hoc decentem adquisitionem accipiat, bene haberi placuit ut singulis annis per singulas prouincias bis in anno concilia fieri: ut, omnes simul episcopi in unum congregati, tales quaestiones inquirantur, et si quis incunctanter offenderint episcopum suum, et rationabiliter excommunicati apud omnes esse probatum et omnium consilio innotescat, quamdiu episcopo placeat humaniorem pro his ferre sententiam. concilia autem fiant, unum quidem ante quadragensimam ut omnium animositate amputata munus mundum offeratur Deo; secundum uero fiat circa autumnum tempus.

J*uvw* V **De his**: De excommunicatis. His (hi v^2) *v* 1. **sit**: *om v* 2. ab eppos *v* 3. **obtineat** *Justel cf Att*: obtineant *codd* sententias *u* sententiam *v w* 4. canone J **eos**: + uero J, autem *v* 5. suscipiantur *v* suscipiendos aut admittendos J 6. pusillianimitate *u v* 7. pertinacia *v* *tr* alio aliquo *u w* aliquis ab aliquo episcopo *v* 8. odie *u* hodie *v* 9. **sunt v** = *Att*: sint J dicentem *u v* dicente *w* 10. habere *w* 11. **ut**: et J 13. fierit? J* eppis *v* 15. inquirant J **et**: *om* v^2 qui J *w* . 16. offenderit *v* episc J 17. excommunicari **v** 19. concilium *v** *w* innotescant *v** 21. finiant *w* 23. **omnium**: *om* **v** animositatem amputatam *w* 24. offerantur *w* secundus *v** 26. temporis *v*

IV (codicis Ingilrami)

VIIII De his qui excommunicati sunt ab episcopis suis.

De his qui excommunicati fiunt, siue qui in clero siue qui in laico ordine, ab his qui in prouincia sunt episcopi, teneat sententia ut qui ab aliis incommunicati facti fuerint ab aliis non suscipiantur. perrogentur autem ne forte propter contentionem aut inimicitiam aut aliquam animositatem episcopi facti sunt incommunicati. ut ergo de omnibus congruens interrogatio fieri uideatur,

X De synodo **bis [nobis *cod**] in anno per unamquamque prouincia*m* [prouincia *cod*] celebrando.

Placuit per singulos annos in singulas prouincias dua concilia fieri: ut simul omnibus episcopis conuenientibus totius prouinciae haec omnes questiones interrogentur, ut qui manifeste inuenti fuerint deliquisse uel offendisse episcopum suum aut certe grauiter deliquisse aput eos, constet eos esse incommunicat*os*, donec omnium consilio uel episcopo eorum placeat humaniorem aduersus eum proferre sententiam. concilia autem fiant, unum ante tesseraconsten, *u*t omnium animositate anputata purum et inmaculatum sacrificium offeratur Deo; secundum uero fiat post autumnum.

VIIII 4. **ut**: aut *cod*
X 2. **dua** *cod cf Epit infra: uide Neue-Wagener* Formenlehre ii 277 *ed* 3 (*Berolini* A.D. 1892) 9. incommunicatus *cod* 14. **tesseraconsten**: tessera constent *cod* **ut**: et *cod* animositate * * ? *cod*

V Excummonicatum alius sacerdus non recipiat. *Epitome*

\+ Dua concilia fiant in anno, unum ante quatragisima, aliut post autumnum.

V 1. **Excummonicatum ... recipiat**: *om h* 3. U Z *h* **Dua** U *uide Ing* x 2: duo Z *h* fiat U faciant *h* **unum** *h*: uno U Z 4. quadragesmiam *h* **autumnum**: quatragisima (*iterum*) U

I (Caeciliani)

VI De primatibus qui ad quasdam pertinent ciuitates.

Antiqua per Egyptum adque Pentapolim consuetudo seruetur ut Alexandrinus episcopus horum habeat sollicitudinem, quoniam et urbis Rome episcopo similis mos est ut in suburbicaria loca sollicitudinem gerat; necnon et apud Antiochiam itaque et in aliis prouinciis propria iura seruentur metropolitanis ecclesiis. sit autem manifestum omnibus quod si quis citra arbitrium metropolitani episcopus fuerit ordinatus, constituisse magnam synodum ita factum esse episcopum non oportere. et ideo si communi*s* omnium sententia rationabiliter habita et secundum ecclesiasticum canonem fuerit, et duo aut tres

Egyptum : + hac (ac Θ² et *t*) Libiam Θ *t* = *Gr*
sollicitudinem : potestatem Θ *t* = *Gr*
episcopo : *om* Θ *t*
ut . . . gerat : *om* Θ *t* = *Gr* *cf Addenda p* 150
apud Antiochiam : Antiochie Θ *t*
om metropolitanis Θ *t* = *Gr*

Θ *F* Υ W *t* VI : VIII W; *om t* **qui . . . ciuitates** : *om* Θ 1. Antiquam Θ 8. **itaque** Θ Υ *t* : *praem* ita est *F* W **in** : *om* *F* W **aliis** : + propriis W 12. eps Υ W *t* episcopi Θ *F* 13. **constituisse magnam synodum** *t* : constituisse magna synodum **M** constituit magna synodus Θ 15. **si** : *om* *F* W **communis** *scripsi* : communi *codd* : *nisi malis* communi omnium sententia . . . habita . . . fuerit ut : *codicum lectionem si obtines integram, uocem* communi *aduerbialiter necesse est intellegas* (*contra Gr* τῇ κοινῇ πάντων ψήφῳ) 18. **et** Θ Υ *t* : ei *F* W

Θ *F* Υ VI 1. aegyptum *F* Υ atque Υ 5. romae *F* Υ 7. antiociam *F* 8. prouintiis *F* 11. **citra** : cetera *F* 13. mana Θ*

II (Attici)

VI. De primatibus qui ad quasdam pertinent ciuitates.

Antiqui mores obtineant qui apud Aegyptum sunt et Libiam et Penthapolim ut Alexandriae episcopus omnium habeat sollicitudinem, quia et urbis Romae episcopo similis mos est. similiter autem et circa Anthiociam et in ceteris prouinciis priuilegia propria reseruentur metropolitanis aecclesiis. omnino autem manifestum est illud quia, si quis praeter consilium metropolitani factus fuerit episcopus, talem concilium magnum definiuit non debere esse episcopum. si uero communi omnium decreto rationabili et secundum canonem aecclesiasticum

VI *Huiusce canonis prima pars a Bonifacio episcopo Carthaginensi adlegata* (*uid pp* 103 116) *ita in Vat Pal* 574 (L : *fol*. 119 *b*) *exstat* : De praecipuis honoribus qui maiores eclesias gubernantibus epis constituti sunt. Antiqui mores obteneant qui apud Aegyptum sunt ut Alexandriae eps omnium habeat potestatem, quia et urbes Romae eps hoc solitum est. similiter autem et circa Anthiochiam et in ceteris prouinciis priuilegia seruentur eclesiae M E ϕ L ¶ L

Tit De priuilegiis quae quibusdam ciuitates conpetunt (*sed sine numero : cf Dion*) ϕ de primatibus episcoporum metropolitanorum Sp-ed; *om* (*uide can* v *l* 11) E **De** : *om spatio relicto* (*nisi euanuisse credas, quod haud raro fit, litteras rubricatas*) M ciuit M 1. **antiqui** : qui E **qui** : quia ϕ* 2. **et Libiam et** M ϕ : Libiam et Sp-ed et Libiam E 3. Pentapoli E 4. **habeat** : exhibeat E ϕ 6. **similis mos** : similissimo M 9. aecclesia M 11. **quia** : qua E* concilium E ϕ 13. episcopos M **talem** : *om* E; hunc (= *Dion*) ϕ 15. **si** : sin M 17. **aecclesiasticum** : + probato (*cf Dion*) ϕ

III (Prisca)

VI De primatu eclesiae Romanae uel aliarum ciuitatum episcopis.

Antiqui moris est ut urbis Romae episcopus habeat principatum ut suburbicaria loca et omnem prouinciam sua sollicitudine gubernet: qui uero aput Aegyptum sunt, Alexandriae episcopus omnium habeat sollicitudinem; similiter autem et circa Anthiociam et in ceteris prouinciis priuilegia propria reseruentur metropolitanis eclesiis. omnimodo autem manifestum est illud quod, si quis sine arbitrio eius qui est in metropolim constituerit episcopum, hunc consilium censuit sanctum et magnum concilium non esse episcopum. si uero communi omnium *decreto* rationabili et secundum canonem eclesiasticum duo

J *u v w* VI aliorum *v* episcs J 1. **ut**: et *u* *tr* eps urbis Romae *v* 2. episc J **ut**: et *w* 3. **suburbicaria loca**: sub urbi careat locis? v^* loco *u* 4. suam **v** sollicitudinem *u w* 5. **qui**: quia J Aegipto *w* 6. **episcopus**: episc J eppis et (*om* et v^2) *v* 7. habeant *v* 10. seruentur J 11. **est**: *om u w* 12. **quod** *u w*=*Ing*: ut J; *om v* 13. **est**: ut **v** 14. **episcopum**: episc J eps *u* epis *w* eps cum *v* **consilium** J *v* (*quam lectionem si receperis, uoces* consilium censuit *necesse est ita intelligas quasi dictum sit* dedit sententiam): concilium *u w sed uide l* 15 15. **non**: + eum J 16. episc J **communi omnium**: communium *v w* 17. **decreto** *suppleui ex Att*: *om codd* (*suppl* electioni *Ball*) rationabilis *v* 18. canon J

IV (codicis Ingilrami)

XI De primatu ecclesiae Romanae.

Ecclesia Romana semper abuit primatus. teneat autem et Aegyptus ut episcopus Alexandriae omnium habeat potestatem, quoniam et Romano episcopo haec est consuetudo. similiter autem et qui in Anthiocia constitutus est: et in ceteris prouinciis primatus habeant ecclesiae ciuitatum ampliorum.

XII De infirmanda ordinatione quae sine metropolytani consensu fit.

Ante omnia manifestum sit illud quod, si quis sine arbitrio eius qui est in metropolim constituerit episcopum, hunc concilium hoc sanctum et magnum censuit non esse episcopum.

XIII De sequendo maiori numero cum de [*om* de *cod*] ordinatione contenditur.

Si uero cum omnium una maneat sententia firma secundum regulam ecclesiasticam, duo uero uel tres

I Q (ΓΔΣΥΦ) F *f* Pasch (*de quo uide Appendicem* VII *p* 148 *et Addenda p* 151)

XI 1. **Ecclesia Romana** *usque ad* **ampliorum** *mutuata est illa 'Isidori' forma quae in codd* **Q F** *et* (*citante Paschasino legato Romano*) *in actis concilii Chalcedonensis exstat* **semper abuit**: semabui I 2. **primatus** I (*acta conc Chalc Gr* τὰ πρωτεῖα): primatum **Q F** Pasch tenet Δ^* teneaut̄ et F **Aegyptus** I Pasch: + Libiae et Pentapoli (Pentaboli **F** Pentapolis Σ Y^2 Φ^2) = *Gr* Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει **Q F** 3. **ut** Pasch: et I; ita ut **Q F** **omnium** I Pasch: *praem* harum **Q F** 6. **in**: *om* I in Anthiociae Γ Δ Y^* (Φ^*?) 7. **est**: + itaque **Q F** 8. **primatus . . . ampliorum** I: primatus habeant ecclesiae ciuitatum aliarum Pasch priuilegia salua sint (sunt Δ) ecclesiarum **Q F**

Epitome

VI Romanus Alexandrinus Antiocinus primatum teneant.

+ Si quis ordinatus fuerit sine cunscientia metropolitani, deponatur.

VI 1. **Antiocinus**: + eps *h* 2. teneat U U Z *h* 3. **ordinatus fuerit**: ordinatur *ut uid h* conscientiam Z consilio *h* 4. disponatur Z

I (Caeciliani)

propter contentiones quasdam proprias contradicant, optineat sententia plurimorum.

Hierusolimitano : Ierosolime Θ *t*

VII De episcopo Heliae id est Hierusolimitano.

Quoniam consuetudo preualuit et antiqua traditio ut honoraretur episcopus Heliae, habeat honorem, metropolitane ciuitatis dignitate seruata.

Praem tit De is (his *t*) qui dicuntur Cathari (-rii Θ) Θ *t*

catholicam : + et apostolicam Θ = *Gr*

VIII

De his qui se dicunt Catharos si ueniant ad ecclesiam catholicam, placuit sanctae et magnae synodo ut manus eis inpositio fiat et in clero maneant. ante omnia autem scribto eos conuenit profiteri quod

---

Θ ϝ Υ W *t*

19. **quasdam** : quam Θ **proprias** : contrarias **M**, *ut puto ex exemplari* quasdam $\overset{\text{contra}}{\text{proprias}}$ dicant
VII : VIIII W ; *om t* Helia ϝ W **id est** Υ *t cf Att* : *om* Θ ϝ W 2. honoretur *t* 3. Helias ϝ Helia W 4. ciuitate *t*
VIII : X W ; *om t* 1. **De his M** : His Θ Hi *t* **se dicunt Catharos** Θ *t*: dicunt se catharos ϝ W se catharos dicunt Υ 4. **ut** : aut W 6. scribo eos Θ scribtos ϝ* **quod** : quo Θ

Θ ϝ Υ

20. obteneat ϝ abteneat W
VII hierosolymitano Υ 1. praeualuit ϝ Υ 4. metropolitanae ϝ Υ
VIII 2. uenia Θ 3. sancte Θ 6. scripto Υ

II (Attici)

duo aut tres propter proprias inimicitias contradixerint, optineat sententia plurimorum.

VII De episcopo Heliae id est Hierusolimitano.

Quia consuetudo obtinuit et traditio antiqua ut Heliae episcopus honoretur, habeat ordinem honoris, salua metropolitani propria dignitate.

VIII De his qui nominantur Catharoe.

De his qui nominant quidem se Catharos aliquando uero accedentibus ad catholicam aecclesiam, placuit sanctae et magnae sinhodo eos ordinatos sic manere in clero. ante omnia autem haec profiteri ipsos per scripturam oportet, quod

---

M E ϕ

19. contradixerunt E
VII **Hierusolimitano** : Hierusolimorum M 1. **Quia . . . traditio** : *om* E ; quia antiqua traditio obtinuit ϕ 4. **salua** : saluata *urg- ger-ed* ; + tamen **Sp** **metropolitani propria dignitate** : metropolitani dignitate (*tr* dign. metr. Sp-ed) eiusdem prouintiae **Sp**
VIII *Titulum omittit* (*per homoeoarcton?*) **Sp** 1. denominant Sp-ed **quidem** : *om* **Sp** **se Catharos** : se cataroes ϕ secatores E 2. **uero** : *om* ϕ 4. **et** : *om* E 5. **eos** : eo E 6. **haec** : *om* E ϕ

M

VII elie E 2. helie E
VIII 2. cathoros M

III (Prisca)

aut tres propter propinquas inimicitias contradixerint, obtineat sententia plurimorum: quia consuetudo obtinuit et traditio antiqua aput Hierosolyma.

VII De honore Hierosolymitani episcopi.

Quoniam consuetudo tenuit et traditio antiqua ut qui in Helia est episcopus, id est Hierosolymis, honoretur, et habeat secundum ordinem suum honorem, metropolitani manente dignitate.

VIII De his qui nominantur Catharoae.

De his qui se ipsos Catharos id est mundos uocant, si quis ex his ueniat ad eclesiam catholicam, placuit sancto et magno concilio huic per manus inpositione sacerdotum maneant in clero. ante omnia autem hoc manifestum sit, profiteri se quod consentiant et

J *u v w* **20.** contradixerunt **v** 21. **quia**: q; *w* 23. Hierosolimam *w*
VII *Pro titulo habet tantum* capitulo vii *w* episc J 1. **Quoniam**: + uero ? *v** **tenuit v** = *Ing*: obtinuit J = *Att* 2. **Helia**: alia *v** aelia *v*² 3. episc J eps * * * id est *v* 4. *tr* suum ordinem J 5. **honorem**: et honore *w*
VIII cognominantur **v** Catharoes *v* 1. **De**: *om v* **ipsos**: pios J 2. **est**: es *u* 3. uenit *v* *tr* ad ecclesiam catholicam ueniat J 5. **inpositione** J: impositionem *w* (= *Ing*) inpositionis *u v* 6. maneat *v* **ante**: *praem* et *v** 7. **manifestum** *u v* = *Ing*: manifestus *w* obseruandum J 8. **profiteri**: ut profiteantur J **consentiant** (consentiāt *u*) *u*: consentiat *v w* sentiant J *cf* E ϕ *Att*

IV (codicis Ingilrami)

animosita*te* ducti per contentionem contradicunt, tenea*t* plurimorum sententia.

XIIII De honore Hyerosolymitani episcopi.

Quoniam consuetudo tenuit *et* tradictio antiqua ut qui in Elia est episcopus, id est Hierosolymis, honoretur, et habeat secundum ordinem suum honore*m*, metropolitanis manente dignitate.

XV De his qui mundi dicuntur quo genere recipiendi sunt.

De his qui se ipsos Catharos id est mundos uocant si quis ueniat ad ecclesiam catholicam, placuit sancto et magno concilio huic ut per manus inpositionem aecclesiae catholicae maneat in clero. ante omnia autem hoc manifestum sit, quoniam oporteat eos in omnibus

XIII 4. animosita *cod* 5. tenea *cod* I
XIIII 1. **et** *suppl Ball*: *om cod* 2. **tradictio** *cod*: *cf can* xv *l* 9 *can* xxiii *l* 2 **Elia**: ecclesia *cod* 5. honore *cod* **metropolitanis** *cod*: *fortasse legendum* metropolitani *cum Ball et Prisca*
XV 2. **ueniat** *scripsi cum Ball*: ueniant *cod** uenit *cod*²

+ Plurimorum episcoporum ad ordinandum episcopum teneatur sententia. *Epitome*

VII Qui se adfirmant mundos esse, per manus inpositionis in clero maneat.

5. ordinand U orenandum Z U Z *h*
VII 1. mundus U 3. maneant Z *h*

I (**Caeciliani**)

consentiant et sequantur omnia dogmata catholicae et apostolicae ecclesiae, hoc est [et] communicare bigamis et his qui in persecutione lapsi sunt, de quibus constitutum et praefinitum est tempus: uel de ceteris statutis. unde omnes siue in uicis siue in ciuitatibus si inueniantur, inpositis manibus reconciliationis in schemate maneant clericorum. ergo qui fuerit episcopus talium presbyteri in catholica honorem habeat: nisi forte maluerit episcopus catholicus loci in quo id agitur in solo nomine episcopatus ei dare consortium. si uero id noluerit, prouidebit locum ubi aut chorepiscopus, id est uicem agens episcopi, aut presbyter sit, si placebit ut eum in clero retineat. hoc autem idcirco ne in ciuitate duo episcopi esse uideantur.

communicare: + se Θ *t*

habeat: + ecclesia Θ *sed cf Prisc p* 125 *ll* 9 20 *Ing p* 127 *l* 9 *et uide Addenda p* 151

II (**Attici**)

consentiant et sequantur catholicae et apostolicae [aęcclesiae] dogmata, hoc est et bigamis communicare et his qui in persequutione delapsi sunt, circa quos et tempus constitutum est et dies definitus; ut sequantur in omnibus quae placuerunt catholicae et apostolicae aecclesiae. ubicumque uero omnes siue in castellis siue in ciuitatibus ipsi soli inuenti fuerint ordinati, qui inueniuntur in clero sint in eodem habitu. quodquod autem catholicae aecclesiae episcopo aut praesbitero exstante accedunt, manifestum quia episcopus quidem aecclesiae habebit dignitatem episcopi, qui autem nominatur apud eos episcopus praesbiteri honorem habebit, nisi forte placuerit episcopo honoris eum nomine frui. sin uero non hoc ei placuerit, prouidebit locum aut chorepiscopatus aut praesbyterii, ut in clero omnino esse uideatur: quatinus non in ciuitate duo episcopi sint.

Θ *ϝ* ϒ W *t*

7. consentiat W* et Θ *t* (=*Att et Gr*): ut **M** 8. **et apostolicae**: *om per homoeoteleuton?* Θ 9. **hoc est**: *om* Θ **et** Θ (=*Att et Gr*): *om* **M** *t* 10. dygamis *ϝ*W 12. **est**: *om* *ϝ* ϒ* W 13. **siue**: si ϒ* 14. **si**: *om* Θ inueniatur *ϝ* 15. reconciliationi|sine schismatae *ϝ* 17. fuerint ϒ episcopi ϒ* 18. presbiterii *ϝ* ϒ presbyterorum *t* *tr* honorem in catholica Θ 19. habeant ϒ* 21. agetur *t* 25. **agens**: ad consuetudinem Θ presbiteri ϒ 27. in una ciuitate Θ *cf Prisc-* J

Θ, ϒ

13. ce|ris Θ statis *ϝ* 15. impositis *ϝ* 18. prbii *ϝ* presbiterii ϒ 24. corepiscopus *ϝ* ϒ 25. prb Θ *ϝ* presbit. ϒ 26. reteneat *ϝ* 28. uidantur Θ

8. sentiant E φ **catholicae et apostolicae aecclesiae** M: catholica et apostolica Sp *cf Prisc-*J; *lege cum Prisc-***v** catholicae et apostolicae 11. **et**: + de M 14. placuerint Sp-ed 15. **et apostolicae**: *om* Sp 16. **aecclesiae**: + episcopo aut presbitero Sp **uero**: autem Sp 22. **manifestum**: + est φ **quia**: qui M 23. **quidem . . . episcopus** (*l* 25): *om per homoeoteleuton* φ 28. *tr* ei hoc φ 29. **prouidebit**: + ei φ 30. **ut**: aut M* 32. **in**: *praem* in una (*cf Dion*) φ

ME φ

11. dilapsi E φ 13. constitum E des M* M 18. inenti M 20. quodquo M* quodquot M[2] 22. cxtate E 26. prbi M ni M*

III (Prisca)

sequantur catholicae et apostolicae dogmata, hoc est et bigamis communicare et his qui in persecutione lapsi sunt, circa quos et tempus constitutum est et dies definitus; ut sequantur in omnibus quae placuerunt catholicae eclesiae. ubicumque uero fuerint, siue in castellis siue in uicis siue in ciuitatibus ueniam meruerint, ordinati uero, in clero sint et in eodem statu permaneant. quodquod autem catholicae episcopo aut praesbytero accesserint, manifestum quia episcopus quidem eclesiae habebit dignitatem episcopatus, qui autem nominatur aput eos qui se mundos dicunt in eclesia catholica praesbyterii honore habebit: nisi forte placuerit episcopo honoris sui eum frui. si uero non ei placuerit, prouidendum est locum ubi aut corepiscopatus aut praesbyterii sit, ut in clero omnino esse uideatur: ut non uideantur in ciuitate duo episcopi esse.

J *u v w* 9. catholica et apostolica J 10. **et**: ut *v* et cum J commiscare J 11. **et**: + cum J 13. definitum *w* 14. placuerint J 15. **ubicumque**: *praem* et *v** 16. **uero**: *om* J 18. **ueniam meruerint v** *quae uerba forsitan ex* inuenti fuerint (*ita Att et Ing*) *deriuari suspiceris*: ueniam mereantur J **in clero**: *om v* 19. sin J* statutum *u* 20. **quodquod**: quod cum **v** **catholicae**: + ecclesiae *u v*, *praem* ecclesiae *w* 21. **episcopo aut praesbytero** *u*=*Att*: episcopi aut praesbyteri J epm aut pbrm *w* eppos aut pbbros *v*; *in archetypo fuisse* episc aut praesb *luce clarius est* accesserunt **v** 22. episc J 24. episcopatum *v* nominantur *v* 26. **honore** J *u*: honorem *v w*=*Att* 32. **uideatur**: uideantur *u* **uideantur**: uideatur *w* 33. **ciuitate**: *praem* una J

IV (codicis Ingilrami)

consentire tradictionibus sanctae catholicae ecclesiae, hoc est ut et secundis nuptiis communicent et qui in tempestate persecutionis lapsi sunt, super quos et tempora statuta sunt et anni: oportet igitur sequi eos omnia quae censuit sancta catholica et apostolica ecclesia. igitur si quis eorum siue in uicis siue in ciuitatibus soli inuenti fuerint episcopi uel presbyteri, reordinati ab episcopo ecclesiae catholicae manebunt in eodem honore. his autem qui abuit nom*e*n episcopi ad eos qui dicunt se esse mundos, in ecclesia catholica habebit honorem presbyterii. si autem hoc illi non placuerit, prouidebit ei locum in parrocia: ut non uideantur in ciuitate duo episcopi esse.

19. pbri *cod* 22. nomine *cod* **ad** *cod*: I *de* ad = apud *uide Rönsch* Itala und Vulgata (*Marburg* A.D. 1875) *p* 390

Epitome

+ In secundis nuptiis cum aliis communicet.

VIII Qui in persecutione lapsi sunt, sequantur statuta ecclesiae catholicae.

+ Episcopus de catharos id est mund*o*s si uenerit ad catholicam ecclesiam, aut presbyter sit in ciuitate aut in uilla ut episcopus habeatur: ut in ciuitate duo episcopi non uideantur esse.

4. communetenā Z communicent *h*

VIII 1. **in**: *om* U* (*suppl m p*) sequatur U 2. U Z *h* ecclesia catholica U 3. mundus U Z *h* 5. **aut**: au U* prb U ciuitatem Z 6. uillam Z ut Z: aut U *h* **episcopus**: + non *h* 7. ciuitatē U

I (Caeciliani)

De his qui sine examinatione ad presbyterium promouuntur (-uentur *t*) Θ *t*
tr promoueantur ad presbyterium (*om* uel episc.) Θ *t* = *Gr*
et : aut Θ *t* = *Gr*
crimina : peccata Θ *t* = *Gr*
aut ab . . . etsi : et post confessionem eorum Θ *t* = *Gr*

VIIII De his qui ad sacerdotium sine examinatione promouentur.

Si quis inexaminate ad presbyterium uel episcopatum promoueantur et examinati confiteantur crimina sua aut ab aliis fuerint reuicti, abiciantur: etsi incitate quidam non circumspecte manus eis inponant, huiusmodi canon respuit nec admittit. inreprehensibilem enim requirit catholica ecclesia.

X De his qui negauerunt in persecutione et postea ad clericatum promoti sunt.

Quicumque ordinati sunt per ignorantiam aut dissimulationem ordinantium de his qui in persecutione sunt lapsi, nullum ecclesiastico canoni preiudicium faciunt; cogniti enim cum fuerint deponuntur.

II (Attici)

VIIII De his qui ad sacerdotium sine examinatione promoti sunt.

Si quis inexaminati promoti sunt praesbiteri aut episcopi et cum discutiuntur confessi sunt quae peccauerunt uel si ab aliis euincantur, et praeterea confitentibus contra canonem moti homines manus eis inposuerunt; tales canon non suscipit sed abicit. hoc enim quod inrepraehensibile est defendit catholica aecclesia.

X De his qui negauerunt in persecutione et postea ad clericatum promoti sunt.

Quicumque ordinati sunt per ignorantiam aut dissimulationem ordinantium hi qui lapsi sunt, hoc non praeiudicat canoni aecclesiastico; cogniti etenim deponuntur.

Θ *F* Υ W *t* VIIII : XI W ; *om t* 1. qui Θ *t* prbim *F* prbm W 2. **uel** : + ad Υ[2] W promouentur . . confitentur Υ* 5. **abiciantur M** : *uerbum uel interpres uel scriba de suo addidit, cf Prisc* (*p* 127) *can* X *l* 6 **incitate** Θ : in ciuitate *F** W incitati *F*[2] Υ *t* 6. **eis** : eius Θ* *F** 8. **enim requirit** : requirit prbrum Θ

X : XII W ; *om t* *tr* in pers. negauerunt Θ 2. **dissimulationem** Θ Υ *t* (= *Att*) : dissimulatione *F* W *et cod* Υ (*uide p* xii) *sylloges Sanblasianae qui interpretationi 'Isidori'* (*p* 211 *infra*) *uerba* aut desimulatione ordinantium *e nostra infert* **ordinantium** : ordinatio et Υ* ordinantium et Υ[2] 3. **qui** : *om F** 4. nullo *F* W 6. **cum** : dum **M** **deponuntur** Θ W *t* (*Gr* καθαιροῦνται) : deponantur Υ (*t** ?) doponantur *F*

VIIII 1. **Si** : hi φ **quis** E *cf Addenda* M E φ *p* 150 : qui M φ Sp-ed **inexaminati** : sine examinatione **Sp** 4. uincantur E φ 7. inposuerint E φ 9. defendet E φ ecl̄ae E

X 3. hii E **hoc** : hic M* 4. praeiudicante canone *urg- ger-ed* 5. cognito M deponantur φ *tol 2-ed*

Θ *F* Υ VIIII 1. inexaminatae *F* praesbyterium Υ 6. circumspectae *F* 8. inreprehensiuilem Θ inrepraehensibilem *F* 9. catholicam ecclam Θ*

X 4. ecclesiasticanoni Θ* 5. praciudicium *F* Υ cognoti *F* 6. dopon. *F*

VIIII 2. prbi M 4. euicantur M* M

X 4. canone E

III (**Prisca**)

VIIII De ordinandis episcopis et praesbyteris.

Si quis inexaminati promoti sunt praesbyteri aut episcopi et interrogati confessi sunt delicta sua uel si ab aliis uicti, et praeterea confitentibus citra ordine et disciplina moti homines manus eis temere inposuerunt; tales enim canon non suscipit. quod autem inreprehensibile est defendit catholica et apostolica eclesia.

X De his qui negauerunt in persecutione.

Quicumque ordinati sunt per ignorantia de his qui lapsi sunt, aut dissimulantibus eis qui eos ordinauerunt, hoc non praeiudicat canoni eclesiastico, cogniti etenim deponuntur; abiciantur.

J*uvw* VIIII *Tit* De ordinatione presbiterorum **v** 1. **quis** v=*Ing*: qui J=*Att* in examinatione v^* 2. episcopi uel praesbyteri J et: + postea J 3. **si** v=*Att*: *om* J v^* 4. **uicti**: conuincti J 5. ordinem et disciplinam v^2 6. **eis**: eius *w* timere *u* inposuerint J* 7. **tales enim . . . quod autem** *codd*: *sed archetypus ut equidem conicio* tales enim canon non suscipit quod autem *etc, ubi uocem* enim *pro* autem *ponere uoluerat qui textum correxit* (*cf Att Ing*), *qui tamen correctum exscripsit post* tales *additam credidit* **canon non**: canones? v^* 8. suscepit *u w* inreprehensibilis v^*

X *Tit* De his qui praeuaricati sunt *w*, *uide tit can* xi persecutionibus *v* 1. per ignorantiam v^2=*Att et Ing* 4. hos v^2 5. canones *v* ecclesiasticos *v* **etenim** *u w*=*Att*: enim J *v* 6. **deponuntur abiciantur** *u w*: deponuntur (-antur v^2) et abiciantur *v* deiciuntur (*tantum*) J, *cf* deiecti *cod Ing*

IV (**codicis Ingilrami**)

XVI De his qui inexaminati ordinantur.

Si quis sine inquisitione facti sunt presbyteri, aut interrogati confessi sunt delicta sua et confessis eis citra ordine et disciplina moti homines manus eis temere inposuerunt; hos canon et ecclesiastica disciplina non suscipit. quod inrepraehensibile est enim uindicat catholica.

XVII *De lapsis ordinatis.* [De praeuaricatis recipiendis per paenitentiam *cod, cf canonem sequentem: sed uide p* 167]

Si quis ordinati sunt ex his qui lapsi sunt, per ignorantiam aut dissimulantibus eis qui eos ordinauerunt, hoc non praeiudicat regula*e* ecclesiasticae; cogniti enim et de*t*ecti deponentur.

XVI 2. pbri *cod* 9. **catholica**: *uide Addenda p* 151 I

XVII 4. regula *cod* 5. **detecti** *scripsi cum Ball, cf epitomen ad calcem paginae*: deiecti *cod*, *cf* deiciuntur *cod* J *apud Prisc*

VIIII Si quis sine discussione aut discussus denegauerit facinora sua et detecti fuerint, deponatur: simili modo et qui lapsi sunt. *Epitome*

VIIII 2. **et detecti fuerint** (fuerent U) U: et postea detecta (*corr in* detecti *m p*) fuerint Z si detectus fuerit *h* 3. deponantur Z U Z *h*

I (**Caeciliani**)

XI De his qui negauerunt et habentur in laicis.

De excerptis e cann xi xiii xiiii *apud Felicem papam uide Appendicem* XI

Qui preuaricati sunt absque necessitate aliqua et absque ablatione facultatum suarum uel sine periculo fuerunt uel sine aliqua re tali, que facta est sub tyrannide Licinii; placuit magnae synodo, etsi digni non essent, humanitate tamen utendum in eos. si ergo ex corde peniteant, triennio inter audientes sint qui lapsi fuerint baptizati, et septem annis sub manibus, duobus autem annis non offerant oblationes sed solum communicent orationibus populi.

om magnae Θ *t* = *Gr*

XII De his qui abrenuntiauerunt et iterum ad seculum reuersi sunt.

Quicumque uocati sunt ad gratiam et primum impetum uel calorem fidei ostenderunt in militie cingulis deponendis, postea uero ad uomitum proprium reuerterunt dando pecunias opesque fundendo ac plurima commoda conferendo ut militiam reparent; hii decem annis subiecti sint manibus sacerdotum, post triennii scilicet tempus quod inter

2 Pet ii 22

II (**Attici**)

XI De his qui negauerunt et habentur in laicis.

De his qui praeuaricati sunt praeter necessitatem aut praeter ablationem facultatum aut praeter periculum uel tale aliquid, quod factum est sub tyrannide Licinii; placuit sancto concilio, licet indigni sint humanitate, tamen subueniri eis. quotquot igitur sincere paenitent, tres annos inter audientes sint qui lapsi sunt fideles, et septem annos succumbant, duobus uero annis absque oblatione communicent orationibus populi.

XII De his qui abrenuntiauerunt et iterum ad seculum sunt reuersi.

Quicumque uocati sunt ad gratiam et primordia demonstrantes bona deposuerunt cingulum militiae, postea uero ad proprium uomitum reuoluti sunt, ita ut aliqui et pecuniam conferant et beneficiis militiam reparent; isti decem annos succumbant post triennii audicionis

---

Θ ϝ Υ W *t* XI: XIII W; *om t* inter laicos Θ **laicis**: + et (*ita ut omnia usque ad* Licinii *titulo cohaereant*) **M** 4. *tr* tali re Θ *t* 8. **corde**: ordine **M** 11. auferant Θ* (oferant Θ²) 12. solummodo *t* 13. oblationibus W
XII: XIIII W; *om t* sunt reuersi *t* sunt conuersi Θ 2. **et**: *om* ϝ W **primum**: plurimum Θ **impetum**: + fecerunt Θ calore Υ W 5. reuersi sunt Θ pecuniam ϝ W (*sed Gr* ἀργύρια) 6. fundendum Θ* **ac**: et Θ 8. repararent Υ *t* hi *t* 9. **sint**: sunt Θ* ϝ 10. quo Υ² *t*

Θ ϝ Υ XI 1. praeuaricati ϝ Υ 4. quae ϝ Υ 5. licini W 6. magna W 8. paenitcant ϝ Υ 9. furint Θ 10. vii Θ anni Θ 12. comunicent Θ
XII saeculum ϝ Υ 3. fidaei ϝ militiae ϝ Υ 8. decim Υ

XI 2. **praeter**: praesbiter M* oblationem M E φ M Sp-ed 4 **uel tale**: letali? M* aliquod Sp-ed 5. **tyrannide Licinii**: tyranni decii E (*cf Prisc cod* J) 6. **sancto**: *om* M humanitatem M 7. subuenire E φ 10. **septem**: vi φ 11. **absque oblatione**: oblationem E praeter oblationem φ
XII abrenuntiant E φ 5. **ut**: + et M 7. **reparent**: repetant **Sp** 8. triennium E φ

XII 3 miliae E φ M

III (Prisca)

XI De his qui praeuaricati sunt praeter necessitate aut praeter ablatione facultatum aut pericula aut tale aliquid, quod factum est sub tyrannide Licini;

placuit sancto concilio huic, licet indigni sint misericordiae Dei, uerumtamen placuit miserere eis. quodquod igitur dignam paenitentiam egerint, triennio inter audientes sint, et septem annis prostrati iacebunt, biennio autem sine eucaristiam comminicabunt plebis orationibus.

qui autem uocati sunt ad gratiam et confessi primos impetos suos ostendunt proicientes baltea, postea uero reuersi sunt ad uomitum suum, quidam enim et pecunias dederunt et multa munera ut rursus militiam reparent; hi decem annis prostrati iacebunt post triennii auditionis

IV (codicis Ingilrami)

XVIII De praeuaricatis per penitentiam recipiendis.

De his qui praeuaricauerunt sine ulla ui nemine cogente sine amissione rerum sine ullo periculo, quod factum est in nouissimis temporibus tyranni Licini; placuit sancto concilio huic, licet indigni sint misericordiae Dei, uerumtamen placuit miserere eis. quodquod igitur condignam paenitentiam egerint, triennio inter uerboaudientes et septem annis prostrati iacebunt, biennio autem sine eucharistiam communicabunt plebis orationibus.

de uerboaudientes *uide Addenda p* 151

XVIIII De penitentia eorum qui post baptismum ad saecularem militiam reuertuntur.

Qui autem uocati sunt ad gratiam et confessi primos impetos suos ostenderunt proicientes baltea, post uero conuersi sunt ad uomitum suum, quidam enim et pecunias dederunt et multa munera ut rursum militarent; hii decem annis prostrati iacebunt post trienni temporis auditionem

---

J *u v w* XI **praeuaricati sunt**: negauerunt in persecutione (*uid ad c* x) *w* **sunt**: + His qui praeuaricati sunt *v* **necessitate aut praeter**: *om per homoeoteleuton*? v oblatione *u v** oblationem *w uide Att*-M **tyrannide Licini**: tyranni diocl J *cf Att*-E 1. et placuit *v* **licet**: +et J 2. misericordia J 3. **uerumtamen**: et tamen J **miserere** *u w*=*Ing*: misereri J *v* 6. septe *u* 7. **autem**: enim *v* **eucaristiam** v=*Ing*: eucaristia J

9. *in codicibus nostris quae sequuntur* (*id est canon* XII *secundum Gr et Att*) *canoni praecedenti adhaerent* 10. impetus J *v* impitos *u w* 14. **ut**: aut *u* rursum *u* militia *v* 15. repararent *w* **hi**: hic *u* hii *v* secundo (*i e* ii) *w* **decem**: x *u v* 16. **post**: pro *w** postriennii *u*

XVIII 8. **eis**: meis *cod** (*corr m p*) I

X Qui sine necessitate lapsi sunt xiii annos penitentiam agant. *Epitome*

+Si quis amisso ualteo conuersus est et postea ad uomitum reuersus, xiii annos penitentiam agat: epi-

X 1. **Qui . . . lapsi sunt**: *om per homoeoteleuton* U Z *h* (*uide can* viiii) *h* **Qui sine necessitate**: si quis necesitatem U xiiii *h* 2. **penitentiam agant** Z: penitentiam agat U peñ (*tantum*) *h* 3. **amisso ualteo** (balteo *h*) Z *h*: amissus uel eum U 4. **uomitum**: uotum Z 5. **penitentiam agat** U: penitentiam agant Z peñ (*tantum*) *h*

I (**Caeciliani**)

audientes fuerint. in his autem annis omnibus oportet examinare uolumtatem et propossitum et qualitatem penitentiae eorum. igitur qui timore et lacrimis uel patientia adque bonis operibus conuersionem suam non specie sed opere fecerint manifestam, hii tempus implentes triennii inter audientes poterunt merito nobiscum orationes habere communes, adeo ut liceat episcopo de illis aliquid humanius cogitare. qui autem indiscrete id egerint, speciem sibi solam ingrediendi ecclesiam iudicantes ad conuersionem posse sufficere, omne compleant tempus adscriptum.

XIII De his qui in exitu possiti communionem requirunt.

Circa eos qui incipiunt exire de seculo lex synodalis et antiqua seruabitur, ut si quis in ultimo constitutus communionem quesierit non eum tali uiatico debere fraudari.

Θ Ϝ Υ W *t* 11. **in** : *om* Ϝ Υ* W hiis Υ 12. **examinare** Θ : examinari **M** *t* 15. **patientia** Υ *t* : patientiae W paenitentia Ϝ penitentia Θ 18. **manifestam** : manifestant **M** ii *t* **implentes** Υ² *t* : implentis Θ implent Ϝ Υ* W 19. **poterunt** : poterī *t* poterum Θ poterint **M** 21. **adeo** : ad dnm (*sc* dominum) Θ **ut** : *om* W 22. de illo *t* 26. omnem Υ 27. compleat **M** (conplaebat ? W*)
XIII : XV W ; *om t* in exitum Θ **communionem requirunt** : communī reqrunt Θ

Θ Ϝ Υ 11. in is Θ 13. uomtatem Θ* oluntatem Ϝ Υ propositum Ϝ Υ 14. paenitentiae Ϝ Υ 16. atque Υ 17. speciae Ϝ operae Ϝ 18. implentis Θ 20. horationes Θ orationis Ϝ 22. cpso Θ 23. indiscretae Ϝ 27. adscribtum Ϝ
XIII positi Ϝ Υ 2. saeculo Ϝ Υ 3. seruauitur Θ constitus Ϝ* 4. quaesierit Ϝ Υ 5. deuere Θ

II (**Attici**)

tempus. in omnibus autem his oportet discutere uoluntatem et speciem poenitentiae. quotquot etenim timore et lacrimis et perseuerantia et bonis operibus conuersationem opere non simulatione demonstrant, isti adinplentes tempus constitutum auditionis orationibus merito communicabunt; et postea licebit episcopo humanius de his aliquid cogitare. qui autem indiscrete tulerunt et ingressum aecclesiae sibi sufficere arbitrati sunt ad conuersionem, omne conpleant tempus.

XIII De his qui in exitu communionem requirunt.

De exeuntibus de corpore uetus et canonica lex custodietur et nunc, ut is qui mori speratur nouissimo iuuamine non priuetur. sin uero

9. **in omnibus autem his** : autem his E M E φ in his autem φ 11. **etenim** : enim **Sp** 13. **conuersationem** M E φ (*cf Prisc*) : conuersionem (*Gr* τὴν ἐπιστροφήν) Sp-ed 14. **opere non simulatione** : non simulationem E φ 18. **licebit** : licet E φ 21. conuersationem E φ 22. **omne** : + definitum (*cf Dion*) φ **conpleant Sp** (*cf Prisc*) : impleant M
XIII **qui** : *om* E 2. custodentur E custodiatur Sp-ed 3. **is** : hii E hi φ ii Sp-ed **speratur** M E φ : parantur Sp-ed 4. priuentur **Sp** **sin** : si E φ

III (Prisca)

tempus. in omnibus autem his oportet discutere eorum uoluntatem et paenitentiam. quodquod enim timore et lacrimis et perseuerantia et bonis operibus conuersationis opere non simulatione demonstrantes, isti adimplentes tempus constitutum auditionis sine dubio communicabunt orationi; postea licebit episcopo humanitatis auxilium eis inpertiri. qui autem indiscrete tulerunt uel neglegenter et ingressu eclesiae sibi sufficere arbitrati sunt ad conuersatione, omne conpleant tempus.

XII De reconciliatione danda morientibus,

uetus et canonica lex custodietur in eis et nunc; si qui mori speratur, nouissimo iubamine uiatico non priuetur. si uero

IV (codicis Ingilrami)

uerbi. super omnes autem haec erit interrogatio et inquisitio satisfactionis. quodquod enim et timore et fide et conuersatione et lacrimis et instantia et bonis operibus misericordiam Dei flexerunt non facta simulatione, hii conplentes tempus statutum sine dubio communicabunt orationi, cum liceat episcopo etiam humanitatis auxilium eis inpertiri. quodquod autem segnius egerunt uel neglegentius se tractauerunt raro adparentes in domo Dei, hos oportet tempora conplere.

XX De reconciliatione danda morientibus.

De his autem qui in exitu sunt constituti, uetus et canonica lex in eis seruabitur et nunc. itaque si quis in exitu fuerit constitutus nouissimi et necessarii uiatici non

---

J u v w

20. timorem **v** perseuerantiam **v** 21. conuersationes J* **conuersationis opere**: om *w* 22. simulationum *w* 25. orationibus *v* oratione *w* **postea**: + uero J 26. episcopum *w* 27. inpertire *v* 29. **ingressu** J *u v**: ingressus *w* ingressum v^2=*Att* 30. conuersationem *u v* 31. **omne**: *om per homoeoteleuton*? **v** compleantur *w*

XII 1. **canonica** J: canon ita **v** custodientur *v* w* 2. **qui**: q̄ (*sc* quis) *u v*

XVIIII 10. satisfactiones *cod** 11. **timore et**: timor et *cod* 14. **misericordiam Dei flexerunt** (*Gr* τὴν ἐπιστροφὴν ἐπιδείκνυνται): *intellexitne interpres* ἐπιστροφήν *non hominum erga Deum sed Dei erga homines?* I

XX 4. fuerint *cod*

---

scopi uero sit inquisitio conuersationis eius. *Epitome*

XI Qui in finem exiti uiaticum

XI 1. **exiti** U: exi (exiuit aticum Z*) Z exitus *h*; U Z *h*

de exiti *pro* exitus *cf Rönsch* Itala *pp* 260-262

I (**Caeciliani**)

si autem desperatus a medicis et oblationis uel communionis sacre particeps factus sanitatem receperit et post hec uixerit, sit orans tantummodo cum his qui communicant, abstinens a communione se ipsum donec impleat tempus a magna synodo constitutum. postulantibus uero quibuslibet in fine suo communionem probabiliter episcopus dare debebit.

II (**Attici**)

desperatus communione sumpta et oblatione percepta iterum conualiscat, sit inter eos qui orationibus tantum communicant. omnino autem omni morituro petenti dari sibi gratiam, episcopus probabiliter oblationem ei contradat.

I

XIIII De caticumenis lapsis.

De caticumenis placuit magne et sancte synodo ut tribus annis ipsi soli sint audientes: adque ita orare postea cum catichumenis.

II

XIIII De cathecuminis lapsis.

De cathecuminis placuit sanctae et magnae synhodo ut triennio audiant tantum: post haec orent cum cathecuminis.

Θ ϝ Υ W *t* 7. sacra W 9. **sit**: si Θ; *om t* 11. a communionem Θ* 12. **donec . . . constitutum**: *additamentum simile in nonnullis codd* '*Isidori*' (donec tempus statutum [+ a sancta sinodo **F**] compleatur W **Q** **F**, *uide p* 219 *inf*) *inuenies* **impleat M** *t*: compleat Θ magno Θ W 14. in finem suo W in finem suum ϝ

XIIII: XVI W; *om t* 1. **De caticumenis**: *om* ϝ W magno W 2. **et sancte** Θ Υ *t* (*Gr* τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ): *om* ϝ W 3. sunt ϝ*

Θ ϝ Υ 6. disperatus ϝ 7. oblationes ϝ communiones ϝ sacrae ϝ Υ 8. facus Θ* 9. haec ϝ Υ 15. prouabiliter Θ 16. deuebit Θ

XIIII cathecuminis *tit et* 4. (*om* 1.) ϝ cathecumenis *ter* Υ 1. magnae ϝ Υ 2. sanctae Υ 3. atque ϝ Υ

5. desperati Sp-ed 6. **iterum**: *praem* et M E φ E conualescant sint Sp-ed 9. **omni**: homini E φ **dari sibi**: sibi dari Sp-ed; *om* E*; sibi (*tantum*) E[2] φ 11. **oblationem ei** M E: oblationem φ ei oblationem Sp-ed

XIIII **lapsis**: *om* φ 1. **De cathecuminis**: *om* **Sp** **sanctae et**: *om* E φ 2. **triennio**: tricennio E triennium M

III (**Prisca**)

disperatus eucaristia promerita et oblatione percepta iterum ad superstes redeat, sit inter eos qui orationibus tantum communicant. omnino autem cuilibet morituro petenti sibi dari gratiam, episcopus cum probatione ei oblationem tradat.

XIII De cathecuminis lapsis.

De cathecumenis lapsis placuit sancto et magno concilio ut triennio audiant scribturas tantum, postea uero communicent orationem cum cathecuminis.

J *u v w* 5. eucaristiam J **et**: si *v* 6. oblationem *v* precepta *u* **superstes** J *u v*: *formam alibi inauditam in* superstites *emendare non ausus sum*; supertestes *w* 8. communicat *v* 9. quolibet **v** petente *u w* 10. dare *w* episc J 11. probationem *v** **ei**: *om* **v**

XIII *Tit* De cathecumenis lapsis et ut nullus de ciuitate (*om* de ciu. *v*) ad aliam (*om* ad aliam *u**) transeat (transeant *u* migret *v*) ciuitatem **v** *quippe qui canones* XIII XIIII *in unum coniungat* 1. **De cathecumenis lapsis**: *om u* **De**: Idem *v* 2. **concilio**: synodo *v* 4. **orationem** **v**: oratione J (*fortasse recte, cf Ing*)

IV (**codicis Ingilrami**)

fraudabitur. si autem dispectus communionem fuerit consecutus et eucharistiam sumpserit, postea uero inter uiuos fuerit inuentus, erit communicans orationi solae. similiter et super omnes qui in exitu sunt constituti, petentibus communionem episcopus cum deliberatione inpertiatur eucharistiam.

[*Canonem quem peruerso ordine codex Ingilrami hoc exhibet loco differendum putaui* (*uide p* 139 *infra*), *ut cum ceteris interpretationibus facilius conferatur*] XXI De diaconibus ne super presbyteros sint.

XXII De catecuminis labsis.

De catecumenis, labsis autem, placuit sancto et magno concilio huic ut triennio audiant scripturas, postea uero communicent orationi cathecuminorum.

6. **dispectus**; *idem leges apud Felicem* I *papam* Qualiter in Africanos (*Appendicem* XI *infra*): disperatus *Ball* 12. **constitutae** *cod* **petentibus** *coniec Ball*: paenitentibus *cod* communione *cod*

XXII 1. labsi *cod*

Epitome U Z *h*

acceperit, episcopus cum deliberatione cummunionem det.

[XII *Canonem hunc inuenies infra p* 139]

XIII Caticuminus si peccauerit triennium audiat scripturas: et post cum caticuminos orent.

2. **acceperit**: petit *h* diliberatione U deliberatiõ Z 3. cummunione? U dat Z

XIII 1. Catecuminũ Z triennio *h* 2. audeat U scriptures Z 3. **cum**: eum U caticuminus U catecuminis *h* oret *h*

I (Caeciliani)

XV Vt transire non liceat clericis uel mutare ecclesias.

Propter perturbationes· et seditiones quas excitant sepe nonnulli omnimodo consuetudinem que est extra canonem placuit amputari, ut si quis fuerit in partibus aliquibus inuentus transiens de ciuitate ad ciuitatem animo propriam ecclesiam deserendi, siue episcopus siue presbyter siue diaconus sit, inlicite facere. et si post hoc preceptum definitionemque synodi temptauerit quispiam ausus quod proibetur efficere, uacuabitur sine dubio presumentis inceptum et restituetur ecclesiae quam reliquit, in qua scilicet episcopus aut presbyter aut diaconus fuerit ordinatus.

XVI De his qui in ecclesiis suis in quibus promoti sunt non morantur.

Quicumque nec periculum nec timorem Dei habentes pre oculis neque ecclesiasticum canonem scientes discedunt ab ecclesia sua presbyteri uel diaconi uel de quibus canon statuit, huiusmodi nequaquam sunt ab alia ecclesia recipiendi, sed

Θ ϝ Υ W *t* XV : XVII W ; *om t* clericum **M** clerico *t* 1. **et seditiones** : *praem* et desitiones Θ* 3. qua ϝ* 5. fuerint *t** 6. **ad** : in aliam Θ 7. animi Θ 9. seu ϝ W faciens **M** 10. **si** : *om* Θ 12. **ausus** : *om* Υ 14. ecclesiae suae Θ 15. in quo ϝ 17. fuerat ϝ W t^2
XVI : XVIII W ; *om t* in 1° : *om t** 3. **canonem** : ordinem Υ 5. diacones Θ diac ϝ W

Θ ϝ Υ XV. 1. pertubationes Θ 2. saepe ϝ Υ 3. quae Υ 4. plucuit W 5. fueri Θ* 6. transies Θ* 8. deseritidi ? ϝ* prb Θ prbr ϝ Υ 9. inli^{cl}tae ϝ 10. praeceptum ϝ Υ 12. prohibetur ϝ Υ 13. presumptis Θ praesumentes ϝ praesumentis Υ 15. reliquid Θ ϝ W 16. prb Θ prbr ϝ Υ aut 2° : au Θ diacō Υ 17. orditus Θ*
XVI 2. prae ϝ Υ 4. descedunt ϝ 5. pbi Θ prbi ϝ praesbyteri Υ 6. cañ Θ 7. eclesia ϝ

II (Attici)

XV De clericis ne de ciuitate ad aliam transeant.

Propter grandem tumultum et seditiones quae factae sunt placuit omnimodis auferri consuetudinem quae est contra canonem, si inuenti fuerint in aliquibus partibus de ciuitate ad ciuitatem migrantes, nec episcop*o* nec praesbiter*o* neque diacon*o* liceat. si quis autem post sancti et magni concilii definitionem tale aliquid adtemptauerit aut sese dederit negotio, cassabitur omnimodo huiusmodi machinatio et restituetur aecclesiae in qua aut episcopus aut praesbiter aut diaconus fuerit ordinatus.

XVI De his qui in aecclesiis suis in quibus promoti sunt non morantur.

Si quis facile se periculis ingerentes neque timorem Dei ante oculos habentes neque aecclesiasticum canonem scientes discedunt ab aecclesia praesbyteri aut diaconi aut quicumque sunt in canone constituti, isti nullo modo suscipi debent ab alia aecclesia, sed omnem eis

XV **ne** : *om* M 2. seditionem E ϕ facta M E ϕ (facita E*) E ϕ 6. **ad ciuitatem** : *om* E* **episcopo nec praesbitero neque diacono** *scripsi cum Prisc* : episcopus nec pbr neque diacō M episcopum nec (ne E*) presbiterum neque (nec Sp-ed) diaconum (+ esse *urg- ger-ed*) Sp 10. **sese** : se ϕ 11. **negotio** : *praem* huic ϕ **omnimodo** : omni ṃạḷọ modo M 12. **et restituetur** : et restituatur ϕ ; *om* E 13. episc aut prb aut diac M 14. fuerat E Sp-ed
XVI morentur E 1. qui ϕ Sp-ed faciles se E 6. in canon M 7. debeant Sp-ed

XV. de 2° : di E* 1. **tumultum** : multum ϕ 2. M seditionis M 3. omnismodis E 10. sesederit E

III (Prisca)

XIIII De clericis ne de ciuitate ad aliam transeant.

Propter frequentem tumultum et seditiones quae factae sunt placuit omnimodis auferri consuetudo quae est contra canone, ut si inuenti fuerint in quibusdam partibus de ciuitate ad ciuitate migrare, nec episcopo nec presbytero nec diacono liceat. si quis autem post sancti et magni concilii definitione tale aliquid temptauerit aut sese dederit negotio, infirmabitur omnimodo huiusmodi machinatio et restituetur eclesiae cuius aut episcopus aut praesbyter aut diaconus fuerit ordinatus.

XV De non suscipiendis alterius eclesiae clericis.

Si quis facilė se periculo ingerentes neque timorem Dei ante oculos habentes neque eclesiasticum canonem scientes discedunt ab eclesias suas praesbyteri aut diaconi aut quicumque in canone sunt constituti, isti nullo modo suscipi debent in alia eclesia, sed omne eis

J *u v w*

XIIII *Hunc canonem praecedenti coniungit* **v** *unde et titulum commiscet titulo canonis* XIII 2. **placuit**: + au *v** 3. omnimodo *v* 4. **canone** *u w*: canones *v* canonem J **ut**: aut **v** 5. patribus *v* 6. **ad**: in *v* **ciuitate** 2° J *u*: ciuitatem *v w* nec episc nec praesb nec diac J 7. **nec** 1°: neque *v* 10. **temptauerit**: *praem* aut *v* 13. **cuius**: huius *w* **aut** 1°: autem **v** episc aut praesb aut diaconorum J 14. fuerat J

XV: XIIII **v** cler *w* clericos *u* 1. **quis v** (=*Att*): qui J 2. timore *u* 4. canonum *u w* discendunt *u cf cod Ing* ecclesiasuas *u* ecclesia sua *v* 7. **isti**: *om v* 8. **omne** J *w*: oms̄ *u v* **eis**: ei *v**

IV (codicis Ingilrami)

XXIII De his qui ecclesias suas deserunt et ad alias transeunt.

Propter frequentes tumultos et sedictiones quae fiunt in plebes placuit omnino amputari hanc consuetudinem quae extra disciplinam et canonem fit, ut si quis inuentus fuerit de ciuitate in ciuitate transiens, episcopus uel presbyter siue diaconus, amoueatur. si quis autem post huius sancti et magni concilii decreta aliquid huiusmodi usurpauerit aut consenserit huic rei, inritum fiet et deliberabitur an oporteat eum regredi ad parrociam suam in qua episcopus aut praesbyter fuerit ordinatus.

XXIIII De non suscipiendis alterius ecclesiae clericis.

Quodquod praecipites sunt et timore Dei ante oculos non habent, episcopus uel presbyter seu diacones, nec disciplinam aut regulam ecclesiasticam tenentes descedent de ecclesias suas in canone constituti, hii nusquam suscipiendi sunt in ecclesiam, sed oportet eos neces-

XXIII 2. seditiones *cod*², *sed cf* tradictio xiiii 2 xv 9 7. pbr *cod* 9. concilio *cod** 14. praesb *cod*

XXIIII 1. praecipitaesunt *cod* 3. pbr *cod* 5. descendent *cod** 6. canones *cod* 8. ecclesia ? *cod**

I

Epitome

XIIII Episcopus presbyter diaconus qui demiserit ecclesiam suam et in aliam transierit, deponatur.

U Z *h*

XIIII 1. prb U prbr Z 2. dimiserit *h* 3. **aliam** *h*: alia U alium Z **transierit** U²: transirit U* transitum fecerit Z *h* deponantur *h*

I (**Caeciliani**)

omni eos necessitate debere conpelli ut ad proprias redeant paroecias, aut si residere maluerint communione priuari. si uero audeat aliquis alterius clericum in sua ecclesia promouere, fratre cuius fuerat non prebente consensum, secundum canones ordinatio existet infirma.

De hoc canone uide Addenda p 151

XVII De clericis qui usuras accipiunt.

Quoniam multi in canonica examinatione repperti sunt auaritiam et lucrum turpe sectantes oblitique diuini sermonis quo dictum est ET PECVNIAM SVAM NON DEDIT AD VSVRAM centessimas exigentes; iuste constituit sancta et magna synodus, ut si inuentus fuerit aliquis post definitionem hanc synodi usuras accipere et excogitato aliquo modo uel arte id agere uel demidias usuras integre sortis accipere uel aliquid tale quod turpis lucri gratia factum uideatur, deponendus de clero est canonum statuta contemnens.

Ps xiv [xv] 5 *cf* Ezech xviii 8

Θ *F* ϒ W *t*

10. **residere maluerint** ϒ *t* (*Gr* ἐπιμένοντας): redire noluerint (-it Θ*) Θ *F* W 13. fratris Θ frater *F* 14. secundo Θ 15. **existet** *F* W *t* (*Gr* ἔσται): existat Θ existit ϒ

XVII: XVIIII W; *om t* 3. **oblitique**: + sunt *F* 4. **quo** ϒ *t*: qui Θ quod *F* W 5. sua *F* **ad**: in *F* ϒ² W 9. **usuras**: *om F* 10. **et excogitato** *usque ad* **sortis accipere**: *om per homoeot* ϒ **et**: *om F* W 11. **id agere**: dagere Θ* dare Θ² 13. *tr* uideatur factum W uidetur factum *F*

Θ *F* ϒ

9. paroedicias Θ parrocias *F* parrochias ϒ 13. preuente Θ praebente *F* ϒ

XVII ussuras Θ 1. qm̄ulti Θ 2. reperti *F* ϒ 4. sermones *F* 6. centensimas *F* centisimas ϒ exsigentes *F* 7. iustae *F* 9. potest W* 11. dimidias *F* 12. integrae *F* 15. contempnens *F*

II (**Attici**)

necessitatem inponi oportet ut ad proprias parrochias reuertantur: pertinaces autem excommunicatos esse oportet. si autem aliquis ausu temerario subripuerit ad alterum pertinentem et ordinauerit in sua aecclesia, non consentiente episcopo a quo discesserat clericus qui in canone continetur, infirma sit huiusmodi manus inpositio.

XVII De clericis qui usuras accipiunt.

Quoniam plures in canone constituti cupiditatem et lucra turpia sectantur, oblitique sanctae scripturae dicentis QVI PECVNIAM SVAM NON DEDIT AD VSVRAM cum faenerantur aliis centesimas exigunt; iuste statuit sanctum et magnum concilium, ut si quis inuentus fuerit post hanc definitionem usuras accipiens ex hoc contractu aut quouis modo tale negotium gerens aut dimidias usuras integre sortis accipiens aut aliud quid excogitans turpis lucri gratia, abiciatur a clero et alienus a canone sit.

M E φ

9. oportere E φ **ut . . . oportet** (*l* 12): *om per homoeoteleut* M 10. reuertatur E 12. usu E φ 17. **continetur**: constituetur E constituitur φ

XVII 9. usuram E φ 10. **ex hoc contractu** *usque ad* **sortis accipiens**: *om per homoeoteleuton* **Sp**; *suppl* aut hemiolia id est sescupla exigens (=*Dion*) φ 13. **aut**: et Sp-ed (*cum alv toll*)

M

XVI 13. temeratorio E 15. consente E

XVII 4. dicentes M

III (Prisca)

necessitate inponi oportet reuerti ad suas eclesias. si autem permanserint in obstinatione sua, excommunicatos esse oportere.

XVI De non ordinando quemquam qui ad alium pertinet.

Si quis autem ausus fuerit per subreptionem aut contumaciam hoc agere ut qui ad alium pertinet sibi uindicando eum constituerit episcopum uel praesbyterum, inrita fiat eius ordinatio.

XVII Vt nullus clericus faeneret.

Quoniam plures in canone constituti auaritiam et lucra turpia sectantes obliti sunt sanctae scribturae dicentis QVI PECVNIAM SVAM NON DEDIT AD VSVRAM, et faenerantes centensimas exigunt; iustae statuit sanctum et magnum concilium, ut si quis inuentus fuerit post hanc definitionem usuras accipiens ex hoc contractu aut quouis modo tale negotium gerens aut dimidiam exigens aut aliud quid excogitans turpilucri gratia, abiciatur a clero et alienus a communione et a canone eclesiastico fiat.

IV (codicis Ingilrami)

sitate cogi ut reuertantur ad parrocias suas. si autem permanserint in obstinatione sua, oportet eos incommunicatos fieri.

XXV De non ordinandum quemquam qui ad alium pertinet [pertinent *cod*].

Si quis autem ausus fuerit per subreptionem aut contumaciam hoc agere ut qui ad alium pertinet sibi uindicando eum constituerit episcopum uel presbyterum, inrita fiat eius ordinatio.

XXVI De faeneratoribus clericis.

Quoniam plurimi in ordinem aecclesiasticum constituti auaritiam et turpe lucrum sectantes obliti sunt sanctae scripturae dicentis QVI PAECVNIAM SVAM NON DEDIT AD VSVRAM, *et* fenerantes centesimas expetunt; censuit sanctum et magnum concilium, ut quisquis inuentus fuerit post haec statuta usuras accipiens aut quo*quo* modo aut ex tra*ct*atione agens rem aut *s*esqu*ipla* expetens aut aliud quid adinueniens turpilucri causa, deponitur a clero et alienus erit a canone ecclesiastico. Ps xiv [xv] 5

Juvw 9. **oportet v**=*Att*: debere J 10. suam ecclesiam *w* **autem**: aut *u* uero J permanserit (*u** ?) *v** 11. obstin*atione in ras v* **excommunicatos**: + eos *u*
XVI: XV **v** 2. subreptione *u* 4. **eum**: cum **v** **episcopum** *v*[2] *et Ing* (*Justel*): episc J eps *u w* eppos *v** 5. praesb J pbbros *v** 6. **fiat**: sit *w*
XVII: XVI **v** 1. canones *v* 2. auaritia *w* 3. sc̄a *w* 6. centesimum *w* 10. contracto *w* contractum *v* quoduis *u* 11. talem *w* dimidia *v* 13. **turpilucri** *codd, cf Ing*: turpis lucri *utrobique perperam edd*; *de* turpilucrum *uide Rönsch* Itala *p* 220 gratiam *u w* 14. **alienus . . . eclesiastico**: a communione alienus ecclesiastice (*cet om*) *w*

XXV 1. **per**: *bis cod* 3. pertinent *cod* I 5. pbrm *cod*
XXVI 6. **et**: *om cod; suppl Ball cf Priscam* 10. usurans *cod** **quoquo modo** *scripsi*: quomodo *cod* 11. **ex tractatione** *scripsi e Gr* ἐκ μεταχειρίσεως (*cf Att Prisc* ex hoc contractu, *Gall* negotium tractans *p* 228): extra legatione *cod* 12. **sesquipla** *coniec Ball* (sescupla): res quam *cod* 13. **turpilucri** *cod: uide Prisc*

XV Si quis usuras acceperit, deponatur. *Epitome*

XV 1. usuram Z usura *h* U Z

I (**Caeciliani**)

XVIII De primatu presbyterorum.

Delatum est sanctae et magnae synodo quod in quibusdam locis et ciuitatibus presbyteris eucharistia a diaconis detur; quod neque canon tradidit neque consuetudo, ut qui potestatem non habent immolandi dent illis quibus faciendi eucharistiam facultas est data. sed et illud est cognitum quod etiam quidam diaconorum et ante episcopos eucharistiam contingant. hec omnia igitur auferantur, et maneant diaconi in sua mensura, scientes quoniam episcoporum quidem ministri sunt a presbyteris uero minores sunt; communicent itaque secundum ordinem post presbyteros, aut episcopo eis dante aut presbytero. nec sedere in medio seniorum diaconis liceat: est enim extra ordinem canonemque si fiat. si quis autem noluerit his definitionibus obedire, quiescat ministrare.

consuetudo: *praem* antiqua Θ (*contra t et Gr*)

II (**Attici**)

XVIII De priuilegiis praesbiterorum.

Peruenit ad sanctum et magnum concilium quod in quibusdam locis aut ciuitatibus praesbiteris gratiam diaconi porrigant; quod neque canon neque consuetudo tradidit, ut hi qui potestatem offerendi non habent his qui offerunt porrigant corpus Christi. sed etiam hoc quoque innotuit quod quidam diaconi et ante episcopos contingant eucharistiam. omnia igitur haec amputentur, et maneant diaconi in proprio ordine, scientes quod episcoporum quidem ministri sunt praesbiteris autem inferiores existunt; accipiant autem ex ordine eucharistiam post praesbiteros, aut episcopo eis dante aut praesbitero. sed nec sedere eis in medio praesbiterorum liceat: praeter canonem enim et praeter ordinem est si fiat. si quis autem obtemperare noluerit post hanc definitionem, cesset a diaconio.

Θ *F* Υ W *t* XVIII: XX W; *om t* 1. **magnae**: maxime Θ 4. **diaconis** *F*² Υ *t*: diacō W diaconos *F** diaconibus Θ 5. **consuetudo**: *praem* antiqua Θ 6. **habent** *F t*: habet Θ habeant Υ W 7. det *t* eucharistia *F* W 12. aufertur Θ auferatur *F* diacones Θ 13. in suam mensuram **M** 17. episcopos W 18. **eis** (*Gr* αὐτοῖς) Θ Υ *t*: ipso *F* W 19. **sedere . . . diaconis liceat**: sedeant . . . diacones Θ 20. extrordinem canonum si hec fiant Θ 22. hiis Θ* obediens *F*

Θ *F* Υ XVIII prbm *F* prborum Υ 1. magna Υ 2. loci Θ* 3. prbis *F* Υ 5. tradedit *F* 7. illisi *ut uid* Θ* 10. eps *F* 11. haec *F* Υ omni *F** 14. minestri Θ 15. prbis *F* minoresunt Θ 17. prbos *F* praesbyteros Υ 18. prbo Θ *F* praesbytero Υ 22. oboedire Υ

M E φ XVIII 1. preuenit E φ 3. **gratiam**: eucharistiam *aem- et tol* 2-*ed* 4. canones E φ 5. **hi**: *om* E φ 7. offerent E 9. **quod quidam**: quodquod quidem E **diaconi . . . contingant** (*Gr* τινὲς τῶν διακόνων) **Sp**: diaconus . . . contingat M 11. amputetur M 14. sint E 15. existant φ 17. **aut**: *om* Sp-ed *tr* eis (cis φ) dante (dande E) aut episcopo E φ 21. **est**: + hoc Sp-ed 23. **a**: *om* E φ diacono φ (M* ?)

III (**Prisca**)

XVIII De diaconos ne supra praesbyteros sint.

Peruenit ad sanctum et magnum concilium quod in quibusdam locis et ciuitatibus episcopis et praesbyteris eucaristiam diaconi porrigant; quod neque canon neque consuetudo tradidit, ut qui potestatem non habent offerendi, hii offerentibus corpus Christi diuidant. illud etiam cognitum est a nobis quod quidam ex diaconis per usurpationem et temeritatem corpus Christi priores contingunt. omnia igitur haec amputentur, et maneant diaconi in priori ordinatione, scientes quoniam quidem episcoporum ministri sunt praesbyterorum autem inferiores sunt; accipiant autem secundum ordinem post praesbyteros, dante eis aut episcop*o* aut praesbyter*o*. sed nec sedere eis permittitur in medio praesbyterorum: extra canone est enim extra ordinem quod fit. si quis uero noluerit oboedire post haec statuta, priuabitur de loco diaconii.

J *u v w* XVIII: XVII **v** **diaconos** J*: diaconis J[2] *u* diac̄ *v w* pbris *w* 3. eps et pbros *w* 4. **diaconi**: dicit *w* 5. canones *v* 7. hi *w* 8. **diuidant** **v** = *Ing*: porrigant J = *Att* 9. **a**: *om* **v** 10. **ex diaconis** *u*: ex diaconibus *v* = *Ing* diacs *w* diaconi J = *Att*-Sp 12. contin*gant J amputetur *v* 13. diacc *v* 15. **sunt** *u* = *Att et Ing*: sint J *v w* 16. inferioresunt *u* 17. **autem**: *om v* 18. dantes *v* **episcopo aut praesbytero**: episc̄ aut praesb̄ J eps aut prbt *u v* eps aut pbri *w cf Ing* 19. **sed**: et *v* etiam J 22. **ordinem**: canone (*iterum*) *v* ordine *w* 24. **loco**: ordine J diaconi *u w* (*v** ?)

IV (**codicis Ingilrami**)

[XXI De diaconibus ne super presbyteros sint *uide p* 133]

[Peruenit in aurem sancti et magni concilii huius quod in quibusdam locis et ciuitatibus episcopis et presbyteris eucharistiam diacones diuidant; quod neque canones neque ecclesiastica regula trad*i*t, ut qui potestatem non habent offerendi, hii offerentibus corpus Christi diuidant. illud etiam cognitum est a nobis quod quidam ex diaconibus per usurpationem et temeritatem corpus Christi priores contingunt. omnia igitur haec amputentur, et maneant diacones in priori ordinatione et mensura, scientes quoniam quidem episcopi ministri sunt *presbyterorum autem inferiores sunt*; accipiant autem secundum ordinem post presbyteros, dante eis aut episcop*o* aut presbyter*o*. sed nec sedere eis permittitur in medio praesbiterorum: extra canone est enim et extra ordine quod fit. si quis autem noluerit oboedire post haec statuta, priuabitur et a loco diaconii.]

XXI *Canonem hunc apud codicem nostrum superiore loco inuenias, cf p* 133 3. pbris *cod* 5. **canones** *cod: fort leg* canon 6. tradet *cod* 16. **presbyterorum . . sunt** *suppleui e Prisc: om per homoeoteleuton (eo facilius quod uoces* ministri sunt *paginam concludunt) cod* 18. epm aut presbrū *cod: cf Priscam* I

[XII Diacones non deuidant ante presbyteros eucaristia nec sedeant ante presbyteros: quod si fecerit, deponatur.] *Epitome*

XII *Canon hic apud codices locum habet superiorem, uide p* 133 1. diacuni? U **non**: uero *h* prbs U probs Z 2. eucharistiam *h* 3. prbos U Z fecerint Z *h* deponantur *h* U Z *h*

I (Caeciliani)

XVIIII De his qui de doctrina Pauli Samosateni confugiunt et ad ecclesiam ueniunt catholicam.

et ad . . catholicam : *om* Θ

Si qui de Pauli Samosateni confugiunt ad catholicam ecclesiam, definitum est eos omnimodis baptizari debere. si autem quidam antecedenti tempore uel preterito in clero examinati inuenti sunt sine querella et post baptismum inreprehensibiles, ordinentur ab episcopo catholicae ecclesiae: quod si inquisitio inutiles eos inuenerit, deponi oportere uel abici. similiter [et] de diaconissis uel omnino de his quae in canone continentur, modus et ratio data seruetur. diaconissae autem in specie diaconorum constituuntur, nam per inpositionem manus non fiunt et omnimodo inter laicos conputantur.

rebaptizare Θ *cf Gr*

debent conputari Θ

II (Attici)

XVIIII De his qui a Paulo Samosetano ad aecclesiam ueniunt.

De Paulianistis refugientibus ad aecclesiam catholicam, definitio prolata est rebaptizari eos omnino. si quis uero ex eis preterito tempore fuerunt in clero, si quidem sine quaerella et repraehensione fuerint, post baptismum ordinentur ab episcopo aecclesiae: sin uero discussio eos minus idoneos inuenerit, deponi eos conuenit. similiter autem et de diaconibus et omnino de his qui in eodem canone uersantur, eadem forma seruabitur. meminimus autem de diaconissis quae in eadem specie sunt, quia manus inpositionem aliquam non habent, ut omnino inter laicas conputentur.

Θ ϝ Υ W *t* XVIIII : XXI W; *om t* de 2°: a Θ conficiunt W **et ad . . . catholicam** : *om* Θ 1. **de Pauli Samosateni** Θ **M** *quasi Graece legatur* ἀπὸ τῶν Παύλου : + doctrina *t* (*cf canonis titulum*) 3. omnimodo Θ *cf l* 17 *huiusce canonis* rebaptizare Θ (*Gr* ἀναβαπτίζεσθαι) 10. **inquisitio** : *praem* non Θ *tr* eos inutiles Υ W **deponi** : *praem* ii Θ 11. **similiter** : simul W 12. **et** Θ (*Gr* καί) : *om* **M** *t* **diaconissis** *usque ad* **diaconissae** (*l* 14) : diaconibus si (*sc* diaconissi : *cet om*) Θ 13. **in** : *om t* 14. **data** : *om* ϝ* 16. inpositionis manus **M** *cf Prisc* viii 5 *u v*, xviiii 7 18 *v w; Ing* xxviii 6 (? xxvii 7) *Ing-epit* vii 2 17. **fiunt** : sint Θ 18. **conputantur** : debent conputari Θ

Θ ϝ Υ XVIIII *tit et* 1. samositeni ϝ ueniut ϝ* 1. samosetani *t* 5. praeterito ϝ Υ 7. quaerella ϝ Υ inreprehensiuiles Θ inrepraehensibilis ϝ 9. catholice Θ 10. inutilis ϝ 11. habici Θ 15. speciae ϝ 18. computantur Υ

XVIIII 4. qui Sp-ed 5. fuerint E φ M E φ 8. **sin** : si E φ 10. **autem** : *om* E φ 12. conuersantur **Sp** 13. **autem**: + et E φ 17. **laicas** *codd cum Prisc Ing* (*et Ing-epit*) *Ruf-epit* (*Ruf* ?) : laicos *Caec* (*Ruf* ?) *Isid fragm-Frisingense* (*Maassen pp* 34 923) *et Gr* ἐν τοῖς λαικοῖς **conputentur** : imputetur M

XVIIII samositano E samosateno φ 8. discussi M M* 9. ideos φ 14. diaconises E diaconisis φ 15. speciae M

III (Prisca)

XVIIII De Paulianistis.

De Paulianistis qui refugiunt ad catholicam et apostolicam eclesiam, decretum est hos omnino rebaptizari. si quis autem praeterito tempore in clero fuerunt constituti, si quidem inlibati et inreprehensibiles fuerint inuenti, per manus inpositione episcopi eclesiae catholicae ordinandi erunt in ordine clericorum: si uero discussio eos minus idoneos inuenerit, deponi eos conuenit et sint in ordine laicorum. similiter autem et de diaconis et de omnibus his qui in eodem canone uersantur, eadem forma seruabitur.

Meminimus autem et de diaconissas quae in schimate sunt constitutae: quoniam neque per manus inpositione sunt ordinatae, omnino inter laicas eas oportet dinumerari.

J *u v w* XVIIII: XVIII **v** *Tit* De Paulianistis (Paulanistis *u*) et (+de *u*) diaconissis **v** 1. **De**: *om* **v** Paulanistis *u* ad acatholicam *u* 3. rebaptizare *u v* 4. **autem**: +eorum J 5. fuerint **v** 6. **et**: *om w* 8. inpositionis *v w* *tr* catholicae ecclesiae *v* 9. erant J* 10. **si uero**: siue J* discussi *w* **eos**: eorum *v** 11. idoneus *w* inuenerint *v** **deponi**: rebaptizari J 13. **et** 1°: *om w* **de** 1°: +eorum J **diaconis**: diaconissis *v=Ing* 14. canones *u* 15. formam *u*

16. **Meminimus**: *praem* xx De diaconissis J **et**: *om* J *cf Att* 17. **quae**: qui *v* quod J **schimate** *u* (*Gr* σχήματι: *cf Gall*): scismatae J *v w=Ing, quod fortasse etiam hic legendum* sint J 19. inpositionem *u* inpositionis *v w=Ing* 20. dinumerare *v*

IV (codicis Ingilrami)

XXVII De Paulianistis.

De Paulianistas qui refugiunt ad catholicam et apostolicam ecclesiam, decretum positum est hos omnino rebaptizari. si quis autem in praeterito tempore in clero fuerunt constituti, si quidem inlibati et inreprachensibiles fuerint inuenti, per manus inpositiones episcopi ecclesiae catholicae ordinandi erunt in ordine cleri: si autem inquisiti inutiles fuerint, degradati erunt in ordine laicorum.

XXVIII De diaconissis.

Similiter autem et *de* diaconissas et qui in canone uidentur esse constituti, similem erit statutum. memores autem sumus et de diaconissas quae in scismatae sunt constitutae: quoniam neque per manus inpositionis sunt ordinatae, omnino inter laicas eas oportet dinumerari.

XXVII 3. omno *cod** 8. **inpositiones** I *cod*: *fort leg* inpositionis *cum* xxviii 7
XXVIII 1. de *suppl Ball*: *om cod* 3. **similem** *cod*: *uide Rönsch* Itala *p* 277 6. **manus** *scripsi*: manɫ *cod, quod nonnisi* manus *repraesentat* 7. ordinata*e *cod* (*ut uid corr m p ex* ordinatas)

Epitome

XVI Paulianiste si reuersi fuerint, recipiantur aecclesia: sed non promoueantur in honorem.

XVII Similiter scismatecas diaconessas inter laicas repotandas.

XVI 1. Pauliniste U si reuersu fuerit recipiatur U Z *h* U 2. **aecclesia**: aeccl̄a U aeccl̄ Z in ecclesia *h* promoueatur U 3. in honore Z
XVII 1. schismatateeas U sismaticas *h* 2. deputandas *h*

I (**Caeciliani**)

XX De flectendo genu.

Quoniam sunt quidam qui die dominico flectant genu et in pentecostes diebus, placuit de hoc sanctae et magnae synodo cunctos in omnibus locis consonanter et consentienter stantes Dominum orare debere.

Conc. Carth.

ϝ ϒ W

Et cum recitaret, Aurelius episcopus dixit:

Haec ita apud nos habentur exemplaria statutorum quae tunc patres nostri de concilio Nicheno secum detulerunt, cuius formam seruantes haec quae sequentur constituta firmata a nobis custodientur.

II (**Attici**)

XX De flectendo genu.

Quoniam sunt quidam qui die dominico flectant genu et in diebus pentecosten, placuit de hoc sanctae et magnae synhodo cunctos in omnibus locis consonanter et consentienter stantes Dominum orare debere. *De uoce* pentecosten *uide Addenda p* 152

XXI De diaconissis.

Praeterea statuitur in hoc concilio ut diaconissae, quoniam manus inpositionem non accipiunt, inter laicas deputentur. *cf Ruf* H. E. x 6, *uide Addenda p* 152

Igitur episcopi cum de his omnibus prout diuinarum legum reuerentia poposcerat decreuissent, sed et de obseruatione paschae antiquum canonem per quem nulla de reliquo uarietas oreretur aecclesiis tradidissent, omnibus rite dispositis aecclesiarum pax et fides in orientis atque occidentis partibus una eademque seruata est.

haec de aecclesiastica historia necessario credimus inserenda.

EXPLICIT CAÑ NICAENI CONCILII

Θ *ϝ* ϒ W *t* **XX**: XXII W; *om* ϒ *t* De flectenda genua Θ* 2. **flectant** *ϝ* ϒ *t*: flectent Θ flectunt W genua Θ **pentecostes** *ϝ* W *t*: pentecoste ϒ pentecosten Θ 3. **sanctae et magnae** Θ *t*: magnae et sanctae ϒ sancto et magno *ϝ* W 5. **locis**: *om* Θ 6. debet Θ

¶ Θ *t* EXPLICIVNT CANONES NICENI *t*

Conc. Carth. 1. **Et cum recitaret** *ϝ* W: EXPL̄ CONCILII NICAENI INCIP̄ CAPITVLA CARTHAGINENSIS (*sequuntur capitula* XXXV *et postea demum hoc comma nostrum, omissis tamen uerbis* Et cum recitaret) ϒ 9. Nicaeno ϒ 13. **sequentur** *ϝ* ϒ: sequuntur W 15. **custodientur** ϒ W: custodiuntur *ϝ* *Sequuntur apud ϝ* ϒ W *canones Carthaginenses*

XX fletendo W 5. consensienter *ϝ*

XX genua **Sp** 2. dominica E ϕ **flectant** M E ϕ E ϕ: flectunt Sp-ed flectent M genua **Sp** **in**: *om* **Sp** 3. pentecostes M[2] Sp-ed placit M[2] (placuit M* ?) 4. **cunctos**: tos E eos ϕ 6. **debere**: + EXPLICIT CONSTITVTA NICENI CONCILII **Sp** (− ϕ) ¶ E ϕ

XXI **De diaconissis** *usque ad* **deputentur**: *om* E ϕ; *numerum et tit omittit, canonem habet*, Sp-ed 2. **quoniam**: quae Sp-ed

1. **Igitur** *usque ad finem*: *om* ϕ **Igitur** *usque ad* **decreuissent**: *om* E 3. poposceret M 4. **antiquum canonem per quem**: ut (*tantum*) E 7. **tradidissent**: sanctum concilium tradidisset **Sp** 10. **seruata**: sententia E 11. **historia**: turia E 12. necessaria E § E

EXPLICIT . . CONCILII M: *om* **Sp**

III (**Prisca**)

XX De flectendo genu.

Quoniam sunt quidam qui die dominico flectant genu et in pentecosten diebus, placuit de hoc sancto et magno synodo cunctos in omnibus locis constanter et consentienter stantes Dominum orare debere.

J *uvw* **XX**: XXI J XVIIII **v** genua *w* 1. *tr* quidam sunt J 2. flectunt **v** **in**: *om v* 3. **de hoc**: *om* **v** 5. **constanter**: conster *w* **consentienter**: consentientes *u w* consentienter et consentientes *v* 6. Domino rogare *w* **debere**: debent **v** debere dominicam diem et diem paschae usque in pentecosten J

De quattuor canonibus quos genuinis adicit **v** *uide Appendicem* VI *pp* 146 147

APPENDIX IV

Indices capitulorum Nicaeni concilii interpretationi priscae praepositorum

secundum cod J fol. 11 *b*

INCP̄ CONSTITVTA CANONVM SANCTORVM PATRVM QVI APVT NICEAM SVNT CONGREGATI

INCIPIVNT CAPITVLA NICAENI CONCILII

I De his qui se abscidunt uel eunicizant
II De neophitis
III De commanentibus
IIII De ordinandis episcopis
V De his qui excommunicantur per singulas prouincias
VI De primatu eclesiae romanae
VII De honore hierosolymitano episc̄
VIII De his qui nominantur catharoe
VIIII De his qui inexaminati ordinantur
X De his qui in persecutione negauerunt fidem
XI De his qui praeuaricati sunt praeter necessitate
XII De reconciliatione danda
XIII De cathecuminis lapsis
XIIII De clericis ne de ciuitate ad aliam transeant
XV Vt nullus alienum suscipiat clericum et promoueat
XVI Vt nullus alienum clericum ordinet
XVII Vt nullus clericus faeneret
XVIII De diaconi ne supra praesbyteros sint
XVIIII De paulianistis baptizandis
XX De diaconissis
XXI De flectendo genu

EXPLICIT CAPITVLA NICAENI CONCILII

secundum v (*u* fol. 10 *b*; *v* fol. 20 *b*; *w* fol. 8 *a*)

INCIPIVNT CAPITVLA NICHENI CONCILII

I De eunuchis qui se ipsos absciderunt
II De neofitis qui post baptisma ad clerum applicantur
III De subintroductis mulieribus
IIII De ordinandis episcopis
V De excumunicatis
VI De primatu aecclesie romane uel aliarum ciuitatum episcopis
VII De honore hyerosolymitani episcopi
VIII De his qui cognominantur catharoae
VIIII De ordinatione presbiterorum
X De his qui negauerunt in persecutione
XI De his qui preuaricati sunt
XII De reconciliatione danda morientibus
XIII De cathecuminis lapsis et ut nullus megret ad aliam ciuitatem
XIIII De non suscipiendis alterius aecclesie clericis
XV De non ordinando quemquam qui ad alium pertinet
XVI Vt nullus clericus feneret
XVII De diaconos ne supra presbiteros sint
XVIII De paulianistis et de diaconissis
XVIIII De flectendo genu
XX Ne seruus aut condicionalis clericus [non] ordinetur
XXI Vt presbiter ante XXX etatis sue annos non ordinetur
XXII Vt presbiteri diacones et subdiacones [non pergant ubique nisi consulto episcopo suo]
XXIII De ordine clericorum et uita

In rebus orthographicis lectiones codicis u suscepi

I ipso *u* VI aliorum *v* VIII catharoes *v* cataroe *w* XIIII clericos *u w* XV ordinandum *w* quisquam *v* XVII prbos *u* XVIII de 2° : *om w* XX **Ne** : nec *v* **non** *u* : *om v w* XXI prb̄t *u* **non** : *om w* XXII pr̄bi *u* **et** : *om v* **non pergant . . . suo** *v* : *om u w*, *cf p* 147 XXIII **et uita** : *om v**

APPENDIX V

Index capitulorum Nicaenis canonibus praepositorum secundum cod I fol. 39 *b*

INCIPIT CAPITVLA NICAENI CONCILII

i Expositio fidei nicaeni
ii Quo tempore conuentus sit habitus
iii De his qui se ipso abscidunt uel eunicizant
iiii De neofitis neque episcoporum neque pb̄r ordinari
v De uindicta eorum qui contra canones fecerunt
vi De mulieribus quas sinectas uocant
vii De episcopis a conprouincialibus ordinari
viii De potestate metropolitani
viiii De his qui excommunicati sunt ab episcopis suis
x De synodo nobis in anno per unamquamque prouincia caelebranda
xi De primatu ecclesiae romanae
xii De infirmanda ordinatione quae sine metropolitani consensu fit
xiii De sequendo maiori numero cum de ordinatione contenditur
xiiii De honore hierosolymitani episcopi
xv De his qui mundi dicuntur quo genere recipiendi sunt
xvi De his qui examinatio ordinantur
xvii De praeuaricatis recipiendis per paenitentiam
xviii De praeuaricatis per penitentiam recipiendis
xviiii De paenitentia eorum qui post baptismum ad saecularem militiam reuertunt̄
xx De reconciliatione danda morient̄
xxi De diac̄ ne super pb̄r sint
xxii De catecuminis labsis
xxiii De his qui ecclesias suas deserunt et ad alias transeunt
xxiiii De non suscipiendis alterius ecclesiae clericis
xxv De non ordinandum quemquam qui ad alium pertinent
xxvi De faeneratoribus clericis
xxvii De paulianissis
xxviii De diaconissis

Cum his titulis conferas titulos codicum Q *pp* 165–169 *infra* (*apud utrosque sequuntur sine interuallo tituli Sardicenses*, xxviiii–xlvi *apud cod* I, xxviii–xlvi *apud* Q) : *uide quae adnotaui* (*ad p* 113 *col b*) *p* 150 *infra*

APPENDIX VI

Canones supposititii quattuor qui tamquam Nicaeni in codicibus v θ (sc correctore codicis Θ) post ueros canones inueniuntur

XX Ne seruus aut condicionalis clericus ordinetur.

Hoc placuit ut si quis subdiaconus aut diaconus aut presbiter uel episcopus fuerit ordinatus in his personis †si neclectus†, episcopus qui hoc fecerit personam tantum uindicet, peculium qui ordinatus est restituat domino huius; clericus tantum, deponatur, etiam etsi domino interueniente. illut tantum obseruandum sit ut liber militet aecclesiae.

Et lectum placuit.

XXI Vt presbiter ante xxx etatis sue annum non ordinetur,

Quamuis sit prouabilis uite, sed obseruet usque ad prefinitum tempus: Dominus enim tricesimo anno baptizatus est et tunc predicauit.

Et lectum placuit.

---

u v w θ XX : XXI *θ* Nec *v* clericos *u* **ordinetur :** non fiat *v** 2. **episcopus :** + qui *w* 3. **†si neclectus†** *u*: si neglectus *v* se neglectus *w*; *totam clausulam mutat suo arbitrio θ* si neglegentia episcopi qui hoc fecit libertas eorum non fuerit inquisita, personam tantum uindicet, peculium uero qui ordinatus est restituatur domino, praedictus tamen clericus tantum deponatur etiam si dominus intercesserit pro eo: *mihi quidem uerba* si neclectus (*seu potius uera lectio quaecumque est quae sub eis latet: fortasse* inelectis *sc* inelegibilibus) *ad ordinandum non ad ordinantem iure referri uidentur. canonem ita interpretor ut seruus qui* ordinatus fuerit subdiaconus diaconus *etc ipso facto* personae *suae* (*non tamen* peculii) *compos fiat, qui autem* clericus tantum *ordinatur id est qui minores quos uocant ordines adipiscitur* deponatur, *quippe qui libertatem non consecutus sit* 4. eps *u v w* 8. **tantum :** tamen *θ* **sit :** et *θ* 9. aecclesiam *u*

In rebus orthographicis lectiones codicis u recepi

XXI : XXII *θ* *Hunc canonem e can* xi *concilii Neocaesariensis desumptum esse inuenies: uide interpretationem 'Isidori' (secundum textum codd* **S v**) *infra* xxx : trigesimum *θ* etatisue *u* **annum non :** annos non *v* annon *w* 1. **Quamuis :** quam *w* **sit :** si *v* **sed obseruet :** se obseruabit *v* sed obseruetur *θ* (*quam lectionem cum Gr* ἀποτηρείσθω *habet apud concilium Neocaesariense solus e codd Isidorianis* Θ) 3. xxx *v* trigesimo *w* 4. **tunc :** hunc *u w*; *om θ*

XXII Vt presbiteri diacones subdiacones [non pergant ubique nisi consulto episcopo suo.

Placuit sancto et magno concilio ut presbyter diaconus subdiaconus] qu*i*libet clericus non pergat inconsulto episcopo suo cuiusque prouincie, sicut itaque et episcopus nisi a metropolitano formata sumpserit. neque episcopus de trans mare suscipi, nisi xx episcoporum cyrografa sumpt*a* ostenderit: si uero Romanus fuerit, sufficiat solius metropolitani formata.

Et lectum placuit.

XXIII De ordine clericorum et uita.

Lectores usque ad annos pubertatis legant et, nisi cum u*x*ori*bu*s, eruditi scripturis diuinis clerici iam examinati ordinentur. neque edendi uel bibendi causa tauernas clerici ingrediantur nisi peregrinationis necessitate, cautus a poculo inimicorum aecclesiae.

Et lectum placuit.

EXPLICIT DECRETA NICAENI CONCILII

XXII : XXIII θ *Huic canoni conferendus est can* xxvii *concilii Hipponensis* A.D. 393 (*Mansi* Concilia III [A. D. 1759] 923) : Vt episcopi non proficiscantur trans mare nisi consulto primae sedis episcopo suae cuiusque prouinciae, ut ab eo praecipue possint formatas sumere **Vt presbyteri** *usque ad l* 2 **subdiaconus** : ut pbbris diacc subdiacc non pergant ubique nisi consulto epo suo placuit sco et magno concilio ut pbr aut diac sibe subdiac *v* ; ut pbr diac subdiac *w* ut pbri diac et subdiac θ ut pbri diacones aut subdiacones *u reliquis per homocotel ut uid omissis* 2. **quilibet** *scripsi* : quolibet *v* θ quodlibet *u w* ; *praem* aut *u* θ, uel *v* 3. **clericus** *w* : clōs *u* clerici θ de clero *v* **non pergat . . . suo** : nisi consulto episcopo suo non pergat *v* pergant θ 4. **cuiusque prouinciae** *u* : cuiuscumque prouinciae *v* cuique prouincia *w* ; *om* θ **sicut itaque et episcopus** : ut episcopus a propria ecclesia non discedat longe in peregrinatione θ *suo arbitrio* 5. **et** : *om v* episcopo *v* ad metropolitanum *u* 6. formatā supserit θ **episcopus** : eps *u w* θ eppos *v* 7. **suscipi** : suscipi oportet *v* suscipiatur θ 8. cyrografum *w* **sumpta** *scripsi* : sumptus *u w* suptus θ ; *om v* : *fortasse legendum* susceptus 9. **sufficiat** : suscipiat *w* metropolitana *u* 10. **formata** : seruata *u*

XXIII : XXX (*sic*) θ *Hic canon e tribus cann u v w* θ *eiusdem concilii Hipponensis consartus esse uidetur, uidelicet can* xviii Vt lectores usque ad annos pubertatis legant, deinceps autem nisi uxores . . . duxerint, . . . legere non sinantur ; *can* i Vt lectores . . . ante XXV aetatis annos nec clerici ordinentur . . . : ut primum scripturis diuinis instructi uel ab infantia eruditi . . . clerici promoueantur ; *can* xxvi Vt clerici edendi uel bibendi causa tabernas non ingrediantur nisi perigrinationis necessitate 1. Lectore *v** puuertatis *u* puberitatis *w* 2. legat *w* **cum uxoribus** *scripsi e can* xviii *concilii Hipponensis supra citato :* cum usuris **v** ; *om* θ : *regula id uidetur spectare ut si lector* ad annos pubertatis *iam aduectus uxore careat et* scripturis diuinis *satis* eruditus *inueniatur, is in clerum examinatione habita* ordinetur : *contra si uxorem duxerit, lector necessario maneat, maiores ordines adipisci non possit* **eruditi** : *om v** 3. clericis *v** **examinati** : + non θ 5. *tr* clerici tabernas θ 6. cautis θ 7. **poculo v** : populo θ

EXPLICIT : EXPLICVERVNT *w*

APPENDIX VII

Nicaeni concilii canones sextus et septimus apud concilii Chalcedonensis actionem decimam sextam adlegati (Labbe-Coleti IV 1747: Mansi VII 443: *uide supra p* 121, *infra pp* 197 199 201)

secundum syllogen codicis nostrae Dominae Parisiensis siue antiquiorem

Maassen p 739: *codices contuli* Paris. lat. 16832 (*olim ecclesiae N. Dominae Parisiensis: saec.* ix: *fol* 118 *a*) Vat. Reginae 1045 (*saec.* ix–x: *fol* 167 *a*) Vat. 1319 (*t, uide p* 103 *supra*: *saec.* xii: *fol* 232 *a*): *deficit cod.* Barberin. xiv 53

Pascasinus uir reuerentissimus episcopus uicarius sedis apostolicae dixit: Trecentorum decem et octo sanctorum patrum: Antiqua consuetudo seruetur per Egyptum ita ut

secundum Rustici syllogen anno 550 euulgatam

Maassen p 745: *codicem secutus sum* Vat. 1322 (N: *saec.* vi; *fol* 259 *b*) *qui a textibus adhuc impressis ualde discrepat*

Pascasinus reuerentissimus episcopus uicarius sedis apostolicae dixit: Trecentorum decem et octo sanctorum patrum canon sextus: Ecclesia Romana semper habuit primatum. t*eneat* autem et Aegyptus ut

episcopus Alexandriae omnium habeat potestatem, quoniam et Romano episcopo haec est consuetudo. similiter autem et qui in Antiochia constitutus est. et in ceteris prouinciis primatus habeant ecclesiae ciuitatum aliarum. per omnia autem manifestum sit ut si quis praeter uoluntatem metropolitani episcopi fuerit ordinatus quia hunc statuit haec sancta synodus non debere esse episcopum. sane si communionem consensu rationabiliter probato et secundum ecclesiasticam regulam statuta duo aliqui aut tres contentione sua contradicunt, illa opteneat sententia in qua plures fuerint numero sacerdotes. Quoniam mos antiquus optenuit et uetus[ta] traditio ut Heliae id est Hierosolymorum episcopo deferatur, habeat consequenter honorem suum, sed et metropolitano sua dignitas salua sit.

Constantinus uir deuotus secretarius diuini consistorii ex dato codice ab Aetio archidiacono Constantinopolitanorum sanctissimae ecclesiae recitauit: Regula sexta trecentorum decem et octo sanctorum patrum: Antiquae consuetudin*es* teneant in Aegypto, ut Alexandrinus episcopus omnium habeat potestatem quoniam et Romano episcopo haec consuetudo est. similiter autem et Antiocheno et in aliis prouinciis primatus habeant ecclesiae ciuitatum. uniuersaliter autem illum manifestum est quia si quis praeter uoluntatem metropolitani fiat episcopus hunc sancta synodus definiuit non esse episcopum. sane si communionem consensu rationabi*li*ter probato et secundum ecclesiasticam regulam statuto duo aliqui uel tres per contentionem suam contradicunt, definitio opteneat plurimorum.

---

1. Paschasinus *reg* 3. **Antiqua consuetudo seruetur per Egyptum ita ut**: *uoces has ex interpretatione Dionysii substituit non ipse sylloges huius redactor* (*e quo ut uidetur uera Paschasini uerba haurire potuit Rusticus, cf col b*) *sed posteriori tempore scriba aliquis* 12. deberet *reg* **communionem** *utriusque sylloges codd omn*: *lege* communi omnium 13. concessu *paris* 14. **statuta** *utriusque sylloges codd omn*: *lege* statuto **aut tres**: *bis ut uid reg** 17. **uetusta** *Rusticus cum Isid* (*p* 201 *infra*): uetus *sylloges antiquioris codd* (*cum* V Y *apud Isid*) 18. deferantur *reg* 20. **salua sit**: *altera eiusdem canonis interpretatione, cuius mentio fit apud Rusticum* (*uide col b ll* 21–36), *caret sylloge antiquior*

1. **reuerentissimus** *scripsi*: reūs N 3. ecclesiae *ut uid* N* 4. **teneat** *scripsi cum edd*: *post primam litteram* t *nihil amplius legi potest in* N 8. habent N 11. **hunc**: hanc N 14. ecclesiaticam N 15. contectione N 21. **uir deuotus**: ū d̄ N 25. consuetudinis N 28. simil̄ N 29. prima|matus N 33. rationabiter N

ADDENDA

siue adnotatiunculae apparatui critico minus propriae

P 104 col b l 3 POST CONSVLATVM GLORIOSISSIMORVM IMPERATORVM HONORII XII ET THEODOSII VIII AGVSTORVM. *apud concilia Africana computantur passim anni* (*pro* consulibus A et B) post consulatum A et B: *exempla habes* (1) *concilium Carthaginense* A. D. 399 Post consulatum gloriosissimi imperatoris Honorii Augusti IIII et Eutychiani uiri clarissimi quinto kalendas maias Carthagine in secretario basilicae restitutae, *Justel* I 154 = *Migne* Patr. Lat. lxvii 200, *Labbe-Coleti* III 502 *Mansi* IV 482; (2) *conc. Carth.* A. D. 401 Post consulatum Fl. Stiliconis u. c. xiiii kal. iulias Carthagine in secretario basilicae restitutae, *Justel* I 154 = *Migne* lxvii 200, *Labbe-Coleti* III 503 *Mansi* IV 482; (3) *conc. Carth.* A.D. 410 Post consulatum gloriosissimorum impp. Honorii VIII et Theodosii III Augg. xviii kal. iulias Carthagine in basilica regionis secundae, *Justel* I 166 = *Migne* lxvii 217, *Labbe-Coleti* III 522 *Mansi* IV 503; (4) *acta collationis Carthaginensis* A. D. 411 (*cuius notitiam mihi praebuit I. B. Bury, professor Dublinensis, rerum Romanarum si quis alius peritus*) Post consulatum Varanis u. c. kal. iunias Carthagine in secretario thermarum Gargilianarum, *Labbe-Coleti* III 149 *Mansi* IV 51; (5) *conc. Teleptense* A.D. 418 Post consulatum gloriosissimi Honorii XI et Constantii II vi kal. martias congregato in ecclesia apostolorum concilio plebis Teleptensis, *Labbe-Coleti* III 427 *Mansi* IV 379; (6) *conc. Carth.* A.D. 419 Post consulatum gloriosissimorum impp. Honorii XII et Theodosii VIII Augg. iii kal. iunias Carthagine in secretario basilicae restitutae, *Justel* I 169 = *Migne* lxvii 222, *Labbe-Coleti* III 526 *Mansi* IV 508. *de qua computandi forma egregie disseruerunt Io. Bapt. de Rossi* Inscriptiones Christianae urbis Romae saeculo septimo antiquiores I (*Romae* A.D. 1861) *pp* xxv–xl, *et Th. Mommsen* Ostgothische Studien (*Neues Archiv* A. D. 1889, xiv 225).

eiusmodi computationis exemplum omnium ut uidetur antiquissimum (*et ipsum Africanum*) *ad concilium pertinet Cirtae anno* 305 *habitum, cuius acta adlegauerunt in collatione Carthaginensi anni* 411 *catholici, respuerunt tamquam ficta Donatistae propterea quod exstarent eiusdem anni eiusdem fere mensis gesta quaedam martyrum neque potuisset in tempore persecutionis congregari concilium. fefellit Donatistas, fefellit ipsum qui collationi praeerat legatum, annus praeter morem post consulatum computatus; confer quae refert Augustinus* (Breuiculus collationis Carthaginensis iii, *ed. Bened.* IX 389; *Labbe-Coleti* III 217 *Mansi* IV 256) Officium autem in computando errans falsum renuntiauerat; quod postea conscripta et diligentius considerata gesta docuerunt, sicut potest probare quem libuerit legere et non piguerit computare. nam gesta martyrum quibus ostendebatur tempus persecutionis consulibus facta sunt Diocletiano nouies et Maximiano octies pridie idus februarias, gesta autem episcopalia decreti Cirtensis post eorundem consulatum tertio nonas martias, ac per hoc tredecim menses interesse . . . inueniuntur . . . sed Officium, ut falleretur et mensem interesse responderet, eundem consulatum supputauit, 'post consulatum' autem non aduertit ubi annus iam alius agebatur.

formula ergo perturbato reipublicae statui apta primum anno 305 *tempore Maxentii adhibebatur: item ad annum* 375 *Hieronymi* Chronicon *refert* Quia superiore anno Sarmatae Pannonias uastauerant iidem consules permansere: *item tempore Alarici, cum Italia primum septentrionalis deinde meridionalis cum Roma ipsa sub ditionem uenit barbarorum, anno* 409 *exeunte Mediolani* post consules [*anni* 408] *supputatum est, anno* 411 (*quo nullus omnino consul in occidente nominatus est*) *Carthagine* post consulem [*anni* 410], *eodem anno in Italia meridionali* post consules [*anni* 409].

eiusdem formulae alia ratio, cum consulum nomina (*id quod post medium saec.* iv *frequenter accidit*) *incipiente iam anno uel prorsus ignota erant uel nondum publici iuris facta: nempe duorum Augustorum exspectandus erat consensus* (*inde ab ineunte saec.* v *uterque consulem de sua imperii parte eligebat*) *et labentibus omnium fortunis dignitatem tam onerosam amplecti pauci uel uolebant uel poterant: crebrior ut par erat in prioribus anni mensibus hic usus. confer canonem siue Mileuitanum anni* 402 (*secundum syllogen Hispanam, Gonzalez p* 187) *siue potius Carthaginensem anni* 407 (*secundum Dionysii syllogen, Justel* I 165 = *Migne* lxvii 216: *uide Labbe-Coleti* II 1336 III 385 *Mansi* IV 503) Formatae autem quae a primatibus uel a quibuscumque episcopis clericis propriis dantur habeant diem paschae: quod si adhuc eiusdem anni paschae dies incertus est, ille praecedens adiungatur, quomodo solet 'post consulatum' in publicis gestis adscribi. *exempli gratia, anno* 418 *Theodosius Aug. sero occidentibus nuntiatus est consul, unde mense Februarii qui acta redigebant concilii Teleptensis, supra* (5), post consulatum *anni* 417 *computabant: simili modo mense iunio anno* 431 *acta concilii Ephesini habent* post consulatum Theodosii XIII et Valentiniani III, *consulibus anni* 431 *apud Ephesum nondum renuntiatis. similia inuenies apud celeberrimam uitae Athanasii Historiam 'Acephalam'* (*uide fasciculum nostri libri tertium*), *ubi quater decies secundum proprios anni consules computatur, ter autem* post consulatum, *scilicet* (1) tybi X die post consolato Arbitionis et Loliani = *Ianuarii* vi A. D. 356; (2) die methir x post cons. Tauri et Florenti = *Februarii* iv A. D. 362; (3) vii die mechir mensis post cons. Valtiniani et Valentis [hoc est in cons. Gratiani et Dagalaifi], = *Febr.* i A. D. 366: *annorum* 356 *et* 362 *consules non ignorabat qui scribere potuit* mense pahyni xvi die cons. Constanti VIII et Iuliani Cessaris I (= *Iunii* x A. D. 356) *et* phaophi xxvi cons. Mamertini et Neueitae (= *Octobris* xxiii A. D. 362): *nonnisi primis anni septimanis pertinentia* post consulatum *supputat. progrediente mense Februario consules nouos Alexandriae iam notos fuisse e duobus exemplis colliges*, cons. Constanti VIIII et Iuliani Cessaris II methyr xxx die (= *Februarii* xxiv A. D. 357) *et* methyr xviiii die cons. Iouiani et Varroniani (= *Febr.* xiv A. D. 364).

ut tamen unius consulis nomen iam notum esset, erant qui accuratius scribebant consulibus A et qui [de oriente *uel* occidente] fuerit nuntiatus, *exempli gratia in anno* 451 consulatu domini Marciani perpetui Augusti et qui fuerit nuntiatus, *cf epistolam impp. Valentiniani et Marciani* Omnibus negotiis . . . data x kal. iunias (*uide sylloges Quesnelianae capitulum* xxv = *Migne* lvi 527 528) *et duas concilii Chalcedonensis in causa Domni Antiocheni actiones* vi kal. Nouemb. *et* kal. Nouemb. (*uide Ballerini* S. Leonis Magni Opera II 1226 1227 = *Migne* lv 732); *erant qui unius tantum nomen dabant, cf conc. Carth.* A.D. 418 (*eiusdem ac conc. Teleptense anni*) *apud Paschasii Quesnel syllogen ita inscriptum* Honorio Augusto duodecies consule kalendis maiis Carthagine in basilica Fausti (S. Leonis Magni Opera *ed Quesnel* II 75, *ed Ballerini* III 165),

ubi ceterae syllogae nomen alterum de fastis consularibus mutuatae sunt; erant etiam qui unius consulis formulam, rem per tot saecula inauditam, ita horrebant ut post consulatum *anni praecedentis scribere mallent. anno* 399 *Eutropium consulem ab Arcadio designatum abnuebant occidentales, unde conc. Carth. istius anni, supra* (1), post consulatum *anni* 398 *habet. similia de Frauitta anno* 401 *et Plintha anno* 419, *quos occidentales aut ignorabant aut recusabant; quidam enim unico consule contenti erant—Bonifacius papa mensibus aprili iunio septembri anni* 419 *litteras dedit* consule Monaxio—*quidam* post consulatum *scribebant, cf concilia Carthaginensia* (2) *et* (6) *supra.*

P 112 col a; can I l 11, si quis . . . castrentur = *Ing* si quis . . . castrati sunt, = *Isid* (*p* 181) si quis . . . eunuchi facti sunt, = *Gall* (*p* 180) si quis . . . castrati sunt: *cf can* V *l* 6 *Isid* ne forte quis . . . abstenti sunt, *l* 15 *Prisc* (*p* 119) si quis . . . offenderint; *can* VIIII *l* 1 *Caec* (*p* 126) si quis . . . promoueantur, = *Att cod* E *Prisc codd* v si quis . . . promoti sunt, = *Ing* si quis . . . facti sunt, = *Isid codd* (*p* 209) si quis . . . prouecti sunt, = *Gall-Hisp Gall* (*pp* 166 208) si quis . . . constituti sunt; *can* X (*Ing* XVII *p* 127) *l* 1 *Ing* si quis ordinati sunt = *Gall-Hisp*, = *Gall* (*pp* 166 208) si quis constituti sunt (constituuntur); *can* XI *l* 8 (*p* 213) *Isid* si quis . . . paenitent; *can* XI *l* 15 (*p* 215) *Isid codd* si quis uero uocati; *can* XVI *l* 1 *Att* (*p* 134) *et Prisc codd* v si quis . . . ingerentes, = *Isid codd* (*p* 225) si quis . . . agentes; *can* XVIIII *l* 3 *Att* (*p* 140) *Prisc Ing Dion* I *Dion* II si quis . . . fuerunt: *contra can* VIII *l* 2 (*p* 203) *Isid* si qui . . . uoluerint, *can* XI *l* 36 (*p* 217) *Isid* si qui . . . habuerunt, *can* XVIIII *l* 1 *Caec* (*p* 140) si qui confugiunt = *Isid* (*p* 235) si qui confugerint, *l* 4 *Isid* si qui . . . erant. *manifestum est plurimis in locis ueram esse lectionem* si quis; *perperam in* si qui *passim mutauerunt editores, diserte enim ait Charisius grammaticus* ii 7 Veteres nominatiuum pluralem q u i s dixerunt . . . unde etiam datiuus [*sc* q u i b u s] mansit in consuetudine: *uide Neue-Wagener* Formenlehre der lateinischen Sprache II (*ed* 3, *Berolini* 1892) 466.

P 113 col b: can III (I) tit. *Et numeri et tituli canonibus in codice Ingilrami* (I) *praefixi etiam in sylloge Paschasii Quesnel* (Q) *reperiuntur: ab utra sylloge in alteram translati fuerint nunc inuestigandum. equidem ideo eos in marginem apud* I *seposui, quia* (*etsi diuerse sentit Maassen p* 21) *de* Q *in* I, *non uice uersa, translatos esse iudicaui. quae me in hanc partem adduxerunt, haec sunt.* (1) *in indice titulorum mentio fit primo* fidei, *deinde temporis* quo conuentus sit habitus: *quod et in textu* Q *invenies, cum in textu* I *symbolo* (*p* 107) *praeponatur praefatio* (*p* 105) *ubi de tempore concilii refertur.* (2) *titulo* VIII (= VII Q) *in mediam clausulam codicis* I *inserto, canon* VIII habentem potestatem *etc omnino uerbo caret; contra in* Q (*p* 189) *nouum incipit comma* potestas sane . . . pertinebit: *similia apud cann* VIIII X *inuenies, uide pp* 119 193. (3) *collatis titulis cum ipsis canonibus, arcte uidentur inter se cohaerere titt cum* Q-*textu* (*sc Isid*), *nullo modo titt cum Ing-txt: e.g. tit* VI (V) de synesactis (Q *perperam* synodicis actis), *Isid-txt p* 187 de synesactis uero (*sed* quaecumque . . . commorantur I-*txt*); *titt* VIII (VII) de potestate metropolitani, XII (XI) sine metropolitani consensu, *Isid-txt p* 189 ad metropolitanum, *p* 197 praeter uoluntatem metropolitani (*sed* constitutus . . . in metropolim, qui est in metropolim I-*txt*); *tit* VIIII (VIII) ab episcopis suis = *Isid* (Q) -*txt p* 191 : *tit* X (VIIII) bis in anno = *Isid-txt p* 193 (*sed* per singulos annos . . . dua concilia I-*txt*); *tit* XI (X) de primatu, Q-*txt p* 121 primatum (*sed plurali numero* primatus I *cum actis Chalc gr*); *tit* XVI (XV) inexaminati, *Isid-txt p* 209 sine examinatione (*sed* sine inquisitione I-*txt*); *tit* XVIII (XVII) de praeuaricatis, *Isid-txt p* 211 qui praeuaricati sunt (*sed uoce actiua* qui praeuaricauerunt I-*txt*): *tit* XVIIII (XVIII) ad saecularem militiam, *Isid-txt p* 215 ad militiam (*sed* ut rursum militarent I-*txt*).

quas ob causas uidetur titulorum origo ad Q *potius pertinere quam ad Ing: illud tamen haud dubium, eos cum numeris suis sexto iam saeculo interpretationi codicis Ingilrami fuisse adiunctos: qui enim interpretationem Priscam ex Att et Ing* (*uide Maassen p* 30) *coagmentauit, canones secundum Ing interdum distinxit* (*e.g. can* XVI = XXV *p* 137), *frequenter titulauit* (*cf can* I = III *p* 113, VI = XI *p* 121, VII = XIIII *p* 123, XII = XX *p* 131, XV = XXIIII *p* 135, XVI = XXV *p* 137, XVIII = XXI *p* 139, XVIIII = XXVII *p* 141).

Pp 114 115 (cf pp 184 185): can II l 16. *Verba S. Pauli* (1 Tim iii 6) *mirum quam diuerse reddunt canonum interpretes. pro* νεόφυτον *habent* NEOPHYTVM *omnes praeter Gall* NVPER PLANTATVM. *pro* μή 2° *habent* NE *tantum Caec Gall Gall-Hisp Dion et* Q-F-*Isid*, NE FORTE *Ing Att Prisc Isid. pro* τυφωθεὶς *habent* (i) INFLATVS *Caec Ing* (*cum Hilario* in Ps cxviii 21 *ed Zingerle p* 387 *et Hieronymo* 3/3), (ii) INSOLISCENS *Gall*, (iii) STVPORE DVCTVS *Att Prisc*, (iv) IN SVPERBIAM ELATVS *Gall-Hisp Dion* (*e Vulg*), ELATVS *Isid. quibus perpensis, haec notatu sunt digna: lectionem quarto saeculo bene notam* INFLATVS *praebent Caec Ing; interpretationes singulares et ut uidetur perantiquas* NVPER PLANTATVM, INSOLISCENS *praebet Gall; contra Vulgato textui concordant Gall-Hisp Dion, quippe qui posteriores sint* (*hic certe, ille ut conici licet*) *interpretationi Hieronymi circa* A. D. 383 *publici iuris factae.*

P 120 col a: can VI l 6 ut in suburbicaria loca sollicitudinem gerat: *cf Rufinum infra* (*qui, ut symboli interpretationem, ita hoc canonis sexti additamentum de Caeciliano mutuatus est*) suburbicariarum ecclesiarum sollicitudinem gerat. *quid sibi uelint* regiones urbicariae *uel* suburbicariae *post Iacobum Sirmondum* (Opera, *Venetiis* A. D. 1728, IV 1–159) *luculenter demonstrauit Th. Mommsen in libro cui titulus* Schriften der römischen Feldmesser: ed Blume Lachmann et Rudorff II (*Berolini* A.D. 1852) *pp* 200–211, *quem secutus est Ioachim Marquardt* Handbuch der römischen Alterthümer IV (*Lipsiae* A.D. 1873) *p* 80 *n* 6. *uide etiam P. E. Vigneaux* Essai sur l'Histoire de la Praefectura Urbis à Rome (*Parisiis* A.D. 1896) *pp* 159–164.

Romani imperii partibus a Diocletiano et Constantino de nouo dispositis, paeninsulam Italicam sortiti sunt Vicarius Italiae septem prouinciarum in Italia septentrionali (*scilicet Galliae fere cisalpinae*) *rector, et Vicarius Vrbis qui decem prouinciis praefuit, id est Italiae mediae* (*excepta ipsa Vrbe quam moderatus est Vrbis Praefectus*) *et meridionali cum insulis Sicilia et Sardinia: septem prouinciis nomen fuit* Italia, *decem prouinciis* urbicariae *uel* suburbicariae regiones. *nec nomine tantum tenus distinctum est; cum enim tota terra Italica usque adhuc uectigalibus publicis libera fuisset*, Italia *iam hinc impendiis curiae Imperialis Mediolani constitutae exsequendis obnoxia facta est, unde etiam* regio annonaria *nuncupata est; contra* regiones urbicariae *nonnisi leuiora quaedam subsidia* (*ligna calcem porcos boues uinum*) *Vrbi suppeditabant;*

ita ut prouinciae quae partim Italiae partim Vrbis Vicario contigerunt, uidelicet Tuscia et Picenum, in partes annonariam *et* urbicariam *diuiderentur.*

documento sunt leges codicis Theodosiani nonnullae: XI xvi 9 Constantius Aug. et Iulianus Caes. ad Taurum Praefectum praetorio. [*quod in Africa fit id et in Italia fieri debet, et non*] 'per Italiam tantum sed etiam per urbicarias regiones et Siciliam' (A.D. 359): XI i 9 Impp. Valentinianus et Valens ad Mamertinum Pf. p. [*quod*] 'per suburbicarias regiones' [*obseruatum est, id*] 'per omnes Italiae regiones pari ratione seruetur' (A.D. 365): XI xiii 1 Impp. Gratianus Valentinianus et Theodosius AAA. ad Probum Pf. p. 'per omnem Italiam tum etiam per urbicarias Africanasque regiones ac per omne Illyricum' (A.D. 383): XI xxviii 12 'Picenum et Tusciam suburbicarias regiones' (A.D. 418), *cf Mansi* Concilia III 700: IX xxx 1, 2, 3 (A.D. 364) *ubi* Picenum Flaminia Apulia Calabria Bruttii Lucania Samnium *et* Campania *idem ualent atque* urbicariae regiones.

simili modo patrum Nicaenorum mentem illustrauit qui interpretationem Gallo-Hispanam e Gallica et Rufino, multis suo Marte additis, nulla textus graeci ratione habita, composuit (*Romanus fortasse Innocenti papae aequalis*) urbis Romae episcopus habet uicinas sibi prouincias et Anthiociae totam Coelem.

P 121 col b: can VI *Paschasinus* (*minus recte Paschasius*) *Lilybaei in Sicilia episcopus, a S. Leone papa missus ad concilium Chalcedonense legatus, in Actione* XVI *canonem de ecclesia Romana Nicaenum adlegauit, cuius prima pars* Ecclesia Romana . . . ciuitatum aliarum *interpretationi codicis Ingilrami adhaeret, altera* Per omnia autem manifestum sit . . . sua dignitas salua sit *Isidori formam* (*p* 197 *infra*) *sequitur. eadem ex Ing mutuantur codices Isidoriani* **Q F**: *sed Paschasinus optimas in prima parte cum Ing in altera cum* **M**-*Isid praebet lectiones, codices uero* **Q F** *textum emendatum utrobique prae se ferunt* [*nec mirum: Nicaenos enim canones apud* **Q F** *correctoris manum passim redolere iam uidit Maassen pp* 15–20].

Paschasinum citaui secundum Rustici actorum Chalcedonensium syllogen (*Maassen p* 745): *alterum Paschasini textum Dionysii interpretationis auxilio deprauatum praebet sylloge dicta codicis Nostrae Dominae Parisiensis* (*Maassen p* 739). *textum utriusque sylloges integrum collatis quos potui codicibus supra typis mandaui p* 148.

P 124 col a: can VIII l 18 in catholica honorem habeat [+ecclesia Θ]: *cf* (*Att can* VIII *l* 9) *Prisc can* VIII (*p* 125) *l* 9 catholicae et apostolicae (catholica et apostolica J) dogmata, *l* 20 catholicae (+ecclesiae *u v*, *praem* ecclesiae *w*) episcopo aut presbytero: *Ing can* XVI *l* 9 (*p* 127) quod inreprehensibile est enim uindicat catholica. *de uoce* catholica *sine* ecclesia *adhibita confer Routh* Reliquiae Sacrae I (*Oxonii* A.D. 1846) 425, *Caspari* Quellen zur Geschichte des Taufsymbols III (*Christianiae* A.D. 1875) 152, *Koffmane* Geschichte des Kirchenlateins (*Vratislauiae* A.D. 1879) 26, *Zahn* Geschichte des neutestamentlichen Kanons II i (*Lipsiae* A.D. 1890) 94: *adlegantur* (1) *Canon Muratorianus* 'epistolae sane Iudae et superscripti Iohannis duas in catholica habentur'; (2) *Tertullianus* praescr haer 30 'constat illos . . . in catholicae primo doctrinam credidisse'; (3) *Cornelius* (*apud Cyprianum* ep xlix 2, *Hartel* ii 611: *uix dubia est lectio quamuis haesitet Zahn*) 'unum episcopum in catholica esse debere'; (4) *Constantini lex anno* 321 *promulgata* (Cod. Theodos. XVI ii 4) 'sanctissimo catholicae uenerabilique concilio'; (5) *minus certe Concilium Carthaginense* A.D. 419 *can* LXXXVI = CXVIIII (*Mansi* IV 506 = *Justel* I 168 *Migne* lxvii 220) 'itemque si fuerit episcopus ad catholicam ex Donati parte conuersus' *etc*; (6) *adde Chalcedonensis can* XIIII *concilii, secundum priscam quae uocatur interpretationem, si recte conicio legendum esse* 'posse eos in catholica communionem percipere.' *similia ex Optato Augustino Innocentio papa laudat Caspari, unde patet saeculi* iv *et* v *scriptores eam dicendi formam minime auersari.*

P 129 col b: can XVIII l 10 triennio inter uerboaudientes (*Gr* τρία ἔτη ἐν ἀκροωμένοις): *Ballerini* triennio inter uerbo audientes. *cf can* XIII *l* 2 *Gall-Hisp* (*p* 220) tribus annis lectionum et uerbi audientiae intersint, *Isid codd* V **S Sp** inter audientes uerbum: *de Gall can* II *l* 6 (*p* 182: *uide quae ibi adnotaui*) *incertum an* pauco tempore legi audientia adcommodata *an* pauco tempore legiaudientia adcommodata *scribi debeat; simili modo dubitari potest apud pseudo-Cyprianum* de Rebaptismate §§ 11, 14 (*Hartel* iii 82. 31, 87. 10) in personam eius uerbum audientis, in uerbum audientibus martyribus impune aquae baptisma deest. *hic saltem* uerboaudientes *pro uno uocabulo rectius haberi monent tum uerborum ordo* (*praepositioni enim* inter *casum accusatiuum sine interuallo adiungi oportet*) *tum uocabuli finitimi* dictoaudiens *usus apud saeculorum* ii iii iv *scriptores haud infrequens. iam Cicero et Liuius* nobis dicto audientes sunt *siue similia scribebant* (*Forcellini-de Vit sub uoce* audio § 11), *Christiani non solum* dictoaudiens dictoaudientia *sed* indictoaudiens indictoobaudiens indictoaudientia, *quae nonnisi singula uocabula esse possunt. citat Rönsch* (Itala und Vulgata *pp* 216 221 226) *Iren-lat* (*quinquies*), *Orig-lat, euangeliorum cod Vercellensem* (Io iii 36), 3 *Esdr* iv 11 (*Vulg*); *citat Forcellini-de Vit Pacianum Barcinonensem* Ep i 4 (= Rom v 19) per dictoaudientiam unius iusti constituentur multi: *quibus locis adde sis Cyprianum* Test ii 27 (= Io iii 36) qui indictoaudiens est filio (*Hartel contra codices* non dicto audiens), *pseudo-Cyprianum* de montibus Sina et Sion § 6 (*Hartel* iii 111. 1) ex dictoaudientiam per credulitatis fidem.

Pp 136 137 (*cf pp* 228, 229): can XVII [XXVI]. *De re usuraria ac de Latinis huius canonis interpretationibus haec dicta sint:*

(1) τόκῳ (τόκους) *reddunt omnes* usuram (usuras) *praeter Gall cod* μ (*non autem cod* K) PECVNIAM SVAM NON DEDIT IN FOENERE (Ps XIV [XV] 5): *quod ad antiquitatem istius interpretis uidetur pertinere.*

(2) δανείζοντες *om Caec Ruf, reddunt* faenerantes *Ing Prisc Isid fragmentum Frisingense,* faeneridantes *Gall*, cum faenerantur *Att*, cum mutuum dederint *Dion* I, mutuum dantes *Dion* II.

(3) ἑκατοστάς *om Ruf, reddunt ceteri* centesimas, *praeter fragm-Fris qui* (*quasi graece scriptum sit* ἕκαστος ὅς) *male uertit* quisque qui. centesimae = *pars centesima summae per menses singulos usurae nomine soluta* = 12 *per centum in annum*: *sed quarto post Christum saeculo, usura semel in anno iam computata,* centesima *idem ualuit ac pars summae octaua per annum* = 12½ *per centum. plus quam centesimas exigi uetabant leges*: *cf Cod. Theodos.* II xxxiii 1 (A.D. 325: *uide infra* 5) Pro pecunia ultra singulas centesi-

mas creditor uetatur accipere, *ib.* II xxxiii 2 (A.D. 386) 4 (A.D. 405), *Legem Romanam Burgundionum* xxxi 4 (Mon. Germ. Hist.: Legum I ii 1 *p* 150) Si quis duas centesimas pro cautione sibi stipulari fecerit aut fieri pertulerit, etiam eius pecuniae quam praestitit amissione multabitur secundum legem codicis Theodosiani De usuris.

(4) ἐκ μεταχειρίσεως (ἢ ἄλλως μετερχόμενος τὸ πρᾶγμα): *Caec* excogitato aliquo modo uel arte id agere, *Ing* (*secundum id quod conieci*; extra legatione *cod*) ex tractatione agens rem, *Gall* per aliam conuersationem huiusmodi negotium tractans, *Att Prisc* ex hoc contractu . . . tale negotium gerens, *Dion* I per adinuentionem aliquam, *Dion* II ex adinuentione aliqua. *liberius Gall-Hisp* (*ut solet, cf quae in his Addendis ad p* 120 *adnotaui, ad finem*) ad commercium dantes lucra diuidunt, *et fragm-Fris* emittendo cautionem (*confer legem Burgundionum iam citatam*).

(5) ἡμιολίας ἀπαιτῶν. (*a*) *Gall* partem dimediam sortis exigens, *Prisc* dimidiam exigens, *Caec Att* dimidias usuras integrae sortis accipiens; *id est, dimidio summae pro faenore soluto, manet sors ipsa integre insuper reddenda* (*b*) *Ing* (*secundum id quod optime coniecerunt Ball: cod* res quam) sesquipla expetens, *Dion* hemiolia id est sescupla exigens: *quod idem ualet ac quae prius laudata sunt*, sescuplus *enim = unus* (*id est sors ipsa*) *et dimidium* (*id est usura*). *hoc genus usurae, tanto grauius quam illud, iis permittebatur qui fruges qualescumque commodauerant: documenta sunt* (i) *Cod. Theodos.* II xxxiii 1 (*cuius supra fit mentio*) 'Imp. Constantinus Aug. ad Dracilianum agentem uices Pf. p. Quicumque fruges humidas uel arentes indigentibus mutuas dederint, usurae nomine tertiam partem superfluam consequantur, id est ut si summa crediti in duobus modiis fuerit, tertium modium amplius consequantur. quodsi conuentus creditor propter commodum usurarum debitum recipere noluerit, non solum usuris sed etiam debiti quantitate priuandus est. quae lex ad solas pertinet fruges: nam pro pecunia ultra singulas centesimas creditor uetatur accipere. Pp Caesareae xv kal maias Paulino et Iuliano coss' (A.D. 325). (ii) *Hieronymi* Comm. in Ezech xviii 8 (*ed Vallarsi* v 210) 'ET AMPLIVS NON ACCEPERIT. putant quidam usuram tantum esse in pecunia: quod praeuidens scriptura diuina omnis rei aufert superabundantiam, ut plus non recipias quam dedisti. solent in agris frumenti et milii uini et olei caeterarumque specierum usurae exigi siue ut appellat sermo diuinus ABVNDANTIAE. uerbi gratia, ut hiemis tempore demus decem modios et in messe recipiamus quindecim, hoc est amplius partem mediam (qui iustissimum se putauerit, quartam plus accipiet portionem) et solent argumentari ac dicere: Dedi unum modium qui satus FECIT DECEM modios; nonne iustum est ut medium modium de meo plus accipiam, cum ille mea liberalitate nouem et semis de meo habeat?' (*c*) *ad sensum igitur potius quam ad literam interpretati sunt Rufinus* ne qui clericus . . . accipiat . . . frumenti uel uini ampliationem, quod solet in nouo datum uel sesquiplum uel etiam duplum recipi, *Gall-Hisp* uetus frumentum siue uinum contra nouum commodantes ut amplius accipiant: *cf Isid* species frugum ad sescuplum dare.

Pp 142 col b, 143 col a: can XX l 3 in diebus pentecosten; *item Caec cod* Θ, *Dion* I *codd* M² B, *Hisp-epit* II De libro Complutensi . . . XXXVIIII Die dominico et pentecosten nullus genua flectat: *cf can Apost* (*Dion* I) xxxvii 6 quarta septimana pentecosten M Y a² F b (*sed* pentecostes *legere debui, uide Corrigenda ad loc p* xvi): *can Antioch* XX *Prisc cod* I quarta ebdomada pentecosten, *codd* S in pentecosten: *idem semper apud Sacramentaria tum Leonianum* (*ed C. L. Feltoe, Cantabrigiae* A.D. 1896 *pp* 23–26) *tum Gelasianum* (*ed H. A. Wilson, Oxonii* A.D. 1894 *pp* 118–124) *siue in titulis missarum siue in ipsis orationibus: idem in titulis nonnullarum homiliarum apud cod.* Vatic. 3835 (*saeculi fortasse* viii) *foll* 176–203, *uide A. Reifferscheid* Bibliotheca patrum latinorum Italica ii 560 561: *idem in Act Apost* ii 1 dies pentecosten *apud Amiatinum et alios codd Hieronymi* (*Bedae* Retract in Act *ad loc* 'male quidam codices habent *pentecosten*, nam *pentecoste* nominatiuo casu quinquagesima dicitur *pentecostes* genetiuo *pentecosten* accusatiuo'), xx 16 diem pentecosten *apud codd Hieronymi antiquiores. similia apud nomina in* -es *origine graeca passim habent codices Noui Testamenti quos ueteres uocant, a b d e* (*nusquam tamen k*): *e.g. Matt* iii 6 in Iordanen *a b*, iii 13 in Iordanen *b*, xvii 13 de Iohannen baptistam *e*; *Marc* i 5 in Iordanen *b d*, i 9 ab Iohannen in Iordanen *a b d*, i 29 cum Iacobo et Iohannen *d* (x 41 de Iacobo et Iohannem *a b*); *Luc* iii 15 de Iohannen *a b e*, iv 1 ab Iordanen *a b d* (*e*), vii 24 de Iohannen *a e*, vii 28 maior in natis mulierum Iohannen baptista *a*; *Io* v 36 testimonium magis (+ quam *d*) Iohannen *b d e*; *Act* i 22 a baptismate Iohannen *d*, iii 4 Petrus . . . cum Iohannen *d*: *mirum sane*, pentecosten *apud codd Hieronymianos tantum inueniri, apud ueteres tantum* Iohannen Iordanen.

grammatici quod sciam talia neque collegerunt neque tractauerunt: quapropter cum necessarium sit sine baculo incedere, codicum auctoritatem, siue formam -en *accipiunt siue reiciunt, sedulo persecutus sum: dissentientibus tamen codicibus* (*can Apost* XXVII *Dion* I, *can Nicaen* XX *Caec Att*) *diu haesitaui, utrum enim* pentecosten *an* pentecostes *scribere maluerint antiquiores Christiani, adhuc uix certum est.*

P 142 col b: can XXI. *iste canon* (*qui nihil aliud est atque canonis* XVIIII *pars ultima*) *cum sequentibus quae tamquam colophon concilio adiciuntur, ex ecclesiastica historia Rufini* X 6 *originem ducit. quae historia cum Chromatio episcopo Aquileiensi ante annum* 407 *dedicaretur, nihil obstitit quominus et Rufinus symbolum Nicaenum ex interpretatione Caeciliani* (A.D. 325) *repeteret, uide pp* 106 175, *et Atticus* (A.D. 419) *nonnulla de Rufino mutuaretur.* [*librum Rufini latinum in manibus Constantinopolitanorum fuisse uides: cf quae ex ipso Rufino* De adulteratione librorum Origenis *collegit W. Sanday* Studia Biblica iii (*Oxonii* A.D. 1891) 279.] *quid sibi uelint ista additamenta quaerenti facile respondetur. cum enim ecclesiae Romana et Carthaginensis disputarent utrum canones Sardicenses e concilio Nicaeno originem traherent an non, legatum miserunt Africani qui Caeciliani Nicaenorum canonum interpretationem orientalibus proponeret et sententiam eorum rogaret. Atticus igitur Constantinopolitanus interpretationem nouam* (*habita Caeciliani et ut puto Gallicae ratione*) *uiginti canonum faciendam curauit, quibus ne quid absoluto operi deesse uideretur, alia aliqua de ecclesiastica historia* necessario credidit inserenda, *unde de canonibus Sardicensibus plenius iudicari posset.*

NVMERI ET ORDINIS CANONVM SECVNDVM DIVERSAS INTERPRETATIONES CONSPECTVS

	Dionysii I II	Caeciliani	Attici	Priscae	Ferrandi	Gallicae	Gallo-Hispanae	Rufini	Ingilrami epitome	Ingilrami	Isidori Q	Isidori F	Isidori M	Isidori Sp	Isidori V	Isidori S	Fragmenti Frisingensis
1. Εἴ τις ἐν νόσῳ . . .	1	1	1	1	[1]	1	1	1	1	3	2	1	1	1	[1]	1	
2. Ἐπειδὴ πολλὰ ἤτοι . .	2	2	2	2	[2]	2	2	2	2	4	3	2	2	2		2	
										5	4						
3. Ἀπηγόρευσε καθόλου . .	3	3	3	3	[3]	3	3	3	3	6	5	3	3	3	[2]	3	
4. Ἐπίσκοπον προσήκει . .	4	4	4	4	[4]	4	4	4	4	7	6	4	4	4		4	
										8	7						
5. Περὶ τῶν ἀκοινωνήτων . .	5	5	5	5	[5]	5	5	5	5	9	8	5	5	5	[3]	5	
										10	9						
6. Τὰ ἀρχαῖα ἔθη . . .	6	6	6	6			6	6	6	11	10	6	6	6		6	
										12	11	7	7				
								7		13	12						
7. Ἐπειδὴ συνήθεια . . .	7	7	7	7		[6]	7	8		14	13	8	8	7		7	
8. Περὶ τῶν ὀνομαζόντων . .	8	8	8	8	[7]	7	8	9	7	15	14	9	9	8	[4]	8	
									8						[5]		
								10									
9. Εἴ τινες ἀνεξετάστως . .	9	9	9	9	[8]	8	9	11	9	16	15	10	10	9		9	
10. Ὅσοι προεχειρίσθησαν . .	10	10	10	10	[9]	9	10			17	16	11	11	10	[6]	10	
11. Περὶ τῶν παραβάντων . .	11	11	11	11		10	11	12	10	18	17	12	12	11	[7]	11	
12. Οἱ δὲ προσκληθέντες . .	12	12	12					13		19	18					12	
13. Περὶ δὲ τῶν ἐξοδευόντων . .	13	13	13	12		11	12	14	11	20	19	13	13	12	[8]	13	
[18. Ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν] .									12	21					[9]	14	
14. Περὶ τῶν κατηχουμένων . .	14	14	14	13		12	13	15	13	22	20	14	14	13	[10]	15	
[18. Ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν] .														14			
15. Διὰ τὸν πολὺν τάραχον . .	15	15	15	14	[11]	13	14	16	14	23	21	15	15	15		16	1
16. Ὅσοι ῥιψοκινδύνως . . .	16	16	16	15	[12]	14	15	17		24	22	16	16	16		17	
				16				18		25	23	17		17	[11]		2
17. Ἐπειδὴ πολλοί . . .	17	17	17	17	[13]	15	16	19	15	26	24	18	17	18	[12]	18	3
18. Ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν . .	18	18	18	18	[14]	16	17	20	*habent supra*		25	19	18	*habent supra*			4
																	5
																	6
19. Περὶ τῶν Παυλιανισάντων .	19	19	19	19	[15]	17	18	21	16	27	26	19	19	19	[13]	19	7
																	8
							19	22	17	28	27						9
												20				20	10
20. Ἐπειδή τινές εἰσιν . . .	20	20	20	20		*om*	*om*	*om*	*om*	*om*	*om*	21	*om*	20	[14]	21	*om*

CONSPECTVS EORVM QVAE AD
SECVNDVM DIVERSAS SYLLOG

M	Q	F
		[INCIPIT FIDES APVD NICEAM *Symbolum Nicaenum cum Fi* *Damasi, uide infra p* 282 *seqq* INCIPIT FIDES ROMANORVM Credimus unum deum INCIPIT PRAECEPTA SANCTI CLEMENTIS EPISCOPI Quoniam sicut a Petro INCIPIT EXPOSITIO FIDEI APVD NICEAM *Symbolum Nicaenum, uide p* 1 *supra*]
Praefatio longa de concilio Nicaeno et de Romana ecclesia Beatissimo Siluestro in urbe Roma *uide p* 155 *infra*	*Praefatio longa de concilio Nicaeno et de Romana ecclesia* Beatissimo Siluestro in urbe Roma *uide p* 155 *infra*	
	INCIPIVNT TITVLI CANONVM ECCLESIASTICORVM SIVE STATVTORVM SYNODI NICAENAE *Capitula canonum Nicaenorum* (I–XXVII: *uide p* 165 *infra*) *et Sardicensium* (XXVIII–XLVI)	INCIPIVNT CAPITVLA CANONV SIVE STATVTA CONCILII NICAE *Capitula canonum Nicaenor* (I–XX), *uide p* 165 *infra* INCIPIT CAPITVLA CANONVM CONCILII EIVSDEM *Capitula canonum Sardicensium* (I–XXII)
INCIPIT FIDES CATHOLICA QVAE APVT NICHEAM BITHYNIAE . . . *Symbolum Nicaenum, uide p* 175 *infra*	INCIPIT EXPOSITIO FIDEI NICHENAE VEL SYNHODICAE DISCIPLINAE ET NOMINA EPISCOPORVM CCCXVIII *Symbolum Nicaenum, uide p* 275 *infra* Haec est fides quam exposuerunt *uide p* 275 *infra* *Nomina episcoporum*	
Hosius episcopus Cordoue *uide pp* 98 *supra* 177 *infra*	Osius episcopus Cordubensis dixit *uide p* 37 *supra*	
INCIPIVNT CANONES ECCLESIAE SIVE STATVTA CONCILII NICAENI IN QVO FVERVNT EPISCOPI CCCXVIII		INCIPIVNT CANONES ECCLES SIVE STATVTA SINODI SV SCRIPTI
Cum conuenisset *uide p* 173 *infra*	Cum conuenisset *uide p* 275 *infra*	Cum conuenisset *uide p* 173 *in*
Post hoc concilium in urbe Roma congregati sunt catholici episcopi *uide Fidem Damasi pp* 284–6 *infra* INCIPIVNT REGVLAE ECCLESIASTICAE QVAE APVT NICHEAM BITHYNIAE A CCCXVIII PATRIBVS CONSCRIBTAE SVNT, QVAS SANCTA ROMANA RECIPIT ECCLESIA		
Canones Nicaeni (I–XVIIII) *uide p* 179 *infra*	*Canones Nicaeni* (II–XXVII) *uide p* 276 *infra*	*Canones Nicaeni* (I–XX) *uide p* 179 *infra* *Locus ex Attico (ab Attico e Ru desumptus* Igitur episcopi cum de his *uide pp* 142 *supra* 241 *infr* *Canon Nicaenus* XXI Quoniam sunt in die dom *uide p* 243 *infra*
	Canones Sardicenses tamquam Nicaeni (XXVIII–XLVI)	
EXPLICIT	CANONES SIVE DECRETA CONCILII NICAENI EXPLICIVNT	
[INCIPIVNT NOMINA EPISCOPORVM ORIENTALIVM QVI IN NICHENO CONCILIO SVBSCRIBSERVNT Alexandriae Aegypti et Thebaidis *ita F, uide p* 39 *supra* (*nomina hic omissa locum post symbolum habuerant*) : *desunt apud* W, *unde syllogae* M *aliena iudicanda sunt*]	SVBSCRIPSERVNT AVTEM OMNES EPISCOPI SIC: EGO ILLE EPISCOPVS ILLIVS CIVITATIS ET PROVINCIAE ILLIVS ITA CREDO SICVT SVPRA SCRIPTVM EST	INCIPIVNT NOMINA EPISCOPO DE CANONIBVS NICENIS PROVINCIIS ET CIVITATIBVS Osius episcopus ciuitatis Cortul *uide p* 36 *supra* EXPLICIVNT CANONES NICAE

ILIVM NICAENVM PERTINENT
ERPRETATIONIS ISIDORIANAE

S	V	Sp
IPIVNT CAPITVLA STATVTORVM CONCILII NICENI *itula canonum Nicaenorum* (I–XI), *uide p* 165 *infra*		[*adsunt apud cod* E *capitula uide p* 165 *infra*]
CIPIT PRAEFATIO EIVSDEM CONCILII Concilium sacrum uenerandi *uide p* 171 *infra*		
IPIT SANCTI CANONES NICENI]	INCIPIVNT CANONES ECCLESIAE SEV STATVTA CONCILII NICAENI IN QVO FVERVNT EPISCOPI CCCXVIII	CANONES SANCTI ET MAGNI NICENI CONCILII QVOD HABITVM EST TEMPORIBVS CONSTANTINI . . .
m conuenisset *uide p* 173 *infra*	Cum conuenisset *uide p* 173 *infra*	Cum conuenisset *uide p* 173 *infra*
Canones Nicaeni (I–XX) *uide p* 179 *infra* *s ex Attico* (*ab Attico e Rufino*) *desumptus* Igitur episcopi cum de his *uide pp* 142 *supra* 241 *infra* *Canon Nicaenus* XXI niam sunt in die dominica *uide p* 243 *infra*	*Canones Nicaeni* [I–XIIII ?] *uide p* 179 *infra* *inter quos continetur canon* Quoniam sunt in die dominica *uide p* 243 *infra* *Canones Sardicenses tamquam Nicaeni*	*Canones Nicaeni* [I–XX] *uide p* 179 *infra* *inter quos continetur canon* Quoniam sunt in die dominica *uide p* 243 *infra*
	INCIPIT FIDEI EXPOSITIO MEMORATI CONCILII *Symbolum Nicaenum, uide p* 303 *infra* Haec est fides quam exposuerunt *uide p* 111 *supra*	INCIPIT SIMBOLVM FIDEI EIVSDEM NICENI CONCILII *Symbolum Nicaenum, uide p* 303 *infra* Haec est fides quam exposuerunt *uide p* 111 *supra*
IPIVNT NOMINA EPISCOPORVM E CANONIBVS NICENIS CVM ROVINCIIS ET CIVITATIBVS SVIS s episcopus ciuitatis Cortubensis *uide p* 36 *supra*	INCIPIVNT NOMINA EPISCOPORVM ET PROVINCIARVM Osius episcopus ciuitatis Cordouensis *uide p* 36 *supra*	ET SVBSCRIPTIONES [*desunt ipsae subscriptiones*]
EXPL CANONES NICENOS	EXPLICIT CONCILIVM NICAENVM	

CONCILIVM NICAENVM

PRAEFATIONES CAPITVLA SYMBOLVM CANONES

V

INTERPRETATIO QVAE DICITVR GALLICA

SAECVLO VT VIDETVR QVARTO CONFECTA

(*uide p* 178 *col a in notulis*)

K **Codex Coloniensis** bibliothecae Capitularis ccxii: saec. vii [fol. 7 *a*

μ **Codex sylloges Dionysio-Hadrianeae Paris.** lat. 3838 (olim fortasse ad ecclesiam S. Martini quamdam pertinens, uide fol. 22 *b*): saec. x [fol. 4 *a*

G **Codex sylloges 'systematicae' S. Germani de Pratis Parisinus** lat. 12444: canones adducit i iii (*bis*) iiii viii viiii xvi: saec. ix

bb **Codex Bruxellensis burgund.** 8780–8793: adducit posteriorem canonis v partem: saec. ix [fol. 6 *b*

Edidit Fr. Maassen Geschichte der Quellen und der Literatur des canonischen Rechts im Abendlande (*Gratz* A. D. 1870) *p* 914 *e codd* K μ

VI

INTERPRETATIO QVAE DICITVR GALLO-HISPANA

POST GALLICAM ET RVFINI INTERPRETATIONES QVINTO SAECVLO COAGMENTATA

(*uide p* 178 *col b in notulis*)

bb **Codex Bruxellensis burgund.** 8780–8793: saec. ix [fol. 70 *a*

Σ_2 **Codex Parisinus** lat. 1454 (ante syllogen dictam Paschasii Quesnel): canonem adducit viii: saec. ix–x

rem **Codex Remensis** 671 (ante syllogen Dionysio-Hadrianeam): canonem adducit viii: saec. ix [fol. 6 *a*

And-col **Sylloges 'systematicae' quae Andegauensis uocatur codex Coloniensis** bibliothecae Capitularis xci: canonem adducit xii: saec. viii

Edidit Maassen op cit p 910 *e codd bb* Σ_2

VII

INTERPRETATIO (SIVE PARAPHRASIS ABBREVIATA) RVFINI AQVILEIENSIS

EX EIVS HISTORIA ECCLESIASTICA X 6: SAECVLO QVINTO INEVNTE CONSCRIPTA

(i) **Codices canonum**

C **Codex Corbeiensis nunc Parisinus** lat. 12097: saec. vi [fol. 182 *a*

K **Codex Coloniensis** bibliothecae Capitularis ccxii: saec. vii [fol. 125 *a*

L **Codex Laureshamensis nunc Vaticanus Palatinus** 574 (*cuius codicis codex olim Murbacensis nunc Gothanus* I 85, *nono et ipse scriptus saeculo, uidetur esse apographum*): omittit canones viii viiii x xii xiii xxii: saec. ix [fol. 4 *a*

T **Codex Tolosanus** (origine ut uidetur Albigensis) olim coenobii Augustiniani nunc bibliothecae publicae 364 (I 63): saec. vii [fol. 18 *b*

bi **Codex Bigotianus nunc Parisinus** lat. 2796: saec. ix [fol. 108 *a*

f **Sylloge 'systematica' apud codicem Frisingensem nunc Monacensem** lat. 6243: canones adducit i iii x xi xvi xvii: saec. viii [fol. 192 *b*

And-col ut supra: canones adducit i–iiii v (quoad partem posteriorem) vii x xi xvi–xxii: saec. viii

Excerptum Rufinianum primus e canonum syllogis edidi

(ii) **Codices Historiae Ecclesiasticae Rufini**

Ruf-D **Codex ecclesiae Dominae nostrae Paris. nunc Parisinus** lat. 18282: saec. viii [fol. 219 *a*

Ruf-E **Codex coenobii Eremitarum Einsiedlensis** 347: continet excerpta tantum, unde ad pp 160–163 contuli: canones desunt: saec. viii [fol. 214 *a*

Ruf-F **Codex S. Mauri Fossatensis nunc Paris.** lat. 11738: saec. ix [fol. 175 *a*

Ruf-P **Codex Vaticanus Palatinus** 822: saec. ix [fol. 151 *a*

Ruf-Z **Codex Lucensis** bibliothecae Capitularis 490: saec. viii–ix [fol. 119 *b*

Rufini Historia typis primum mandata est apud Nicolaum Ketelaer et Gerardum de Leempt (*Traiecti* A. D. 1474): *nouissimus edidit Petrus Thomas Cacciari* (*Romae* A. D. 1740–41): *dum haec scribebam, exspectabatur adhuc editionis a Th. Mommsen curatae pars ulterior. Nicaenos canones e Rufino repetierunt Labbe-Cossart* Concilia II (*Parisiis* A. D. 1671) 55, *Labbe-Coleti* II (*Venetiis* A. D. 1728) 63, *Mansi* II (*Florentiae* A. D. 1756) 701

RVFINI EPITOME APVD SYLLOGEN HISPANAM COMPENDIOSAM

U **Codex Veronensis** bibliothecae Capitularis lxi (59): saec. vii–viii [fol. 16 *a*

Z **Codex Lucensis** bibliothecae Capitularis 490: saec. viii–ix [fol. 291 *a*

h **Codex Vaticanus** 5751: saec. x [fol. 33 *a*

Edidit Mansi Ad Concilia Veneto-Labbeana Supplementum I (*Lucae* A. D. 1748) 277 *et* Concilia III (*Florentiae* A. D. 1759) 1127, *e cod* Z: *codices* U *h primus adhibui*

VIII

INTERPRETATIO QVAE FALSO DICITVR ISIDORI

ROMAE VT VIDETVR INTER ANNOS 419 ET 451 POST CHRISTVM CVRATA

M **Consensus codicum** a Fr. Maassen primo descriptorum, uidelicet:

f **codex Frisingensis nunc Monacensis** lat. 6243: saec. viii [fol. 11 *a*

W **codex Wirceburgensis** bibliothecae olim Capitularis nunc Vniuersitatis Mp. th. f. 146: saec. ix [fol. 27 *a*

Υ³ **codicis Vindobonensis 2141** corrector coaeuus: saec. ix [fol. 1 *a*

V **Codex Veronensis** bibliothecae Capitularis lix (57): saec. vi [fol. 216 *a*

S **Consensus codicum sylloges dictae Sanblasianae,** uidelicet:

S **codex Augiensis postea Sanblasianus nunc coenobii S. Pauli apud Carinthios** xxv $\frac{a}{7}$: saec. vii–viii [fol. 1 *a*

X **codex prope Treueros ut uidetur scriptus nunc Paris.** lat. 3836: saec. viii [fol. 1 *a*

Y **codex Coloniensis** bibliothecae Capitularis ccxiii: saec. viii [fol. 10 *a*

Z **codex Lucensis** bibliothecae Capitularis 490: saec. viii–ix [fol. 236 *a*

P **codex** bibliothecae **Thomae Phillipps Cheltenhamensis 17849 (inde a canone** viii, p 203): saec. viii exeunt. [fol. 1 *a*

Sp **Sylloge Hispana, consentientibus codicibus et editione infra scriptis, scilicet:**

E **codex Enipontanus (castelli quod uocatur Ambras) nunc Vindobonensis** 411: saec. ix–x [foll. 1 *a*, 310 *b*

φ **codicis Vindobonensis** 2147 (sylloges dictae Paschasii Quesnel) manus altera: saec. xi [fol. 12 *a*

Sp-ed *Collectio canonum ecclesiae Hispanae* edente F. A. Gonzalez (Matriti, A.D. 1808, p 2), in qua editione adhibiti sunt codices nonnisi Hispani, id est

aem **codex Aemilianensis nunc Escurialensis** I D 1: saec. x exeunt.

alv **codex Alueldensis nunc Escurialensis** I D 2: saec. x exeunt.

esc **codex Escurialensis** I E 12: saec. x–xi

ger **codex Gerundensis**: saec. xi

tol 1 **codex Toletanus** xv. 16: saec. xi

tol 2 **codex Toletanus** xv. 17 saec. xi

urg **codex Vrgelitanus**: saec. x–xi

Q **Consensus codicum sylloges dictae Paschasii Quesnel,** scilicet:

Γ **codex Sangallensis** 682: saec. ix [fol. 4 *a*

Δ **codex coenobii Eremitarum Einsiedlensis** 205: saec. ix [fol. 1 *a*

O **codex coenobii Eremitarum Einsiedlensis** 191 (inde a can xviii [= xiii]): saec. viii–ix [fol. 1 *a*

Σ **codices gemelli Paris. lat.** 1454 (olim Guill. Sacheri) et lat. 3842 A (dissentiente alteri altero, quod rarissime fit, eam lectionem commemoraui quae archetypo propior uisa est): uterque saec. ix–x [fol. 41 *a*, fol. 27 *b*

Υ **codex Vindobonensis** 2141: saec. ix [fol. 1 *a*

Φ **codex Vindobonensis** 2147: saec. ix–x [foll. 4 *b*, 15 *a*

Ψ **codex S. Vedasti nunc Atrebatensis** 644 mutilus (uide pp 159, 171, 213): saec. ix [fol. 7 *a*

Ω **codex collegii Orielensis Oxoniensis** xlii: saec. xii [fol. 2 *a*

F **Consensus codicum** F *f*, scilicet:

F **codex S. Mauri Fossatensis nunc Paris.** lat. 1451: saec. viii–ix [fol. 28 *b*

f **codex origine ut uidetur Engolismensis nunc Vaticanus** Reginae 1127: saec. ix [fol. 35 *b*

C **Codex Corbeiensis nunc Paris.** lat. 12097 (quoad praefatiunculam breuem, uide p 173): saec. vi [fol. 62 *a*

D **Codex Diessensis nunc Monacensis** lat. 5508 (quoad praefationem longam, p 155): saec ix [fol. 136 *b*

T **Codex Tolosanus** 364 ut supra: canonem adducit i: saec. vii [fol. 56 *a*

G **Codex sylloges 'systematicae' S. Germani de Pratis Parisinus** lat. 12444: adducit testimonia de canonibus xiiii [xv], xv [xvi], xvi [xvii] *bis*: saec. ix

Pasch **Paschasinus ecclesiae Romanae legatus apud actionem** xvi ^{mam} **concilii Chalcedonensis** (Mansi VII 443, Labbe-Coleti IV 1747), testibus (1) Sylloge Rustici (2) Sylloge N. Dominae Parisiensis: uide p 148 supra: citat canones vi vii

Ediderunt Iacobus Merlin Concilia I (*Parisiis* A.D. 1524) fol. 68 *b* (*secundum Pseudo-Isidori formam*) *et qui post eum* Concilia *collegerunt usque ad Labbe-Coleti* op cit II 47 *et Mansi* op cit II 683. *noua codicum subsidia adhibuerunt* (1) *P. Quesnel* S. Leonis Magni Opera II (*Lutetiae* A.D. 1675) 22, *codd* Σ Ω: (2) *fratres Ballerini* S. Leonis Magni Opera III (*Venetiis* A.D. 1757) 22 [= *Migne* Patr. Lat. lvi 367], *cod* V; (3) *F. A. Gonzalez* op cit, *codd Hispanos*; (4) *Fr. Maassen* op cit *p* 924, *codd f* W

Fontes Isidori

Excerptum ex decreto Damasi papae de explanatione fidei

ITEM DICTVM EST:

Post has omnes propheticas et

Decretum Damasi de explanatione fidei *neque codices* (*una excepta sylloge quam* 'Vermehrte Hadriana' *appellat Maassen p* 454) *neque adhuc uiri docti* (*praeter ipsum Maassen pp* 239 463) *satis a simili Gelasii decreto distinxerunt*: *primus separatim edidit F. Arevalo* Sedulii Opera *p* 400 (*Romae* A. D. 1794) *e cod Vat.* 349, *deinde A. Thiel* De decretali Gelasii Papae . . . et Damasi concilio Romano *p* 20 (*Braunsberg* A. D. 1866) *praecipue e cod a*, *nouissimus ego* (*in ephemeride* The Journal of Theological Studies I 554 *mense Iulio* A. D. 1900). *decretum hoc circa* A. D. 382 *euulgatum*, *nihil obstat quominus is adhibuerit qui syllogen Isidorianam circa* A.D. 420 *Romae composuit*: *quare partem eius tertiam de sedibus patriarchalibus* (*seu potius de primatu Romano*) *quasi fontem* '*Isidori*' *imprimendam hic curaui*, *codicibus usus*, (i) *Damasianis*, *Vat.* 5845 *fol* 194 *a* (*l*: *saec.* viii *exeunt.*), *Vallicell.* A 5 *fol* 239 *b* (*vall*: *saec.* ix); (ii) *Gelasianis*, *Parisino lat.* 3836 *fol* 95 *b* (X), *Lucensi* 490 *fol* 272 *a* (Z), *Vallicell.* A 5 *fol* 322 *a* (*vall-gelas*: *ut supra*); (iii) *mixtis*, *Monacensi lat.* 6243 *fol* 2 *a* (ϝ), *Parisino lat.* 3837 *fol* 170 *a* (*a*)

ITEM DICTVM EST **Dam** (*l vall* ϝ *a*): *om* **Gelas** (PRAEFATIO Z) 1. **has omnes**: *om* X Z (*quippe qui librorum canonicorum indicem omiserint*) **et auangelicas**: *om*

VIII

Interpretatio quae dicitur Isidori

1. Praefatio longa de Nicaeno concilio necnon de ecclesia Romana secundum M Q

[IN NOMINE DOMINI IESV CHRISTI INCIPIVNT CANONES]

Beatissimo Siluestro in urbe Roma apostolicae sedis antestite, Constantino quoque Agusto et Licinio Caesare consolibus, propter insurgentes hereses fides catholica exposita est apud Nicheam Bythiniae, quam sancta et reuerentissima Romana conplectitur et ueneratur ecclesia: quippe quam trecenti decem et octo patres mediantibus Victore

Hanc praefationem habent praeter **M Q** (– Υ) *codices* D *et* E, *quorum ille codici* ϝ *hic codici* W *fere adstipulatur*: *in orthographicis cod* ϝ *secutus sum* ϝ W D E Γ Δ Σ Φ Ψ Ω

IN NOMINE DOMINI IESV CHRISTI ϝ: *om cett* INCIPIVNT CANONES ϝ D: INCIPIT PRAEFATIO Σ INCIPIT PROLOGVS Ω; *om cett*

3. **quoque**: *om* **Q** 4. **consolibus** (*tantum*) **M** D: consulatu Paulini et Iuliani (consule Paulino et Iuliano Σ) $\overline{uu}$ $\overline{cc}$ anno ab Alexandro millesimo tricesimo (tricentesimo Φ Ψ) sexto (iiii^{to} Σ) mense iunio xiii kal: iulias (iul Φ iulius Ψ^* iulii Ω) **Q**, *quae uerba et apud Caecilianum reperies p* 104 *supra*. *duplex oritur quaestio*: (1) *utra lectio historiae magis sit consona*, (2) *utra praefationi nostrae magis propria. anno* 325 *consules fuerunt Paulinus et Iulianus*: *anno autem* 319 *Constantinus Augustus* V *et Licinius Caesar*, *quos consules* (*omisso tamen post Licinium titulo* Caesare) *habent in breui praefatione* (*pp* 105 173) *omnes codices*, *sc* **V S F I J v** *et ipse* **Q**. *apparet igitur auctorem huius praefationis falsa iam de consulibus anni* 325 *tradidisse*, *quae postea sylloge* **Q** *more suo ad ueritatem emendauit* *uide Addenda p* 244 5. catholicae E 8. conplectetur W 9. cccxviii ϝ D 10. **mediantibus**: diantibus Γ^* dictantibus Γ^2

Fontes Isidori: Damasus

euangelicas atque apostolicas quas superius deprompsimus scripturas quibus ecclesia catholica per gratiam Dei fundata est, etiam [illud] intimandum putauimus quod quamuis uniuersae per orbem catholicae diffusae ecclesiae unus thalamus Christi sit, sancta tamen Romana ecclesia nullis synodicis constitutis ceteris ecclesiis praelata est sed euangelica uoce domini et saluatoris nostri primatum obtenuit:

Matt xvi 18 19

TV ES PETRVS, inquiens, ET SVPER HANC PETRAM AEDIFICABO ECCLESIAM MEAM, ET PORTAE INFERI NON PRAEVALEBVNT ADVERSVS EAM, ET TIBI DABO CLAVES REGNI CAELORVM ET QVAECVMQVE LIGAVERIS SVPER TERRAM ERVNT LIGATA ET IN CAELO ET QVAE-

de inferi *et* inferni *uide Addenda p* 244 *seqq*

ƒ X Z *a l vall vall-gelas*

Z* *a*; *add sup lin* Z² 2. **quas superius deprompsimus**: *om* X Z (*uide supra*) 4. **per gratiam Dei**: per gratiam *l*; *om* X 5. **illud**: illum *a**; *om l vall* 6. **quod**: ut X **quamuis**: + in *l vall* 7. **per orbem**: orbe *l* 8. **unus**: *praem* quasi *l vall* 9. **sit**: sed ƒ *tr* tamen sancta Z Romanae ecclesiae ƒ 10. **nullis**: nonnullis *l** *vall* non ullis *l*² 11. **sed**: + et *vall* 12. uocem X **et**: *om l vall* Z 13. **primatum**: principatum *a* 16. **inferi** *l vall* ƒ X *vall-gelas*: inferni Z *a*, *uide col b l* 25 *in notulis* 21. **ligata et**: ligatae *a* in caelis X

ƒ X Z *l*

2. adque ƒ 3. deprumpsimus ƒ scribturas ƒ Z 6. potauimus X 8. diffuse ƒ aecclesiae ƒ 10. nullus *ut uid* Z* sinodicis X synodotiis *ut uid* Z* 11. caeteris *l* 13. obtinuit Z optinuit *l* 15. aedifecabo X edifecabo Z 16. porte Z 17. preualebunt X 18. clabes *l* 19. quecumque X Z legaueris ƒ X 21. legata ƒ X² quecum-

VIII (**Isidori M Q**)

atque Iuuentio religiosissimis Romanae sedis praesbyteris inspirante Deo pro destruenda Arrii uenena protulerunt. nam et nonnullae regulae subnexae sunt quas memorata suscipiens confirmauit ecclesia.

Sciendum sane est ab omnibus catholicis quoniam sancta ecclesia Romana nullis synodicis decretis praelata est sed euangelica uoce domini et saluatoris nostri primatum obtenuit, ubi dixit beato apostolo Petro: TV ES PETRVS ET SVPER HANC PETRAM AEDIFICABO ECCLESIAM MEAM ET PORTAE INFERNI NON PRAEVALEBVNT ADVERSVS EAM, ET TIBI DABO CLAVES REGNI CAELORVM ET QVAECVMQVE LIGAVERIS SVPER TERRAM ERVNT LIGATA ET IN CAELO ET QVAE-

---

11. **Iuuentio** E: Iubentio ƒ D Inuentio W Vincentio **Q**; *iterum apud* **Q** *uerum est nomen* (*uide pp* 36 37), *apud* **M** *uera lectio*, Iuuentius *enim etiam post symbolum in* **M** *inuenitur*, *uide pp* 96 177 12. psbyteris ƒ 13. destruendo . . ueneno Φ² Ω destruendis . . uenenis Ψ² 14. nullae D Φ* nonnulli Γ* 15. subnixae ƒ D **Q** 16. confirmabit (-abi W*) W E ecclesiae Γ* 17. sanae ƒ *tr* est sane **Q** **ab**: *om* Ω 19. synodis D synodocis Γ* Δ 21. **et saluatoris**: *om* D **nostri**: + Iesu Christi D Ω 22. *tr* Petro apostolo Γ 23. **super . . . eam** (*l* 27): *om* Ψ* (*corr m p* ?) 25. **inferni** ƒ W E Γ Δ: inferi D Σ Φ Ψ Ω; *cf col a et uide Addenda p* 244 29. erit Γ* Δ

Fontes Isidori: Damasus

CVMQVE SOLVERIS SVPER TERRAM ERVNT SOLVTA ET IN CAELO. addita est etiam societas beatissimi Pauli apostoli uas electionis, qui non diuerso (sicut heresei garriunt) sed uno tempore uno eodemque die gloriosa morte cum Petro in urbe Roma sub Caesare Nerone agonizans coronatus est, et pariter supradictam sanctam Romanam ecclesiam Christo domino consecrarunt, aliisque omnibus urbibus in uniuerso mundo sua praesentia adque uenerando triumpho praetulerunt.

de mortis Petri siue Pauli tempore uide Addenda p 244 seqq

Est ergo prima Petri apostoli

---

22. super terra *F* 23. **soluta et**: solute *a* 24. **beatissimi** *usque ad* **qui non**: beatissi *tantum* Z* *add sup lin* mi Pauli apostoli uas electionis q non Z^2 25. **uas** *scripsi cum F* X Z (*et col b* W D E Δ), *ueteres enim teste Cicerone* Orator 45 sine uocalibus saepe breuitatis causa contrahebant ut ita dicerent multi' modis, uas' argenteis, palm' et crinibus, tecti' fractis: uasis *a l vall vall-gelas* 26. **heresei** *F a*: *idem uocabulum in F ad finem indicis de libris recipiendis et non recipiendis Gelasiani* (*unde etiam recepit id Carolus Magnus* de cultu imaginum I 26 *ad fin.* [*Migne* P. L. xcviii 1060]); *et hic fortasse Gelasii est lectio potius quam Damasi*: heretici *l vall* X Z *vall-gelas*^{2}: hereticis *vall-gelas** 27. **die**: *om* X 28. glorioso amore cum Petro in orbe Romana X 30. coronam X* coronatum X^2 32. **aliisque**: talisque X talesque Z 33. **urbibus**: *om l vall* 34. suam presentiam adque uenerandum triumphum praeualuerunt X **uenerando**: narrando *a*

---

que X 25. apostuli X 26. haer. X gappiunt X 27. diae *F* 28. orbe X 29. cesare Z neronae *F* 31. eccl̄ Z 33. orbibus X 34. atque *l* 36. apostuli X

VIII (**Isidori M Q**)

CVMQVE SOLVERIS SVPER TERRAM ERVNT SOLVTA ET IN CAELO. adhibita est etiam societas in eadem Romana urbe beatissimi apostoli Pauli uas electionis, qui uno die unoque tempore gloriosa morte cum Petro sub principe Nerone agonizans coronatus est, et ambo pariter sanctam ecclesiam Romanam Christo domino consecrarunt, aliisque omnibus urbibus in uniuerso mundo sua praesentia atque uenerando triumpho praetulerunt. et licet pro omnibus assidua aput Deum omnium sanctorum fundatur oratio, his tamen uerbis Paulus beatissimus apostolus Romanis proprio chirografo pollicetur dicens: TESTIS ENIM MIHI EST DEVS Rom i 9 10
CVI SERVIO IN SPIRITV MEO IN EVANGELIO FILI EIVS, QVIA SINE INTERMISSIONE MEMORIAM VESTRI FACIO SEMPER IN ORATIONIBVS MEIS.

Prima ergo sedis est caelesti

F W D E Γ Δ Σ Φ Ψ Ω

30, 32. caelis *bis* Ω 33. **etiam**: *in ras* Γ 34. *tr* urbe Rom. beatissimi Pauli apost. Ω 35. **uas** W D E Δ *cf col a l* 25 *et not*: uasis *F* Q (− Δ) 36. **tempore**: *om* Φ (unoque Φ* unaque $Φ^2$) 38. **est**: *om* Φ* **et ambo**: ambo ergo Ω 41. **omnibus**: *bis* Φ* *tr* urbibus omnibus D* 44. **omnibus**: + ecclesiis Ω 45. dn̄m Ω 46. Palus Φ* 49. **est**: *om* Δ 51. filii E Σ $Ψ^2$ filio ? Ψ* **quia** *F* D: quod W E Q 55. **sedis** *scripsi passim cum F* W* E Γ* Δ Φ* Ψ*

Fontes Isidori : Damasus

Eph v 27

sedis Romanae ecclesiae NON HABENS MACVLAM NEC RVGAM NEC ALIQVID EIVSMODI.

Secunda autem sedis apud Alexandriam beati Petri nomine a Marco eius discipulo atque euangelista consecrata est, ipseque in Aegyptum directus a Petro apostolo uerbum ueritatis praedicauit et gloriosum consummauit martyrium.

Tertia uero sedis apud Antiochiam beatissimi apostoli Petri habetur honorabilis, eo quod illic priusquam Romae uenisset habitauit et illic primum nomen christianorum nouelle gentis exortum est.

VIII (**Isidori M Q**)

beneficio Romanae ecclesiae quam beatissimi apostoli Petrus atque Paulus suo martyrio dedicarunt.

Secunda autem sedis apud Alexandriam beati Petri nomine a Marco eius discipulo atque euangelista consecrata est, quia ipse et in Aegyptum primus uerbum ueritatis directus a Petro praedicauit et gloriosum suscepit martyrium : cui uenerabilis successit Abilius.

Ruf. H. E. iii *tit* 13 : *uide Addenda p* 244 *seqq*

Tertia uero sedis apud Antiochiam item beati Petri apostoli habetur honorabilis, quia illic priusquam Romae ueniret habitauit et Ignatium episcopum constituit et illic primum nomen christianorum nouellae gentis exortum est.

Ruf. H. E. iii *tit* 22 : *uide Addenda p* 244 *seqq*

Nam et Hierusolymitanus episcopus pro tanti loci reuerentia ab omnibus habetur honorabilis, maximae quoniam illic primus beatissimus Iacobus qui dicebatur Iustus qui etiam secundum carnem frater Domini nuncupatus est a Petro Iacobo et Iohanne apostolis est episcopus

Ruf. H. E. ii 1

ϝ X Z *a l vall vall-gelas*

37. **Romanae ecclesiae** ϝ *l vall-gelas* ; Romane ecclesia *vall** Romana ecclesia *a vall*^{2} Romana ecclesiam X Romana eccl̄ Z 38. *tr* rugam neque maculam Z **nec** 1° : neque X Z 39. **eiusmodi** ϝ *a* Z : huiusmodi *vall* X *vall-gelas* ẹịhuiusmodi *l* 42. **atque** : et X Z 43. **ipseque** : ipse qui Z* **Aegyptum** *l vall vall-gelas* : Aegypto ϝ X Z *a* (*sed uide col b*) 46. **consummauit** : consecrauit Z* 47. **Tertia . . . Antiochiam** : *om* X **sedis** : + est *l vall* **apud** : *om a* Anthiocia ϝ 48. **beatissimi** : *praem* eiusdem Z *tr* Petri apostoli X Z (=*col b*) 49. **illic** : illā *l vall* ibidem Z 50. **priusquam** *a* X Z *vall-gelas* (=*col b*) : primus quam (*fortasse recte*) ϝ primitus quam *l vall* **Romae** ϝ *a* X (=*col b*) : Roma Z Romam *l vall vall-gelas* 51. **illic** : ibi Z

ϝ X Z *l*

37. sedes *l* (*et ita semper*) 40. saccunda X 42. discipolo X 47. anthiocia ϝ 49. honorabelis X 50. habetauit X 52. gentes X

---

56. Romana ecclesia Φ Ω 59. **sedis** : + est W ab Alexandriā Δ 61. **atque** : aut Γ* Δ 62. **est** : *om* Σ 63. Aegypto Q primum Γ Σ 64. *tr* a Petro directus Ω 65. glorios*um* ** Φ *in ras* *tr* marthyrium suscaepit Γ 66. uenerabili Δ Φ* Ψ* **Abilius** W E Q (Abillius Γ* Δ*) : Alelius ϝ D, *sed e Rufino* H. E. iii *tit* 13 *sine dubio hausit noster* 67. **uero** : *om* Φ Ψ* **sedis** : + est Γ Δ Ω 68. **item** Σ Φ^{2} Ω : idem **M** D E Γ Δ Φ* Ψ **apostoli** : *om* Ω 69. **habetur honorabilis** : habitatio est uenerabilis Ω 70. Romam Γ^{2} Σ Φ Ψ Ω habitabit Γ 71. Gnatitum Δ* Gnatium Δ^{2} instituit Ω 72. nomine ϝ D 73. gentes ϝ Δ* 74. **et** : + in Ψ* 76. habeatur Γ 81. **est** : *bis* ϝ *tr* episcopus est Ω

VIII (**Isidori M Q**)

ordinatus. itaque secundum antiquorum patrum definitionem sedis prima in Hierusolymis minime dicitur, ne forte ab infidelibus aut idiotis sedis domini nostri Iesu Christi quae in caelo est in terra esse putaretur: est enim SEDIS eius CAELVM, TERRA autem SCABILLVM PEDVM eius, quoniam ipse est PER quem OMNIA FACTA SVNT ET SINE quo FACTVM EST NIHIL, QVONIAM EX IPSO ET PER IPSVM ET IN IPSO SVNT OMNIA: IPSI GLORIA IN SAECVLA SAECVLORVM.

Is lxvi 1
Ac vii 49
Io i 3
Rom xi 36

Apud Ephesum uero beatissimus Iohannis apostolus et euangelista multo tempore post resurrectionem et ascensionem in caelis domini nostri Iesu Christi commoratus est, ibique etiam euangelium quod secundum Iohannem dicitur diuina inspiratione conscribsit atque requieuit. et ob hoc episcopus Ephesius pro tanti apostoli et euangelistae memoria ceteris episcopis metropolitanis in synodo honorabiliorem obtenet sedem.

Sed quoniam de concilio Niceno disserendum est, quae hoc fecerit causa

---

84. **in**: *om* Ω minima D 85. **aut**: et D idiothys Γ 87. caelis Ω 89. **eius**: + est **Q** 92. **nihil**: *om* Ψ* **ex ipso**: ips*** Δ* 99. caelos Σ Φ^2 Ω 100. **Christi commoratus est**: praedicauit Φ *in ras circa* 5 *litterarum* 101. **ibique**: illique Δ **quod secundum ... inspiratione**: et apocalipsin (*cet om*) Ω 104. **episcopus**: *post hoc uocabulum deficit praefatio* (*perdito inter foll* 7, 8 *folio uno: uide p* 171 *infra*) *in cod* Ψ 106. memoriae Δ **ceteris**: *praem* prae Ω 107. synodis **Q** 109. **de concilio ... est**: niceni concilii canones primo omnium ponendi sunt Ω 110. causam D

ϝ W D E
Γ Δ Σ Φ Ψ Ω
¶ Ψ

Fontes Isidori: Rufinus

Excerptum de Historia Ecclesiastica Rufini lib. X **cap.** I

Cum aput Alexandriam post Achillan qui Petro martyri successerat Alex-

Ruf-D Ruf-E Ruf-F Ruf-P Ruf-Z φ

Ad textum constituendum contuli (praeter editionem Petri Cacciari, uide partem eius ii *p* 3) *codices* Ruf-D *fol* 215 *a*, Ruf-E *fol* 214 *a*, Ruf-F *fol* 171 *b*, Ruf-P *fol* 148 *b*, Ruf-Z *fol* 118 *a* (*de quibus omnibus uide p* 153 *supra*), *et* φ (*secundam codicis Vindobonensis* 2147 *manum, foll* 7 *a*–9 *a*) *apud quem inuenitur excerptum* de Arrii heresi, *scilicet Rufini* H. E. x 1–5, *omissis et symbolo et canonibus Nicaenis*
1. **Achillan**: Achilan Ruf-P Achillam Ruf-D

VIII (**Isidori M Q**)

ut, post illam apostolorum gloriosissimam praedicationem quae in omnem terram mirabiliter diffusa est, sub Constantino Augusto tanti congregarentur episcopi; Rufini nobis decimus liber, qui coniunctus est nouem libris ecclesiasticae historiae quos uir eruditissimus Eusebius Caesariensis ededit, necessariae profertur ad medium ut parua eius quae inter initia de Arrii peruersitate conscribta sunt memorentur, quia dubium non est ideo trecentos decem et octo sanctissimos patres ex uniuerso orientali atque occidentali orbe in Nichea Bythiniae congregatos ut et Arrii impium dogma Christi auxilio funditus damnaretur et salubri prouidentia constituerent quid in sancta catholica ecclesia debeat obseruari. ITEM AD LOCVM EX LIBRO DECIMO RVFINI: Igitur cum apud Alexandriam post Achillan qui Petro martyri successerat *Ruf.* H. E. x 1

114. **Augusto**: Aug̅ ϝ Σ Ag̅ D **tanti** W E **Q** (−Ω): tot Ω; *om* ϝ D 115. **Rufini . . liber**: palam facit decimus liber Rufini Ω 116. dicimus ϝ* 117. historia Δ 119–122. **necessariae** *usque ad* **memorentur**: *om* Ω 119. necessario Φ^2 122. scripta Φ memorarentur Γ 123. **quia dubium**: dubium enim Ω trecentes Δ 124. **decem et octo**: x et viii ϝ Γ xviii D sanctissimus Γ* Δ 126. orbe **Q**: urbe **M** D E **in Nichea**: in nicaea a Γ inicea Δ 127. **impium**: *om* D digma Φ* 129. prouidentiae Γ Δ 130. **sancta catholica ecclesia** W E **Q**(−Ω): ecclesia sancta catholica Ω sancta eccl. catholica (*cf symbolum apostolorum*) ϝ D 131. **obseruari**: + EXPLICIT PRAEFATIO Ω 133. **Achillan** W E Γ Δ^2: Acillan ϝ D Achilan Σ Achillam Δ* Φ 134. martyrii ϝ marthyrio Γ^2 ¶ Ω

Fontes Isidori: Rufinus

ander sacerdotium suscepisset, quia pax nostris et quies a persecutionibus erat atque ecclesiarum gloria confessorum meritis gaudebat, prosperitas rerum nostrarum domestica contentione turbatur. etenim presbiter quidam aput Alexandriam, Arrius nomine, uir specie et forma magis quam uirtute relegiosus sed gloriae laudisque et nouitatis inprobe cupidus, praua quaedam de fide Christi proferre et quae antea in questionem numquam uenerant coepit abscidere ac separare ab illa aeterna et ineffabili Dei Patris substantia uel natura Filium conabatur. quae res plurimos in ecclesia conturbabat; sed cum Alexander episcopus natura lenis et quietus adsiduis commonitionibus Arrium cuperet a prauo incepto et adsertionibus impiis reuocare, nec tamen res ex sententia procederet,

VIII (Isidori M Q)

Alexander sacerdotium suscepisset, quia pax nostris et quies a persecutionibus erat atque ecclesiarum gloria confessorum meritis gaudebat, prosperitas rerum nostrarum domestica contentione turbatur. etenim praesbyter quidam apud Alexandriam, Arrius nomine, uir specie et forma magis quam uirtute religiosus sed gloriae laudisque et nouitatis improbe cupidus, praua quaedam de fide Christi proferre et quae antea in questionem numquam uenerant coepit abscidere, ac separare ab illa aeterna et ineffabili Dei Patris substantia uel natura Filium conabatur. quae res plurimos in ecclesia conturbabat: sed cum Alexander episcopus natura lenis et quietus assiduis commonitionibus Arrium cupiret a prauo incepto et assertionibus impiis reuocare, nec tamen res ex sententia procederet,

---

Acillam Ruf-E 4. requies Ruf-D 6. **confessorum**: + que ϕ 8. con*tentione* ϕ *in ras* contencionē Ruf-E 9. **quidam**: *om* Ruf-F*; *add sup lin* quidem Ruf-F^2 11. speciae Ruf-D Ruf-P formam . . . uirtutem Ruf-E 13. nouita|tatis Ruf-P* 14. **de**: *om* Ruf-P* **et**: *om* ϕ 16. cepit Ruf-F* (*corr m p*) 17. **aeterna et**: aeterne Ruf-P* aeterna (*om* et) Ruf-P^2 **ineffabili**: affabili Ruf-Z 18. dō Ruf-E 21. **natura lenis**: naturali nisu Ruf-P 22. commoniciobus Ruf-E commotionibus Ruf-Z* 24. **nec**: ne ϕ

135. sacerdotum Δ* **suscepisset**: suscepit sed ϝ D 139. nostrorum Φ* 141. prbȳ ϝ 144. gloria E laudisquae Γ 145. nouitates ϝ **improbe** ϝ D E: improbae W Φ^2 inprope Φ* inprobe Γ inprobae Δ Σ **cupidus**: cupiuit? Φ* **praua quaedam** W E Q: parua quidem ϝ D 147. **quae**: qui Γ* **antea in questionem**: antea inquisitionem Γ ante ad inquisitionem Σ 148. cepit *et* abscidere Φ *in ras* 149. illo Φ* 151. *tr* in ecclesia plurimos Q 153. *Alex*ander ϝ *in ras* naturae? Φ* leonis Δ* 154. quietis Γ **commonitionibus** W E Q (– Δ*): communionibus ϝ D Δ* 155. paruo? Φ* 156. **assertionibus**: asertionibus Φ* a certationibus Φ^2 impii D

ϝ W D E
Γ Δ Σ Φ

Fontes Isidori: Rufinus

et quod plerosque iam contagio pestiferae adsertionis infecerat non solum aput Alexandriam uerum et per alias urbes prouinciasque dispersa, perniciosum fore credens si dissimularet a talibus, plurimis consacerdotibus suis rem indicat. questio latius innotescit: sermo usque ad aures relegiosi principis, quippe qui omni studio et diligentia curaret quae nostra sunt, peruenit. tum ille ex sententia sacerdotum aput urbem Niceam episcopale concilium conuocat, ibique Arrium trecentis decem et octo episcopis residentibus adesse iubet ac de eius propositionibus et questionibus iudicari.

Eiusdem libri ex cap. 5

Verum post diutinum multumque tractatum placet omnibus ac uelut uno cunctorum ore et corde decernitur Omousion scribi debere, id est

VIII (**Isidori M Q**)

et quod plerosque iam contagio pestiferae adsertionis infecerat non solum apud Alexandriam uerum et per alias urbes prouintiasque disperserat, perniciosum fore credens si dissimularet a talibus, plurimis consacerdotibus suis rem indicat. questio latius innotescit: sermo usque ad aures relegiosi principis, quippe qui omni studio et diligentia curaret quae nostra sunt, peruenit. tum ille ex sententia sacerdotum apud urbem Nicheam episcopale concilium conuocat, ibique Arrium trecentis decem et octo episcopis resedentibus adesse iubet ac de eius propositionibus et quaestionibus iudicari.

Verum post diutinum multumque tractatum placet omnibus ac uelut uno cunctorum ore et corde decernitur Omousion scribi debere, id est *Ruf.* H. E. x 5

Ruf-D Ruf-E Ruf-F Ruf-P Ruf-Z φ

26. **et** Ruf-D Ruf-E Ruf-F φ: *om* Ruf-P Ruf-Z Ruf-Cac **quod**: quos Ruf-D; *om* Ruf-E plerusque Ruf-Z* 27. pestifere Ruf-D Ruf-E Ruf-P* Ruf-Z 30. **si**: *om* Ruf-Z 31. **a talibus**: et aliis Ruf-Z Ruf-Cac; *om* Ruf-D cū sacerdotibus Ruf-E 34. **relegiosi**: legiosi Ruf-P* **qui**: quo Ruf-Z 35. curarat φ 37. *tr* sacerdotum sententia Ruf-Cac sacerdotem Ruf-E 39. **trecentis decem et octo**: cccx et viii Ruf-Z 40. **adesse iubet**: ad se iubet adduci Ruf-E φ 41. **ac de**: accede Ruf-P* **propositionibus**: promissionibus φ 42. iudicare Ruf-D

1. *Vide* Ruf-D *fol* 218 *b*, Ruf-E *fol* 218 *a*, Ruf-F *fol* 174 *b*, Ruf-P *fol* 150 *b*, Ruf-Z *fol* 119 *a*, φ *fol* 9 *a* 3. **cunctorum**: *praem* eorum φ cunctorum more Ruf-F* Ruf-Z* discernitur φ 4. homoiusion *ut uid* Ruf-E homousion Ruf-Z ὁμοούσιον Ruf-Cac deberet Ruf-E

158. **et**: eo Φ^2 **quod**: quot D quos Σ plerisque Γ plerusque Δ 159. pestifere ƒ D adsertionibus D inficerat W D E Γ Δ Φ* 160. **apud**: *om* Γ* 161. dispersa Φ^2 (=*Ruf*) 162. pernicioso D per**niciosum Φ **si**: se ƒ D 163. dissi*mularet Δ cū sacerdotibus Δ 165. **latius**: latiusque W E laicis Φ innotiscit ƒ **ad**: *om* Δ 166. **principis**: + Constantini Σ 167. cureret Δ* 168. **tum** W E **Q** (− Σ) =*Ruf*: tunc ƒ D Σ *ex sent*entia W *in ras* 169. ab urbe D 170. episcopalem W* E 171. **trecentis decem et octo** Σ Φ: trecentis x et viii ƒ cccxviii W D E ccctis decem et viiito Γ 172. residentibus Γ Δ Σ 173. **et**: ac W 174. iudicare Σ 177. cernitur Φ* 178. omusion Γ homousion D (Φ* ?) scribere debere D **id est**: idem D (id ē ƒ)

Fontes Isidori: Rufinus

eiusdem cum Patre substantiae Filium confiteri, idque firmissima omnium sententia pronuntiatur; decem et septem soli tunc fuisse dicuntur quibus Arrii fides magis placeret, extrinsecus creatum Dei Filium ex nullis substantibus et non ex ipsa Patris deitate progenitum confirmantes. defertur ad Constantinum sacerdotalis concilii sententia: ille tamquam a Deo prolatam ueneratur, cui si qui temptasset obniti uelut contra diuina statuta uenientem, in exilium se protestatur acturum.

VIII (**Isidori M Q**)

eiusdem cum Patre substantiae Filium confiteri, idque firmissima omnium sententia pronuntiatur: decem et septem soli tunc fuisse dicuntur quibus Arrii magis fides placeret, extrinsecus creatum Dei Filium ex nullis substantibus et non ex ipsa Patris deitate progenitum confirmantes. defertur ad Constantinum sacerdotalis concilii sententia: ille tamquam a Deo prolatam ueneratur, cui si quis temtasset obniti uelut contra diuina statuta uenientem in exilio se protestatur acturum.

EXPLICIT PRAEFATIO

---

5. **eiusdem**: eium Ruf-Z 7. sentenci Ruf-E sententiam Ruf-Z* pronunatur Ruf-E 9. Arri Ruf-P* 10. **creatum**: *add sup lin manu prima* Ruf-Z **ex**: et φ 12. dietate Ruf-Z 13. **defertur**: deferunt φ 14. sacerdotalii Ruf-E conciliis Ruf-E Ruf-F 15. prolata Ruf-D Ruf-E muneratur Ruf-D 16. **qui** Ruf-E Ruf-F* Ruf-P Ruf-Z φ: quis Ruf-F² Ruf-Cac quid Ruf-D temtas Ruf-F* temtasse Ruf-E φ

F W D E Γ Δ Σ Φ

182. vii *F* Γ E dicatur ? Γ 185. **substantibus** M D E Γ* Δ (= *Ruf*: *et in symboli textu Rufiniano, cf p* 177): subsistentibus Γ² Σ Φ 186. deitatem D* confirmantibus Σ 187. defer*tur* * * * Φ *in ras* 190. **temtasset**: temptasse et W E 191. **uenientem**: + ex W* in exilium Σ
EXPLICIT PRAEFATIO: *om* Δ Σ

V

Interpretatio quae dicitur Gallica

2. Capitula canonum

INCIPIVNT CAPITVLA SYNODI NICAENI

I De enuchis qui castrati sunt uel qui se ipsos absciderunt, ad clerum non admitti.

II Ne nuperrime factus christianus uel baptizatus contra mandatum apostholi ad clerum admittatur, nisi per temporum spatia et examinationem huiusmodi officium dignissime consequatur.

III Ne quis episcopus uel presbyter uel diaconus adoptiuam secum sororem habeat nisi ueram sororem a*ut* sanguinis adfinitate coniunctam.

IIII Episcopum ordinari non posse sene tribus episcopis ut parum, et eo conscio qui in metropoli sit ciuitate constitutus.

V Et ut bis per annum conuentus episcoporum in metropoli fiant ciuitate propter diuersorum hominum commissa necnon et clericorum culpas, ut omnium quaestionum causae examinentur et sic ritae iurgio eximpto paschae sollemnitas suscipiatur. hoc fieri ante quadragesima, iterum autumni tempore.

K μ *De rebus orthographicis lectiones codicis* K *recepi*

INCIPIVNT CAPITVLA SYDONI NICAENI K: CANON CANONIS CONSTITVTVS APVD NICEAM μ

I 1. **De enuchis**: *om* (*spatio tamquam miniatori relicto*) K ipsus K

II 1. **Ne**: *om* (*spatio relicto*) K 3. per temporis spatium μ examinatione K

III 1. epss K preb K **uel** 2°: si*u**e μ *in ras* diacss K 2. **habeat ... sororem**: habet (*tantum*) K 3. **aut** *conieci*: ad K μ et *Maassen* concunctam K* (*corr m p*) coniuncta μ

IIII 1. epss K episs K 2. **ut parum**: *scilicet* 'ad minimum' (*cf* non minus *Gall-Hisp p* 188): pariter *coniecit Maassen, sed superuacanee* metropolim μ *tr* ciuitati sit K

V 1. **Et**: *om* μ 2. **metropoli fiant**: metropolitana K 3. **ut**: et K 4. **sic**: *om* K iurgia eximpta K 6. **quadragesima**: quadragesimum oportet μ **iterum** *codd*: *fortasse legendum* alterum *cum Gall-Hisp p* 194

VIII

Interpretatio quae dicitur Isidori

2. Capitula canonum

secundum codd S

INCIPIVNT CAPITVLA STATVTORVM CONCILII NICENI

I De his qui se abscidunt uel qui se ipsos eunuchos faciunt.

II De his qui post baptisma statim ad clerum adplicantur.

III De subintroductis mulieribus quas greci *s*ynecitas uocant.

IIII De ordinatione episcoporum.

V De his qui excommunicantur siue clerici siue laici ab episcopis per suas quasque parrocias.

secundum codd Q [F]

INCIPIVNT TITVLI CANONVM ECCLESIASTICORVM SIVE STATVTORVM SYNODI NICENAE

I Expositio fidei Nicenae et quo tempore habitus sit conuentus et nomina episcoporum cccxviii.

II [I] De excisis uel a se uel ab aliis.

III [II] De neophitis neque presbyteros neque episcopos faciendis.

IIII De uindicta eorum qui contra canones fecerint.

V [III] De synodicis actis.

VI [IIII] De episcopis a conprouintialibus ordinandis.

VII De potestate metropolitani.

VIII [V] De his qui excommunicantur ab episcopis suis.

VIIII De synodo bis in anno per unamquamque prouintiam celebranda.

Etiam in cod E *inueniuntur post titulum* (*de quo uide p* 173) *capitula : quae tamen cum hoc loco apud* Sp-ed *desunt, adsunt autem inter canones et apud* E *et apud* Sp-ed, *illic imprimenda esse duxi*

SXYZ INCP CANOÑ NICENI CONCILII A TRECENTIS DECEM ET OCTO PATRIBVS INSTITVTA TITVLI XXI (*ipsa tamen capitula prorsus*
¶ Z *omittit*) Z

INCP S INCIP X *tr* NICENI CONCILII Y NICAENI X

I 2. enuchos Y

II 2. deplicantur S

III 2. **synecitas** *scripsi* : fynecitas S funecitas XY

V 1. hiis Y excommonicantur Y 3. **quasque** Y : quae S que X

Confer indicem titulorum codicis I *supra p* 145 Γ Δ Σ Φ Ψ F *f*

TITVLI **Q** (—Σ) : CAPITVLA Σ **F** ECCLESIASTICORVM : *om* **F** STATVTORVM SYNODI NICENAE : STATVTA CONCILII NICENI **F**

I *Titulum hunc om* **F**

II : I **F** **excisis** Γ Δ Φ Ψ[2] : abscisis Σ excissis Ψ* scis F scisis *f** scissis *f*[2] **uel a se uel ab aliis** : *om* Φ

III : II **F** 1. nefitis Ψ prbt F prsbt *f* 2. eps **F** Γ episcopus Δ faciendos *f*[2]

IIII : *titulum praecedenti coniungit* (*praem* et) **F** 2. fecerit **F** fecerunt Σ

V : III **F** **synodicis actis Q** : sinecoitis **F**

VI : IIII **F** 2. ordinandum **F** (F *et f* ut uid*)

VII : *tit praecedenti coniungit* (*praem* et) **F**

VIII : V **F** 1. *tr* ab episcopis suis excommunicantur **F**

VIIII : *tit praecedenti coniungit* (*praem* et) **F** 1. **per unamquamque prouintiam** : *om* **F** 2. prouinci Δ **celebranda** : *om* F

V (**Gallica**)

VI In Aeliae ciuitate donatum esse honorem, ne uspiam fatigetur.

VII De his qui Catari appellantur id est Nouatiani, si in clero sunt, placuit ut per manus inpositionem episcopi confirmati maneant, remissa tamen indulgentia secundarum nuptiarum necnon et his lapsis qui statuti temporis spatio indulgentiam meruerunt.

VIII Si quis sene examinatione presbyteri constituti sunt aut peccata sua cum ordinarentur confessi, tales canon non recipit.

VIIII Si quis de lapsis per ignorantiam ad clerum constituuntur, cogniti deponantur.

X De his qui sacrificauerunt cathecumini, placuit ut triennium paenitentiam gerant nec inter eos orent; baptizati, annis septem subiaceant ut biennio postea sene oblatione communecent. de his etiam qui balteos deponunt in templa Dei et rursum ad id reuertuntur, decem annis subiaceant praeter triennium quod cathecuminis interdictum est: conpleto tempore legitimae benignitate*m* sua*m* episcopus adcommodabit.

K μ VI De episcopo Heliae id est Hierosolimorum K[2] (*in ras*), *uide p* 196 *l* 28 *in notulis* : *de prisca manu superest* honorem : *sed pro* uspiam *uidetur esse potius* quis * *

VII 2. inpositione K 4. **his lapsis** : his lapsi μ 5. tempores K indulgentia K

VIII : *numerum om* μ 1. **quis** K : qui μ : *confer p* 208 *et titulum sequentem : uide etiam quae adnotaui p* 150 *supra* prbi K 2. **aut** : ut K talis K 3. cañ K **recipit** : recepit ad clerum K

VIIII : *numerum om* μ **quis de** : quidē μ per ignorantia μ **ad clerum** K : in clero μ, *sed utraque lectio fortasse pro scribae additamento habenda est* (constituuntur *enim Graeco* προεχειρίσθησαν *satis respondet*), *cf textum huius canonis inf p* 210 : *habet tamen Gall-Hisp* clerici

X 2. **triennium** K, *cf p* 212 *l* 10 : triennio μ, *cf Gall-Hisp p* 212 *l* 9 **gerant** : agant K, *sed cf p* 212 *l* 9 **nec inter eos orent** : *qui titulum compegit haec non in textu canonis* x *inuenerat sed e canone* xii *mutuatus erat ; uide quae adnotaui ad p* 212 *infra, ad Gall et Gall-Hisp* 3. **baptizati** : *praem* christiani K, *sed cf Gall-Hisp p* 212 *l* 10 biennium K 5. **templa** : templo μ 6. subiacent μ* 7. iterdictum μ 8. **benignitatem suam** *coniecit Maassen* : benignitate sua *codd*; *uerbum* adcommodare *cum accusatiuo ab interprete nostro construi e textu canonis* ii *ll* 12 13 (*pp* 182 184) *patet* **episcopus** : epis̄ K et episcopos μ 9. accomodauit μ

VIII (**Isidori S**)

VI De praecipuis honoribus qui maiores ecclesias gubernantibus episcopi*s* constituti sunt.

VII De honorando episcopo Hierosolymitano.

VIII De his qui se ipsos Catharos id est mundos uocant, qui Nouatiani dicuntur.

VIIII De ordinatione praesbiterorum.

X De his qui lapsi ordinati sunt.

XI De his qui a fide Domini praeuaricati sunt sine ulla necessitate sine ablatione patrimonii uel aliquod periculum non pertulerunt, sicut factum est in noua persecutione Licini.

XII De his qui abrenuntiauerunt et iterum ad saeculum sunt reuersi.

VIII (**Isidori Q F**)

X [VI] De primatu ecclesiae Romanae.

XI [VII] De infirmanda ordinatione quae sine metropolitani consensu fit.

XII De sequendo maiore numero cum de ordinatione contenditur.

XIII [VIII] De honore Hierusolimitani episcopi.

XIIII [VIIII] De his qui mundi dicuntur quo genere recipiendi sint.

XV [X] De his qui inexaminati ordinantur.

XVI [XI] De lapsis ordinatis.

XVII [XII] De praeuaricatis recipiendis per paenitentiam.

XVIII De paenitentia eorum qui baptizati ad secularem militiam reuertuntur.

S X Y

VI 1. precipuis X maioris X 2. aecclesias Y guuernantibus S **episcopis** *scripsi*: epi S episcopi XY
VII 1. Hierusolimitano Y
VIII 1. hiis Y 2. **uocant**: *om* S 3. **dicuntur**: uocantur S
VIIII presbiterorum X
X hiis Y
XI 1. preuaricati X 3. aliq̄d Y 4. pericolum X
XII 2. seculum X

Γ Δ Σ Φ Ψ F *f*

X: VI **F** De prima ecclesia Romana **F** Romae Γ
XI: VII **F** 2. metropl̄ **F** **consensu fit**: consensit *ut uid* Δ
XII: *titulum praecedenti adiungit* (*praem* et) **F** 1. numerū F **cum**: *om* Δ
XIII: VIII **F**
XIIII: VIIII **F** 2. **quo genere**: quod uere **F** **sint** Q (−Σ): sunt Σ **F**
XV: X **F** 1. **inexaminati**: sine examinatione **F** in examinatione Ψ*
XVI: XI **F** **ordinatis**: *om* **F**
XVII: XII **F**
XVIII: *titulum praecedenti coniungit* (*praem* et) **F** 1. baptiza F 2. **reuertuntur**: reuerentuntur Δ redeunt **F**

V (**Gallica**)

XI De his qui de uita excedunt, uetus lex obseruetur ut ad communionem nouissimo die disperationis etiam cum oblationem communecetur. quod si superuixerit, orationis tantummodo particeps erit.

XII De cathecumenis lapsis, placuit ut post triennium cum ceteris admittantur orare.

XIII Episcopus uel presbyter mini*m*e a loco in alium locum se uellit transferri; quod si fecerit, irritum erit et mox reuocabitur.

XIIII Si quis presbyter uel minister suscipi se in aliam ecclesiam putauerit, etiamsi manus ei ab episcopo fuerit inposita, irritum erit: et si non fuerint reuersi ad sua, excommunicari eos oportit.

XV De usuris, ne quis clericus, ut solet, accipiat augmentum suae pecuniae uel (ut solet dici) commune lucrum conuersationis accipiat: si quis in his fuerit conuersatus, erit alienus a clero.

XVI Vt diaconi sint infimo gradu altaris, et ne sibi plus praesumant qui se ministros omnium non intellegunt.

XVII De Paulianistis si conuertuntur ad ecclesiam, placuit eos de nouo baptizari.

K μ XI 1. **qui de uita**: que diuina μ excidunt K 2. disperationi μ 3. **cum**: *om* K oblatione μ 4. **superuixerit**: + postmodum μ tantummodum μ

XII 1. **placuit**: *om* K, *sed cf p* 220 *l* 1

XIII 1. prbr K **minime** *conieci* (*cf apud interpretationem canonum Gallicam* minime *pro* non, xi 4 *p* 218, xvi 22 *p* 234): minister *codd* (*cf tit* xiiii), *diaconorum autem in textu canonis* (*uide infra pp* 222 224) *mentio fit nulla: qui tamen interpretationem Gall-Hisp coagmentauit uocem* minister *fortasse iam hic inuenit*, *uide p* 222 *l* 5 2. **se**: si K

XIIII 1. prbr K **minister**: *cf Hermae* Pastorem Vis iii 5 (ministri = διάκονοι), *Lactantium* de morte pers xv 2, *Commodiani* Instr ii 26 **suscipi se**: suscepisse μ 2. potauerit K 3. **fuerint reuersi**: fuerit reuersus K, *sed cf p* 226 *l* 9

XV 1. clericos K solit K agmentum K 2. **uel**: *om* K 3. **conuersatus**: uersatus μ, *sed cf p* 228 *l* 10 4. alienos K

XVI 1. diac (i *supra*) K diacones μ **infimo**: in formo K **ne**: *om* K 2. ministrum K **non intellegunt** K: non intellegant μ; *fortasse legendum* intellegant (*om* non)

XVII 1. reuertantur μ 2. de nouo K: denuo μ: *uide can* xvii *l* 3, *p* 234

VIII (**Isidori S**)	VIII (**Isidori Q F**)
XIII De paenitentibus exeuntibus de corpore.	XVIIII [XIII] De reconciliatione danda morientibus.
XIIII De diaconibus ne praesbiteris corpus Christi tradant uel ante praesbiteros communicent.	
XV De cathecuminis lapsis.	XX [XIIII] De cathecuminis.
XVI De clericis ne de ciuitate ad ciuitatem transeant.	XXI [XV] De his qui ecclesias suas deserunt et ad alias transeunt.
XVII Vt nullus clericum alienum suscipiat uel ordinet in ecclesia sua.	XXII [XVI] De non suscipiendis alterius ecclesiae clericis.
	XXIII [XVII] De non ordinandis clericis alienis sine uoluntate episcopi sui.
XVIII Vt clericus usuras aut sexcumpla non accipiat.	XXIIII [XVIII] De feneratoribus clericis.
	XXV [XVIIII] Ne diacones super presbiteros sint.
XVIIII De Paulianistis quos homines Homocionitas uocant.	XXVI [XX] De Paulianistis.
XX De diaconissis.	XXVII De diaconissis.
XXI Vt dominica die ad orationem stetur.	

SXY XIII 1. poenitentibus Y
XIIII 1. praesbyteris S X 3. presbyteros S presbiteros X
XV cathecumine S catecuminis Y
XVI 1. ne : *om* S ad ciuitate X
XVII 2. aecclesia Y
XVIII 1. sexcupla S^2 Y^2
XVIIII 1. hominis X 2. Homocionetas X Homoncionitas Y
XX **diaconissis**: diaconis Y
XXI 1. adoratione X Y 2. steter S
EXPLICIT TITVLI S EXPLICIVNT TITVLI X

ΓΔΣΦΨ F
XVIIII : XIII **F**
XX : XIIII **F**
XXI : XV **F** 2. **ad** : *om* Δ transeant Φ*
XXII : XVI **F** 2. **ecclesiae** : *om* **F**
XXIII : XVII **F** 1. ordinando Σ ordinand̄ **F** 2. **clericis** : cleri clericis F cleric *f* **uoluntate** : *om* Δ
XXIIII : XVIII **F**
XXV : XVIIII **F** 1. **Ne diacones** (-nis Ψ*) Γ Δ Φ Ψ: ne diaconi Σ de diac̄ ne **F**
XXVI : XX **F** **Paulianistis** : + quos homucionitas uocant **F**
XXVII **De diaconissis** : *om* **F**
Sequuntur tituli canonum Sardicensium (XXVIII–XLVI **Q** : I–XXII **F**)

Z

V

Interpretatio Gallica

3. **Praefatio metrica secundum codd** K (*fol.* 7 *a*) A (*fol.* 16 *a*)

INCIPIT PRA[EFATI]O CONCILII

Conciliu[m sacr]um uenerandi culmina iures
condedit et nobis [cong]rua frena de*dit*,
ut bene fundatus iusto moderamine pos*s*it
intemerata gerens clerecus [ord]o regi:
pontefices summi ueterum praece[pta] sequentes
planius haec monetis exposue[r]e suis.
hinc fidei nostrae se pandit semita, et omnes
errorum damnant dogmata sancta uias.
quisquis Dei famulus fuerit Christique sacerdos,
hoc sale conditus dulcia mella fluit.

K A *Eandem atque cod* K *praefationis metricae formam habet cod* A (*codicis* T *apographum*): *de quo codice uide infra p* 247

Quae in uncinis quadratis inclusa sunt habet A, *omittit spatiis uacantibus cod* K, *quippe qui ab exemplari mutilo descriptus esse uideatur*

1. culminea iuris A 2. condidit A **dedit** *usque ad* **possit**: deposcit (*ceteris nullo spatio uacante omissis*) K A 4. clericus A 5. pontificis A 6. monitis A 9. **quisquis**: *ita codd* famolus K[2] 10.

¶ A melle A

VII

Interpretatio Rufini

3. **Praefatio metrica praemissa a cod K (*fol.* 125 *a*)**

PRAEFATIO

Concilium sacrum uenerandi culmina iuris
condedit et nobis congrua frena dedit,
ut bene fundatus iusto moderamine possit
intemerata agens clericus ordo regi:
pontifices summi ueterum praecepta sequentes
planius haec monitis exposuere suis.
hinc fidei nostrae se pandit semita recta, et omnes
errorum damnant dogmata sancta uias.
quisque Dei famulus fuerit Christique sacerdus,
hoc sale conditus dulcia mella fluit.

EXPLICIT IN NOMINE CHRISTI

VIII

Interpretatio quae dicitur Isidori

3. **Praefatio metrica secundum codices S W Φ [Ψ]**

INCIPIT PRAEFATIO EIVSDEM CONCILII

Concilium sacrum uenerandi culmina iuris
condidit et nobis congrua frena dedit,
ut bene fundatus iusto moderamine possit
intemerata gerens clericus ordo regi:
pontifices summi ueterum praecepta sequentes
planius haec monitis exposuere suis.
hinc fidei nostrae se pandit semita, et omnes
errorum damnant dogmata sancta uias.
quisque Dei famulus fuerit Christique sacerdos
hoc sale conditus dulcia mella fluit.

INCIPIT . . . CONCILII: *om* Φ (*fol* 5 *b*) PRAEFATIO: PF̄ S PREFATIO Z VERSVS W EIVSDEM S: NICAENI W   S X Y Z W Φ
1. uenerandae X benerandi Z   colmina? S* culmini S² iuri*s in ras* S   2. condedit X edidit Φ   3. ut bene: *incipit denuo* (*uide p* 159) Ψ   fundatos? S* possi*t in ras* S   4. cleros Y   5. seque*s in ras* S sequentis X   6. aec Z expossuere Y   7, 8. hinc *usque ad* uias: *om* Φ Ψ*   7. nostre Z   semita: introitus Y   8. damnat S* X Z   dog*mata in ras* S docmata Z   9. quisqu*e in ras* S   famulos? S*   10. sali Z condetus? S*   fluet X Y Φ Ψ fuit Z   § Ψ
+ DEO GRATIAS SEMPER S X

VIII

Interpretatio quae dicitur Isidori

4. Praefatio breuis de concilio Nicaeno necnon de Siluestro Papa

INCIPIVNT CANONES ECCLESIAE
SEV STATVTA CONCILII NICAENI
IN QVO FVERVNT EPISCOPI CCCXVIII

Cum conuenisset sanctum et magnum concilium [apud] Nicaeam statuta sunt ab eis haec quae infra scripta sunt et placuit ut omnia quae statuta sunt mitterentur ad episcopum urbis Romae Siluestrum.

Facta est autem synodus Nicaea Bythiniae consolatu Constantini Augusti et Licini.

ƒ W C V S X Y Z E Γ Δ Σ Υ Φ F *ƒ*

INCIPIVNT *usque ad* EPISCOPI CCCXVIII C V **M** (**F**): INCIPIVNT (INCIPIT X) SCI CANONES (CANONI Y) NICAENI (NICENI Y) X Y CANONES SANCTI ET MAGNI NICENI CONCILII (CONCILIVM NICAENVM *tantum* Sp-ed) QVOD HABITVM (ABITVS E) EST TEMPORIBVS CONSTANTINI (+ IMPERATORIS Sp-ed) AB EPISCOPIS CCCX ET VIII IN CIVITATE NICEA METROPOLI BITINIAE PAVLINO ET IVLIANO CONSVLIBVS XIII KAL IVL ERA CCCLXII **Sp**; *om* **Q** S Z   INCIPIVNT: *om* **M**   SEV C V: SIVE **M** **F**   NICAENI IN QVO FVERVNT EPISCOPI CCCXVIII: SINODI SVPRASCRIPTI (*tantum*) **F**

Haec breuis praefatio etiam apud Prisc et Ing (*quibus adsentiuntur plerumque codd nostri* **Q F**) *inuenitur, uide p* 105 *supra*

1. **conuenisset** (-ent Γ): uenisset autem Y; + hoc **Sp**   2. **apud**: *om* C V **S** (– Y) **Nicaeam**: Nichea C; + Bithiniae **Q F** (= **v** *p* 105), ciuitatem prouintiae Bitiniae **Sp**   3. **ab eis haec**: *om* **Q** (*cf p* 105)   **ab eis . . . scripta sunt**: *om per homoeoteleuton* S Z   **haec**: ea **F**   **scripta sunt**: + et Romae directa sunt quae (que X) Nicia (Niceae Y) gesta sunt **S**, + ex greco in latinum uersa sermonem **Sp** ¶ Sp   4. **et placuit** *usque ad* **Siluestrum**: *om* **Sp**   **ut**: *om* C   **omnia quae statuta sunt**: haec omnia (*cf p* 99) **Q F**   *tr* ad episcopum urbis Romae Siluestr. mitterentur C V **S**   6. **Siluestrum**: *om* **M**; + probanda **M**, *quae sylloge et hic et alibi Romanam prae se fert originem*

7. **Facta est** *usque ad* **et Licini**: *om* C **Sp** (*quippe qui similia in titulo praefationi huic praemisso iam scripserit*) ¶ C   *tr* autem synodus est **M**   **autem**: haec Y (*scribam per incuriam male interpretatum esse exemplaris sui compendium quod dicunt Hibernum*, *h* = autem, *conicere licet*); + haec Γ   **synodus**: + et nos subscripsimus (sub*scrips*imus *in ras ƒ*) ita credentes sicut supra scribtum est (*quae uerba reuera ad subscriptiones presbyterorum Romanorum pertinent, uide p* 37 *supra*) **M**   **Nicaea**: *praem* actum **M**, in Y   **Nicaea Bythiniae**: *om* **Q F** (*cf p* 105); *supplet* apud Nitiam Bythyniae Γ   8. **consolatu Constantini Augusti et Licini** V **S** (+ uc consulibus Y) **F** (*praem* a *ante* consolatu **F**): Constantino Augusto et Licinio consulibus **Q** consulibus suprascribtis (*scilicet Constantino Augusto et Licinio Caesare, uide p* 155 *supra*) **M**   9. **Licini**: + xiii kal iul (*cf p* 105) **Q**

canonis V   eclesiae C   nichaeni C niceni *ƒ*   2. nichea C nicheam *ƒ* niceam S Y F niciam Υ   3. scribta *ƒ* V   6. siluestrem V siluestrium S Z Υ   7. sidonus S Z sinodus X Y synhodus Υ   nicea X Y Z nichea *ƒ*   8. bytiniae V bithiniae **S** consulatu Y consulato F   constini Z*   9. agusti Y agst F

V

Interpretatio quae dicitur Gallica

5. **Symbolum**

FIDES QVAE APVD NICHIA CONSTITVTA EST ET QVANTA EXPOSITA SVNT SVB PRAESENTIA IMPERATORIS

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, uniuersorum uisibilium et inuisebilium factorem :

et in unum Deum Iesum Christum, natum de Patre unicum hoc est de substantia Patris, [hoc est] Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, eiusdem Patris substantiae, per quem omnia in caelo et in terra facta sunt ; qui propter nos hominis et propter nostram salutem discendit et corpus adque figuram hominis suscepit, et passus resurrexit tertia die et ascendit ad caelos, ueniet iudicare uiuos et mortuos :

VI

Interpretatio quae dicitur Gallo-Hispana

5. **Symbolum**

FIDIS QVAE DATA EST' APVD NICHAEAM AB EPISCOPIS CCCXVIII

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem :

et in unum Deum Iesum Christum Filium Dei, qui natus est de Patre unigenitus hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, eiusdem cum Patre substantiae, per quem omnia facta sunt in caelo et in terra ; qui propter nos homines et propter nostram salutem discendit et incarnatus est et homo factus est, passus est et [re]surrexit tertia die et ascendit in caelos, [inde] uenturus iudicare uiuos et mortuos :

K μ *Symbolum post canones inuenitur* (*cod* K *fol* 12 *a* : *cod* μ *fol* 7 *a*). *lectiones orthographicas codicis* K *in textum recepi*

Haec symboli Nicaeni forma (*quam ipse primus edo*) *antiquissimum sapit aeuum: cf quae adnotaui ad canones, infra p* 178 *col a*

QVAE : *om* μ* NICEAM μ IMPERATORES μ IMPERATORVM K

4. **Deum :** dm̄ μ, *cf col b et codicem Mediolanensem p* 307 *infra* : dominum K *fortasse recte, facillime enim confunduntur compendia pro* deum *et* dominum *usitata* 6. **hoc est** K : *om* μ, *recte ut uidetur* 9. substantia K 14. tertio μ 15. **ueniet :** ueniente μ

Hanc symboli formam inuenies non solum apud bb (*fol* 78 *b*) *interpretationi canonum Gallo-Hispanae subnexam, sed etiam apud cod Corbeiensem* (*Paris. lat.* 12097 *fol* 77 *a*) *concilii Hipponiensis breuiario insertam et illi Nicaenorum nominum catalogo praemissam quem siglo c denotaui p* 35 *supra. confer sis symbola simillima codicum* **V M-Isid** *pp* 107, 175 *c bb*

Orthographiam codicis c in textum recepi

DATA : FACTA *bb* NICHAEAM *scripsi* : NICHAENAM *c* NICEAM *bb* CCCX ET VIII *bb*

7. Deum ex Deum *bb* 12. **homines** *bb* : omnes *c* 15. **resurrexit** *bb* : surrexit *c* 16. **inde** *bb* : *om c*

VII

Interpretatio Rufini

5. **Symbolum**

(*idem ac Symbolum Caecilianí, uide p* 106 *col a supra*)

EXEMPLVM FIDEI NICAENAE

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem:

et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, de Patre natum unigenitum hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non factum, omousion Patri hoc est eiusdem cum Patre substantiae, per quem omnia facta sunt quae in caelo et quae in terris; qui propter nos et propter nostram salutem discendit et incarnatus est, homo factus passus est et resurrexit tertia die et ascendit in caelos, inde uenturus iudicare uiuos et mortuos:

Ruf-D Ruf-F Ruf-P Ruf-Z C-Ruf

Codices Rufini contuli Ecclesiasticae Historiae quattuor (*uide p* 153), *canonum unum* (*Parisinum* 12097, C-Ruf; *uide p* 153), *praeter editionem Petri Cacciari*

3. **et inuisibilium** : *om* Ruf-Z*

5. de patrem C-Ruf 7. lumen de lumine C-Ruf 8. **uerum :** uero C-Ruf 9. homousion Ruf-Z ὁμοούσιον Ruf-Cac patris Ruf-F Ruf-Z* 10. *tr* cum patre eiusdem Ruf-F substantia Ruf-P² 13. **nos et propter** : *om per homoeoteleuton* Ruf-D **nos** : + homines Ruf-P 15. **factus** : + est C-Ruf Ruf-F* 17. **uiuos** : uos Ruf-P* **et** : ac C-Ruf

VIII

Interpretatio quae dicitur Isidori

5. **Symbolum**

secundum codd M (*cf Prisc codd* **v** *p* 107 *col a supra*)

INCIPIT FIDES CATHOLICA QVAE APVT NICHEAM BYTHINIAE CONSCRIBTA A CCCXVIII EPISCOPIS CONSTANTINO AVGVSTO ET LICINIO CAESARE CONSVLIBVS

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem:

et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, qui natus est de Patre unigenitus hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum omousion Patri hoc est eiusdem cum Patre substantiae, per quem omnia facta sunt in caelo et in terra; qui propter nos et nostram salutem discendit et carnem adsumpsit et homo factus est, passus est et resurrexit tertia diae et ascendit in caelos, inde uenturus iudicare uiuos et mortuos:

De codd **Q** *uide p* 107 *col b supra : de codd* **F** *uide pp* 106 109 *supra : de codd* V **Sp** *uide Appendicem* IX *infra, p* 303 *: codd* **S** *symbolum nonnisi apud Damasi concilium habent, uide Appendicem* VIII, *p* 282

A : *om F* F W

3. **factorem** : + caeli et terrae *F*

V

et in Spiritu sancto.

Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quia De nihilo factus sit, aut Ex alia materia uel substantia adserunt esse aut mutabilem aut commutabilem filium Dei; istos anatimatizat catholica et apostholica ecclesia.

K μ 19. **quando** μ: *om per homoeoteleuton* K 20. **quia**: quod μ 21. **sit** K: est μ **alia** μ: aliqua K *fortasse recte, cf symbola codicum* V **Sp** *et concilii Carthaginiensis* (*secundum syllogen Hispanam*) *apud Appendicem* IX *infra, pp* 304 305 23. **commutabilem**: *ita codd* 24. istus K

Sequuntur post symbolum nomina episcoporum, uide p 35 *supra*

VI

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Nullis subsistentibus factus est, aut Ex alia substantia uel substantiam dicentes, siue conuertibilem aut mutabilem Filium Dei, anathematizat catholica et apostolica eclesia.

AMEN

19. **Erat**: *om c* 20. **quando**: aliquando *c bb* (*iterum*) *bb* **et Priusquam nasceretur non erat**: *om per homoeoteleuton bb* 24. **dicentes siue** *bb*: dicentes si uel *c*; *fortasse legendum* dicunt esse uel **aut mutabilem**: *om per homoeoteleuton bb*

In cod c sequuntur nomina episcoporum, uide p 35 *supra: de cod bb uide p* 238 *infra*

VII

et in sanctum Spiritum.

Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quia Ex nullis substantibus factus est, aut Ex alia subsistentia uel substantia dicunt esse aut conuertibilem uel mutabilem Filium Dei, anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

VIII

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex nullis subsistentibus factus est, aut Ex alia substantia dicunt esse uel conuertibilem Filium Dei; hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

AMEN

Ruf-D Ruf-F Ruf-P Ruf-Z C-Ruf

18. *tr* spiritum sanctum Ruf-Cac 19. **aliquando**: + tempus (= *Att*, *uide p* 108 *col b*) C^2-Ruf *in marg* 22. **substantibus**: extantibus (= *Caec*) Ruf-Z subsistentibus C^2-Ruf Ruf-F^2 23. **subsistentia uel substantia**: subsistentia (*tantum*) Ruf-Z* ? substantia (*tantum*) Ruf-Z^2 substantia uel essentia (= *Att*) C^2-Ruf 24. **esse aut**: autem esse hoc aut C-Rut **esse**: + τρεπτόν Ruf-Cac **conuertibilem**: uertibilem Ruf-P 25. **anathematizat**: *praem* hos Ruf-P

Ad anathemata contuli etiam codd **F v**, *uide supra pp* 106 *col a* 109 *col a*

24. **substantia** (*tantum*) **M**: + uel subsistentia (= *Gr* ἢ οὐσίας) **F**, *uide p* 109 25. **conuertibilem** (*tantum*) **M**: + aut mutabilem (= *Gr* ἢ ἀλλοιωτόν) **F v**, *uide p* 109 **hos**: *om* W — *f* W **F v** ¶ v

Addit ad finem symboli Hosius eps cordoue (*cor*doue *in ras f*) Sic credo: Victor et Iuuentius prbi pro uenerabili uiro (uero *f*) papa episcopo Siluestrio (Siluestro W) **M**, *uide p* 96 (*Supplenda ad p* 37) *supra*

V

Interpretatio quae dicitur Gallica

QVAE A SANCTA ET MAGNA SYNODO APVD NICEA DEFENITA SVNT INFRA OSTENDITVR

I Cannon primus. De eunuchis. De his qui naturalia sibi desecant uel qui se castrant.

Si quis per aegritudinem a medicis

VI

Interpretatio quae dicitur Gallo-Hispana

INCIPIT ORDO CANONVM NICENI QVOS STATVERVNT CCCXVIII EPISCOPI CONVENIENTES APVD NICEAM IN SANCTA SYNODO CONSOLATO. . . .

I Si quis per egretudinem a medicis

K μ *Interpretationis quae Gallica uocatur auctorem hominem fuisse priscum* (*quarti scilicet saeculi*) *ex eo potissimum patet quod res proprie Christianas per uocabula singularia et ab iis quae communiter in usum uenerunt ualde discrepantia repraesentat: exempli gratia inuenies* conuenticulum v 10, conuentus v 14 23, synodus *passim* (*nusquam* concilium); constituere *passim* (*nusquam* ordinare); plebs v 3 x 13 (*nusquam* populus *nec* laicus); qui in canone xiiii 5 16 xv 1 xvii 12 (*nusquam* clericus); qui in metropoli iiii 11 v 38 (*nusquam* metropolitanus); gratia xi 9 xvi 4 10, oblatio x 12 xi 6 11 (*nusquam* eucharistia *nec* sacramentum *nec, nisi aliud quid significans,* communio); a communione excludere *uel* separare v 1 20 (*semel tantum* excommunicare xiiii 10); legi audientiam adcommodare ii 6 12 (*nusquam* catechizari); correctio x 27 35 (*pro* conuersio): *cf apud Symbolum* (*p* 174 *supra*) *l* 2 uniuersorum, *l* 5 unicum, *l* 13 corpus adque figuram hominis suscepit, *l* 23 commutabilem

Vtrum capitula (*pp* 164–168 *supra*) *eundem ac canones auctorem habuerint mihi plane incertum uidetur; constat tamen auctori interpretationis Gallo-Hispanae iam nota fuisse, uide quae adnotaui p* 178 *col b*

QVAE A SANCTA *usque ad* OSTENDITVR: *tr post* De eunuchis *codd* SYDONO K

§ G I *Canonem hunc laudat codex* G (*uide p* 153) *fol* 21 *b sub tit* In Nic̄ her̄ I Ne quis ex his qui semetipsos castrant uel naturalia desecant clerici fiant Canon K*

CONSOLATO *sc* consulatu: *sed cuius consulis e codice nostro non liquet* bb

Interpretationem quae Gallo-Hispana dicitur ex interpretationibus Gallica (*cum capitulis eius*) *et Rufini compactam esse nemo negabit qui locos infra laudatos contulerit*:

(*a*) *quoad Gall, uide Gall-Hisp* ii 16–24 (*p* 184), iii 1–7 (*p* 186), v 6–16 (*p* 190) 22–24 (*p* 194), vii (*p* 200), viiii (*p* 208), x (*p* 210), xi 4–8 (*p* 212) 18–20 (*p* 214), xvi 1–4 (*p* 228), xvii 2–8 (*p* 230), xviii 6–9 (*p* 236):

(*b*) *quoad Gall-capit* (*pp* 164–168 *supra*), *uide Gall-Hisp* v 25 (*p* 194) pascha; viii 5 (*p* 202) ab episcopo nostro, 14 (*p* 204) meruerint; xi 9 (*p* 212) nec inter caticuminos orent (*cf* xiii 4 non oracioni), 10 qui ex baptizatis; xiiii 6 (*p* 222) uel de loco in locum, 8 reuocetur:

(*c*) *quoad Ruf, uide Gall-Hisp* iiii 5 (*p* 188) non minus a tribus; vi 9 10 (*p* 196) metropolitani uel praesentia uel auctoretas (= *Ruf* iiii 4 *p* 189), 14 (*p* 198) et maxime metropolitani; vii 5 (*p* 200) et metropolitani eiusdem prouintiae; viii 29 30 (*p* 206) quaeratur ei locus uacans in quo sit episcopus; xi 16 (*p* 214) ad confessionem, 17 miliciam ambientes, 24 esse tamen et in potestatem episcopi, 26 si . . . adtentam penitentiam . . . uiderit; xiii 4 (*p* 220) non oracioni; xiiii 5 (*p* 222) ambiat transire; xv 2 (*p* 224) uagantur . . . nulla exsistente probabili causa, 11 (*p* 226) absque . . . concessione illius ad quem pertinit; xvi 7 (*p* 228) frumentum siue uinum . . . ut

VII

Paraphrasis Rufini

INCIPIVNT CANONES NICAENI
CCCXVIII EPISCOPORVM
SCRIPTI IN VRBE ROMA
DE EXEMPLARIBVS
SANCTI EPISCOPI INNOCENTI

Statuunt praeterea obseruandum esse in ecclesiis :

C K L T *bi* Ruf-D-F-P-Z (*de cod* C *uide p* 183 *col a*)

Titulum restitui e collatione textus codicum K (INCP̄ CAP̄ CAÑ NICAENI CCCXVIII EPISCOPORVM SCRIPTA IN VRBE ROMA DE EXEMPLARIBVS SANCTI EPI INNOCENTI; EXCERPTA DE CANONIBVS NICAENIS) *et* T (INCP̄T CAÑ NICENI TRICENTORVM DECEM ET OCTO EPISCOPORVM SCRIPTI IN VRBE ROMA DE EXEMPLARIBVS SANCTI EPISCOPI INNOCENTI; EXCEPTA DE CANONIBVS NICHENIS) *cum indice codicis* C *altero* (XXI. CAPITVLA CANONVM CCCXVIII DE EXEMPLARIBVS PAPAE INNOCENTI) : SYNODVS NICAENA (*tantum*) L INCIPIVNT CANONES SANCTORVM PATRVM CONCILII (*errore Maassen* CONCILII II) NICAENI *bi* : *nihil habet textus codicis* C, *praecedit enim sine interuallo symbolum. abest, ut par erat, titulus a codicibus Rufinianis : proprius est syllogae tempore Innocenti papae* (*non multo post historiam Rufini editam*) *e Roma in Galliam transmissae, cf pp* 180 *col b* 238 *col b*
Statuunt : *praem* I (*om ante* Ne quis *p* 181) T Ruf-D Ruf-F **praeterea** : praeria C in ipso concilio *bi* **in** : *om* Ruf-F*

Eiusdem epitome Hispana

DE EPISTOLA INNOCENTII PAPAE
EX CONCILIO NICINO

U Z *h* *tr* Ex concilio Niceno de epla Innocentii pape *h* epistula Z Innocenti Z pape Z *tr* ex Nicino concilio U Nicheno Z

VIII

Interpretatio quae dicitur Isidori

INCIPIVNT REGVLAE ECCLESIASTICAE
QVAE APVT NICHEAM BYTHINIAE
A CCCXVIII PATRIBVS
CONSCRIBTAE SVNT QVAS
SANCTA ROMANA RECIPIT ECCLESIA

I

De his qui se abscidunt uel qui se ipsos eunuchos faciunt.

Si quis quidem ex aegritudine uel a medicis sectus est uel a bar-

f W V S X Y Z E *φ* Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

INCIPIUNT *usque ad* ECCLESIA **M** : *om* V S Sp **Q F** CONSCRIBTA *f* QVAS : QVAE *f*
De titulis in **Q F** *uide p* 165 *supra : non curaui eos de nouo cum canonibus describere. titulos syllogae* **Q** *proprios cum codex* Γ *nullo modo a canonibus distinctos inuenisset, alterum cuique canoni titulum suo arbitrio praefixit : hos tamen omisi*
I : II **Q** *f*, *quippe qui praecedentibus, scilicet symbolo uel praefationi, titulum* I *adtribuant. in rasura canonis huius habet canonem* i *interpretationis Dionysii secundae codex* Δ ¶ Δ
Canonem hunc praebet codex T *fol* 56 *a : textus eius arctissime cum* V *cohaeret* § T
De his *usque ad* **faciunt** *f* V T : De eunuchis qui se ipsos (*om* ipsos *φ*) abscidunt (abscidant *φ*) **Sp** De excisis (excissis Υ*Ψ*) Υ Φ Ψ (**Q** ?) : *om* W ; *de* **S F** *uide p* 165 *supra*
1. **quis quidem M** : quis **Sp Q F** quidem V T S **ex aegritudine M** V T S (-nem S*T) : in aegritudine **Sp** per aegritudinem **Q F** 2. **uel** 1° : *om* **Q F** **a medicis** : *om* **F** **sectus** : rectus V secatus S

In orthographicis cod V *totissimum secutus sum* *f* Υ V T S X Y Z
I 1. egritudin. *f* S Y 2. rectus V

V (Gallica)

can I consecatus, is permaneat in clero. si quis autem sanus se abscidit, hunc etiamsi in clero habetur cessare oportet et exinde nemenem huiusmodi hominem oportere constitui. sed sicuti hoc manifestum est de his qui huiusmodi rem adtemptare audent et sese excidunt; ita si quis aut a barbaris aut a dominis castrati sunt, et inueniuntur condigni, huiusmodi homines canon ad clerum admittit.

K G μ 2. **consecatus** G: consecutus K consectus est μ **is permaneat**: hic permaneant G 3. **autem**: *om* G excidit G **hunc** *usque ad* **excidunt ita** (*l* 9): deponatur si in clero est (*ceteris omissis*) G 5. **et**: *om per homoeoteleuton* K 6. **constitui sed**: constituisset μ 7. secuti K 9. audeant K ex*eci*dunt *in ras* μ **ita**: + ut K **quis** K G (*cf quae adnotaui p* 150): qui μ 10. **aut** 1°: *om* G **a barbaris**: ab aliis K 11. **condigni**: digni G **huiusmodi homines** (-nis K): *om* G 13. **admittit**: admitti μ non admittat G ¶ G

VI (Gallo-Hispana)

est castratus iam clerecus, maneat in clero. qui autem sanus semetipsum abscidit, deponatur a clero. certe si adhuc laicus semetipsum castrauit non fiat clerecus. si qui a barbaris uel a iudicibus uel dominis suis castrati sunt, et inueniuntur fide et conuersacione probabiles, ordenari clerici possunt. *can* I

---

amplius accipiant; xvii 9 (*p* 230) presentibus . . . presbiteris eucharistiam (= *Ruf* xx 3, *p* 231); xviii 2 (*p* 234) Fotiniani; xviiii 7 (*p* 238) esse debere *bb*

Interpretationem cum post Rufinum tum ante concilium Arelatense secundum (*Maassen p* 26) *editam saeculo quinto iure referes. auctorem eius textum graecum omnino non uidisse pro certo habeo: cf quae supra dixi p* 151 *l* 14. *nihil obstat quominus ipsi codici fides adhibeatur Innocenti papae nomen* (*uide p* 238 *col b*) *prae se ferenti. et hanc interpretationem et Rufini* (*cf p* 179 *col a*) *ex urbe in Galliam eodem tempore esse transmissas conicio; cf quae aduersus Maassen disputaui* Journal of Theological Studies, *mense Aprili* A. D. 1902, *pp* 377 378

I 9. **conuersacione . . . possunt**: *irrepserunt haec uerba in cod* C *interpretationis Dionysii primae, quam uide infra p* 253 § C ¶ C

VII (Rufini)

I

Ne quis ex his qui semetipsos inpatientia libidinis exciderunt ueniret ad clerum.

CKLT*bi* ϝ And-col Ruf-D-F-P-Z

I: *numerum om hic* T Ruf-D Ruf-F (*uide p* 179). *canonem adducunt* ϝ (*fol* 192 *b*; CAÑ NICININS̄ H̄R̄ I) *et* And-col 1. **Ne quis**: *om* Ruf-D **qui**: + in ϝ **inpatientia**: *praem* in T 2. **ueniret** C Ruf-F[2] Ruf-P: uenire K L T ϝ And-col Ruf-D Ruf-F* Ruf-Z ueninerunt? *bi** uenirent *bi*[2]

CKT I 1. semetipsus K 2. excederunt K

Eiusdem epitome Hispana

I Qui se absciderit non ingrediatur in clero.

UZ I *Canonem hunc omittit h* 1. Quis U*

VIII (Isidori)

baris castratus, iste permaneat in clero. si quis autem sanus se ipsum abscidit, hic etiamsi est in clero cessare debet et ex hoc nullum iam talem oportet ordinari. sicut ergo de his qui affectauerunt uel ausi sunt se ipsos abscidere haec quae diximus statuta sunt; ita si quis uel a barbaris uel a dominis suis eunuchi facti sunt, et probabilis uitae sunt, tales hos suscipit ecclesiastica regula ad clerum. *can* I

ϝWVT SXYZEφ ΓΣΥΦΨΩ F*f*

3. **castratus M Σ**: + est V T S Sp Q (− Σ) **F** **iste**: *praem* placuit ut V T S Sp; + talis Sp-ed (*cum alv toll ger*) remaneat V 4. **si quis autem**: quod si quis **Q F** **sanus se ipsum** V T S Sp: sanus (*om* sanus ϝ) ipse se **M** semetipsum sanus **Q** semetipsum sanum **F** 5. **hic**: *om* V T S Sp **etiamsi**: etiam etsi **Q** etiam sic W* 6. **cessare debet**: cessauit ϝ **et**: *om* T **ex**: *om* V **nullum iam M F** (nullum talem iam T): iam nullum (nullam Y) **S** nullum (*tantum*) V **Sp Q** 7. **ergo**: autem **Sp** 8. **de**: *om* V T hiis Y **qui**: + uel V T **S Sp** adfectantur ϝ adfectarunt W **uel ausi sunt**: *abhinc usque ad finem canonis codd. Dionysiani tres p* (*Vat. Pal.* 485) ζ (*Wirceburg.* mp. th. f. 3) *et* κ (*Colon.* cxvi) *Isidori uerba praebent, secundum codicis* W *textum* 9. semetipsos **F** 10. **ita**: + ut Y **si**: hi *p* **quis M Q F** ζ κ (*uide p* 150 *supra*): qui V T **S Sp** *p* **uel**: *om* ϝζ*p* 11. **eunuchi facti sunt M Q F** φ: facti sunt **Sp** (−φ) facti sunt eunuchi V T **S** 12. **et probabilis uitae sunt**: *om per homoeoteleuton* ϝ **uitae sunt**: uitae suae extiterint *toll-et ger-ed* 13. **hos**: hoc Σ; + ergo Y; *om* W *p* ζ κ suscepit T X **F** (Υ* *ut uid*) suscipiet **Γ Ω** 14. **ad clerum**: ordinandum clerum E ordinandum ad clerum φ; *om* **Q F**

§ *p* ζ κ

¶ *p* ζ κ T

ϝΥVT SXYZ

6. dibet X 7. ordinare Y odinari Υ* 8. adfectarunt W adfect. ϝ adfectauenerunt E φ 11. eunuci ϝ Υ* F 12. probabiles V T E F *f* Υ Φ* probalis κ 13. suscepit T X F *f* Υ* Φ* regola S

V (**Gallica**)

II Cannon secundus.

Quoniam multa siue propter necessitatem seu coactis hominibus facta sunt contra ecclesiasticum canonem, scilicit ut homines gentiles qui nuperrime ad fidem accesserunt, pauco tempore legi audientia adcommodata, statim ad spiritalem lauacrum uenerint, statimque post baptisma multi episcopi aut presbyteri fuerint constituti; optimum uisum est de cetero nihil tale fiat. nam et plurimo tempore audientiam

K μ II 1. **propter**: pro K 4. hominis K 6. **legi audientia**: *uide quae adnotaui de* uerboaudientes *p* 151 *supra (ad p* 129) audientiam adcommodatam K 9. **baptisma** *μ*: baptismum K, *sed cf l* 13 prb̄i K 11. **fiat**: fieri *μ* 12. audentiā K audientīa *μ*. *graecum* κατηχηθέντας κατηχουμένῳ catechizari *reddunt Caec Att Prisc Ing* (*pp* 114 115 *supra*) *Isid Dion. solus interpres noster, quem sequitur Gall-Hisp, habet* audientia; *sed neque ipse* catechumenus *auersatur, cf can* xii (*p* 220). *simili modo prisci Latini uocibus et* audiens *et* catechumenus *pariter usi sunt*: audiens *Tert.* paenit 6 'an alius est intinctis Christus, alius audientibus?,' *Cypr.* ep xviii 2 (524. 14) 'audientibus etiam . . . uigilantia uestra non desit,' ep xxix (548. 8) 'Optatum . . . doctorem audientium constituimus' (*Auct. de rebapt* uerbum audientes, *uide p* 151 *supra*): catechumenus *Tert.* praescr 41 'quis catechumenus, quis fidelis, incertum est,' *Cypr.* test iii 98 (178. 5), ep lxxiii 12 (795. 16, 21), *clerus Romanus apud Cypr.* ep viii 3 (488. 2). *uerbi* catechizari *minus frequens usus; sed uide Gal* vi 6 *codd,* [*Cypr.*] ep lxxv 21 (823. 17): catecizare *Tert.* idol 10, cor mil 11, adu. Marc iv 29. *Cf G. Koffmane* Geschichte des Kirchenlateins (A.D. 1879) *p* 29

VI (**Gallo-Hispana**)

II

Quoniam per multam necessitatem acta sunt in ecclesiam contra regolam, scilicet ut homines nuper ex gentilitate conuersi post pauci temporis audientiam baptizati et de baptismo statim clereci ordenati sunt; placuit magne synodo ne de cetero tale aliquid fiat. sed conuersus ad fidem multo tempore

II 1. **per multam** *uel* permulta in *cod*: *fort leg* multa per 5. **baptizati**: baptizari *cod ut uid, sed forte corr m p in* baptizati *bb*

VII (Rufini)

II

Et ne qui nuper adsumptus ex uita uel conuersatione gentili, accepto baptismo, antequam cautius examinetur clericus fiat.

C K L T *bi* And-col Ruf-D-F-P-Z

II *Canonem adducit* And-col

1. **ne qui** K L Ruf-F* Ruf-P* : ne quis *bi* Ruf-P^{2} Ruf-Z (Ruf-F^{2}?) neque T And-col; qui (*om* ne) C Ruf-D : *codices* C Ruf-D, *qui ambo e Gallia septentrionali originem trahunt, arctius inter se cohaerent, cf* vi 3 (*p* 197) viii 5 (*p* 203) xi 5 (*p* 211); *codicem* C *ad archetypum codicis* Ruf-D (*codicem excerptorum ad codicem historiae de qua excerptum erat*) *esse correctum non mirum est* **ex** : a K L T And-col 2. acceptum baptismum T 4. **clericus** : + non (*quippe qui uocem* ne *supra omissam esse inueniret*) C^{2} *sed manu prima*

C K T

II 3. causius K 4. examenetur K

Eiusdem epitome Hispana

II Gentiles qui conuersus fuerit et baptizatus non tam cito promoueatur in clero.

U Z *h*

II : *canonum numeri desunt in cod h* 1. Gentiles U Z *cf p* 115 *col b supra* 2. tam cito (cido? U*) : *perperam* tacito *Mansi* 3. in clerum *h*

VIII (Isidori)

II

Quoniam multa siue per necessitatem siue quacumque urguente causa contra regulam ecclesiasticam gesta sunt, ita ut homines ex uita gentili nuper adhuc accedentes ad fidem et paruo tempore catacizati uel instructi statim ad spiritalem baptismum uenerint, et continuo ut baptizati sunt etiam ad episcopatum uel praesbyterium prouecti sunt; rectum esse uisum est de cetero nihil tale fieri. nam et tempore

---

ϝ W V S X Y Z E ϕ Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω F

II : III **Q** *f*; *canonem praecedenti coniungunt* ϝ* V *Tit praem* De his qui post baptisma statim ad clerum adplicantur (-abuntur *alv- toll- urg- ger-ed*) **Sp**
1. **Quoniam** : *praem* Et (*quippe qui cum praecedentibus coniungat*) V per necessitate V Z pro necessitate E ϕ *urg-ed* 2. **quacumque urguente causa** (*tr* causa urg. Y) **M** Y : ex quacumque causa V **S** (– Y) **Sp** alias (aliis Δ Σ) cogentibus hominibus (*Gr* ἄλλως ἐπειγομένων τῶν ἀνθρώπων *cf Dion*) **Q** aliis cogentibus (+ causis *f*) **F** 3. **contra** : *om* Δ* **ecclesiasticam** (*Gr* ἐκκλησιαστικόν) : *om* V **S Sp** 5. **adhuc** : *om urg-ed* **accedentes ad fidem et paruo tempore** (*Gr* προσελθόντας τῇ πίστει καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ) : *om* V **S** (– Y) **Sp** 6. **et** : + qui **Q F** 7. **instructi** : instituti (stituti E*) V **S Sp** **statim** : + cum ϕ spiritale **S** W^{2} Γ^{2}Δ Σ spirituale Ω 8. **uenerint** ϝ **Q F** : uenirent V W **S** uenissent **Sp** **ut** : cum **S Sp** (– ϕ) con V; *om* Γ* ϕ 9. **sunt** : fuerint **Q** 10. **uel** : + ad **S Sp** **praesbyterium** V **S Sp Q F** : praesbyteratum **M** **prouecti sunt** : profecti sunt Y proueherentur **Q F** 11. **rectum esse** (*Gr* καλῶς ἔχειν) **M Q F** : recte igitur V **S Sp** *cf can* v *l* 11 13.

ϝ Υ V S X Y Z

II 2. quacumqua ϝ urgente Y 5. gentile S accidentes Y accendentes Δ* 6. catecizati S X Z cathacizati ϝ catazizati F *f* catizati Δ* ca*the*cizati Υ^{3} 7. insructi Γ 9. aepiscopatum Y 10. presbyt. V praebit. Y presbit. Z profecti Y 12. tali Δ

V (**Gallica**)

can II

commodari et post baptisma magnam probationem subsequi oportit, cum manifeste sint apostholicae litterae dicentes NON NVPER PLANTATVM NE INSOLISCENS INCEDAT IN IVDICIVM ET LAQVEVM DIABOLI. si uero procedente tempore aliquod peccatum animi circa persona inuenitur et conuincitur a duobus uel tribus testibus, huiusmodi homo cesset a clero. si qui uero praeter haec facit, quasi contra magnam synodum se exserens, ipse de clero periclytabitur.

1 Tim iii 6 *uide Addenda p* 150 (*ad pp* 114 115)

K μ

13. commodent K 17. **incedat** K: incidat μ 18. iudicio K 19. aliquid K 20. **animi**: *om* μ* **circa persona inuenitur** K: circa p̲ **etur μ (personam inuenitur μ^{2}) 21. conuincetur K 22. **uel**: aut K 23. cessit K 25. **exserens** μ: exercens K (eregens *Gall-Hisp*)

VI (**Gallo-Hispana**)

inter caticuminos stare oportet et post baptisma magna examinacione probari et ita ad clerum admitti, iuxta apostoli preceptum quo ait NON NEOFYTVM NE IN SVPERBIAM ELATVS IN IVDICIVM INCEDAT ET LAQVEVM DIABVLI. *si* tamen procedente tempore alequod peccatum animi circa personam inuenitur et conuincitur a duobus uel tribus testibus, huiusmodi homo *c*esset a clero. si qui uero preter hec facit, quasi contra magnam synodum se eregens, etiam ipse de suo statu pereclitabitur. *can* II

16. **si tamen** *conieci*: attamen *cod* 18. inuenitur *uel* inuenietur *cod* 20. **cesset** *coniecit Maassen cum Gall*: esset *cod* 21. **si qui** *usque ad* **pereclitabitur**: *om per incuriam Maassen* *bb*

VIII (**Isidori**)

opus est ut sit cathecuminus, et *can* II

post baptismum multa probatione indiget; euidens namque est apostolicum praeceptum dicens NON NEOPHITVM NE FORTE ELATVS IN IVDICIVM INCIDAT ET LAQVEVM DIABOLI. (1 Tim iii 6) si uero procedente tempore mortale aliquod peccatum inuentum fuerit in ea persona et conuictum duobus uel tribus testibus, cessabit a clero qui eiusmodi est.

Si quis uero praeter haec facit, tamquam contraria statutis sancti huius concilii gerens, etiam ipse de statu sui cleri periclitabitur.

---

sit: si ϝ sicut *f*; *om* S cathecuminis V 14. **baptismum** (*cf l* 8 *sup*) V **S Sp F**: baptisma **M Q** multam probationem Y 15. **est**: + et ϝ 16. docens E^2 ϒ Φ 17. **forte**: *om* **Q F** in iudicio ϝ 18. incidit Δ* **et**: *om* $Δ^2$ 19. **procedente** (*Gr* προϊόντος) **M** E Y Γ $ϒ^2$ $Φ^2$ $Ψ^2$: praecedente (-cidente V S) V **S** (– Y) **Q** (– Γ $ϒ^2$ $Φ^2$ $Ψ^2$) Sp-ed praecedenti **F** 20. **mortale aliquod** (aliqd W quod Z) **peccatum M** V **S Sp** (*exceptis alv- tol* I- *ger-ed*): quod animae noceat peccatum (*Gr* ψυχικόν τι ἁμάρτημα: *cf Caec p* 114) **Q** mortale aliquod (aliquid F) peccatum animae **F** mortale aliquid (*tantum*) *alv-tol* I- *et ger-ed* **inuentum**: *om* ϝ **inuentum fuerit in ea persona et**: admiserit et **Sp**; *om* **F** 22. **conuictum** ϝ V S X Z: conuictus Y Sp **F** conuincitur W **Q** **duobus**: *praem* a **F** **testibus**: + fuerit **Sp** 23. cessauit ϝ **S** E Γ **F** **qui**: quo ϝ huiusmodi ϝ **Sp F** 24. **Si quis**: *incipit canon* IIII *in* **Q** (*de diuisione canonum insolita huius sylloges uide Addenda p* 150 [*ad p* 113]): *habet titulum* (*cf p* 165 *supra*) *sine numero* **F** 25. **contraria**: contra (*uide notam sequentem*) W^2 contrariae E **statutis S Q** Sp-ed: statuti (*statut*i ϝ *in ras*) ϝ V E **F** statuta W sanctis **Q** 26. **huius**: *om* V **Sp** **gerens**: regens F *tr* periclitabitur de statu (statutu S* statuto S^2) sui clerii (clerici Z^2 cleri **Sp** *sed omittit* E*) **S Sp** 27. **statu sui cleri**: statu sui ordinis **Q** status sui ordine **F**

ϝ W V
S X Y Z E ϕ
Γ Δ Σ ϒ Φ Ψ Ω
F *f*

---

13. catecuminus Y cathecuminos Z caticuminus ϝ ϒ V S X Y Z ϝ 15. apostolecum X 17. neopytum V neofitum ϒ fortelatus ϝ* 18. incedat ϝ W* *f* $ϒ^2$ Ψ* 19. diabuli S X Y ϒ 20. peccatim ? S* 23. cessauit ϝ **S** E Γ F *f* eiusmodo Ψ* 26. et tam S ipsi X 27. pereclitabitur X ϒ*

V (Gallica)

III Cannon tertius. De adoptiuis sororibus

in totum denuntiauit magna synodus neque episcopo neque presbytero neque diacono neque omnino alicui ecclesiastico non licere adoptiuam sororem habere, nisi forte sororem ueram uel amitam aut eas personas quae huiusmodi suspicionibus careant. commemoratae persone et his similes omnem suspicionem effugerint.

K μ G III *Hunc canonem bis laudat cod* G, *scilicet fol* 23 *b sub tit* In Nic̄ cap III (= G 1°), *fol* 99 *a sub titulo* Canon Niceñ cap IIII De adoptiuis (-os G*) sororibus (= G 2°) adtiuis μ*

1. **in totum** μ G: haec K **magna**: *praem* sc̄a et G (1° *et* 2°) 2. prbo K 3. **neque omnino**: *om per homoeoteleuton* μ 4. **ecclesiastico non** K μ: ecclesiasticorum G (1° *et* 2°) 6. **personas**: + aut eas (*iterum*) G* 1° 7. **quae**: qui G 1° 8. **commemoratae** *usque ad finem canonis*: *om* G 2° 9. **similes** μ G: similis K 10. **effugerint**: obfugere G

VI (Gallo-Hispana)

III De adoptiuis sororibus

in totum denunciauit magna synodus neque episcopo neque presbitero neque diacono neque omnino alicui clereco le*c*ere adoptiuam sororem *habere, nisi forte ueram sororem* uel ammittam uel thiam aut eas personas que ex propinquitate suspicione careant; si tamen et ipse talis sint que numquam de se suspicionem sinistram dederint.

III 2. prbo *cod* 4. **lecere** (*sc* licere) *conieci e Gall*: legere *cod* 5. **habere . . . sororem**: *uerba omissa ut puto per homoeoteleuton restitui ex interpretatione Gallica*: *Gr* συνείσακτον ἔχειν πλὴν εἰ μὴ ἄρα, κ.τ.λ. 6. **ammittam**: *sc* amitam *bb*

VII (**Rufini**)

III

Et ut ne quis episcoporum ceterorumque clericorum cum extraneis mulieribus habitet, praeter cum matre uel sorore uel thia uel si quae sunt huiuscemodi necessitudinum personae.

CKLT*bi* ƒ And-col Ruf-D-F-P-Z

III *Canonem adducunt* ƒ (*fol* 194 *a*: CAN̄ NICININS̄ H̄R̄ VI [*lege* III]) *et* And-col: *canonem* V *canonibus* III IIII *praeponit* T **1. Et ut**: *om* ƒ 3. habitent K L **cum matre**: matrem ƒ 4. **uel 1°**: et *bi*; *om* ƒ sororem ƒ **uel thia**: ¶ ƒ et hia ƒ **uel si . . . personae**: *om* ƒ 5. qua Ruf-Z huiusmodi C necessitudine And-col

C K T III 1. ceterumque *bi* 2. extranaeis K straneis ƒ 3 habiter Ruf-D p̄t ƒ 5. que K 6. persone K

Eiusdem epitome Hispana

III Episcopus uel reliqui clereci cum extraneis mulieribus non habitent.

U Z III *Canonem hunc om h, tr post can* IIII U 1. reliqis U* clerici Z 2. **mulieribus non habitent**: *om* (*pagina ut uid de proposito mutilata*) U

VIII (**Isidori**)

ƒ Υ V S X Y Z III 1. **synisactis**: *uide notas superiores* omnismodis **Sp** 2. sydonus S sidonus φ synhodus Υ 3. ep̄o̅po S* presbytero V bresbytero Z praesbitero S Y Υ prbm ƒ 4. diac̄ S 5. licire S Z habire X 6. mate Y* 7. thia **S** cia φ 9. omni V omnibus Y suscipio Y* decliclinatur *ut uid* W* declinatus *f* 10. preter ƒ pereclitabitur S X

VIII (**Isidori**)

III

De synisactis uero omnimodis interdicit sancta synodus, neque episcopo neque praesbytero neque diacono neque omnino ulli clericorum licere permittit, habere secum mulierem extraneam, nisi forte mater sit aut soror aut tia, in his namque [solis] personis et horum similibus omnis suspicio declinatur. qui autem praeter haec agit periclitabitur de clero suo.

ƒ W V S X Y Z E φ Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω **F** *f*

III: II ƒ* IIII *f* V **Q**: *in* V *prorsus absunt numeri sed uidetur esse canon* II **1. De synisactis uero**: De subintroductis mulieribus quas greci syrisactas uocant (*cf* **S**-*titt p* 165 *sup*) V De subintroductis mulieribus **Sp**, *in utroque pro titulo*; *om hic* **S** **synisactis** (*Gr* συνείσακτον) *scripsi*: synaticis ƒ synactecis W synacthecis Υ[3] syrisactas V fynecitas S-tit funecitas X-Y-titt synodocis (sinodicis Γ[2] Δ Ψ synodicitis Σ) actis **Q** sinecoitis **F** **uero**: *om* Γ[2] 2. sc̄s V **synodus** (synodis Γ*Δ*): + et **Q**, ut **F** 3 episcopum . . praesbyterum . . diaconum (-nem W) **M** 4. **omnino ulli clericorum** (*Gr* ὅλως τινὶ τῶν ἐν τῷ κλήρῳ) W: ulli omnino clericorum V **Q** **F** ulli clericorum omnino **S** **Sp** omnino nullum clericorum ƒ 5. **licere**: *om* W **Q** Y **permittit habere** ƒ[2] W V **Q** (– Δ: *tr* secum habere Ψ) **F**: permitti habere (*fortasse recte*) ƒ* **S** (– Y) **Sp** permittitur (-etur Δ*) habere Δ habere permitti Y 7. **sit**: *om hic* (*sed habent infra*) V **S** **Sp** **aut 2°**: uel V **aut tia**: *om alv-ed* **tia** (*Gr* θείαν) **M**: amita **Q** **F** tia id est (+ uel X Y Z **Sp**) amita uel matertera (amaterta Y* matertea Y[2]) sit V **S** **Sp** 8. **solis** (*Gr* μόνα) V **S** **Sp**: *om* **M** **Q** **F** harum φ Φ[2] 9. **omnis**: omni V omnibus Y; + que (qui E) ex mulieribus est V **S** **Sp** suspectio **F** **declinatur**: declerata S declarata X Z **qui autem**: *om* Δ 10. **autem**: aliter **Q** **F** periclitatur φ 11. **de**: a ƒ **suo**: *om* **F**

Notulas orthographicas in col a inuenies

V (**Gallica**)

IIII Cannon quartus.

Episcopum oportit maximae quidem ab omnibus qui in prouincia sunt constitui; sin autem id difficile sit, aut propter aliqua necessitate urguente aut propter longitudinem iteneris, omnimodo tribus in unum conuenientibus, consentientibus etiam his qui absentes sunt per litteras ita constitui. firmamentum uero eorum quae fiunt in singulis prouinciis ad eum pertenebit qui in metropoli sit constitutus.

K μ G IIII *Canonem hunc laudat cod* G *fol* 3 *a sub titulo* In synodo Niceno capitulo IIII: *titulum praemittit* De episcopis ordinandis μ^2 2. ab omnibus quaeri qui in prouincia sunt constituti K prouintiam μ 3. **id**: *om* K diffice μ^* 4. **propter aliqua necessitate urguente** K: propter aliquam necessitatem urguente μ propter aliquam necessitatem (*tantum*) G 7. **consentientibus** μ: *om per homoeoteleuton* K G 8. **his . . . ita constitui**: hi . . . constituant (*om* ita) G 10. per singulis pro-
¶ G uintiis G

VI (**Gallo-Hispana**)

IIII De episcoporum ordenationem.

Episcopum oportet quidem ab omnibus prouincie ordenar*i*; si autem id difficele est propter aliquam certam necessitatem uel itineris longitudinem, non minus a tribus conuenientibus; maximeque e*o* qui matropoli*m* tenet uel per litteras uel per sui presentia ordenationem firmante.

IIII 2. **ordenari** *scripsi*: ordenare *cod* 6. *bb* **eo** *scripsi*: eum *cod* 7. **matropolim** *coniecit Maassen*: matropoli *cod*

VII (**Rufini**)

IIII

Et ut episcopus si fieri potest a totius prouinciae episcopis ordinetur: si hoc difficile est, certe non minus a tribus, ita tamen ut metropolitani episcopi maxime uel praesentia uel auctoritas habeatur, absque quo ordinationem irritam esse uoluerunt.

CKLT *bi* And-col Ruf-D-F-P-Z ¶ And-col

IIII: V T (*uide p* 187) *Canonem adducit* And-col
1. **ut**: *om* L **si**: *om* Ruf-D Ruf-Z 2. prouincia Ruf-P* 5. **uel**: *om* C And-col* 7. **quo**: *om* L* (*corr m p*) ordinatione K *bi* And-col

C K T

IIII 1. epis L **a totius**: antocius And-col 2. eps K 3. difile Ruf-F* 5. epis L maximae T 6. abque Ruf-Z* 7. inritam C

Eiusdem epitome Hispana

IIII Episcopus ab omnibus episcopis ordinetur, uel a tribus cum metropolitani conscientia.

U Z

IIII: III U (*uide p* 187) 2. ordenetur Z metropolitanis U* 3. concientia U

VIII (**Isidori**)

IIII

Episcopum oportet si fieri quidem potest ab omnibus qui sunt in prouincia sua episcopis ordinari. si uero hoc difficile fuerit, siue urgente necessitate siue itineris longitudine, certe omnimodo tres episcopi in unum debent esse congregati, ita ut etiam ceterorum absentium consensum et sententias per litteras teneant, et ita faciant ordinationem.

Potestas sane uel confirmatio pertinebit per singulas prouincias ad metropolitanum.

ƒ W V S X Y Z E ϕ Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

IIII: III ƒ* V *f* VI **Q**; *praecedenti coniungit* V *Tit praem* Qualiter episcopi debeant ordinari **Sp**
1. **Episcopum**: *om* Υ* Φ* (oportet episcopum Φ²) **si** (*om* si ƒ) **fieri quidem potest ab omnibus M**: ab omnibus (+episcopis **Sp**) si fieri potest V **S Sp** maxime quidem ab omnibus (=*Att Dion*: *Gr μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων*) **Q F** 2. **qui**: quidem Ψ* prouinciam Z 3. **sua M F**: eius V **S Sp**; *om* **Q** (*Gr ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ*) **episcopis**: episcopi X episcopum Δ*; *om cum Gr* V (*fortasse per homoeotel* eius epis); *om hic* **Sp** (−ϕ) 4. **siue.. siue M Q**: uel .. uel V **S Sp** si .. uel **F** 5. longitudinem Γ*Δ 6. **certe omnimodo M Q** Y: certe omnino **F** certe (*tantum*) V **S** (−Y) **Sp**; *Gr ἐξ ἅπαντος* *tr* debent in uno V debent in unum **S** *aem- esc- urg-ed* debeant in unum E ϕ Sp-ed (*alv toll ger ut uid*) 8. **absentium**: qui absentes (absentis X) sunt V **S Sp** consensu ** Υ 9. **et sententias per litteras M Q F**: litteris (*tantum*) V **S Sp** 10. **faciant**: + per Γ* ordinatione V
11. **Potestas sane**: *incipit canon* VII *in* **Q** **confirmatio**: ordinatio V 13. **metropolitanum**: +episcopum **Sp**

ƒ Υ V S X Y Z

IIII 2. prouintia ƒ 4. deficile Y urguente ƒ orguente S 5. iteneris S Y² iteneres Y* 6. res V* 10. odinationem Υ* 11. potestis Z sanae ƒ sine Z pertinibit X 12. prouintias ƒ

V (**Gallica**)

V Cannon quintus.

De his qui a communione excluduntur, id est qui in clero siue in plebe fuerint reperti, singularum prouinciarum ab episcopis, haec sententia tenenda est secundum canonem ab aliis eiectos alios non debere suscipere. interrogandum autem est ne aliqua leui ira aut contentione aut huiusmodi aliqua simultate episcopi [a] conuinticulo

K μ V *Titulum praem* De excommunicatis quos non licet ab alio suscipi μ^2 3. **in plebe**: *Gr* ἐν λαϊκῷ τάγματι = populus *Caec* (*p* 118 *supra*), laicus ordo *Ing Dion*, laicum agmen *Att Prisc*, laici *Ruf Gall-Hisp Isid.* *cf can* X *l* 13 (*p* 212 *infra*) plebi, *Gr* τῷ λαῷ = populus *Caec Att* (*can* XI *l* 13, *p* 128 *supra*) *Isid Dion*, plebs *Ing Prisc*, fideles *Ruf Gall-Hisp.* *antiquissimi scriptores uoce* plebs *utebantur, ut Tert.* (*e.g.* monog 12 'episcopi . . . clerus . . . plebs') *et Cypr.* (*frequentissime*; *e.g.* epp xv–xvii *titulos habent* 'martyribus et confessoribus' 'presbyteris et diaconibus' 'fratribus in plebe consistentibus'): *cf Hilarii* de synodis *titulum. uide G. Koffmane* Geschichte des Kirchenlateins (*Vratislauiae* A.D. 1879) *p* 24 10. **episcopi**: + i (*fortasse pro* ii: *cf* hii *Gall-Hisp*) μ **a** *scripsi cum* μ^2 *et Gall-Hisp*: *om* K μ^* **conuinticulo**: conuinticuli K; *rarissime et apud priscos tantum auctores ecclesias catholicorum significat. cf Arnobium* adu. nationes iv 36 (*ed Reifferscheid* 171. 11) 'immaniter conuenticula dirui in quibus summus oratur deus'; *et Lactantium* diuin inst v 11 § 10 (*ed Brandt* 435. 6) 'uniuersum populum cum ipso pariter conuenticulo concremauit,' mort pers 15 (189. 6) 'Constantius . . . conuenticula id est parietes qui restitui poterant dirui passus est,' *ib* 48 (233. 17) 'ut conuenticula in statum pristinum red-

VI (**Gallo-Hispana**)

V De eo quod debeant prouincie episcopi bis in annum in unum conuenire.

Pro his qui excommunicantur ab episcopis, siue clerici siue laici, statuit magna synodus ne ab aliis episcopis suscipiantur absque illius auctoritate et indulgentia qui excommunicauit. scrutandum sane est ne aliqua leui ira aut contentione aut simultate episcopi a conuentu ecclesie hii

V 2. sstatuit *ut uid cod** *bb*

VII (**Rufini**)

V

Et ne quem alius episcopus ecclesia expulerit, siue clericum siue laicum, suscipiat alius. sane ne hoc aut iracundia aliqua aut contentione, ut fieri solet, iniuste factum remedium non haberet, decernunt per singulos

---

CKLT *bi* Ruf-D-F-P-Z

V.: III T (*uide p* 187)
1. **Et**: Vt K Et ut Ruf-Z aliis Ruf-F* episcopus ⁎⁎ (si *uel* seu ? K*)K ecclesiae K T ecclesiam Ruf-Z* 2. **siue** 1°: sue L*(*corr m p*) **siue** 2°: sine L 3. **alius**: + in communionem *bi* **ne**: *om per homoeoteleuton* L T 6. **decernunt**: *incipit* And-col **per**: *om* Ruf-P*

§ And-col

CKT V 1. epis Ruf-F 2. expuleret Ruf-P* 6. haberit KL 7. singulus K* L

Eiusdem epitome Hispana

V Episcopus alterius episcopi clericum non accipiat uel excummunicatum:

UZ*h* V 2. accepiat U 3. excomunicatum Z

VIII (**Isidori**)

V

De his qui excommunicantur, siue clerici siue laici, ab episcopis per suas quasque parrocias, seruetur ista sententia ut hii qui ab aliis excommunicantur ab aliis non recipiantur. requiratur sane ne forte quis pro aliqua indignatione animi aut contentione aut qualibet tali commotione

---

*F*WV SXYZEφ ΓΔΣΥΦΨΩ F*f*

V: III *ut uid* V IIII *F** VI *f* VIII **Q** *Tit praem* De excommunicatis clericis uel laicis **Sp**
1. **De his** *usque ad* **parrocias**: *om* (*sed uide titt*) **S Sp** **De his qui excommunicantur**: *om* **Q F** (*uide titt p* 165 *supra*) **siue clerici siue laici**: siue clericis siue laicis **Q**; *om* **F** 2. **episcopis** (*Gr* ἐπισκόπων) V **F** *cf* **S**-*titt*: episcopo **M** episcopis suis **Q** 3. **quasque**: singulas Σ **parrocias M** Υ^{3} V **S Sp**: prouincias (*Gr* ἐπαρχίαν) **Q F** **seruetur**: + et **Sp** 4. **sententia**: + secundum (secum Ψ*) canonem (*Gr* κατὰ τὸν κανόνα τὸν διαγορεύοντα) **Q F** **ut**: *om* Z* **hii**: hi W^{2} S Γ φ si Ω his **F** **excommunicantur ab aliis**: *om per homoeoteleuton* φ 5. **non**: *praem* ad communionem (commononionem Y) V **S Sp** 6. **ne**: nisi *F*; *om per homoeoteleuton* E **pro M Q**: ex V **S Sp**; *om* **F** (*Gr* μικροψυχίᾳ) 7. indignationem *F* E **animi**: *om* φ **contentione aut**: *om per homoeoteleuton F* contentionem E 8. **aut**: *om* **F** **tali**: aliqua E φ Ψ^{2}; *om* Υ^{3} (*habet* ? Υ*) Ψ* **commotione**: *in ras* Υ; commo*ta*tione ? Z* communione Γ a communione Δ 9.

---

*F*ΥVSXYZ V 2. cl|rici V 3. parrochias *F* Υ^{3} 4. sentia S excommonicantur Y 6. sanae *F* 7. anmi Y* 8. qualiuet S Z* tale X

V (**Gallica**)

can V

submoti sunt. ut igitur congruens interrogatio fiat, optimum uisum est per singulos annos in singulis prouinciis bis per annum conuentus fieri; ut in unum conuenientibus ex omni prouincia ab episcopis huiusmodi quaestiones examinentur, et ita demum qui aperte offensam episcopi contraxisse inueniuntur a

VI (**Gallo-Hispana**)

can V

submoti sunt. ut igitur congruens examinacio fiat, optimum uisum est ut per singulus annus in singulis prouinciis bis per annum conuentus fieri; ut in unum conuenientibus episcopis huiuscemodi quesciones discutiantur, et ita demum qui aperte offensam episcopi contraxisse depre-

---

K μ

derentur': *quibus adde sis pseudo-Cyprianum* ep 3 (*Hartel* iii 273. 4) 'Christo qui uos adunatos atque in conuenticula restituit.' *iure forsitan conicias rerum persecutionis scriptores uocem* conuenticulum *ex ipsis edictis recepisse imperatorum, ut Galerii apud Lact.* mort pers 34 (213. 15) 'denuo sint christiani et conuenticula sua componant,' *et Licinii ib* 48 (232. 16) 'ea omnia . . . isdem christianis id est corpori et conuenticulis eorum reddi,' *cf* 36 (215. 2) 'legationibus ciuitatum quae peterent ne intra ciuitates suas christianis conuenticula extruere liceret.' *ex paganis adhuc Ammianus Marcellinus habet* xv 5 § 31 'conuenticulum ritus christiani,' xxvii 3 § 13 'basilica Sicinini ubi ritus christiani est conuenticulum': *e christianis adhuc solus, quod sciam, Ambrosiaster* in ep. ad Eph. iv 11, 12 'at ubi omnia loca circumplexa est ecclesia, conuenticula constituta sunt et rectores et cetera officia in ecclesiis sunt ordinata.' *uide Koffmane* op cit *p* 30

13. **in**: *om* K 14. **per**: *om* μ* 15. **in**: *om* μ* (*corr m p*) 16. ab ep̄s K 17. quaestionis K 18. perte K* (*corr m p ut uid*) offensa μ 19. a

bb

VII (Rufini)

can V

annos in singulis quibusque prouinciis secundo ab omnibus episcopis prouincialibus concilia agi debere et de huiuscemodi negotiis iudicari: ut si forte ab uno inique aliquid gestum est a ceteris emendetur; si recte, ut ab omnibus confirmetur.

C K L T *bi* And-col Ruf-D-F-P-Z ¶ And-col

7. **in:** *om* Ruf-P **quibusque:** urbibus atque Ruf-Z² 9. **agi:** agere L And-col 10. hu usmodi *bi* . iudicare *bi* And-col 12. **a:** *om* Ruf-P* 13. **ut:** *om* C

C K T

annus K ‖ sincolis K* 10. nigutiis T iudicare *bi* And-col

Eiusdem epitome Hispana

duas uices in anno concilia fiant propter diuersorum querimonia.

U Z *h*

duabus uicibus *h* uecis U *tr* concilia in anno *h* fiat U 4. querimonias *h*

VIII (Isidori)

can V

stomaci episcopi abstenti sunt. Vt ergo haec digna possint examinatione perquiri, rectum esse uisum est per singulos annos in singulis quibusque prouinciis bis in anno episcoporum concilia fieri; ut simul [omnes] in unum conuenientes ex uniuersa prouincia huiusmodi examinent quaestiones, ut ita demum hii qui ob culpas suas episcoporum suorum offensas merito con-

f W V S X Y Z E *φ* Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

stomaci *f* V **S Sp** (−*φ*) **F**: stomachantis W **Q** *φ* **episcopi** (*Gr* τοῦ ἐπισκόπου) **M Q F**: episcopi sui V **S Sp** **abstenti:** *praem* excommunicatione **Sp** **abstenti sunt** *f* V **S Sp** (−*φ*): absenti sunt Y² abiecti sunt W **Q** abiectus sit *φ* Ψ² abdicati sunt **F**; *Gr* ἀποσυνάγωγοι 10. **Vt ergo:** *incipit canon* VII *in f* VIIII *in* **Q** **Vt:** Quod *f* **haec digna possint** W **Q F**: digna possint (*om* haec) *f* digna haec possint **S Sp** haec possint digna V **examinatione:** excommunicatione F 11. **perquiri:** +et Γ Δ Υ* Φ (**Q**?) **rectum esse** (*Gr* καλῶς ἔχειν) **M Q F**: recte V **S Sp** *cf can* ii *l* 11 12. **est:** +ut **F** 13. in annum V 14. **concilia** (*Gr* συνόδους) **M Q F** Y: concilii S concilium V X Z **Sp** **ut:** et Z 15. **omnes** (*Gr* πάντων) **M**: *om* V **S Sp Q F** **conuenientes:** + episcopi (*Gr* τῶν ἐπισκόπων) **Q F** 16. *tr* huiusmodi uniuers. prouin. Γ **uniuersa prouincia M**: uniuersas prouintias **Q** (Γ Δ Υ Φ*) uniuersis prouintiis Σ Φ² Ψ Ω **F** omni prouincia V **S** Sp-ed communi prouintia E *φ*; *Gr* τῆς ἐπαρχίας eiusmodi W 17. **ut:** et **Q F** 18. **hii** V **S Q**: hi *f* Γ Δ² Φ² Ω **F**; *om* W E *φ* **suas:** + ab E 19. offensam **Q** Y **F** 20.

f Υ V S X Y Z

9. sthomaci S stomachi *f* Y epi̅ci S* abtenti S 12. singulus S annus S 13. prouintiis *f* prouintias X 15. conuenientis X 16. prouintia *f* 17. examenent X questiones *f* Z daemum *f* 19. con-

C C

V (**Gallica**)

can V communione separati apud omnes habeantur, donec aut omnibus aut episcopo humaniorem pro his placuerit ferre sententiam. conuentus autem fieri debet, unus quidem ante quadraginsima, ut omni iurgio exemto munus purum Deo offeratur, secundus uero circa autumni tempus.

VI (**Gallo-Hispana**)

henduntur ab omnibus excommunicati habeantur, donec omnium sentencia aut illius qui excommunicauit indulgentia recipiantur. haec autem duo concilia fieri debent, unum quidem ante quadraginsimam, ut omni iurgio exempto munus purum offeratur Deo et in diebus ieiunii et in pascha, alterum uero circa autumni tempus. *can* V

K μ commune K 22. plac^{e}urint K 23. **ferre** K : proferre μ **conuentus**: *titulum addit* de conuentibus quando fieri debent μ^2 *in margine* : *pro* conuentus (*hic et l* 14 *supra*) = σύνοδος, *habent* concilia *ceteri interpretes, exceptis Gall-Hisp* conuentus . . . concilia, *et Caec* synodus . . . synodi (*p* 118 *supra, ll* 13 25). *uocis* conuentus = σύνοδος *raro fit usus : sed cf Sulpicii Seueri* Dial. iii 13 § 6 (*ed Halm* 211. 23) 'nullam synodum adiit, ab omnibus episcoporum conuentibus se remouit.' *uide Koffmane* op cit *pp* 27 28 27. hautumni K

20. **indulgentia** *scripsi* : indulgentiam *cod bb*

VII (**Rufini**)

VIII (**Isidori**)

traxerunt digne etiam a ceteris excommunicati similiter habeantur, usquequo uel in commune omnibus uel ipsi episcopo suo uisum fuerit humaniorem circa eos ferre sententiam. agantur autem concilia, semel quidem ante dies quadragesimae, ut omnibus si quae sunt simultatibus amputatis mundum Deo sollemne munus possit offerri; secundo uero agatur circa tempus autumni. *can* v

---

a : ad X   **ceteris** : + episcopis **Q** (*cf l* 15)   21. **similiter habeantur** : sunt Δ Σ (Υ* ?) **F** sint (sit Γ*) Γ Υ^2 Φ Ψ   22. **usquequo** : usquoque W quo Υ* quousque (quosque S*) V **S** **Sp**   **uel** **M** (*cum* Υ^3) V : *om* **S** **Sp** **Q** **F**   **in commune** (*Gr* τῷ κοινῷ) **M** (*cum* Υ^3) V X Y Γ^2 Ψ ϕ : in communem S Z in communione **Sp** (– ϕ) **Q** **F**   **omnibus** : uel omnibus Y ; *om* V **S** (– Y) **Sp**   23. **uel** ; aut **Q** (– Σ) **F** ; *om* Σ   *tr* episcopo suo ipsi ϕ   **ipsi** : ipso **Sp** (– ϕ) si **F**   **suo** : *om* S   **uisum fuerit** : placeat **Q** placet **F**   24. **ferre** V **S** **Sp** **Q** **F** : tenere **M**   25. **agantur** (*cf infra l* 30) **M** : habeant V habeatur (abeatur S) **S** **Sp** fiant **Q** **F** (*Gr* γινέσθωσαν)   **autem** : *om* E   *tr* semel concil. E ϕ   concilium V **S** **Sp** (*cf sup l* 14)   26. **quidem** (*Gr* μέν) : *om* V **S** **Sp**   **dies** : diem **S** (– Y)   28. *tr* sollemn. deo V **S** **Sp**   **sollemne** W **Sp** Γ Δ Φ^2 Ψ Ω **F** : sollemnem (*per dittographiam e sequenti* munus ?) ϝ V **S** Σ Υ Φ*   29. offerre X **F** ϕ*   **secundo** **M** (*cum* Υ^3) **S** Σ Ω : secundum (*Gr* δευτέρα) V **Sp** **F** Φ^2 Ψ secundus Γ Δ Υ* Φ*   30. **agatur** **M** V **S** ϕ Sp-ed : agitetur E fiat **Q** (– Σ) fiant Σ **F**

ϝ W V S X Y Z E ϕ Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

¶ **Q** **F**

---

traxraxerunt ? W*   20. et tam Υ* ?   caeteris Y   21. excommunicatis E excommonicati Y abeantur S   22. usquoque W   23. ipse Y   24. sententia Δ   26. quadragensimae ϝ Υ quagisimae W quadragisimae S quadragessimae Y quatragesimae Z   28. ampotatis S   mundus V*   solemn. Y   29. offerre X **F**   30. autumini Y

ϝ Υ V S X Y Z

V (Gallica)

can V antiquos mos maneat apud Aegyptum Libeem et Apintapolim, ita ut Alexandriae episcopus in uniuersos habeat potestatem, quoniam urbis Romae episcopo id consuetudinis est. similiter autem et apud Anthyociam et in aliis prouinciis praerogatiua tantum salua sit ecclesia. illud autem ante omnia clareat, quod si quis sine conscientia eius qui in metropoli consistit con-

VI (Gallo-Hispana)

VI

Et ut antiquos mos maneat, Aegyptum Liben Pentapolin Alexandriae episcopus habeat potestatem; sicut urbis Rome episcopus habit uicinas sibi prouincias, et Anthiocie totam Coelem. illut autem ante omnia clareat, a magna synod*o* decretum non posse esse episcopum quem metropolitani uel pre-

---

K μ 28. **antiquos mos**: *add in marg* VI K[2]; *scilicet codicis* K *manus altera, sed uix posterior, multa de interpretatione Dionysii secunda* (*uide infra p* 247 *sqq*) *uel in rasura substituit uel supra lineam addidit, necnon numeros canonum Dionysianos abhinc usque in finem interpretationi nostrae ingessit. quae de Dionysio mutuatus est in Addendis omnia collegi, hic in apparatu critico omisi* 29. **Libeem** μ: Libiae K* Libiā K[2] Apentapolim μ Apintapolis K* Pintapolim *ut uid* K[2] **ita ut**: aut K* 30. **in**: *om* μ* uniuersus K* 32. **episcopo id**: episcopum K 34. **prouinciis**: *om* K 35. **praerogatiua tantum salua sit ecclesia** K: *scilicet* '*ea ecclesia tantum quae praerogatiua est salua sit.*' *at si Graecum fontem respicias apparet* praerogatiua *potius esse debere* τὰ πρεσβεῖα: *unde lectio codicis* μ *et editionis Maassenianae* ecclesiae *forte retinenda est* 36. **illud autem** *usque ad finem canonis*: *haec uerba sub titulo* Incipit scentille de canones uel ordenationes episcoporum *adducit cod bb* (*Bruxellensis* Burg. 8780–8793) *fol* 6 *b* illum K ante omnes *bb* 37. sine scientia μ 38. **consistit** μ: consistet *bb*; *om per homoeoarcton* K

uide Addenda p 244 *seqq*

§ *bb*

VI 6. **Coelem**: *sc* '*Syriam coelem*' (Συρίαν κοίλην); *de suo addidit noster, cf epistolam Innocentii papae ad Alexandrum Antiochenum datam* (*Mansi* III 1055, *Labbe-Coleti* III 29) 'Reuoluentes itaque auctoritatem Nicaenae synodi . . . quae censuit de Antiochena ecclesia . . . qua super diocesim suam praedictam ecclesiam, non super aliquam prouinciam, recognoscimus constitutam . . . Itaque arbitramur, frater carissime, ut sicut metropolitanos auctoritate ordinas singulari, sic et ceteros non sine permissu conscientiaque tua sinas episcopos procreari' 7. **synodo** *scripsi*: synodum *cod* 9. **uel presentia uel auctoretas**: *has uoces, quibus nihil neque apud textum graecum neque apud ceteros interpretes latinos respondet, mutuatur noster a Rufino can* iiii *l* 5 (*p* 189 *supra*) *bb*

VII (**Rufini**)

VI

Et ut apud Alexandriam uel in urbe Roma uetusta consuetudo seruetur, ut uel ille Aegypti uel hic suburbicariarum ecclesiarum sollicitudinem gerat.

de uoce suburbicariae *uiae Addenda p* 150

C K L T *bi* Ruf-D-F-P-Z

VI 1. apud Alexandria K 2. uetusta consuetudine obseruetis T 3. **ut** : quia C Ruf-D illi Ruf-D **uel 2°** : + ille Ruf-Z 4. **ecclesiarum** : *om per homoeoteleuton* T

C K T VI 2. orbe C 3. illae Ruf-F aegyptii L 4. suburbecariarum T

Eiusdem epitome Hispana

VI Alexandrinus et Romanus papa primatum habeant.

U Z *h* VI 1. **Alexandrinus** : *praem* Antiocenus *h* 2. **habeant** : teneant *h*

VIII (**Isidori**)

VI

Mos antiquus perduret in Aegypto uel Lybia et Pentapoli, [id est] ut Alexandrinus episcopus omnium horum habeat potestatem, quoniam quidem et Romano episcopo hoc idem moris est. similiter autem et aput Antiochiam ceterasque prouincias honor suus unicuique seruetur ecclesiae.

Per omnia autem manifestum sit hoc, [quod] si quis praeter uoluntatem metropolitani episcopi fuerit

Canones VI VII *adlegat sub titulo* Trecentorum decem et octo sanctorum patrum canon sextus *Paschasinus Lilybaei in Sicilia episcopus ecclesiae Romanae legatus apud concilium Chalcedonense* A. D. 451 (*Actio* vii : *Mansi* Concilia VII 443). *sed tum ille tum codd* **Q F** *partem canonis huiusce priorem ex interpretatione codicis Ingilrami* (*uide supra p* 121) *mutuati sunt*

Vide Appendicem VII *p* 148 *supra et Addenda p* 151 (*ad p* 121)

VI : V *f** VIII *f* X **Q** ; *praecedenti coniungit* V *Tit praem* De primatibus episcoporum metropolitanorum **Sp**

1. **in Aegypto** (*Gr* ἐν Αἰγύπτῳ) W[2] V **S Sp** : in Aegyptum *f* W* 2. **et Pentapoli** : *om* E* **id est M** : *om cum Gr* V **S Sp** 3. **omnium horum** (*Gr* πάντων τούτων) **M** : *tr* horum omnium V **S Sp** 5. Romanus episcopus V

f W V S X Y Z E *φ*

10. **Per omnia autem manifestum sit** : *inde ab his uerbis incipit canon* VII (VI *f**) *in codd* **M** F VIIII *in f* XI *in* **Q** ; *simul redeunt ad nostra codices* **Q F** *et Paschasinus, qui tamen fere omnino cum* **M** *consentit* **sit** : *om* **Sp** (est *φ*) 11. **hoc** (*Gr* ἐκεῖνο) **M Q F** Y : *om* V **S** (− Y) **Sp** Pasch **quod** : ut Y Pasch ; *om f* **quis** : quid Y* (*corr m p*) **uoluntatem** (*Gr* γνώμης) **M Q F** Pasch : + et conscientiam (-tia V) V **S Sp** 12. **episcopi** : episcopus (*Gr* ἐπίσκοπος) W *ut uid* (epis W* epus W[2]) **Q**

§ **Q F** Pasch

VI 1. aegipto Y 2. libia X Y 3. epcs S 7. anthyociam S anthiociam X anteochiam Y prouintias *f* 8. suos S 9. aecclesiae Y 10. omniautem S* 11. uolumtatem S

f V S X Y Z

V (**Gallica**)

can V

stitutus fuerit episcopus, eum magna synodos statuit non oportere esse episcopum. sin uero communi uniuersorum iudicio, rationabiliter facto et iuxta ecclesiasticum canonem, duo uel tres propter domesticam simultatem contradicunt, teneatur plurimorum iudicium adque sententia.

K *μ bb*

39. **eum** : cum *μ bb* 41. **sin** *bb μ*[2] : si in K *μ** **communi** : communione *bb* 42. **facto** *bb* : facta K *μ* 43. **et** : *om* K 44. **tres** : *om* K 45. **teneatur** K *bb*, *cf Gall- Hisp* : obtineat *μ* 46. sententiā *μ*

¶ *bb*

VI (**Gallo-Hispana**)

sentia uel auctoretas non ordenauerit. *can* VI
quod si in ordenatione episcopi duo uel tres propter priuatam simultatem contradixerint, teneatur p*lu*rimorum et maxime metropolitani iudicium.

13. **plurimorum** *conieci collata Gall* : primorum *cod* *bb*

VII (Rufini)

VII

Et ut si forte in ordinando episcopo duo uel tres pro aliqua contentione dissentiant, reliquorum auctoritas, et praecipuae metropolitani cum ceteris, firmior habeatur.

C K L T *bi* And-col Ruf-D-F-P-Z

VII *Canonem adducit* And-col 1. **ut**: *om bi* And-col **ordinando episcopo**: ordinando episcopi C ordinandum epm K ordinando eps And-col. *notandum est in codicibus antiquissimis duarum uocum concordantium alteram plene, alteram omissis litteris finalibus compendio scribi solere, et hoc in uocabulis communis usus* episcopus presbyter *etc praecipue fieri*: *scilicet* eps̄ epī epīs *non pro* episcopus episcopi *tantum adhibentur sed omnes utriusque numeri casus possunt significare, nec aliunde lacuna supplenda est nisi a uoce altera concordanti plene scripta. itaque formae antiquiores* in ordinando eps̄ in ordinando epī *recentiori* in ordinando epo *penitus respondent*: *cf can* viiii *l* 9 *p* 205 2. **duo**: *om* Ruf-D* **pro**: in *bi*; *om* K L T 3. *con*tentione *in ras* K 4. **et**: ex Ruf-F* 5. **habeat** *bi*

¶ L And-col

C K T VII 2. epi C eps And-col 4. metropolytani K 5. citeris C teteris Ruf- Z*

Eiusdem epitome Hispana

VII Plurimorum episcoporum consensu, maxime metropolitani consensu, elegatur episcopus.

U Z *h* VII 1. pluremorum Z 2. moxima U* moximae U² consensū U 3. **episcopus** *h*: *om* U; ⲫcsī Z, *quam lectionem* presbyteri *in textu suo exscripsit Mansi, quamquam rectius* 'forte tamen scriptum est *episcopi*' *adnotauit: equidem iudico compendium certe inusitatum nihil aliud uelle quam* episc̄ *scilicet* episcopus

VIII (Isidori)

ordinatus, quia hunc statuit haec sancta synodus non debere esse episcopum. *can* VI

Sane si communi omnium consensu, rationabiliter probato et secundum ecclesiasticam regulam statuto, duo aliqui aut tres per contentionem suam contradicunt, illa obtineat sententia in qua plures numero fuerint sacerdotes.

---

f W Pasch V S X Y Z E *φ* Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

13. **quia M** Pasch: *om* V S Sp Q F **hunc**: *om* S Sp **statuit haec sancta synodus M Q F** Pasch: hoc concilium (*tr* concilium hoc V) magnum et sanctum censuit V S Sp (*= Ing p* 121 *sup*)
16. **Sane**: *incipit canon* XII *in* **Q** **si**: nisi S (– Y) sic W commune omnium consensum rationabiliter prolatum (+ est *f*²) et . . . statutum *f* **communi omnium**: communionum **Q** (Γ* Δ* Υ* Φ Ψ) communionem Pasch communi (*tantum*) V Σ omnium (*tantum*) Δ² commune omnium hominum **F** 17. **probato et secundum ecclesiasticam regulam statuto** (statuta Pasch) Pasch *φ*: prolato et secundum e. r. statuto (prolatum . . . statutum *f uide supra*) **M** probato secundum ecclesiasticam regulam (*tantum: om* regulam Y*) V S Sp habito (-tu **F** Γ* Σ) et secundum e. r. facto (– tum *f* F²) decreto **Q F**; *Gr* εὐλόγῳ οὔσῃ καὶ κατὰ κανόνα ἐκκλησιαστικόν 19. **duo aliqui aut**: duo uel V S Sp; *praem* si S (– Y) **tres**: + animositate ducti V S Sp (= *Ing p* 123 *sup*) **per contentionem suam**: contentione sua Pasch per contentione V per contentionem S Sp 20. **contradicunt M** Pasch: contradicant V S Sp contradixerint (-erunt Υ* Φ* Ψ) **Q F** **illa** (illā *f*) **M** Pasch: *om* V S Sp **Q F** (*uide notulas ad l* 21 *inf*) 21. obtineant V X E obtineatur W (*uel* W²) **sententia** (-tiam *f*) **in qua plures numero fuerint** (*tr* fuerint numero Pasch) **sacerdotes M** Pasch: plurimorum sententia sacerdotum V S Sp sententia plurimorum (= *Att Caec*: *Gr* ἡ τῶν πλειόνων ψῆφος) **Q** (sententi plumorum Υ* Φ*) **F**

---

18. saecundum Y 21. obteneat *f* S optin. X *f* Υ V S X Y Z

V (**Gallica**)

VI *Cannon sextus.*

Quoniam consuetudo tenuit et uetus traditio eum qui Heliae consistit in honore esse, habeat statutum honorem, salua metropoli propria dignitate.

K μ VI **Cannon sextus** *scripsi: tit om codd* 1. **et**: ut K 2. Aeliae μ 3. statum K (*fortasse recte, uide can* xvii *l* 2 *p* 234) 5. dignitatem K

VI (**Gallo-Hispana**)

VII De Hierusolimita episcopo.

Quoniam consuetudo tenuit et uetus tradicio est Hierusolime episcop*um* in honore primum habere, habeat statutum honorem, salua tamen et metropolitani eiusdem prouintiae dignitate.

VII 2. **episcopum** *scripsi*: episcopo *cod bb* 6. dignitatem *cod* (*cf Gall cod* K)

VII (Rufini)

VIII

Et ut episcopo Hierusolymorum antiquitus tradita honoris praerogatiua seruetur, manente nihilominus et metropolitani ipsius prouinciae dignitate.

C K T *bi* Ruf-D-F-P-Z

VIII *Canones* VIII VIIII X *prorsus omittit* (*fortasse quia* praesenti tempore necessaria minime uidebantur, *secundum ea quae scriba codicis praefatus est*) L. *in codice* C *omnia abhinc usque ad canonem* XII *attrita et lectu difficilia sunt*

1. **episcopo**: epi *bi* eps Ruf-Z 2. tradito Ruf-P honor**is (*fortasse* honoratus Ruf-F*) Ruf-F 3. **manente**: *om* C 4. **et**: ut K 5. dignitatem K T

C K T

VIII 1. hierosolymorum K Ruf-Z hierusolimorum Ruf-D Ruf-P hierosolimorum Ruf-F 2. honores K progatiua Ruf-F* 4. metropolytani K

Eiusdem epitome Hispana

VIII Hierosolimitanus episcopus primatum habeat, saluo preuelegio metropolitani.

U Z *h*

VIII 1. Hierusolimitanus? U 2. preuilegio Z

VIII (Isidori)

VII

Quoniam mos antiquus obtinuit et uetusta traditio ut Heliae id est Hierosolymorum episcopo deferatur, habeat consequenter honorem suum: sed [et] metropolitano sua dignitas salua sit.

VIII

De his qui se ipsos Catharos (id

F W Pasch V S X Y Z E ϕ Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

VII **S** **Sp**: VIII (VII *F**) **M** F X *f* XIII **Q**; *praecedenti coniungit* V *Tit praem* De honore (hore E*) episcopi (episcopalii E) Hierosolimitani **Sp**

1. antiquitus Σ 2. **et**: ut E uetus V Y (Pasch *secundum syllogen Act-Chalc antiquiorem uide p* 148) **ut**: et S **Heliae . . . deferatur**: qui in Aelia est episcopus id est Hierosolymis honoretur V = *Ing* (*p* 123) **Heliae id est**: honor **F** **id est**: *om F* (**F**) 3. Hierusolimitarum (-tanorum Σ) **Q** **episcopo**: episcopis W; + honor *urg-ed* 4. **habeat**: + ab ea (*fortasse per dittographiam*: *cf can* viii *l* 6) E 5. **suum**: *om* V **S** (− Y) **Sp** **sed et** (in *pro* et *F*: *om* et W **Q**) **metropolitano sua dignitas salua sit** **M** **Q** Y **F** Pasch: manente (-tem V) tamen ciuitatis (-tates S) metropolitanae (-ane X) propria dignitate V **S** (− Y) **Sp** *fortasse ex Ing p* 123 *supra* ¶ Pasch

VIII **S** **Sp**: IIII *ut uid* V VIIII (VIII *F**) **M** F XI *f* XIIII **Q** *Tit praem* De Nouatianis **Sp** *Hunc canonem sub titulo* De Cataris *adducit, eo fere textu quo apud* **S** *inuenitur, codex* Σ *ante syllogen Paschasii Quesnel* (Paris. lat. 1454 *fol* 5 *a*, lat. 3842 A *fol* 3 *a*): *siglo* Σ_2 *designaui* § Σ_2

1 **De his qui . . . uocant**: *om* **S** (*sed uide titt*) **Sp** Σ_2 **De his**: Hi **F** **se ipsos**:

F Υ V S X Y Z

VII 1. optinuit V obtenuit *F* Y 2. tratio E ael. V haeliae *F* 3. hierusolimorum *F* W X Y (**Q**) defferatur S

VIII 1. catharus V catar*os Υ catareos Ψ^2 4.

V (**Gallica**)

VII Cannon septimus.

De his qui se propter religionem propriam Chatharos appellant quique adeunt catholicam et apostholicam ecclesiam, placuit sancte et magnae synodo ut manu eis inposita maneant in clero. ante omnia autem confiteri eos per scripturam conuenit qui*a* *a*dsentiant et sequantur catholicae et apostholicae ecclesiae placita, id est ut et his qui secundas nuptias cognouerunt communecent et his qui in persecutione lapsi sunt, de quibus et tempus definitum est

K μ VII 2. chatharus K cataros μ **quique**: + eum μ (cum? μ^2) 5. **ut**: et K aut? μ^* **manu** *scripsit Maassen*: manus *codd* 6. maneat μ 7. conueniet μ 8. **quia adsentiant** *conieci*: quid sentiant *codd* quod consentiant *coniecit Maassen in notulis suis* sequatur K 10. placit K **et**: *om* K **qui**: + in K (*sed cf Gall-Hisp*)

VI (**Gallo-Hispana**)

VIII De Nouacianis.

De Nouatianis qui se superbo nomine Cataros (id est mund*o*s) appellari uolunt, placuit sanctae synodo ut, si clerici eorum ad ecclesiam nostram ueniunt, accepta ab episcopo nostro manus inposicione maneant in clero; si tamen cauerint per scripturam se iuxta apostolicam ecclesie regulam et his qui secundas cognouerunt nuptias communicaturos et his qui in persequutione lapsi secundum statutum penitentiae canonem tempus et normam

VIII *Hunc canonem habent codices Paris. lat.* 1454 (Σ_2, *uide p* 201 *col b, in not ad can* viii *Isid*) *et Remensis* 671 (*fol* 6, *inter ea quae syllogae Dionysio-Hadrianeae praemissa sunt*) *Tit om rem* 1. De Nouationis *rem* 2. **cataros** Σ_2 *rem*: reapoch *bb* **mundos** *scripsi*: mundus *bb rem* mundi Σ_2 3. apepellari *rem** 7. **cauerint**: firmauerint Σ_2 9. **his** Σ_2 *rem*: hii *bb* 10. **communicaturos** *rem*: communicaturus *bb* Σ_2 12. statum Σ_2 (*cf p* 200 *col a, in notulis ad l* 3) 13. canonum Σ_2 *bb* Σ_2 *rem*

VII (**Rufini**)

VIIII

Et Catharos, qui apud nos Nouatiani sunt, si forte paenitentes ad ecclesiam conuertantur, confessos ecclesiastica dogmata clericos in ordine quidem suo suscipi debere, sed ordinatione data. sane si epi-

C K T *bi* Ruf-D-F-P-Z VIIII *Canonem omittit* L 3. **confessos**: + ad K T 4. *tr* quidem in ordine *bi* 5. ordinē Ruf-D **suo**: suosuo K suae Ruf-F; *om* C Ruf-D 6. sed * * ordinatione Ruf-F 8.

C K T VIIII 1. catheros C chatarus K cataros T catherus *bi* 3. confessus K Ruf-Z 4. clericus K *bi* 5.

Eiusdem epitome Hispana

VIIII Chataroe, id est Nouatiani, conuersi clerici recipiantur in clero:

U Z *h* VIIII 1. **Chataroe** U Z: Cathari *h* **est**: *om* Z 2. praecipiantur Z in clerum U

VIII (**Isidori**)

est mundos) uocant, si qui uenire uoluerint ad ecclesiam catholicam, placuit sancto concilio ut ordinentur et sic maneant in clero. ante omnia tamen hanc ab eis confessionem per scribturam exigi oportet, ut fateantur se cum omni consensu obseruaturos catholicae et apostolicae ecclesiae statuta, id est communicaturos se et his fore qui secundas nuptias experti [sunt] uel his qui persecutionis tempore lapsi sunt, quibus tamen paenitentiae *can* VIII

F W V Σ_2 S X Y Z E ϕ Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω F *f* — epōs (*sc* episcopos) V 2. **uocant**: + qui nouatiani dicuntur V (*et* **S** *-titt*) **qui**: quis E Δ; *om* **F** **uenire uoluerint** (-it V) **M** V Σ_2: uoluerint (-it E) uenire **S** **Sp** ueniant (-at Δ*) **Q** **F** 3. **catholicam**: + ex nouatianis **Sp** 4. ordinetur Y* 6. **tamen M**: autem V **S** **Sp** Σ_2 uero **Q** **F** **hanc ab eis . . . exigi oportet**: hoc eos per scripturam (per scriptura **F**) conuenit profiteri (*cf Att et Caec p* 122: *Gr τοῦτο ὁμολογῆσαι αὐτοὺς ἐγγράφως προσήκει*) **Q** **F** **ab eis**: habeant (*cf can* vii *l* 4) E 7. **per**: prae S 8. fateatur V **cum omni M Q F**: communi V **S** **Sp** Σ_2 9. *tr* catholicae et apostolicae (*om* et apostolicae **Sp**) ecclesiae statuta obseruaturos V **S** **Sp** Σ_2 10. **ecclesiae**: *om* Γ communicaturi **F** 11. **se**: esse V de *ut uid* Υ* **et**: *om* **Q** **et his**: de hiis Y **fore qui** *conieci*: forte qui **M** S Z qui forte V X Y **Sp** Σ_2 **Q** (− Σ Ω) **F** qui (*tantum*) Σ Ω 12. **secundas nuptias**: secunda (*tantum*) **F** **sunt** V **S** **Sp** Σ_2 **Q** **F**: *om* **M** (*cf can* i *l* 3) **uel**: De (*incip canon ut uid* V) V 13. hiis Y 14. **tamen**: + lapsis (labsis Z) V **S** (− Y) **Sp** Σ_2 — § P (*ad uerbum* experti *l* 12)

F Υ V S X Y Z — **sancto concilio**: scōcilio (*cf can* xiii *l* 1) Υ Φ concili S 7. scripturam *F* X Y scribturarum V oportit S 9. obseruatus S obseruaturus Υ Φ chatholicae X 10. aecclesiae Υ communicaturus Δ 12. nubtias Z 13. persecutiones X Γ persequutionis Υ labsi *F* 14. penitentiae S Z poenitentiae Y

V (**Gallica**)

can VII

et qualitas occasionis statuta est: ut sequantur in omnia quaecumque catholicae et apostholicae ecclesiae placuerunt. sed *et* ubi omnes siue in uicis siue in ciuitatibus ipsi soli inueniuntur constituti, qui in clero fuerint inuenti in eodem statu erunt. ubi uero ecclesiae catholicae episcopo uel presbytero constituto aliqui accedunt, manifestum est quod episcopus quidem ecclesiae habebit

K μ

17. **et** *conieci*: ut K; *om* μ omnis K 18. in uicus K ciuitatisbus μ 19. **inueniuntur** K (*cf Gall-Hisp l* 23): inuenientur μ 20. **inuenti**: constituti K (*e l* 22) 22. prb̄o K 23. cedunt K

VI (**Gallo-Hispana**)

can VIII

implentes reconciliacionem meruerint, siue humanitate episcopi ante statutum tempus ad communionem eucharistiae accesserint. si de his ciuitatibus et castellis ac uicis Nouaciani conuertantur in quibus alie ecclesiae et alii clerici non sunt, accepta ordenacione [ut] omnis status sui clero manebunt. ubi uero nostre ecclesiae presules inueniuntur et ad ipsos Nouaciani ueniunt, non

bb Σ_2 *rem*

14. meruerunt Σ_2 *rem* 17. **si de his ciuitatibus** *bb rem*: si qui de his in ciuitatibus Σ_2 19. **conuertantur** *bb rem*: conuersantur Σ_2 20. **non** Σ_2 *rem*: no non *bb*, *per dittographiam ut uid* (*ni forte legendum* nostri non, *cf l* 23 nostre ecclesiae) **sunt**: sint *rem* 21. **ut** *bb rem*: *om* Σ_2 **omnis** *codd*: *fortasse legendum* omnes **status sui clero** *bb rem*: status sui in clero Σ_2

VII (**Rufini**)

can VIIII

scopus ipsorum ueniat ad episcopum nostrum, debere eum in praesbyterorum loco sedere, episcopi uero nomen manere apud illum solum qui catholicam semper tenuit fidem,

C K T *bi* Ruf-D-F-P-Z

nostram *ut uid* Ruf-F   **eum** : *om bi*   **in . . loco** : inter . . locum T   9. **episcopi** : eps K T, *de quo compendio apud cod* K (*item infra l* 14) *uide quae adnotaui ad Can Apost tit* xxvii *supra p* 5 : *idem habes apud cod* V *Isid can* xii *l* 11 *p* 221 *et can* xv *l* 16 *p* 227 : *cf p* 199   10. **nomen** : in omnem T   **solum** : *om bi*   11. **catholicum** Ruf-Z*   *tr* semper catholicam *bi*

C K T

suscepi T   8. prbrum T   9. eps K T

Eiusdem epitome Hispana

episcopus uero in presbiterii locum recipiatur.

U Z *h*

3. episcopi *h*   in presbiteri loco *h*   presuiterii U prbrii Z   4. recipiantur U *h*

VIII (**Isidori**)

modus et tempus adscriptus est: ut in omnibus sequantur ea quae in ecclesia catholica obseruantur. et sicubi quidem omnes ipsi fuerint inuenti siue in uicis siue in urbibus clerici, ordinentur hi qui inueniuntur et sic etiam in clero persistant, unusquisque in statu suo. si uero episcopus uel praesbyter catholicae ecclesiae fuerit ad quem aliqui ex his accedunt, certum est quod episcopus quidem catholicus habeat *can* VIII

f W V Σ_2 S P X Y Z E φ Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

15. motus **F** mundus Γ*   **et tempus** : *om per homoeoteleuton* ? **F**   **adscriptus M S** (– Y) E **F** : adscriptum V φ Sp-ed Σ_2 **Q** Y   16. **ut** (*Gr* ὥστε) V **S Sp** Σ_2 **Q F** : ut et *f* et ut W   **ea** : *om* Ψ*   quae in catholica et apostolica obseruantur (obseruatur **F**) ecclesia **Q F**   18. **et sicubi quidem omnes M** V **S** Σ_2 : et sicubi qui demones φ et sic ubique idem (et sic ubicumque *urg-ed*) omnes **Sp** (– φ) sicubi igitur (*om* omnes) **Q F**   **ipsi fuerint . . . in statu suo** (*l* 22) : uel in uicis (uicinis Υ* Φ* Ψ*) uel in urbibus soli ipsi reperti fuerint ordinati hii (hi Γ Δ^2 Φ^2 **F**) qui inueniuntur in (*om* in **F**) clero in eodem permaneant (permanebunt **F**) **Q F**, *quae omnia Graecae ueritati satis respondent* εἴτε ἐν κώμαις εἴτε ἐν πόλεσιν αὐτοὶ μόνοι εὑρίσκοιντο χειροτονηθέντες οἱ εὑρισκόμενοι ἐν τῷ κλήρῳ ἔσονται ἐν τῷ αὐτῷ σχήματι   **ipsi** : *om* V   19. **in** 1° : *om* V   **siue** 2° : seu V **Sp**   20. **ordinentur . . . et** : ordinati (*om* et) φ   **ordinentur M** : + a catholicis V **S Sp** Σ_2 **hi** *f* (*cf* Γ **F**) : hii W Y (*cf* **Q**) ; *om* V **S** (– Y) **Sp** Σ_2 **inueniuntur** : + in clero φ *cum* **Q** (*habet iterum post* sic etiam *cum* **M** V **S Sp** Σ_2)   21. persistat Σ_2 22. **si uero** : siue E* si quis **F**   24. **ecclesiae** : *om* Σ_2 **ad quem** : atq; **F**   26. **quidem** : *om* **Q F**   **catholicus** : ecclesiae (*Gr* τῆς ἐκκλησίας) **Q** catholicus ecclesiae **F**   **habeat** (-ant Γ)

f Υ V S X Y Z

15. motus **F**   adscribt. V   17. cathlica Y*   22. statura Y* ?   23. prbt *f* prsb S praesbiter Y prbr Υ   24. aecclesiae Y   26. abeat S

V (Gallica)

can VII dignitatem: episcopus autem qui apud eos qui se dicunt catharos presbyteri honorem habebit, nisi forte placuerit episcopo nomine tantum episcopi eum honorare; si uero hoc eidem non placuerit, quaeret locum aut chorum episcopi aut presbyteri, ut idem in clero uideatur esse: ne in una ciuitate duo episcopi consistant.

K μ 26. se dicuntur $\mu^{*uel\,2}$ catharus K cataros μ 27. prb̄i K praesbiteri* μ habebunt K 30. quaerit K queret μ 31. **chorum episcopi** *codd: scilicet interpres noster uocem* χωρεπίσκοπος *sibi ignotam ut potuit latine uertit* 32. prb̄i K **in clero** μ: in cleri choro K

VI (Gallo-Hispana)

retenebunt dignitatem, ne in una ecclesia duo sint episcopi: ille autem qui ex Nouacianis uenit episcopus, sit tantum nomine non auctoritate episcopus; nisi forte queratur ei locus uacans in quo sit episcopus. *can* VIII

26. **ille autem**: sed et si Σ_2 **tantum** *bb*: si tamen Σ_2 *rem* 28. **sit auctoritate**: + sit Σ_2

bb Σ_2 *rem*

¶ Σ_2 *rem*

VII (**Rufini**)

can VIIII

nisi si sua uoluntate ipse eum tali nomine honorare uoluerit; uel si placuerit ut quaerat ei episcopi locum uacantem, hoc sit in ipsius potestate.

X

Et ne in una ciuitate duo sint episcopi.

C K T *bi* Ruf-D-F-P-Z

12. **si** C K Ruf-D Ruf-P : *om per homoeoteleuton* T *bi* Ruf-F Ruf-Z **ipse** : *in ras* K (*corr m p*) **eum** : cum T* 14. **episcopi** : eps K T *bi* epis Ruf-F* 16. **potestate** : potestatem K T uoluntate Ruf-F

X *Canonem om hic* T, *ita ut canon quisque usque ad can* XVIIII *minorem numerum habeat apud* T *quam apud ceteros codd: canoni* XX *praem* XVIIII Ne in una ciuitate duo sint episcopi T, *uide p* 231 *infra. canonem omittit* L, *adducunt* And-col *et F* (*fol* 193 *a* : CAÑ NICIÑ H̄R [*omisso numero*])

§ And-col *F*

1. **Et** : *om F* And-col in unam ciuitatem T *tr* sint duo *bi* duos Ruf-P*

C K T

12. uolumtate K 14. eps K T *bi* epis Ruf-F 16. poteste Ruf-Z*

Eiusdem epitome Hispana

X In una ciuitate duo episcopi non sint.

U Z *h* X 1. ciuitatē U 2. sit U

VIII (**Isidori**)

suam dignitatem, similiter et praesbyter et diaconus debent: his uero qui ab istis uenit si forte episcopus fuerit habeat praesbyterii dignitatem, nisi forte placeat episcopo catholico concedere ei etiam episcopalis nominis honorem; si uero non placuerit, inueniat ei locum ut sit in parrocia corepiscopus aut praesbyter, dum tamen omnimodo permanere uideatur in clero, et ne in una ciuitate duo sint episcopi. *can* VIII

F W V Σ_2 S P X Y Z E ϕ Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

suam Q F : habere suam **M** suam habeat **S Sp** Σ_2 suam habet V 27. **similiter** : + autem V **S Sp** Σ_2 **et** : *om* Γ prb *uel* prbi *F* 28. **et** V **S Sp** Σ_2 **Q** : aut **M F** diac̄ **M** Γ F **debent** : habeant **Sp** **his** (is W) **M** (*Gr* ὁ δὲ ὀνομαζόμενος) : hii V **S** E **Q** hi **F** Γ Δ^2 Φ^2 ϕ Sp-ed ex his Ω 29. ab istos Γ* Υ* Φ* ad istos Δ **uenit** (*uide l* 28) **M** : ueniunt V **S Sp Q F** 30. **praesbyterii M** V **Sp Q** Y **F** : praesbyteri (*Gr* τοῦ πρεσβυτέρου) **S** (– Y) Σ_2 31. **nisi** : ni Δ* ne Δ^2 **forte M Q** Y **F** Σ_2 : + et (ei V*) V **S** (– Y) Sp-ed, ut E 32. **ei** : et *F* **nominis** : *om* V 34. inuenit Δ* **ut** : ubi **F** parrochiā *F* Γ Δ* 35. **corepiscopus** : in clero episcopus **S Sp** Σ_2 **dum tamen omnimodo** : dummodo **Q F** 36. **omnimodo** *usque ad* **sint episcopi** : ut (*om* ut X* ϕ Σ_2) in (+ una ϕ) ciuitate (-atem V S) non uideantur duo (duos E) episcopi (episcopo Y* eps E* epos E^2) esse et (ut S Z) ille (illi **S**) omnimodo (-modi E -modis ϕ) in clero permanere (permare Z) uideatur (-antur **S**) V **S Sp** Σ_2

37. **et ne** *usque ad* **episcopi** : *incipit canon* VIIII *in F** X *in* F^2; *praecedentibus coniungit* F^3 ¶ Σ_2

27. dignitate X Z prb ! *F* prbt S 28. diac **M** S 30. abeat S prsbi S 34. parroch. *F* Υ parocia Z 35. praesbiter V* prbt *F* prsbt S 36. permare Z *F* Υ V S X Y Z

V (**Gallica**)

VIII Cannon octauus.

Si quis sene aliqua examinatione presbyteri constituti sunt, aut cum examinarentur peccata sua confessi sunt, post quorum confessionem moti contra canonem homines huiusmodi hominibus manus inposuerint; hos canon non admittit. nam id quod inrepraehensibile est defendit ecclesia catholica.

K μ G VIII *Canonem hunc laudat cod* G *fol* 22 *a sub titulo* Can̄ Nic̄ cap VIII
1. **quis sene** K: quis sine μ quis in G *sed cf titt p* 166 *et uide quae adnotaui p* 150
2. **presbyteri**: prbi siue diaci K **constituti** ** μ **sunt ... examinarentur**: et (*cet om*) G 4. **sunt post quorum**: et post illorum G 5. **moti**: *om* G hominis K **huiusmodi hominibus**: *om* G 7. canonū G* **id**: *om* K, *sed cf Gall-Hisp* 8. inreprehensibilem G*

VI (**Gallo-Hispana**)

VIIII De his clericis qui minus examinati ordenat*i* sunt.

Si quis sine examinatione presbiteri constituti sunt, aut cum examinarentur peccata sua confessi sunt, post quorum confessionem moti contra canonem episcopi huiusmodi hominibus manus inposuerunt; hos canoni non ammittit (nam id quod inreprehensible est defend*i*t) ecclesia catholica.

VIIII ordenate *cod* 7. **canoni** *cod, bb scilicet* '*catalogo clericorum*': *ni forte malis legere* canon *cum Gall et Gr* 8. defendet *cod*

VII (**Rufini**)

XI

Et si qui forte, indiscrete ad sacerdotium prouecti, postmodum uel ipsi aliquid de se criminosum confessi sunt uel ab aliis reuicti ; ut

C K L T *bi* *F* And-col Ruf-D-F-P-Z

XI : X T VIII L *Prima pars huiusce canonis* (*usque ad uerba* reuicti ut abiciantur) *canoni* X *coniungitur in cod* K. *canonem adducunt* *F* (*fol* 192 *b*: CAN̄ NITINENS̄ [*tantum*]) *et* And- col

1. **qui** : quis L T quid *F* And-col 2. **prouecti**: profecte K^{*uel2} profecto K^{2uel*} profecti L T *F* 3. **se** : *om* C crimi-nosi Ruf-F* 4. professi K L T sint *F* re*uicti Ruf-P **ut** : *om* K L *F*

C K T XI 2. profect. K L T 4. reuecti Ruf-Z*

Eiusdem epitome Hispana

XI Si post ordinationem sacerdotii detectus fuerit, deponatur : simili modo et de lapsis.

U Z *h* XI 1. **Si** : + quis *h* *sed conferas cann* XIII XIIII post ordinatione Z **sacerdotii** : *om h*

VIII (**Isidori**)

VIIII

Si quis sine examinatione prouecti praesbyteri et examinati confessi sunt peccata sua, et, cum confessi sunt, contra regulam uenientes homines manus eis temere inposuerunt; hos ecclesiasticus ordo non recipit. in omnibus enim quod inrepraehensibile est catholica defendit ecclesia.

F W V S P X Y Z E ϕ Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

VIIII **S Sp** : X **M** (F^{*et3}) F XI F^2 XII *f* XV **Q** ; *praecedenti coniungit* V *Tit praem* De presbiteris sine examinatione constitutis **Sp** 1. **quis sine** *F* Y^3 Y* E **F** (*cf can* xi *ll* 8 15, xv *l* 1 ; *uide p* 150) : qui sine W **S** (– Y*) ϕ Sp-ed Γ^2 Φ *in ras* Ψ Ω qui in Σ quis in V Γ* Δ Υ* **prouecti** : profecti Y* promoti **Sp** 2. **praesbyteri** (*tantum*) V **S Q** (prebiterii Δ) **F** : sunt praesbyteri **M** presbiteri sunt **Sp** **praesbyteri** : + aut episcopi **S** **et M F** : postea V **S** et postea **Sp** Σ Ω et post **Q** (– Δ Σ Ω) et postquam Δ *tr* sunt confessi ϕ 3. **sunt** : fuerint (*cf quae sequuntur*) **Q** (– Δ) 4. **sunt M** : fuissent V **S Sp** fuerint **Q F** 5. manum **F** eius Σ inposuerint Σ Ψ* Ω F^2 *f* 6. **hos** : hoc **S** (– Y) Φ* *et fortasse* V* ; + et ϕ 7. **recipit** : recipiat S Z recepit E Γ* Υ* **in** : *om* P* 8. repraehensibile *tol* 2-*ed* Δ^2 Ψ **catholica** : *om* **Sp**

F Υ V S X Y Z

VIIII 1. profecti Y 2. prbi *F* S praebyteri V presbyteri X praesbyteris ? Y* exami*nati *in ras* Υ 6. aecclesiasticus Y ecclesiasticho Z ecclesiasticos *f* 7. recepit E Γ* Υ* 8. inreprehensibile V inrepraehensibili X 9. ecclea S aecclesia Y Υ*

V (**Gallica**)

VIIII Cannon nonus.

Si quis constituti sunt de his qui lapsi sunt per ignorantiam et dissimulationem horum qui eos constituerunt, hoc non praeiudicat canoni ecclesiastico; nam idem cogniti deponantur.

X Cannon decimus.

De his qui praeuaricauerunt sine aliqua necessitate sine bonorum ademptione sine periculo aut huius-

K μ G VIIII *Etiam hunc canonem laudat* G *fol* 22 *a sub titulo* Cañ Nic̄ cap VIIII
1. **quis** G, *uide titulos supra p* 166 : qui K μ **sunt** : + prbi G 2. **et** *usque ad* idem (*l* 5) : postea (*cet om*) G 3. **horum** : eorum μ constituebant μ 6. **depo-**
¶ G **nantur** K G (*cf Gall-Hisp*) : deponuntur μ
X 2. **sine** μ : sene K 3. **huius-**

VI (**Gallo-Hispana**)

X De lapsis.

Si quis ex lapsis aut per ignorantiam aut per dissimulacionem episcoporum ordenati sunt clerici, hoc non preiudicat canoni ecclesiastico; nam idem cogniti deponantur.

XI De his qui in persequutione leuitate magis quam necessitate preuaricati sunt.

De his qui sine tormentum uel bonorum ademptionem uel aliis

bb

VII (Rufini)

can XI abiciantur. sed et si qui ex his qui lapsi sunt et per ignorantiam forte ordinati, recogniti ut abiciantur.

VIII (Isidori)

X

Quicumque ex his qui lapsi sunt et ordinati sunt per ignorantiam uel contemptu eorum qui eos ordinauerunt, hoc non praeiudicat regulae ecclesiasticae; cum enim conpertum fuerit, deponantur.

XI

De his qui praeuaricati sunt sine ulla necessitate sine ablatione patrimonii uel aliquod huiuscemodi

---

¶ C L *F* Ruf-D

¶ And-col

5. **sed et si** *usque ad* **ut abiciantur**: *om* C Ruf-D (*per homoeoteleuton ut uid*) L (*quia* praesenti tempore necessaria minime uidebantur, *cf p* 201 *supra*) *et F* **sed et si qui ex his**: *omissis uerbis* sed et *incipit can* XI *in cod* K **qui**: quid Ruf-Z* ? quia Ruf-Z^2 ? 7. **recogni** ** *bi* recognita Ruf-F Ruf-Z

F W V S P X Y Z E φ Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

X **S Sp**: VI *ut uid* V XI **M** (*F*$^{* et 3}$) F XII F^2 XIII *f* XVI **Q** *Tit praem* De lapsis clericis ordinatis **Sp**
1. ex hiis Y **qui**: *om* Σ **F** 2. *tr* per ignorantiam ordinati sunt V **S Sp Q F** **sunt**: *om* W 3. **contemptu**: contemptum V **Q** φ; + aut desimulatione ordinantium (= *Caec p* 126) Y 4. **hoc**: + enim **S** 5. **regulae** (regula P) **ecclesiasticae M S** φ Sp-ed: ecclesiasticae regulae V **Q** regula ecclesiastica E ecclesiastica regula **F** 6. repertum Ψ **deponantur** *F* W^2 E φ *toll-urg-ed* Γ^2 Σ Υ^2 Φ^2 Ω **F**: deponatur V W* **Q** deponentur **S** Sp-ed (*cum alv aem esc ger ut uid*); *Gr* καθαιροῦνται

XI **S Sp**: VII *ut uid* V XII **M** (*F*$^{* et 3}$) F XIII F^2 XIIII *f* XVII **Q** *Tit praem* De his qui sponte lapsi sunt qualiter debeant penitere **Sp**
1. **De his** *usque ad* **persecutione Licini**: *om* **S** (*habet in titt*) **Sp** (– φ) **qui**: + a fide domini V (*et* **S**-*titt*) 2. oblatione Γ* 3. **uel aliquod huiuscemodi periculum M**: uel aliquod periculum non pertulerunt V **S**-*titt* uel sine periculo aut aliqua (aliqua* Υ*) tali (tale **F**) re (*cf Caec*: *Gr* ἢ χωρὶς

F Υ V S X Y Z

X 3. contemtu *F* contempto X 5. aecclesiasticae Y 6. cumpertum S Γ compertum X*

V (Gallica)

can X cemodi aliqua *re*, *quae* facta sunt in nouissimo *tempore* tyrannidis Licini; placuit synodo, etiamsi non merentur humanitate*m*, tamen benign*e* circa eos existere. quicumque igitur ex animo paenitentiam gerunt triennium inter cathecuminos facient; fideles septem annis subiacebunt, biennio uero sine oblatione communicabunt in orationibus plebi.

VI (Gallo-Hispana)

que facta sunt nouissimo tempore Licini tyrannidis; placuit synodo, etiamsi non merentur ueniam, tamen benignitatem erga eos ostendendam ecclesiae. igitur qui ex caticuminis lapsi ex animo penitentiam gerunt, triennio nec inter caticuminos orent: qui ex baptizatis, septem annis inter caticuminos orent et duos inter baptizatos et postea moderacione et clementia Christi fidelibus in oblacione et eucharistia communicent. *can* XI

K μ **cemodi** *coniecit* (*ut uid*) *Maassen*: huius commodi *codd* 4. **aliqua re quae** *conieci* (*cf* aliqua re tali *Caec p* 128 *supra*, *et* que *Gall-Hisp*): aliqua *codd* 5. **in nouissimo tempore tyrannidis Licini** *conieci e Gall-Hisp*: in nouissimo tyranne disciplini K in nouissimo tyrannidis Licini μ *fortasse recte*; in nouissima tyrannide Licini *coniecit Maassen* 7. **humanitatem** *scripsi et cum praecedentibus coniunxi* (*idem coniecerat Maassen*, *sed cum sequentibus coniunxerat*): humanitate *codd* **benigne** *scripsi* (*malis forte* benignae, *scilicet* synodo): benigna *codd*, benignam *Maassen* 9. **gerunt**: egerunt μ 10. **inter . . . subiacebunt**: *ita* μ *et ut uidetur* (*sub rasura*) K 11. **fideles**: *cum sequentibus potius quam* (*ut Maassen*) *cum praecedentibus coniungendum est*, *si qui titulum* (*p* 166 *supra*) *compegit canones ipse interpretatus erat uel saltem interpretis mentem recte intellexerat*, *habes enim in titulo duas classes* cathecumini *et* baptizati: *uide quae disputaui ad p* 212 *col b l* 7 12. communica*b*unt *in ras* μ

XI 5. **merentur** *cod* cum Gall*: mereantur *cod*[2] *bb* 7. **qui ex caticuminis lapsi** *et* **nec inter caticuminos orent**: *de catechumenis mentio fit neque apud Gr* (*sed haud dubium est quin noster nullam textus graeci rationem habuerit*) *neque apud Gall in textu: cum tamen apud Gall-titt* (*p* 166 *supra*) *inuenerit scriptum* cathecumini . . . nec inter eos orent, *haud dubium est quin titulum illum exscripserit*, *ut moris erat ei*, *in locum obscuriorum lucida quaedam ac perspicua substituens*, *ita ut discreuerit catechumenos lapsos*, *quibus ne inter catechumenos quidem orare permittendum sit* (*cf can* xiii *infra p* 220), *a fidelibus seu baptizatis lapsis qui inter catechumenos orent* 12. baptizatus *fortasse cod* 13. clementiam *cod*

VII (**Rufini**)

XII

Vt si qui absque tormentis in persecutionibus lapsi sunt et ex corde agunt paenitentiam, quinque annos inter cathecuminos faciant et duobus annis post hoc fidelibus tantum in oratione iungantur et ita postmodum suscipiantur.

C K T *bi* Ruf-D-F-P-Z

XII : XI T *Canones* XII XIII *omittit* L: *uide quae adnotaui supra ad can* VIII *p* 201 1. **Vt** : Et T **si qui** : sic eps *bi* 2. **lapsi sunt** : subsistunt Ruf-D **sunt** : + et per ignorantiam (*uide can* xi *l* 6) Ruf-P* **et** : *om* Ruf-Z* 3. agant T* paenitentia T 6. **tantum** : *om* Ruf-Z*

C K T XII 2. persequutionibus T 4. annus K cathicuminos T cathicuminus K cathecuminus Ruf-Z 5. fidebus *ut uid* C fidilibus K

Eiusdem epitome Hispana

XII Lapsi sine tormentis vii annos penitentiam agant.

U Z *h* XII 1. Lapsos Z sine tormenta U *tr* penitentiam agant vii anñ *h* 2. **penitentiam agant** : penit̄? (*tantum*) U poenitentiam agant Z

VIII (**Isidori**)

periculum, sicut factum est in nouissima persecutione Licini; placuit sancto concilio, licet indigni sint misericordia, tamen aliquid circa eos humanitatis ostendi. si quis ergo ex animo paenitent, tribus annis inter auditores constituantur si fideles sunt et septem annis inter paenitentes, duobus uero annis extra communionem in oratione sola participes fiant populo. *can* XI

Ϝ W V S P X Y Z E *ϕ* Γ Δ Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

κινδύνου ἤ τινος τοιούτου) **Q** *ϕ* **F** 4. **sicut factum est** : quae est **Q** *ϕ* quae facta est **F** noua V **S**-*titt* nouissimo Γ 5. **persecutione M S**-*titt* **Sp** : tyrannide **Q** *ϕ* **F** persecutione tyranni V 6. **sancto concilio** : sanctae (sancto E) synodo **Sp** sunt E Δ 7. misericordiam Z misericordiam dei V **aliquid** : aliquod ? Υ*; *om* **F** 8. ostendit V* ? **quis** *Ϝ* Φ* E **F** (*uide p* 150) : qui W V **S** *ϕ* Sp-ed **Q** (− Φ*) 9. **paenitent** : poenitens Y* petent Γ penitentia *f* 10. **annis** : *inde ab hac uoce deficit* Ψ (*perdito uno folio*) *usque ad can* xvi *l* 13, *p* 229 ¶ Ψ **annis** : + his *Ϝ* **inter auditores . . . septem annis** : *haec uerba post* inter paenitentes (*l* 22 *infra*) *transponit* *Ϝ* **auditores** (*Ϝ*) W **Q F** : audientes (autientes Z*) **S Sp** paenitentes V **constituantur** (*Ϝ*) W **Q F** : habeantur (abeantur S aueantur Z) V **S Sp** 11. **si** : + tamen V **S Sp** **sunt** : sint W **Q** (− Σ) **et** : ei (*Ϝ*) **annis** : + aliis V **S** (− S) **Sp** 12. **paenitentes** : + sint (sunt X*) V **S Sp** **uero** : item **S** Sp-ed autem E *ϕ* uero item V 13. **extra** : ex E 14. **participes fiant** : participent V **S Sp** populi Y*

XI 3. aliquot *Ϝ* 5. licinii *Ϝ* W Γ Υ lycini V 6. lice Z indigne X Z 7. aliquit *Ϝ* 9. penit. V S Z poenit. Y 11. fidelis S 12. penitentes S Y Z anñ F 13. commonionem Y *Ϝ* Υ V S X Y Z

V (Gallica)

can X hi uero quos gratia uocauit, quique primo impeto ostentationis gratia balteos deposuerunt ac postmodum ad propriam uoluntatem redierunt, e quibus aliquantos et pecunias obtulisse et beneficiis perfecisse ut dinuo militarent, decem annis subiaceant praeter triennium quod inter cathecuminos fecerint. super his autem omnibus sit propositum examinari uoluntatem et speciem paenitentiae.

K μ 14. **hi uero** : *incipit hic secundum textum Graecum can* XII 15. **ostentationis** : + primo (*iterum*) μ 17. **ad propriam uoluntatem** *codd* : *fortasse legendum* ad proprium uomitum *cum Gr* ἐπὶ τὸν οἰκεῖον ἔμετον ex μ 18. aliquantus K **pecunias** μ, *cf Gall-Hisp* : pecunia K 22. **super** μ (*Gr* ἐφ' ἅπασι) : *om* K 23. **sit** : se K praepositum μ

VI (Gallo-Hispana)

hii uero qui gracia Dei inuitati ad confessionem deposuerunt causa fidei balteos militares, postea miliciam ambientes et pecunias obtullerunt et beneficiis peregerunt ut dinuo militarent, tribus annis iubentur a synodo inter caticuminos orare et decem inter fideles absque communione oblation*i*s, post hec recipi ad eucharistiam. esse tamen et in potestatem episcopi breuiare eis tempus luctus, si non personam eorum sed adtentam penitentiam *can* XI

15. **hii uero** : *incipit hinc can* XII *Gr*, *cf quae adnotaui p* 215 *col b* 16. causam *cod* 23. **oblationis** : oblationes *cod* *bb*

VII (Rufini)

XIII

Qui uero propter confessionem militiam abiecerant et rursum ad hanc ambierunt, hos tredecim annis paenitentiam gerere et postea suscipi, si tamen ex corde paenitentiam gerant. esse tamen et in potestate episcopi moderandi facultatem, si eorum fructuosam et adtentam paenitentiam uiderit.

C K T *bi* Ruf-D-F-P-Z XIII : XII T *Canonem omittit* L 2. **abiecerant** *bi* Ruf-D Ruf-F Ruf-P Ruf-Z[2] : abiecerent C abiecerunt K T abiecerat Ruf-Z* sursum K **ad** : *delet* Ruf-P[2] 3. **ambierunt** : abierunt *bi* **hos** : *om* C annus K 4. **gerere** : agire K agere T 5. tamen ∗ ex Ruf-F **ex** : et T 6. gerunt K gerat Ruf-D Ruf-Z* **et** : *om* C T* *bi* 7. potestatē Ruf-D 8. **et** : *om* Ruf-F* (*corr m p*) 9. uident Ruf-Z

C K T XIII 2. sursum K 3. xiii Ruf-Z 4. suscepi K

Eiusdem epitome Hispana

XIII Post militiam si conuersus fuerit et iterum militauerit, xiii annos penitentiam agat.

U Z *h* XIII 1. **militiam si conuersus fuerit** : *deficiunt haec uerba post* mi *ob mutilatam paginam* (*uide can* iii *p* 187 : *haec enim illis uerso folio respondent*) *in cod* U 2. **et iterum** : *bis* Z annī *h* 3. **penitentiam agat** U : peñ agat *h* peniteat Z

VIII (Isidori)

Si quis uero uocati per Dei gratiam primo quidem ostenderunt fidem suam deposito militiae cingulo, post haec autem ad proprium uomitum reuersi sunt, ita ut et pecunias darent et ambirent redire rursus ad militiam; isti decem annis sint inter paenitentes post primum triennium quo fuerint inter auditores. in omnibus uero illud praecipuae obseruetur, ut animus ac propositum eorum et fructus paeni- *can* XI [XII] Prou xxvi 11

ϝ W V S X Y Z P E ϕ Γ Δ Σ Υ Φ Ω F *f* 15. *Quae sequuntur praecedentibus coniungunt* (*cum interpretationibus Prisc, uide p* 129, *Gall et Gall-Hisp*) ϝ V **Sp F** : *e contra nouum faciunt canonem* (*cum Gr et Caec Att Ruf Dion*) XII **S** XIII W XVIII **Q** **Si quis** ϝ P Z F (*cf l* 8 *supra*) : si qui W V S (– Z) Sp **Q** *f* *tr* per dei gratiam uocati (*sed Gr* προσκληθέντες μὲν ὑπὸ τῆς χάριτος) V **S** Sp (*sed uide sqq*) **F** **Dei** : fidei Sp-ed (*cum alv tantum*) 16. **primo** : primum **F** 18. **post haec** : p; P 19. **reuersi** : regressi V **ita** **M Q F** Y : *om* V S (– Y) Sp **et** (*Gr* καί) **M** (*cum* Y[3]) V S (– Y) **Sp** : *om* **Q F** Y ϕ 20. **et ambirent redire** : redierint ϝ *tr* rursus redire W **Q F** 21. rursum **S Sp** **isti** : *om* V **annis sint inter** : annis inter V anni sunt inter (*fortasse ex* anni s̄) E 22. **paenitentes** : + inter auditores constituantur si fideles sunt ei (*sic*) septem annis (*cf p* 213 *l* 10 *supra*) ϝ **primum** : primum inter Y ; *om* **Q** (– Y[3]) 23. **quo** : quod E **F** fuerunt X* **auditores** : audientes (-tis X) V **S Sp** *cf p* 213 *l* 10 *supra* 24. **in** : ab V S (– Y) **Sp** 25. **ac propositum** : *om* V S (– Y) **Sp** 26. **et** (*Gr* καί) V S (– Y) **Sp** : uel **M Q** Y **F** **fructus M** (*cum* Y[3]) V **S Sp** : species (*e Gr* τὸ εἶδος *ut uidetur*) **Q** fructus species **F**

ϝ Υ V S X Y Z 17. depositio X* miliae V 20. paecunias ϝ 21. ad militia S iste *f* decim Y 22. penitentes S Z poenitentes Y 23. trienium Y 24. illut S Y praecipue Y Z Υ 26. p̄positum F penitentiae Y

V (Gallica)

can x quicumque enim timore et lacrimis et perseuerantia et benefaciendo correctionem op*ere* et non simulatione ostendunt, hos conpleto tempore statuto conpetenter orationibus communicare oportit, ita ut liceat episcopo humanius aliquid de isdem cogitare. quicumque uero indifferenter tulerunt et speciem ingrediendi ecclesiam sufficere sibi ad correctionem arbitrati sunt, omnimodo tempus conpleant.

VI (Gallo-Hispana)

per timorem Dei et lacrimarum perseuerantiam ac misericordiarum inpendia uiderit, nec simulacione hec sed ueritate agere. qui uero passim regressi ad ecclesiam sufficere sibi ad correctionem p*u*tant hoc ipsum quod ingrediuntur ecclesiam, non communicent nisi impleuerint statut*a* penitentiae. *can* xi

---

K *μ* 26. **et 1°** : *om* K 27. **correctionem opere et non** *scripsi cum Gr* τὴν ἐπιστροφὴν ἔργῳ καὶ οὐ : correctione ut oportit non K correctionem et bono operum oportet non *μ* 29. **conpetenter orationibus** : conpetit rationibus K 30. **ita ut** : aut K (*cf can* v *l* 29, *p* 196) 31. **episcopo humanius** : episcopalium manibus K hisdem *μ* 32. **uero** : *om* K, *sed cf Gall-Hisp* indifferentes K 33. tolerunt K ingredendi *μ* 34. **ad correctionem** : *om* K, *sed cf Gall-Hisp* 36. **conpleant** : conpleat K (*cf Caec codd F* W *p* 130)

30. **uiderit** *scripsi cum Ruf* : uiderint *cod* *bb* 33. **putant** *scripsi* : potant *cod* 35. **statuta penitentiae** *conieci* : statute penitentiae *cod* statute penitentiae tempus *coniecit Maassen* ; *fortasse legendum* statutum penitentiae tempus *ut in can* xii *l* 6 (*p* 218)

VIII (**Isidori**)

tentiae requirantur. quicumque enim cum omni timore et lacrimis perseuerantibus et operibus bonis conuersionem suam non uerbis solis sed opere et ueritate demonstrant, cum tempus statutum etiam ab his fuerit inpletum et orationibus coeperint communicare, licebit episcopo etiam humanius circa eos aliquid cogitare. si qui uero indifferenter habuerunt lapsum suum et sufficere sibi aestimarunt hoc ipsud quod introire ecclesiam uidebantur, isti omnimodo tempora statuta conplere debent.

can XI [XII]

27. **requirantur M** F : requiratur **Q** *f* obseruentur V obseruetur **S Sp**; *Gr* ἐξετάζειν 28. **cum** : in φ Σ (*sc* tempore) **timore** : tempore **Q** **lacrimis perseuerantibus et operibus bonis** V **S Sp Q** : lacrimis perseuerant et operibus bonis et **M** lacrimis perseuerant et operibus bonis **F**; *Gr* δάκρυσι καὶ ὑπομονῇ καὶ ἀγαθοεργίαις τὴν κ.τ.λ. 30. **conuersionem suam** (*Gr* τὴν ἐπιστροφήν) **M Q** (– Δ)V : conuersationem suam **S Sp** Δ conuersatione sua **F** **uerbis solis**: solo (solum Γ Σ Ω **F**) habitu (*Gr* οὐ σχήματι) **Q F** 31. demonstrat **Q** (– Σ $Υ^2$ $Φ^2$ Ω) 32. **cum tempus . . . inpletum et** : hi (hii Δ Φ*) tempora statuta conplentes (*Gr* οὗτοι πληρώσαντες κ.τ.λ.) **Q F** 33. fuerint S **orationibus coeperint communicare** *scripsi* : in orationes (oratione ϝ oratiotiones W) coeperint communicare **M** orationibus iam coeperint communicare V **S Sp** merito orationibus communicabunt (=*Att* : *Gr* εἰκότως τῶν εὐχῶν κοινωνήσουσι) **Q** merito orationibus communiculo iunguntur **F** 34. **licebit** *usque ad* **cogitare** : *om per homoeoteleuton* V **licebit** : licet E φ licebat *f**; + autem **Q F** 35. **circa eos aliquid S Sp Q F** : *tr* aliquid circa eos (*Gr* τι περὶ αὐτῶν) **M** 36. **si** : *om* **Sp** **qui** : quis F ; *om* S* **indifferenter** W **S Q** : indiffidenter ϝ V indifferentem **Sp** inde frequenter **F** 37. **habuerunt** (*Gr* ἤνεγκαν) ϝ **Q F** : habuerint W V **S Sp** **lapsum** : *in ras* S **suum** : *om per homoeoteleuton* ? V φ 38. **aestimarunt** (+ ut W* ?) **hoc ipsud quod introire ecclesiam uidebantur M** : aestimarunt hoc ipsum quod introire in ecclesia (-iam Σ Ω) uidebantur **Q** aestimari hoc ipsum quod introire in ecclesia uidebantur **F** quod ecclesiam introierint (-unt PX*) arbitrentur V **S** quod ecclesiam introierint arbitrantur **Sp** 39. **uidebantur** : + ad conuersionem (*cf Att* : *Gr* πρὸς τὴν ἐπιστροφήν) W **Q F** 40. **isti omnimodo** : *incipit hinc codex* O (*Einsiedlensis* 191) *sylloges Paschasii Quesnel* omnino **F** **tempora statuta conplere debent Q** : debent tempora statuta conplere **M** tempora statuta conplebunt V **S Sp** tempora instituta conplere debebunt **F**

ϝ W V S P X Y Z E φ **Γ Δ Σ Υ Φ Ω** F *f*

§ O

30. ueruis V 33. impletum V 34. ceperint Y 36. aliquit ϝ indifferentur S* indeferenter X 37. abuer. S labsum ϝ Z 38. extimarunt ϝ 39. aecclesiam Y uedebantur Υ* 40. sti Z 41. compl. ϝ V

ϝ Υ V S X Y Z

V (**Gallica**)

XI Cannon undecimus.

De his qui de uita excedunt uetus canonica lex obseruetur etiam nunc, ut si qui excedit nouissimo et necessario uiatico minimae priuetur. sin uero in disperationem positus [et] oblatione percepta iterum in uiuos uersabitur, orationi tantummodo particeps sit. in toto autem de his

K μ XI 2. **canonica**: canonum K **obseruetur** μ: obseruanda est K, *sed cf Gall-Hisp* 3. excedunt K 4. **uiatico minimae**: uiaticum animae μ **sin**: si μ 5. in desperatione μ **et**: *om* K 6. **in** K (*Gr* ἐν τοῖς ζῶσιν): inter μ 7. **uersabitur** (*Gr* ἐξετασθῇ): uocabitur K

VI (**Gallo-Hispana**)

XII De morituris lapsis.

De his qui uita excedunt uetus lex obseruetur etiam nunc, ut morituro et desiderante eucharistia non negetur; ea tamen condicione, ut si superuixerit non communicet, nisi statutum penitentiae tempus impleuerit, uel si episcopus probabili causa concesserit.

XII *Hunc canonem adducit sylloge Andegauensis* ('*Sammlung der Hs. von Angers*,' *Maassen p* 821: *codicem Coloniensem tantum uidi*) *cap* LXIII de morituris lapsis In concilio Niceno capitula XII — *bb* And-col

1. abscedunt And-col 2. **nunc** And-col: nonne *bb* 3. **desiderante**: iterante And-col 4. negatur And-col 7. probabile And-col — ¶ And-col

VII (**Rufini**)

XIIII

De his uero qui uitam excedunt paenitentibus, decernunt uacuum nullum debere dimitti: si qui sane accepta communione superuixerit, debere eum tempora statuta conplere, uel certe prout moderari episcopus uoluerit.

CKLT*bi* Ruf-D-F-P-Z XIIII: XIII T VIIII L 1. **uitam** K L Ruf-D Ruf-P* Ruf-Z (qui uitam *bis* Ruf-Z*): uita *bi* Ruf-F Ruf-P² ita T de uita C exciderunt Ruf-D 3. **debere**: *om* K L **si qui . . . superuixerit**: si uero conualuerit (*tantum*) K L **qui**: quis T *bi* Ruf-F² 6. moderati epī Ruf-Z

CKT XIIII 7. epis L epi Ruf-Z

Eiusdem epitome Hispana

XIIII Si in necessitatem acceperit communionem et superuixerit, teneat penitentiam.

UZ*h* XIIII 1. in necessitate *h* 2. communione? U et: *om* Z tenea? U 3. **penitentiam**: penī U paenitentiam Z

VIII (**Isidori**)

XII [XIII]

De his uero qui recedunt ex corpore antiquae legis regula obseruabitur etiam nunc, ita ut si quis recedit ex corpore necessario uitae suae uiatico non defraudetur. quod si disperatus aliquis accepta communione superuixerit, sit inter illos qui oratione sola communicant. de

---

ϝWV SPXYZEϕ ΓΔΟΣϒΦΩ F*f* XII Sp: XIII S ϝ* F: VIII *ut uid* V XIIII ϝ² W XV *f* XVIIII **Q** *Tit praem* De excommunicatis a saeculo exeuntibus **Sp** 1. **ex**: de W 2. antiqua O 3. **etiam**: *praem* qui (*uide infra*) Σ **nunc**: non **Q** **si quis recedit** (*Gr* εἴ τις ἐξοδεύοι) **M**: si forte recedit (-ant ϕ) **S Sp** si forte excedit V recedunt **Q** (– O ϒ² Ω: *addit* qui *supra* Σ) recedentes O ϒ² qui recedunt **F**; *om* Ω. *codicum* **Q** (**F**?) *archetypum communem* recedunt *habuisse ueri simile est, quod quisque pro suo arbitrio emendare conatus est* 4. **necessario uitae suae uiatico M** S Sp: necessario uiae suae uiatico V ultimo et necessario uiae suae uiatico **Q** ultimum necessario uitae suae uiaticum **F**, *Gr* τοῦ τελευταίου καὶ ἀναγκαιοτάτου ἐφοδίου: *uoci* τελευταίου *respondet ut uid* uitae suae, *quod* **Q** *ignorans* ultimo et *de graeco addidit* 5. **defraudetur M** V **Sp**: fraudetur **S** defraudentur **Q** ϕ fraudentur **F** 6. **aliquis**: aliqui E aliquid Y; *om* V **accepta**: recepta V **S Sp** excepta Γ 7. superuixerint E **sit**: sint P Z si Δ*; *om* ϝ (*tr* inter illos sit W, *unde conicio omisisse* **M***) **illos**: eos V **S Sp** 8. **qui**: *om* O* *tr* sola oratione (ratione V) V **S Sp** **oratione**: *praem* in **Q** (inter? ϒ*) **F** **communicant**: + donec tempus statutum conpleatur W **Q**, donec tempus statutum a sancta (sc̄o F) sinodo compleatur **F**, *cf Caec p* 132 *tr* de his omnibus tamen Sp-ed

---

ϝϒVSXYZ XII 1. recidunt S 2. antique X Y (antiq; ϝ) obseruauitur Z* obserbabitur Z² 4. recidit S Y* **ex**: e O ϒ² 6. desperatus X ϒ desperatur Γ* 8. comminicant ϒ

V (**Gallica**)

qui excedunt et petunt Gratiam, episcopus cum sollicita probatione inpertiat oblationem.

XII Cannon duodecimus.

De chatecuminis lapsis placuit sanctae et magnae synodo ut per triennium tantum audientes postea orent cum chatecuminis.

VI (**Gallo-Hispana**)

XIII De caticuminis lapsis.

Caticumini lapsi si se reddere ecclesie uoluerint, tribus annis lectionum et uerbi audientiae intersint caticuminis, non oracioni: postea iungantur et oracioni.

K μ 9. **excedunt**: ascendunt K **et**: *om* K **gratiam**: *Gr* εὐχαριστία = gratia *Gall Att Prisc*, communio *Caec* (*can* xiii *l* 14, *p* 132 *supra*) *Ing Isid*, communionis gratia *Dion*. *simili modo can* xvi *ll* 4 10 (*pp* 230 232 *infra*) εὐχαριστία = gratia *Gall* (*et Att* 1/2, *p* 138 *supra*), eucharistia *Caec* (*can* xviii *ll* 3, 10) *Ruf Gall-Hisp* (*et Att* 1/2 *Ing Prisc* 1/2), corpus Christi *Ing Prisc* 1/2, sacramenta *Isid*, communionis gratia . . sacrae oblationes (sacra oblata *Dion* II) *Dion*. *e Gall* (*ut conicio*) *uocem* gratiam *mutuatus est Att*, *ex Att Prisc et Dion*: *neque quisquam est* (*quod sciam*) *qui* gratia *absolute pro* εὐχαριστία *usus sit*, *si unum excipias Cyprianum* (*ut me monuit E. W. Watson*, *philologus et theologus optime de S. Cypriano meritus*) laps 26 (256. 14) 'quando gratia salutaris in cinerem sancto fugiente mutetur.' *de uoce* gratiarum actio (*Iren Tert*) *uide Koffmane* Gesch. des Kirchenlateins, *p* 21 10. **episcopus cum**: epm K

XII 1. **lapsis**: *om* K

XIII. 1. lapsis si se *cod* 3. **uerbi audientiae**: *uide Addenda p* 151 (*ad p* 129) *bb*

VII (**Rufini**)

XV

De cathecuminis qui prolapsi sunt, statuerunt tribus annis eos a cathecuminorum oratione separatos postea recipi debere.

CKLT*bi* Ruf-D-F-P-Z — XV : XIIII T X L 2. **annis eos** *bi* Ruf-D Ruf-F Ruf-P Ruf-Z: eos annis K L T annis (*om* eos) C 3. caticuminoratione *ut uid* T* 4. **recipi**: recipere T

CKT — XV 1. cathicuminis K caticuminis T 2. stuerunt Ruf-F* 3. cathicuminorum K caticuminorum T separator *ut uid* Ruf-P separatus K L Ruf-D 4. debire K

Eiusdem epitome Hispana

XV Chathicumini si lapsi fuerint, tres annos penitentiam agant.

UZ*h* — XV 1. Chathicumini U Cathecumeni Z Catecuminis *h* **si lapsi**: *bis* Z fuerent U iii Z *h* 2. ann̄ *h* penitentia U

VIII (**Isidori**)

omnibus tamen his qui ex corpore recedunt, in tradenda eis communione cura et probatio sit episcopi.

XIII [XIIII]

De catecuminis uero placuit sancto concilio ut tribus annis inter audientes sint tantummodo, posthaec uero orent cum catecuminis.

*F*WV SPXYZE*ϕ* ΓΔOΣΥΦΩ F*f* — 9. **tamen**: tm̄(? tantum) W **his**: hiis Y; *om* Γ **ex corpore**: corpore E ex nudo corporis **Q** (O* Υ* Φ) ex nudo sui * * corporis Γ* ex nodo corporis O^{2} Υ^{2} Ω ex nido corporis Γ^{2} Δ nudo corpore Σ; *Gr* ἐξοδεύοντος 10. rece*dunt in ras* (recedit? Υ*) Υ **recedunt**: + et eucharistiam postulant W **Q F**; *Gr* αἰτοῦντος τοῦ μετασχεῖν εὐχαριστίας *quae tamen alias reddit* in tradenda eis communione *interpres noster* in tradendae (-de *f*) his communionem **F** 11. **et**: ex Υ* Φ*; *om* E **et probatio sit episcopi**: *addit characteribus minutioribus sed ut uid m p* (eps *pro* episcopi) V episcopo Υ* Φ *ϕ*

XIII **Sp**: XIIII *F*^{*et3} F: XV *F*^{2} W XVI *f* XX **Q** *Vt apud Ing ita apud* V **S** (*de* **Sp** *uide canonem sequentem*) *inseritur hoc loco can* XVII [XVIII] *de priuilegiis presbyterorum, unde fit ut canon hicce de catechumenis numero* X *ut uid in* V XV *in* **S** *designetur.* *Tit praem* De caticuminis lapsis **Sp**

1. **De catecuminis uero M Q** (– Γ^{2}) **F**: de cat. labsis V **S**-*titt* de cat. lapsis uero Γ^{2} (*cum* Paris. lat. 3842 A); *om* **S**-*txt* **Sp**-*txt* (*sed uide infra*): *Gr* περὶ τῶν κατηχουμένων καὶ παραπεσόντων **sancto M Q F**: hoc sancto et magno V **S** E *ϕ* huic sancto et magno Sp-ed 2. **concilio**: + de caticuminis qui lapsi sunt **Sp** **ut**: *om* W* *tr* sint inter aud. O **audientes sint** *F* **F**: auditores (-is O) sint W **Q** (*cf can* xi *ll* 10 23) audientes uerbum sint V **Sp** audientes sint uerbum **S** (– Y) audientes sint (sunt Υ*) scripturas et uerbum (*et addit* audiant *post* tantummodo) Y 3. **posthaec**: haec **Q** (– Γ^{2} Σ Υ^{2} Φ^{2}) hinc Σ 4. **orent cum catecuminis**: *om* O

Notulas orthographicas in col a inuenies

VIII (Isidori)

*F*ΥVSXYZ — 9. corporecedunt X 11. cussa *ϕ* eps V (*cf not ad can* viiii [*Rufini*] *l* 9 *p* 205)

XIII 1. cathecuminis *F* Υ scōcilio Υ* Φ 2. audientis X 4. cathecuminis *F* Υ S Y

V (**Gallica**)

XIII Cannon tertius decimus.

Propter magnam turbationem et siditiones quae fiunt placuit paenitus tolli eam consuetudinem quae est contra canonem, scilicit ut si qui in parte alicuius fuerit inuentus, siue episcopus siue presbyter, non de ciuitate ad ciuitatem transeat. si qui uero contra sancte et magne synodi statuta huiusmodi aliquid chonatus fuerit aut obtulerit se tali negotio, irritum fiet omnimodo hoc

K μ XIII 2. siditionis K 6. prb̄r K de ciuitatem μ* 8. **qui** : quis μ **contra** K : preter μ (*Gr* μετά) sc̄e et magni synodo K 9. **statuta** K : statutum μ 10. **se tali** *coniec Maassen* : et alii K sit alii μ

VI (**Gallo-Hispana**)

XIIII De ambit*o*ribus.

Propter turbaciones et sediciones que fiunt placuit magne synodo tolli hanc licentiam, scilicet ne quis clerecus, siue episcopus siue presbiter siue diaconus, ambiat transire de ciuitate in ciuitatem uel de loco in locum. quod qui facere presumpserit, reuocetur ad ecclesiam in qua

XIIII **ambitoribus** *scripsi* : ambituribus *bb cod* 2. magna *cod** 4. prb̄t *cod* 5. diacon̄ *cod* 9.

VII (Rufini)

XVI

Et ne de ciuitate inferiori ad maiorem ecclesiam transire quis ambiat, siue episcopus siue etiam alius clericus.

CKLT*bi* ℱ And-col Ruf-D-F-P-Z — XVI : XV T XI L *Canonem adducunt* ℱ (*fol* 193 *a* : CAÑ NICININS̄ H̄R̄ XVI) *et* And-col 1. **Et** : *om* ℱ 2. maiore L transisse C 4. **clericus** : *om* L

CKT — XVI 1. ciuitati Ruf-D Ruf-Z inferiore T And-col Ruf-F Ruf-P 2. maiore L

Eiusdem epitome Hispana

XVI Episcopus uel reliqui ordines de ciuitate in ciuitatem non ambiant.

UZ*h* — XVI 1. Epi *h* 2. **in ciuitatem** : *om* U **ambiant** (*cf Rufini textum*) *scripsi* : ambule U ambiat Z ambiant ire *h* ; abeant *perperam Mansi*

VIII (Isidori)

XIIII [XV]

Propter multas perturbationes et seditiones quae fieri solent placuit omnimodo abscidi istam consuetudinem quae contra regulam est sicubi tamen fit, id est ne de ciuitate ad ciuitatem transeat [uel] episcopus uel praesbyter uel diaconus. si quis uero post haec statuta sancti huius concilii tale aliquid audere temptauerit, infringetur omni genere

ℱ W V S P X Y Z E φ Γ Δ O Σ Υ Φ Ω F *f* — XIIII : XV ℱ^{*et3} F **Sp** : XVI ℱ^{2} W **S** XVII *f* XXI **Q** ; *praecedenti coniungit* V ; *ante hunc canonem inseritur in* **Sp** (*uide p* 221) *canon* XVII [XVIII] *Tit praem* De clericis temere ab ecclesia (ecclesiis E φ ecclesia uel a ciuitate sua *urg-ed*) recedentibus **Sp**

§ G — *Exstat apud cod* G (Paris. lat. 12444) *fol* 23 *a huius canonis epitome* Item Nic̄ cap LXX Ne de ciuitate ad ciuitatem transeat eps uel prbt uel diac : si quis praesumpserit facere, restituetur proprie aecclesiae in qua prbt uel eps ordinatus est

1. **multas** : multa *in ras* Z ; + rerum O **perturbationes** : faticationes S 2. **seditiones** : frequentes (-tis E -ter φ) tumultus (-tos V) seditionum V **S** **Sp** **solent** : + in plebe V, *cf Ing p* 135 *sup* 3. **omnimodo** : omnino *urg-ed* 4. **quae contra** *usque ad* **transeat** : si contra regulam (quae contra regulam est ut si **F**) reppertus fuerit in aliquibus partibus de ciuitate ad ciuitatem transire **Q** **F** ; *Gr τὴν συνήθειαν τὴν παρὰ τὸν κανόνα εὑρεθεῖσαν ἔν τισι μέρεσιν* contra regula S X Z 5. **sicubi** : si ubi **Sp** **tamen** : + ** Y 6. transeant Y **uel** (*Gr μήτε*) V **S** (– S) **Sp** **Q** **F** : *om* **M** G S 7. **diaconus** : + uel clericus **Q** 8. post*haec Υ sancta Υ* ? 9. **audere** : *om* V 10. **infringetur** : infringentur V infringitur ℱ S infringe Z infringatur *ger-ed* annulabitur *urg-ed* **omni genere** (*Gr ἐξ ἅπαντος*) V **S** **Sp** **Q** : *om* **M** **F** **omni** (omne P^{2}) . . . **restituetur** : *om* P*

ℱ Υ V S X Y Z — XIIII 2. sidictiones O* 3. abscidit Z 6. epis F 7. prb ℱ presbyter V prbt S praesbiter Υ prbis F 9. audire O* *f* temtauerit ℱ temtaueret S 10. infringitur ℱ S infringe Z

V (**Gallica**)

machinamentum et restituetur ecclesiae cuius episcopus aut presbyter constitutus est.

XIIII Cannon quartus decimus.

Quicumque timorem ante oculos in contemptum habentes neque ecclesiasticum canonem scientes recesserint de ecclesia, presbyter siue diaconus et prorsus qui in canone habentur; hii nullo modo

VI (**Gallo-Hispana**)

ordenatus est, et si sugges*t*ionem dederit non audiatur.

XV

Clerici qui in ciuitatibus uel uicis in canone habentur et passim uagantur ab ecclesia sua, nulla exsistente probabili causa, cogantur

K *μ* 12. **et**: *om* K 13. prbr K
XIIII 2. habentis K 4. **presbyter siue diaconus** K (prbr siue diacs), *cf Isid*: praesbiteri siue diacones *μ cum Gr* 6. **hii**: hi *μ*

suggestionem: suggescionem *cod*; suggestio '*libellum supplicem*' '*litteras rogatorias*' *significat*, *cf Gloss Gr-Lat MS Brit Mus Harleiani* 5792 *saec* vii (*edentibus Goetz et Gundermann*, *Lipsiae* A. D. 1888, *p* 465) "Ὑποβολὴ ἡ πρὸς ἄρχοντα ἢ βασιλέα γινομένη ἀναφορὰ ἤτοι διδασκαλία suggestio,' *et Codicem Theodosianum* VIII i 9 'si detrectasse fidem praetermissis suggestionibus monstrabuntur' (A. D. 365), XI xxix 6 'numquam ad unius litigatoris querimoniam nostris altaribus suggestio offeratur' (A. D. 416) *bb*

VII (Rufini)

XVII

Et ne quis clericus, qui derelicta ecclesia sua, nulla exsistente causa probabili, uagatur et oberrat per alias ecclesias, suscipiatur in communionem.

C K L T *bi* *ƒ* And-col Ruf-D-F-P-Z

XVII : XVI T XII L *Canonem adducunt ƒ* (*una cum praecedente, numero nullo praemisso*) *et* And-col
1. **Et** : *om ƒ* **clericus qui** : *om ƒ* derelictam ecclesiam suam *ƒ* 2. *tr* sua ecclesia *bi* ecclesiae Ruf-F* **sua** : *om* Ruf-D **exsistente** : existens de *ƒ*
3. uagantur *bi* uacatur And-col uocatur *ƒ* **et oberrat** : *om ƒ* 4. **suscipiatur** : *praem* non *bi* And-col **in communionem** C L *ƒ bi* Ruf-F Ruf-P : in communione K T And-col Ruf-D Ruf-Z ¶ *F*

C K T XVII 3. probabile L *ƒ* And-col probili Ruf-F* uacatur And-col (*cf ƒ*) 4. ecclesia Ruf-F* comunionem C

Eiusdem epitome Hispana

XVII Vagus clericus non recipiatur ab alio in cummunionem.

U Z *h* XVII 2. communionem Z

VIII (Isidori)

huiuscemodi conatus et restituetur propriae ecclesiae in qua uel praesbyter uel episcopus ordinatus est.

XV [XVI]

Si quis sine respectu agentes et timorem Dei ante oculos non habentes neque ecclesiastica statuta custodientes recesserint ab ecclesia sua, siue praesbyter siue diaconus siue in quocumque ordine ecclesiastico positi fuerint; hii nusquam

---

ƒ W G V S P X Y Z E *φ* Γ Δ Ο Σ Υ Φ Ω F *f*

11. **huiuscemodi S Sp Q F** : huiusmodi **M** V restituitur *ƒ* Υ* Φ* S restituatur (? Σ*) Φ[2] 12. **uel praesbyter uel episcopus ordinatus est** *ƒ* G (*om* uel 1° G), *cf Gr* : ordinatus est (*tantum*) V **Sp** ordinatus est aut episcopus aut praesbyter aut diaconus **S** uel episcopus uel praesbyter uel (aut **Q**) diaconus ordinatus est W **Q** uel praesbyter uel episcopus aut diaconus ordinatus est **F** ¶ G

XV : XVI *ƒ*[*et 3*] F **Sp** : XVII *ƒ*[2] W **S** XVIII *f* XXII **Q**; *praecedenti coniungit* V *Tit praem* De presbiteris et diaconibus uel clericis qui ad alias ciuitates transeunt **Sp** IN IPSA NICHEA SECVNDA SINHODVS CONGREGATA Φ
1. **quis** *ƒ* P E **Q** (– O Ω) **F**, *cf can* viiii *l* 1 : qui W V **S** (– P) *φ* O Ω **sine** : *praem* uero V **S Sp** **respectu** : + dei V **S Sp**
4. **custodientes** : scientes (stientes O*) **Q** recesserunt S recesserit O ab ecclesias suas Γ* 5. **praesbyter . . . diaconus** (prb . . . diac *ƒ*) *ƒ* V **S Q F** : praesbyteri . . . diacones W prbos . . . diacones E presbyteres . . . diacones Sp-ed ; *Gr* πρεσβύτεροι ἢ διάκονοι **siue** 2° : seu V 6. **siue** : seu V **S** uel **Sp** quacumque P Γ O* *tr* ecclesiastico ordine **S Sp** ordines *ut uid* W* 7. **hii** (*Gr* οὗτοι) *ƒ* W* Y **Q** (– Γ Ω) : hi W[2] **F** Γ Ω ; *om* V **S** (– Y) **Sp** **nusquam M Q F** : non V **S Sp** ; *Gr* οὐδαμῶς

ƒ Υ V S X Y Z

11. huiusquemodi Y 12. prb *ƒ* prbt S presb X Z praesbiter Υ prbt **F** 13. epis X
XV 1. agentis *ƒ* 2. timore *f* 3. aecclesiastica Y 4. aecclesia Y 5. prb *ƒ* presbyter V prsbt S praesbiter Y brespiter Δ prbr Υ diac *ƒ* 6. hordine F aecclesiastico Y 7. posito O*

V (**Gallica**)

can XIIII in alia ecclesia suscipiendi sunt, sed omnis necessitas eis inponenda est quemadmodum ad propriam reuertantur: aut si perseuerint, excommunicari eos oportit. si uero aliquis ausus fuerit subrepere eum qui ad alium pertinit et ei manum inponere in sua ecclesia, non consentiente episcopo suo a quo recesserit is qui in canone fuerit constitutus, irrita sit manus inpositio.

K μ 8. omnes necessitates K **est** : + *rasura circa sex litterarum* μ 9. **propriam** μ (*sc* ecclesiam) : propria K, *fortasse recte* 10. excommunicare μ* 11. **si** : sin μ 12. **eum** : et hii K 13. **et** : *om* K **ei** : + *** μ 15. **suo** : *om* μ 16. **is** : ab his μ* fuerat μ

VI (**Gallo-Hispana**)

etiam inuiti reuerti ad ecclesiam *can* XV suam : quod si contempserint, et excommunicentur. et si quis episcopus presumpserit alterius canonicum clerecum in sua ecclesia promouere, etiamsi manus ei inposuerit, sciat non ualere absque interrogacione et concessione illius ad quem pertenit ; sed irrita erit manus inposicio.

bb

VII (Rufini)

XVIII

Et ut nemo eum qui ad alium pertinet subripiens in sua ecclesia ordinet clericum absque consensu illius ad quem pertinet.

C K L T *bi* And-col Ruf-D-F-P-Z

XVIII: XVII T XIII L *Canonem adducit* And-col
1. *tr* Vt et And-col qui: *om* Ruf-Z* qui ad: quid Ruf-F* ad aliam T
3. **consensu**: consensum K Ruf-D Ruf-Z² (*fortasse recte*) concensum Ruf-Z* ? consilio L

C K T XVIII 3. concens. Ruf-Z*

Eiusdem epitome Hispana

XVIII Alienum clericum nullus promoueat in honore.

(U) Z *h* *Canonem* XVIII *omittit in textu* (*neque ullam eius rationem in canonibus numerandis habet*), *supplet tamen in margine* (*manu ut uid prima*) U
1. clericus *h*

VIII (Isidori)

suscipi debent in alia ecclesia, sed et cum omni necessitate cogantur ut redeant ad ecclesias suas: aut si permanserint, excommunicatos eos esse oportet. *can* XV [XVI]

Si quis autem ausus fuerit aliquem qui ad alterum pertinet ordinare in sua ecclesia, cum non habeat consensum episcopi illius a quo recessit clericus suus, inrita sit huiusmodi ordinatio.

ƒ W V S P X Y Z E ϕ Γ Δ Ο Σ Υ Φ Ω F ƒ

8. *tr* debent suscipi V S Sp decipi Γ* ? recipi Γ² **alia ecclesia** (*Gr* ἑτέρᾳ ἐκκλησίᾳ) **M F**: ecclesia **Q** ecclesia alia V **S Sp**
9. **et**: *om* **Q** ϕ **F** **cum omni**: cui nomine Γ* ? omni Γ² cogatur E cog* antur Υ
10. **aut si**: ausi P
11. **excommunicatos eos esse** (*Gr* ἀκοινωνήτους εἶναι) **M Q F**: excommunicari (-are S P X Y) V **S Sp**
13. **Si quis**: *incipit nouus canon apud* **Q** (XXIII) **F** (XVII F XVIIII *f*) V (XI *ut uid*) *et* **Sp** (XVII De clericis alienis sine conniuentia [conibentia E] proprii episcopi ab alio in suam ecclesiam non ordinandis: *om tit, spatio relicto*, ϕ): *laudat etiam cod* G *fol* 7 *a sub tit* Canon Niceñ cap̄ LXXX § G
autem (*Gr* δέ) **M Q F** Y: *om* V **S** (−Y) **Sp** G **ausus**: + ad suscipiendum **Q**
14. **qui ad**: quia id ƒ² ? adulterum P ad alteram Y ad altare G ad adalterum ϕ **pertinet**: + et Γ
15. **in sua ecclesia** V **S Sp** (in sua ecclesia sua ϕ) **Q F** G: in suam ecclesiam **M** habeant ƒ **Q** (−Σ Υ² Φ² Ω) habet Y
16. concessum G **episcopi**: eps V **illius**: ipsius V **S Sp** (−*aem*) sui *aem-ed*
17. recesserit X Y **suus M Q F** G: qui in (*om* in P) canone continetur (= *Att*: *Gr* ὁ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενος) **S**; *om* V **Sp** *in*rita *in ras* X **huiusmodi** ƒ **S** (−Y) **Sp**: huiuscemodi W V Y G huius **Q** eius (*tr* ordinatio eius) **F**

ƒ Υ V S X Y Z

8. suscepi S aecclesia Y 10. aecclesias Y 11. excommunicatus ƒ excommonic. Y 14. ordinari Y 15. aecclesia Y ecclesi Δ 16. eps V co P 17. clericos suos O irrita G Υ

V (**Gallica**)

XV Cannon quintus decimus.

De hoc canone uide Addenda p 151 supra

Ps xiv [xv] 5 *cf* Ezech xviii 8

Multi qui habentur in canone, auaritiae turpes questus persequentes, obliti sunt diuinae scripturae quae dicit PECVNIAM SVAM NON DEDIT IN FAENERE et faeneri dantes centesimas exigunt. iustum putauit sancta et magna synodos, ut si qui fuerit inuentus post hanc constitutionem usuras accipiens aut per aliam conuersationem huiusmodi negotium tractans aut partem demediam sort*i*s exigens aut aliut aliquid excogitans turpis lucri gratia, depositus de clero alienus a communione fiat.

K μ XV 2. **auaritiae turpes** (-is μ) μ: auaritia inopes K persequentis K 5. **in faenere** (foenore μ) μ: ad usuram K; *lectionem inusitatam* (*uide p* 151 *supra*, *in not ad pp* 136 137) *communiori praeposui* 6. dantis K 7. potauit K *tr* magna et sancta K 8. **ut**: *om* μ **hanc**: hac μ* 11. **aut**: ut K 12. **sortis**: sortes *codd* 13. gratiam K 14. alienos K

VI (**Gallo-Hispana**)

XVI De usurariis clericis.

Quia multi qui habentur in canone clerici, auariciam et turpes questus sectantes et obliti diuine scripture que dicit PECVNIAM TVAM NON DABIS AD VSVRAM, centissimas exegunt, aut ad commercium dantes lucra diuidunt. uel uetus frumentum siue uinum contra nouum commodantes ut amplius accipiant; precepit magna synodus, ut si quis post hanc constitucionem inuentus fuerit tale aliquid faciens deponatur a clero, et laici a communione ecclesiastica seque*st*rentur.

XVI 14. **sequestrentur** *coniecit Maassen*: sequerentur *cod*

VII (**Rufini**)

XVIIII

De hoc canone uide Addenda p 151 supra

Et ne qui clericus aut usuras accipiat aut frumenti uel uini ampliationem, quod solet in nouo datum uel sesquiplum uel etiam duplum recipi: quod si faciat, tamquam turpis lucri reum abiciendum.

C K L T *bi* And-col Ruf-D-F-P-Z

XVIIII: XVIII T XIIII L *Canonem adducit* And-col 1. **Et**: Vt K **qui**: quis K L T *bi* And-col Ruf-F[2] **aut**: *om* T 2. accipiant Ruf-Z* uineaplacationem And-col* 3. in nouum L 5. facerit ? *bi** faciam Ruf-Z* **tamquam . . reum**: *in ras* And-col 6. rerum *bi* eum Ruf-F abscidendum **K L**

C K T XVIIII 4. sexquiplum L *bi* And-col[3] sescuplum Ruf-P[2] quiplum And-col* aetiam K 5. recepi K 6. lucru L

Eiusdem epitome Hispana

XVIIII Clerici nec usuras [accipiant] nec †renouo† dent.

U Z *h* XVIIII: XVIII U 1. usura Z **accipiant** *h*: *om* U Z 2. **renouo** U Z: **in renouo** *h*; *conferas Rufini textum* in nouo datum

VIII (**Isidori**)

F Υ V S X Y Z XVI 4. paecuniam *F* 5. faenerantes *F* centisimas S centissimas G Y O exiguunt G 8. ussuras Y accepere S Z 9. tale G (*bis*) negutio V 10. sectare S **F** speties *F* G (*bis*) spetias O fruguum G 2° frugrum Φ (Υ* !) 11. sexcumplum S Z (sexcumplam X) sexquiplum *F* W Y (Υ* !) resquipplum O sesquiplum Υ[2] Φ settuplum F sesquuplum *f* sexcuplum G 2° omnes S P W* Δ* O tali Δ 12. cummentus S commentus X Y Z quaestum *F* Y quentum S

VIII (**Isidori**)

XVI [XVII]

Quoniam multi clerici, auaritiae causa turpia lucra sectantes, obliti sunt diuini praecepti quod dicit QVI PECVNIAM SVAM NON DEDIT AD VSVRAM, fenerantes centesimas exigunt: statuit sanctum hoc concilium, [ut] si quis inuentus fuerit post hanc definitionem usuras accipere uel ex quolibet tali negotio turpia lucra sectari uel etiam species frugum ad sescuplum dare, omnis qui tale aliquid conmentus fuerit ad questum purgabitur ex clero et alienus ab

Ps xiv [xv] 5

F W G V S P X Y Z E φ Γ Δ O Σ Υ Φ Ω F *f*

XVI: XVII *F*[*et3]: XII *ut uid* V XVIII *F*[2] W **S** **Sp** F XX *f* XXIIII **Q** *Tit praem* De clericis usuram aut ampliationem accipientibus **Sp**: *laudat* G *fol* 99 *b* (= G 1°) Item Nicen̄ cap LXXXI 2. turpilucra G 3. **quod dicit** (*Gr* λέγοντος) W **Q** (– Σ) **F**: quo dicit (dic̄ *F*) *F* Σ qui dicit G quod dictum est (*om* est S) **S** E quo dictum est V φ Sp-ed **qui**: et *F* (= *Caec*) 5. centesima P 6. **sanctum hoc M** (*scm F in ras*) **Q** (– Γ) **F** (*om* sanctum F*): hoc sanctum V **S** **Sp** Γ 7. **ut M** V **S**: quod **Q**; *om* **F** **Sp** 7–14. *haec laudat iterum* G *fol* 22 *a* (= G 2°) Niceno cap LXXXI Si quis usuras acceperit *etc* 8. usuram φ 9. **tali**: alio P **turpia lucra sectari**: fecerit G 1° 10. **sectari**: sectare S **F** sectauerit (*uide ad l* 7) G 2° **etiam**: + in grecis dimidias centesimas (*e Gr* ἡμιολίας) **Q** **frugum**: *frug*um *in ras F* frumentorum V **S** **Sp** **ad sescuplum dare**: ad sexcumplum (-plu P) dare (+ hoc est dimidias Z *marg sed m p*) P Z ad sexcumplum dare hoc est dimidias S ad sex hoc est dimidias cumplam dare X 11. **dare**: dederit G 2° **omnis**: *om* G (1° 2°) **qui . . . questum**: qui tale aliquid fecerit G 1°: *om* G 2° **qui tale aliquid**: quid (*tantum: cet om per homoeoarcton*) Z 12. **conmentus**: contemptus E contentus φ 13. **purgabitur** (*quasi Gr* καθαρθήσεται) **M** G (1° 2°): deicietur

§ G 2°

§ Ψ

Cetera inuenies p 231

Notulas orthographicas in col a inuenies

V (**Gallica**)

XVI Cannon sextus decimus.

Ad notitionem peruenit sancte et magnae synodo quod aliquantis locis et ciuitatibus presbyteris diaconi Gratiam porrigunt: quod neque canon neque consuetudo tradedit, eos qui potestatem non habeant offerendi his qui offerunt tradere corpus Christi. [sed] et illud conpertum est, quod aliquanti diaconi etiam

KμG XVI *Hunc canonem laudat cod* G *fol* 22 *a* In Nic̄ cap̄ XVI 1. **Ad . . . quod**: *om* G **notitionem**: *uocabulum ita insolens ut nusquam alibi reperire possim* 2. synodi μ **aliquantis**: *praem* in μ G (*sed cf Gall-Hisp*) 3. **presbiteris diaconi**: prbi diac̄i K praesbiteris diacones μ presbiterorum diaconis G 4. **Gratiam** (*et l* 10): *uide ad can* xi *l* 9 (*p* 220) porrigant μ (*cum Gall-Hisp*) **neque canon** *usque ad* **corpus Christi**: non uetus canon consuetudinem tradit de eos qui potestatem non habent offerendi hi qui offerunt uel tradunt corpus Christi G 5. **canon neque** μ (*cf* G): canonum K, *sed cf Gall-Hisp* 8. **sed** K *cum Gr: om* μ G *cum Gall-Hisp* 9. **aliquanti**: aliquando G diac̄i K diac̄ G diacones μ

VI (**Gallo-Hispana**)

XVII De presumptiosis diaconibus.

Audiuit magna synodus quod aliquantis locis et ciuitatibus diacones eucharistiam presbiteris porregant: quod neque canon neque consuetudo tradedit, ut qui potestatem non habent consecrandi his tradant Corpus qui consecrant. et illud conpertum es*t*, quod aliquanti diacones presentibus episcopis et

XVII: *numerum om cod* 3. **prbtis** *bb cod* 8. **est** *scripsi cum Gall*: **esse** *cod*

VII (Rufini)

XX

Et ne diaconi praesbyteris praeferantur, neue sedeant in consessu praesbyterorum, aut illis praesentibus

C K L T *bi* And-col Ruf-D-F-P-Z *Praem canonem* XVIIII Ne in una ciuitate duo sint episcopi T : *uide p* 207 *supra* XX : XV L *Canonem adducit* And-col 1. diacs prbr K diacs prbis T 2. **neue**: ne uel K T neque L And-col **consensu** K L And-col 3. praesen*tibus C

C K T XX 1. diacs K T prbr K prbis T 2. consesso *bi* 3. prborum K prbtrum T

Eiusdem epitome Hispana

XX Diacones presbyteris non preferantur uel sedeant, nec illis

U Z *h* **XX**: XVIIII U 1. **Diacones presbyteris**: diaconis prb U diac prbis Z diaconi pbri *h* preferatur U praeferantur Z 2. **illis**

VIII (Isidori)

ecclesiastico habetur gradu.

XVII [XVIII]

Peruenit ad sanctum concilium quod in locis quibusdam et ciuitatibus praesbyteris sacramenta diaconi porrigant: hoc neque regula neque consuetudo tradidit, ut hii qui offerendi sacrificii non habent potestatem his qui offerunt corpus Christi porrigant. sed et illud innotuit, quod quidam diaconi etiam

(deicitur S deiecietur Y) V **S** Sp-ed deiciatur E ϕ abscidetur Δ Υ^2 absciditur Γ Υ^* Φ^* abscidatur Σ Ω **F** excidetur O Ψ^* (*incipit hic rursus* Ψ) exscidetur Φ^2 excideatur Ψ^2; *Gr* *καθαιρεθήσεται* *tr* et ex clero E **ex**: de O Φ^2 Ψ a G (1° 2°) Γ Ω e F **et**: *om* Σ F 14. *tr* gradu hab. E ϕ **habetur** **M** S **Q** (Γ Δ Υ Φ^*): habitur Ψ^* habeatur V **Sp** Σ Ψ^2 Ω **F** habebitur **S** (– S) O Φ^2 abicietur G 1° abiciatur G 2° **gradu**: *om* V ¶ G

ϝ W G V S P X Y Z E ϕ Γ Δ O Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

XVII : XVIII $F^{*\,et\,3}$: XVIIII F^2 W F XXI *f* XXV **Q** *Vt in interpr codicis Ingilrami* (*p* 139) *ita apud codd* V **S** *locum habet hic canon inter* XII [XIII] de morientibus *et* XIII [XIIII] de catecuminis lapsis (*sub numero* VIIII *ut uid apud* V XIIII *apud* **S**) : *similem sed non eandem* (*inter canones* XIII [XIIII] *et* XIIII [XV]; *numero* XIIII) *translationem inuenies apud* **Sp** *Tit praem* De diaconibus ne presbyteris corpus Christi tradant uel ante presbyteros communicent **Sp**

3. **diaconi**: *om* E **diaconi porrigant**: a (ad Δ) diaconis (-ibus **F**) dentur (=*Caec p* 138) **Q F** 4. **hoc M** V **Sp**: quod (*Gr* *ὅπερ*) **S Q F** **regula**: regulae ϝ canon **S** ecclesiastica regula (=*Ing p* 139) V 5. tradit P **ut**: *om* ϝ hi P ϕ Γ Ω **F** 6. **sacrificii**: sacrificium **M** Δ 7. hiis Y **qui**: quod Ψ^* offeruntur Υ^* Φ^* 8. **sed . . . contingant**: *om per homoeotel?* V **et**: *om* ϝ Γ 9. diacones **S Sp** ¶ V

ϝ Υ V S X Y Z 14. aecclesiasticu Y grado O XVII 3. prbis ϝ praesbiteris S Y presbyteris X prbs F prsbt *f* 7. is Υ^* Φ^* 8. porregant S illut Y 9. diacones S Y Z E diaconis X diac *f*

V (**Gallica**)

can XVI ante episcopos Gratiam contingunt. haec omnia itaque submota sint: permaneant diaconi in propria moderatione, scientes quod ipsius quidem episcopi ministri sint presbyteris uero inferiores; accepiant uerum pro merito post presbyteros, aut episcopo ipso dante aut presbytero. sed nec sedere in medio presbyterorum hisdem diaconibus liceat;

K μ G

10. ep̄s K epis G 11. **itaque**: *om* G submote μ **sint**: sunt G 12. **permaneant**: + ergo G diac̄i K G diacones μ **propria**: proprio gradu et G 14. **sint**: sunt G prb̄s K prbi G 16. **uerum** K μ: uero G prb̄s K prbris G 17. eps K (*uide p* 5 *col a*, *p* 199 *col a*, *p* 205 *col a*) epis G **presbytero . . . in medio**: *om per homoeoarcton* K **presbytero**: prbi G 18. **sed . . . presbyterorum**: *om* (*per homoeoteleuton*?) μ pr̄borum K 19. isdem G μ

VI (**Gallo-Hispana**)

presbiteris eucharistiam Corporis populo tradant: quam presumptionem sancta synodus submouere ab ecclesia iubet, *u*t diacones in proprio officio stantes ministrent episcopo et presbiteri*s* et post ipsos communicent, episcopo eis uel presbitero eucharistiam tradente. sed nec sedere in medio presbiterorum diaconibus liceat; preter *can* XVII

13. **ut** *scripsi*: et *cod* 15. **presbiteris** *bb scripsi cum Gall l* 15: prbti *cod* presbitero *Maassen* 17. **tradente**: tradentem *cod*

VII (Rufini)

can XX

eucharistiam diuidant, sed illis agentibus solum ministrent. si uero praesbyter nullus sit in praesenti, tunc demum etiam ipsis licere diuidere. aliter uero agentes abici iubent.

C K L T *bi* And-col Ruf-D-F-P-Z

4. eucharistia T **diuidant** (*et* diuidere *l* 8): *id est, hostias ab episcopo consecratas frangunt secundum regulam praesbyteri, frangunt praeter modum, absentibus praesbyteris, etiam diaconi* 5. **solum ministrent**: *om* T ministrant *bi** Ruf-D **si uero . . . diuidere** (*l* 8), *cf Isid* (*col b, ll* 18–20): *hoc additamentum aut Isid a Rufino mutuatus est, aut e textu aliquo graeco nobis ignoto ambo separatim hauserunt* 7. **tunc**: tum Ruf-D ipsi Ruf-D 8. **diuidere**: uidere C diuideret And-col **agentes**: diuidentes *bi** 9. iobet K iubet And-col

C K T

4. eucharistyam K 6. prbr K prbt T praesente And-col 7. demus Ruf-Z* 9. abieci L iob. K

Eiusdem epitome Hispana

presentibus eucharistiam tradant: absentibus uero illis diuidant.

U Z *h*

presentibus (praesentebos Z) *codd*: illi presbyteris *perperam Mansi* 3. eucharistia U 4. **uero**: *om h*

VIII (Isidori)

ante episcopos sacramenta contingant. haec omnia amputentur, et maneant diaconi intra suam propriam mensuram, scientes quia episcoporum quidem ministri sunt, a praesbyteris autem inferiores sunt; accipiant ergo secundum ordinem post praesbyteros ab episcopo uel praesbytero. si autem non fuerint in praesenti uel episcopus uel praesbyter, tunc ipse proferat et det. sed nec sedere quidem in medio praesbyterorum liceat diaconis; extra

can XVII [XVIII]

ϝ W (§ V *l* 11) S P X Y Z E ϕ Γ Δ O Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

10. episcopis Y episcopum **Q** epis **F** **contingant**: sumant (sumunt E) **Sp** 11. **haec**: + ergo (*Gr μὲν οὖν*) **S Sp** 12. diacones (diaconus S) V **S** (– Y) **Sp** **suam** ϝ V **S Sp**: *om* W **Q F** 13. mansuram Σ **quia episcoporum**: qua epi priores **F** 14. **sunt**: sint Γ **a**: *om* **Q** Y ϕ **F** 16. **ergo** ϝ V **S Sp**: + eucharistiam (*Gr τὴν εὐχαριστίαν*) W **Q** ϕ **F** **ordinem**: + suum **S** 17. **praesbyteros**: + et V **uel**: siue ϝ uel a **S Q** (– O) **F** 18. **praesbytero**: praesbyteros **Q** (– Δ^{*uel2} O^2 Υ^2 Φ^2 Ψ^2); + neque eucharistiam illis praesentibus diuidant sed illis agentibus solum ministrent W Υ^3 (*e Rufino*) **si autem** *usque ad* **et det M** (*cum* Υ^3) V **S Sp**: *om cum Gr* **Q F** **si autem M** (*cum* Υ^3): quod si (*om* si P) V **S Sp** **non**: non sic non V **fuerint M** (*cum* Υ^3) V S Sp-ed: fuerit **S** (– S) E ϕ 19. epi ϝ episcopo Y* prbi ϝ 20. ipsi proferant et dent W Υ^3 E ϕ 21. **nec**: ne W V *tr* liceat in medio presbiterorum **Sp** 22. **liceat** (*Gr ἐξέστω*): licet **M** (*tr* diacones licet ϝ) **diaconis** (*Gr τοῖς διακόνοις*) W **Q**: diac **F** diacones ϝ V **S Sp** (*cf ll* 9 12 *supra*) extra

Vide Ruf can XX *ll* 3–5

ϝ Υ V S X Y Z

10. eps S episcopus X Z* episcopis Y epis **F** epsm Φ 12. diacones V X Z E diaconus S 13. episcorum ϕ ep̄m Δ epom Ψ 15. praebiteris S praesbiteris Y inferioris O 17. psbyteros ϝ praesbiteros S praesb Y ab episcopum O 18. prbo ϝ prsbo S praesb Y praesbitero Z 19. presenti Z prbi ϝ prsbt S praesbiter Y 21. praesbiterorum S prbrū **F**

V (Gallica)

praeter canonem enim et praeter ordinem est quod fiet. si quis uero obtemperare minime uoluerit, cessit etiam ab obsequio diaconis.

XVII Cannon septimus decimus.

De Paulianistis qui confugiunt ad ecclesiam chatolicam, statum est de nouo eos omnimodo oportere

VI (Gallo-Hispana)

canonem enim et preter ordinem est si fiat. si quis uero obtemperare noluerit, deponatur etiam ab offici*o* diaconii.

XVIII De Paulonitis.

Paulonite heretici, qu*i* modo et Fotiniani dicuntur, si confugiunt ad ecclesiasticam fidem, etiam iam *De uoce* Fotiniani *uide Addenda p* 248

K μ G 20. **enim** μ G (*et Gall-Hisp*): *om* K 21. **quod fiet . . . uoluerit**: *om* G **quis** K (*et Gall-Hisp*): qui μ 22. **cessit . . . diaconis**: ab obsequio diacones cessare G 23. obsequiis K **diaconis** *scripsi*: diacīs

¶ G K diacones G μ

XVII 2. **statum**: *ita codd* (*cf cod* K *can* vi *l* 3 *p* 200 *supra*) **de nouo** K (*cf cod* K *tit* xvii, *p* 168 *supra*): denuo μ (*cf l* 7 *infra*) 3. **omnimodo**: omnino K

---

22. ab officii *cod* *bb*

XVIII **De Paulonitis**: *Pauli Samosateni sectatores* τοὺς Παύλου *uel* τοὺς τοῦ Σαμοσατέως *appellabant graeci, unde Caecilianus* (*p* 140 *supra*) Si qui de Pauli Samosateni confugiunt ad ecclesiam *et fragmentum Frisingense* (*p* 280 *infra*) De Samositanis Pauli: *cum tamen patres Nicaeni* περὶ τῶν Παυλιανισάντων *scripsissent, interpretes latini uocem fingebant* Paulianistae, *e.g. Att Prisc Ing* (*pp* 140 141) *Gall Ruf Isid* (*pp* 234 235) *Dion* (*p* :72), *dissentientibus nonnisi codd* ϝ W *et Breuiario Ferrandi* (Pauliniani ϝ Pauliani W *Ferr*). *haereticos istos inter annos* 400 *et* 450 *post Christum commemorant scriptores latini tres, Innocentius Augustinus Praedestinatus: Innocentius papa* ep XXII ad episcopos Macedoniae § 5 (Concilia *ed Labbe-Coleti* III 34, *ed Mansi* III 1061) *ipsum canonem Nicaenum laudans* de Paulianistis *disserit; Augustinus* de haeresibus ad Quodvultdeum XLIV *appellat* Paulianos; *item qui Augustinum exscribit Praedestinatus* de haeresibus XLIV, *nisi quod codex unus Augiensis* Paullinianos *semel habet.* Paulonitas *tamen nusquam inueni* 1. **qui modo** *scripsi*, *cf Rufinum* qui sunt Fotiniaci (*de hoc additamento conferas Addenda, p* 248 *infra*): quomodo *cod*

VII (**Rufini**)

XXI

De uoce Fotiniaci *uide Addenda p* 248

Et ut Paulianistae qui sunt Fotiniaci rebaptizentur.

C K L T *bi* And-col Ruf-D-F-P-Z

XXI: XVI L *Canonem adducit* And-col 1. sint Ruf-Z **qui sunt Fotiniaci**: *uide ea quae in Addendis disputaui, p* 248 *infra* 2. **rebaptizentur**: baptizentur ¶ L K L (*cf Epitomen infra*); + sine dubio *bi*

C K T XXI 1. Pauliniste L* Paulinianistae Ruf-Z Fotiniaci T *bi* Ruf-D: Fotnianici C Futiniaci K L And-col Photiniaci Ruf-F Fotinianic Ruf-P* Fotinianici Ruf-P² Fotiniace Ruf-Z

Eiusdem epitome Hispana

XXI Paulianiste baptidientur.

U Z *h* XXI: XX U 1. Paulianeste Z Paulianistae *h** Paulinianistae *h*² baptidietur U baptizentur Z

VIII (**Isidori**)

regulam enim et extra ordinem est ut hoc fiat. si quis autem non uult esse subiectus etiam post hanc definitionem, cesset esse diaconus.

XVIII [XVIIII]

De Paulianistis, quos [homines] homuncionitas uocant, si qui confugerint ad ecclesiam, statutum sit

ϝ W V S P X Y Z E *ϕ* Γ Δ Ο Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

regula V S P Z 23. *tr* est enim (enim est E *ϕ*) et extra ordinem V S (– Y) Sp **et**: *om* ΓΔ* ordinationem **Q** (– Υ³) 25. **esse subiectus etiam** (*Gr* πειθαρχεῖν καί) **M Q F**: his sufficiens esse (*quasi Gr* ἀρκεῖν) V S Sp *Hinc usque ad finem textum cum* **S** (V **S Sp**) *fere in omnibus congruentem praebet* **F** (*exempli gratia uide notam sequentem de numeris canonum*), *cf pp* 35–91 *supra*

XVIII: XVIIII *ϝ* **S Sp** (*item* **F**, *quamquam canon praecedens numerum habuerat* XVIIII F XXI *f*) XIII *ut uid* V XX W XXVI **Q** *Tit praem* De Paulianistis et (*om* et E *ϕ*) Catafrigis rebaptizandis **Sp**

De uocibus et Catafrigis *uide Addenda p* 248

1. **De Paulianistis . . . uocant**: *om* **S** (*sed habet in titt*) **Sp** **Paulianistis** V **S**-*titt* **Q F**: Paulinianis *ϝ* Paulianis W (*et Fulgenti Ferrandi Breuiarium* § 173) **quos . . . uocant**: qui se catharos id est mundos uocant (*sed uide titt p* 169 *supra*) **F**; *om* V **homines S**-*titt* **Q** (– O*): *om per homoeoarcton*? **M** (*cum* Υ²) O* **F**-*titt* 2. **homuncionitas**: *uide notulas ad calcem paginae* **uocant**: *om* O* **qui confugerint** (*Gr* προσφυγόντων) **M Q** (– Γ* O* Ψ*) *ϕ*: quis confugerint Γ* quis confugerit V **S Sp** O* Ψ* **F** 3. **ecclesiam**: + catholicam (-cae S) **S F**, catholicam de Paulianistis et Catafrigis (Catafrigibus E *ϕ* *tol*-1 *et urg-ed*) **Sp**; *Gr* τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ **sit** V **S Sp Q F**: est

Cf can VIII *l* 1 *p* 201 *supra*

De uoce homuncionitas *uide Addenda p* 248

ϝ Υ V S X Y Z

26. diffinitionem X cessit O

XVIII 2. homuncionitas *ϝ* W Υ *recte, ab* homuncio *enim deriuatur*: homocionitas S-*tit* homocionetas X-*tit* homoncionitas Y-*tit* homucionitas **F**-*titt* homuntionitas Γ Σ Φ homuntionictas Δ homuntionistis O confugirint O 3. aecclesiam Y haecclesiam O statum X O, *cf p* 234 *col a*

V (**Gallica**)

can XVII

baptizari. quod si qui ex his in clero fuerint, si quidem sene aliqua culpa et sine aliqua repraehensione inueniuntur, denuo baptizatis manus ab episcopo ecclesiae catholicae inponatur: quod si examinatio inutiles eos inuenerit, deponi eos oportit.

K μ

5. fuerit K 6. repraehensionem K 7. **manus**: + eis K (*sed cf Gall-Hisp*) 9. **si**: *om* K* (*corr m p*) inutilis K

VI (**Gallo-Hispana**)

can XVIII

baptizati baptizentur. quod si qui ex his in clero fuerunt et inculpabil*es* uita inueniuntur, denuo baptizatis manus ab episcopo ecclesie catholice inponatur: quod si examinacio inutil*es* eos inuenerit, deponantur a clero. sed et in his

5. inculpabilis *cod* 9. inutilis *cod* *bb*

VII (**Rufini**)

VIII (**Isidori**)

[re]baptizari eos omnimodo. si qui uero clerici erant aput eos, si quidem inculpabiles inuenti fuerint et inrepraehensibiles, [re]baptizati rursus etiam ordinentur ab episcopo ecclesiae catholicae: si uero examinati minus apti fuerint depraehensi, deponi eos oportet. *can* XVIII [XVIIII]

(*Gr* ἐκτέθειται) **M** 4. **rebaptizari** (*Gr* ἀναβαπτίζεσθαι) V **S** (–X) **Sp** (–*urg-ed*), *cf inf l* 7: rebaptizare X **F** baptizari **M** (*cum* Υ³) *urg-ed* Δ Ψ² baptizare **Q** (*cf Fulg. Ferr.* ut Pauliani baptizentur *ed*, ut Pauliani rebaptizentur *cod* C). *perraro accidit ut textum secundum* V **S** **Sp** *potius quam* **M** *constituam: eam tamen in rebus dogmaticis* (*ubi librario cuique praesto erat scribae munus relinquere, theologi appetere*) *semper praeposui lectionem quae Graeco fonti arctius cohaeret. de haereticorum baptismate uide quae adnotaui p* 33 *supra* **eos**: *om* X* **omnimodo**: + debere V **S** **Sp**, non debere (*occidentalem habes disciplinam*) **F**, decet Σ **qui**: quis Z E Δ Ψ* **F** 5. *tr* aput eos erant Γ erunt O **aput eos**: *om* ϝ 6. **inculpabiles inuenti**: inculpati V **S** (*om* S* *sed habet* inculpatae *sup lin manu contemp*) **Sp** **F** furit Δ* **et inrepraehensibiles ... ordinentur**: *om* Δ 7. **rebaptizati** (rebaptizari S rebapti P* φ) **rursus** (*Gr* ἀναβαπτισθέντες) V **S** **Sp**: baptizari rursum ϝ rursum baptizari Υ³ rursum baptizati W baptizati (*tantum*) **Q**; *om* **F**: *uide supra ad l* 4 8. ordinetur O episcopis **Q** **ecclesiae**: ecclesiasticae S P Z **F** 9. catholico Y **uero**: autem **Q** exanimati V 10. **depraehensi** (*Gr* εὑρίσκοι) **M** V **Q** Y *urg-ed*: repraehensi **S** (–Y) **Sp** (–*urg-ed*) **F** 11. **oportet**: + et erunt in ordine laicorum V = *Ing p* 141 *supra*

ϝ W V
S P X Y Z E φ
Γ Δ O Σ Υ Φ Ψ Ω
F *f*

---

5. cleri Γ apud Υ X Y 6. furint (-it Δ*) Δ 7. inreprehensibiles V inrepraehensibilis X O rebabtizati Z rebapti P* φ rursum ϝ Υ³ W 9. catholice S 10. deprehensi V 11. oportit S

ϝ Υ V S X Y Z

V (**Gallica**)

can XVII simili modo et diaconissis et his qui in canone habentur ea forma custodietur. mentionem autem de diaconissis fecimus et de his quae in scemate fuerunt, eo quod manus inpositionem nullam haberent, omnimodo in habitu candide uestis easdem permanere.

EXPLICIT CANON A PLVRIMIS ET MVLTIS EPISCOPIS CONSTITVTVS ECCLESIAE CATHOLICAE APVD NICAEA

K μ 11. **diaconissis et his**: dia$\overline{\text{cis}}$ si sit is K 13. **de**: *om* K 14. dia$\overline{\text{cis}}$ sis K **quae** μ: qui K (*sed cf Gall-Hisp*) 15. **scemate** *scripsi e Gr* σχήματι: cermate K scismate μ (*cum Gall-Hisp*) 16. haberint K **omnimodo** K (*cum Gall-Hisp*): omnino non μ 17. **in habitu candide uestis** *codd*: *Gr* ἐν τοῖς λαϊκοῖς, *sed interpres noster* (*ut conicit collega meus doctissimus F. E. Brightman*) *legisse uidetur* ἐν τοῖς λευκοῖς habito K uestes K 18. ꝑmanere (*sc* permanere) K: *compendium* ꝑ = per, *originis uisigothicae indicium esse docent palaeographi, et ipse in* T (*codice ut uidetur Albigensi*) *deprehendi; codicem nostrum* K (*siue eius exemplar*) *ad Galliam meridionalem, fortasse ad Prouinciam, pertinere, ex eo iam patet quod concilia Nemausense anni* 394 *et Massiliense anni* 533 *solus inter tot codices gallos conseruauit*

EXP$\overline{\text{L}}$ CAÑ K *tr* CONSTITVTVS A PLVRIMIS ET MVLTIS EPISCOPIS μ APVD NICAEA: CONSTITVTVS (*pro* constitutis?) NICEA μ

VI (**Gallo-Hispana**)

clericis qui in canone habentur ea discipline forma seruabitur.

XVIIII De diaconissis

decretum est, siue de his que in schismate fuerunt siue de illis que in catholica semper fide manserunt, ut quia manus inposicionum nullam habent omnimodo in habitu laico eas esse debere.

FIDES QVE FACTA EST APVD NICEAM AB EPISCOBIS CCCX ET VIII

[*sequitur fides, uide p* 174 *supra*]

Hosius episcopus ciuitate Cordubensis prouincia Hispanie dixit: Sic credo sicuti supra scriptum est. Victor et Vincentius presbiteri urbis Rome.

XX Hosius episcopus dixit

[*sequuntur canones Sardicenses sub numeris* XX–XXXVIIII]

EXPLICIVNT CANONES CCCXVIII EPISCOPORVM NICENI TRANSSCRIPTI IN VRBE ROMA DE EXEMPLARIBVS SANCTI INNOCENTI EPISCOPI AMEN

[*sequuntur Nicaenorum episcoporum subscriptiones, uide p* 35 *supra*]

12. **discipline forma seruabitur.** XVIIII **De diaconissis. decretum est** *etc scripsi, collata interpretatione Gallica*: discipline furma XVIIII De diaconissis seruabitur decretum est *etc cod*; discipline forma [obseruetur]. XVIIII De diaconissis seruabitur [quod] decretum est *coniecit Maassen* *bb*

XVIIII 5. **inposicionum** *cod*: *fortasse legendum* inposicionem *cum Gall*

EPISCOPORVM *scripsi e compendio* $\overline{\text{EPRM}}$ *quod praebet cod*: PATRVM *errore Maassen*

VII (Rufini)

XXII

Sed et diaconissas, quoniam quidem manus inpositionem non accipiunt, etiam ipsas inter laicos esse debere.

C K T *bi* And-col Ruf-D-F-P-Z

XXII : *om* L *Canonem adducit* And-col 1. **Sed et** : Et ut K diaconissae Ruf-Z 2. **quidem** : *om* K inpositionis T 3. acciperunt *bi* **laicos** C *bi* Ruf-D Ruf-F Ruf-P² Ruf-Z : laicus Ruf-P* *et ut uid* K laicas T And-col (*cf Epitomen ad calcem paginae : uide quae adnotaui p* 140 *col b*)

¶ C And-col

C K T XXII 3. aetiam K laicus K Ruf-P* 4. dere Ruf-F*

Eiusdem epitome Hispana

XXII Diaconissae inter laicas habeantur.

U Z XXII : XXI U *Canonem om h* 1. **Diaconissae** *scripsi cum* U² : diaconis U* diaconessas Z laica Z habeatur U*

VIII (Isidori)

Similiter autem et circa diaconissas et de omnibus qui in clero inueniuntur eadem forma seruabitur. commemorauimus autem de diaconissas quae in hoc ordine inuentae sunt, quae nec manus inpositionem aliquam habent, ita ut omni genere inter laicos habeantur. *can* XVIII [XVIIII]

[EXPLICIT]

f W V S P X Y Z E φ Γ Δ Ο Σ Υ Φ Ψ Ω F *f*

12. **Similiter** : *incipit canon* XXVII *in* **Q** et (*Gr* καί) : id Υ Φ (idcirco *pro* et circa Φ) ; *om* **M** Sp-ed **circa** : *om* V **diaconissas** (*Gr* τῶν διακονισσῶν) **M Q** V : diacones **S Sp F** 13. **qui** : que O Ψ* **in clero** (*Gr* ἐν τῷ κανόνι) **M Q** (*om* in Δ*) V : in eodem clero **S Sp F** ; + sunt O* Ψ 15. *Incipit hinc canon* XX *in f : sed eundem iterat numerum ad canonem sequentem* **commemorauimus . . . habeantur** : *om* φ **commemorauimus** (*Gr* ἐμνήσθημεν) *f* S Z E O : commemorabimus V W P X Y **F Q** (− O) Sp-ed **autem** : etiam **Q** autem et Y **de diaconissas** *scripsi*, *cf Prisc* (*et Ing*) *p* 141 *sup* : de diaconissis his **M Q** de diaconissis Y diaconissas (*tantum*) V **S** (− Y) **Sp F** 16. **quae** : qui *f* W* F Γ Φ* inuenti Γ 17. **quae** V **S Sp F Q** : quia (*Gr* ἐπεί) **M** *cum* Υ³, *fortasse recte* 18. habeant Y 19. **laicos** (*Gr* ἐν τοῖς λαϊκοῖς) **M S F Q** (− Γ² Σ Ω) : laicas V **Sp** Γ² Σ Ω, *uide ea quae adnotaui p* 140 *col b*

¶ φ

EXPLICIT *f* : EXPLICIVNT W ; *om ceteri*, *e quibus* **Q** *canones habet Sardicenses Nicaenis adnumeratos* (XXVIII *usque ad* XLVI), V **S Sp F** *nonnulla alia praebent*, *uide pp* 241 243 : *de* Ψ² *uide p* 243

¶ *f* W **Q**

f Υ V S X Y Z

14. seruauitur S 15. commemorabimus V W P X Y Γ Δ Σ Υ F dianissis O 16. inuente S 17. ipositionem X 18. genera P* (*corr m p*) 19. laicus S lacus X

VII (**Rufini**)

Igitur cum de his prout diuinarum legum reuerentia poposcerat decreuissent, sed et de obseruatione paschae antiquum canonem per quem nulla de reliquo uarietas oreretur ecclesiis tradidissent, omnibus rite dispositis ecclesiarum pax et fides in orientis atque occidentis partibus una atque eadem seruabatur.

[FINIVNT CAPITVLA CANONVM NICENI]

K T *bi* Ruf-D-F-P-Z 1. **Igitur cum** *usque ad* **eadem seruabatur**: *totum comma om* C L; *habent autem etiam interpretatio Attici* (*testibus cod* M *et* Sp-ed), *uide p* 142 *supra*, *et codd* **S F** *Isid* 1. **cum**: etiam T **prout**: pro K 3. de obseruatio Ruf- F* 5. de reliquos Ruf-Z* 8. **atque**: + in Ruf-P occidentibus Ruf-Z 9. **una**: *om* K **seruabatur** Ruf-D Ruf-F Ruf-P Ruf-Z: seruabitur K T seruetur *bi*

FIÑ CAPIT̃ CAÑ NICENI K: HAEC TEMPORIBVS CONSTANTINI APVD NICEAM BITINIAE CIVITATEM FVERVNT STATVTA *bi*; *om* T *Sicut titulus, ita et colophon necessario deficit in codicibus Rufinianis*

K T 2. poposcirat K 4. canoñ K 5. oriretur T* 6. tradedissint K 7. ritae T disposites Ruf-P* 8. orientes K Ruf-P* adque K occidentes K Ruf-P* 9. adque K

Eiusdem epitome Hispana

XXIII Vno die teneatur pascha ab episcopis.

U Z *h* XXIII: XXII U 1. teneant *h* pasca Z **ab**: a U* 2. **episcopis**: + et uno tempore *h*

VIII (**Isidori**)

[XX]

[Similiter autem diaconissae quae in catholico canone habentur simili loco, id est laicae et tamquam non consecratae, deputentur.

[[Igitur episcopi cum de his omnibus prout diuinarum legum reuerentia poposcerat decreuissent, sed et de obseruatione paschae antiquum canonem per quem nulla de reliquo uarietas oriretur ecclesiis tradidissent, omnibus rite dispositis ecclesiarum pax et fides in orientis adque occidentis partibus una eademque seruata est.

Haec de ecclesiastica historia necessario credimus inserenda.]]

V S P X Y Z F *f* E *φ* XX **S F**: *praecedenti coniungunt* V **Sp** (*sed nouum titulum* De diaconissis *praem φ*) 1. **Similiter autem** *usque ad* **deputentur**: *est canonis* XVIII[XVIIII] *partis posterioris altera interpretatio*, *diaconissas* catholici canonis *spectans: similia inuenies apud Atticum*, *uide canonem* XXI *supra p* 142 2. **habentur** (*Gr* ἐξεταζομένων, ἐξετασθεισῶν) **S** (– P): non habentur V **Sp**; *om* P **F** **simili loco** (*quasi e Gr* τόπος *pro* τύπος) V S Z **Sp**: simili modo X Y; *om* P **F** 3. **et**: *om* V **et tamquam**: etiam quam Z 4. **deputentur** **S Sp F**: habeantur V

¶ V **Sp** 1. **Igitur episcopi** *usque ad* **inserenda** **SF**: *om* V **Sp**: *totum comma ad Rufinum pertinet; a nostris ex Attico desumitur*, *uide p* 142 *supra et Addenda p* 152 (*ad p* 142) 1. **hiis** Y 3. **poposcerat** X Y *cum Att et ipsius Rufini codd*: poposcebat S P Z **F** 7. dispositus S* dispostus Z

V S X Y Z XX 1. diaconisse S Y 2. catolico Z 4. consecrate S consegrate *f* depotentur S

¶ V 3. popusc. S 4. obserbatione Y pascha Y anticuum (antiquum ? S*) S[2] 6. orerctur S aecclesis Y tradedissent X 7. dispositus S* dispostus Z aecclesiarum Y 8. atque Y 9. eadente F* 11. aecclesiastica Y storia Z

VIII (**Isidori**)

[XX] ⟦XXI⟧

Quoniam sunt in die dominica ad orationem genua flectentes et in diebus quinquagesimae, propterea itaque est constitutum a sancta synodo quoniam consona et conueniens per omnes ecclesias custodienda consuetudo est, ut stantes ad orationem Domino uota reddamus.]

XX **Sp** : XIIII *ut uid* V XXI **S F** : *canonem om* ϕ *Canonem hunc supplet* Ψ² (*fol* 13 *a*) *secundum interpretationem Attici* (*nimirum e codice aliquo sylloges Hispanae*), *cf p* 142 *supra* VSPXYZ FfE

Hunc canonem exhibent Caec Att Prisc (*pp* 142 143) *Dion* I II (*p* 273), *omittunt Ing Ing-epit* (*p* 143) *Gall Gall-Hisp Ruf Ruf-epit Isid* (*pp* 242 243) *fragmentum Frisingense* (*p* 280) : *unde pro certo ponendum est eum in graecis exemplaribus uel multis uel saltem nonnullis defecisse. archetypus tamen syllogarum nostrarum* V **S F Sp** *e graeco potius quam e latino fonte ad textum Isidorianum supplendum uidetur hausisse*

1. **dominica** : + quidam **Sp** 2. ad oratione **S** (– Y) **et** : *om* S P Z **F** 3. **quinquagesimae** : pentecosten E pentecostes Sp-ed 4. **itaque est** V E : *tr* est itaque (est ista que Y*) **S F** Sp-ed **a sancta synodo S** (– Y) **F** Sp-ed : a sco synodo Y E a scm synodum V 5. consonae et V

In V (*sicut in* **Q**) *sequuntur sine interuallo canones Sardicenses*

Post finitos canones habent symbolum V **Sp** (*uide Appendicem* IX, *pp* 303 305 *infra*), *nomina episcoporum* **S F** (*uide p* 35 *supra*)

XX 2. flectantes Y 3. quingesimae S* quinquagaesima X quinquagensimae Y propteria Z 5. sinodo Z 7. consuitudo S 8. redamus P VSXYZ

ADDENDA

siue adnotatiunculae apparatui critico minus propriae

P 155 col b. *Quae de sylloge* **Q** *disputaturus sum, ea in p* 274 *reieci, ut et textus canonum Nicaenorum secundum* **Q** *ibi separatim exprimi possit et cum Dionysii interpretatione* (*pp* 249–273) *conferri.*

P 156 col a l 16, PORTAE INFERI: col b l 25, PORTAE INFERNI.

Matt xvi 18 πύλαι ᾅδου *tribus modis reddiderunt interpretes latini.*

(α) portae inferorum *codices d* (*Cantabrigiensis Bezae*), *e* (*Vindobonensis Palatinus*), ff^1 (*Petropolitanus Corbeiensis*), *q* (*Monacensis Frisingensis*); *Cyprianus* eccl. unit. 4, ep. xxxiii 1 (*ed. Hartel pp* 212 566), *Optatus* ii 4 (*ed. Ziwsa p* 39), *Augustinus* sermo 232 (*ed. Bened.* v 981, *ed. Antwerp.* v 684), *Fulgentius* de remissione peccatorum i 19 (*ed. Raynaud p* 656).

(β) portae inferi *codices b* (*Veronensis*), g^1 (*Parisinus Sangermanensis*), *Vulgatae codices optimi; Hilarius* in Ps. cxxxi 4 (*codd. opt.: ed. Zingerle p* 663), *Ambrosius* in Ps. xl § 30 (*ed. Bened.* i 879), *Arnobius Iunior* altercatio cum Serapione de deo trino et uno (*apud Feuardent* S. Irenaei opera *p* 533), *Maximus Taurinensis* homilia in natali D. Eusebii Vercellensis (*ed. Raynaud p* 233).

(γ) portae inferni *codices a* (*Vercellensis*), *f* (*Brixianus*), ff^2 (*Parisinus Corbeiensis*), *Vulgatae codices non optimi; Hilarii* (*ut supra*) *codices non optimi.*

ante tamen quam de hoc loco sententia ferri possit, in comparationem ducendi sunt et alii S. Scripturae loci quibus uox ᾅδης *adhibetur et Symbolum quod uocant Apostolorum.*

1. *quod ad S. Scripturam attinet, in Vetere Testamento fere centies occurrit* ᾅδης, *maxime in libris Iob Psalmorum Prouerbiorum Ecclesiastici Isaiae: in Nouo Testamento nonnisi Matt* xi 23 *Luc* x 15 xvi 23 *Act* ii 27 31 *Apoc* i 18 vi 8 xx 13 14.

inferi inferos *consentaneus usus est apud testes et antiquissimos et optimos.* *codex k* (*Taurinensis Bobiensis*) Matt xi 23. *codex Heptateuchi Lugdunensis* Gen xxxvii 35 xlii 38 xliv 29 31 Num xvi 30 33 Deut xxxii 22. *Tertullianus* Luc xvi 23 (contra Marcionem iv 34 *et alibi*). *Cyprianus* Ps xv 10 xxix 3 Habac ii 5 Is xiv 15 Apoc i 18 (Test ii 24 26, epp. lix 3 lxviii 4; *ed. Hartel pp* 91 93 669 747). *Tyconius* Is xiv 15 19 (Liber Regularum vii: *ed. Burkitt pp* 75 76).

inferi inferos *plerumque, rarius* infernus infernum, *habent Irenaeus et codices d e.* *Irenaeus*: apud inferos, inferorum, inferi, *Matt* xi 23 *Luc* xvi 23 *Act* ii 31 *Apoc* i 18 xx 13 14 (adu. haereses II xxiv 4, III xii 2, IV xx 11, IV xxxvi 3, V xxxv 2): in inferno *Act* ii 27 (op cit III xii 2). *codex d*: ad inferos, apud inferos, *Matt* xi 23 xvi 18 *Act* ii 27 31: ad infernum, in inferno, *Luc* x 15 xvi 23. *codex e*: ad inferos *Matt* xvi 18 *Luc* x 15: in inferno *Luc* xvi 23.

et inferi inferorum *et* infernus inferni *inueniuntur in cod m* (*Speculo pseudo-Augustino: ed. Weihrich*): *scilicet* inferi *apud Pentateuchum* (*Deut* xxxii 22) *et Ecclesiasticum* (xiv 12 16, xxi 10, xxviii 21 [25] *ubi legendum* inutiles inferi): infernus *in Psalmis* (xvii 5 cxxxviii 8), *in Prouerbiis* (i 12 ii 18 xv 11), *in prophetia Baruch* (ii 17 iii 19), *et in NT* (*Luc* xvi 23 *Apoc* xx 13).

infernus inferni *semper legitur apud S. Hilarium* in Psalmos (*Ps* liv 15 cxxxviii 8 cxl 7: *pp* 157, 757, 797).

ut ergo in Matt xvi 18, *ita alibi in S. Scriptura, antiquissimae interpretationes nonnisi* inferi inferorum *praebebant, uocabulum latinae linguae proprium et scriptoribus ethnicis, cum de mundo inferiore agitur, constanter usitatum. ne tamen in hoc loquendi modo starent interpretes christiani, duo uetabant impedimenta: unum, quod graeco* ἐν ᾅδῃ, *e.g. Luc* xvi 23, *non satis respondebat* apud inferos (*neque dici poterat* in inferis, inferi *enim non sunt locus sed qui locum inhabitant*): *alterum quod* ᾅδης *interdum personaliter adhibetur, cf Apoc* vi 8 xx 14. *singulari numero in talibus opus erat: uocem* inferus *nusquam inuenies nisi Matt* xvi 18 (*excepto unico Victorino Afro ad Apoc* i 18): *ergo uocem* infernus inferni *ecclesia christiana usurpauit. conferas sequentem tabulam,*

Matt xi 23	ad inferos *d k Iren*		in infernum *a b f uulg*
xvi 18	portae inferorum *d e* ff^1 *q Cypr Optatus Aug Fulg*	portae inferi *b* g^1 *uulg Hil Amb Maximus Arnobius*	portae inferni *a f* ff^2 *uulg-codd Hil-codd*
Luc x 15	ad inferos *a e*		ad infernum *d f uulg* in infernum *b q*
xvi 23	apud inferos *a* (*Tert Iren*): + et de inferno *a*		in inferno *b d e f q uulg* in infernum *m*
Act ii 27	apud inferos *d*		in inferno *codex Laudianus Iren Fulg*
ii 31	apud inferos *d Iren*		in inferno *cod-Laud Philastrius Fulg*
Apoc i 18	mortis et inferorum *Iren Cypr Primasius*	mortis et inferi *Vict-Afer*	mortis et inferni *Priscillianus*
vi 8			mors et infernus *Primasius*
xx 13	mors et inferi *Iren*		mors et infernus *m Aug*
xx 14	mors et inferi *Iren*		mors et infernus *Aug Fulg Auct-de promiss*

idem docet usus scriptorum christianorum de Christi post mortem descensu disserentium inter annos 350 *et* 410: *qui enim priores erant, Hilarius et Ambrosiaster, adhuc* inferos *dicebant, posteriores autem, Hieronymus et Pelagius,* infernum. *confer Hilarium* in Ps lviii 10 (*ed. Zingerle p* 188) 'descendente eo ad inferos, sanctos eius inferi non tenent': *Ambrosiastrum* in Eph iv 8–10 (S. Ambrosii opera *ed. Bened.* ii *Appendix col* 241) 'hic ergo descendens e caelis in terram homo natus est, post mortuus descendit ad inferos, ex quibus tertio die resurgens ante omnes mortales ascendit super cunctos caelos.' *e contrario habes Hieronymum* in Eph iv 8–10 (*ed. Vallarsi* vii 613 E) 'INFERIORA autem TERRAE infernus accipitur, ad quem dominus noster saluatorque descendit, ut sanctorum animas quae ibi tenebantur inclusae secum ad caelos uictor abduceret . . . quod autem infernus in inferiori parte terrae sit, et

Psalmista testatur' [*Ps* cv 17]. *eodem uocabulo usum esse Pelagium* in Eph iv 8-10 *uerisimile fit collato codicis Sangallensis textu* (*Zimmer* Pelagius in Irland [*Berolini* A. D. 1901] *p* 365) *cum pseudo-Hieronymo* 'infernum sub terra esse nemo iam ambigat' (S. Hieronymi opera *ed. Vallarsi* xi 1003 F).

2. *quid tamen ad haec Symbolum quod dicitur Apostolorum? primo animaduertendum est clausulam de descensione Saluatoris* '*ad inferiores partes terrae*' *non ante finem saeculi quarti in symbolum ecclesiae occidentalis penetrasse: secundo, de graeco* εἰς τὰ καταχθόνια (*quae formula in symbolis conciliorum Sirmiensis* A. D. 359, *Nicensis* A. D. 359, *Constantinopolitani* A. D. 360 *inuenitur*) *deriuatam esse uideri. unde non mirum est eos qui clausulam in symbolum latinum introducebant, de descensione* ad inferna *uel* in inferna *locutos esse. sic* '*fides S. Hieronymi,*' *siue ipsi Hieronymo adtribuenda est siue alteri eiusdem aetatis theologo* (*apud* Anecdota Maredsolana, *edente G. Morin*, III iii [A. D. 1903] *p* 199): *sic in Italia septentrionali Rufinus Aquileiensis* de expositione symboli: *sic in Gallia meridionali Caesarius Arelatensis* de symboli fide (= *pseudo-Augustinus* sermo 244): *sic in Hispania Martinus Bracarensis* de correctione rusticorum *et Ildefonsus Toletanus* de cognitione baptismi: *sic in Africa fortasse symbolum codicis nostri Veronensis* lix (57) *pseudo-Athanasianum* (*de quibus omnibus uide Hahn* Bibliothek der Symbole und Glaubensregeln der alten Kirche *ed.* 3, *Vratislauiae* A. D. 1897, §§ 36, 46, 54, 55, 62): *neque aliter sacramentaria et sermones a uiro huius rei peritissimo A. E. Burn laudati, apud ephemeridem* The Journal of Theological Studies (*mense Iulio* A. D. 1902) iii 488 489.

ad infernum *praebent in exponendo symbolo antiqui testes tres, scilicet Venantius Fortunatus, pseudo-Chrysostomus* (*saeculo* v–vi), *et pseudo-Augustinus* (*saeculo* vi–vii): *uide Hahn* op cit §§ 38 41 65. *uerisimile est eos singulari numero ideo usos esse ut sacrae Scripturae interpretationi* (*siue uulgatae siue alteri*) *propius accederent.*

ad inferos *habent nonnisi quae ab insulis Britannicis originem trahebant, id est Antiphonarium Benchorense saeculo septimo scriptum* (*ed. F. E. Warren, fol* 19 *b*), *et sylloge codicis Bernensis* 645 (*saec.* vii–viii) *quam insulae nostrae uindicat A. E. Burn* An Introduction to the Creeds, *Londini* A. D. 1899, *p* 241. *indicia priscarum S. Scripturae interpretationum haud raro apud Britannos emergere monstrauerunt qui de libris eorum tractant.*

ut igitur paucis uerbis rem totam concludamus; nihil ad inquisitionem confert historia symboli, in quo dici solebat descendit ad inferna (*e graeco* εἰς τὰ καταχθόνια), *non* descendit ad inferos (*e graece* εἰς ᾅδην): *in sacra autem Scriptura primi interpretes* inferi inferorum *scribebant, curantes latine loqui* (*confer* similitudo *pro* parabola, tinguere *pro* baptizare, *et uide quae de* ad dextera ad sinistra *ipse disputaui* Journal of Theological Studies [*mense Iulio* A. D. 1901] ii 607) ; *praecedente uero tempore, cum sermo christianus noua in suum usum uerba fingeret quibus graeca archetypa ad unguem exprimerentur, ii qui textum librorum sacrorum* (*saeculo tertio et quarto*) *accuratius reddere conabantur desistebant* inferi *dicere, inter* inferus *et* infernus *aliquantulum haesitabant, tandem in usu uocis* infernus *unanimes consentiebant.*

P 157 col a l 25: [Paulus] qui non diuerso (sicut heresei garriunt) sed uno tempore uno eodemque die gloriosa morte cum Petro in urbe Roma sub Caesare Nerone agonizans coronatus est.

In quattuor classes distinguendi sunt qui de mortibus apostolorum Petri et Pauli notitiam tradiderunt.

(1) *scriptores antiquissimi, ut passiones Petri et Pauli simul commemorant et ad saeuitiam Neronianam una uoce referunt, ita nihil certum neque de die et anno neque de mortis sententia in ambos simul pronuntiata enarrant.* *S. Clemens Romanus* ad Cor 5 λάβωμεν τῆς γενεᾶς ἡμῶν τὰ γενναῖα ὑποδείγματα. διὰ ζῆλον καὶ φθόνον οἱ μέγιστοι καὶ δικαιότατοι στύλοι ἐδιώχθησαν καὶ ἕως θανάτου ἤθλησαν. λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῶν τοὺς ἀγαθοὺς ἀποστόλους· Πέτρον, ὃς διὰ ζῆλον ἄδικον οὐχ ἕνα οὐδὲ δύο ἀλλὰ πλείονας ὑπήνεγκε πόνους, καὶ οὕτω μαρτυρήσας ἐπορεύθη εἰς τὸν ὀφειλόμενον τόπον τῆς δόξης. διὰ ζῆλον καὶ ἔριν Παῦλος ὑπομονῆς βραβεῖον ὑπέδειξεν . . . δικαιοσύνην διδάξας ὅλον τὸν κόσμον καὶ ἐπὶ τὸ τέρμα τῆς δύσεως ἐλθών· καὶ μαρτυρήσας ἐπὶ τῶν ἡγουμένων, οὕτως ἀπηλλάγη τοῦ κόσμου καὶ εἰς τὸν ἅγιον τόπον ἐπορεύθη. *S. Dionysius Corinthius* ad Rom (*apud Eusebium* H. E. ii 25) ταῦτα καὶ ὑμεῖς διὰ τῆς τοσαύτης νουθεσίας τὴν ἀπὸ Πέτρου καὶ Παύλου φυτείαν γενηθεῖσαν Ῥωμαίων τε καὶ Κορινθίων συνεκεράσατε. καὶ γὰρ ἄμφω καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν Κόρινθον φυτεύσαντες ἡμᾶς ὁμοίως ἐδίδαξαν· ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁμόσε διδάξαντες ἐμαρτύρησαν κατὰ τὸν αὐτὸν καιρόν. *S. Irenaeus* aduersus Haereses III iii 2 3 'maximae et antiquissimae et omnibus cognitae a gloriosissimis duobus apostolis Petro et Paulo Romae fundatae et constitutae ecclesiae . . . θεμελιώσαντες οὖν καὶ οἰκοδομήσαντες οἱ μακάριοι ἀπόστολοι τὴν ἐκκλησίαν Λίνῳ τὴν τῆς ἐπισκοπῆς λειτουργίαν ἐνεχείρισαν.' *Tertullianus* de praescriptione haereticorum 36 'ista quam felix ecclesia, cui totam doctrinam apostoli cum sanguine suo profuderunt, ubi Petrus passioni dominicae adaequatur, ubi Paulus Ioannis exitu coronatur, ubi apostolus Ioannes posteaquam in oleum igneum demersus nihil passus est in insulam relegatur. *idem* scorpiace contra gnosticos 15 'uitas Caesarum legimus; orientem fidem Romae primus Nero cruentauit: tunc Petrus ab altero cingitur cum cruci adstringitur: tunc Paulus ciuitatis Romanae consequitur natiuitatem cum illic martyrii renascitur generositate.' *Origenes* in Genesim tom iii (*apud Eusebium* H. E. iii 1) Πέτρος . . . ἐπὶ τέλει ἐν Ῥώμῃ γενόμενος ἀνεσκολοπίσθη κατὰ κεφαλῆς, οὕτως αὐτὸς ἀξιώσας παθεῖν· τί δεῖ περὶ Παύλου λέγειν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκότος τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὕστερον ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπὶ Νέρωνος μεμαρτυρηκότος; *Eusebius Caesariensis* Chronicon (*ad annum Neronis* XIIII) 'primus Nero super omnia scelera sua etiam persecutionem in christianos facit, in qua Petrus et Paulus gloriose Romae occubuerunt' (*ita Hieronymus, adsentiente interpretatione Armenia*): H. E. ii 25 Παῦλος δὴ οὖν ἐπ' αὐτῆς Ῥώμης τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθῆναι καὶ Πέτρον ὡσαύτως ἀνασκολοπισθῆναι κατ' αὐτόν [*sc.* Νέρωνα] ἱστοροῦνται· καὶ πιστοῦταί γε τὴν ἱστορίαν ἡ Πέτρου καὶ Παύλου εἰς δεῦρο κρατήσασα ἐπὶ τῶν αὐτόθι κοιμητηρίων πρόσρησις [*citat Gaium de sepulchris apostolorum testem*] . . . ὡς δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν ἄμφω καιρὸν ἐμαρτύρησαν [*citat Dionysium, uide supra*].

(2) *passionum Petri et Pauli traditiones apocryphae separatim traduntur: nimirum unius cuiuslibet apostoli historia maioris erat pretii quam ut temere cum altera commisceretur. actorum Pauli fragmenta adhuc reperta* (*uide C. Schmidt* Acta Pauli, *Lipsiae* A. D. 1904) *nusquam Petrum inducunt; et quamquam quod laudat Origenes* in Ioannem tom XX (*ad Io* viii 40: *ed. Brooke* ii 51) τὸ ἐν ταῖς Παύλου Πράξεσιν ἀναγεγραμμένον ὡς ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένον Ἄνωθεν μέλλω σταυροῦσθαι *non potest non ad notam de Petri fuga historiam pertinere, tamen* Passio

Pauli *graece adseruata* (*ed. R. A. Lipsius* Acta apostolorum apocrypha i, *Lipsiae* A. D. 1891, *pp* 104–117), *quae et ipsa ex Actis Pauli uidetur fluxisse, mortem Pauli narrat, Petri tacet. acta Petri* (*quae Vercellensia uocant: ed. R. A. Lipsius*, op cit, *pp* 45–103) *Paulum Romae praedicantem et ad Hispaniam proficiscentem repraesentant, postea absente Paulo Petrum de Palestina Romam uenientem, cum Simone disputantem, miracula ostendentem, denique sub Nerone martyrem. liber uterque secundo post Christum saeculo, et ut conicere licet intra ecclesiam catholicam, compositus est: de actis Pauli refert Tertullianus* de baptismo 17 'in Asia presbyterum qui eam scripturam construxit quasi titulo Pauli de suo cumulans conuictum atque confessum id se amore Pauli fecisse loco decessisse': *acta Petri agnoscit qui canonem Muratorianum circa* A. D. 200 *confecit*, passionem *enim* Petri *et* profectionem Pauli ab Vrbe *ita connectit ut res duas in uno uolumine descriptas inuenisse uideatur.*

de alio libro apocrypho testis est pseudo-Cyprianus de rebaptismate 17 (*ed. Hartel* iii 90) 'ab eisdem ipsis hereticis . . . confictus liber qui inscribitur PAVLLI PRAEDICATIO, in quo libro . . . inuenies . . . Petrum et Paulum post conlationem euangelii in Hierusalem et mutuam cogitationem et altercationem et rerum agendarum dispositionem postremo in Vrbe quasi tunc primum inuicem sibi esse cognitos.' *quem librum spectat fortasse et Lactantius* diuinae institutiones iv 21 (*ed. Brandt p* 367) 'Petrus et Paulus Romae praedicauerunt, et ea praedicatio in memoriam scripta permansit.' *de passione tamen Petri et Pauli in eo libro esse narratum nemo nobis diserte tradidit.*

saeculo quarto, inter ferias quas ecclesia Romana quotannis celebrabat, apostolorum memorias coniungit catalogus Liberianus (A. D. 354, *uel potius* 336: *ed. Mommsen*, Mon. Germ. Hist. Chronica Minora I i 71) 'mense Iunio: iii kal. Iul. Petri in Catacumbas et Pauli Ostense Tusco et Basso cons.' [*sc.* A. D. 258]. *quae notitia uix dubium est quominus ita emendari debeat* 'iii kal. Iul. Petri in Vaticano et Pauli Ostense; utriusque in Catacumbas Tusco et Basso cons.', *collatis et martyrologio Hieronymiano* (*ed. de Rossi et Duchesne, p* 84) *et uersibus quos* ad Catacumbas (*scilicet ad coemeterium in Via Appiana*) *inscripsit Damasus papa* (*ed. Ihm, p* 31)

hic habitasse prius sanctos cognoscere debes,
nomina quisque Petri pariter Paulique requiris.

unde iure colliges anno 258 (*Valeriano in fidem christianam et praecipue in coemeteria saeuiente*), *mensis Iunii die* xxix^mo^, *apostolorum reliquias e Vaticano et e uia Ostiensi in tutiorem locum ad tempus esse translatas. cuius translationis dies anniuersarius, inde a pace restituta, tamquam commune amborum apostolorum festum celebrabatur. neque opus est dicere quam facile tali festo aptari potuerit commemoratio rerum quae temporibus apostolorum gestae sunt: sic* a. d. iii kal. Iul. *dies passionis Petri et Pauli haberi coepit; sic* a. d. viii kal. Feb., *qui apud martyrologium Hieronymianum* Romae translatio Pauli apostoli *nominatur, apud recentiores conuersionis eius dies factus est.*

at si dies passionis Petri et Pauli unus et idem fuit, quomodo passiones eorum separatim traditae sunt? in angustia igitur constitutis qui calendarium et acta inter se repugnantia conciliare temptabant, bipartito euenit exitus: aut enim diem passionis unum annos diuersos fuisse persuasum est, aut actis diuersa tradentibus tempora fides omnino recusata est uelut hereticis.

(3) *unum diem, diuersos tamen annos, ponunt Prudentius, sacramentarium Leonianum, Arator. Prudentius* (*qui Romam circa annum* 400 *uisitabat et festum apostolorum cum Romanis consociabat*) Peristephanon xii: Passio Petri et Pauli 5, 21

'unus utrumque dies, pleno tamen innouatus anno,
uidit superba morte laureatum . . .
ut teres orbis iter flexi rota percucurrit anni
diemque eundem sol reduxit ortus.'

sacramentarium Leonianum (*ed. Muratori* 344, *ed. Feltoe p* 49) *ad finem praefationis missae* xxvi *in natale apostolorum Petri et Pauli* 'sic dispensatione diuersa unam Christi familiam congregantes, tempore licet discreto, recurrens una dies in aeternum et una corona sociauit' (*confer similia de SS. Cornelio et Cypriano, Muratori* 405, *Feltoe p* 105: *quod neque hoc neque illud in sacramentario Gelasiano reperitur, non est cur mireris; 'praefationes' enim apud Gelasianum penitus desunt missis de festis sanctorum*). *Arator* historia apostolica (*qui liber praesente papa Vigilio Romae magno cum plausu publice recitatus est anno* 544) ii *ad fin* (*ed. de la Bigne p* 700)

'non eadem, tamen una dies; annique uoluto
tempore sacrauit repetitam passio lucem,
et tenet aeternam socialis gloria palmam.'

(4) *apostolos eodem die eodem anno passos adfirmant catalogus Liberianus, decretum Damasianum, Hieronymus, et actorum Petri et Pauli editio retractata. catalogus Liberianus* (*ed. Mommsen p* 73) 'Petrus . . . passus autem cum Paulo die iii kal: Iulias . . . imperante Nerone.' *decretum Damasianum anno* 382 (*quod imitatur interpretatio canonum Isidoriana*), *uide p* 157 *supra. Hieronymus* de Viris Illustribus (A. D. 392) 5 'Paulus . . . hic ergo quarto decimo Neronis anno, eodem die quo Petrus, Romae pro Christo capite truncatur, sepultusque est in uia Ostiensi.' *acta Petri et Pauli coagmentata* (*uide quae et graece et latine edidit Lipsius* op cit *pp* 118–222) *longam coram Nerone Simonis et apostolorum disputationem exponunt, Simonis in aere uolatum, Petri aduersus eum in nomine dei factam adiurationem, Simonis casum, imperatoris sententiam in ambos apostolos simul prolatam, ea tamen ratione ut Paulus christianus capite plecteretur, Petrus et christianus et homicida* (*quippe qui mortis Simonis reus esset*) *cruci figeretur.*

P 158 col b l 65 cui [*sc* Marco] uenerabilis successit Abilius
l 71 [Petrus] Ignatium episcopum constituit } *has clausulas, quibus caret decretum Damasianum, ex ecclesiastica historia Rufini ut uidetur mutuatus est 'Isidorus' noster: confer Rufinum* H. E. iii *tit* 13 (*ed. Mommsen-Schwartz p* 183) 'Quod Alexandrinae ciuitati secundus Abilius praefuit'; ib *tit* 22 'Quod Antiochiae secundus Ignatius'; ib *cap* 36 (*p* 275) 'Ignatius apud Antiochiam post Petrum secunda successione episcopatum sortitus.' [*adde quod Ignatium, martyrem celebrem, epistolarum notum auctorem, apostolicum uirum, apostolorum aequalem faciebat quarti et quinti saeculi traditio: ut Chrysostomus* Homilia in Ignatium (*ed. Bened.*

ii 597) ἐπειδὴ δὲ ἐμνήσθην Πέτρου, καὶ πέμπτον ἐξ αὐτοῦ στέφανον εἶδον πλεκόμενον· οὗτος δέ ἐστι τὸ μετ' ἐκεῖνον τοῦτον [*scilicet Ignatium*] διαδέξασθαι τὴν ἀρχήν, *et Theodoretus* epist. 151 (*ed. Schulze* iv 1312) Ἰγνάτιος ἐκεῖνος ὁ πολυθρύλλητος, ὁ διὰ τῆς τοῦ μεγάλου Πέτρου δεξιᾶς τὴν ἀρχιερωσύνην δεξάμενος.] *at Rufinus, cum Eusebium hoc modo latine uerteret, non ignorabat neque Abilium Marco euangelistae neque Petro apostolo Ignatium sine interuallo successisse: uide* H. E. ii *tit* 24 (*p* 101) 'Quod post Marcum primus episcopus Alexandrinae ecclesiae ordinatus sit Annianus,' iii *cap* 22 (*p* 237) 'sed et apud Antiochiam Euodius primus fuerat et secundus Ignatius.'

ex eo orta est discrepantia quod Eusebius et Rufinus, antiquorum consuetudinem secuti, apostolos seu euangelistas ecclesiarum fundatores catalogo episcopali non adnumerarunt, noster autem secundum morem qui apud latinos indies inualescebat Petrum primum Antiochiae episcopum supputauit, Marcum Alexandriae, ita ut qui Alexandrinae ciuitati secundus praefuit *Abilium necesse esset Marco successisse, qui* post Petrum Antiochiae secundus *fuit Ignatium proximum a Petro episcopum esse constitutum.*

Indicem eorum qui uel hac uel illa supputandi ratione usi sunt operae fortasse pretium erit subiungere.

(1) *qui apostolos ex episcoporum catalogis excludunt:*

Irenaeus adu. Haer. III iii 3 (*apud Eusebium* H. E. v 6, *ed. Schwartz p* 438): μετὰ τοῦτον δὲ [*scilicet post Anencletum secundum*] τρίτῳ τόπῳ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων τὴν ἐπισκοπὴν κληροῦται Κλήμης.. . [*post Euarestum et Alexandrum*] εἶθ' οὕτως ἕκτος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων καθίσταται Ξύστος· . . . [*post Telesphorum Hyginum Pium Anicetum Soterem*] νῦν δωδεκάτῳ τόπῳ τὸν τῆς ἐπισκοπῆς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων κατέχει κλῆρον Ἐλεύθερος. *de supputatione apud alios S. Irenaei locos* (I xxvii 1, III iv 3) *adhibita uide Lightfoot* S. Clement of Rome [A. D. 1890] i 204.

Hippolytus (*seu quicumque* Labyrinthum minorem *scripsit*) *apud Eus.* v 28 (*p* 500) μέχρι τῶν Βίκτορος χρόνων ὃς ἦν τρισκαιδέκατος ἀπὸ Πέτρου ἐν Ῥώμῃ ἐπίσκοπος.

Origenes Hom. vi in Lucam (*ed. Bened.* iii 938) 'Ignatium dico, episcopum Antiochiae post Petrum secundum.'

Eusebius H. E. iii 2 (*p* 188) τῆς δὲ Ῥωμαίων ἐκκλησίας μετὰ τὴν Παύλου καὶ Πέτρου μαρτυρίαν πρῶτος κληροῦται τὴν ἐπισκοπὴν Λίνος. ib iii 14 (*p* 228) τῆς κατ' Ἀλεξανδρείαν παροικίας ὁ πρῶτος Ἀννιανός . . . διαδέχεται δὲ αὐτὸν δεύτερος Ἀβίλιος. ib iii 22 (*p* 236) τῶν ἐπ' Ἀντιοχείας Εὐοδίου πρώτου καταστάντος δεύτερος . . . Ἰγνάτιος ἐγνωρίζετο.

Concilium Antiochenum anno 435 *sub Ioanne episcopo habitum* Epistola ad Proclum Constantinopolitanum (Concilia *ed. Labbe-Coleti* iv 531, *ed. Mansi* v 1186) 'magnum martyrem Ignatium qui secundus post Petrum apostolorum primum Antiochenae sedis ordinauit ecclesiam.'

Seuerus Monophysita, patriarcha Antiochenus, aduersus Ioannem grammaticum (*ex interpretatione syriaca codicis Brit. Mus. Add.* 12157 *fol* 200 *b*: *uide Lightfoot* S. Clement of Rome i 183) 'Of Clement, the third bishop of Rome after the apostles, from the second epistle to the Corinthians.'

his graecis testibus addendi sunt e latinis nonnisi hi:

Pseudo-Tertullianus Carmen aduersus Marcionem iii 276

'hac cathedra, Petrus qua sederat ipse, locatum
maxima Roma Linum primum considere iussit . . .
[*deinde post Cletum Anacletum Clementem Euaristum*]
sextus Alexander Sixto commendat ouile . . .
[*deinde post Telesphorum*]
constabat pietate uigens ecclesia Romae
composita a Petro, cuius successor et ipse
iamque loco nono cathedram suscepit Hyginus.'

Hieronymus Eusebii Chronicon *interpretans, sub annis Claudii* IIII 'primus Antiochiae episcopus ordinatur Euodius,' *Vespasiani* I 'Antiochiae secundus episcopus ordinatur Ignatius': *item sub annis Neronis* VIII 'post Marcum euangelistam primus Alexandrinae ecclesiae ordinatur episcopus Annianus,' *Domitiani* IIII 'secundus Alexandrinae ecclesiae constituitur episcopus Abilius.'

(2) *qui apostolos in episcoporum catalogo uidentur adnumerare:*

Cyprianus ep. lxxiv 2 (*ed. Hartel p* 801) 'Marcion . . . cuius magister Cerdon sub Hygino episcopo qui in Vrbe nonus fuit Romam uenit.' *si genuinum episcoporum Romanorum catalogum nouit S. Cyprianus, beatum Petrum apostolum opus est catalogo addere, ut Hyginus nonus fiat episcopus: sin cum ps-Tertulliano et Cletum et Anacletum in catalogum iam receperat, fit nonus post Petrum, id est sine Petri additamento, Hyginus.*

catalogus Liberianus anni 354 (*Mommsen p* 73) 'post ascensum [Iesu Christi] beatissimus Petrus episcopatum suscepit. ex quo tempore per successionem dispositum quis episcopus quot annis prefuit uel quo imperante.'

Optatus ii 2 3 (*ed. Ziwsa p* 36) 'in Vrbe Roma Petro primo cathedram episcopalem esse conlatam . . . ergo cathedram unicam, quae est prima de dotibus, sedit prior Petrus, cui successit Linus.'

Hieronymus de Viris Illustribus 15 'Clemens . . . quartus post Petrum Romae episcopus, siquidem secundus Linus fuit, tertius Anencletus': 16 'Ignatius Antiochenae ecclesiae tertius post Petrum apostolum episcopus.'

his accedit e graecis Socrates H. E. vi 8 Ἰγνάτιος ὁ Ἀντιοχείας τῆς Συρίας τρίτος ἀπὸ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ἐπίσκοπος.

putant nonnulli in animo fuisse eis, qui hanc supputandi rationem introducebant, Romani pontificis auctoritatem amplificare. considerandum tamen est utrum ab eo loquendi modo potius fluxerit quo dici potuit apud latinos secundus post [Petrum], *ubi nos hodie dicimus* primus post [Petrum]: *confer Hieronymum iam supra laudatum, et in catalogo persecutorum tum Gregorium Turonensem* Hist. Franc. i 25, 26, 27 (*ed. Arndt pp* 45, 46) 'Nero . . . primus contra Christi cultum persecutionem excitat . . . Domicianus autem secundus post Neronem in christianis saeuit . . . tertius post Neronem persecutionem in christianos Traianus mouet,' *tum Paulum Orosium* Hist. vii 7 (*ed. Zangemeister p* 454) '[Nero] primus Romae christianos suppliciis et mortibus affecit,' 10 (*p* 464) 'Domitianus . . . persecutionem in christianos agi secundus a Nerone imperauit,' 12 (*p* 465) 'Traianus . . . in persequendis sane christianis errore deceptus tertius a Nerone.' *qui igitur Ignatium* 'secundum post Petrum' *episcopum legerant, credere poterant eum nullo interposito proximum Petro fuisse.*

P 196 col a. *Quae e Dion* II *mutuatus est* K², *haec fere sunt.*

ad can V *Gall* (*p* 196) *l* 31 horum omnium (= *Dion* VI 4 *p* 260): *l* 32 parilis (= VI 5): *ll* 34-36 prouincias sua * * * * * * seruentur ecclesiis (= VI 7 8): *l* 44 aut tres (= VI 17).

ad can VI *Gall* (*p* 200) *tit* De episcopo Heliae id est Hierosolimorum (= *Dion* VII *tit*, *p* 261): *l* 1 optenuit (= VII 1): *l* 3 episcopus (= VII 2).

ad can VII *Gall* (*p* 202) *l* 2 id [est] mundos (= *Dion* VIII 2, *p* 262): *l* 32 prorsus esse uideatur (= VIII 32).

ad can X *Gall* (*p* 212) *l* 5 tyrannide Licini (= *Dion* XI 5, *p* 265): *l* 8 beniuolentiam commodari (= XI 7): *l* 10 fediles inter audientes habeantur et sex annis omni se con(tri)cione deiciant (= XI 10): *l* 15 impetum monstraberunt (= *Dion* XII 2, *p* 265): *l* 16 militiae cingolum (= XII 3): *l* 19 militiam repetisse (*cf* XII 7): *l* 20 hi (= XII 7): *l* 20 in afflictione (= XII 9).

ad can XII *Gall* (*p* 220) *l* 1 lapsis (= *Dion* XIIII *tit*, *p* 268): *l* 3 sint inter audientes tantummodo post haec autem (= XIIII 2).

ad can XIIII *Gall* (*p* 224) *tit* Quicumque temere ac pericolosae neque (= *Dion* XVI 1, *p* 269): *l* 1 dei (= XVI 2).

P 234 col b Paulonite heretici qui modo et Fotiniani dicuntur (*Gall-Hisp*)
P 235 col a Paulianistae qui sunt Fotiniaci (*Ruf*)
col b De Paulianistis quos [homines] homuncionitas uocant (*Isid*)
De Paulianistis qui se Catharos id est mundos uocant (*Isid* **F**)
Gr Περὶ τῶν Παυλιανισάντων

quod sylloge **F** *Paulianistas et Nouatianos* (*uide can* VIII *ll* 1 2, *pp* 201 203 *supra*) *in unum commiscet, id merum est* σφάλμα *indocti alicuius librarii, neque eius generis est ut amplius indagari mereatur. longe aliud autem est quod interpretes canonum nonnulli Paulianistarum heresim, tamquam latinis suis non satis cognitam, uel comparatione cum Photinianis facta uel addito ad definiendum* Homuncionitae *nomine enucleant; quibus conferendi sunt nonnulli eiusdem aeui* (350-450 A. D.) *scriptores, scilicet*

Lucifer Calaritanus de non conueniendo cum hereticis 9 (*ed. Hartel p* 18) 'Paullus Samosatenus Photini magister.' de non parcendo in Deum delinquentibus 18 (*ib p* 247) 'etiam Photinus hominem tantum profitetur Dei filium . . . quid interesse arbitraris inter te [*sc* Constantium imperatorem] et Paulum Samosatenum uel istum eius discipulum.'

Philastrius Brixiensis de haeresibus lxiv lxv 'Paulus quidam fuit Samosatenus . . . Photinus doctrinam eius secutus in omnibus similiter praedicabat.'

Hieronymus in Galatas i 1 (*ed. Vallarsi* vii 375 C) 'si Christum fateatur hominem, Ebion Photinusque subrepunt': i 11 (*ib* 385 E) 'ex hoc loco Ebionis et Photini dogma conteritur—quod Deus sit Christus et non tantum homo.' in Ephesios iv 10 (*ib* 614 C) 'hic locus aduersum Ebionem et Fotinum uel maxime facit; si enim ipse est ascendens in caelos qui de caelis ante descenderat, quomodo dominus noster Iesus Christus non ante Mariam est sed post Mariam?'

actorum Archelai supplementum, Romae ut uidetur uergente saeculo quarto scriptum (*ed. L. Traube* Sitzungsberichte der k. bayer. Akademie der Wissenschaften, A. D. 1903, iv 545) 'aliae rursum multae diuersae hereses ebullierunt, quae diuinitatem Christi negantes tantummodo confitentur humanitatem eius ex Maria: ex quibus est Cerinthus Ebion et nunc Fotinus qui eorum heresim instaurauit.'

Augustinus de haeresibus ad Quoduultdeum xliv 'Pauliani a Paulo Samosateno Christum non semper fuisse dicunt, sed eius initium ex quo de Maria natus est adseuerant, nec eum aliquid amplius quam hominem putant. ista haeresis aliquando cuiusdam Artemonis fuit: sed cum defecisset, instaurata est a Paulo, et postea sic a Photino confirmata ut Photiniani quam Pauliani celebrius nuncupentur. istos sane Paulianos baptizandos esse in ecclesia catholica Nicaeno concilio constitutum est: unde credendum est eos regulam baptismatis non tenere, quam secum multi haeretici cum de catholica discederent abstulerunt eamque custodiunt.' *confer etiam cap* xlv.

Praedestinatus de haeresibus xliv xlv (*totus fere pendet ab Augustino*) 'siue ergo Artemonianos audias siue Paulianos siue Photinianos, unum scias.'

Marius Mercator de XII anathematismo Nestoriano §§ 19, 20 (Opera *ed. Garnier, Parisiis*, A. D. 1673, ii 128) 'differentia itaque inter Samosatenum et Photinum ista sola est . . . Photinum Romana ecclesia et participes huiusmodi prauitatis Homuncionitas nominat.'

Concilii Arelatensis II *canon* xvi ('Fotiniacos siue Paulianistas secundum patrum statuta baptizari oportere') *ab ipso canone Nicaeno deriuatur.*

P 235 col b De Paulianistis [et] Catafrigis rebaptizandis **Sp**.

Syllogen Hispanam Catafrigas siue Montanistas Paulianistis adnumerare ex eo fortasse pendet quod auctori eius sylloges in mentem uenerat cum canone nostro componere canonem Laodicenum VIII 'De Catafrigis ad ecclesiam uenientibus. Eos qui conuertuntur ab haeresi quae dicitur secundum Frigas, seque in clero constitutos aestimant, quamuis magni dicantur, huiusmodi cum omni diligentia catechizari oportet et baptizari ab ecclesiae catholicae episcopis et presbyteris.'

de baptismate Catafrigis impertiendo praeter canonem Laodicenum laudandi sunt S. Basilius ep. 188 (Canonica prima) § 1 τὸ δὲ τῶν Πεπουζηνῶν οὐδένα μοι λόγον ἔχειν δοκεῖ· καὶ ἐθαύμασα πῶς κανονικὸν ὄντα τὸν Διονύσιον παρῆλθεν . . . τίνα οὖν λόγον ἔχει τὸ τούτων βάπτισμα ἐγκριθῆναι τῶν βαπτιζόντων εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Μοντανὸν ἢ Πρίσκιλλαν; οὐ γὰρ ἐβαπτίσθησαν οἱ εἰς τὰ μὴ παραδεδομένα ἡμῖν βαπτισθέντες, *necnon concilii Constantinopolitani anni* 381 *canon quod fertur septimus* (*latinis prorsus ignotus*), *ubi haereses in duas classes distinguuntur, alteram quarum baptisma recipitur, scilicet Arianorum Macedonianorum Nouatianorum Quartodecimanorum Apollinaristarum, alteram quarum baptisma reicitur, scilicet* Εὐνομιανοὺς τοὺς εἰς μίαν κατάδυσιν βαπτιζομένους, καὶ Μοντανιστὰς τοὺς ἐνταῦθα λεγομένους Φρύγας, καὶ Σαβελλιανοὺς τοὺς υἱοπατορίαν διδάσκοντας.

CONCILIVM NICAENVM

CAPITVLA SYMBOLVM PRAEFATIO CANONES

IX

INTERPRETATIO DIONYSII EXIGVI PRIMA

SYLLOGEN Q INTERPRETATIONIS ISIDORI AD GRAECAM VERITATEM EMENDANS

cf pp 274 *seqq*

C **Codex Corbeiensis nunc Parisinus** lat. 12097 : saec. vi : nonnulla de Gall-Hisp mutuatur [fol. 225 *a*

Æ **Codex Morbacensis nunc Gothanus I 75** : saec. vii : nonnulla de Isidoro mutuatur [fol. 113 *b*

M **Codex Moguntiensis nunc Vaticanus Palatinus** 577 : saec. viii exeunt. [foll. 17 *b*, 24 *b*

B **Codex Bobiensis nunc Mediolanensis** Ambros. S 33 sup : saec. ix exeunt. : commixtum cum Dion II textum praebet ; correctorum lectiones neglexi [foll. 14 *b*, 33 *a*

Hanc interpretationem primus edidi. et pauca et parui momenti sunt de quibus discrepat a Dion II *haec prior eiusdem auctoris interpretatio*

X

INTERPRETATIO DIONYSII EXIGVI ALTERA

A **Codex Lugdunensis, postea collegii Claromontani Parisini, nunc Petropolitanus** F II 3 : codex ad caput cuiusque paginae male exustus est ; lacunas sigillis ⌜ ⌝ significaui : saec. vii [foll. 5 *b*, 42 *b*

Codex Tolosanus (origine ut uidetur Albigensis) olim coenobii Augustiniani nunc bibliothecae publicae 364 (I 63) : incipit a canone v l. 15 : saec. vii [foll. 8 *a*, 2 *a*

A **Codex Albigensis** olim bibliothecae capitularis nunc publicae 2 : codicem ex ipso codice T descriptum nonnisi deficiente T (scilicet usque ad canonem v l. 15) contuli : saec. ix exeunt. [fol. 16 *a*

a **Codex Andegauensis nunc Parisinus** lat. 3837 : saec. ix ineunt. [foll. 2 *b*, 15 *b*

Codex Christophori Justel nunc Oxoniensis Bodleianus e Mus. 103 : saec. x [foll. 2 *b*, 13 *a*

l **Codex apud Lombardos meridionales ut uidetur scriptus nunc Vaticanus** 5845 : saec. viii [foll. 1 *b*, 10 *b*

m **Codex Colbertinus nunc Parisinus** lat. 3845 (habita etiam ratione codicis gemelli Colbertini nunc Parisini lat. 1536, saec. x, fol. 49 *a*, ita fere ut laudentur nonnisi ea quae apud utrumque inueniuntur) : saec. x [fol. 10 *a*

p **Codex Vaticanus Palatinus** 485 : saec. ix [fol. 64 *a*

s **Codex olim basilicae S. Crucis Sessorianus lxiii nunc bibliothecae Victoris Emmanuelis 2102** : saec. viii exeunt. [fol. 9 *b*

K² nonnulla quae e Dion II ad canones vi vii xi xii xvi hausit manus altera (sed fere aequalis) codicis K (uide interpretationem Gallicam, p 196, et cf p 248) : saec. vii

H **Consensus codicum sylloges ab Hadriano papa ad Carolum magnum anno 774 missae** ; scilicet

α **codex Augiensis postea Sanblasianus nunc coenobii S. Pauli apud Carinthios** 6 (34) ; saec. ix ineunt. [fol. 13 *a*

γ **codex S. Germani de Pratis nunc Parisinus** lat. 11710 : scriptus anno 805 [fol. 17 *a*

δ **codex Bernensis** 89 : saec. viii exeunt. [foll. 18 *b*, 38 *a*

ζ **codex Wirceburgensis** bibliothecae olim capitularis nunc Vniuersitatis mp. th. f. 3 : saec. viii–ix [fol. 5 *a*

κ **codex Coloniensis** bibliothecae capitularis cxvi : saec. ix ineunt. [fol. 6 *b*

λ **codex Coloniensis** bibliothecae capitularis cxv : scriptus ante annum 819 [foll. 3 *a*, 25 *a*

Cr Cresconii Breuiarium Canonicum, consentientibus Cr-w et Cr-ed :

Cr-w **codex Wirceburgensis nunc Oxoniensis Bodleianus** laud. misc. 436 : saec. ix ineunt.

Cr-ed **editio a Christophoro Justel curata** (*Bibliotheca Iuris Canonici Veteris* I app. p xxxiii, Lutetiae A.D. 1661 : Migne *Patr. Lat.* lxxxviii 829)

citantur a Cresconio omnes canones excepto tantum canone vii

Edidit secundum syllogen Hadriani papae Ioannes Wendelstinus Canones Apostolorum : Veterum Conciliorum Constitutiones : Decreta Pontificum Antiquiora (*Moguntiae* A. D. 1525) *fol.* 9, *quam editionem repetiuit Fr. Pithou* Codex Canonum Vetus Ecclesiae Romanae (*Lutetiae Parisiorum* A. D. 1609) *p* 1 : *edidit e cod j Christophorus Justel primum in libro cui titulus* Codex Canonum Ecclesiasticorum Dionysii Exigui (*Lutetiae* A. D. 1628) *pp* 6 40, *deinde in libro publici iuris post mortem eius facto* Bibliotheca Iuris Canonici Veteris (*Lutetiae* A. D. 1661) I 103 116 = *Migne* P. L. lxvii 147 : *uide etiam Labbe-Coleti* Concilia II 41, *Mansi* Concilia II 677

IX

Interpretatio Dionysii Exigui prima

INCIPIVNT CAPITVLA [CANONVM] NICENI CONCILII

I De his qui se ipsos abscidunt.

II De neophytis.

III Quae mulieres cum sacerdotibus commorentur.

IIII De ordinatione episcoporum.

V De excommunicatis.

VI De primatibus episcoporum.

VII De honore episcopi Heliae id est Hierusolimae.

VIII De his qui se Catharos id est mundos appellant.

Æ M *Capitula om* C: *quae praebet* B *ea iterum cum ipsis canonibus inueniuntur, unde non hic quoque imprimenda curaui: quae secundum* Æ M *typis mandaui, interpretationes Attici et Caeciliani redolent, cf p* 112 *ff; persuasum tamen habui ea genuinum Dionysii textum praebere: confer etiam titulos quos canonibus singulis praemittit cod* B, *e.g. cann* ii (*p* 256), iii (*p* 257), vii (*p* 261), xiii (*p* 267), xviiii (*p* 272)

CANONVM B: *om* Æ M, *sed confer titulos capitulis alibi praepositos* (*e.g. p* 2 *col a* INCIPIVNT CAPITVLA CANONVM APOSTOLORVM) CONCILII: + NVMERO XX. IN PRIMIS EXPOSITIO CATHOLICAE FIDEI CCCXVIII (CCCXVIII *in ras*) PATRVM B

I se ipso Æ*

II neofitis Æ (*sed cf can* ii *l* 16 *p* 257)

VII Hierosolimae Æ

VIII Catharus M papellant M

In rebus orthographicis codd C Æ M *contuli, textum nonnisi habita interpretationis Dion* II *ratione constitui*

X

Interpretatio Dionysii Exigui altera

INCIPIVNT TITVLI CANONVM NICHENI CONCIL⌈II [NVMERO] XX⌉

I De eunuchis et qui se ipsos absciderunt.

II De his qui ex gentilibus post baptisma ad clericatus ordinem promouentur.

III De subintroductis mulieribus.

IIII De his qui ad episcopatum in prouinciis prouehuntur.

V De excommunicatis.

VI De priuilegiis quae quibusdam ciuitatibus conpetunt.

VII De episcopo Heliae id est Hierosolymorum.

VIII De his qui dicuntur Catharoe id est mundi.

Titulos omittunt Λ *p* κ, *diuersos habet* γ   Λ *a j l m s*

* * CIP * TITVLI CANONV̄ NICHENAE CONCIL * Λ   *a* δ ζ λ

INCIP̄ *l*   TITVLI: *om l*   CANONVM: CANON *l*; *om* δ   CONCILII: *om a*   NVMERO: *om* (Λ) *l m a*   XX: *om a*

I et: *om a* δ   se ipso *l*   abscidunt *a*

II gentibus *a* δ   baptismū Λ   ordine *m* δ

IIII in: de *l*

VI quibusdam: quidam *a*   competant *a**

VIII cathari Λ *a* catarte (catharte) *m*

In orthographicis rationem habui codicum Λ T *l*, Λ *l ita ut dissentientibus inter se illis eam lectionem plerumque secutus sim quae cum textu interpretationis Dion* I *nostro cohaereat*

NICAENI *l*   XX: VIGINTI *l*

IIII prouehuntus Λ

VI priuigeliis Λ   compaetunt *l*

VII hyerusolimorum *a* hierusolimorum *m*

VIII cataroae *a* catheree *l* catharoae δ catheroe ζ

IX (**Dionysii** I)

VIIII De his qui ad sacerdotium sine examine promouentur.

X De his qui in persecutionibus negauerunt et postmodum ad clericatum promoti sunt.

XI De his qui praeter necessitatem aliquam negauerunt.

XII De his qui renuntiauerunt et iterum ad saeculum sunt regressi.

XIII De his qui in obitu positi communionem deposcunt.

XIIII De cathecuminis lapsis.

XV Quod non oporteat demigrari.

XVI De his qui in quibus promoti sunt ecclesiis non morantur.

XVII De clericis qui usuras accipiunt.

XVIII De priuilegiis presbiterorum.

XVIIII De his qui ab errore Pauli Samosateni refugiunt et de diaconissis.

XX De flectendo genu.

EXPLICIT

VIIII **his** Æ : nihil M   promobuntur Æ
X **postmodum** : post Æ
XI **praeter** : propter Æ   **aliquam** : aliquid Æ
XII **renuntiauerunt** : + ei M   **regressi** : conuersi Æ
XIII **in obitu** M : in obitum Æ
XIIII cathecumenis Æ[2]
XVI promiti M*   **sunt** : + de M (*fortasse pro* Dei)   aecclesiis M
XVIII praesbiterorum M
XVIIII paulis amosateni Æ M   **et de diaconissis** M : et dicones Æ
XX flectentendo M   genua Æ
EXPLICIT : + CAPITVLA Æ

X (**Dionysii** II)

VIIII De his qui ad honorem praesbyterii sine examine prouecti sunt. ¶ *fol* 5 *b*

⌜X De his qui in persecutionibus negauerunt et postmodum in clero promoti sunt.

XI De laicis qui n⌝egauer⌜unt. § *fol* 3 *a* Λ

XII De his⌝ qui abrenuntiauer⌜unt et iterum ad⌝ saeculum sunt regressi.

XIII De his qui communionem tempore mor⌜tis⌝ exposcunt.

XIIII De cathecuminis lapsis.

XV Quod non oporteat demigrari.

XVI De his qui in ecclesiis in quibus prouecti sunt minime perdurarunt.

XVII De clericis usuras accipientibus.

XVIII De priuilegiis praesbyterorum.

XVIIII De his qui a Paulo Samosateno ad ecclesiam ueniunt.

XX De flectendo genu.

VIIII prisbiteri Λ   examinatione δ exam*ine* Λ *a j l m s* λ *in ras*   *a* δ ζ λ   profecti Λ
X persecutione *a*
XII renunciauerunt (= *Dion* I) *a*
XIII communione *a l*
XV **oporteat** : + in ecclesiis *a*
XVI **in 2°** : *om a*   profecti Λ   perdurauerunt *s a* ζ λ (**H** ?)
XVII usuris λ
XX genua δ ζ λ (**H** ?)

VIIII prisbiteri Λ presbiterii *l*   profecti Λ   Λ *l*
XII abrenunciauer. Λ (*a*)   saecolum Λ
XIIII catecuminis Λ catheminis *l*   labsis Λ
XV demegrari Λ
XVI aecclesiis *l*   profecti Λ
XVIII prbrum Λ presbiterorum *l*
XVIIII samosetheno Λ samosatheno *l** *m* samosathino *l*[2] samosteno δ   aecclesiam *l*
XX ienu *m*

IX (**Dionysii** I)

[INCIPIT PRAEFATIO
NICAENI CONCILII

In qua fuerunt episcopi numero CCCXVIII consolatu Constantini Agusti et Licini scribta et missa ad Siluestrum orbis Romae episcopum]

C *Quae in uncinis quadratis includuntur, ea habet* C: INCIPIT CANON NICENI (*tantum*) M: INCIPIVNT CANONES NICENI CONCILII NVMERO XX PRAEFATIO EIVSDEM CONCILII (*quam praefationem inuenies p* 254) B: INCIPIT PRAEFATIO Cum conuenisset sanctum et magnum concilium Niceam, statuta sunt ab eis haec quae infra scripta sunt; et placuit ut omnia quae statuta sunt ad episcopum urbis Romae Siluestrum mitterentur. facta est autem sinodus Nicaea Bitiniae consolatu Constantini Augusti et Licini (*cf Isid cod* V, *p* 173 *supra*) Æ

C 1. epī C num̄ C 2. consolat̄ C 3. ag̅ C scribt̄ C miss̄ C orb̄ C 4. rom̄ C epm̄ C

X (**Dionysii** II)

[⌈INCIPIT CONSTITVTIO ET FIDES
NICENI CONCILII
SVBDITIS CAPITVLIS SVIS

Facta est autem haec synodus apud Niceam Bithyniae,⌉consulatu Constantini Augusti § *fol* 43 *a* Λ
et Lic⌈ini, xiii⌉ kalendarum iuliarum, qui est apud graecos xviii dies mensis eorum secundum Alexandri dcxxxii. et placuit ut haec omnia mitterentur ad episcopum urbis Romae Siluestrum.

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium necnon et inuisibilium factorem :

Quae in uncinis includuntur ea apud Λ *p s* Λ *p s* A
A **H** *tantum exstant* (*apud p tamen inuerso* α γ δ ζ κ λ
ordine, primo Concilium sacrum, *deinde praefatio breuis* Facta est *cum symbolo*)
INCIP̄ CONSTITVTIO *in ras* A (*corr m p*) INCIPIT *usque ad* SVIS: *om* δ INCIPIVNT κ CONCILII: + CVM *s* SVBDITIS CAPITVLIS SVIS: *om* A SVIS: *om* α; + NVMERO XX ζ κ NVMERO VIGINTI *p*
2. consolatum Λ Augustini A 3. k̅l̅ iulīs A **qui**: quae κ 4. die A ζ* κ **mensis eorum**: mensis nouorum A, *sed cf p* 105 *supra; totam hanc praefatiunculam e sylloge* v (*uide apparatum criticum p* 105) *mutuati sunt codd nostri* 5. **secundum Alexandri** Λ A: anno Alexandri *s* secundum Alexandriam *p* **H**; *agitur de aera Alexandri, et fortasse legendum* secundus anno *cum p* 105 **dcxxxii** Λ A *s* (dcxxxiii *s**?): xxxi *p* **H**
6. **ut**: *om* A
Inter praefationem et symbolum habet Episcopi uero fuerunt de diuersis prouinciis numero CCCXVIII dicentes AM̄ (*sc* AMEN) A
Haec symboli forma ex iis compaginata esse uidetur quae iam antea impressae sunt pp 106 107 (II, *cum* III *uel* IV)
1. **Credimus**: *om* A 2. **necnon**: *om* A

---

1. nichiam λ nicheam *p* 2. bythiniae λ bithiniae *p s* δ consolat. Λ agusti Λ γ δ κ 3. licinii *p s* 4. grecus Λ octauus decimus Λ octaua decima *s* m̄sis α 5. sexcenti triginta et duo Λ sexcenti xxx et duo A 7. siluestrium Λ (*cf* S Z Υ *p* 173 *l* 6) Λ

IX (**Dionysii** I)

X (**Dionysii** II)

et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, natum ex Patre unigenitum hoc est ex substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non creatum, homousion hoc est eiusdem cum Patre substantiae, per quem omnia facta sunt caelestia et terrena; qui propter nos homines et propter salutem nostram discendit et incarnatus est et homo factus passus est et resurrexit tertia die, ascendit in caelum, uenturus inde iudicare uiuos et mortuos:

et [in] Spiritum sanctum. ¶ *fol* 43 *a* Λ

⌜Eos autem qui dicunt: Erat tempus quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia [Ex] nullis subsistentibus factus est, aut Ex alia substantia uel essentia⌝ dicunt esse trepton, hoc est § *fol* 43 *b* Λ conuer⌜tibilem⌝ aut mutabilem Filium Dei; hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

---

4. **nostrum**: *om* γ* 5. ex patrem γ (A* ?) Λ *p s* A
6. *uni*genitum *in ras* A 7. **ex 1°**: de γ* α γ δ ζ κ λ
8. uerbum? A* **creatum**: factum α² *in marg* 9. **est**: *om* *p** 10. substantia γ 11. **caelestia et terrena**: quae in caelo et quae in terra *s* **et**: *om* δ* terrestria δ 12. *tr* nostram salutem *p* γ 13. **discendit**: + de caelis *p* δ 14. **die**: + secundum scripturas δ 17. **in**: *om* Λ γ λ
18. Erant γ 20. **quia**: quod A qui *p** κ **ex** *p s* α ζ κ: *om* A γ δ λ 22. **uel essentia**: *om* *s** **esse**: esset γ λ; *om* *p* conuertibile γ 23. **aut mutabilem**: atque mutabilem *s*; *om* δ* 24. **hos**: hoc γ δ* λ

---

9. **homousion** Λ (homoosion? Λ) ζ² κ: omousion A *p s* α homousyon γ homysion δ usion ζ* homusion λ 11. terna ζ* 14. pausus ζ 16. mortuus Λ
20. subsistantibus κ 22. epititon Λ epetiton *s* epesiton A θρεπτον α 24. annathematezat Λ

IX (**Dionysii I**)

Concilium sacrum uenerandi culmina iuris
condidit et nobis congrua frena dedit,
ut bene fundatus iusto moderamine possit
intemerata gerens clericus ordo regi:
pontifices summi ueterum praecepta sequentes
planius haec monitis exposuere suis.
hinc fidei nostrae se pandit semita, et omnes
errorum damnant dogmata sancta uias.
quisque Dei famulus fuerit Christique sacerdos,
hoc sale conditus dulcia mella fluet.

[EXPLICIT PRAEFATIO]

C M B *Praefationem metricam om* Æ
2. condedit C **et**: + haec C 5. pontificis M 8. damnunt M 10. conditos *ut uid* C*

EXPLICIT PRAEFATIO C: *om* M B. *quae in* B *sequuntur* (*scilicet symbolum et praefatio breuis*), *inuenies supra pp* 105 107 109

X (**Dionysii II**)

INCIPIT PRAEFATIO SANCTI CONCILII

Concilium sacrum uenerandi culmina iuris
condedit et nobis congrua frena dedit,
ut bene fundatus iusto moderamine possit
intaemerata gerens clericus ordo regi:
pontifices summi ueterum praecepta sequentes
planius haec monitis exposuere suis.
hinc fidei nostrae se pandit semita, et omnes
errorum damnant dogmata sancta uias.
quisque Dei famulus fuerit Christique sacerdos,
hoc sale conditus dulcia mella fluit.]

Praefationem metricam symbolo praeponit p: Λ *p s* *a* γ δ ζ κ λ *de* A *uide p* 170 *supra*

INCIPIT PRE * * * * * * * * * CONCILII ζ INCIPIVNT κ SANCTI: SSTI *s* SS λ SCS κ (*sc* SVPRASCRIPTI) CONCILII: CONCILIO δ*; + NICENI *a* δ

1. concilii κ **culmina**: culmini γ* δ* λ culmine γ^2 ζ* iur*is* ζ *in ras* 3. fundatis κ 7. pandet Λ 8. **sancta**: *in ras* δ 9. quisquis Λ sacerdo*s* δ *in ras* 10. **hoc**: *om p** melli *p** fuit Λ* (*corr m p*) fluet *s*

Titulum canonibus praemittunt INCIPIT CONCILIVM NICENVM *a* INCIPIVNT CANONES NICAENI CONCILII XX *jm* INCIPIT CANON NICENI CONCILII XX *l* INCIPIT CANON PRIMVS A INCIP̄ CANONES EIVSD̄ CONCILII *a* *Nihil habent* Λ *s* § *a j l m*

---

4. clericos Λ(δ*?) λ 5. pontificis γ δ* 7. Λ pandet Λ 8. docmata *p*

IX (**Dionysii I**)

De eunuchis et qui se ipsos abscidunt.

Si quis a medicis per languorem desectus est aut abscisus a barbaris, hic in clero permaneat. si quis autem se sanus abscidit, hunc et in clero constitutum abstinere conueniet et deinceps nullum debere talium promoueri. sicut autem hoc claret quod de his qui rem hanc affectant audentque se ipsos abscidere dictum est; sic eos quos barbari aut domini castrauerunt, inueniuntur autem alias dignissimi, ad clerum regula tales admittit.

X (**Dionysii II**)

De eunuchis et qui se ipsos absciderunt.

Si quis a medicis per languorem desectus est aut a barbaris abscisus, hic in clero permaneat. si quis autem se sanus abscidit, hunc et in clero constitutum abstineri conueniet et deinceps nullum debere ¶ *fol* 43 *b* Λ ⌜talium promoueri. sicut autem hoc claret quod de his qui rem hanc affectant audentque semetipsos abscidere dictum sit; sic eos quos aut barbari aut domini castrau⌝erunt, § *fol* 44 *a* Λ inueniuntur autem ali⌜as dignis⌝simi, tales ad clerum suscipit regula.

C Æ M B I *Tit om* Æ   absciderunt (= *Dion* II) B   1. desectu*s in ras* B (directus? B*)   4. abscidat B*   5. conuenit Æ   6. **deinceps**: ex hoc (=*Isid p* 181 *col b l* 6 *supra*) Æ   nulla M   **debere**: *om* Æ   deberet alium M B* (*sed Gr* μηδένα τῶν τοιούτων)   7. **autem**: *om.* Æ   8. *tr* hanc rem M   9. **se ipsos**: semetips*os* (=*Dion* II) B *in ras* (semetipsum? B*)   10. **est**: sit (= *Dion* II) B   **quos**: qui C   12. **inueniuntur . . . dignissimi**: si probabiles uitae inueniuntur (*cf Isid ut supra l* 12) Æ   **alias . . . admittit**: conuersatione probabiles ordinari clerici possunt (= *Gall-Hisp p* 180 *supra*) C   13. **ad clerum . . . admittit**: tales ad clerum suscipit regula (= *Dion* II) B

C Æ M 1 5. constitum Æ   9. adfectant Æ   11. domñi C

Λ *a j l m p s* A
a γ δ ζ κ λ
Cr-w

1 *Tit om* **Cr**   *Tituli in* κ *uix legi possunt*   *Hunc canonem praebet etiam codex Einsiedlensis* 205 *sylloges Paschasii Quesnel* (*noster* Δ) *fol.* 8 *a*, *uide p* 154 *supra*   1. **Cr** *cap* xxiii   per languore *m*   desec*tus Cr-w   2. **aut**: *om* κ   **a**: *om* A   3. permaneant γ   4. *tr* se autem λ   **se**: + ipsum *a*² (= *Isid* V **S Sp**)   sanum *p* **Cr** (*l** ?)   abscidet γ   5. in clerum *m* A   **constitutum**: constituto γ iuxta constitum A   abstinere *a p* Cr-w (*uide Dion* I)   conueniat *a* (δ* ?) κ Cr-w conuenit A γ   6. deberet alium *l m a** γ δ* (*corr m p*) debere alium A (deberet Λ* debere Λ²)   7. **sicut autem**: sit aut A   **hoc**: *om a*   8. **qui**: *om* γ   9. **audentque**: audeantque *s* Cr-w (*a** *ut uid*) audent qui *a*² uel audent Cr-ed uel ausi sunt *p* ζ κ (*qui codices in posteriori huius canonis parte cum Isid concinunt, uide p* 181 *sup*)   ¶ *p* ζ κ   **abscidere**: abstinere δ* λ*   11. **domini**: adñi *a* dominici? *j**   12. inueniunt autem alios A   **autem**: aut γ; *om l*   13. **suscipit**: suscipi *m* suscepit *j** *l a** δ* Cr-ed

---

1 1. seipsus Λ   langorem Λ   2. abs|scisus *l* Λ *l*   4. sanũs *l*   5. absteneri Λ   7. prouemoueri A*

IX (**Dionysii I**)

II De his qui ex gentilibus post baptismum mox adplicantur ad clerum.

Quoniam plura aut per necessitatem aut alias cogentibus hominibus aduersus ecclesiasticam facta sunt regulam, ut homines ex gentili uita nuper accedentes ad fidem et instructos breui temporis interuallo mox ad lauacrum spiritale perducerent, simulque ut baptizati sunt ad episcopatum uel presbiterium promouerent; optime placuit nihil tale de reliquo fieri. nam et tempore opus est ei qui cathecizatur, et post baptismum probatione quamplurima; manifesta est enim apostolica scriptura quae dicit NON

X (**Dionysii II**)

II De his qui ex genti[li]bus post baptisma ad clericatus ordinem promouentur.

Quoniam plura aut per necessitatem aut alias cogentibus hominibus aduersus ecclesiasticam facta sunt regulam, ut homines ex gentili uita nuper accedentes ad fidem et instructos breui tempore mox ad lauacrum spiritale perducerent, simulque ut baptizati sunt [etiam] ad episcopatum uel praesbyterium promouerent; optime placuit nihil tale de reliquo fieri. nam et tempore opus est ei qui cathecizatur, et post baptisma probatione quamplurima: manifesta est enim apostolica scriptura quae dicit NON

C Æ M B II *Tit om* Æ **his**: neoffitis B gentibus B* **baptismum mox . . . clerum**: baptisma ad clericatus ordinem promouentur (= *Dion* II) B ad clero C 1. **plura**: ad clerum M; *om* Æ per necessitate C 2. **alias cogentibus hominibus**: quacumque ex causa (*cf Isid* V **S Sp**, *p* 183 *supra*) Æ 4. **ut**: *praem* ita B **ex gentili uita**: ex gentibus Æ 7. spiritalem C 8. **ut**: *om* B* 10. promouerint C promouerunt B **placuit**: + magnae synhodo (= *Gall-Hisp*, *uide p* 182 *supra*) C 13. probationem quamplurimam B

II *Tit om* A **Cr** **gentilibus** *p s a* δ κ λ § *p* ζ κ (= *Dion* I): gentibus Λ *a j l m* γ ζ baptismum *l* ordine *m* (*s** ?) δ* (κ ?) λ promoueantur ζ* 1. **aut**: *in ras a* (*sed m p*) **Cr** *cap* iiii 2. **alias**: alios A aliis s^2 δ Cr-w^2 ab *al*iis *in ras* ζ 3. **aduersus**: *praem* aut *p* γ κ*λ ecclesiastica γ **facta sunt**: *om* *a** 4. regula *m* γ **ut**: et A ita ut *l* (= *Isid*) **ex gentili**: extili δ* 6. **et**: *om a* instructi *l* **breui**: *praem* p* κ* 7. spiritalem *a* A spātalem γ spiritali δ* perducerentur *l* δ producerent Cr-ed 8. **ut**: *om* Λ* **etiam** Λ *j m* A (= *Isid*): *om a l p s* **H** **Cr** (= *Dion* I) 9. **uel**: + ad ζ κ presbiterum *m* presbiterio γ 10. **promouerent** *j m s* **H** Cr-ed (= M *Dion* I): promouerint (= C *Dion* I) $Λ^2$ *a p* A Cr-w promuerint Λ* promouerentur *l* $δ^2$ 11. **tempore**: *praem* in *l* 12. **qui**: quo Λ A 13. **et**: *om a* probatio quamplurima Λ* probationem quamplurima *j m* probationem quamplurimam A 14. **manifesta est**: manifeste *j*

C Æ M II 3. eclesiasticam C aecclesiasticam M 5. instructus M (B*?) 9. praesbiterium M 10. promouerint C nil B 12. catecizatur Æ M^3 (*sed m p*) 15. scribtura C

II 3. aecclesiasticam *l* 6. instructus Λ brebi *l* 7. lacrum A spiritali δ* 9. praesbrim Λ presbyterium *l* 10. promuerint Λ* promouerint $Λ^2$ A *a p* Cr-w obtine κ 12. cathacizatur Λ 14. manefesta Λ **est enim**: esanim *ut uid* A

IX (**Dionysii I**)

NEOPHYTVM NE IN SVPERBIAM ELATVS IN IVDICIVM INCIDAT ET LAQVEVM DIABVLI. si uero processu temporis aliquod animae delictum circa personam repperiatur huiusmodi et a duobus uel tribus testibus arguatur, a clero talis abstineat. si quis autem praeter haec fecerit, quasi contra magnum concilium sese efferens, ipse de clericatus honore periclitabitur.

III De subintroductis mulieribus.

Interdixit per omnia magna synodus nec episcopo nec presbitero nec diacono nec alicui prorsus qui est in clero licere subintroductam habere mulierem, nisi forte matrem aut sororem aut amitam uel eas tantum personas quae suspiciones effugiunt.

---

16. **in superbiam** Æ M B : in superbia C, *cf Dion* II 20. repperitur Æ
III *Tit* De subintroductis id est adoptiuis sororibus (*cf Gall-Hisp p* 186 *supra*) C : *om tit* Æ **mulieribus**: + ne cum sacerdotibus commorentur (*uide* M-*titt p* 250 *supra*) B 1. **per omnia** : omnino Æ *per* B *in ras* omni B* 2. episcopus M 3. **diacono nec** : *om per homoeoteleuton* M **prorsus**: omnino (= *Dion* II) B² omnino prorsus *fortasse* B* 4. liceret ? B* 5. habere B *in ras* fortem *ut uid* Æ* 6. **eas**: alias Æ has B* 7. suspicionem M 8. effugiant Æ

---

17. incedat M 18. diaboli Æ 20. reppereatur C reperiatur M 24. preter Æ 26. pereclitabitur Æ M
III 1. synhodus C synodos M 2. prbro C praesbitero M 3. **nec**: neque B 7. suspitiones C

X (**Dionysii II**)

NEOFYTVM NE IN SVPERBIA ELATVS IN IVDICIVM INCIDAT ET LAQVEVM DIABVLI. si uero processu temporis aliquod delictum animae circa personam repperiatur ⌜huiusmodi et a duobus uel tribus testibus arguatur, a clero talis abstineat. si quis autem praeter haec fecerit, quasi contra magnum concilium se efferens,⌝ ipse de clericatus honore pericli⌜tabitur.⌝

1 Tim iii 6 ¶ *fol* 44 *a* A § *fol* 44 *b* A

III De subintroductis mulieribus.

Interdixit per omnia magna synhodus non episcopo non praesbytero non diacono nec alicui omnino qui in clero est licere subintroductam habere mulierem, nisi forte matrem aut sororem aut amitam uel eas tantum personas quae suspiciones effugiunt.

---

15. **non neofytum**: nomine ophytum κ Λ *a j l m p s* Λ 16. **ne** : nec *m* ne forte *s* **superbia** Λ α γ δ ζ κ λ Cr-w (superbiae latus Λ*) *a j* l m* α γ δ ζ **Cr** (= C *Dion* I) : superbiam *j² p s* (*ut uid*) A κ λ (= Æ M *Dion* I) 17. iudicio Λ *j* m* A γ δ* λ* 18. diabulis κ* 19. tempori A aliquot *a* aliquid *p* 20. persona *m* 25. sese δ* 26. onorem A periclitabatur A periclitatur δ*
III *Tit om* **Cr** A Desuper introductis Λ* 1. Inter*dixit per* omnia *magno* (*corr in* -a) **Cr** *cap* cx *synodus* α *in ras* Interdixit sancta sinodus et magna per omnia δ 3. **nec** : uel Cr-w 4. subintroducta γ 5. *tr* mulierem habere *p* 6. **aut** 2° : *om* A 7. qui ζ suspectiones γ suspicione κ suspicionem **Cr** 8. efugiant A suffugiunt Cr-w

---

16. neophytum *a* neofitum *l* neophitum *s* α δ ζ Λ *l* neoffitum Cr-w 18. diaboli *l* 19. aliquot *a* 21. ad duobus *a** 22. arguar A
III subintraductis δ² λ 1. synodus *l* 2. epso A prbro A pbro *l* 3. diaco A 4. subinterductam κ 8. effigiunt A

IX (**Dionysii I**)

IIII De his qui ad episcopatum in prouinciis prouehuntur.

Episcopum conuenit maxime quidem ab omnibus qui sunt in prouincia episcopis ordinari. si autem hoc difficile fuerit, aut propter instantem necessitatem aut propter iteneris longitudinem; modis omnibus tamen tribus in idipsum conuenientibus, et absentibus episcopis pariter decernentibus et per scripta consentientibus, tunc ordinatio celebretur. firmitas autem eorum quae geruntur per unamquamque prouinciam metropolitano tribuatur episcopo.

X (**Dionysii II**)

IIII De his qui ad episcopatum in prouinciis prouehuntur.

Episcopum conuenit maxime quidem ab omnibus qui sunt in prouincia episcopis ordinari. si autem hoc difficile fuerit, aut propter instantem necessitatem aut propter iteneris longitudinem; tribus tamen omnimodis in idipsum conuenientibus, et absentibus quoque pari modo decernentibus et per scripta consentientibus, tunc ordinatio celebretur. firmitas autem eorum quae geruntur per unamquamque prouinciam metropolitano tribuatur episcopo. ¶ *fol* 44 *b* Λ

C Æ M B IIII *Tit om* Æ   in prouintias C in prouincia B   promouentur B   7. **tribus**: + episcopis B   **conuenientibus**: + tunc Æ   8. **absentibus**: + quoque (= *Dion* II) B   9. **per scripta**: per scripturam Æ   consentibus Æ   12. per B *in ras*   13. metropolitani . . . episcopi *ut uid* B*

IIII *Tit om* A   **ad**: ab *a*   2. in prouinciae episcopis κ   3. *tr* ordinati epis̄ A   epi *l**   4. difficilis δ*   6. **tribus**: *praem* a Cr-ed   7. in ipsum κ*   8. **et**: *om ut uid l*   **et absentibus**: *om per homoeoteleuton a*   **quoque**: qui ad A; + episcopis *a l* (= *Dion* I)   9. per scriptura *a* per scripturam **Cr**   **consentientibus**: conuenientibus *a* constituentibus A   11. **quae geruntur**: quae|runtur λ*   14. **episcopo**: *add ad calc pag* quod si aleter factum fuerit irritum sit Λ[2]   **Cr** *cap* i

---

C Æ M IIII prouint. C   proueuntur M   1. maximae M   2. prouentia C   5. itineris Æ M   9. scribta C M*   10. caelebretur M   12. prouintiam C   13. methropolitano C

IIII proueuntur *l** κ   2. prouintia Λ   3. epsis Λ   5. nicessitatem Λ   itineris *l* itineres *a**   6. logitudinem Λ*   omnibumodis Λ   9. scribta *l*   14. epso Λ

IX (Dionysii I)

v De his qui excommunicantur.

De his qui communione priuantur, seu ex clero seu ex laico ordine, ab episcopis per unamquamque prouinciam, sententia regularis obtineat ut hii qui ab aliis abiciuntur non recipiantur ab aliis. requiratur autem ne pusillanimitate aut pertinacia uel alio quolibet episcopi uitio uideatur a congregatione seclusus. ut hoc ergo decentius inquiratur, bene placuit annis singulis per unamquamque prouinciam bis in anno concilia celebrari; ut communiter omnibus simul episcopis prouinciae congregatis quaestiones discutiantur huiusmodi, et sic qui suo peccauerunt euidenter episcopo rationabiliter excommunicati ab

v *Tit* De excommunicatis (= *Dion* II) B: *om tit* Æ excommunicantur: + et bis in anñ synodo fieri deberi (*cf Gall-Hisp p* 190 *supra*) C 2. seu ... seu: siue ... siue Æ B clero: cero M 4. sententiam C*B* 5. hii M Æ (B* *ut uid*): hi CB² eiciuntur C* abiciantur *ut uid* B* 6. recipiuntur B* requirantur Æ 8. alio quolibet: aliquolibet M 10. de*c*entius B *in ras* 11. p*e*r B *in ras* 13. celebrare C 15. congregatos C* 16. sic: si Æ M 17. euidenter: *om* C 18. excommucati Æ

v 1. pribantur Æ M 2. seo *bis* C 3. prouintiam C 7. pertinatia C 10. dicentius M 12. prouintiam C 13. celebrare C caelebrari M 15. prouintiae C questiones Æ M

X (Dionysii II)

⌜v De excommunicatis.

De his qui communione priuantur, seu ex clero seu ex laico ordine ab episcopis per unamquamque prouinciam,⌝ sententia regularis optineat § *fol* 45 *a* A
⌜ut hii qui a⌝biciuntur ab aliis ab aliis non recipiantur. requiratur autem ne pusillanimitate aut contentione uel alio quolibet episcopi uitio uideatur a congregatione seclusus. ut hoc ergo decentius inquiratur, bene placuit annis singulis per unamquamque prouinciam bis in anno concilia celebrari; ut communiter omnibus simul episcopis congregatis prouinciae discutiantur huiusmodi quaestiones, et sic qui suo peccauerunt euidenter episcopo excommunicati rationabiliter ab

v *Tit om* A **Cr** 1. priuantur * * δ Λ *a j l m p s* A *a* γ δ ζ κ λ Cr-w seu: siue *p* 2. seu: siue *p* Cr-w laico: laicorum **Cr** ab episcopis: episc̄ (*add* ab *in marg*) ζ 4. sententiam Λ δ* κ obtineatur Cr-w² 5. hi *l s a*² Cr-ed ab aliis 2° *a j l*: *om per homoeotel* Λ *m s p* A **H Cr** 6. non: *praem* ad communionem A recipiatur κ requirantur *s** 7. pusillanimitatem A γ 8. alio quolibet: alio quodlibet *l* a quolibet *p* δ* aliquolibet ζ λ* alio uel quilibet (*habet etiam* uel *ante* alio) A *tr* uitio episcopi λ 9. reclusus Cr-w 10. decentibus *l* dicentius *p** licentius A *p*² 11. placuit: + * * (*fortasse* in *sub ras*) *s a* 13. concilio *p** 15. congregatis: *incipit hinc* T (*ut non amplius laudetur* A) *tr* prouintiae congregatis (= *Dion* I) *a* discuciatur *j** 16. *tr* suo qui ζ 17. suo: *praem* e κ euidenter: *om* T *tr* episcopo euidenter κ 18. excommunicari T

Cr-w
Cr *cap* xiii
¶ **Cr** (*post* seclusus)
Cr *cap* xxxviiii (*ad* bene)
§ T

v 3. unamquemque *a* 7. contemptione γ Λ *l* 8. epsi Λ episcō ζ* epis̄ κ λ 12. unamqueque Λ* unamquemque A 13. caelebrari *l* 14. epscis Λ 16. questiones *l* 17. epso Λ § T

IX (**Dionysii I**)

omnibus aestimentur, usquequo uel in communi uel eidem episcopo placeat humaniorem pro talibus ferre sententiam. concilia uero celebrentur, unum quidem ante quadragensimam paschae, ut omni dissensione sublata munus offeratur Deo purissimum, secundum uero circa tempus autumni.

VI De priuilegiis quae quibusdam ciuitatibus conpetunt.

Antiqua consuetudo seruetur per Aegyptum Lybiam et Pentapolim, ita ut Alexandrinus episcopus horum omnium habeat potestatem, quia et urbis Romae episcopo parilis mos est. similiter autem et apud Anthiociam ceterasque prouincias suis priuilegia seruentur ecclesiis.

C Æ M B 20. in communione C eidem: ibidem Æ 22. inferre C* 24. quadragensimum Æ quadragesima B 25. m*u*nus B *in ras* 26. purissimo C*
VI *Titulum habet* Æ **conpetunt**: expetunt C: + et ut nullus praeter metropolitani sententiam fiat episcopus B 1. consuetudine M* 2. **Aegyptum**: + et B* 5. **quia**: qua Æ 6. **autem**: *om* M* 8. **priuilegia**: priuilegiis Æ M

C Æ M 19. extimentur Æ 22. sentiam C 23. caelebrentur M 24. quadragesimam M 27. autumnio Æ
VI cōpetunt M 3. episc Æ 5. orbis C paralis Æ M 6. aput Æ 7. anthyociam Æ antiochiam M prouintias C 8. aecclesiis M

X (**Dionysii II**)

omnibus aestimentur, usquequo uel in communi uel [eidem] episcopo placeat humaniorem pro talibus ferre sententiam. concilia uero celebrentur, unum quidem ante quadragensimam paschae, ut omni dissensione sublata munus offeratur Deo purissimum, secundum uero circa tempus autumni.

VI De priuilegiis quae quibusdam ciuitatibus ⌜competunt. ¶ *fol* 45 *a* Λ

Antiqua consuetudo seruetur per Aegyptum Libiam et Pentapolim, ita ut Alexandrinus episcopus horum omnium habeat potestatem,⌝ quia et urbis Romae episcopo parilis § *fol* 45 *b* Λ mos ⌜est⌝. similiter autem et apud Anthiociam ceterasque prouincias suis priuilegia seruentur ecclesiis.

20. **in communi**: in communi synodo Λ synodo (*tantum*) T in communi omnibus Cr-w **uel**: *om* T **eidem episcopo** *a l* (= *Dion* I): idem episcopi *j* idem episcopo *m* episcopo suo Λ T *p* Cr-w episcopo (*tantum*) *s* H Cr-ed 21. humaniore ... sententia T humaniorem ... sententia γ **pro talibus**: *om* ζ 23. celebrantur λ* 24. quadragesima *p s** *uel 2* *a* γ δ κ quadragesimae λ **ut**: et γ^2 25. offerat *j* 26. purissime *s* Cr-ed **uero**: + concilium δ 27. **circa**: *om* λ*
VI conpetant *p* 5. **episcopo**: *om* δ* **Cr** *cap* xxxvi
7. Anthiocia T γ ceteras (*om* que) *s** 8. **suis**: sua K^2 seruantur ζ

19. existimentur Λ T *es*timentur *in ras* λ 20. idem *j m* epso Λ 21. humanioem Λ* 22. uerre δ* sentiam *j* 23. caelebrentur T 24. quadraginsimam T quadragesim. *a l p* λ quadragiss. ζ κ quadragisimae Cr-w 25. dissentione Λ 26. saecundum *l* 27. autūpni *l*
VI priuiligiis Λ priuilegibus *a** conpetunt T 1. consuitudo T 5. qui δ* epso Λ pariles T paralis Cr-w 6. pud Λ* 7. antiochiam *a l* δ anthiochiam *p* anthyochiam κ citeras Λ* 8. pracuiligia Λ aecclesiis *l*

IX (**Dionysii I**)

illud autem generaliter clarum est, quod si quis praeter consilium metropolitani fuerit factus episcopus, hunc magna synodus definiuit episcopum existere non debere. sin autem communi cunctorum decreto rationabili et secundum ecclesiasticam regulam conprobato duo uel tres propter contentiones proprias contradicunt, obtineat sententia plurimorum.

VII De episcopo Heliae id est Hierusolimorum.

Quia consuetudo praeualuit et antiqua traditio ut Heliae episcopus honoretur, habeat honoris consequentiam, salua metropolitani propria dignitate.

9. **est**: *om* Æ 10. **consilium metropolitani**: concilium metropolitani M metropolitani sententiam (*cf Dion* II) B 16. conprobatur B* 18. optineant *ut uid* B* 19. **plurimorum**: + et maxime metropolitani iudicio (*cf Gall-Hisp p* 198 *supra*) C
VII **De episcopo Heliae id est Hierusolimorum** M: De episcopo Hierosolymorum honorando C De honore episcopi Heliae id est Hierosolimae (*uide* M-*titt p* 250 *sup*) B; *tit om* Æ 2. **Heliae** M B: Hierosolymorum C Aeliae Hierusolimae Æ 3. consequentia C 4. **salua**: *om* B* **metropolitani**: + eiusdem prouintiae (= *Gall-Hisp p* 200 *supra*) C propriam dignitatem Æ M (B* ?)

10. metropolytani Æ 11. episc Æ 12. sinodus Æ 16. eclesiasticam C aecclesiasticam M 18. optineat $Æ^2$ M
VII episc̄ M hierosolymorum C 2. episc Æ 4. metropolytani Æ

X (**Dionysii II**)

illud autem generaliter clarum est, quod si quis praeter sententiam metropolitani fuerit factus episcopus, hunc magna synhodus definiuit episcopum esse non oportere. sin autem communi cunctorum decreto rationabili et secundum regulam ecclesiasticam conprobato duo aut tres propter contentiones proprias contradicunt, optineat sententia plurimorum.

VII De episcopo Heliae id est Hierusolimorum.

Quia consuetudo optinuit et antiqua traditio ut Heliae episcopus honoretur, habeat honoris consequentiam, salua metropoli[tani] propria dignitate.

Λ T *a j l m p s*. *a* γ δ ζ κ λ Cr-w

9. **autem**: tamen T **clarum**: decretum *p* clarus γ 10. **sententiam**: praesentiam Λ T sententia γ 11. *tr* factus fuerit **Cr** 12. **definiuit**: + ut λ* 14. **sin autem**: synodum T **sin**: si *a* ζ κ $Cr\text{-}w^2$ **communi**: *om* Cr-w **cunctorum**: cum ep̄orum T 16. **ecclesiasticam**: ecclesiastica γ; *om s* *com*probato *in ras* λ 18. sententiam l^2 ¶ **Cr**
VII *Hunc canonem* (*solum e Nicaenis*) *tamquam ecclesiae occidentalis iuri nihil conferentem om* **Cr** **id est**: *om p* 1. **optinuit et**: obtineat (*om* et) *a** **et antiqua traditio**: et antiqua traditione Λ ex antiqua traditione T 2. Heliaep̄s Λ T ep̄*s a in ras* **honoretur**: horetur ζ*; + et *l* 4. saluam γ δ* λ* **metropolitani** *a j p m*: metropoli Λ T *s* **H** etiam (*tantum*) *l* propriam dignitatem T γ

11. episcopos *p** 12. sydonus *l* 13. epsm Λ Λ T *l* 15. saecundum *l* 16. aecclesiasticam *l* 17. contemptiones γ 18. opteneat Λ obtineat T
VII epso Λ aeli *p** aeliae p^2 κ λ helie δ elie ζ hierusolymorum Λ hierosolimorum *l s a* δ K^2 1. consuitudo Λ T optenuit K^2 Λ obtinuit T 2. elie *p* eliae ζ λ

IX (**Dionysii I**)

VIII De his qui uocantur Catharoe, id est mundi.

De his qui se cognominant Catharos (id est mundos), si quando uenerint ad ecclesiam catholicam, placuit sancto et magno concilio ut impositionem manus accipientes sic in clero permaneant. haec autem prae omnibus eos scriptis conuenit profiteri, quod catholicae et apostolicae ecclesiae dogmata suscipiant et sequantur, id est et bigamis se communicare et his qui in persecutione prolapsi sunt, erga quos et spatia constituta sunt et tempora definita: ita ut ecclesiae catholicae et apostolicae placita sequantur in omnibus. ubicumque uero siue in municipiis siue in ciuitatibus ipsi

X (**Dionysii II**)

VIII De his qui dicuntur Catharoe, id est mundi.

De his qui se cognominant Catharos (id est mundos), ⌜si aliquando uenerint ad ecclesiam catholicam, [¶ *fol* 45 *b* Λ] placuit sancto et magno concilio ut impositionem manus accipientes sic in clero permaneant. haec autem prae omnibus⌝ eos scriptis conuenit profiteri, [§ *fol* 46 *a* Λ] ⌜quod ca⌝tholicae et apostolicae ecclesiae dogmata suscipiant et sequantur, id est et bigamis se communicare et his qui in persecutione prolapsi sunt, erga quos et spatia constituta sunt et tempora definita: ita ut ecclesiae catholicae et apostolicae placita sequantur in omnibus. ubicumque uero siue in municipiis seu in ciuitatibus ipsi

---

C Æ M B VIII *Tit om* Æ   **uocantur**: dicuntur (= *Dion* II) B   1. **De his . . . mundos**: *in rasura circa* xii *litterarum* B   4. **et**: *om* B*   6. *tr* eos prae omnibus M   10. **se**: si Æ   16. **siue**: *om* C   17. **siue**: seu (= *Dion* II) B

VIII *Tit om* T   *tr* cat. dicuntur *l*   cathari Λ^{2}*a*   1. **qui**: que Λ   cognominat ζ   2. **aliquando**: quando *a* (= *Dion* I)   3. **catholicam**: catholici *m*   4. inpositione T *p* γ   5. **accipientes**: + et *p*^{2} 7. **eos scriptis**: conscriptis eos δ   confiteri *p*   8. **et apostolicae**: *om* (*per homoeoteleuton*?) κ   13. **spatia**: sapientia *a*   constituti *a p*   *tr* tempora (temporum? T*, *sed corr m p*) et T   14. *tr* ut ita Cr-ed   **ut**: et *j*   15. **et apostolicae**: *om* (*per homoeoteleuton*?) *a*   consequantur *p*   16. **in municipiis seu** *a j l m*: in municipiis siue Λ T (= *Dion* I); *om per homoeoarcton p s* **H Cr** (*suppl* in uicis siue [= *Isid* **M S** *p* 205 *supra*] *a*^{2} in municipiis γ^{2} municipiis δ)   [Cr *cap* liiii]

C Æ M VIII catharoes C* catharoei M   1. cataros Æ*   2. mundus M*   3. eclesiam C aecclesiam M   7. scribtis C M* *uel* 2   8 *et* 15. apostholicae Æ   9. aecclesiae M   10. bigammis B   11. persequutione M   14. aecclesiae M

VIII cathar** e (cathariae?) Λ* cataroae *a* catharei *j m* Cr-w cateree *l* catharae *p* cathari Λ^{2} *a* cataroe γ catharoae δ catharc ζ   **est**: es *j*   1. cathoros Λ cataros T *a* catharus *m* catharo κ   2. mundus *m* γ* Cr-w*   3. aecclesiam *l*   7. scribtis *l*   profetiri Λ*   9 *et* 14. aecclesiae *l*   10. bigami κ   11. perseqūtione T

IX (**Dionysii** I)

soli repperti fuerint ordinati, qui inueniuntur in clero in eodem habitu perseuerent. ubi autem catholicae ecclesiae episcopo uel presbitero constituto quidam ex illis adueniunt, certum est quod episcopus ecclesiae habebit ecclesiae dignitatem : is autem qui nominatur apud eos episcopus honorem presbiterii possidebit, nisi forte placuerit episcopo nominis eum honore censeri ; si uero hoc ei minime placuerit, prouidebit ei aut corepiscopi aut presbiteri locum, ut in clero prorsus esse uideatur : ne in una ciuitate duo episcopi probentur existere.

---

24. **ecclesiae 2°** : episcopi (= *Dion* II) B 25. nominantur C 26. **eos** : + qui dicuntur catharos B **presbiterii** : prbi ? B* 28. **episcopo nominis eum honore** : episcopo corepiscopi nomine seu honore Æ 29. censire C **hoc ei minime** : nomine Æ 30. **aut** : *om* B **corepiscopi** : corepiscopatus (= *Dion* II) B 31. **presbiteri** M (*Gr* πρεσβυτέρου): presbiterii (= *Dion* II) C Æ B 32. **esse** : *om* M 34. **existere** : + et ille omnismodis in clero esse uideatur (*cf Isid* V **Sp**, *p* 207 *supra*)

---

18. reperti C Æ (*sed cf* ii 20) 20. perseuirent C 21. aecclesiae M prbro C praesbitero M 24. aecclesiae *bis* M 25. **is** : his Æ 26. aput Æ ep̄os C presbyterii C praesbyterii M 29. censire C 30. chorepi C 31. presbyterii C praesbiterii Æ praesbiteri M 34. exsistere Æ

X (**Dionysii** II)

soli repperti fuerint ordinati, qui inueniuntur in clero in eodem habitu perseuerent. ubi autem catholicae ecclesiae episcopo uel praesbytero constituto quidam ex illis adueniunt, certum est quod episcopus ecclesiae habebit episcopi dignitatem : his autem qui nominatur apud eos episcopus honorem praesbyterii possidebit, nisi forte placuerit episcopo nominis eum honore censeri ; si uero hoc ei minime placuerit, prouidebit ei aut corepiscopatus aut praesbyterii locum, ut in clero prorsus esse uideatur : ⌜ne in una ciuitate duo episcopi probentur exsistere. ¶ *fol* 46 *a* Λ

---

20. perseuerunt ? *p** 23. adueniant Λ T *a j l m p s* γ 24. **ecclesiae . . . dignitatem** : α γ δ ζ κ λ Cr-w *in ras a* **episcopi** : epso Λ* epo T 26. honore *p* presbiteri Cr-w 27. *tr* placuerit forte γ 28. **honore** : *om* ζ* 29. censire Λ **uero** : + et Λ **hoc** : *om a** 30. autē *ut uid* Λ* **aut corepiscopatus** : auctor episcopatus *l*[2] aut episcopatus *j* aut choreps *a** (*add* episcopatus *sup lin a*[2]) 31. pbri *s* prb̄ri Cr-w (*sc* presbiteri) **ut** : ubi *l* 32. **esse** : est *j* **ne** : et ne *p* ζ κ Cr-w[2] nec Cr-ed 33. ciuitatem T *tr* probentur episcopi *s*

---

18. reperti T *l* (*sed cf* ii 20, *p* 257) 20. habito Λ Λ T *l* perseuerint T 21. aecclesiae *l* epso Λ 22. prbro Λ prbo T pbro *l* 24. epos Λ aecclesiae *l* epso Λ* epsi Λ[2] epo T 25. is *j l*[2] *s* Cr-w 26. prbrii Λ presbyterii *l* 28. epso Λ 29. censire Λ 31. prbii Λ pbrii *l* 33. prouentur ι* 34. existere *l* existire *i*

IX (**Dionysii** I)

VIIII De his qui ad honorem presbiterii sine examinatione prouecti sunt.

Si qui presbiteri sine examinatione sunt promoti, uel cum discuterentur sua peccata confessi sunt et homines moti contra canones confessis manus inponere temptauerunt, tales regula non admittit; quia quod inrepraehensibile est catholica defendit ecclesia.

X De his qui in persecutionibus negauerunt et postmodum in clero promoti sunt.

Quicumque de lapsis dudum per ignorantiam uel ordinantium dissimulationem in ordinem sunt prouecti, hoc ecclesiasticae non praeiudicat regulae; nam cogniti deponuntur.

C Æ M B VIIII *Tit om* Æ **ad**: *om* M 1. **examinatione**: examine Æ 2. **cum**: *om* M* discu*terentur* B *in ras* 4. **moti**: commoti (= *Dion* II) B 6. talis B admittet Æ amittit B*
X *Tit om* Æ **promoti**: professi M 3. **in ordinem**: in ordine? B*; *om* Æ **sunt**: + clerici B profecti M 4. praeiudicant B 5. deponantur (*cf Gall-Hisp p* 210 *supra*) C

C Æ M VIIII prbrii C 1. prbri C praesbiteri M 6. talis B 7. inreprehensibile M 8. accclesia M
X 3. profecti M 4. aecclesiasticae M

X (**Dionysii** II)

VIIII De his qui ad honorem praesbyterii sine examine prouecti sunt.

Si quis⌝ praesbyteri sine examine sunt prouecti, uel ⌜cum⌝ discuterentur peccata sua confessi sunt et homines contra canones commoti manus confessis inponere temptauerunt, tales regula non admittit; quia quod inrepraehensibile est catholica defendit ecclesia. § *fol* 46 *b* Λ

X De his qui in persecutionibus negauerunt et postmodum in clero promoti sunt.

Quicumque de lapsis ad ordinem cleri promoti sunt per ignorantiam uel per ordinantium dissimulationem, hoc ecclesiasticae non praeiudicat regulae; cogniti namque deponuntur.

VIIII *Tit om* T **honorem**: ordinem Cr **praesbyterii**: prbi (*sc* praesbyteri) δ prb ζ examinatione γ ζ Cr 1. **quis** T *j* l^* *m* a^* γ δ^* κ, *cf can* xviiii *l* 4 *et Addenda supra p* 150: qui *a p s* a^2 δ^2 ζ λ Cr quidam l^2 presbyterii κ **sine**: *om* κ^* examinatione γ δ Cr *tr* prouecti sunt *a* δ 2. discutiuntur *l* 4. moti *a* (= *Dion* I) 5. **confessis inponere**: confe(ni ?)unt ponere? Λ^* confestim ponere? *a* confestim imponere *l* *tr* inponere confessis ζ temptauerint a^2 γ^* 6. talis Λ^* *p* admittitur γ^* 8. defendet *m* ecclesiae a^* Cr *cap* lxxvi
X *Tit om* T pmoti (*sc* permoti) a^* 1. **de lapsis**: delapsi l^2 lapsi T 2. clerici *a* γ moti *p* per ignorantia *p* 3. **per**: pro *j*; *om* Cr (*suppl* Cr-w^2) ordinatio(num) *ut uid* T^* (*corr m p*) dissimulatione *j p* γ 4. ecclesiastica . . . regula *l p* ζ Cr-w^2 6. deponantur *a* ζ λ^2 Cr 1. Cr *cap* lxxvii

---

VIIII horem j^* hore λ^* honore λ^2 1. prbi Λ T pbri *l* 2. discutirentur Λ 5. imponere *l* 6. talis Λ^* *p* ammittit *a l* 7. inreprehensibile *l* 8. aecclesia *l*
X 3. dissimolationem Λ 4. aecclesiastic. *l*

IX (Dionysii I)

XI De his qui negauerunt et habentur in laicis.

De his qui praeter necessitatem praeuaricati sunt aut praeter ablationem facultatum aut praeter periculum uel aliquid huiusmodi, quod factum est sub tyrannide Licinii; placuit synodo, quamquam humanitate probentur indigni, tamen eis beniuolentiam commodari. quodquod ergo ueraciter paenitudinem gerunt, fideles tribus annis inter audientes habeantur, et sex annis omni humilitate succumbant, duobus autem annis praeter oblationem populo in oratione communicent.

XII De his qui abrenuntiauerunt et iterum ad saeculum sunt reuersi.

Quicumque uocati per gratiam primum quidem impetum demonstrarunt deponentes militiae cingulum, postmodum uero ad proprium uomitum sunt relapsi, ita ut quidam

XI *Tit* De laicis qui negauerunt (=*Dion* II) B; *om tit* Æ 2. **praeter**: praesbiter M* (*cf Att can* xi *l* 2 *p* 128 *supra*) ablationum M (B* ?) 3. **aut praeter periculum**: *om* Æ 6. **quamquam**: quamuis (=*Dion* II) B humanitatem Æ B* 9. **ergo**: enim M paenitentiam B 11. **et sex**: sex aut septem (*om* et) B humilitati Æ 13. **praeter oblationem**: sine oblatione (=*Dion* II) B

XII *Tit om* Æ 1. *per gratiam uocati primum* B *in ras* 2. demonstrauerunt (*cf Dion* II) Æ B 4. **uomitum sunt**: suum uomitum Æ 5. **relapsi**: reuersi (*cf Isid p* 215 *l* 4) Æ; + ut canes B (*cf Prou* xxvi 11 ὥσπερ κύων ὅταν ἐπέλθῃ κ.τ.λ.)

XI 1. preter Æ 5. tirannide M licinnii C licini Æ 6. synhodo C prouentur Æ 7. beneuolentiam Æ M 8. quoquod M 12. subcumbant Æ

XII 1. **primum**: prim M* 5. relabsi C

X (Dionysii II)

XI De laicis qui negauerunt.

De his qui praeter necessitatem praeuaricati sunt aut praeter ablationem facultatum aut praeter periculum uel aliquid huiusmodi, quod factum est sub tyrannide Licini; placuit ¶ *fol* 46 *b* Λ ⌜synodo, quamuis humanitate probentur indigni, tamen eis beniuolentiam commodari. quicumque ergo ueraciter paenitudinem gerunt, tribus annis⌝ fideles inter audientes § *fol* 47 *a* Λ habeantur, ⌜et sex⌝ annis omni se contritione deiciant, duobus autem annis sine oblatione populo in oratione communicent.

XII De his qui abrenuntiauerunt et iterum ad saeculum sunt reuersi.

Quicumque uocati per gratiam primum quidem impetum monstrauerunt deponentes militiae cingulum, postmodum uero ad proprium uo- Prou xxvi 11
mitum sunt relapsi, ita ut quidam

XI *Tit om* T 1. **qui**: *om m* necessitates δ 2. oblatione γ* oblationem *a** *et* [3] δ* ζ* Cr-w 3. praeter periculo T 4. **uel**: aut *l* 5. tyranni deliccioni ? Λ* 6. **synodo**: *praem* sc̄ā *a* humanitatem T γ 7. beneuolentia T 9. **ergo**: *om* δ* 10. fidelis Λ* fidele Λ[2] audientes *a in ras* 12. contr * * tione *s** **deiciant**: desistant *a* **autem**: *om* κ* 13. **annis**: *om* T 14. communicant *a**

Λ T *a j l m p s* *a* γ δ ζ κ λ Cr-w

Cr *cap* lxxviii

XII **qui**: quis *l** ? **ad**: a *m* **reuersi** Λ T *l s* ζ Cr-w (= *Dion* I): regressi *a j m p* H (*tr* regressi sunt *a*) conuersi Cr-ed 1. **uocati**: + sunt *s* **per gratiam**: per dei gratiam *a* (=*Isid p* 215 *supra*) 3. malitiae T 4. *tr* sunt uomitum *s* 5. lapsi ζ* *r*elapsi *in ras* Cr-w quidem *j*

Cr *cap* lxxviii

XI 1. praeuati κ* 5. tyride *a* licini K[2] Λ T *l* (*cf p* 252 *supra*): liccini Λ licinii T *a j l m s* H lycinii Cr-w 7. beneuolent. T 9. penitudinem *l* 10. fidelis Λ* *p m* fediles K[2] 12. contricione K[2]

XII **ad**: at *p* 2. inpetum Λ monstraberunt K[2]

IX (**Dionysii** I)

et pecunias tribuerent et beneficiis militiam repararent; hi decem annis, post triennii tempus quo inter audientes erunt, in afflictione permaneant. sed in his omnibus propositum et speciem paenitentiae conuenit explorare. quodquod enim metu et lacrimis ac patientia uel bonis operibus re ipsa conuersionem non simulatione demonstrant, hi definitum tempus auditionis implentes tum demum fidelibus in oratione communicent; postmodum uero licebit episcopo de his aliquid humanius cogitare. quicumque uero indifferenter tulerunt et formam introeundi in ecclesiam sibi

C Æ M B 6. tribuerint Æ tribuerent *in ras* B 7. separarent M : *collata lectione l* 14 *infra* se ipsa, *patet in exemplari codicis* M *litteras* r s *similem habuisse formam* hii Æ 8. **quo** C Æ (=*Dion* II): quod M B 11. **et**: ut M 13. **ac**: *om* Æ **patientia** C M: paenitentiam Æ B* paenitentia B² 14. **re ipsa** C: responsa Æ se ipsa M (*uide l* 7 *supra*) rebus ipsis (= *Dion* II) B **conuersionem**: conuersationem Æ; + suam (= *Dion* II) B 15. **simulatione** C M: simulationem (*cf Dion* II *codd*) Æ B 17. **tum**: dum M fidelib; M *in ras* (fidelis M* ?) 18. orationem Æ M oratione * * * * B **postmodum**: post B 19. episcopum B 21. **formam**: habitu formam ? B* habitum B² (*cf Dion* II)

C Æ M 6. tribuerint Æ 8. trienni M B (*fortasse recte, cf* Λ *Dion* II) 12. quotquot C M 16. inplentes Æ M 22. eclesiam C aecclesiam M

X (**Dionysii** II)

et pecunias tribuerent et beneficiis militiam repeterent; hi decem annis, post triennii tempus quo inter audientes erunt, in afflictione permaneant. sed in his omnibus propositum et speciem paenitentiae conuenit explorare. quodquod enim metu et lacrimis atque patientia uel bonis operibus rebus ipsis conuersionem suam non simulatione demonstrant, hi definitum tempus ¶ *fol* 47 *a* Λ
⌜auditionis inplentes, tum demum fidelibus in oratione communicent; postmodum uero licebit episcopo de his aliquid humanius cogitare. quicum⌝que uero indifferenter tulerunt § *fol* 47 *b* Λ
⌜et habi⌝tum introeundi ecclesiam

6. pecuniis *m* **tribuerent** *a j l s* γ λ² Cr-ed (=*Dion* I): tribuerint Λ T *m* Cr-w tribuerunt *p* α δ ζ κ λ* (*sc* **H** *ut uid*) **et** 2°: ut *p* δ² 7. repeterint T reperunt ζ* repeterunt ζ² **hi** *j l p s* K² (=*Dion* I): hii Λ T *a m* **H** Cr-w ii Cr-ed 8. quod intra Cr-w 11. **et**: est et *a*; *om* *p* **speciem**: spem *a* spetiae γ specie κ 13. **metu**: *in ras* (? medu *sub ras*) α **metu et**: metuit T **et**: *om* γ* lacrimas *a* **patientia** Λ *l p s* **H** (=*Dion* I *cum Gr* ὑπομονῇ): paenitentia *a j m* T **Cr** λ-*marg* 14. **rebus**: *om per homoeotel* *p* 15. **simulatione** Λ T *j l m p s* (= *Dion* I *cum Gr* σχήματι): simulationem *a* **H Cr** 16. demonstrat *a* γ λ* demonstret δ* **hi** *a j l m p s* κ λ (= *Dion* I): hii Λ T α γ δ ζ Cr-w ii Cr-ed 17. **inplentes tum**: inplent istum T **tum**: dum *p* tunc *s* α ζ 19. licet *p* licebat γ episcopum T γ Cr-w 20. *tr* cogitare humanius δ* 21. **uero**: *om* γ tulerint κ λ* 22. **habitum**: additum *a* aditum T *l* Cr-ed

3. cingolum K² 6. tribuerint Λ T *m* Cr-w 7. repeterint T decim Λ T 8. trienni Λ 9. adflictione T 11. poenitentiae *l* 12. quotquot *l* 13. adque Λ pacientia Λ 21. indeferenter Λ T tullerunt *a* 22. aecclesiam *l*

IX (**Dionysii** I)

arbitrati sunt ad conuersionem posse sufficere, hi definitum tempus implebunt.

XIII De his qui communionem tempore mortis exposcunt.

De his qui ad exitum uitae ueniunt etiam nunc lex antiqua regularisque seruabitur, ita ut si quis egreditur e corpore ultimo et necessario uiatico minime priuetur. quod si desperatus et consecutus communionem oblationisque particeps factus iterum conualuerit, sit inter eos qui communionem orationis tantummodo consequuntur. generaliter autem omni cuilibet in exitu posito et poscenti sibi communionis gratiam tribui episcopus probabiliter ex oblatione dare debebit.

23. **ad conuersionem** : *om* C 24. **hi** : hii non communicabunt nisi (*cf Gall-Hisp p* 216 *supra*) C **definitum**: + modis omnibus (= *Dion* II) B **implebunt** : impleuerent (= *Gall-Hisp loc cit*) C

XIII : XIIII Æ* *Tit* De his qui in obitu positi communionem deposcunt (*cf* M-*titt supra p* 251) B ; *om tit* Æ 4. **e** : *om* C 9. communione Æ *or*ationis *in ras* M (*corr m p*) 11. in exitum B 13. episcopo Æ 14. obl * * atione B (obligatione ? B*) debeuit *ut uid* B*

XIII 5. pribetur Æ disperatos M 13. epis M (episcopo Æ)

X (**Dionysii** II)

sibi arbitrati sunt ad conuersionem posse sufficere, hi definitum modis omnibus tempus inplebunt.

XIII De his qui communionem tempore mortis exposcunt.

De his qui ad exitum ueniunt etiam nunc lex antiqua regularisque seruabitur, ita ut si quis egreditur e corpore ultimo et necessario uiatico minime priuetur. quod si disperatus et consecutus communionem oblationisque particeps factus iterum conualuerit, sit inter eos ⌜qui ¶ *fol* 47 *b* Λ communionem orationis tantummodo consequuntur. generaliter autem omni cuilibet in exitu posito⌝ et poscenti sibi com⌜munionis gra- § *fol* 48 *a* Λ ti⌝am tribui episcopus probabiliter ex oblatione dare debebit.

Λ T *a j l m p s* *a* γ δ ζ κ λ Cr-w

23. ad conuersione Λ ad confessionem *a* 24. possit γ **hi** *a j l m p s* κ λ (= *Dion* I) : hii Λ T *a* γ δ ζ Cr-w ii Cr-ed **modis omnibus tempus** : tempus δ* tempus modis omnibus δ[2] ζ **Cr** omnimodis omnibus tempus *p* 25. **inplebunt** : impleant *p s* **H** ; + Pater noster qui es in caelis In illis caelis de quibus *ad finem canonis et paginae* (*in sequenti pagina incipit can* xiii) *p*

XIII *Tit om* T communione Λ communio **Cr** *cap* lxxviiii δ* tempus Λ* (*corr m p*) 1. **exitum** : + uitae (= *Dion* I) *a* 2. **lex** : * * *lex* * δ *in ras* ; *om s* 3. **egreditur e corpore** : egritu*dine* corpor*is* detentus fuerit *l*[2] *in ras* (egriture corpore *l** ?) **e** : de **Cr** 4. **corpore** : + certe *p* necessariū T 5. **minime** : + communione *s a* 6. communione T δ* Cr-w* 7. particep*s in ras* Λ 8. **sit** : sic *p a* δ* **qui** : *om a** 9. **tantummodo** : *in ras a* 11. in exitum *p* γ δ* κ λ positum γ proposito δ* 12. poscendi κ λ communis δ* 13. epsō Λ epō T 14. **dare** : dari Λ ; *om* δ*

XIII 5. desperatus *l* 6. consequutus T 7. particepi ! Λ* participes *j* 11. exito *j m a** positu ζ* 12. poscente *a* poscendi κ λ 13. epso Λ epo T probaliter κ* 14. dari Λ

IX (**Dionysii I**)

XIIII De cathecuminis lapsis.

De cathecuminis sancto et magno concilio placuit ut tribus annis sint inter audientes tantummodo, posthaec autem cum cathecuminis orent.

XV Quod non oporteat demigrari.

Propter multam perturbationem et seditiones quae fiunt placuit consuetudinem omnimodis amputari quae praeter regulam in quibusdam partibus uidetur admissa, ita ut de ciuitate ad ciuitatem non episcopus non presbiter non diaconus transferatur. si quis uero post definitionem sancti et magni concilii tale quid agere temptauerit et se huiuscemodi negotio mancipauerit, hoc factum prorsus in irritum deducatur et restituatur ecclesiae cui fuit episcopus presbiter aut diaconus ordinatus.

C Æ M B XIIII : XV Æ* *Tit om* Æ 1. **cathecuminis** : + lapsis B 2. **ut** : + si se reddere ecclesiae uoluerint (= *Gall-Hisp p* 220 *supra*) C

XV : XVI Æ* *Tit* Quod non oporteat demigrari de ciuiт̄ ad aliā ciuitaт̄ C Quod non oporteat episcopum presbyterum et diaconum de ciuitate migrare B ; *om tit* Æ 5. uidentur Æ **admissa** : amissam B* 6. de ciuitatem ad ciuitatem Æ 10. **quid** : aliquid B* 11. huiusmodi Æ B **negotio** : *om* M 12. **hoc factum** : *supplet in ras* (*sed m p*) Æ 15. **ordinatus** : + et si suggestionem dederit non audiatur (=*Gall-Hisp p* 224 *supra*) C

C Æ M XIIII caticuminis *tit et* 1. C 4. cathicuminis C
XV 2. seditionis M 7. prb C presb Æ praesbiт̄ M diacn̄ C 11. huiuscaemodi M manciparit M (*fortasse recte, cf Dion* II) 12. inritum C 13. aecclesiae M 14. episc Æ prbt C presb Æ prbr M **aut** : au M

X (**Dionysii II**)

XIIII De cathecuminis lapsis.

De cathecuminis sancto et magno concilio placuit ut tribus annis sint inter audientes tantummodo, posthaec autem cum cathecuminis orent.

XV Quod non oporteat demigrari.

Propter multam perturbationem et seditiones quae fiunt placuit consuetudinem omnimodis amputari quae praeter regulam in quibusdam partibus uidetur ammissa, ita ut de ciuitate ad ciuitatem non episcopus non praesbyter non diaconus transferatur. si quis autem post definitionem sancti et magni concilii tale quid agere temptauerit et se huiuscemodi negotio manciparit, hoc factum prorsus in irritum ducatur et restituatur ecclesiae cui fuit episcopus aut praesbyter aut diaconus ordinatus. ¶ *fol* 48 *a* Λ

XIIII 1. **catheouminis** : + lapsis *l* 2. *tr* sint tribus annis *γ* **Cr** *cap* lxxx

XV *Tit om* **Cr** oportet *ut uid l* oportit T* **demigrari** : + de ciuitate in ciuitatem *l* 1. multas perturbationes *γ* 2. **consuetudinem** : + hanc *s* 3. **omnimodis** : penitus **Cr** 4. **quibusdam** : quibus T 5. **ammissa** (*sc* admissa) *j** *l p* **H** (− *a** *γ*) Cr-w : ammissam *a** amissa *a m γ* admissa Λ T *j*[2] *s* Cr-ed **ut** : *om κ** 9. **concilii tale quid** : conciliis alequid Λ* 10. tale aliquid *l p s* **Cr** 11. **se** : si Λ* *l*; *om* T *a* huiusmodi Λ T (*et in can* xvi *l* 17) manciparet (emanciparet *a**) *a m* δ* Cr-w mancipauerit Λ T 12. **in** : *om p s γ* δ[2] **Cr** **ducatur** : deducatur T dicatur Cr-ed 14. **fuit** : fuerat *a* fit *γ* **Cr** *cap* xvii

XIIII catecuminis (*non autem in ll* 1, 4) Λ caticuminis (*et ll* 1, 4) T
XV demigrare *p* 2. que T 3. ampotari Λ 5. admissa Λ T *j*[2] *s* 7. prbr Λ prbt T pbr *l* diacs Λ 11. manciparet *a m* δ Cr-w mancepauerit Λ* mancipauerit Λ[2] T manciperit? *κ** 12. prursus Λ* 13. aecclesiae *l* 14. prbr Λ prbt T pbr *l* 15. diac Λ *l s* diacon̄s T

IX (**Dionysii** I)

XVI De his qui in ecclesiis in quibus prouecti sunt minime perdurarunt.

Quicumque temere ac periculosae neque timorem Dei prae oculis habentes nec agnoscentes ecclesiasticam regulam discedunt ab ecclesia, presbiteri aut diaconi uel quicumque sub regula modis omnibus adprobantur; huiusmodi nequaquam debent in alia ecclesia recipi, sed omnem necessitatem conuenit illis inponi ut ad suas paroecias reuertantur: aut si non fecerint, oportet eos communione priuari. si quis autem ad alium pertinentem audaciter inuadere et in sua ecclesia ordinare praesumserit, non consentiente episcopo a quo discessit is qui regulae mancipatur, ordinatio talis irrita conprobetur.

XVI: XVII Æ* *Tit om* Æ 2. prae oculos C Æ (*fortasse recte*) 5. **aut**: et B **diaconi** Æ M B: diacones C **uel**: aut Æ 6. sub regulam Æ 8. **in alia ecclesia**: in ecclesiam Æ in aliam ecclesiam (= *Dion* II) B 10. **inponi**: inferri M ut * * * ad B 11. **aut**: quod (= *Dion* II) B eis C* 13. **audaciter** C Æ: audacter M B; *formam minus accuratam* (*secundum Quintilianum* I vi 17) *non tamen inusitatam* (*uide Priscianum* XV iv 21) *in textum et hic et in Dion* II *recepi propter auctoritatem codicum* **inuadere**: indere Æ* (*sed corr m p*) 17. **talis**: huiuscemodi talis (*cf Dion* II) B 18. conprobatur Æ

XVI eclesiis C aecclesiis M minimae C 1. **ac**: hac Æ a M 3. aecclesiasticam M 4. aecclesia M 5. prbi C praesbiteri M 8. aecclesia M 10. parrocias Æ 13. **audaciter** C Æ: audacter M B, *sed uide notas superiores* 14. aecclesia M 15. p̄sumpserit M 16. **is**: his C Æ 17. inrita C 18. comprobetur M

X (**Dionysii** II)

⌈XVI De his qui in ecclesiis in quibus prouecti sunt minime perdurarunt.

Quicumque t⌉emere ac pericu⌈lose neque timorem⌉ Dei prae oculis habentes nec agnoscentes ecclesiasticam regulam discedunt ab ecclesia, praesbyteri aut diaconi uel quicumque sub regula prorsus exsistunt; hi nequaquam debent in aliam ecclesiam recipi, sed omnem necessitatem conuenit illis inponi ut ad suas parrocias reuertantur: quod si non fecerint, oportet eos communione priuari. si quis autem ad alium pertinentem audaciter inuadere et in sua ecclesia ordinare temptauerit, non consentiente episcopo a quo discessit is qui regulae mancipatur, ordinatio huiuscemodi irrita conprobetur.

§ *fol* 48 *b* Λ

XVI *Tit om* T **Cr** **in quibus**: *om a* durarunt *l* perdurat *p** perdurant *p*² *s* 1. Quaecumque γ 2. **neque**: *om* Cr-w (*add* non *ante* habentes Cr-w²) **dei**: dn̄i (*sc* domini) *a* δ **oculis**: oculos κ; + dī Λ* 3. ecclesiastica γ 4. ab ecclesiam γ 5. **praesbyteri aut diaconi**: prb aut diac Λ prbt aut diacs T (*sc* praesbyter *et* diaconus); *praem* episcopi **Cr** **uel**: + si T 6. sub regulam *a* 7. **hi** *j l p s a* κ λ: hii Λ T *a m* γ δ ζ Cr-w ii Cr-ed in alia ecclesia T 10. **ad**: *om* γ* **parrocias**: *parochias in ras a* ecclesias **Cr** 11. fecerit λ* fecerunt Cr-ed 13. pertinente T 17. huiusmodi Λ T 18. conprobatur δ* **Cr** conprobentur *j*

Λ T *a j l m p s* *a* γ δ ζ κ λ Cr-w **Cr** *cap* xvii

XVI aecclesiis *l* 1. taemere *ut uid* Λ periculore Cr-w* pericolosae K² (*et ut uid* Λ) 3. abentes Λ aecclesiasticam *l* 4. aecclesia *l* 5. prb Λ prbt T pbri *l* diac̄ Λ *l* diacs T 6. existunt *l* 8. aecclesiam *l* 9. imponi *l* 10. parrochias *l* 11. oportit Λ 12. communioni κ λ 13. **audaciter** T *a*: audacter *codd cett* 14. aecclesia *l* ordenare Λ 15. temtauerit Λ consentientem Λ* epso Λ 16. his *a** *l** *m* γ δ* λ* 18. inrita *l*

Λ T *l*

IX (**Dionysii I**)

XVII De clericis usuras accipientibus.

Quoniam multi sub regula constituti auaritiam et turpia lucra sectantur, oblitique diuinae scripturae dicentis
Ps xiv [xv] 5 QVI PECVNIAM SVAM NON DEDIT AD VSVRAM cum mutuum dederint centesimas exigunt; iuste constituit sancta et magna synodus, ut si quis inuentus fuerit post hanc definitionem usuras accipiens aut per adinuentionem aliquam uel quolibet modo negotium transigens aut hemiolia (id est sescupla) exigens uel aliquid tale prorsus excogitans turpis lucri gratia, deiciatur a clero et alienus existat a regula.

C Æ M B XVII: XVIII Æ* *Tit om* Æ 1. **Quoniam**: + q (*sc* quam?) C* 2. auaritia C Æ 3. scripturis M 5. ad usura Æ 6. centesimum B 7. **sancta et**: *om* (= *Gall-Hisp p* 228 *supra*) C 9. **accipiens**: + aut frumentum uetus siue uinum contra nouum commodantes ut amplius exigant (*cf Gall-Hisp loc cit*) C 11. **aut**: ut M 12. sescu*p*la in ras* M (sesculpa? M*) 15. **existat a**: ex ista M^2

C Æ M XVII 3. scributurae C 6. centensimas Æ exegunt C 7. synhodus C 11. transagens Æ 12. hemeolia Æ himolia M sexcupla Æ 14. turbis Æ lugri Æ 15. exisistat Æ

X (**Dionysii II**)

XVII De clericis usuras accipientibus.

Quoniam multi sub regula constituti auaritiam et turpia lucra sectantur, oblitique diuinae scripturae dicentis QVI PECVNIAM SVAM NON DEDIT AD VSVRAM mutuum dantes ⌜cen- ¶ *fol* 48 *b* Λ
tesimas exigunt; iuste censuit sancta et magna synodus, ut si quis inuentus fuerit post hanc definitionem usuras⌝ accipiens aut ex § *fol* 49 *a* Λ
⌜adinuentio⌝ne aliqua uel quolibet modo negotium transigens aut hemiolia (id est sescupla) exigens uel aliquid tale prorsus excogitans turpis lucri gratia, deiciatur a clero et alienus exsistat a regula.

XVII *Tit om* T Cr 1. **Quoniam**: Quod T Cr *cap* xliiii **sub**: sunt Λ* (*corr m p*) **sub regula**: sub regulae *m*; + aecclesiastica *l* 2. auaritia γ **turpia lucra**: turpilucra (*uide ad l* 14 *infra*) γ turpi (*tantum*) λ* turpis lucra Cr-w 3. obliuique *m* **dicentis . . . dantes**: dicentes (*tantum: cet om per homoeotel*) T 5. **mutuum**: mutum *a* (ζ* *ut uid*) κ λ multum δ* **centesimas** T *a j l m p* ζ Cr: centesimos *s* δ^2 κ λ (? **H**) centesima *a* centesimus γ centesimum? δ* 8. *i*nuentus *in ras a* 9. **usuras**: usos *uel* usus T **ex adinuentione aliqua** T *j l m s a*" Cr (ex . . . ne aliqua Λ): ex adinuentionem aliquam *a* ex inuentione aliqua *p* a* ad exinuentione aliqua δ ζ ad exinuentionem aliquam κ ad exinuentionem aliqua λ in^ad^exuentionem aliquam γ 11. **modo**: *om a* transiens *p* δ^2 κ λ Cr-w 14. **turpis lucri**: turpilucri *p* **H** (– δ^2 λ^2) *uide p* 139 *col a, in not ad can* xvii *l* 13 gratiam T 15. regulam *m*

XVII 3. dicentes *j m* 5. mutum *a* κ λ 6. exiguunt γ 11. necotium Λ nigutium T transiens *p* δ^2 κ λ Cr-w 12. **iliolia Λ hemiola *j p* K^2 emiliolia T (*et ut conicio* Λ*) haemilia γ* haemiolia γ^2 emiola δ hiemiolia ζ hemulia Cr-w sescula Λ sescola T sescupula *j m* sexcupla *a l* se culp*a γ* sexculpa κ 13. talē T 14. dieciatur Λ 15. alienos Λ existat *l*

IX (Dionysii I)

XVIII De priuilegiis presbiterorum.

Peruenit ad sanctum magnumque concilium quod in quibusdam locis et ciuitatibus presbiteris gratiam sacrae communionis diaconi porrigant: quod nec regula nec consuetudo permittit, ut ab his qui potestatem non habent offerendi illi qui offerunt Christi corpus accipiant. necnon et illud innotuit quod nonnulli diaconorum ante episcopos sacras oblationes attingunt. haec igitur omnia resecentur, et in sua diaconi mensura permaneant, scientes quod episcoporum quidem ministri sunt presbiteris autem inferiores probentur per ordinem; ergo post presbiteros gratiam communionis accipiant, aut episcopo eis aut presbitero porrigente. sed nec sedere in medio presbiterorum

---

XVIII: XVIIII Æ[2] *ut uid* (*sed corr* Æ[3]) *Tit om* Æ 1. Prouenit M 4. **sacrae**: sacra et M 11. **attingunt** C Æ M: adtingant (*cf* contingant *Dion* II) B 12. **resecentur**: recensentur Æ in suam diaconi mensuram Æ 15. **ministri sunt**: ministris (*sc ex exemplari* ministri s̄=sunt?) B* ministri sint B[2] 17. **communionis**: *praem* sacrae (=*Dion* II) B

XVIII pruilegiis M presbyterorum C praesbyterorum M 3. prbis C praesbiteris M 10. episcopus Æ 11. adtingunt Æ 15. prbis C praesbiteris Æ M 17. prbos C praesbiteros M 18. accepiant C 19. prbro C praesbitero M 20. in: ein C* prborum C praesbiterorum M

X (Dionysii II)

XVIII De priuilegiis praesbyterorum.

Peruenit ad sanctum magnumque concilium quod in quibusdam locis et ciuitatibus praesbyteris gratiam sacrae communionis diaconi porrigant: quod nec regula nec consuetudo tradidit, ut ab his qui potestatem non habent offerendi illi qui offerunt Christi corpus accipiant. necnon et illud innotuit quod quidam diaconi ante episcopos sacra oblata contingant. haec igitur omnia resecentur, et in sua diaconi mensura permaneant, scientes quod episcoporum quidem ministri sint inferiores autem praesbyteris habeantur per ordinem; ergo post praesbyteros gratiam sacrae communionis accipiant, aut episcopo ¶ *fol* 49 *a* Λ ⌜eis aut praesbytero porrigente. sed nec sedere in medio praesbyterorum

---

XVIII 2. **in**: *om a* locis *in ras s* 4. diaces Λ diacns T (*scilicet* diacones) **porrigant**: praebeant **Cr** 5. regulam γ 6. tradit *l* hiis ζ 8. *tr* corpus Christi **Cr** 9. *et illud inno*tuit *in ras* κ notuit ζ* **innotuit quod quidam**: *bis* δ* **quod**: ut T 10. diaces Λ diacs T (*sc* diacones) eposacra T 11. contingat δ* 12. recesentur *a** recensentur δ* diaces Λ 13. permaneat ζ 14. **quidem**: *om* T sunt ζ 15. prbi T* habeantur; per ordinem ergo *ita distinguunt l p s* **Cr** 16. **ergo**: autem *a* post prbro Λ 17. gratia T 19. **eis**: ei *l*; *om* T **aut**: ut γ

Λ T *a j l m p s* α γ δ ζ κ λ Cr-w

Cr *cap* xciiii

XVIII priuilegis *p* Cr-w prbrm Λ pbrorum *l* Λ T *l* 1. scām T* 3. prbris Λ pbris *l* prbis T 5. regola Λ 6. tradedit Λ 9. illut *l* 10. epsos Λ 13. scientis Λ* 14. episcrm Λ 15. prbis Λ T[2] prbi T* pbris *l* 17. prbro Λ prbos T pbros *l* communiones *m* 18. epso Λ 19. prbo T pbro *l* 20. prbtrum T pbrorum *l*

IX (**Dionysii I**)

diaconis liceat; quia si hoc fiat praeter regulam et ordinem probatur existere. si quis autem etiam post has definitiones oboedire noluerit, a ministerio cessare debebit.

XVIIII De his qui a Paulo Samosateno ad ecclesiam ueniunt.

De Paulianistis ad ecclesiam catholicam confugientibus prolata definitio est ut rebaptizentur omnimodis. si quis uero ex his praeterito tempore in clero fuerunt, si quidem inmaculati et inrepraehensibiles apparuerint, rebaptizati ordinentur ab episcopo ecclesiae catholicae: quod si discussio repperit eos incongruos, abici tales conueniet. similiter autem et de diaconissis, et omnino de his qui in eadem regula uersantur, haec forma seruabitur. me-

C Æ M B 21. diaconus M quia si: quasi Æ* M* (*corr m p*) 22. probantur Æ (B* ?) 23. **etiam**: *om* Æ B
XVIIII *Tit om* Æ **a Paulo Samosateno**: ab errore Pauli Samusateni (*cf* M-*titt supra p* 251) B 3. **rebaptizentur** C Æ (*Gr* ἀναβαπτίζεσθαι) *cf l* 7 *infra*: baptizentur M B (= *Dion* II), *cf quae scripsi p* 33 *supra*, *in Addendis ad Cann Apost* xlv–xlvii omnismodis Æ 4. **quis** C Æ B, *cf Dion* II *et uide Addenda p* 150 *supra*: qui M 6. **et**: *om* Æ apparuerunt M 7. **rebaptizati** C Æ B (*Gr* ἀναβαπτισθέντες): baptizati M (=*Dion* II) *tr* ab episcopis aecclesiae catholicae ordinentur B 9. **eos**: *om* Æ 10. conuenit Æ conueni*et* B *in ras* 11. **autem**: *om* Æ **et** 2°: id Æ 12. regulam M 13. **meminimus**: minimas Æ

C Æ M 24. definitionis M obaedire Æ (obedire *fortasse* Æ²) 25. caesare M
XVIIII paulos amosatemo M aecclesiam *tit et* 1. M 2. defininitio M 4. preterito Æ 6. inreprehensibiles C M 8. aecclesiae M

X (**Dionysii II**)

diaconis liceat; quia si hoc fiat praeter regulam et ordinem probatur exsistere. si quis autem etiam post has definitiones oboedire noluerit, a ministerio cessare debebit. § *fol* 49 *b* Λ

XVIIII De his qui a Paulo Samosateno ad ecclesiam ueniunt.

De Paulianistis ad ecclesiam catholicam confugientibus definitio prolata est ut baptizentur omnimodis. si quis autem de his praeterito tempore in clero fuerunt, si quidem inmaculati et inrepraehensibiles apparuerint, baptizati ordinentur ab episcopo ecclesiae catholicae: quod si discussio incongruos eos inuenerit, abici tales conueniet. similiter autem et de diaconissis, et omnino de his qui sub regula uersantur, haec forma seruabitur. meminimus

21. diaconibus T **quia**: qua *j** 23. **quis**: qui γ* **autem**: *om* **Cr** 25. **ministerio**: minis *a** debit Λ
XVIIII *Tit om* T hiis ζ **a**: *om l* 1. **Cr** *cap* lv De Paulianis T De Paulinianistas *a** 2. fugientibus T probata Λ 3. baptizarentur λ* 4. **quis** Λ T *a l m* **H** Cr-w *cf* viiii 1 (*p* 264 *supra*) *et Dion* I: qui *j p s* a² γ* δ² λ² Cr-ed *tr* praeterito tempore de his *a* **his**: *om* γ* 5. **fuerunt** Λ T *a j l m* γ (= *Dion* I): fuerint *p s* **H** (– γ) **Cr** **quidem**: quem T* 6. in res prehensibiles δ* 8. **ecclesiae catholicae**: *om s* 9. **eos**: eps *ut uid* T* (*corr m p*); *om* **Cr** (*habet* Cr-w²) 10. conueniat *a** δ conuenit Cr-w 11. **de**: *om* T *a* γ **diaconissis et**: diacones si sit T diaconis suis et *l* omnimodo *l*

23. existere *l* 24. **has**: han T* (*corr m p*) definitionis *p** oboedere Λ* 25. **a**: ad T*
XVIIII samosetano Λ *s*² samusateno *l* samositano γ samosteno δ *tit et* 1. aecclesiam *l* 6. immaculati *l* inrepraehensibilis Λ inreprehensibilis T 7. ordenentur Λ 8. epso Λ aecclesiae *l* 11. diacanisis ζ omnimo δ*

IX (Dionysii I)

minimus autem de diaconissis quae in eodem habitu esse probantur, quod non habeant aliquam manus inpositionem, et ideo modis omnibus eas inter laicos deputari.

XX De flectendo genu.

Quoniam sunt quidam in die dominico genu flectentes et in diebus pentecostes, ut omnia in uniuersis locis consonanter obseruentur, placuit sancto concilio stantes Domino uota persoluere.

---

14. de diaconissas Æ 18. **laicos** C M (*Gr* ἐν τοῖς λαικοῖς : *cf quae adnotaui p* 140 *col b, in not ad can* xviiii *l* 17) : laicas Æ laicas * * * * (? laicas laicos B*) B **deputari** : + deberi (= *Gall-Hisp p* 238 *supra*) C

XX *Tit* De flectendo genu diebus domic̄ resur̄ C De flectendo genu ut stantes uota deo persoluant B : *om tit* Æ 2. genua Æ 5. **Domino** : deo B

EXPLICIT CONCILIVM (*sequitur symbolum secundum interpretationem Attici, uide p* 106 *supra*) C EXPLC̄ Æ EXPLICIT CANON NICAENI M ; *in* B *sequuntur nonnullae episcoporum subscriptiones, uide p* 36 *supra*

---

18. depotari C

XX 1. domico C 3. pentecosten M^2 B, *cf s* δ* ζ *Dion* II : *uide quae disputaui supra p* 152, *in Addendis ad pp* 142, 143

X (Dionysii II)

autem de diaconissis quae in eodem habitu esse probantur, quod non habeant aliquam manus inpositionem, et ideo modis omnibus eas inter laicos deputari.

XX De flectendo genu. ¶ *fol* 49 *b* Λ

⌜Quoniam sunt quidam in die dominico genu flectentes et in diebus pentecostes, ut omnia in uniuersis locis consonanter obseruentur,⌝ placuit sancto concilio stantes Domino uota persoluere. § *fol* 50 *a* Λ

---

15. **habitu** : + dehonestae Λ^2 **probantur** : uidentur *l* 16. habent Cr-w* aliqua manus inpositione Λ **aliquam** (Λ) T *a j l m* (=*Dion* I *cum Gr* τινά) : *om p s* **H Cr** inpositionis T 17. **eas** : *om* Cr-w* 18. **laicos** Λ T a^2 (*ut uid*) *j s* **H** (– γ δ λ^2) **Cr** (=*Dion* I *et Gr*) : laicus *a** laicas *l m* γ δ λ^2 laicis *p*

Λ T *a j l m p s*
α γ δ ζ κ λ
Cr-w

XX *Tit om* T **Cr** genua *p* 2. genua Λ *a* ζ **uel 2* **Cr** **in** : *om* Cr-w **diebus** : die *l* δ 3. **in** : *om a* δ* 4. **obseruentur** : conseruentur *m* 5. **sancto** : + et magno δ **Domino** : die dominico **Cr**

Cr *cap* cxxxviii

§ *j l m* **Cr**

EXPL̄ CANNONES (CAN̄ T CANŌ *s* : + SC̄I *s*) NICENI CONCILII Λ T *s* EXPLICIT *a* δ EXPLICIT (EXPLICIVNT ζ) CANONES (+ SC̄I CONCILII NICENI *a*) *p* **H** (– δ); *nihil habent j l m* § *a*

Sequuntur episcoporum nomina in s **H** (– κ) : § *s* **H**
in Λ T *p haec tantum* Et subscripserunt (suscribserunt Λ scripserunt *p*) cccxviii (tricenti decim et octo Λ cccxviiii *p*) qui in eodem concilio conuenerunt: Ossius (Hosius T Orthus *p*) episcopus ciuitatis Cordouensis (Cordubensis T *p* : + prouintiae *p*) Spaniae (Hispaniae T) dixit : Ita credo sicut superius scriptum est (*deficit hic p*). § *p*
Victor et Vincentius prb̄i urbis Romae. Prouinciae Aegypti (Agipti Λ*) xi : Alexander Alexandriae ep̄s § Λ T

---

14. diaconessis T* 16. impositionem *l* 18. Λ T *l* laicus *a** deputare ζ

XX iciunu δ* ienu δ^2 1. di*e *j* 3. pentecosthes *l* pentecosten *s* δ* ζ *uide col a*

ADDITAMENTVM DE SYLLOGE **Q**

1. De origine materiae Nicaenae in sylloge Q

Syllogen **Q** (*eam scilicet quae a Paschasio Quesnel anno* 1675 *publici iuris facta est*) *Galliae adiudicauit, tum propter ipsorum codicum ortum tum propter res quae in ea continentur, Fr. Maassen pp* 491–494; *regioni Arelatensi uir illustrissimus Ludouicus Duchesne* (Églises séparées *p* 252 *n* 2: Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule i 142). *de uniuersa tamen sylloge haec adfirmabant: de singulis eius partibus alia est quaestio. mihi quidem quae in ea sylloge ad Nicaenum concilium pertinent, uidentur Italicae originis manifesta praebere indicia. neque enim aetas eadem universitatis sylloges, eadem particularum: qui syllogen totam ineunte sexto saeculo edidit* (*Maassen p* 490) *materiam antiquioris aeui in opus suum suscepit, Nicaenorum certe canonum formam usurpauit ei similem qua quinquaginta ante annos apud concilium Chalcedonense* (A. D. 451) *usus erat Paschasinus legatus Romanus. unde de natura et cognatione eorum omnium quae sub nomine Nicaeni concilii profert sylloge* **Q**, *operae pretium erit singillatim disceptare.*

syllogarum quae interpretationem concilii Nicaeni Isidorianam praebent omnium antiquissimam habeo (*est enim ut uidetur ceterarum fons et origo*) *syllogen a Fr. Maassen detectam et impressam, quam sub titulo* **M** *in apparatu meo laudaui. hanc syllogen si Romae intra annos* 420 *et* 440 *post Christum compositam esse iudices, non longe a ueritate erres. syllogen* **Q** *e sylloge* **M** *pendere nemo non confitebitur qui uel apparatum criticum pp* 179–239 *uel haec pauca quae sequuntur perlegerit.*

α. *praefationem longam* (*latinae sine dubio originis*) *sola cum sylloge* **M** *retinet* **Q** (*pp* 155–163): *sed tempus et consules* (*p* 155 *col b*) *ope uel sylloges Caeciliani* (*p* 104 *col a*) *uel graeci codicis emendat.*

β. *symbolum ex eadem sylloge* **M** (*pp* 175 177, *ubi debueram uariantes sylloges* **Q** *lectiones memorare*) *partim repetit, partim immutat* (*cf pp* 107 109): *quae immutat, ea forsitan ex graeco hausit, exempli gratia* 'trepton hoc est conuertibilem'; *si apud codices* I J (*pp* 107 109) *similia inueneris, caue ne temere colligas codices* I J *in symbolo constituendo fontem fuisse sylloges* **Q**, *cum reuera syllogen* **Q** *fontem fuisse codicum* I J (*quod ad symbolum attinet*) *potius credendum sit.*

γ. *inter symbolum et episcoporum nomina breue comma de graeco translatum inserit* **Q**, *ea interpretatione quam praebent sylloges Caeciliani codices* Θ *t, uide p* 110: *sed utra ab altera deriuata sit, non ausim dicere.*

δ. *index episcoporum* (*pp* 37–91) *parum ad rem nostram confert: eandem enim textus formam habent sylloge* **M**, *sylloge codicis Ingilrami, sylloge* **Q** (*immo sylloge codicis* Θ, *uide pp* 37, 110); *neque utrum altera ab altera pendeat an non satis liquet.*

ε. *sequitur breuis praefatio, ubi sylloge* **Q** *non multum ab* **M** *discrepat* (*uide p* 173), *cum codice Ingilrami ad litteram concinit* (*cf p* 105). *suspicor equidem syllogen* **M** *originem fuisse sylloges* **Q**, *syllogen* **Q** *originem fuisse* (*quod ad praefationem pertinet*) *codicis Ingilrami. unde ergo ea hausit* **Q** *quae a sylloga* **M** *discrepant, nisi ex ipso textu graeco?*

ζ. *titulos in* **Q** *canonibus praefixos inuenies et in codice Ingilrami, neque dubitari potest quin illuc e fonte* **Q** *deriuati sint: uide ea quae adnotaui p* 150 *supra. unde et de symbolo et de praefatione breui eandem esse rationem ueri simile est.*

η. *in ipsis canonibus nulla est inter textum* **Q** *et textum codicis Ingilrami cognatio. hunc saeculo iam quarto confectum esse certissimis indiciis probatur: illum e sylloge* **M** *pendere ut alibi ita hic quoque manifestum est, non paucis tamen locis ab ea dissentire, in quibus nonnulla interpretationi Caeciliani tribuenda sunt* (*fortasse etiam Attici*), *plura ipsum graecum sapiunt archetypum. si Dionysium cum sylloge* **Q** *concinere* (*id quod saepissime contingit*) *animaduertas, iure forsitan colligas* 'priscam translationem,' *cuius* 'inperitia offensus' *Dionysius ad nouam interpretationem impulsus est* (*uide praefationem eius, Maassen p* 960), *nihil aliud fuisse* (*quod ad canones Nicaenos attinet*) *quam syllogen nostram* **Q**, *eam scilicet quasi fundamentum esse operis Dionysiani. primo igitur loco* '*Isidori*' *interpretatio* (*quam in sola sylloga* **M** *illibatam habemus*) *intra annos* 420–440 *Romae facta est, ut Nicaena ueritas certius cognosceretur: deinde anno* 451 *Paschasinus interpretatione sylloges* **M** *ita utitur ut nonnulla e codice Ingilrami mutuetur* (*cf pp* 121 197): *postea Isidori interpretatio—uel ut uerius dicam Paschasini congeries—adhibito textu graeco, uel Romae uel saltem in Italia retractata est, quae retractatio in sylloge* **Q** *adseruatur; postremo ineunte sexto saeculo ipsam sylloges* **Q** *interpretationem retractauit et graeci textus sensum accuratius expressit Dionysius ille Exiguus utriusque linguae peritus. unde apparet per plures annos Romae Nicaenos canones secundum formam sylloges* **Q** *lectitatos esse: neque mirum nonnulla ex ea* (*symbolum, praefationem breuem, canonum titulos*) *in Italicam codicis Ingilrami interpretationem peruenisse.*

2. Auctorem nostrum in Nicaenis canonibus edendis et latina Caeciliani interpretatione et ipso textu graeco usum esse docent haec quae sequuntur:

can II [= III **Q**] *l* 2 *p* 183 quacumque urguente causa **M**: alias cogentibus hominibus **Q**: *Gr* ἄλλως ἐπειγομένων τῶν ἀνθρώπων

l 20 *p* 185 mortale aliquod peccatum **M**: peccatum aliquod quod animae noceat *Caec*: quod animae noceat peccatum **Q**: *Gr* ψυχικόν τι ἁμάρτημα

can IIII [VI **Q**] *l* 1 *p* 189 si fieri quidem potest **M**: maxime quidem *Caec* **Q**: *Gr* μάλιστα μέν

can V [VIII **Q**] *l* 2 *p* 191 per suas quasque parrocias **M**: per suas quasque prouincias **Q**: *Gr καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν*

l 4 *p* 191 sententia **M**: sententia secundum canonem **Q**: *Gr ἡ γνώμη κατὰ τὸν κανόνα*

can VI [X **Q**] *l* 2 *p* 121 Aegyptus I Pasch: Aegyptus Libiae et Pentapoli **Q**: *Gr ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει*

can VI [XI **Q**] *l* 12 *p* 197 metropolitani episcopi **M**: metropolitani episcopus **Q**: *Gr μητροπολίτου . . . ἐπίσκοπος*

can VI [XII **Q**] *l* 21 *p* 199 in qua plures numero fuerint **M**: plurimorum *Caec* **Q**: *Gr τῶν πλειόνων*

can VIII [XIIII **Q**] *l* 6 *p* 203 hanc ab eis confessionem per scripturam exigi oportet **M**: scripto eos conuenit profiteri *Caec*: hoc eos per scripturam conuenit profiteri **Q**: *Gr τοῦτο ὁμολογῆσαι αὐτοὺς ἐγγράφως προσήκει*

l 18 *p* 205 ipsi fuerint inuenti . . . clerici, ordinentur hi qui inueniuntur et sic etiam in clero persistant, unusquisque in statu suo **M**: soli ipsi reperti fuerint ordinati, hii qui inueniuntur in clero in eodem permaneant **Q**: *Gr αὐτοὶ μόνοι εὑρίσκοιντο χειροτονηθέντες οἱ εὑρισκόμενοι ἐν τῷ κλήρῳ ἔσονται ἐν τῷ . αὐτῷ σχήματι*

l 25 *p* 205 episcopus catholicus **M**: episcopus ecclesiae **Q**: *Gr ὁ μὲν ἐπίσκοπος τῆς ἐκκλησίας*

can XI [XVII **Q**] *l* 3 *p* 211 uel aliquod huiuscemodi periculum **M**: uel sine periculo fuerunt uel sine aliqua re tali [tali re Θ *t*] *Caec*: uel sine periculo aut aliqua tali re **Q**: *Gr ἢ χωρὶς κινδύνου ἤ τινος τοιούτου*

can XI [XVIII **Q**] *l* 26 *p* 215 fructus paenitentiae **M**: species paenitentiae **Q**: *Gr τὸ εἶδος τῆς μεται ο'ας*

l 30 *p* 217 non uerbis solis **M**: non solo [*uel* solum] habitu **Q**: *Gr οὐ σχήματι*

l 32 *p* 217 cum . . . etiam ab his fuerit inpletum **M**: hi . . . conplentes **Q**: *Gr οὗτοι πληρώσαντες*

l 33 *p* 217 in orationes coeperint communicare **M**: merito orationibus commu icabunt (*cf* merito *Caec*) **Q**: *Gr εἰκότως τῶν εὐχῶν κοινωνήσουσι*

l 39 *p* 217 + ad conuersionem **Q** (*cum Caec*): *Gr πρὸς τὴν ἐπιστροφήν*

can XII [XVIIII **Q**] *l* 4 *p* 219 necessario **M**: ultimo et necessario **Q**: *Gr τοῦ τελευταίου καὶ ἀναγκαιοτάτου*

l 8 *p* 219 + donec tempus statutum conpleatur **Q**, *cf Caec*: *om* **M** *Gr*

l 10 *p* 221 recedunt **M**: recedunt et eucharistiam postulant **Q**: *Gr ἐξοδεύοντος αἰτοῦντος τοῦ μετασχεῖν εὐχαριστίας*

can XIIII [XXI **Q**] *l* 5 *p* 223 sicubi tamen fit **M**: in aliquibus partibus **Q**, *cf Caec*: *Gr ἔν τισι μέρεσιν*

can XVI [XXIIII **Q**] *l* 10 *p* 229 species frugum ad sescuplum dare **M**: in grecis dimidias centesimas species frugum ad sescuplum dare **Q**: *Gr ἡμιολίας ἀπαιτῶν*

can XVII [XXV **Q**] *l* 3 *p* 231 diaconi porrigant **M**: a diaconis detur *Caec*: a diaconis dentur **Q**

l 16 *p* 233 accipiant **M**: accipiant . . . eucharistiam **Q**: *Gr λαμβανέτωσαν . . . τὴν εὐχαριστίαν*

3. Concilii Nicaeni textus secundum syllogen Q

Sylloges **Q** *textum Nicaenum ideo typis mandare libet, ut cum textibus nostris et Isidoriano* (*pp* 155–239) *et Dionysiano* (*pp* 250–273) *conferatur.*

Praefatio longa Beatissimo Siluestro . . . protestatur acturum (*uide pp* 155–163)

Capitula Nicaena et Sardicensia (*cf pp* 155–169)

INCIPIT EXPOSITIO FIDEI NICHENAE VEL SYNHODICAE DISCIPLINAE ET NOMINA EPISCOPORVM CCCXVIII (*pp* 107, 109) Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem: et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, qui natus est ex Patre unigenitus hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non factum, homousion hoc est eiusdem cum Patre substantiae, per quem omnia facta sunt quae in caelo et quae in terra sunt; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit et incarnatus est et homo factus passus est et resurrexit tertia die, ascendit ad caelos, unde uenturus est iudicare uiuos et mortuos: et in Spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex nullis subsistentibus factus est aut Ex alia substantia uel essentia dicunt esse *τρεπτόν*, hoc est conuertibilem aut mutabilem, Filium Dei, hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

Haec est fides quam exposuerunt patres primum quidem aduersus Arrium blasphemantem et dicentem creaturam Filium Dei et aduersum omnem heresem extollentem se et insurgentem contra catholicam et apostolicam ecclesiam. quam cum auctoribus suis damnauerunt apud Niceam ciuitatem supradictam CCCXVIII episcopi in unum congregati, quorum nomina cum prouinciis et ciuitatibus subter adnexa sunt: sed studiosi serui Dei magis curauerunt orientalium nomina episcoporum conscribere, propterea quod occidentales non similiter questionem de heresibus habuissent (*p* 110).

Osius episcopus Cordubensis dixit: Sic credo quemadmodum dictum est.

Biton [*uel* Victor] et Vincentius praesbyteri Romani pro uenerabili uiro papa et episcopo nostro sancto Siluestro subscripsimus: ita credentes sicut supra scriptum est.

Alexander alexandriae aegypti thebaidis.

Tyrannus antinoi.

[*cetera nomina inuenies supra, pp* 39–91]

Bosfori: Cadamnus bosforensis.

Cum conuenisset sanctum et magnum concilium apud Niciam Bithiniae statuta sunt quae infra scripta sunt. et

placuit ut haec omnia mitterentur ad episcopum urbis Romae Siluestrum [*uel* Siluestrium]. facta est autem synhodus Constantino Augusto et Licinio consulibus xiii kal: iul: (*p* 173)

II De excisis. Si quis per aegritudinem a medicis sectus est uel a barbaris castratus est, iste permaneat in clero. quod si quis semetipsum sanus abscidit, hic etiam etsi est in clero cessare debet; et ex hoc nullum talem oportet ordinari. sicut ergo de his qui affectauerunt uel ausi sunt se ipsos abscidere haec quae diximus statuta sunt; ita si quis uel a barbaris uel a dominis suis eunuchi facti sunt, et probabilis uitae sunt, tales hos suscipit ecclesiastica regula.

III De neophitis neque praesbyteros neque episcopos faciendis. Quoniam multa siue per necessitatem siue alias cogentibus hominibus contra regulam ecclesiasticam gesta sunt, ita ut homines ex uita gentili nuper adhuc accedentes ad fidem et qui paruo tempore catacizati uel instructi statim ad spiritalem baptismum uenerint, et continuo ut baptizati fuerint etiam ad episcopatum uel praesbyterium proueherentur; rectum esse uisum est de cetero nihil tale fieri. nam et tempore opus est ut sit cathecuminus, et post baptisma multa probatione indiget; euidens namque est apostolicum praeceptum dicens NON NEOPHITVM NE ELATVS IN IVDICIVM INCIDAT ET LAQVEVM DIABOLI. si uero praecedente tempore quod animae noceat peccatum inuentum fuerit in ea persona et conuincitur duobus uel tribus testibus, cessabit a clero qui eiusmodi est.

IIII De uindicta eorum qui contra canones fecerint. Si quis uero praeter haec facit, tamquam contraria statutis sanctis huius concilii gerens, etiam ipse de statu sui ordinis periclitabitur.

V De synodocis actis uero omnimodis interdicit sancta synodus, et neque episcopo neque praesbytero neque diacono neque ulli omnino clericorum permittit habere secum mulierem extraneam, nisi forte mater sit aut soror aut amita, in his namque personis et horum similibus omnis suspicio declinatur. qui aliter praeter haec agit periclitabitur de clero suo.

VI De episcopis a conprouincialibus ordinandis. Episcopum oportet maxime quidem ab omnibus qui sunt in prouincia episcopis ordinari. si uero hoc difficile fuerit, siue urguente necessitate siue itineris longitudine, certe omnimodo tres episcopi in unum debent esse congregati, ita ut etiam ceterorum absentium consensum et sententias per litteras teneant, et ita faciant ordinationem.

VII De potestate metropolitani. Potestas sane uel confirmatio pertinebit per singulas prouincias ad metropolitanum.

VIII De his qui excommunicantur ab episcopis suis, siue clericis siue laicis, ab episcopis suis per suas quasque prouincias, seruetur ista sententia secundum canonem ut hii qui ab aliis excommunicantur ab aliis non recipiantur. requiratur sane ne forte quis pro aliqua indignatione animi aut contentione aut qualibet tali commotione stomachantis episcopi abiecti sunt.

VIIII De synodo bis in anno per unamquamque prouinciam celebranda. Vt ergo haec digna possint examinatione perquiri [et] rectum esse uisum est per singulos annos in singulis quibusque prouinciis bis in anno episcoporum concilia fieri; ut simul in unum conuenientes episcopi ex uniuersas prouincias [*uel* ex uniuersis prouinciis] huiusmodi examinent quaestiones, et ita demum hii qui ob culpas suas episcoporum suorum offensam merito contraxerunt digne etiam a ceteris episcopis excommunicati sint, usquequo in communione omnibus aut ipsi episcopo suo placeat humaniorem circa eos ferre sententiam. fiant autem concilia, semel quidem ante dies quadragesimae, ut omnibus si quae sunt simultatibus amputatis mundum Deo sollemne munus possit offerri; secundo uero fiat circa tempus autumni.

X De primatu ecclesiae Romanae. Ecclesia Romana semper habuit primatum. teneat autem et Aegyptus Libiae et Pentapoli, ita ut episcopus Alexandriae harum omnium habeat potestatem, quoniam et Romano episcopo haec est consuetudo. similiter autem et qui in Anthiocia [*uel* in Anthiociae] constitutus est: itaque et in ceteris prouinciis priuilegia salua sint ecclesiarum.

XI De infirmanda ordinatione quae sine metropolitani consensu fit. Per omnia autem manifestum sit hoc quod si quis praeter uoluntatem metropolitani episcopus fuerit ordinatus, hunc statuit haec sancta synodus non debere esse episcopum.

XII De sequendo maiore numero cum de ordinatione contenditur. Sane si communio[m]n[i]um consensu rationabiliter habito, et secundum ecclesiasticam regulam facto decreto, duo aliqui aut tres per contentionem suam contradixerint, obtineat sententia plurimorum.

XIII De honore Hierusolimitani episcopi. Quoniam mos antiquus obtinuit et uetusta traditio ut Heliae id est Hierusolimitarum episcopo deferatur, habeat consequenter honorem suum: sed metropolitano sua dignitas salua sit.

XIIII De his qui mundi dicuntur quo genere recipiendi sint. De his qui se ipsos Catharos (id est mundos) uocant, si qui ueniant ad ecclesiam catholicam, placuit sancto concilio ut ordinentur et sic maneant in clero. ante omnia uero hoc eos per scripturam conuenit profiteri, ut fateantur se cum omni consensu obseruaturos catholicae et apostolicae ecclesiae statuta, id est communicaturos se his qui forte secundas nuptias experti sunt uel his qui persecutionis tempore lapsi sunt, quibus tamen paenitentiae modus et tempus adscriptum est: ut in omnibus sequantur ea quae in catholica et apostolica obseruantur ecclesia. sicubi igitur uel in uicis uel in urbibus soli ipsi reperti fuerint ordinati, hii qui inueniuntur in clero in eodem permaneant. si uero episcopus uel praesbyter catholicae ecclesiae fuerit ad quem aliqui ex his accedunt, certum est quod episcopus ecclesiae habeat suam dignitatem, similiter et praesbyter et diaconus debent: hii uero qui ab istis [*uel* ab istos] ueniunt, si forte episcopus fuerit habeat praesbyterii dignitatem, nisi forte placeat episcopo catholico concedere ei etiam episcopalis nominis honorem; si uero non placuerit, inueniat ei locum ut sit in parrocia corepiscopus aut praesbyter, dummodo permanere uideatur in clero, et ne in una ciuitate duo sint episcopi.

XV De his qui inexaminati ordinantur. Si qui sine examinatione prouecti praesbyteri et post examinati confessi fuerint peccata sua, et, cum confessi fuerint, contra regulam uenientes homines manus eis temere inposuerunt [*uel* inposuerint]; hos ecclesiasticus ordo non recipit. in omnibus enim quod inrepraehensibile est catholica defendit ecclesia.

XVI De lapsis ordinatis. Quicumque ex his qui lapsi sunt et per ignorantiam ordinati sunt uel contemptum eorum qui eos ordinauerunt, hoc non praeiudicat ecclesiasticae regulae; cum enim conpertum fuerit, deponatur.

XVII De praeuaricatis recipiendis per paenitentiam. De his qui praeuaricati sunt sine ulla necessitate sine ablatione patrimonii uel sine periculo aut aliqua tali re, quae est in nouissima tyrannide Licinii; placuit sancto concilio, licet indigni sint misericordia, tamen aliquid circa eos humanitatis ostendi. si qui ergo ex animo paenitent, tribus annis inter auditores constituantur, si fideles sint, et septem annis inter paenitentes; duobus uero annis extra communionem in oratione sola participes fiant populo.

XVIII De paenitentia eorum qui baptizati ad saecularem militiam reuertuntur. Si qui uero uocati per Dei gratiam primo quidem ostenderunt fidem suam deposito militiae cingulo, post haec autem ad proprium uomitum reuersi sunt, ita ut pecunias darent et ambirent rursus redire ad militiam; isti decem annis sint inter paenitentes post triennium quo fuerint inter auditores. in omnibus uero illud praecipuae obseruetur, ut animus ac propositum eorum uel species paenitentiae requiratur. quicumque enim cum omni tempore et lacrimis perseuerantibus et operibus bonis conuersionem suam non solo [*uel* solum] habitu sed opere et ueritate demonstrat [*uel* demonstrant], hi tempora statuta conplentes merito orationibus communicabunt: licebit autem episcopo etiam humanius circa eos aliquid cogitare. si qui uero indifferenter habuerunt lapsum suum et sufficere sibi aestimarunt ad conuersionem hoc ipsum quod introire in ecclesia uidebantur, isti omnimodo tempora statuta conplere debent.

XVIIII De reconciliatione danda morientibus. De his uero qui recedunt ex corpore antiquae legis regula obseruabitur etiam †non ita ut recedunt† ex corpore ultimo et necessario uiae suae uiatico non defraudentur. quod si desperatus aliquis accepta communione superuixerit, sit inter illos qui in oratione sola communicant donec tempus statutum conpleatur. de omnibus tamen his qui ex †nudo† corporis recedunt et eucharistiam postulant, in tradenda eis communione cura et probatio sit episcopi.

XX De cathecuminis. De cathecuminis uero placuit sancto concilio ut tribus annis inter auditores sint tantummodo, [post] haec uero orent cum cathecuminis.

XXI De his qui ecclesias suas deserunt et ad alias transeunt. Propter multas perturbationes et seditiones quae fieri solent placuit omnimodo abscidi istam consuetudinem, si contra regulam reppertus fuerit in aliquibus partibus de ciuitate ad ciuitatem transire uel episcopus uel praesbyter uel diaconus uel clericus. si quis uero post haec statuta sancti huius concilii tale aliquid audere temptauerit, infringetur omni genere huiuscemodi conatus et restituetur propriae ecclesiae in qua uel episcopus uel praesbyter aut diaconus ordinatus est.

XXII De non suscipiendis alterius ecclesiae clericis. Si quis sine respectu agentes et timorem Dei ante oculos non habentes neque ecclesiastica statuta scientes recesserint ab ecclesia sua, siue praesbyter siue diaconus siue in quocumque ordine ecclesiastico positi fuerint; hii nusquam suscipi debent in ecclesia, sed cum omni necessitate cogantur ut redeant ad ecclesias suas: aut si permanserint, excommunicatos eos esse oportet.

XXIII De non ordinandis clericis alienis sine uoluntate episcopi sui. Si quis autem ausus fuerit aliquem qui ad alterum pertinet ordinare in sua ecclesia, cum non habeant [*uel* habeat] consensum episcopi illius a quo recessit clericus suus, inrita sit huius ordinatio.

XXIIII De feneratoribus clericis. Quoniam multi clerici, auaritiae causa turpia lucra sectantes, obliti sunt diuini praecepti quod dicit QVI PECVNIAM SVAM NON DEDIT AD VSVRAM, fenerantes centesimas exigunt: statuit sanctum hoc concilium, quod si quis inuentus fuerit post hanc definitionem usuras accipere uel ex quolibet tali negotio turpia lucra sectari uel etiam in graecis dimidias centesimas species frugum ad sescuplum dare, omnis qui tale aliquid conmentus fuerit ad questum absciditur [*uel* abscidatur *uel* excidetur] ex clero et alienus ab ecclesiastico habetur [*uel* habeatur *uel* habebitur] gradu.

XXV Ne diacones supra praesbyteros sint. Peruenit ad sanctum concilium quod in locis quibusdam et ciuitatibus praesbyteris sacramenta a diaconis dentur: quod neque regula neque consuetudo tradidit, ut hii qui offerendi sacrificii non habent potestatem his qui offerunt corpus Christi porrigant. sed et illud innotuit, quod quidam diaconi etiam ante episcopum sacramenta contingant. haec omnia amputentur, et maneant diaconi intra propriam mensuram, scientes quia episcoporum quidem ministri sunt, praesbyteris autem inferiores sunt; accipiant ergo eucharistiam secundum ordinem post praesbyteros ab episcopo uel a praesbyteros [*uel* praesbytero]. sed nec sedere quidem in medio praesbyterorum liceat diaconis; extra regulam enim et extra ordinationem est ut hoc fiat. si quis autem non uult esse subiectus etiam post hanc definitionem, cesset esse diaconus.

XXVI De Paulianistis, quos homines homuncionitas uocant, si qui confugerint [*uel* quis confugerit] ad ecclesiam, statutum sit baptizare eos omnimodo. si qui [*uel* quis] uero clerici erant apud eos, si quidem inculpabiles inuenti fuerint et inrepraehensibiles, baptizati etiam ordinentur ab episcopis ecclesiae catholicae; si autem examinati minus apti fuerint depraehensi, deponi eos oportet.

XXVII De diaconissis. Similiter autem et circa diaconissas et de omnibus qui in clero inueniuntur eadem forma seruabitur. commemorabimus autem de diaconissis his quae in hoc ordine inuentae sunt, quae nec manus inpositionem aliquam habent, ita ut omni genere inter laicos habeantur.

[*Sequuntur sine interuallo canones Sardicenses, qui tamquam et ipsi Nicaeni Nicaenis adiunguntur, sub numeris* XXVIII–XLVI]

CONCILIVM NICAENVM

XI

FRAGMENTVM FRISINGENSE

F **Codex Frisingensis nunc Monacensis** lat. 6243: saec. viii [fol. 5 *a*

D **Codex Diessensis nunc Monacensis** lat. 5508: saec. ix [fol. 12 *a*

Edidit primus Maassen Geschichte der Quellen und der Literatur des canonischen Rechts im Abendlande (*Gratz*, A. D. 1870) *p* 921

INCIPIT NICENVM CONCILIVM

[1] De episcopis cuiuslibet ciuitatis, ut non se transferant de ciuitate ad ciuitatem uel [de] ecclesia sua in alia; et qui transire debeant.

Vt episcopi cuiuslibet ciuitatis non se transferant de ciuitate in ciuitate aut de ecclesia in ecclesia: quod si se permiserint ad transmigrandum, deducatur in irritum uoluntas eorum qui contra regulam iustam agunt. perseueret autem episcopus in suam ecclesiam ubi primum ordinatus est. sunt quidam qui timore Dei non agunt. habeant uero plebem creditam sibi; et cum nulla interdum necessitas perurguet, agant quod habent agere et reuertantur ad obilia sua: quod si illis non placuerit redire ad suas, uacab*un*t. praesbiter, si aduersus *s*e is conpulsum aliquid habet ut dimittatur ecclesia in qua ordinatus est, non communicet in extera ecclesia.

F D *In orthographicis codicem* F *secutus sum*

INC̄ NICENV̄ CONCIL̄ F INC̄PT NICEÑ CONCĪL̄ D

1 *numerum om codd* transferat F de D: *om* F

10. **timore** *scripsi*: timori F in timore D 12. nullae D 16. **uacabunt** *scripsi*: uacabit *codd* praesb̄ F 17. **se is** *scripsi*: cis *codd*

XI (**Interpretatio codicis Frisingensis**)

II De his qui mansuetudinem episcopi contempserint.

Si contemptor uisus fuerit mansuetudinem episcopi et non grauatus ab episcopo suo recesserit, manus inpositio super eum quae posita est non ualebit.

III Si quis ad ordinem ecclesiae quolibet gradu pertinens usuras acciperit.

Quoniam plurimi de ecclesiasticis ignorantes regulam ecclesiasticam *turpi*lucri *et* auaritiae pleni, obliti diuinas scribturas eo quod sit scribtum QVI PECVNIAM SVAM NON DEDIT AD VSVRAM, fenerantes quisque qui petunt usuras; *iust*e iudicat sancta synodus ut, si quis inuentus fuerit post hanc statutam accipiens usuras emittendo cautionem uel aliter argumentando cupiditatis auaritiae gratia, hi qui ordine ecclesiae esse uidentur degradandi sunt de ordine ecclesiastico.

IIII Vt diacono non liceat eucaristhiam sanctam praesbitero dare.

Perlatum est autem ad sanctam synodum, in quibusdam locis ciuitatibusque praesbiteris eucharisthiam sanctam diaconi dant. hoc regula non admitt*i*t neque consuetudo tradedit, ut quibus agere non licet dent: dent autem qui ag*u*nt HOC EST CORPVS Christi.

V De diaconos qui prius ab episcopis eucharistiam sumunt uel tangunt.

Sed et illud peruenit quoniam quid*a*m de diaconibus prius quam episcopi eucharistiam sumunt uel tangunt. tollenda sunt itaque haec omnia; unde debent diaconi locos suos agnoscere, et quod sint ministri quidem episcopi, in inferiori uero gradu, quia praesbiter sacerdus est Dei. accedant autem secundum

---

II 5. **ualebit**: + turpi *codd*, *quam uocem in l* 3 *canonis sequentis transponendam esse duxi*

III **gradu** *scripsi*: gradum *codd* accipiunt D 3. **turpilucri** *scripsi*, *cf quae adnotaui ad can* xvii *l* 13 *Prisc* (*p* 137 *supra*): lucri *codd*, *sed habent* turpi *ad finem canonis praecedentis* **et** *scripsi cum Gr* καί: *om codd* 4. diuini D 6. **quisque qui** *codd*: *quasi graece legatur* ἕκαστος ὅς *pro* ἑκατοστάς 7. **iuste iudicat** *scripsi* (*Gr* ἐδικαίωσεν): unde iudicat *codd* 10. **emittendo cautionem**: *uide quae de hoc canone disputaui pp* 151 152 *supra* 12. **hi** *Maassen*: his *codd* 13. degratandi D

IIII diac̄ D eucharistiam (*tit et* 3) D *F* D 3. prbis *F* 5. **admittit** *scripsi*: admittet *codd* 6. **ut quibus** *usque ad* **Christi**: *scilicet* '*diaconi* quibus agere non licet, *non* dent: dent *autem praesbyteri*, qui *soli uerba Christi* HOC EST CORPVS MEVM *recitant et ita sacrificium missae* agunt' 7. **agunt** *scripsi*: agent *codd*

V episc̄ *codd* 2. **quidam** *scripsit Maassen*: quidem *codd* 5. *dia*coni *in ras F* (itaq; *F** ?: *corr m p*) 8. prbt *F*

XI (Interpretatio codicis Frisingensis)

praesbiterorum ordinem ad eucharistiam, id est post praesbiteros; sic autem ut aut episcopi aut praesbiteri communicent.

VI Vt non liceat diaconibus in medio sedere praesbiter*orum*.

Sed nec sedere debent diaconi in medio praesbiterorum loco sacerdotali; contra regula enim fit ecclesiasticae disciplinae. quod si quis statutis nostris oboedire noluerit, secedet de ordine diaconii.

VII De Samositanis Pauli qui conuertuntur.

De hereticis, hoc est Samositenis Pauli, si conuerti uoluerint ad ecclesiam catholicam, statuimus ut ante omnia baptizentur.

VIII Si quis Samositanus in ordine ecclesiastico apud eos agnitus fuerit.

Si quis uero eorum qui in ordine ecclesiastico apud eos agnitus fuerit, etiam *si* sit inrepraehensibilis, manus ei inpositio ponenda est, id est ab episcopis ecclesiae catholicae. si autem aliqua causa eos inuenerit, degradandi sunt.

VIIII De Samositenis qui in regula ecclesiastica aput eos fuerint.

Idem quoque de diaconibus et omnibus qui sunt apud eos in regula ecclesiastica, †in eo† formata custodienda est.

X De diaconissas et cultu earum.

Commemorati sumus de diaconissas eo quod in cultu diaconorum sic et istae manus inpositionem accipiunt et sic habentur ac si diaconi. praecepimus ergo ut omnino inter laicos habeantur et procedant regula ecclesiastica.

F D 10. **praesbiterorum** *codd*: *sed fortasse omittendum cum Gr* κατὰ τὴν τάξιν 12. **episcopi aut praesbiteri** *scripsi*, *cf Gr*: epis aut prbis F episcopis aut praesbiteris D 13. **communicent** *scilicet* '*sacramentum impertiant*,' *cf Sacr. Gelasianum* III 52 (*ed H. A. Wilson p* 267) 'Post haec dicis Pax uobiscum, et sic eos communicas'

VI **praesbiterorum** *scripsi*: praesbī F praesbiteri D 1. diac̄ F

VII 2. uoluerit D*

VIII 2. **agnitus** F: inuentus D 3. **si sit** *scripsi*: sit *codd* inrep̄hensibiles F 6. **eos**: *excidit fortasse* inutiles *uel aliquid eiusmodi*, *cf Gr* ἀνεπιτηδείους

VIIII **qui in**: *in ras* F 1. **Idem** *codd*: *fortasse legendum* Item *cum Gr* ὡσαύτως

X **earum** D: eorum F

Sequitur apud F *canonum Sardicensium compendium* (xi–xxxii): *nihil amplius habet* D

ECCLESIAE OCCIDENTALIS

MONVMENTA IVRIS ANTIQVISSIMA

LONDINI ET NOVI EBORACI

APVD HENRICVM FROWDE, A.M.

ECCLESIAE OCCIDENTALIS
MONVMENTA IVRIS ANTIQVISSIMA

CANONVM ET CONCILIORVM GRAECORVM
INTERPRETATIONES LATINAE

POST CHRISTOPHORVM IVSTEL
PASCHASIVM QVESNEL
PETRVM ET HIERONYMVM BALLERINI
IOANNEM DOMINICVM MANSI
FRANCISCVM ANTONIVM GONZALEZ
FRIDERICVM MAASSEN

EDIDIT

CVTHBERTVS HAMILTON TURNER, A.M.

COLLEGII B. MARIAE MAGDALENAE APVD OXONIENSES SOCIVS
VTRIVSQVE COLLEGII B. MARIAE VIRGINIS WINTONIAE OLIM SCHOLARIS
ACADEMIAE BRITANNICAE SOCIVS

TOMI PRIORIS FASCICVLVS ALTER
NICAENVM CONCILIVM
APPENDICES ET SVPPLEMENTA

PARS PRIMA: SYMBOLVM

OXONII
E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO
M DCCCC XIII

OXONII

Excudebat HORATIUS HART, *A.M.*

Typographus academicus

CANONES ET CONCILIA GRAECA

AB ANTIQVIS INTERPRETIBVS LATINE REDDITA

TOMI PRIORIS FASCICVLVS ALTER

PARS PRIMA

CONCILIVM NICAENVM
APPENDICES AD SYMBOLVM PERTINENTES

SCILICET

APPENDIX VIII

TOMVS DAMASI PAPAE

APPENDIX IX

SYMBOLI INTERPRETATIONES

APPENDIX X

COMMENTARII IN SYMBOLVM

PRAEFATIO

I. Elenchus rerum quae in hac parte continentur.

II. De codicibus noua.

D. Codex olim Diessensis nunc Monacensis lat. 5508, uel potius prior eius pars e foliis centum triginta constans, de tribus exemplaribus descriptus est, testante ipso librario in colophone fol 130 *b* EXPLICIVNT CANONES EX TRIBVS LIBRIS EDITAE etc. (Maassen p 631). ex his unum fuisse codicem Remensis nostri R geminum (non tamen, ut uidetur, ipsum Remensem) patet; alterum fuisse codicem nostrum S pro certo habeo, collato capitulorum concilii Antiocheni indice, Tom II p 222 col *a*, exempli gratia VIII De peregrinis suscipiendis I De non suscipiendis clericis peregrinis J P X Y De non suscipiendis clericis alienis S D, XIII De episcopis qui in aliena (alia J) parrocia ordinant I J P X Y

De episcopis qui in aliena prouincia ordinant S D. scriptus est codex D, ut censet Paulus Lehmann discipulus Ludouici Traube impiger et rei palaeographicae peritissimus, non multo ante medium saeculum nonum, puta inter annos 825 et 850, quo tempore codex S in monasterio Augiae maioris iam adseruabatur. quamuis enim Augiensis origine non erat S, quippe qui ipso monasterio, non ante annum 724 fundato, antiquior esset, tamen in Augiensem bibliothecam ante nonum saeculum adscitum esse docet codex noster *a*, Augiae non post annum 806 exaratus et e codice S partim descriptus. codicem ergo D, si e codice Augiae tunc temporis seruato pendet, ueri simile est et ipsum Augiae esse descriptum.

K. Cum codex Coloniensis bibliothecae Capitularis ccxii (nobis K) materiam nonnullam suppeditauisset libro uiri reuerendi et in his rebus optime meriti A. E. Burn, cui titulus *Facsimiles of the Creeds* (*Henry Bradshaw Society*, tom. xxxvi, A. D. 1909), et Ludouicus Traube praematura morte abreptus esset, amicus numquam satis deflendus et nostri operis fautor infatigabilis, qui in illo libro de codicis aetate et indole tractare debuerat, eius uices ipse ut potui expleui (*op. cit.* pp 39–41) ac monstraui, ni fallor, codicem circa annum 600 exaratum esse, et uel ipsum uel archetypum paene coaeuum a quo descriptus esset pertinere ad Prouinciam ; praeterea errasse uiros doctos Fridericum Maassen, Willelmum Wattenbach, Ludouicum Duchesne, qui catalogum pontificum ad finem codicis subiectum non una cum reliquo codicis corpore scriptum esse iudicent sed aliunde originem traxisse. nam quod catalogus iste in Agapeto papa (A. D. 535) desinit, nihil aliud quam archetypi aetatem significat, scilicet sextum post Christum saeculum medium ; quem catalogum cum codicis nostri librarius fideliter ex archetypo descripsisset, alter scriba fere coaeuus catalogum in sua tempora produxit, sex additis nominibus, quorum ultimus est Gregorius Magnus (A. D. 590–604).

N_2. Codicis olim Veronensis nunc Vaticani 1322 partem in libro priorem aetate posteriorem (nobis N_2) circa septimi finem uel initium octaui saeculi olim ratus esse scriptam, uide supra fasc. I part ii (A. D. 1904) praef. p vi, minus emendate iudicaui ; Ludouicus enim Traube (*Facsimiles of the Creeds*, pp 35 51) in litteris minusculis Veronensibus sub ipso fortasse Pacifico archidiacono, bibliothecae Veronensis instauratore (†844), exaratum esse censuit, neque meam contra illius sententiam obtinere ausus sim. de origine tamen sylloges in hac priore codicis parte adseruatae liceat mihi sententiam non tam adseuerare quam proponere, haud aliam esse coniciens ac syllogen quam apud Iuliam quandam patriciam Rusticus diaconus Romanus detexit et in actis Chalcedonensibus recensendis anno 550 adhibuit. quippe actionem de Domno Antiocheno inuenit (ut eius uerbis utar) 'in codice patriciae Iuliae membranaceo nouo, transcriptam ex codice uetusto chartaceo quem dixit ipsa fuisse Proculi et Albini germanorum scholasticorum' ; quae cum apud actorum et codices graecos et syllogen latinam quam 'antiquam' uocant desit, adseruetur autem eadem interpretatione latina apud syllogen nostram N_2 (quae quin prior fuerit Rustico nemo dubitat, uide Maassen p 738), non absurde mihi uideor iudicare idem esse syllogen codicis N_2 et syllogen codicis Iuliae. sed haec hactenus ; ita enim confuse in libris impressis

acta edente Rustico Chalcedonensis concilii se habent ut non facile iudicium ad amussim facias.

Y. Codex Coloniensis ccxiii, saeculo octauo scriptus, ea continet quibus nomen imposuit Fr. Maassen (p 504) 'syllogen codicis S. Blasii', cuius quos ego contuli codices praeter ipsum Y quattuor sunt, scilicet S, scriptus circa 700 A.D. fortasse in Italia et Augiam maiorem ante annum 800 (uide supra p vii) adlatus; X, Parisinus 3836, partim ex exemplari Treuirensi descriptus (Maassen p 508), et ut e scripturae genere datur colligere, Corbeiensi scilicet (de quo uide quae de codice β disputaui, p. xiii infra), in Gallia septentrionali haud ante 750 A.D.; Z, Lucensis 490, circa annum 800 Lucae, ut uidetur, scriptus; P, Cheltenhamensis 17849, incertae originis, et ipse circa 800 A.D. scriptus. hos codices in duas posse familias distingui adnotaui Tom II p 34 col *a*, unam S Z, cui adsentiunt codices sylloges **v**, alteram X Y (illam fortasse Italam, hanc Rhenanam), fidem autem neque uni neque alteri semper adhibendam. insuper autem singularia multa praebet Y, quae non ex archetypo sylloges communi deriuata sed potius aliunde tracta sunt. exempli gratia contra ceteros sylloges suae codices apud canones Antiochenos (Tom II pp 228–310) saepissime in eandem partem ire cum I deprehendes, apud canones Nicaenos (supra pp 179–239) cum **M** (et praecipue cum W) uel **Q**. codicis scriptura semiuncialis est, eius generis quod insulare dicunt, simillima scripturae codicis Euangeliorum Dunelmensis A II 17, de quo uide quae disputaui in ephemeride *The Journal of Theological Studies* (mense Iulio A.D. 1909, x 534–537); exaratus est uterque, ut puto, neque post annum 750 neque multo antea, Dunelmensis certe apud Anglos, Coloniensis uel in insulis nostris uel ab insulano in regionibus Rhenanis, sed ut de Anglia potius cogitem mouet me quod e Paenitentiali Theodori archiepiscopi Cantuariensis (uel, si accuratius loquendum est, 'discipuli' anonymi) nonnulla mutuatur; uide Tom II p 112 col *b* et Addenda in praefatione parti alteri Tomi II praemissa p viii. nobis tamen aequo animo de hoc iudicare fortasse uix contigit; adeo placet hunc unum ut ita dicam agnellum e tanto codicum grege in opere nostro adhibitorum patriae nostrae uindicare.

ff. Cum Friderico Maassen sylloge quam 'Sammlung der Handschrift von Saint-Maur' appellauit per unum tantummodo codicem, Parisinum 1451 olim coenobii S. Mauri Fossatensis peculium (nobis F), innotuisset, ego in prioribus huius operis partibus alterum adhibere potui, Vaticanum 1127 olim Engolismensem (nobis *f*), indiciis fretus quae de eo dedit Ludouicus Duchesne *Le Liber Pontificalis* I pp l li. sed ne hic quidem res constitit: iam enim anno 1905 scripseram (*The Bodleian MS of Jerome's version of the Chronicle of Eusebius*, edente Ioanne Knight Fotheringham, in appendice v cui titulus *Jean du Tillet; a neglected scholar of the sixteenth century*, p 63 n. 3) tertium sylloges huius exemplar praesto fuisse in codice 562 catalogi collegii Claromontani Parisini (A.D. 1764), qui idem est ac codex 583 catalogi bibliothecae Meermannianae (A.D. 1824), fatebar tamen me nescire et a quo emptus esset et ubi tum temporis exstaret. nuper autem ope et auxilio Thomae Fenwick, Thomae Phillipps nepotis et bibliothecae Phillippsianae custodis digni, cognoui codicem anno 1824 uenalem

emisse Baronem de Westreenen, ignarus adhuc penes quem conseruarentur illius bona. consilium igitur sciscitatus ex Hippolyto Delehaye, S.I., omnium uirorum doctorum qui Actis Sanctorum edendis per tot saecula inseruierunt fortasse doctissimo, tandem ad felicem longi laboris exitum perueni; illo enim auctore uiros adii qui Museo Meermanno-Westreeniano apud Hagam Comitis praesunt, et litteris uice-praefecti A. W. Bijranck die xxx° mensis Maii A.D. 1911 datis certior factus sum me codicis tam diu desiderati domicilium aliquando indagauisse. quibus uix peractis, eiusdem rei ex alio fonte notitia miro quodam casu manauit, Willelmo Levison Bonnensi, uiro de historia medii ineuntis aeui optime meriti, litteris ultro me monente se et codicem Hagae Comitis uidisse et meliorem geminis eius F et *f* aestimasse. ipse neque adhuc uidi neque in his quae modo publici iuris fiunt adhibere potui, id quod in textu graecorum conciliorum latine redditorum constituendo non est cur doleas, familia **F** paululum in commune conferente; contra in materia latina optimae saepe notae est, unde ad Tomum Damasi (pp 281–296) utinam praesto testis nouus fuisset, ad Arelatense concilium necesse est ut praesto futurus sit.

l. Codicem Vaticanum 5845 cum originem habuisse apud Lombardos meridionales scriberem, auctore reuerendo patre Francisco Ehrle, bene iudicaui; erraui tamen quod meo fretus iudicio et scripturae Beneuentanae minus gnarus codicem saeculo octauo adtribui, uide praefationem partis secundae Tomi huius, p vi. rectius scripsissem de saeculo nono exeunte uel etiam decimo, id quod luculenter ostendit uir clarissimus E. A. Loew, qui et ipse Ludouicum Traube magistrum suum profitetur, in opere mox apparituro *Scriptura Beneventana* tab. 40 (Oxonii 1913).

vall. Codicem bibliothecae S. Andreae in Valle apud Vrbem siue Vallicellanum A 5 (de quo uide sis fratres Ballerini *Appendix ad S. Leonis opera: de antiquis collectionibus et collectoribus canonum* III 3, Maassen p 454, A. Reifferscheid *Bibliotheca patrum latinorum Italica* I 184) sub siglo *vall* in textibus Damasianis constituendis adhibui, pp 155 281 huius tomi. e Rauenna in Vrbem adlatum esse, lectis quae de itinere Ambrosii Traversari Florentini anno 1433 per Italiam septentrionalem facto scripsit in libro insigni *Le scoperte dei codici latini e greci ne' secoli xiv e xv* R. Sabbadini, 'La biblioteca di Ravenna gli cagionò una delusione, avendola trovata inferiore alla sua fama; e infatti non vi notò che una silloge di opuscoli di Cipriano più copiosa delle usuali e un antichissimo codice di Concili con la confessione nicena in membrane rosse e lettere dorate' (p 95), statim conieci: in nullo enim alio conciliorum codice memineram me uidisse Symbolum aureis litteris membrana purpurata esse instructum. quam coniecturam plane confirmant additamenta nonnulla notitiam praebentia conciliorum Rauennae celebratorum saeculo undecimo codici subiecta, uide Reifferscheid *op. cit.* p 190: 'Die erste Aussenseite enthält von einer Hand des eilften Jahrhunderts einen Bericht über zwei in Ravenna gehaltene Synoden, deren eine unter Otto III, die andere unter Heinrich ins Jahr 1014 fällt'; p 191 'f. 337–339 saec. xi (über der Seite von neuerer Hand "Videtur ex concilio Rauennae habito a Iohanne X pont. max.") "Lectum est quoddam indiculum...".'

neque displicet origo Rauennas consideranti quod ceteri eiusdem familiae codices ad septentrionales Italiae regiones iure referuntur; quippe codicem nostrum *s* (olim Sessorianum lxiii, iam bibliothecae Victoris Emmanuelis Vrbicae 2102) ueri simile est ad Nonantulanum coenobium prope Bononiam pertinuisse, codex Vaticanus 1353 'ex antiquiore Bergomate exscriptus est anno 1441', codex Vercellensis (bibliothecae Capitularis lxxvi) sub medium saeculum x ab Attone episcopo Vercellensi, ut fratribus Ballerini uisum est, adhibebatur. qui codex, reliquis omnibus domicilium in Vrbe nouum nactis, solus patriam suam pristinam obtinet.

Ξ. Fragmenti bibliothecae Amplonianae in ciuitate Erfordia in notitiam incidi apud L. Traube *Vorlesungen und Abhandlungen: Zur Paläographie und Handschriftenkunde* (curante Paulo Lehmann, Monaci, A.D. 1909) p 182: 'Erfurt: Fragment aus Amplon. F 74, Bruchstück einer Kanonessammlung. Schriftheimat ?. Bibliotheksheimat: Um 1400 bei Amplonius Ratinck. Beschreibung und Abbildung: W. Schum *Beschreibendes Verzeichniss der Amplonianischen Handschriftensammlung zu Erfurt* (Berlin 1887 p 34).' ex uno folio constat, olim tegumento codicis F 74 adglutinato nunc separatim collocato, in quo descripti sunt canones Gangrenses III–XII sub numeris LXI–LXX secundum interpretationem Dionysii alteram, uide Tom II pp 163 187–199: repraesentationem eius phototypicam per comitatem bibliothecarii impetrare potui, unde septimi esse saeculi facile decernitur. codex e quo tam miserae reliquiae ad nos usque supersunt dignus ideo notatu est quod solus e tot codicibus Dionysianis, si unum exceperis Chr. Justel codicem (nunc Bodleianum e Mus. 103: nobis *j*), canones non per singula concilia separatim numerat sed una per plura concilia deducta serie, ita ut post Nicaenos XX Ancyritanos XXIIII Neocaesariensis XIIII incipiant Gangrenses a numero LVIIII. sine dubio consentiens cum *j* canones adiecit Gangrenses XX Antiochenos XXV Laodicenos LVIIII Constantinopolitanos III: quorum omnium summa fit CLXV. codicis *j* enumerationem post Christophorum Justel ego ab initio operis mei secutus sum, certus ad ipsum Dionysium iure referri potius quam ad librarium aliquem quamuis callidum: quam edendi rationem codex Ξ, trecentis annis codice *j* antiquior neque a Dionysii aetate multum distans, satis confirmat.

Υ. Codex Vindobonensis 2141, saeculo nono (fortasse nono ineunte) scriptus, in omnibus bonae notae est, in hoc maxime notabilis quod e duarum partibus syllogarum constat; usque enim ad capitulum LVIIII seu concilium Antiochenum syllogen Paschasii Quesnel (**Q**) fideliter repraesentat, in medio autem canone I Antiocheno (Tom II p 234 col *b*) subito sine ullo ordinis turbati indicio in syllogen transit quam Friderici Maassen syllogen (**M**) appellaui. quae cum ita sint, codicis bipartiti origo illuc pertineat necesse est ubi et codices sylloges **M** et codices sylloges **Q** praesto erant. sed rarissimi sunt codices **M**, neque longe a fluuiis Danuuio superiore et Rheno positi, in bibliothecis scilicet Frisingensi, Diessensi (seu forte Augiensi, uide supra p vii), Wirceburgensi, Remensi: igitur et codicis Υ patriam in Germania superiore quaerendam esse ueri simile est. sylloges autem **Q** in illis regionibus nonnisi unius tantum codicis quod sciam

memoria exstat: quippe in catalogo codicum Fuldensium, ad finem medii aeui instructo,[1] hanc inueni notitiam 'Repositorii septimi ordo primus. 1 Statuta sedis apostolicae siue canones Niceni concilii cum praefatione et expositione fidei'. quem titulum proprium esse sylloges **Q** nemo ut puto infitiabitur qui librum Friderici Maassen contulerit (p 494 'Continet codex iste canones ecclesiasticos et constituta sedis apostolicae') uel hoc opus nostrum (p 163 supra 'Explicit praefatio' p 165 'Incipiunt tituli canonum ecclesiasticorum siue statutorum synodi Nicenae. 1 Expositio fidei Nicenae'). codices Fuldenses quo modo euanuerint, ubi terrarum migrauerint, disputant docti; liceat ergo conicere codicem cuius titulus in catalogo supra dicto adseruatur, e syllogis **Q** et **M** fuisse commixtum et a Fulda Vindobonam tandem esse perlatum. certe concordat identidem codex Vindobonensis cum Wirceburgensi (nobis W), ut par erat de proximis ac uicinis domibus sancti Kiliani Wirceburgensis et sancti Bonifacii Fuldensis exspectare.

Ψ. Codices sylloges Paschasii Quesnel (nobis **Q**) septem enumerauit Fr. Maassen, pp 486–490; quorum unum (Ω), apud Oxonienses nostros adseruatum, tamquam ceteris et posteriorem et deteriorem mox ab apparatu meo missum feci; duo ita arcte inter se coniunguntur ut nonnisi pro uno habendi sint (Σ), Parisini 1454 et 3842 A; restant quattuor, Einsiedlensis unus (O), duo Vindobonenses (ΥΦ), alter Parisinus (Π). praeter hos tamen exstant in libris antiquioribus aliorum indicia; puta codicis S. Bauonis Gandauensis apud Petrum Crabbe, codicis coenobii S. Huberti in siluis Ardennensibus apud Petrum Coustant, codicis Fuldensis supra denotati. Gandauensem frustra ibi quaesiui; Hubertianorum in notitiam nuper incidi, nam Ludouicus Traube de fuga monachorum anno 1797 codicum supellectilem asportantium nonnulla refert *Paläographische Forschungen* iii 314; hesternum Fuldensem suspicor eundem esse atque hodiernum Vindobonensem 2141 (nobis Υ), ut modo dixi. sed in incerto sint haec; Atrebatensem codicem ueteribus familiarem, Friderico Maassen ignotum, a Ludouico Duchesne detectum (*Le Liber Pontificalis* I p xiv), ego inceptum meum uix ingressus adhibere potui ope amicorum meorum uirorum reuerendorum Herberti N. Bate et Claudii Jenkins et anno tandem 1910 Parisiis ipse inspicere. codex (nobis Ψ) cum bonae notae sit, dolendum est uiginti circiter foliis esse decurtatum, nec labe temporum sed malitia hominum. plurima sunt quae docent Atrebatensem cum Einsiedlensi (O) arcte cognatum esse, nonnulla quae suadent etiam ab Einsiedlensi deriuari. scriptus esse uidetur uergente octauo saeculo uel ineunte nono, sed aetatis multo antiquioris indicia apud se retinet—exempli gratia litteras finales in compendio praecisas, epīs episc̄ pro episcopus, presb̄ pro presbyter, imp̄ pro imperator, diuae m̄ (diuae memoriae), F̄ k̄ F̄F̄ k̄k̄ (frater karissime, fratres karissimi), cumm̄ (commonitorium?), d̄ dx̄ dīx̄ (dixit)—ut iure colligas archetypum non post annum 600 esse exaratum. sed

[1] *Katalog und Nachrichten von der ehemaligen . . . Bibliothek in Fulda*, Lipsiae et Francofurti A. D. 1812, p 69, edente Nicolao Kindlinger: *Der Fuldaer Handschriften-Katalog aus dem* 16. *Jahrhundert* (in ephemeride *Centralblatt für Bibliothekswesen: Beiheft* xxvi p 100), Lipsiae A. D. 1902, edente Carolo Scherer.

plana patente uia, circuitu non opus est: etenim adnotatiuncula in margine folii 134*a* adscripta et quando et ubi scriptus sit archetypus aperte enuntiat, ita se habens '**hoc habuit uetustus: ab hoc concilio antiocheno usq. indictionem xii; quod est in anno xv regni chlotharii regis anni ducenti lxii**'. quae computatio etsi minus fideliter transcripta esse uidetur (annus enim indictionis cum anno regni uix concordat, siue Chlotharium secundum siue tertium respicias), tamen neque ante annum 594 si Chlotharium II elegas, neque post 672, si de Chlothario III agitur, fieri potuit. priorem potius terminum commendat annorum inde a concilio Antiocheno, A.D. 341 habito, exactorum numerus; 341 + 262 = 603. neque aduersatur testimonium catalogi pontificum ad codicis caput praemissi; in Seuerino enim papa desinit qui anno 638 post Christum electus est, et multo ueri similius est nomina quaedam addita identidem fuisse in archetypo ad finem catalogi anno circiter 600 redacti, quam omissa e catalogo circa 670 redacto. ratione ita de tempore habita, de loco ne minime quidem dubitandum est: Atrebatensem codicem de Atrebatensi uel uicino codice descriptum ex eo colligas, quod nullus Chlotharius quindecimo regni sui anno nisi in exigua Galliae septentrionalis regione dominabatur.

Ipsius sylloges Quesnelianae de aetate et ratione si nonnulla licet adicere, ego fratribus Ballerini et Friderico Maassen adsentior patriam sylloges Galliam uindicantibus. plus aequo tamen uiri illi inlustres in Paschasium Quesnel uidentur saeuiisse, qui si minus recte Romae compositam esse adfirmauit non inscite tamen colorem in ea Romanum detexit. equidem censeo saeculo uergente quinto uel ineunte sexto hominem Gallicum (Arelatensem fortasse, ut Ludouico Duchesne placet) in monumentis iuris canonici coaceruandis uersatum syllogen in usum ecclesiarum Gallicarum ita instituisse, ut materiam uernaculae externam, uniuersalem propriae, Gallicae Romanam praeferret, et ad propositum suum in capite operis enucleandum titulum supra laudatum, 'Continet codex iste canones ecclesiasticos et constituta sedis apostolicae', una cum indice pontificum praemitteret. cuius indicis cum pars principalis, annis mensibus diebus pontificatuum singulorum instructa, non ultra Felicem papam producatur, non absurde conicias sub successore Felicis Gelasio (A.D. 492–496) esse confectum. ne tamen ante ultimum Gelasii annum gradum sistamus, uetant quae syllogae insunt; inuenies enim instrumenta ipsius Gelasii ad annum 495 pertinentia.

β. Codex Parisinus 8921, olim ecclesiae S. Petri Bellouacensis peculium, quo uix ullus inter codices sylloges Dionysio-Hadrianeae antiquior est, tum aliis quaternionibus tum etiam primo, quo tempore priores huius operis particulas publici iuris feceram, carebat, ita ut ad conciliorum capitula nusquam adhibere possem. sed auctore amico meo Alexandro Souter (qui ex Aberdonia in Cantabrigiam profectus, inde Oxonium demigrans, iam munere Professoris in lingua latina donatus in patriam suam non sine meo et huius operis damno reuersus est) exstare didici in bibliotheca publica Remensi exemplum iuris canonici pusillum his uerbis apud hodiernum catalogum denotatum: '2102. Fragment de la table d'un recueil de canons de conciles, écrit au viiie siècle et provenant de l'église de Beauvais . . . Don des héritiers de P. Tarbé' (*Catalogue*

général des manuscrits des bibliothèques publiques de France: *Départements* tom. XXXIX 2 [A.D. 1906] p 1063); statimque agnoui hunc capitulorum indicem non posse non ad codicem Bellouacensem nunc Parisinum pertinere. de his cum per litteras Henricum Omont adirem, bibliothecae Parisinae uices praefecti gerentem, cuius utrum magis miranda esset scientia an beneuolentia semper dubitaui (innumerabilia eius erga me beneficia pergratum est commemorare), inueni, quod exspectare debueram, rem minime latuisse eos qui huiusmodi negotia apud Gallos procurant; nempe quaternio ille Parisios adlatus et in codicem 8921 iterum coagmentatus, suorum, ut ita dicam, iam tandem nactus est societatem. Parisiis eum uidi, et in capitulis conciliorum Gangrensis et Antiocheni (Tom II pp 165 221) conferre potui. codicis Bellouacensis si de loco et tempore nonnihil dicendum est, ipsum scripturae genus intra limites perangustos quaestionem coarctat: scriptura enim cui nomen dedit 'Corbeiensem formae ab' (id est, a b) peritorum consuetudo, neque ante annum 750 neque post 815 neque extra Galliam septentrionalem usi sunt librarii. idem dicendum est de codice Parisino 3836 (nobis X): uide supra p viii. et hunc codicem et illum uir clarissimus E. A. Loew in indice suo commemorat *Studia Palaeographica* (apud Acta classis philologicae et historicae Academiae Monacensis, A.D. 1910, xii p 37).

III. De iis quae in hac operis parte edita sunt.

Paruum ecce in manibus habes, lector, operis mei frustulum, sed (ut spero) non parui momenti; quae enim hic legenda tibi traduntur uel omnino non, uel minus quam oportuerat exquisite, usque adhuc typis impressa sunt. ad Symbolum Nicaenum singula quaeque spectant. primum obtinet locum Romanum anni 379 concilium siue Damasi papae Tomus—fidei christianae quemadmodum ecclesia Romana acceperat forma praeter ceteras antiqua—quem in pristinam eius speciem uideor mihi reduxisse (pp 281–296). deinde latinas Symboli interpretationes quot arcessere potui congessi, et quaternas in binis paginis ordinaui quo facilius inuicem examinentur (pp 297–319); necnon materiam uerborum quibus usi sunt interpretes in indiculo expressi et nonnulla praecipuo digna notatu summatim attigi (pp 320–328). postremo accedes ad duos Symboli explanandi commentarios, utrumque ut puto intra centum post Symbolum editum annos conscriptum, quorum alterum primus euulgaui (pp 329–354), alterum diu apud opera sancti Hieronymi suppositicia latentem primus ad Damasi Tomum respicere ostendi (pp 354–368): libellos uel nomine auctoris carentes uel falsum prae se ferentes malui ἀνωνύμους relinquere quam incerta pro certis exhibendo spuriam cuilibet subolem tribuere audere. adnotatiunculas qualescumque ad has appendices pertinentes in caput proximae operis mei partis necessario distuli, quippe quae non eius sint copiae ut totum sibi quaternionem uindicent (pp 369–372).

Partem istam proximam (scilicet secundam fasciculi Tomi primi alterius), praeter adnotatiunculas modo dictas, conficient (1) Supplementum Nicaeno-Gallicum, id est, concilium Arelatense anni 314, unde canones aliquos mutuati sunt patres Nicaeni, concilium Valentinum anni 374, ubi primo notitia Nicaenorum canonum apud Gallos patet, concilii Arelatensis secundi canones I–XXV,

qui nihil aliud sunt atque Nicaenorum et priorum Arelatensium canonum instauratio; (2) Supplementi Nicaeno-Romani primitiae, siue concilii Serdicensis anno circiter 343 habiti canones.

De ueritate monumentorum iuris canonici in operis nostri ciuitatem adscitorum non est cur multa hic dicam. graecorum nonnisi interpretationes ad me pertinent, neque utrum legitima sit an spuria origo eorum mea interest sed tantum utrum apud latinos pro legitimis sint habita. de uernaculis latinis quamuis grauior sit quaestio, tamen non hoc loco, ut puto, longius sunt tractanda quae alibi uel scripsi uel scripturum me spero; satis sit uirorum doctorum libros censere qui uel hanc uel illam materiae nostrae particulam in dubium uocauerunt. canones Serdicenses tamquam falsos impugnauit J. Friedrich Monacensis *Die Unächtheit der Canones von Sardica* (apud Acta classis philologicae et historicae Academiae Monacensis) A. D. 1901, cui respondi et restiti in opusculo *The Genuineness of the Sardican Canons* (apud ephemeridem *The Journal of Theological Studies* iii [A. D. 1902] pp 370–397). decretum Damasi papae, quod ego partim in hoc Tomo supra pp 155–158 partim in ephemeride *The Journal of Theological Studies* i (A. D. 1900) pp 554–560 edidi, Damaso nuper abiudicauit et saeculo sexto adtribuit E. von Dobschütz Vratislauiensis *Das Decretum Gelasianum de libris recipiendis et non recipiendis* (Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur xxxviii 4) A. D. 1912, cui me profiteor breui, Deo adnuente, responsurum. uix aequo iudicio, ut suspicari licet, uiri illi insignes sententiam dixerunt; adeo utrique ex animo erat iis quae ecclesiae Romanae fauere uideantur et auctoritatem et antiquitatem denegare.

IV. Supplementum: libri qui appellatur *Constitutiones et Canones Apostolorum* fragmentum Veronense.

Ad finem huiusce partis, post p 368 infra, alios quinque quaterniones subiciendos curaui, quorum paginae, quia ad primam incepti nostri partem pertinent, a p 32 *a* usque ad p 32 *nn* numerantur; in capite enim operis, pp 1–32, typis mandaui Canones qui dicuntur Apostolorum, secundum quascumque latinas interpretationes tunc temporis cognoui, Dionysii scilicet Exigui priorem et alteram. inter has interpretationes, cum non multum alioquin intersit, hoc praecipuum commune est quod in utraque Dionysius ille, nescio qua ratione motus, nonnisi dimidium uel aliquanto plus Canonum Apostolorum uertit. tanto igitur melior mihi fortuna, quando nouam et modo non integram Canonum interpretationem contigit in insigni illa Veronensis Capituli bibliotheca inuenire, ubi tot uetustatis monumenta ex obliuione eruta erant et semper ut uidetur restat aliquid eruendum. cum enim anno 1911 bibliothecas nonnullas in Gallia Italia septentrionali Germania ad schedas huius partis (necnon secundae alterius Tomi partis) reuisendas perlustrarem, Veronam mense Maio adii: et quae ibi fieri opus erat fere transactis, in aulam superiorem comitante bibliothecario doctissimo et mihi amicissimo Antonio Spagnolo ascendi, ut tot et tam antiquorum codicum

uisu, tactu, paene dicam sapore, aliquantulum oblectaremur. codices sancti Hilarii duos, utrumque forsitan quinti saeculi, inspeximus; deinde codicis manu recentiore sancti Maximi Taurinensis nomine inscripti (LI [49] foll. 157) saeculo sexto (fortasse sexto exeunte) exarati paginas uersabamus. nimis manifesta saeculorum iniuria; omnia uel humore uel robigine qualicumque male laesa, multa lectu difficillima; oculos tamen traxit colophon et ipse euanidus, ubi e regione transcripta sunt a quodam ut puto bibliothecario uerba CANON(ES) NICAENORVM. sollicitus examinaui; Nicaenam materiam non ullam inueni; mox canones Apostolicos et ante canones libri Constitutionum Apostolicarum octaui supremam partem recognoui. scripturae uestigia indagare inceperam, sed paginis singulis describendis uix sufficiebant horae binae uel ternae; itineris et ad nostra reditus necessitas incumbebat. grauiter ergo aestuanti adiutorem mihi ultro se professus est Antonius Spagnolo: negotium meum qua est humanitate in se suscepit, qua est industria per longos dies gerebat, qua est scientia et sollertia in exitum felicem pertulit. nomen eius et amicitiae et gratiarum actionis et honoris causa liceat sollemniter in hac praefatione commemorare.

Huius materiae specimen, scilicet Constitutionum quicquid superest necnon canonem ultimum (quippe qui librorum s. Scripturae catalogum praebeat), iam anno praeterito in ephemeride *The Journal of Theological Studies* (xiii [A. D. 1912] pp 492–505 513 514) publici iuris fecimus. id tamen animaduertendum est, nouam in hoc opere recensionem non eandem esse atque illam, sed illi multo praestare. namque et ego rem iterum perpendebam, lacunas quo potissimum modo explendae essent curabam, conatus meos iudicio Antonii Spagnolo examinandos transmittebam, et ille, codice denuo perspecto, quae proposui singillatim aut commendauit aut emendauit. euentum eruditis non ingratum fore fidenter spero.

Quo tempore orta sit interpretatio si quaeras, quantum ualeat ad authenticum graecum recuperandum, quae mihi uera se esse probant in summa haec sunt: fragmenti Veronensis interpretatio et ualde antiqua est et—in comparationem uocatis (i) interpretatione Dionysiana, uide huius operis pp 1–32 supra; (ii) codice Patmio ΡΟΒ′, quo non antiquius iuris canonici monumentum apud graecos exstat (sed qui apographum in meum usum confecit canones quos omiserat Dionysius eheu! me auctore omisit); (iii) (iv) (v) graecis Francisci Torres Francisci Xaverii Funk et Pauli de Lagarde editionibus—optimae prae ceteris testibus apparet esse notae et ad aestimandos singulos quasi norma. unde exploratum habui tum editiones Turrianeam et Funkianam Lagardianae multo antecellere, tum testes siue graecos siue latinos qui Canones sine Constitutionibus separatim tradunt minus ad rem conferre quam ii qui Canones uno corpore cum Constitutionibus coniungunt. ne minime quidem dubitandum est quin qui Constitutiones Antiochiae uergente quarto saeculo sub nomine Clementis apostolorum discipuli coagmentauit ipse absoluto operi quasi apicem Canones adiecerit.

In die sanctae Perpetuae et sociorum,
Nonis Martiis, Anno Salutis MCM XIII

ADDENDA EMENDANDA CORRIGENDA

p 190 *col a can* v *l* 10 *in notulis* **conuenticulum**: *adde sis nouum e quinto saeculo testimonium, epistulam scilicet quam nonnulli Galliae episcopi, Ceretius Salonius et Veranus, ad Leonem papam Magnum dederunt* (*apud S. Leonis* Opera, ep. lxviii § 1), 'illa specialis doctrinae uestrae pagina ita per omnium ecclesiarum conuenticula celebratur.'

pp 211 213 *col a. Isidori interpretationem* (*secundum syllogas ut uidetur* **S Sp**) *adhibuisse Theodorum archiepiscopum Cantuariensem patet e* Paenitentiali v § 14 (*apud librum* Councils and Ecclesiastical Documents relating to Great Britain and Ireland, *edentibus Arturo W. Haddan et Willelmo Stubbs* iii [A. D. 1871] 182): 'Si quis a fide Dei discesserit **sine ulla necessitate**, et postea **ex** toto **animo penitentiam** accipit, **inter audientes** iuxta Nicenae concilium **iii annos** extra aecclesiam, et **vii annos** peniteat in aecclesia **inter penitentes** et **ii annos** adhuc **extra communionem**.'

pp 297 *sqq. Symboli Nicaeni interpretationibus latinis adde sis formam e codice bibliothecae publicae Fuldensis Bonifatiano* 2 (*cui nomen* 'codex Ragyndrudis' *inpositum est*) *depromptam; de repraesentatione eius phototypice curanda necnon de multiformi rerum Fuldensium notitia quam mecum communicauit gratias ago habeo bibliothecario humanissimo Carolo Scherer: codicem octauo* (*fortasse octauo ineunti*) *saeculo iure referas:*

Credimus unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem:

et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, de Patre natum unigenitum hoc est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum (uero *cod**, *sed corr m p*) de Deo uero, genitum non creatum, homousion Patri hoc est eiusdem cum Patre substantiae, per quem omnia facta sunt quae in caelo et quae in terris; qui propter nos et propter nostram salutem descendit et incarnatus est, homo factus passus est et resurrexit tercia die, ascendit in caelos, inde uenturus est iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritu sancto.

Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quia Ex nullis extantibus factus est, aut Ex alia substantia uel subsistentia dicunt esse, aut Conuertibilem Filium Dei; hos anathematizat catholica et apostolica aeclesia.

---

praef. p viii. *De origine codicis Parisini* 1564 (*nobis* Pi) *in animo mihi fuerat nonnulla disserere, sed propositi per incuriam oblitus sum. codex Petri Pithou fuit et, ut conicere licet, non alius ac* 'uetustissimus ecclesiae Cenomanensis codex', *a quo uir ille eruditus Fidem Isatis ex Iudaeo, Damaso papae aequalis et aemuli, descripsit*: 'Eundem porro auctoris nostri libellum ad editionem parauerat Petrus Pithoeus, qui . . . hoc opusculum ex uetustissimo ecclesiae Cenomanensis codice canonum post synodum Aruernicam se excerpsisse adnotauit; subditque . . . codicem . . . referre inscriptionem huiusmodi *Fides Isatis ex Iudaeo* non *Isacis*.'

APPENDIX VIII

CONCILIVM SVB DAMASO PAPA

ANNO POST CHRISTVM CIRCITER 379 ROMAE HABITVM

SIVE TOMVS OCCIDENTALIVM

F **Codicum F *f* consensus, scilicet:**
F **codex S. Mauri Fossatensis nunc Parisinus** lat. 1451: saec. viii exeunt. [fol. 25 *b*
f **codex Engolismensis nunc Vaticanus** Reginae 1127: saec. ix ineunt. [fol. 32 *b*
R **Codex Remensis postea bibliothecae Thomae Phillipps nunc Berolinensis** lat. 84: saec. viii [fol. 38 *b*
Pi **Codex origine fortasse Cenomannensis postea bibliothecae Pithoeanae nunc Parisinus** lat. 1564: saec. ix [fol. 21 *a*
Col **Codex Coloniensis** bibliothecae Capitularis xxxiii: saec. ix ineunt. [fol. 107 *b*
M **Codicum a Fr. Maassen detectorum consensus**: inde a l 28 usque ad l 65: scilicet
F **codex Frisingensis nunc Monacensis** lat. 6243: saec. viii [fol. 13 *a*
W **codex Wirceburgensis** bibliothecae olim Capitularis nunc Vniuersitatis Mp. th. f. 146: saec. ix [fol. 26 *b*
N_2 **Codicis Vaticani 1322 (N) pars prior, quamuis tempore posterior**: inde a l 21 usque ad l 87: saec. vii–viii [fol. 9 *b*
S **Codicum sylloges 'Sanblasianae' consensus,** scilicet
S **codex Augiensis postea Sanblasianus nunc coenobii S. Pauli apud Carinthios** xxv $\frac{a}{1}$: saec. vii–viii [fol. 138 *a*
X **codex ut uidetur Treuirensis nunc Parisinus** lat. 3836: saec. viii [fol. 89 *b*
Y **codex Coloniensis** bibliothecae Capitularis ccxiii: saec. viii [fol. 137 *b*
Z **codex Lucensis** bibliothecae Capitularis 490: saec. viii–ix [fol. 266 *b*
a **Codex (sylloges Dionysio-Hadrianeae) Augiensis postea Sanblasianus nunc S. Pauli apud Carinthios** 6 (de hoc codice forte descriptus est Sangallensis 671, saec. ix): saec. ix ineunt. [fol. 13 *b*
au **Codex Augiensis nunc Karoliruhensis** xviii: saec. ix ineunt. [fol. 13 *b*
C **Codicum originis Gallicae nonnullorum consensus**, scilicet:
C **codex Corbeiensis nunc Parisinus** lat. 12097: saec. vi [fol. 89 *a*
K **codex Coloniensis** bibliothecae Capitularis ccxii: saec. vi–vii [fol. 84 *a*
T **codex ut uidetur Albigensis, nunc Tolosanus** bibliothecae publicae 364: saec. vii [fol. 72 *b*
pi **apud codicem Pithoeanum Paris.** lat. 1564 (uide supra) alterum concilii Damasiani exemplar: saec. ix [fol. 70 *a*
B **Codex Bobiensis nunc Mediolanensis** bibliothecae Ambrosianae S 33 sup.: saec. ix exeunt. [fol. 153 *a*
Q **Codicum sylloges Paschasii Quesnel** (cap. LV) **consensus**, scilicet
Π **codex olim Trecensis postea Francisci Pithou nunc Parisinus** lat. 3848 A: saec. ix [fol. 136 *a*
Υ **codex Vindobonensis** 2141: saec. ix ineunt. [fol. 90 *a*
Ψ **Codex Atrebatensis** 572 (644): saec. ix ineunt. [fol. 124 *b*
v **Codicum sylloges 'Vaticanae'** (cap. XXXVI) **consensus**, scilicet
u **codex Farfensis, postea Barberinianus** xiv 52, **nunc Vaticanus**: saec. ix [fol. 137 *a*
v **codex Vaticanus** 1342: saec. ix–x [fol. 100 *a*
w **codex Florentinus** bibliothecae Laurentianae aedil. eccl. 82: saec. x [fol. 87 *a*
Codex apud Lombardos in Italia meridionali scriptus nunc Vaticanus 5845: saec. ix–x [fol. 190 *b*
s **Codex olim Sessorianus basilicae S. Crucis** lxiii **nunc bibliothecae Victoris Emmanuelis** 2102: saec. viii exeunt. [fol. 16 *a*
vall **Codex bibliothecae Vallicellianae** A 5: saec. ix [fol. 235 *b*
L **Codex Laureshamensis nunc Vaticanus** Palatinus 574: habet ll 66–74: saec. ix ineunt. [fol. 15 *a*
Arnob Arnobius Iunior, uide p 282

De Filastrio Gelasio Vigilio uide pp 295 296 infra

Tomum Damasi (*ut me monuit reuerendus pater F. W. Puller, uir praeter alios in inuestigandis rerum Damasianarum doctrina historia temporibus eruditus*) *exscripsit auctor libri qui uocatur* Conflictus Arnobii cum Serapione de deo trino et uno: *quem librum, medio fortasse quinto saeculo scriptum, in lucem protulit F. Feuardentius e codice monasterii S. Iacobi Leodiensis et ad calcem operum S. Irenaei* (*Coloniae*, A.D. 1596: *p* 567) *euulgauit. textus cum codd* **C** B *plerumque consentit.* [Arn-ed = *editio Feuardentii*: Arn-leod = *codex eius Leodiensis*: Arn-barb = *codex olim Barberinianus* xi 148 *nunc Vaticanus* barb. lat. 505 *fol* 68 *b*, *saec.* ix–x (*deficit post l* 110): Arn-aug = *codex olim monasterii SS. Vdalrici et Afrae apud Augustam Vindelicorum saec.* x, *fol* 98 *b*, *teste Placido Braun* Notitia historico-litteraria de codicibus manuscriptis ... *Aug. Vindel.* A.D. 1791, ii 140, *nunc* 13 *in Ordinariats-Archiv* (*hodiernum eius domicilium detexit, et cum Hahn* Bibliothek der Symbole *p* 272 *mea causa contulit, Germanus Morin*): Arnob = *consensus testium*]. *lectiones Arnobianas non omnes memoraui.*

Damasi Tomum uel ipse graece uertit uel potius iam ante aetatem suam uersum inseruit Historiae Ecclesiasticae v 11 *Theodoretus episcopus Cyrrhensis. hanc interpretationem Tomo latino e regione opposui* (*pp* 284 *col b*–294 *col b*), *codicibus fretus Oxoniensi Bodleiano* Auct. E 4. 18 (B: *saec.* x: *fol* 105) *Vaticano* gr. 628 (V: *saec.* x–xi: *fol* 212 *b*) *Parisino* gr. 1433 (P: *saec.* xi: *fol* 306 *b*), *quos contulerunt uiri egregii G. Mercati, F. E. Brightman, K. Lake. graecus interpres, siue Theodoretus siue alter, codicem latinum in manibus habuit simillimum codicibus nostris* **Q**: *conferas exempli gratia ipsum Tomi titulum p* 284 *coll a b.*

interpretationem Tomi suam habebant et Syri; quam cum e graeca pendere certum sit, ad textum graecum constituendum adhibui. codices nonnisi duos inueni, Musei Britannici Add. 14529 (syr-1: *saec.* vii–viii: *fol* 1 *b*) Synodicon Damasi episcopi Romae contra haereses diuersas, *et* 14533 (syr-2: *saec.* viii–ix: *fol* 18 *b*) Synodicon sancti Damasi archiepiscopi Romae contra omnes haereses diuersas ad Flauianum episcopum qui Thessalonicae fuit. *codices mea causa inspexit uir linguae syriacae peritissimus E. W. Brooks.*

de interpretatione arabica disserit W. Riedel Die Kirchenrechtsquellen des Patriarchats Alexandrien (*Lipsiae* A.D. 1900) *pp* 181–183: *textum eius in linguam germanicam uertit* ib. *pp* 94–97.

Tomi huius edendi rationem per multos annos perpendi, neque in ulla mei laboris parte tam diu haesitaui. ueritate minutatim dispecta, exploratum prius habebam (i) *familiam codicum* C K T *pi* B Arnob *gallicam, in quibus concilium nostrum anno circiter* 379 *habitum epistulae eiusdem Damasi iam anno* 375 *ad Paulinum Antiochenum datae immixtum est* (*uide paginam* 295 *in summo*), *nullius fere esse pretii;* (ii) *codices qui Symbolum Nicaenum concilio nostro praemittunt* (*uidelicet* R Col **F S**: *confer etiam* Pi N_2 **M**) *et hoc recte praemittere et alibi reliquis codicibus longe antecedere. dissentientibus autem inter se codicibus melioris notae* (*familiae* **S** *plerumque suffragantur ceteri*), *iterum rem obscurabant tenebrae: lucem diei tandem adtulit codex quem omnium fere postremum, anno scilicet* 1905, *Coloniae inueni* (bibl. Capit. xxxiii).

in textu igitur constituendo fidem omnino adhibendam esse decreui codicibus Col R **F** Pi, *paucis illis quidem sed optimis: cuius rei si exemplum desideres, uide l* 142 (*p* 293), *ubi* hereticus est ... immo Iudaeus *ueram esse lectionem nemo ut puto non confitebitur. scilicet qui Tomum descripserunt parum habebant dicere* 'hereticus est', *nedum* 'non recte sentit'; *unde terdecies pro* 'hereticus est' (*ll* 77 80 84 87 95 100 103 106 110 115 122 126 142), *semel pro* 'non recte sentit' (*l* 92), *supposuerunt* 'anathema sit'. *hoc tamen uocabulum nusquam praebet certus Tomi textus: contra in illis utrique consentiunt testes, ll* 127–129 'si quis de patre et filio bene senserit, de spiritu autem non recte habuerit, hereticus est'.

Tomum nostrum magni aestimasse aetatis sequentis scriptores non mirum est: inter quos praecipue nominandi sunt Filastrius (*uide p* 295 *infra*), *Arnobius Iunior* (*supra, et p* 296 *infra*), *et qui Commentarium in Tomum circa* A.D. 400 *composuit* (*uide pp* 354–368). *sed re uera mirum, iam primum prodire editionem Tomi apparatu critico instructam.*

Tomus seu Fides Damasi

INCIPIT FIDES APVD NICEAM CONSCRIPTA AB EPISCOPIS [RECTE] CREDENTIBVS CCCXVIII

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, [omnium] uisibilium et inuisibilium factorem:

et [in] unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, unius substantiae cum Patre (quod graeci dicunt omousion), per quem omnia facta sunt siue quae in caelo siue quae in terra; qui propter nos homines et propter nostram salutem discendit, incarnatus est, homo factus est, passus est, resurrexit tertia die, ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et Spiritum sanctum [neque facturam neque creaturam sed de substantia deitatis].

Eos autem qui dicunt: Erat [tempus] quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex nullis extantibus factus est uel ex alia substantia [siue essentia], dicentes Mutabilem et conuertibilem Filium Dei; hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

F *f* R Col S X Y Z *Symbolum habent soli* **F** R Col **S**: *praecedit apud* N_2 *symbolum Constantinopolitanum cum anathematibus Nicaenis, apud* a *symbolum Nicaenum interprete Attico: de* **M** *uide tabulam* II *post p* 152 *supra*: *om* Pi, *quippe qui symbolum una cum concilio Nicaeno superius adhibuisset* (*uide titulum infra*). *de forma textus confer indicem diuersarum lectionum, pp* 320 *seqq*

Tit praem INCIPIT FIDES APVD NICEAM CONSCRIPTĀ AB EPISCOPIS CREDENTIBVS CCCXVIII (CCCXVII *f*) **F**: FIDES CONSCRIPTA A RECTORIBVS EPP̄ CCCXVIII Col; INCIPIT EXPOSITIO FIDEI A TRECENTIS DECIM ET OCTO EPISCOPIS [+ IN NICAENA SYNODO FACTA *in ras*] R; INCIPIT PARS FIDEI DE EA QVAE APVD NICEAM HABITA EST AB EO LOCO VSQVE VBI DICIT 'HOS ANATHEMATIZAT CATHOLICA ET APOSTOLICA ECCLESIA' QVAE FIDES COM SINODO NICENO IN HOC LIBRO SCRIPTA EST Pi; INCIPIT DE [*om* DE S] SYNODO [SINODO X] NICAENO [NICENO Z] SCRIPTA [SCRIBTA S Z] PAPE [PAPAE Y] DAMASI [DAMASSI S Y] AD [A S] PAVLINVM ANTHIOCENAE [ANTHIOCAENAE S ANTOCHENE Y] VRBIS EPISCOPVM [EPIS̄ Y] **S**. *confer etiam titulum codicum* **Q** v *l vall, p* 284 *col a*

2. **omnium u. et inu. factorem** R Col: creatorem u. et inu. factorem **F** creatorem u. et inu. **S**

4. **et**: *om* Col **in F** Col **S**: *om* R 6–8. **de** *quinquies* **F** R Col: ex *toties* **S** (ex 4° *in ras* X)

9. **factum F** R Col: creatum **S** 10. **graeci** R Col: graece **F S** 11. **siue quae**: siue S* siq^ue S² 12. in terram X 13. **nos homines et propter**: *om* (*fortasse per homoeoteleuton*) S Z 14. **discendit F** Col X Y: + de caelo S Z, de caelis R **factus est** R Col *f*: factus (*sine* est) **S** F 15. **est** 2° **F**: et Col est et **S** ˜mortuos et saepultus R tertio R 16. ad caelos S in caelis X Y **uenturus F** Col: inde uenturus R uenturus inde **S**

18. **spiritum** R **S**: *praem* in **F** Col **neque facturam . . . deitatis F S**: *om* R Col 19. de substantiam S Z

21. *Incipit hinc cod* N_2 **Erat**: + aliquando R § N_2 **tempus** R N_2 **S**: *om* **F** Col 24. **substantia siue** (si R*) **essentia** R Col: essencia N_2 substantia **F** subsistentia (subsistantia Y) **S** 25. **et conuertibilem**: *om* (*per homoeoteleuton*?) R ¶ F *f*

S X Y Z R 1. omnptt S 4. **nostrum**: nm̄ Col 10. patrae Z grec. S X Z crec. Y homousion S Y F *f* 12. que X Z 14. descendit S 15. diae R X 23. exstantibus R 25. essientia R essencia N_2 26. anatimatizat R 27. ecclē S aecclesia Z

Tomus Damasi

[POST HOC,
CONCILIVM QVOD IN VRBE ROMA
CONGREGATVM EST A CATHOLICIS EPISCOPIS
ADDIDERVNT DE SPIRITV SANCTO]

Et quia postea hic error inoleuit, ut quidam ore sacrilego auderent dicere Spiritum

Eiusdem interpretatio graeca

apud Theodoretum *Hist. Eccl.* v 11

Ὁμολογία τῆς καθολικῆς πίστεως ἣν ὁ πάπας Δάμασος ἀπέστειλεν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Παυλῖνον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ὃς γέγονεν ἐν Θεσσαλονίκῃ

Ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον αὕτη ἡ πλάνη ἀνέκυψεν ὥστε τολμᾶν τινὰς βεβήλῳ στόματι εἰπεῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον γεγενῆσθαι διὰ τοῦ Υἱοῦ·

R Col *f* W N_2 S X Y Z *a au* C K T *pi* B Π Υ Ψ *u v w l vall s* Arnob

28. *Incipiunt hinc codd* **M C** B **Q v** *l vall s au* (*tit praem* CONFESSIO FIDEI CATHOLICAE QVAM PAPA DAMASVS MISIT AD PAVLINVM ANTHIOCENVM EPISCOPVM **Q v** *l vall*)

28–31. POST HOC *usque ad* SPIRITV SANCTO : *om* **F** Pi (*fortasse recte, neque enim ipsius concilii uerba esse uidentur : cf etiam Thdt*). *de sylloge Isidoriana et de Vigilio papa uide p* 296 *infra*

28. **Post** : *praem* Quia Arnob **hoc** R Col N_2 **S M** : *om* **C** B **Q v** *l vall s au* Arnob 29. **concilium** R Col **M** : + Nicaenum (Nicenum K N_2 Y Nichenum T Ψ) N_2 **S Q v** *l vall s a au* (Vigil), + itaque Nicaenum et **C** (K T *pi* : *om per homoeoteleuton* itaque Nicaenum et quod in urbe Roma concilium C) B Arnob (*om* itaque Arn-ed) **quod** : quo Col quos Arn-aug ; *om* **M** *s a au* **in** : *om* Arnob **Roma** : a Constantinopolitana Y 30. **congregatum est** R Col : congregati sunt **M** concilium congregatum est N_2 **S C** B Arnob *s a au* postea congregatum est **Q v** *l vall* **a catholicis episcopis** : catholicis epis̄ *v w* catholici epis̄ *u* catholici episcopi Col **M** *l vall, fortasse recte* 31. **addiderunt . . . postea** (*l* 32) : *om* Arn-ed **addiderunt** : *praem* et **M** *s a au, praem* in quo B

§ F *f* Pi 32. *Incipit hn c* Pi **Et** : *om s* *tr* postea quia Pi **hic error inoleuit** : his (is Ψ[2] Arn-ed) error inoleuit (-ebit *l*) **Q** *l vall* Arn-ed his erroribus inoleuit (noluit *u* imoleunt *v*) **v** **ut** : et Y* (*sed corr m p*) Pi 33. **ore sacrilego** : sacrilego ore **M** ore sacrilega **F** more sacrilego Arn-leod-aug mori sacrilego *pi* ori sacrilego **v** discere K* **spiritum**

Concilium Damasi apud editionem Historiae Ecclesiasticae Theodoreti a Th. Gaisford curatam (*Oxonii* A.D. 1854) *pp* 418–423 *inuenies : textum tamen ad fidem praecipue codicis Bodl. Auct.* E 4. 18 (B) *passim emendaui ; neque in hoc consilium ipsius editoris non respicio, scribit enim in praefatione sua* 'fortasse plures istius codicis lectiones, quam a me factum est, in contextum recipere debueram.' *de codicibus nostris uide p* 282 *supra*

Titulum (Ὁμολογία . . . Θεσσαλονίκῃ) *habent* B P *et in margine* V *cum syr*-1 (*conferas titulum codicum latinorum* **Q v** *l vall, uide col a*) : *om syr*-2, *sed habet* Ad Flauianum episcopum qui Thessalonicae fuit ὁ πάπας B P *cum latt* : episcopus *syr*-1 ; *om* V Δάμασος (*tr* ἀπέστειλε Δ.) V, *cum plurimis codd latt et ipso Damaso, in cuius epigrammatibus semper scribitur* Damăsus : Δαμάσος B, *cf codd* S Y Damassi (*p* 283 *col a*), *cod* K Damassus (*p* 295), *necnon epigramma in honorem Damasi a presbytero quodam Leone inscriptum* Damāso (*uide I. B. Lightfoot* S. Clement of Rome[2] ii 329) *tr* Παυλῖνον ἐπίσκοπον V *syr*-1 ἐν τῇ Μακεδονίᾳ B V P : *om syrr* γέγονεν B : ἐγένετο V P

2. τινάς B *syrr* : τινά V P

---

30. epi|copi Col 31. addederunt C K *f* adderunt R* **spiritu** : epo T* spo T[2] C K T N_2 R S X Y Z *f*

32. ineoleuit F inolebit K *l* 33. sacrelego S sacriligo K audit rent *w* audirent X Pi *pi* auderē *u*

Tomus Damasi

sanctum factum esse per Filium; Anathematizamus eos qui non tota libertate proclamant eum cum Patre et Filio unius potestatis esse adque substantiae: Anathematizamus quoque eos qui Sabellii sequuntur errorem, eundem dicentes [esse] Patrem quem et Filium: Anathematizamus Arrium adque Eunomium, qui pari impietate, licet sermone dissimili, Filium et Spiritum sanctum adserunt creaturas: Anathematizamus Macedonianos, qui de Arrii stirpe uenientes non perfidiam mutauerunt sed nomen: Anathematizamus Fotinum, qui Ebionis

sanctum: de spiritu sancto **v** *l vall* 34. *tr* esse factum **v** *l vall* **per**: propter *s*
35. anathematizemus *v l vall* quoque eos *l* totam libertatem Col totam liberalitatem R* tota liberalitate R^2 totali libertate Arn-ed 36. **proclamant eum**: proclamantes **F** proclamantem Arn-barb **eum**: spiritum sanctum Arn-ed **eum cum patre et filio**: eundem quo patrē et filium N_2 37. *tr* esse potestatis Col **M**
38. anathematizemus *l vall* *tr* eos quoque **C** B Arn-barb-aug *f* Pi eos cumque R 39. **errorem . . . filium**: *om* Pi **eundem**: eam Arn-barb* dicentem *u* 40. **esse patrem** **F** R **S** *s au a*: *tr* patrem esse **M C** B **Q** **v** *l vall* Arnob esse patrem esse N_2 patrem (*om* esse: *fortasse recte*) Col **quem**: quam K **et** **F** R **S** N_2 **Q** **v** *s au a* Arn-ed: *om* Col **M C** B Arn-barb-aug *l vall*
41. anathematizemus *l vall* **Arrium**: *add sup lin* N_2 42. **qui**: qua *l* **pari**: patri F W* impietatem *u* **licet sermone dissimili**: dissimulari licet sermone *f* 44. **adserunt** **F** R Pi Col **M**: + esse *rell* creaturam **M** *vall* (= *Thdt*)
45–47. **Anathematizamus** *usque ad* **nomen**: *om u* 45. anathematizemus *l vall* **qui**: *om v l vall* 46. **Arrii**: arrianorum *l vall* arriis Col ueniente *pi* perfidia N_2 perfidam T 47. **mutauerunt** **F** R Pi Col **M** **v** *l vall*: mutauere **S** N_2 **C** B **Q** Arnob nomine C
48. anathematizemus *l vall* **Fotinum**: *om*

Eiusdem interpretatio

ἀναθεματίζομεν τοὺς μὴ μετὰ πάσης ἐλευθερίας κηρύττοντας σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τῆς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας τε καὶ ἐξουσίας ὑπάρχειν τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ὁμοίως δὲ ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς τῇ τοῦ Σαβελλίου ἀκολουθοῦντας πλάνῃ, τὸν αὐτὸν λέγοντας καὶ Πατέρα εἶναι καὶ Υἱόν· ἀναθεματίζομεν Ἄρειον καὶ Εὐνόμιον, οἳ τῇ ἴσῃ δυσσεβείᾳ, εἰ καὶ τοῖς ῥήμασι διαφέρονται, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα κτίσμα εἶναι διϊσχυρίζονται· ἀναθεματίζομεν τοὺς Μακεδονιανούς, οἵτινες ἐκ τῆς τοῦ Ἀρείου ῥίζης καταγόμενοι οὐχὶ τὴν ἀσέβειαν ἀλλὰ τὴν προσηγορίαν ἐνήλλαξαν· ἀναθεματίζομεν Φωτεινόν, ὃς τὴν τοῦ Ἐβίω-

7. τῆς μιᾶς: et unius naturae eorum *syrr*
9. δέ: *om* V καί: *om* P τοῦ: *om* V P 11. λέγοντας: dicentis (*sc* λέγοντος) *syrr* *tr* καὶ υἱὸν εἶναι V καί 2°: τόν P
12. Ἄριον B οἵ: + δέ P 13. διαφέρονται B: διαφέροντες V διαφέροντας P 15. διϊσχυρίζονται: contendunt et dicunt (*ita etiam l* 24) *syrr*
17. Ἀρίου B 18. ἀσέβειαν: + eius *syrr*
20. Φωτεινόν: *praem* etiam *syrr* Ἀβίωνος B

35. anathemathezamus C anathematezamus K Z anathimatizamus T *l* anatimatizamus R anathematizatus *pi* 37. potestati C potestates K atque N_2 T *f* anq; F substanciae N_2 substantia Pi 38. anathematezamus C K N_2 Z anatimatizamus R anathematizatus ? *pi** sabelli T Col Ψ **v** Arn-aug sapbellii F sabellei Pi *pi* sabylii R 39. secuntur C K R N_2 Col *f* Π Ψ* seqntur S sequntur Y dicentis X 41. anathematezamus C K N_2 anatimatizamus R atque N_2 R T Y *f* ednomium R* eonomium **F** R* 42. inpietate S licit K sermoni T X sermonem R* sermonei R^2 43. dissimile S Col* 44. asserunt C R asserent N_2 45. anathematezamus K anathetizamus N_2 anathemazizamus Υ* anatimazamus R* anatimatizamus R^2 machedonianos N_2 T Col *f* Π Ψ 46. arri Y *pi* styrpe S T 47. natauere C mutaueri T mutauerem X* muntauere Y* mutare *pi* **sed**: se Z 48. anathematezamus K anatimatizamus R futinum K S T X photinum F fhotinum *f* fontium *u* euinnis N_2 aebionis Y hebionis K R S T Z B Col *s* Υ hebiones C hebianis **F** 49. herisem C heresem

Tomus Damasi

heresim instaurans Dominum Iesum Christum tantum ex Maria confitetur: Anathematizamus eos qui duos adserunt filios, unum ante saecula et alterum post adsumptionem carnis ex uirgine: Anathematizamus eos qui pro hominis anima rationabili et intellegibili dicunt Dei Verbum in humana carne uersatum, cum ipse Filius et Verbum Dei non pro anima rationabili et intellegibili in suo corpore fuerit, sed nostram (id est rationabilem et intellegibilem) sine peccato animam susceperit adque saluauerit:

Cf Gregorium Iliberritanum, p 294 infra

Anathematizamus eos qui Verbum Filium Dei extensionem aut collectionem

F *f* R Pi Col *ƒ* W N_2 S X Y Z *a au* C K T *pi* B Π Υ Ψ *u v w* *l vall s* Arnob

*w** 49. herese *v* **dominum**: + nostrum *s a au* **Iesum**: *om* C T *pi* (*habent autem* K B) 50. **christum**: *om* Arn-aug **tantum**: tantam N_2 natum **v** *l vall* (*uide not sequentem*) **ex Maria**: + non **v** *l vall*, + uirgine Arn-ed confitentur **M** N_2 X*

¶ C K T *pi*
§ Vigil

51–53. **Anathematizamus** *usque ad* **ex uirgine**: *om* **C**: *de Vigilio papa uide p* 296 51. anathematizemus *l vall* **eos**: *om* S **adserunt filios F** R Pi Col **M** B: *tr* filios adserunt N_2 **S Q v** *l vall s a au* Arnob Vigil 52. post adsumptione N_2 S 53. ex uirginem **F** Pi

¶ Vigil
§ C K T *pi*

54. anathematizemus *l vall* **qui**: *om* N_2 **pro**: *om u** 55. rationale *ƒ* **et intellegibili**: *om per homoeoteleuton l s** dicent C 56. **dei**: dm̄ *s** in umanam carne N_2 in humanam carnem R in una carne Col 57. **filius et uerbum dei non** R (*cf Thdt*): filius (+ dei *s**) sit uerbum dei non Col Pi **M** *s* (*sed tr* uerbum dei sit Pi) filius sit uerbum dei et non **S** *au a* **C** B Arnob **Q v** *l vall* filius sit uerbum dei et (*om* non) **F** 58. rationali *ƒ* **intellegibili in**: intellegibilium *l* 59. **fuerit**: + uersatus *au a* nostrum K (Υ ?) 60. rationalem *ƒ* 61. anima K saluarit C K B saluaret T *pi* saluerit S^2
62. anathematizemus *l vall* **eos**: *om* **M** **uerbum**: uerum **v** *l vall* 63. *tr* dei filium Arn-ed **dei**: *om* **F** **extensionem aut** (*om* aut *ƒ*) **collectionem** Col **M** N_2 (*uide p* 294 *col b*): extensione aut collectione R **S** (– Y) *s au a* B *pi* **Q v** *l vall* Arnob (ut *pro* aut

Eiusdem interpretatio

νος αἵρεσιν ἀνακαινίζων τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μόνον ἐκ τῆς Μαρίας ὁμολογεῖ· ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς δύο υἱοὺς εἶναι διϊσχυριζομένους, ἕνα πρὸ τῶν αἰώνων καὶ ἄλλον μετὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἐκ Μαρίας ἀνάληψιν· ἀναθεματίζομεν κἀκείνους οἵτινες ἀντὶ λογικῆς ψυχῆς διϊσχυρίζονται ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐστράφη ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ σαρκί· αὐτὸς γὰρ ὁ Υἱὸς [ὁ τοῦ Θεοῦ] Λόγος οὐχὶ ἀντὶ τῆς λογικῆς ψυχῆς καὶ νοερᾶς ἐν τῷ ἑαυτοῦ σώματι γέγονεν, ἀλλὰ τὴν ἡμετέραν τουτέστι λογικὴν καὶ νοερὰν ἄνευ τῆς ἁμαρτίας ψυχὴν ἀνέλαβέν τε καὶ ἔσωσεν· ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς λέγοντας τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ τῇ ἐκτάσει καὶ τῇ συστολῇ

22. Μαρίας: + initium sumpsisse *syrr* ὡμολόγει V
23. *tr* διϊσχυριζομένους εἶναι V P 25. τήν: *om* P σαρκός: corporis *syrr* ἐκ τῆς Μαρίας V P
30. ὁ υἱὸς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος P: οὗτος ὁ τοῦ θεοῦ λόγος V ὁ υἱὸς λόγος B filius dei deus uerbum *syrr* 31. ψυχῆς καὶ νοερᾶς B: καὶ νοερᾶς ψυχῆς V P anima (*tantum*) *syrr* ἐν τῷ ἑαυτοῦ σώματι: in corpore templi sui *syr*-1 32. γέγονεν . . . ἔσωσεν (*l* 34): uersabatur, sed ipsemet, eo quod naturae humanae unitus est, fuit homo perfectus sine peccato *syr*-2 34. τε: *om* V P
35. καί B *syrr*: *om* V P *cum latt* τὸν λόγον τοῦ θεοῦ: deum uerbum *syrr* 36. τῇ 2°: *om* V

K T Col haeresim X Z heressim Y instauras Ψ* 51. anatimatizamus R duo W* 51. asserunt N_2 R 53. adsumpcion. N_2 carnes F* uirginae R 54. anathematezamus K anatimatizamus R homines R* 55. animā *pi* rationale *ƒ* rationabile **F** racionabili R intellegibile *ƒ* **F** intelligibilem *u* intelligibili X 56. uman. N_2 57. ipsi X **filius**: fius *u* 58. racionabili N_2 R rationabile S* rationabeli X intelligibili C **in suo**: *bis* Pi* 59. **nostram**: n̄tam Π 60. racionabilem N_2 racionabile *pi* intelligibilem X sin̄ (si non ?) R 61. susciperit C T X Z atque N_2 R T Y *ƒ* saluarit C K B saluaret T *pi* 62. anathematizamus K anatimatizamus R 63. extinxione C extentione K T Y Pi collictione R

Tomus Damasi

ae uoce insubstantiuus *uide p* 369 *infra*

et a Patre separatum, insubstantiuum et finem habiturum, esse contendunt:

Eos quoque qui de ecclesiis ad ecclesias migrauerunt tamdiu a communione nostra habemus alienos quamdiu ad eas redierint ciuitates in quibus primum sunt constituti. quod si alius, alio transmigrante, in loco uiuentis est ordinatus, tamdiu uacet sacerdotii dignitate qui suam deseruit ciuitatem, quamdiu successor eius quiescat in Domino.

Eiusdem interpretatio

ἀπὸ τοῦ Πατρὸς κεχωρίσθαι, καὶ ἀνυπόστατον αὐτὸν εἶναι ἢ μέλλειν τελευτᾶν βλασφημοῦντας.

Τοὺς δὲ ἀπὸ ἐκκλησιῶν εἰς ἑτέρας ἐκκλησίας μετελθόντας ἄχρι τοσούτου ἀπὸ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἀλλοτρίους ἔχομεν, ἄχρις οὗ πρὸς αὐτὰς ἐπανέλθωσι τὰς πόλεις ἐν αἷς πρῶτον ἐχειροτονήθησαν. ἐὰν δέ τις ἄλλου ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετελθόντος ἐν τόπῳ τοῦ ζῶντος ἐχειροτονήθη, ἄχρι τοσούτου σχολάσειεν ἀπὸ τοῦ ἱερατικοῦ τάγματος ὁ τὴν ἰδίαν πόλιν καταλείψας ἄχρις οὗ ὁ διαδεξάμενος αὐτὸν ἀναπαύσηται ἐν κυρίῳ.

---

u, et *pro* aut B) extentione aut (et K) collectione K T Y Pi extinxione aut collectione C extinctione atque allectione *f* extinctione atque allatione F 64. **et 1°**: aut S **separatum**: separato T; + et Pi **S** *a au*, seu **F** 65. **finem**: fine N_2 fidem **v** *l vall* esse habiturum esse K habitaturum Y

¶ *f* W **F** *f* 66. *Deficiunt dehinc codd* **M**

§ L 66–74. *Hanc pericopen om* **F** (*et loco suo* T, *habet autem fol* 37 *b*), *delet au*[2]; *contra habet codex* L (Vat. Pal. 574 *fol* 15 *a*) *sub titulo* VIIII Dilectissimo fratri Paulino Damasus Eos quoque qui (*etc, cum textu nostro*)

66–87. *In cod* N_2 *perierunt ad finem cuiusque lineae litterae uel duo uel tres*

66 **Eos**: Eo K* (*corr m p*) **quoque**: autem Arn-ed **de**: ab Arnob; *om w* de suis eclesiis ad alteram eclesiam L **ad ecclesias**: ad ecclesiam (-ia K) Col **C** (L) B Arn-barb-aug *l s* Π; *om* Y 67. **a**: ad S* *u l* de **C** B Arn-aug L ex R 68. **habemus** (*cf Thdt*): habeamus C T[2] K B R Ψ* *l vall* **quamdiu**: donec Arn-ed; + non Col *l** *vall* 69. redirent N_2 **in**: *om* C *pi* **quibus**: qua N_2 *tr* sunt prim. *s au a*, sint primum Arn-ed primo R* Pi Col primus R* *u w*[2] (*om w**) primis *v* primitus *l vall s au a* 70. **quod**: quos *au* **si alius alio**: ex illius a N_2* ex illius N_2[2] **alius**: aliut *u* quis alius Arn-ed 71. in loca N_2 in locum **v** *l vall* **uiuentis**: habentis *ut uid* N_2 uibentis *l* uenientis B uenientes K R inuentus Arn-leod *tr* ordinatus est **v** *l vall* **est**: et N_2 72. **uacet**: uacat N_2 uacent *l*; + a N_2 *s au a v w l vall*, et *u* **qui**: quia Col T Arn-aug 73. **deseruit**: defuit L deserunt S deseruerit *s au a* ciuitate N_2 74. **quiescat**: uiuit C uiuet *pi*

¶ Col L

38. εἶναι: *om* B μέλλειν τελευτᾶν: sub morte uinctum *syrr* 39. βλασφημοῦντας B V P: contendunt et dicunt *syrr* (*cf latt*)

40. ἀπὸ ἐκκλησιῶν εἰς V P: ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τάς B 41. ἀπὸ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας B P: ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας V a nobis et a communione nostra *syrr* 44. πρῶτον ἐχειροτονήθησαν: dexteram sacerdotii acceperunt *syrr* 46. τοῦ ζῶντος: *om syrr* 47. σχολάσῃ B ἀρχιερατικοῦ V 48. τάγματος BP*: ἀξιώματος V P[2] 49. αὐτόν B, *cum latt* eius: αὐτός V P

---

64. seperatum Col insubstantibum N_2

66. decclesiis S eclesiis C L aeclesiis Z ecclesis N_2 Y eclesias Z (C L) 67. megrauerunt C R tamtiu Z communionem Z 68. nostram Pi n̄ta Π alienus C K L* R* 69. eas: ehas Z redirent N_2 redierent *pi* ciuitatis C L Ψ* 70. constiti *u* **alius**: alios L* alio alios Z transmegrante C 71. uiuentes C *pi* ordininatus Y 72. uacit K L Pi *pi* uac̄ R sacerdocii N_2 sacerdoti Y dignitatē *pi* 73. sua *w* successur K succersor Z

Tomus Damasi

Si quis non dixerit semper Patrem, semper Filium, semper Spiritum sanctum esse: hereticus est.

Si quis non dixerit Filium natum de Patre, id est de substantia diuina ipsius: hereticus est.

Si quis non dixerit uerum Deum Filium Dei, sicut uerum Deum Patrem [eius, et] omnia posse [et] omnia nosse et Patri aequalem: hereticus est.

Si quis dixerit quod in carne constitutus,

Eiusdem interpretatio

Εἴ τις μὴ εἴπῃ ἀεὶ τὸν Πατέρα καὶ ἀεὶ τὸν Υἱὸν καὶ ἀεὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις μὴ εἴπῃ τὸν Υἱὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρός, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τῆς θείας αὐτοῦ· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις μὴ εἴπῃ ἀληθινὸν θεὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀληθινὸν θεὸν τὸν Πατέρα αὐτοῦ, καὶ πάντα δύνασθαι καὶ πάντα εἰδέναι καὶ τῷ Πατρὶ ἴσον· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις εἴπῃ ὅτι ἐν σαρκὶ διάγων ὁ Υἱὸς

F *f* R Pi N_2 S X Y Z *a au* C K T *pi* B Π Υ Ψ *u v w* *l vall s* Arnob

75–77. **Si quis non dixerit semper** *usque ad* **esse hereticus est**: *om per homoeoarcton* Col 76. **semper**: et C T *pi* (*non autem* K) **esse**: fuisse et esse **C** B Arnob; *om* **v** *l vall* 77. **hereticus est F** R Pi anathematizamus N_2 anathema sit **S C** B **Q v** *l vall s a au* Arnob

¶ **F** *f s pi*

§ Col

78–80. **Si quis non dixerit filium** *usque ad* **ipsius hereticus est**: *om* **F** *s pi* 78. **filium**: *om a** 79. **id est**: hoc est *l vall*; *om v* *tr* ipsius diuina **S** *au a* ipsius diu N_2* ipsius dii [*sc* dei] N_2^2 **ipsius**: *om* Pi 80. **hereticus est** R Pi Col: anathema sit N_2 **S C** B **Q v** *l vall a au* Arnob

§ **F** *f s pi*

81. **uerum deum** R Pi N_2^2 **S** (– Y) *au a* (ἀληθινόν *Thdt*): uerum (*om* deum) Col uerbum deum N_2* **F** *s* uerbum domini (dei Arn-aug) **C** B Arnob **Q v** uerbum (*tantum*) *l vall* uerbum domini uerum deum Y 82. **dei**: + deum **C** B Arnob **Q** Y **v** *l vall* (deum uerum Arn-ed) **sicut uerum deum**: *om per homoeoteleuton* (*uide notulam praecedentem*), *et suppl* ut, **v** *l vall* **sicut**: + et S *au a* *tr* deum uerum *au a* **uerum**: uerbum N_2; *om* **C** B **Q** *s* Arnob **deum**: dn̄m Π*; *om* Arn-ed **eius et**: *om* R Col (*fortasse recte*: *om* eius *ut uid* N_2) 83. **posse et omnia**: *om per homoeoteleuton* **C** B **v** *l vall* **et 1°**: *om* R Col (*fortasse recte*) **et patri aequalem**: *om* Arn-ed patre *pi* patrē *l vall* patrem Π* 84. aequalis C T *pi* aequali K **hereticus est F** R Pi Col: anathema sit N_2 **S C** B **Q v** *l vall s a au* Arnob

85–87. **Si quis dixerit quod in carne** *usque ad* **erat hereticus est**: *om u* 85. **quod**: + non Y**s* **constitutus . . . esset**: constitutum (*tantum*) R **constitutus F** Pi

51. μὴ εἴπῃ: *tr* (*hic et ubique*) dixerit non *syrr* 54. τις: *om* (*ad finem paginae*) V 55. οὐσίας: naturae *syrr* 56. αὐτοῦ: *om syrr* 57–60: *om syr-1* 57. θεόν: *om* B 58. θεόν: *om* V P αὐτοῦ: *om syr-2*

---

79. substancia N_2 R 81. uirum X 86.

Tomus Damasi

cum esset in terra, in caelis cum Patre non erat: hereticus est.

Si quis dixerit quod in passione crucis dolorem sentiebat Deus, et non caro

Phil ii 7 cum anima quam induerat—FORMA SERVI quam sibi ACCEPERAT, sicut ait scriptura—Filius Dei Christus: non recte sentit.

Si quis non dixerit quod in carne sedet in dextera Patris, in qua uenturus est iudicare uiuos et mortuos: hereticus est.

Si quis non dixerit Spiritum sanctum de Patre esse uerę ac propriae, sicut

Eiusdem interpretatio

τοῦ Θεοῦ, ὅτε ἦν ἐν τῇ γῇ, ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ σὺν τῷ Πατρὶ οὐκ ἦν· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις εἴπῃ ὅτι ἐν τῷ πάθει τοῦ σταυροῦ τὴν ὀδύνην ὑπέμεινεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Θεός, καὶ οὐχὶ ἡ σὰρξ σὺν τῇ ψυχῇ ἥνπερ ἐνεδύσατο, ἡ μορφὴ δούλου ἥνπερ ἑαυτῷ ἀνέλαβεν, ὡς εἴρηκεν ἡ ἁγία γραφή· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις μὴ εἴπῃ ὅτι ἐν τῇ σαρκὶ ἥνπερ ἀνέλαβε καθέζεται ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός, ἐν ᾗ καὶ ἐλεύσεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις μὴ εἴπῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι ἀληθῶς καὶ κυρίως, ὡς καὶ

Col (*def* R): + filius *v l vall*, + filius dei N_2 **S C** B **Q** *s a au* Arnob 86. in terram Col

¶ N_2 87. **non**: *om s* (*sed uide ad l* 85) **erat**: *deficit hic cod* N_2 **hereticus est F** R Pi Col: anathema sit *rell*, *ut in l* 84

§ *u* 88. passionem R* Pi 89. dolore **F** T Π *w* dolores *l vall* **sentiebat** (-ibat Y*) R Pi Col **S** *au a s*: sustinebat **F C** B **Q v** *l vall* Arnob (*ὑπέμεινεν Thdt*) **deus F** R Pi Col: *praem* filius dei **S C** B **Q v** *l vall s a au* Arnob (*Thdt*); *om* deus Arn-ed 90. **cum**: aut Arn-leod **quam** (*ἥνπερ Thdt*): qua *f* s^2 quia F C T *pi* **forma F** Pi Col Ķ Y B Arn-barb: formam R **S** (− Y) *s a au* C T *pi* **Q v** *l vall* Arn-aug in forma Arn-ed 91. **quam**: *om* **F** R Pi Col **sibi**: siue R Pi Col **sicut ait**: aut (*tantum*) Π 92. **filius dei christus F** R Pi Col: *om* (*cf l* 89 *supra*) **S C** B **Q v** *l vall s a au* Arnob **non recte sentit F** R Pi Col: anathema sit *rell*, *ut in l* 84

93. *tr* dixerit quod non Col **non**: *om u* **quod**: *om* R **in carne F** R Pi Col: + quam adsumpsit *rell* sedit **F** R C K Y Ψ* Arn-aug 94. **in dextera F** Pi Col: ad dexteram R **S C** B **Q v** *l vall s a au* Arnob 95. **et mortuos**: *om* C **et**: ac **F** Pi K T B **hereticus est F** R Pi Col: anathem̄ *l* anathema sit *rell*, *ut in l* 84

97. **dixerit**: + de Y* 98. **uere**: *om l vall* Arn-aug **propriae**: proprio *v* (*de u non liquet*) si proprio *l* sic proprio *vall*

65–70. *Hanc Damasi papae sententiam laudat* (*graecum aliquod florilegium ut uidetur interpretans*) *Gelasius papa* Tractatus iii (*edente A. Thiel* Epistolae Romanorum Pontificum genuinae, A.D. 1867, *p* 556) 'Damasi episcopi Romani contra Arianos cum anathematis interminatione: Si quis dixerit quia in passione crucis dolorem pertulit filius dei deus, et non caro cum anima quam induta est serui formam quam sibimet assumpsit, sicut scriptura dixit; anathema sit' 66. *ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ θεός scripsi cum Gelas et syrr* filius dei deus: *ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ* B *ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ θεὸς λόγος* P *ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ θεὸς λόγος* V 67. *σάρξ*: in carne *syrr* 68. *ἡ μορφὴ δούλου* (*τοῦ δούλου* V) V P, *cf latt*: *μορφὴν δούλου* B formam serui Gelas 71. *ἐν τῇ σαρκί*: in eadem humanitate (+ eius *syr-2*) *syrr* 72. *ἐν τῇ δεξιᾷ* B *ἐν ᾗ καί*: et in ea *syrr* 73. *καί* 1°: *om* P

---

essit K 89. senciebat R 91. siue R Pi Col siui S acciperat C K S Y scribtura S Z 93. sedit C K R F *f* Υ Ψ* 95. herethicus R 98. de patrē C uire *pi* hac R proprie K T

Tomus Damasi

Filium, de diuina substantia et Deum uerum: hereticus est.

Si quis non dixerit omnia posse Spiritum sanctum et omnia nosse et ubique esse, sicut Filium et Patrem: hereticus est.

Si quis dixerit Spiritum sanctum facturam aut per Filium factum: hereticus est.

Si quis non dixerit omnia per Filium et Spiritum [suum] sanctum Patrem fecisse, id est uisibilia et inuisibilia: hereticus est.

Si quis non dixerit Patris et Filii et Spiritus sancti unam diuinitatem potestatem maiestatem potentiam, unam glo-

---

F *f* R Pi Col S X Y Z *a au* C K T *pi* B Π Υ Ψ *u v w l vall s* Arnob

99. **filium F** R Pi Col: et filium Arn-ed filius **S C** B Arn-barb **Q** *u s a au* filius dei *v l vall* de diuina substantiam C de diuinam substanciam R* **et**: *in ras s* (*sed m p*); *om* B 100. **hereticus est F** R Pi Col: anathema sit *rell*, *ut in l* 84

101. *tr* spiritum sanctum omnia posse **S** *s au a* Arn-ed 102. **et** 1° **F** R Pi Col S Z *l vall* (*καί Thdt*): *om* X Y **C** B **Q v** *s au a* Arnob ubicumque *f* 103. **sicut**: + et *u* *tr* patrem et filium Arnob **patrem**: + esse R **hereticus est F** R Pi Col: anathema sit *rell*, *ut in l* 84

105. **quis**: + non T (*uide notam sequentem*) R* **facturam**: *bis u*; factorem T **facturam F** R Pi Col B **Q v** *l vall*: + esse **S** *s a au* **C**

¶ C K T *pi*

Arnob (B* *ut uid, sed corr m p*) 106–108. **factum . . . per filium**: *om per homoeoteleuton* **C** (*n n autem* B Arnob) 106. **hereticus est F** R Pi Col: anathema sit *rell*, *ut in l* 84

108. **omnia**: *om v* **per filium**: + postea

§ C K T *pi*

incarnatum Arn-ed **et**: + per Col; *om* C 109. **suum** R Col: *om rell* 110. **id est . . . inuisibilia**: *om* Arn-ed **et inuisibilia**: *om pi* **hereticus est F** R Pi Col: anathem̄

¶ Arn-barb

l anathema sit *rell*, *ut in l* 84 (*deficit usque ad finem* Arn-barb)

112. una C **diuinitatem**: + et B **potestatem**: potestate *u*; *om* C T *pi* (*non autem* K B Arnob) **potestatem maiestatem**: *om* (*per homoeoarcton ?*) *s* 113. **unam**: uanam

Eiusdem interpretatio

τὸν Υἱὸν ἐκ τῆς θείας οὐσίας καὶ Θεὸν Θεοῦ Λόγον· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις μὴ εἴπῃ πάντα δύνασθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ πάντα εἰδέναι καὶ πανταχοῦ παρεῖναι, ὡς καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις εἴπῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ποίημα ἢ διὰ τοῦ Υἱοῦ γεγενῆσθαι· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις μὴ εἴπῃ πάντα διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὸν Πατέρα πεποιηκέναι, τουτέστι τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις μὴ εἴπῃ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μίαν θεότητα ἐξουσίαν θειότητα δυναστείαν, μίαν δόξαν

---

77. οὐσίας: natura *syrr* θεὸν θεοῦ λόγον: deum de deo *syrr*

79, 80. *tr* εἰδέναι . . . δύνασθαι V

84. ἤ: et *syrr*

86, 87. διὰ τοῦ υἱοῦ . . . πεποιηκέναι: per patrem et filium et spiritum sanctum aequaliter facta esse *syrr* 87. πνεύματος: *sequitur rasura litterarum circiter octo in* V

91. unam diuinitatem et unam potestatem et unam potentiam et unam dominationem et unam gloriam et unum regnum et unam ueram uoluntatem *syrr*

---

99. substanc. R substantiae Π 102. ubiquae R* 103. patre *u* 105. dixerunt S* factorem T 111. file T 113. potenciam R

Tomus Damasi

riam dominationem, unum regnum adque unam uoluntatem ac ueritatem: hereticus est.

Si quis tres personas non dixerit ueras Patris et Filii et Spiritus sancti, aequales, semper uiuentes, omnia continentes uisibilia et inuisibilia, omnia potentes, omnia iudicantes, omnia uiuificantes, omnia facientes, omnia saluantes: hereticus est.

Si quis non dixerit adorandum sanctum Spiritum ab omni creatura, sicut Filium et Patrem: hereticus est.

Si quis de Patre et Filio bene senserit de Spiritu autem non recte habuerit, hereticus est, quod omnes heretici de

Eiusdem interpretatio

κυριότητα, μίαν βασιλείαν, μίαν θέλησιν καὶ ἀλήθειαν· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις τρία πρόσωπα μὴ εἴπῃ ἀληθινὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἴσα, ἀεὶ ζῶντα, τὰ πάντα κατέχοντα τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, πάντα δυνάμενα, πάντα κρίνοντα, πάντα ζωοποιοῦντα, πάντα δημιουργοῦντα, πάντα σώζοντα· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις μὴ εἴπῃ προσκυνητὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ πάσης τῆς κτίσεως, ὡς καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα· ἀνάθεμα ἔστω.

εἴ τις περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καλῶς φρονήσει περὶ δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐκ ὀρθῶς ἔχει, αἱρετικός ἐστιν· ὅτι πάντες οἱ

---

*vall**; *om pi* 114. **dominationem unum regnum**: *om* **v** *l vall* dominacione R[2] **adque unam**: unaque B 115. una uoluntate *w* **ueritatem**: uenerationem(-one K) **C** B (*non autem* Arnob) uirtutem R **hereticus est F** R Pi Col: anathema sit *rell*, *ut in l* 84

117. *tr* non dixerit tres personas **S** *s au a* *tr* personas tres **C** B (*non autem* Arnob) **ueras**: *om s** 118. patrem et filium et spiritum sanctum Arn-ed aequalem Col 119. **omnia . . . inuisibilia**: *om per homoeoarcton* B 120. **et inuisibilia**: *om* Col **et**: adque S omnipotentes Col *au* pi* 121. **omnia 1°**: *om* R Col **iudicantes**: *om* R **omnia uiuificantes**: *om* Col; *tr post* omnia facientes R 122. **omnia F** R Pi Col **Q v** *l vall* (*et Thdt*): omnia quae sunt saluanda **S** *s a au* **C** B Arnob **hereticus est F** R Pi Col: anathema sit *rell*, *ut in l* 84

124. *tr* adorandum *ante* ab omni **v** *l vall* Arn-ed **sanctum spiritum** R Pi: spiritum *l vall* spiritum sanctum *rell* 125. ab omni creaturam X *u* 126. **hereticus est F** R Pi Col: anathema sit *rell*, *ut in l* 84

128. **autem** (aut *f*) **F** R Pi Col *cum Filastrio* lxvii: sancto S **C** B *l vall* autem sancto **S** (– S) **Q v** *s a au* Arnob (= *Thdt*) 129. **est**: sit *pi* **quod . . . inueniuntur** (*l* 132): *om* (*per homoeoarcton* ?) *s** **quod**: *om* Arn-leod

95. *πρόσωπα*: hypostases *syrr* 97. *ἴσα ἀεί* V P: *εἰς ἀεί* B in omnibus aequales semper *syrr* *κατέχοντα . . . κρίνοντα πάντα* (*l* 99): *om per homoeoteleuton* B 98. *tr τὰ ἀόρατα καὶ τὰ ὁρατά* V

102. *προσκυνητὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον*: + et honorandum (*e symbolo Constantinopolitano* ?) *syrr*

105. *καλῶς φρονήσει*: recte crediderit *syrr* 106. *οὐκ ὀρθῶς ἔχει*: non sana erit mens eius *syrr*

---

114. dominacion. R unam *pi* atque T Y adquae R* 115. uolumtatem K uolontatem R hac R 117. ueras: uestras? R* 118. fili T Z *pi* aequalis C X equalesemper *u* 119. contempenentes Z 120. potens C potentis **F** 121. uiueficantes K uiuicantes Y* uiuifecantes X 129 heredicus R heriticus K hereticum Z

Tomus Damasi

de uoce paganus *uide p* 369 *infra*

Filio [Dei] et Spiritu [sancto] male sentientes in perfidia iudaeorum et paganorum inueniuntur.

Confer S. Hilarium, p 294 *col b infra*

Quod si quis putat, [Christi] Patrem Deum dicens et Deum Filium eius et Deum sanctum Spiritum, deos dicere et non, propter unam diuinitatem et potentiam quam credimus et scimus Patris et Filii et Spiritus sancti, ita dicit Deum; subtrahens autem Filium aut Spiritum sanctum ita solum aestimet Deum Patrem dici, aut ita credit unum

Eiusdem interpretatio

αἱρετικοὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κακῶς φρονοῦντες ἐν τῇ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν ἐθνικῶν ἀπιστίᾳ τυγχάνειν ἐλέγχονται.

εἴ τις δὲ μερίσῃ, θεὸν τὸν Πατέρα λέγων καὶ θεὸν τὸν Υἱὸν καὶ θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ διϊσχυρίσαιτο θεοὺς λέγεσθαι καὶ οὐχὶ θεόν, διὰ τὴν μίαν θεότητα καὶ δυναστείαν ἥνπερ εἶναι πιστεύομεν καὶ οἴδαμεν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος θεὸν ἕνα· ὑφεξελόμενος δὲ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς μόνον ὑπονοῆσαι τὸν Πατέρα θεὸν λέγεσθαι ἢ πιστεύεσθαι ἕνα θεόν· ἀνάθεμα ἔστω. τὸ

F *f* R Pi Col S X Y Z *a au* C K T *pi* B Π Υ Ψ *u v w* *l vall s* Arnob

130. **dei**: *om* R Col **et**: + de **v** *l vall s*[2] *au* spiritum R **sancto**: *om* R Col 131. **in**: *om* Π* *tr* iudaeorum atque gentilium perfidia Arnob in perfidiam **F** Pi **C** Arn-aug **paganorum** **F** R Pi Col, *cf l* 153 *infra*: gentilium **S C** B **Q v** *l vall s a au* Arnob 132. inuenientur Pi

133. **Quod**: Quomodo Arn-ed **putat . . . dicens** Col[2]: potat . . . dicens R Col* partiens . . . dicat **F** Pi partiatur . . . dicens X Z **C** B Arnob *s** (*μερίσῃ Thdt*) patiatur . . . dicens S Y **Q v** *l vall s*[2] *a au* **christi patrem deum** Col: christum patrem deum R deum patrem *rell* 135. **deum**: dominum R **sanctum spiritum** Pi **S** (– Y): *tr* sp̄m sc̄m *rell* **spiritum**: *bis* C; *praem* et *pi* **deos**: de eos *v*; *praem* tres Arn-ed **dicere** R Col **S** *s au*: dicere audet **F** Pi dici C K B **Q** *u* Arn-ed (*λέγεσθαι Thdt*) dī *pi* dicit T *v w l vall* Arn-aug 136. **non** **F** R Pi Col: + deum *rell* (= *Thdt*), *sed cf* deum *l* 139 137. **credimus** **F** R Pi Col Arn-ed: + esse **S Q v** *l vall s a au* (= *Thdt*), semper esse **C**, esse semper B, semper Arn-aug **et**: *om l* **scimus**: sciuimus C *pi*; + esse B 138. **ita dicit deum** Col: ita dici deum R ita dicat deum **F** Pi ita deum dici credat B deum (*cet om*) **C Q v** *l vall* (*cf Thdt*) deum uerum Arn-ed; *om* **S** *s au* Arn-aug 139. **autem**: aut B autem aut Col 140. **aut**: et *u* Arn-ed **ita**: + ut **S** *s a au* (*cf Thdt*) 141. **deum** **F** Pi Arn-ed (*cf Thdt*): *praem* esse R Col **S C** B **Q v** *l vall s a au*, + esse Arn-aug **patrem . . . deum** (*l* 142): *om per homoeotel s* **dici aut ita credit** R Col: dici aut ita credi **F** Pi dici aut credi (*om* ita)

108. *καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος* V P 110. *καί*: + *τῇ* V P

112. *μερίσῃ θεὸν τὸν πατέρα λέγων* B *syrr*: *μερίσει θεότητα θεὸν τὸν πατέρα λέγων ἀνὰ μέρος* (*μερῶς* P) V P 114. *καὶ διϊσχυρίσαιτο* B: *διϊσχυριζόμενος* V P *θεούς* B: deos adorandos *syrr* *θεοὺς τρεῖς* V P 115. *θεὸν . . . δυναστείαν* B *syrr* (*sed add* unum *post* deum *syrr*): *μίαν θεότητα ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι καὶ μίαν δυναστείαν* V P 118. *θεὸν ἕνα* B *syrr*: *om* V P *ὑφεξελόμενος δέ* B *cum latt*: subtrahens *syrr* *ἢ πάλιν ὑφεξελόμενος* V P 119. *ὑπονοήσει* P* *ὑπονοήσῃ* P[2] 121. *ἕνα θεόν*: *om syrr*

---

131. peruidia Y iudeorum Y et: ex T 135. deos: d̄s R F 138. fili C T 139. subtrahentes *au* 140. existimet C S X Z Q existimit K ex-

Tomus Damasi

Deum: hereticus est in omnibus, immo Iudaeus, quod nomen deorum in angelis et sanctis omnibus a Deo est positum et donatum, de Patre autem et Filio et Spiritu sancto propter unam et aequalem diuinitatem non nomen deorum sed Dei nobis ostenditur adque indicitur ut credamus: quia in Patre et Filio et Spiritu sancto solum baptizamur et non in archangelorum nominibus aut angelorum, quomodo heretici aut iudaei aut etiam pagani dementes.

Eiusdem interpretatio

γὰρ ὄνομα τῶν θεῶν καὶ τοῖς ἀγγέλοις καὶ τοῖς πᾶσιν ἁγίοις παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐτέθη καὶ ἐχαρίσθη· περὶ δὲ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος διὰ τὴν μίαν καὶ ἴσην θεότητα οὐχὶ τῶν θεῶν ὀνόματα ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ ἡμῖν ἐνδείκνυται καὶ σημαίνεται ἵνα πιστεύωμεν· ὅτι εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα μόνον βαπτιζόμεθα, καὶ οὐχὶ εἰς τὰ τῶν ἀρχαγγέλων ἢ ἀγγέλων ὀνόματα, ὡς αἱρετικοὶ ἢ ὡς Ἰουδαῖοι ἢ ἐθνικοὶ παραφρονοῦντες.

S C B **Q** *u v l vall a au* Arnob (= *Thdt*) dicit aut credit *w* 142. **hereticus est F** R Pi Col: anathema sit *rell, ut in l* 84 **in omnibus F**: in omni R Col omnibus **S Q v** *l vall s a au*; *om* Pi **C** B Arnob (= *Thdt*) **immo iudaeus** Col: immo iudaeos **F** R Pi immo iudaeis (-aei Y) **S Q v** *l vall s a au*; *om* **C** B Arnob (= *Thdt*) 143. **quod nomen**: nomen namque **C** B Arnob **deorum**: eorum *vall* **in**: et Arn-ed; *om pi* **angulis** *u* anglis *v* 144. **omnibus**: hominibus Y *s* omnibus hominibus aut Arn-aug **est positum**: expositum Pi est impositum Arn-ed **et 2°**: siue Col 145. **autem**: *om* Arn-aug **et 1°**: aut *v w l vall* filium et spm scm Pi

¶ **v** *l vall* 146. **sancto**: + et **F** Pi 146–150. **propter unam** *usque ad* **et spiritu sancto**: *om per homoeotel* **v** *l vall* 146. **et**: *bis* R*; *om* **C** B Arn-aug 147. **non . . . dei**: nomen (*tantum*) R **dei**: *praem* unius B 148. **indicitur F** R Pi: indicatur Col **S C** B **Q v** *l vall s a au* Arnob (= *Thdt*) **ut**: aut *f*; *om* T 149. **quia**: + et S Z *s* **patre et filio et spiritu sancto F** R² Pi Col Y Arn-ed (*et codicum* **v** *l vall archetypus, uide ad l* 146, ?): patre et in filio et in spiritu sancto *a au* patri et filio et spm scm *pi* patrem et filium et spiritum sanctum R* **S** (– Y) C K T B Arn-aug **Q** (= *Thdt*) patrem

§ **v** *l vall* et in filium et in spiritum sanctum *s* 150. solo Col baptizatur R **et**: *om* Arn-ed **in**: *om* **v** *l vall* 151. **aut**: et **Q** aut in Y 152. **aut 2°**: ita ut *s* ita aut *au* (*a** ?) 153. **pagani F** R Pi Col (*cf l* 131 *supra*): gentiles *rell, ut in l* 131 **dementes F** R Pi Col **Q** (= *Thdt*): + faciunt **S C** B **v** *l vall s a au* Arnob

122. *τῶν θεῶν*: dei *syrr* 123. *τοῖς πᾶσιν ἁγίοις* V P, *cf* sanctis omnibus *syrr*: *τοῖς ἁγίοις* B 126. *τῶν θεῶν*: + adorandorum *syrr* *ὀνόματα*: in nomine *syrr* 127. *ἡμῖν* B: *ἡμῶν* V P unius *syrr* 128. *ἵνα πιστεύωμεν*: et credimus *syrr*

---

timet T existmet Y 142. heredicus R **est**: et Pi aemmo R 144. possitum Y positus *u* 146. sps *pi* equalem Y 147. deuinitatem K 148. atque T Y adquae R indec. C K 150. babtizamur Y arcangelorum R Z 151. angolorum Pi 152. hereti *l* iudei Y

Tomus Damasi

Haec est ergo salus christianorum, ut credentes Trinitati, id est Patri et Filio et Spiritui sancto, [et] baptizati in ea, ueram solam unam diuinitatem et potentiam, maiestatem et substantiam, eiusdem esse sine dubio credamus.

Eiusdem interpretatio

Αὕτη τοίνυν ἡ τῶν χριστιανῶν σωτηρία ἐστίν, ὥστε πιστεύοντες τῇ τριάδι, τουτέστι τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ βαπτιζόμενοι εἰς αὐτήν, μίαν θεότητα καὶ δυναστείαν καὶ θειότητα καὶ οὐσίαν, εἰς αὐτὸν πιστεύομεν.

F *f* R Pi Col S X Y Z *a au* C K T *pi* B Π Υ Ψ *u v w l vall s* Arnob

154. **est ergo** **F** R Pi Col *s* Arn-ed : *tr* ergo est **S C** (– C) B **Q v** *l vall a au* Arn-aug ergo (*om* est) C **salus** : solus Col **ut** : aut Π et Y* 155. trinitatem Pi T trinitate *pi* patre R T patris et fili et sps sci Y patris et filii et spū sci *u* 156. spiritu S X *a* K T *u* Arn-aug **et baptizati** R Col Arn-ed (= *Thdt*) : baptizati (*sine* et) **F** Pi, *fortasse recte* ; *om* **S C** B Arn-aug **Q v** *l vall s a au* **ea** **F** Pi (*cf ll* 149–151 *supra*) : eam R Col **S C** B **Q v** *l vall* Arnob (*tr* in eam baptizati Arn-ed) eandem (eadem *a**) *s au a* 157. **ueram** : uero T ueram et K B ueramque *l* uera **F** Pi **solam unam** **S** *s* (*cf Tyconium* Regula III [*ed F C Burkitt* 17. 25] : 'custodiam carceris passi sumus, legem minantem mortem et undique uersum insuperabili muro ambientem, cuius ambitus sola una ianua fuit gratia') : sola una **F** sola unam Pi solamque unam (unum *pi*) C K *pi* **Q** *u w* Arn-ed solam unamque B solamque T *v l vall* Arn-aug solam R Col *au* **et** : *om* R Arn-ed **potentiam** : potestatem **F** 158. **maiestatem** : *praem* ac C T *pi*, et K B *v w l vall* ; *om* S Z *s au a* **eiusdem** : *om* C T *pi* (*non autem* K) 159. **esse** **F** R Pi Col : haec **S C** B Arn-aug **Q v** *l vall a* au* ; *om s* a^2 Arn-ed **sine dubio** : + dix̄ Arn-aug **credamus** : + ut aeternam (-num ? K) adtingere mereamur (-emur K) ad uitam **C** B, + amen Col

EXPLICIT **F** C *pi* FINIT S Z EXPL̄ EXPOSITIO FIDEI A CCCXVIII EPĪS R, EXPLICIT DE FIDE CONSCRIPTA A RECTORIBVS EPĪS CCCXVIII Col

---

154. hae F 157. potenciam R 158. substanciam R substantia *w* 159. sene R

---

137. *καὶ δυναστείαν καὶ θειότητα καὶ οὐσίαν* : et unam potentiam et unam essentiam *syrr* 138. *εἰς αὐτόν* : *om syrr* *πιστεύομεν* B V P : *fortasse legendum cum latt* *πιστεύωμεν* (credant *ut uid syrr*)

62–65. *Confer Gregorium Iliberritanum* de fide orthodoxa (*in appendice operum S. Ambrosii*) *praef* : 'nec extensionem partis alicuius ex patre, ut quidam putauerunt, dei filium dicimus, nec uerbum sine re, ut uelut sonum uocis, accipimus.'

133–149. *Confer S. Hilarium* de synodis § 36 (*pro fide Orientalium disputantem*) : 'anathematizat namque eos qui tres deos dicant : quia secundum naturae ueritatem numerum nuncupationum substantia ista non recipit, nisi ut in hominibus atque angelis solet, cum nomen tribuitur ex honore meritorum, naturae tamen inter eos et deum differente substantia, et idcirco dii plures sunt. ceterum in natura dei deus unus est : ita tamen ut et filius deus sit, quia in eo natura non differens sit ; et cum deus ex deo sit, non potest non uterque deus esse, quorum per generis indifferentiam non discernatur essentia. numerus autem nominis in nuncupatione respuitur, quia non est in naturae qualitate diuersitas. cum igitur anathema sit deos dicens, et anathema sit filium deum denegans, absolute ostenditur unius ad utrumque nominis unitatem de proprietate indifferentis esse substantiae ; cum in confessione innascibilis dei patris et unigeniti dei filii, neutro a se dissimilitudine essentiae differente, uterque cum deus sit, deus tamen unus et credendus sit et praedicandus.'

I. Tomi Damasiani prooemium et subscriptio

1. Prooemium secundum codd C B Arnob

Codices Gallicae originis nonnulli (C K T *pi* B) *una cum Arnobio initium hic praebent epistulae quae uocatur* '*Rescriptum Damasi papae ad petitum Hieronimi ad Paulinum episcopum.*' *Tit praem* INCIP RESCRIPTVM SCI DAMASI PAPAE AD PETITVM HIERONIMI AD PAVLINVM EPISCOPVM VRBIS ANTHIOCENAE B

DILECTISSIMO FRATRI PAVLINO DAMASVS

Per ipsum filium meum Vitalem ad te scripta direxeram tuae uoluntati et iudicio omnia derelinquens, et per Petronium presbyterum breuiter indicaueram me in articulo iam profectionis eius aliqua ex parte commotum: unde ne aut tibi scrupulus resideret, et uolentes forsitan ecclesiae copulari tua cautio probanda differret, fidem misimus non tam tibi qui eiusdem fidei communione sociaris quam his qui in ea suscribentes tibi, id est nobis per te, uoluerint sociari, dilectissime frater.

Post concilium [*sequuntur anathemata, uide p* 284 *col a*]

---

1. **Per**: *praem* Et B 2. **scripta** B Arn-barb: scriptam (scriptā K) K T *pi* scribenda C rescripta Arn-ed **direxeram**: + ut B, quae Arn-ed **et**: atque B 3. **et per Petronium**: et te Petrum Arn-leod 5. **iam** K B Arnob: *om* C T *pi* **eius**: *om* B 6. **aut**: aliquis B 7. **uolentes** B Arn-ed: uolenter C uidentes Arn-barb 9. **fidem**: + nostram Arn-ed 10. **qui**: + nobis B communioni K 12. uoluerunt C

Paulo C Damassus K Damasius *pi*
1. Vitale *pi* 2. dixeram C* Arn-barb* dirixeram C² (*sed m p*) uolumtati K 3. Petrunium C T Petroneum *pi* 4. presbrum C prebm K prbm T indecaueram C 7. scrupolus C scripulus Arn-barb resedere C resederit K resediret *pi* 8. eclesiae C cupolari C cupulari K copulare *pi* 9. differet C differrit K deferret T defferret *pi* 10. communioni K 11. subscribentes T 12. sociare *pi*

2. Subscriptio secundum codd Q v

Sylloges Q *capitulum* LV, *necnon sylloges* v *capitulum* XXXVI, *ut ante Damasi Tomum epistulam eiusdem papae praemittunt anno* 375 *ad Paulinum Antiochenum datam* (*cuius initium apud codices nostros* C B *ipsi Tomo praemittitur, uide prooemium supra*), *ita post Tomum hanc formulam subscriptionis subiungunt: unde suspicari licet et epistulam et Tomum Constantinopolitanis ecclesiam Romanam, uergente fortasse saeculo quinto, tamquam tesseram communionis proposuisse* (*praem titulum* v Confessio presbyterorum seu diaconorum ecclesiae Constantinopolitanae):

Ego ille Constantinopolitanae ecclesiae diaconus uel presbyter hac scriptura, quam manu mea perscripsi, profiteor me de incarnatione domini nostri Iesu Christi eam fidem tenere quam sacrosancta synodus Nicaena et uenerandum Calchedonense concilium euangelica et apostolica auctoritate firmarunt, et quam beatissimi papae Leonis epistula ad sanctae memoriae Flauianum Constantinopolitanae urbis episcopum data praedicatione lucidissimae ueritatis exposuit; Nestorium uero et Eutychen cum dogmatibus et sectatoribus suis aeterno anathemate dignos esse pronuntio.

II. Quae e Tomo Damasi laudant saeculorum quarti quinti sexti scriptores

1. *Filaster episcopus Brixianus in libro* diuersarum hereseon *circa annum* 385 (*edente Friderico Marx, Vindobonae* A. D. 1898).

cap lxvi § 2 '**non de ipsius** patris **diuina** credendo **substantia**': § 5 '**de ipsius** qualitatis **diuina substantia** genitus.' *cf l* 79 *supra*; *p* 288.

cap lxvii § 1 'hi **de patre et filio bene sentiunt . . . spiritum autem** non **de diuina substantia** nec **deum uerum.'** *cf ll* 127 128, 99 100; *pp* 291, 290.

ib. § 2 'eumque cum **patre et filio** cunctis credentibus **adorandum.'** *cf ll* 124–126; *p* 291.

ib. § 3 'quasi **factum** spiritum **per filium.'** *cf l* 106; *p* 290.

ib. § 4 'trinitatem **omnia fecisse uisibilia et inuisibilia** . . . in **omni** itaque **creatura** quae facta est **per spiritum.'** *cf ll* 108–110, 125; *pp* 290, 291.

cap lxxi §§ 1, 2 '**in passione** dimiserit dominus noster Christus carnem . . . neque enim post passionem resurrexit **in carne** neque cum carne ascendit in caelum . . . sperate **uenturum** de caelo.' *cf ll* 88, 93–95; *p* 289.

cap lxxxvi § 2 'hi **de patre et filio bene sentiunt, de spiritu autem non recte** accipiunt.' *cf ll* 127 128; *p* 291.

cap xcii § 1 'alia est heresis quae dicit diuinitatem **doluisse** cum **caro** pateretur **in cruce.'** *cf ll* 88 89; *p* 289.

cap xciii § 3 '**trium** itaque harum **personarum una** est **ueritas maiestas** et substantia **aequalis** et **diuinitas** sempiterna.' *cf ll* 112–118; *pp* 290 291.

ib. § 6 'ne iterum missus filius de **caelo** aestimetur **non esse** ubique **cum patre.'** *cf ll* 86 87; *p* 289.

ib. § 7 '**omnia** . . . compleat **contineat** cum patre et sancto spiritu.' *cf l* 119; *p* 291.

ib. § 7 'harumque trium personarum **unam** qualitatis **substantiam maiestatem** et **potentiam** cognoscamus.' *cf ll* 157 158; *p* 294.

ib. § 8 '**in carne** maxime **constitutus.'** *cf l* 85; *p.* 288.

cap cx § 3 '**deum patrem** per **filium** suum, id est Christum **deum** . . . dominum patrem et dominum Christum, id est uerbum eius, et **sanctum spiritum** nuntiabat, **trinitatem** quidem personarum, unius tamen **maiestatis et substantiae** ac **diuinitatis aequalem potentiam.'** *cf ll* 133–135, 146, 155–158; *pp* 292–294.

cap cxxviii § 5 '**paganorum Iudaeorum hereticorum.'** *cf ll* 152 153; *p* 293.

cap cxlii § 3 '**de patre et filio** et sancto spiritu **bene sentientes unam substantiam diuinitatem maiestatemque** nuntiarunt . . . **non ita recte sensit de filio dei.'** *cf ll* 92, 127–130, 157 158; *pp* 289, 291 292, 294.

ib. § 9 'fures atque latrones eos fuisse **in omnibus.'** *cf l* 142; *p* 293.

cap cxlvii § 3 '**diis** non esse maledicendum alienis . . . id est **angelis et sanctis.'** *cf ll* 143 144; *p* 293.

2. *Commentarius in Symbolum seu potius in ipsum Tomum anno fortasse circiter* 400 *scriptus. uide infra pp* 354 *seqq.*

3. *Qui syllogen canonum Isidorianam primus edidit, Romae intra annos* 420 *et* 440.

Praefatio ad canones Sardicenses: 'salua et incolomi fide catholica quae aput Nicheam Bythiniae a CCCXVIII patribus exposita est, et POSTEA iterum IN VRBE ROMA DE SPIRITV SANCTO AB EPISCOPIS CATHOLICIS salubriter adiectum est.' *cf p* 284 *supra.*

4. *Arnobius Iunior* Conflictus cum Serapione de deo trino et uno *circa* 450–500 A. D.

ad finem operis: 'Arnobius dixit: Accipe quod apostolicae recordationis uir papa uenerabilis Damasus ad sanctum uirum Paulinum sanctae memoriae Antiochenae urbis antistitem scripserit, ut cognoscas antiquo usu sanctum et eruditissimum uirum papam Leonem ad reuocandas ab errore ecclesias ad Orientales litteras destinasse. cumque haec dixisset Arnobius protulit codicem; ex quo recitatum est sic. DILECTISSIMO FRATRI PAVLINO DAMASVS' (*cetera uide sis supra, pp* 282, 295).

5. *Gelasius papa* Tractatus III *aduersus Nestorium et Eutychen*, A. D. 492–496.

'Damasi episcopi Romani contra Arianos cum anathematis interminatione: **si quis dixerit** (*cetera uide sis p* 289 *col b*).

6. *Vigilius papa* Constitutum de Tribus Capitulis, A. D. 554.

cap xxvi (Labbe-Coleti VI 309, Mansi IX 486): 'cum perspectis praedecessoris nostri beatae recordationis Damasi synodalibus constitutis quae POST NICAENVM CONCILIVM DE SPIRITV SANCTO tractantibus et conuenientibus IN VRBE ROMA CATHOLICIS EPISCOPIS et beatae recordationis Ambrosio Mediolanensis ciuitatis antistite sunt edita, longe antequam Theodorus Mompsuestiae officium episcopatus adsumeret, inueniremus plenissime definitum **eos qui duos filios** adfirmant, **unum ante saecula et alterum post adsumptionem carnis ex uirgine**, sicut superius Theodorum **adseruisse** monstratum est, **anathematis** poena percussos.' *cf ll* 28–31, 51–53; *pp* 284, 286, *supra.*

APPENDIX IX

SYMBOLI NICAENI INTERPRETATIONES

(*praeter eas quae cum canonibus, supra pp* 104–109, 174–177, 252, 253, 275, 283, *inueniuntur*)

E CONCILIIS ET SCRIPTORIBVS LATINIS

E CONCILIIS ET SCRIPTORIBVS GRAECIS LATINE VERSIS

Ad calcem huius appendicis graecum Symboli textum inuenies, p 320, *necnon indicem eorum quae in diuersis Symboli interpretationibus notatu digna sunt, pp* 320–328. *de titulis Symboli latine adhibitis disputaui infra, ad finem appendicis* X. *de temporis notitia Symbolo aliquoties praefixa inuenies nonnulla p* 303 *col a*

I

Symbolum Nicaenum e commentario anonymo infra edito

(*uide Appendicem* x, *pp* 329–347 *infra*)

[A.D. 375–380?]

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, uisibilium et inuisibilium factorem:

et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre hoc est ex substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, unius substantiae cum Patre (quod graeci dicunt homousion), per quem omnia facta sunt siue quae in caelo siue quae in terra; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit et incarnatus est, homo factus est, passus est, iterum resurrexit tertia die, ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritu sancto.

Eos [autem] qui dicunt: Erat quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex nullis extantibus factus est uel ex alia substantia, Mutabilem autem et conuertibilem Filium Dei . . .

Exstat hic commentarius apud codicem nostrum I (*olim Teatinum, nunc Vaticanum* Reginae 1997: *saec.* ix) *fol* 137 *a*: *ipse inueni et edidi*

18. **Eos [autem]**: autem eos *cod*, *uide cap* XV *l* 1, *p* 343 *infra* 21. **substantia**: *quomodo iure distinguendae sint hae clausulae, dubium* (*conferas textum graecum p* 320 *infra*); *nostrum autem tractatorem inter* substantia *et* mutabilem *interpunxisse, patet e lemmatis capitulorum* XVII XVIII, *p* 346 22. **filium dei**: *desunt apud commentarium cetera, sed cf cap* XIX *ll* 4–10 *p* 347

II

Symbolum Nicaenum secundum Luciferum Calaritanum

de non parcendo in Deum delinquentibus

§ xviii

[A.D. 355–360]

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, uisibilium et inuisibilium factorem:

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre hoc est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, unius substantiae cum Patre (quod greci dicunt ΟΜΟΟΥϹΙΟΝ), per quem omnia facta sunt siue quae in caelo siue quae in terra sunt; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit, incarnatus est, homo factus est, passus est, resurrexit tertia die, ascendit in caelum uenturus iudicare uiuos et mortuos:

credimus et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex nullis extantibus factus est uel ex alia substantia, dicentes Mutabilem et conuertibilem Filium Dei; hos anathaematizat catholica et apostolica ecclesia.

Codicem Luciferi ut uidetur unicum contuli, *Vat.* Reginae 133 (*saec.* ix–x) *fol* 124 *a*: *conferas etiam Guilelmi Hartel editionem* (*Vindobonae*, A.D. 1886) *p* 247

4. in * unum (*fortasse* in hunum *cod**) *cod* 7. **uerum**: uero *cod** 13. **descendit**: desdit *cod** 15. uenturum *cod*

Non neglegendi sunt alii apud Luciferum loci, praesertim De S. Athanasio II § xi (*p* 167 *ll* 18–21), De non parcendo § xxiv (262. 13–25), Moriendum esse § iv (292. 6–9), *unde has lectiones collegi.* 5. **de 1°**: ex 1/4 (167. 18) **hoc est**: id est 1/4 (292. 6) 9. **greci**: grece 2/4 (167. 21, 292. 8) 10. *tr* sunt facta 1/3 (292. 9) 20. **ex nullis extantibus factus est**: factus est ex nihilo *passim* (18. 18, 19. 21, 26. 25, 262. 20), *sed aliunde fortasse tractum quam e symbolo*

III *a*

Symbolum Nicaenum
secundum S. Hilarium Pictauiensem
ex opere historico fragmentum ii § 27

INCIPIT FIDES APVD NICHEAM CONSCRIPTA A CCCXVIII EPISCOPIS CONTRA OMNES HERESES

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, uisibilium et inuisibilium factorem:

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre hoc est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, unius substantiae cum Patre (quod greci dicunt omousion), per quem omnia facta sunt siue quae in caelo siue quae in terra; qui propter nos *h*om*i*nes et propter nostram salutem descendit, incarnatus est, homo factus est, passus est et resurrexit tertia die, ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex nullis extantibus factus est (quod greci exuc*on*ton dicunt) uel alia substantia, dicentes Mutabilem et conuertibilem Filium Dei; hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

Vide S. Hilarii Opera ii 643, *Migne* P. L. x 654: *codicem mea causa contulit uir reuerendus et mihi amicissimus H. E. Salter Parisinum bibliothecae quam uocant* Arsénal, 483 (*saec.* ix: *fol* 104 *b*)

Qui de re Hilariana nuperrime scripsit, dominus Andreas Wilmart (Revue Bénédictine xxiv [1907] 149–179, 293–317), *fragmentum* ex opere historico ii *ad librum censet pertinere* Aduersus Valentem et Vrsacium *anno* 356 *editum. certe symboli interpretatio ad Luciferianam* (*uide p* 298 *col b*) *proxime accedit, et omnium quae supersunt antiquissima iure habenda est*

CONSCRIPTAM *cod*

12. **homines**: omnes *cod*

21. **exuconton** (*sc* ἐξ οὐκ ὄντων): exucuton *cod*

III *b*

Symbolum Nicaenum
secundum S. Hilarium Pictauiensem
de synodis § 84
[A. D. 359]

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem:

et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, natum ex Patre unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, unius substantiae cum Patre (quod graece dicunt omousion), per quem omnia facta sunt quae in caelo et in terra; qui propter nostram salutem discendit, incarnatus est et homo factus est et passus est et resurrexit tertia die et ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quod De non extantibus factus est uel ex alia substantia aut essentia, dicentes Conuertibilem et demutabilem Deum; hos anathematizat catholica ecclesia.

Vide S. Hilarii Opera ii (*ed Maffei, Veronae* A. D. 1730) *col* 510, *Migne* P. L. x 536: *codices contuli Parisinos* lat. 2630 (*saec.* v–vi: *fol* 350 *b*) *et* 8907 (*olim Carnotensem: saec.* vi?: *fol* 294 *b*)

4. **nostrum**: ·N̄· 2630 (*uide quae adnotaui p* 330 *col b*) 7. **ex** 2°: de 8907 10. omoosion 8907 11. terram 2630 12. descendit 8907 17. **sanctum**: *plene scriptum in* 8907, *quod antiquitatis certissimum est indicium*

IV

Symbolum Nicaenum
secundum Gregorium Iliberritanum

de fide orthodoxa contra Arrianos § i

[A.D. 360–370]

FIDES CONSCRIPTA APVT NICEAM

A RECTE CREDENTIBVS EPISCOPIS TRECENTIS DECEM ET OCTO

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, [omnium] inuisibilium et uisibilium factorem:

et unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre unicum, hoc est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, unius substantiae cum Patre (quod greci dicunt omoysion), per quem omnia facta sunt siue quae in caelo siue quae in terra; qui propter nos homines et propter nostram salutem discendit et incarnatus est [et] homo [factus est], passus est, resurrexit tertia die, ascendit ad caelos, inde uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, [et Mutabilem uel conuertibilem esse Filium Dei]; hos anathemat catholica et apostolica ecclesia.

AMEN DEO

Vide S. Ambrosii Opera *tom* ii, *app. col* 345 (*Parisiis* A.D. 1690), *Migne* P. L. xvii 549 *Opusculi* de Fide, *a peritis hodie Gregorio Iliberritano uindicati* (*A. Wilmart* Sitzungsberichte der k. Akad. der Wissenschaften in Wien, phil-hist 159 i [1907]), *prior recensio sub nomine S. Ambrosii inuenitur, posterior, ab ipso operis auctore prologo et epilogo instructa, quae et sola continet Symbolum, uel inter homilias S. Gregorii Nazianzeni exstat* (*ut in codd Oxoniensi* [*olim fortasse Laureshamensi*] Laud. miscell. 276, *saec.* ix, *fol* 71 *a*; *Caroliruhensi* Augiensi cxviii, *saec.* ix–x, *fol* 75 *a*; *Monacensi* [*olim Augustani*] lat. 3787, *saec.* x, *fol* 44 *b*), *uel sub nomine solo* Gregorii episcopi (*ut in cod Nouariensi* xxx [66] *saec.* xi, *fol* 5 *a*, *quem edidit A. Amelli* Spicilegium Casinense i 1). *symboli titulus cum Damasi codd* **F** Col *fere consentit, uide supra p* 283

2. **omnium inu. et u.** *ox aug mon* : *tr* u. et inu. (*om* omnium) *nov* 4. **unum** *ox aug*: *praem* in *mon nov* 6. **hoc est . . . patris deum** : *in ras* (*sed corr m p*) *ox* 10. **omoysion** *ox aug*: omoyson *mon* homousion *nov* *tr* facta sunt omnia *mon** 14. **et homo factus est**: homo (*cet om*) *nov* 15. **est** : + et *nov* **ad** : in *nov* 16. **uenturus** : + est *nov* 18. **et** : + in *nov* 21. **et mutabilem . . . filium dei** : *om nov* 22. **anathemat** *ox* : anathemati *aug** anathematizat *aug*[2] *mon nov, sed uide infra p* 324 *sub numero* 58

VI

Formam V *inuenies infra p* 302 *col a*

Symbolum Nicaenum
secundum concilium Carthaginense anni 419
testibus Dion II *et Hisp*

Omnis concilius dixit: Exemplaria fidei et statuta Nicaeni synodi quae ad nostrum concilium per beatae recordationis olim prodecessorem tuae sanctitatis, qui interfuit, Caecilianum episcopum adlata sunt, sed et quae patres ea exempla sequentes hic constituerunt uel nunc communi tractatu constituimus, his gestis ecclesiasticis inserta manebunt...

Acta huius concilii in plurimis syllogis exstant: codices contuli I (*Vaticanum* Reginae 1997 *fol* 18 *a*), J (*Oxoniensem* Bodl. e Mus. 100 *fol* 6 *b*); *sylloges Sanblasianae duo*, S (*coenobii S. Pauli* xxv $\frac{a}{1}$) *et* Y (*Colon.* ccxiii); *sylloges Maassenianae duo*, ϝ (*Monac.* lat. 6243 *fol* 67 *a*), *et* ϒ (*Vindob.* 2141 *fol.* 108 *a*); *Dionysianae primae tres*, M (*Vatic.* Pal. 577 *fol* 52 *a*), B (*Ambros.* S 33 sup. *fol* 86 *b*), *et bb* (*Bruxellensem* 2493 *fol* 114 *b*); *Dionysianae secundae nouem*, Λ (*Petropolitanum* F II 3 *fol* 107 *a*), *a* (*Parisinum* lat. 3837 *fol* 55 *b*), *j* (*Oxoniensem* e Mus. 103 *fol* 35 *b*), *l* (*Vatic.* 5845 *fol* 36 *a*), *vall* (*Vallicell.* A 5 *fol* 84 *a*), *s* (*Vict. Emman.* 2102 *fol* 56 *b*), α (*coenobii S. Pauli* 6), δ (*Bernens.* 89 *fol* 114 *a*), λ (*Colon.* cxv); *necnon editionem Hispanam*

Quod tamen ad ipsum symbolum attinet, penitus omittunt I J S *Dion* I, *genuinum Caeciliani textum* (*uide p* 106 *supra*) *conseruant* ϝ ϒ, *textum hic impressum praebent nonnisi Dion* II *et Hisp*

1. **Omnis concilius** I J S: Omne (Omnem *bb* δ* λ) concilium ϝ ϒ *Dion* I II *Hisp fortasse recte, sed cf Felicis papae* III *uitam* (Liber Pontificalis, *ed Duchesne p* 252) 'cui concilius concessit tempus paenitentiae' (Thes. Ling. Lat.) 2. **et**: *om* B* **Nicaeni** (Nicaenae *nonnisi s vall* Sp-ed): *nota uocis* synodus *genus masculinum, et confer apud Neue-Wagener*[3] i 969-972 carbasus pharus atomus exodus caminus phaselus 4. **prodecessorem** (-ore *j* δ; praedecessorem *nonnisi s* Sp-ed): *unum auctorem Symmachum laudant libri, sed adde Luciferum* de regibus apostaticis § iv 'prodecessores tui' **qui**: *om bb* 5. Cilicianum *bb* eps adlatus *bb* 6. **quae**: + et I* **ea**: *om* B[2] *a vall* δ λ exemplaria B[2] *bb vall* δ λ Sp-ed (*non autem aem-mat-urg*) 7. **hic**: hinc *bb* 8. tractu J tractatum M **constituimus** (-emus Y) I J S ϒ: statuimus (-emus *bb*) ϝ *Dion* I II *Hisp* **his**: hic *a* 9. **gestis**: gentis I *j** **manebunt**: manibus *bb*

---

2. nicheni ϝ ϒ sinhodi M . . nhodi Λ **ad**: a *a* 3. beate I 4. olym I ollim Y 5. episc J epsm Λ eps *bb* alata I* allata I[2] M *l*

6. patris M 8. cummuni Λ* tractu J 9. iestis *bb* eclesiasticis J aecclesiasticis M

V

Symbolum Nicaenum secundum conc. Hipponiense anni 393 Carthagine anno 397 recognitum

testibus codd **Q F v** [Θ C]

STATVTA CONCILII HIPPONIENSIS BREVIATA, ET QVAEDAM EORVM IN CONCILIO CARTHAGINIENSE CVM BYZACENIS EPISCOPIS CONLATA ET DILIGENTIVS PERTRACTATA, HAEC SVNT.

NICAENI CONCILII PROFESSIO FIDEI RECITATA ET CONFIRMATA EST, QVAE ITA SE HABET:

Θ Ο Σ Υ C F *f u w* *Vide Labbe-Coleti* II 1412, *Mansi* III 894: *codices contuli* O (*Einsiedl.* 191, *fol* 15 *a*) Σ (*Paris.* lat. 1454 *fol* 53 *a*: *singulares lectiones omisi*) Υ (*Vindob.* 2141); F (*Paris.* lat. 1451 *fol* 67 *a*) *f* (*Vat.* Reg. 1127 *fol* 89 *b*); *u* (*Vat.* Barb. xiv 52 *fol* 46 *a*) *et w* (*Florent.* bibl. aedil. eccl. 82 *fol* 29 *b*). *codices* Θ (*Veron.* lx [58] *fol* 64 *b*) *et* C (*Paris.* lat. 12097 *fol* 75 *a*) *solum titulum habent, symbolum omittunt*

Titulum Hipponiensem om codd **v** INCIPIT CONCILIVM CARTHAGINIENSE (-ENSEM *w*) SVB DIE (DIEM *u*) IDVVM AGVSTARVM CONSTANTINO (*nimirum e* cons̄ *pro* consulatu) CESARI ET ATTICI (*anni scilicet* 397: *om cet, usque ad* ITA SE HABET)

STATVTA **Q F**: INCIPIVNT (*om* STATVTA) Θ HIPPONIENSIS *scripsi*: EPPONIENSIS C HIPONIENSIS Θ YPPONIENSIS (-ES Υ*) **Q** YPPONENSIS **F** BREVIATA ET Θ **Q**: BREVIATAE (-TE F) C **F** CARTHAGINIENSE Θ: CARTAGENINSI C CARTHAGINIENSIS O CHARTAGINENSI Σ CARTHAGINIENSES Υ CARTHAGINENSI (-SIS F) **F** BYZACENIS Θ: BIZACENIS (-NAS Υ* *sed corr m p*) **Q** BYZACINIS C BIZACICIS F BIZACINIS *f* ET DILIGENTIVS PERTRACTATA (+ EST Υ²) Θ **Q**: *om* C **F** HAEC SVNT: EXVNT Θ

NICHAENI C NICINI *f* PROPHESSIO Θ FIDEI Θ C **F**: ET FIDES **Q** ET CONFIRMATA **Q** C **F**: *om* Θ EST: *om* Υ*

¶ Θ QVAE ITA SE HABET (SIC HABIT C) **Q** C **F** (*sed symbolum ipsum in* **F** *non sine interuallo sequitur*): *om cum symbolo* Θ

¶ C

VI

(*uide p* 301)

Danihel notarius Nicaeni concilii professionem fidei uel eius statuta recitauit in concilio Africano.

PROFESSIO FIDEI NICAENI CONCILII

Ϝ Υ I J S Y M B *bb* Λ *a j l s* a δ λ 10. **Danihel . . . Africano** *Dion* I (*uide tamen ad l* 12) *Dion* II *Hisp*: DANIHEL NOTARIVS RECITAVIT Nicaeni concilii fidei professio uel eius statuta ita se habent (*etc, uide p* 104 *col a et seqq supra*) Ϝ Υ DANIHEL NOTARIVS RECITAVIT Nicaeni concilii fidei professio uel eius statuta ita se habent ut superius lectum est. titulos (titul̄ I) xxi ex ordine (tituli xxi quos in ordine J) recitauit. et cum recitaret Aurelius episcopus dixit Haec (*etc, uide canonem* I *concilii istius Carthaginensis anni* 419) I J DANIHEL NOTARIVS RECITAVIT Niceni concilii fidei professio (*om* Niceni . . . professio S) uel eius statuta ita se habent. hic Nicenum concilium legitur ut superius lectum est. titulos xxi (xx uno Y) ex ordine recitauit. et cum recitaret statuta Niceni concilii (*om* concilii S) in omnibus seruanda (obseruanda S) Aurelius episcopus dixit Haec ita (*etc, uide can* I) **S** 11. **uel eius statuta**: *om vall* 12. **in concilio Africano**: + quae nos cum rescriptis episcoporum Alexandrini (-inae *bb*) et Constantinopolitani (-anae *bb in ras*) conscribsimus *Dion* I, *uide p* 104 *col b et seqq*

¶ Ϝ Υ I J S Y M B *bb* *Symboli textum ad fidem codicum Dion* II *constitui: sylloge enim Hispana lectiones nonnullas ex interpretatione codicum Isidorianorum* C V **Sp** (*uide symbolum* VII *p* 305 *col a*) *mutuata esse uidetur*

Vide Labbe-Coleti II 1260 III 448, *Mansi* III 707 IV 407, *Gonzalez* 164

---

10. daniel M *a* not̄ M nicheni Λ niceni Y NICHENI Λ

VII

Symbolum Nicaenum secundum codices interpretationis Isidori [C] V **Sp**

+INCIPIT FIDEI EXPOSITIO MEMORATI CONCILII

quod factum est aput Nicaeam metropolim Byttiniae Paulino et Iuliano consulibus xiii kalendas Iulias (quod est aput grecos xviiii dies mensis eorum Desii) anno Alexandri sescentesimo xxxvi.

[C] V E INCIPIT FIDEI EXPOSITIO: *post haec uerba in cod* C (*fol* 62 *b*), *deficiente ipso symbolo, sequuntur sine interuallo nomina episcoporum, uide p* 36 *supra. in* V *inuenitur symbolum* (*fol* 230 *a*) *post canones Nicaenos et Sardicenses, ante comma* Haec est fides *et nomina episcoporum*; *cf tabulam inter pp* 152 153 *supra. in* **Sp** (*Gonzalez, col* 7) *subicitur symbolum canonibus Nicaenis, notitia temporis ante canones posita, uide p* 173 *supra in notulis*

Huius temporis notitiae, sine dubio e graeco fonte deriuatae, alias habes interpretationes apud Caecilianum, supra p 106, *necnon apud actionem concilii Chalcedonensis tertiam* (*siue secundam*), *infra p* 315: *priorem etiam partem laudant* **Sp**, *p* 173, *posteriorem* (*annum scilicet Alexandri et mensis Desii diem, sed mire mutilatam*) *codd* I J **v**, *p* 105, *cum codicibus nonnullis Dionysianis, p* 252. *formam pseudo-Dionysianam e codd* I J **v** *pendere ueri simile est*

¶ C INCIPIT *usque ad* **sescentesimo xxxvi**: Incipit (*om* incipit Sp-ed) simbolum fidei eiusdem Niceni (+ magni Sp-ed) concilii (+ a trecentis decem et octo patribus editum Sp-ed) **Sp** 1. metropoli V 2. Byttyniae V[2] 3. kalend̄ V 5. **Desii**: AECIEI desii V sessesescentesimo V

VIII

Symbolum Nicaenum secundum concilium Carthaginense anni 525

teste cod L (*Vat.* Pal. 574, *fol* 114 *b*)

Sed quatinus nisi corde mundato difficilius ueritas inuenitur, fide autem corda mundantur; fidem primitus, quam fideliter praedicamus, fidelissima confessione pandamus. haec est autem uera et catholica fides, quam Niceno concilio a trecentis xviii conuenientibus episcopis sancto Spiritu reuelante conscriptam per uniuersum mundum quacumque diffunditur uniuersa suscepit eclesia. haec si placet huic sancto coetui, recetetur.

Episcopi dixerunt: Placet, placet.

Agileius diaconus ex codice canonum recitauit: Exemplum concilii Nicheni de greco in latinum translati, quod transmisit Atticus episcopus eclesiae Constantinopolytanae per Innocentium presbiterum.

Vide Labbe-Coleti Concilia V 778, *Mansi* Concilia VIII 642

Auctorem uindicat Atticum Constantinopolitanum haec symboli forma, uide l 17: *sed conferenti genuinam Attici interpretationem* (*supra p* 106) *patet prima tantum uerba usque ad* natum non creatum (*l* 8) *ad Atticum pertinere*

2. fidem *cod* 3. mundatur *cod** (*corr m p*)

V

Credimus in Deum Patrem omnipotentem, uisibilium et inuisibilium factorem:

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, unius substantiae cum Patre (quod graeci dicunt homousion), per quem omnia facta sunt siue quae in caelo siue quae in terra; qui propter homines et propter nostram salutem descendit [et] incarnatus est homo factus per uirginem Mariam, passus est et resurrexit tertia die, ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et [in] Spiritum sanctum.

Eos etiam qui dicunt; Erat quando non erat, et quia Ex nullis existentibus factus est uel [ex] alia substantia, dicentes Mutabilem Filium Dei; hos anathematizat ecclesia catholica et apostolica disciplina.

O Σ Υ F *f u w*

1. **Deum F v**: *praem* unum **Q** 2. **uisibilium**: *om u* factorum F 3. **in**: *om w* **Dominum F v**: + nostrum (nōm O) **Q** 4. da patre *f* de patrem *u* 6. **Deum de Deo**: deum deo (*om* de) *f* 8. **quod graeci dicunt homousion** (homousyon **v**) **F v**: quod grecae [*sc* graece] dicunt homousion *f* quem graeci dicunt omousion Υ²; *om* **Q** 10. **siue quae Q F**: *om* **v** 11. **siue quae Q F**: et **v** **qui**: *om* **F** **propter F** *u*: + nos *w* **Q** 12. **propter**: *om u* 13. **et F** *w*: *om u* **Q** 14. **Mariam F v** Υ²: *om* **Q** 15. **caelos F**: caelis **v** caelum **Q** 16. uenturos *f* 17. **et Q v**: *om* **F** **in Q F**: *om* **v**
18. **etiam F**: autem **v Q** 19. **erat**: + et priusquam nasceretur non erat **Q** **nullis**: ullis non **Q** nullis non Υ² **existentibus F** Σ: extantibus **v** O Υ 20. factum **v** (*u w**) **ex**: *om* **v** (*u w**) 21. **mutabilem**: + et conuertibilem **Q** 22. *tr* catholica ecclesia **Q** disciplinam *u*

VI

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, uisibilium et inuisibilium factorem:

et in unum Dominum Iesum Christum, Filium Dei, natum de Patre unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, unius substantiae cum Patre (quod graeci dicunt homousion), per quem omnia facta sunt siue quae in caelo siue quae in terra; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit et incarnatus est homo factus, passus est et resurrexit tertia die, ascendit ⌜in caelos, sedet ad dexteram Patris, ¶ *fol* 108 *a* Λ unde uenturus est iudicare uiuos et mortuos:

et⌝ in Spiritum sanctum. § *fol* 108 *b* Λ

Eos autem qui ⌜dicunt: Erat quan⌝do non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex nullis exstantibus factus est uel ex alia substantia, dicentes Mutabilem et conuertibilem Filium Dei; hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

Statuta quoque Nicaeni concilii in uiginti capitulis similiter recitata sunt, sicut in superioribus inueniuntur adscripta.

Λ *a j l s* *a* δ λ

2. **uisibilium**: uisibilium omnium *a* omnium uisibilium *Hisp* (=VII) 3. **factorem**: conditorem *Hisp* (=VII) 4. **in**: *om j** **Dominum**: + nostrum (n̄m̄ *a*) *a s* 7. **de 1°**: *om a* **lumen . . . de deo**: *om per homoeoteleuton* **H** *vall* 8. facto (*sed* -o *fortasse in ras*) *j* 10. graece *l* (graeci ? *l**) 13. *tr* salutem nostram δ 14. **et**: *om* Λ **factus**: + est *a* 15. **et resurrexit tertia die**: *om a* 16. **in**: ad *l* sedit *a* λ 17. **unde**: inde *vall Hisp* **est**: *om Hisp* (=VII) 19. in spiritu sancto *l*
20. **erat**: + tempus δ 22. **Ex**: *om s* exsubsistentibus *a* exsistentibus δ² 23. **uel**: aut *Hisp* **ex alia substantia**: ex aliqua substantia uel natura *Hisp* (=VII)
27–30. **Statuta . . . adscripta** B *Dion* II: *om* M *bb* (*sc Dion* I) *Hisp* 28. **uiginti**: + I (*sc* XXI) *a*² 29. **sicut**: + ut *a* **adscripta**: scripta *a*

10. grei *vall* homo*u*sion *in ras* Λ omousion *a s vall* 22. extantibus Λ 24. conuirtibilem Λ 27. nicheni Λ 28. xx *s* kapitulis Λ

VII

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium conditorem :

et in unum [Dominum nostrum] Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, consubstantiuum Patri id est unius substantiae cum Patre (quod greci omousion dicunt), per quem omnia facta sunt quae in caelis et quae in terra ; qui propter nos homines et nostram salutem descendit, incarnatus [est] adque homo factus, passus mortuus est, resurrexit tertia die, ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos :

et in sancto Spiritu.

Eos autem qui dicunt : Erat quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quod [Ex] nullis extantibus factus est, uel Ex aliqua substantia uel natura eum dicentes esse, Mutabilem et conuertibilem Filium Dei perhibendo ; [hos] anathematizat et condemnat catholica et apostolica ecclesia.

Haec est fides quam exposuerunt *etc*

V E 4. **dominum nostrum** : *om* V 9. **consubstantiuum** (*de hac uoce uide quae collegi p* 326) : sed cumsubstantibum V consubstantiali E consubstantialem *tol-2-ed* 12. in caelo **Sp** (– *toll*) 13. **nos** : *om aem-esc-toll* **nostram** : *praem* propter **Sp** 14. **descendit** : + et E **est** : *om* V 18. **in sancto Spiritu** V : in Spiritum sanctum **Sp**

21. **Ex** : *om* V 22. **uel** : aut **Sp** **Ex aliqua . . . natura** : aliquam substantiam uel naturam V 24. **hos Sp** : *om* V

Haec est fides *etc* : *quae in* V **Sp** *sequuntur iam supra p* 111 *impressa sunt*

VIII

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium necnon et inuisibilium creatorem :

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non creatum, unius substantiae cum Patre (quod greci dicunt homousion), per quem omnia facta sunt siue quae in caelo sunt siue quae in terra ; qui propter nos homines et propter nostram salutem discendit et incarnatus est homo factus, passus est, resurrexit tertia die, ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos :

et in Spiritum sanctum.

Eos etiam, qui dicunt : Erat quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex nullis extantibus factus uel ex alia substantia, dicentes Mutabilem et conuertibilem Filium Dei ; hos anathematezat catolica et apostolica eclesia.

Cumque recitaret Bonifatius dixit : Fides ex Nicheno concilio lecta actis indatur.

---

2. **necnon et inuisibilium** : *om per homoeoteleuton Labbe et Mansi*

23. **catolica** *cod*[2] : chatolica *ut uid* L*

IX

Symbolum Nicaenum
secundum Nicetam Remesianum
de ratione fidei § 3: *de sancto Spiritu* §§ 2, 4
[A.D. 380–400?]

SANCTI PATRES NOSTRI PROFESSI SVNT

natum de Patre hoc est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, unius substantiae cum Patre. . .

IN NICAENO TRACTATV POSITVM EST
SECVNDVM SYMBOLI FORMAM

credimus et [in] Spiritum sanctum

FILIVM NEGAT DVM EVM ALIVNDE ET
de nullis exstantibus DICIT factum
INDE EST QVOD
alterius EVM substantiae
COMMENTATVS EST

NON
ex aliqua materia
AVT ex nihilo factus
LEGITVR

Vide A. E. Burn Niceta of Remesiana (*Cantabrigiae*, A.D. 1905) *pp* 12 13 19 23
et in spiritum sanctum *cod Coloniensis* xxxiii (*saec.* ix): et spiritum sanctum *cod Vaticanus* lat. 314 (*saec.* xv), *fortasse recte*
non ex aliqua materia aut ex nihilo factus legitur: *quamuis de sancto Spiritu hic disputet Niceta, anathemata symboli uidetur respicere*

X

Symbolum Nicaenum
ex epistula S. Leonis Magni CLXV § 3
ad Leonem Augustum
'Promisisse me memini'
[A.D. 458]

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, uisibilium et inuisibilium factorem:

et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, unius substantiae cum Patre (quod graeci dicunt homousion), per quem omnia facta sunt siue quae in caelo siue quae in terra; qui propter nos et nostram salutem discendit, incarnatus est et homo factus, passus est et resurrexit tertia die, ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritum sanctum.

Vide S. Leonis Magni Opera, *ed fratres Ballerini* i (*Venetiis* A.D. 1753) 1359, *Migne* P. L. liv 1159: *codices contuli* C (*Paris.* lat. 12097 *fol* 114 *b*), T (*Tolos.* 364 *fol* 104 *a*), Pi (*Paris.* lat. 1564, *fol* 95 *b*), Π (*Paris.* lat. 3848 A, *fol* 162 *a*), *l* (*Vat.* 5845 *fol* 259 *a*), *u* (*Vat.* Barb. xiv 52 *fol* 247 *b*) *v* (*Vat.* 1342 *fol* 163 *b*), Ra (*Monac.* 14540, *olim Ratisponensem*, *fol* 136 *a*), Gr (*Paris.* Mazarin 1645, *olim cardinalis Domenici Grimani*, *p* 149)

C T Pi
Π *l u v*
Ra Gr

1. **in**: *om* Pi omptm T ompm Ra 2. omnium uisibilium Q 4. *tr* Iesum Christum dominum nostrum *l* **v** $\overline{nm}$ ih$\overline{m}$ T $\overline{nm}$ im Gr 5. **christum**: *om* T 7. **deum** 1° . . . **lumine**: *om per homoeoarcton* C Pi 9. grece Ra 10. omousion T Ra Gr homousyon *u* 12. **nos et**: *om* (*per homoeoarcton*?) T **nostram**: *praem* propter *l* **v** 13. **discendit**: + et Ra, de (in *u*) caelo **v** de caelo et *l* **et**: *om* C Pi 14. **est**: *om* Ra 15. tertio Ra **ascendit**: *praem* et *l* **v** in caelo Pi in caelum *v* **uenturus**: unde uenturus est **v** inde uenturus est *l* 17. in spiritu sancto Q **v**

XI

Symbolum Nicaenum
secundum codicem Taurinensem
G v 26 *fol* 5 *b*
[*saeculi ut uidetur* vii]

Credimus unum Deum omnipotentem, uisibilium omnium et inuisibilium factorem :

et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo, natum non factum, unius substantiae cum Patre (quod greci dicunt omousion), per quem omnia facta sunt siue que in caelis siue que in terra ; qui propter nos homines et propter nostram salutem discendit, incarnatus est, homo factus est, passus est et resurrexit tertia die, ascendit in caelos, inde uenturus iudecare uiuos et mortuos :

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt : Erat quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex nullis extantibus factus est uel de alia substantia siue essentia, dicentes *es*se Mutabilem Filium Dei ; hos anathematizat chatholeca et apostolica eclesia.

EXPLICIT

4. **nostrum :** n̅m̅ *cod* 7. d̅m̅ de d̅m̅ *cod** 8. **natum** *in ras* (*sed manu prima*) : *fortasse* uero *sub ras* 12. **nostram** : na̅m̅ *cod*
22. **dicentes esse** *scripsi*, *cf col b* : dicent esse *cod*
EXPLT *cod*

XII

Symbolum Nicaenum
secundum codicem Mediolanensem
Ambrosianum I 101 sup. *fol* 75 *a*
[*saec.* vii–viii]

INCIPIT FIDES
QVAE EX NICENO CONCILIO PROCESSIT

Credimus unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem :

et unum Deum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre hoc est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, unius substantiae cum Patre (quod graeci dicunt homousion), per quem omnia facta sunt siue quae in caelis siue quae in terra ; qui propter nostram salute*m* discendit et incarnatus est, homo factus est, passus est, rexurrexit tertia die, ascendit in caelis uenturus iudicare uiuos et mortuos

per Spiritum sanctum neque facturam neque creatura*m* sed de substantia deitatis.

Eos autem qui dicunt : Erat quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex nullis extantibus factus est, uel Ex alia substantia dicentes esse aut mutabilem aut conuertibilem Filium Dei ; hos anathema*t* catholica et apostolica aeclisia.

EXPLICIT

3. **factorem** : + caeli *cod** (*corr ut uid m p*) 4. **et** : + in *cod** **deum** : *ita cod* (d̅m̅) 9. **graeci** : *fortasse* craeci *cod* 12. salute *ut uid cod* 16. **neque facturam . . . deitatis** : *cf Damasi symbolum p* 283 *supra* 17. creatura *cod* substantiā *cod*
24. **anathemat** *scripsi*, *cf p* 324 *infra sub numero* 58 : anathema *cod*
EXPLICIT : EPL *cod*

XIII

Symbolum Nicaenum

ex epist. S. Cyrilli ad Aegypti monachos

'Venerunt quidem aliqui'

testibus syllogis actorum Ephesinorum Turonensi et Salisburgensi

Sic ergo se habet nostrae fidei symbolum. Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium inuisibiliumque factorem:

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum ex Patre unigenitum, hoc est ex substantia eius, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt quae in caelo et quae in terra; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit et incarnatus est et inhumanatus est, passus [est] et resurrexit tertia die, ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritu sancto.

---

t turon bal beluac

Vide Labbe-Coleti Concilia IV 5, *Mansi* V 479: *codices contuli sylloges Turonensis tres, Vaticanum* 1319 (*t*: *saec.* xiii: *fol* 2 *a*), *Parisinos* lat. 1572 (*turon*: *saec.* viii: *fol* 3 *b*) *et* lat. 1457 (*bal*: *a Stephano Baluze descriptum* A.D. 1677: *p* 5), *sylloges Salisburgensis unum, Bellouacensem nunc Parisinum* lat. 1456 (*beluac*: *saec.* xi: *fol* 1 *b*): *codice t, aeui recentioris sed optimae notae, nemo quod sciam e tot uiris clarissimis qui concilia ediderint adhuc usus est: uide quae praefatus sum, fasc* i *pars* 2 *p* vii

Sic ergo *t*: Sic enim *turon bal* Et nimirum consequenter sicut *beluac* 2. et inuisibiliumque *turon bal* 10. **quae** 2°: *om beluac* 12. **et** 2°: *om beluac* 13. **inhumanatus** *t beluac*: homo factus *turon bal* **est passus est** *t*: est passus *beluac* passus (*tantum*) *turon bal* 14. **uenturus** *turon bal beluac*: *praem* inde *t* 16. **spiritu sancto** *t turon bal*: spiritum sanctum *beluac*

XIV *a*

Symbolum Nicaenum

ex epistula S. Cyrilli ad Nestorium

'Cum saluator noster aperte'

interprete Mario Mercatore

Haec est enim fides catholicae et apostolicae ecclesiae, cui cuncti consentiunt orthodoxi per orientem occidentemque pontifices. Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium conditorem:

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non factum, omousion Patri hoc est unius cum Patre substantiae, per quem omnia facta sunt in caelo et in terra; qui propter nos homines et propter nostram salutem discendit et incarnatus est et homo factus passus est et resurgens tertia die ascendit in caelos, unde uenturus est iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat tempus quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quia Ex nullis extantibus factus est, aut Ex alia substantia uel essentia dicentes esse aut conuertibilem et commutabilem Filium Dei, anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

Vide Labbe-Coleti Concilia IV 231, *Mansi* Concilia V 726: *Garnier* Marii Mercatoris Opera II (*Parisiis* A.D. 1673) 71, *P. E. Pusey* The Three Epistles of S. Cyril (*Londinii* A.D. 1884) *p* 19: *codices contuli Vaticanum* Palatinum 234, *Marii Mercatoris unicum, olim Laureshamensem* (*laur*: *saec.* ix: *fol* 94 *a*), *et sylloges Dionysianae duos Parisinum* lat. 3837 (*a*: *fol* 37 *a*) *et Bernensem* 89 (δ: *fol.* 55 *b*) *laur a*

est: *om a* **et apostolicae**: *om a*

1. **deum**: dominum *Garnier Pusey* 4. **dominum** *laur* δ: + nostrum (nm̄) *a* 8. homoysion δ 9. **patri** *laur*: patris *a* δ 12. **discendit**: + de caelos (-is δ²) δ 14. **resurgens**: + a mortuis δ 15. **caelos**: + sedet ad dexteram patris δ **unde** *laur*: inde *a* δ 20. **Ex**: *om laur** (*sed corr m p*) **extantibus** *laur*: exsistentibus *a* subsistentibus δ 22. **dicunt** *a* δ 23. **et**: *om a* *tr* filium dei uel commutabile*m* δ *tr* dei filium *a*

XIV *b*

Symbolum Nicaenum
ex eadem epistula S. Cyrilli
'Saluatore nostro dicente aperte'
testibus syllogis actorum Ephesinorum Turonensi et Veronensi

Haec enim catholicae et apostolicae ecclesiae fides est, cui consentiunt omnes quique in occidente sunt et qui in oriente orthodoxi episcopi.

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium inuisibiliumque factorem:

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt quae in caelo et in terra; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit et incarnatus est et humanatus, passus et resurrexit tertia die, ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex non extantibus factus est, aut Ex alia subsistentia uel substantia dicentes esse aut uertibilem aut mutabilem Filium Dei; hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

---

t turon ueron *Vide Labbe-Coleti* Concilia IV 28, *Mansi* Concilia V 504: *codices contuli Vaticanum* 1319 (*t*: *fol* 9 *b*) *et Parisinum* lat. 1572 (*turon*: *fol* 25 *a*) *sylloges Turonensis*, *Veronensis Veron.* lvii (55), *saec.* x *ineunt.*, *fol* 44 *a*
et apostolicae: *om t*, *cf cod a p* 308 *col b*
1. **in**: *om t* 2. et inuisibilium creatorem (*et similiter p* 310 *col a*) *ueron* 7. lumen de lumine *t* **de**: ex *ueron* 10. **sunt**: *om turon** (*corr m p*) **terra**: + sunt *ueron* 14. **caelos**: + et sedet ad dexteram patris *t* 20. **aut**: et *bal*
21. **uel substantia** *t turon*: aut essentia *ueron* **aut**: *om ueron* **uertibilem** *t ueron*: conuertibilem *turon* 22. **hos**: *om t*

XIV *c*

Symbolum Nicaenum
ex eadem epistula S. Cyrilli
'Saluatore nostro aperte dicente'
testibus actis concilii Constantinopolitani A.D. 553

Haec enim est catholicae et apostolicae ecclesiae fides, cui consentiunt omnes et qui in occidente sunt et qui in oriente episcopi.

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem:

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt quae in caelo et in terra sunt; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit et incarnatus est et homo factus, et passus est et resurrexit tertio die et ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex non extantibus factus est aut ex alia substantia aut essentia, dicentes Conuertibilem esse aut mutabilem Filium Dei; eos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

Vide Labbe-Coleti Concilia VI 154, *Mansi* Concilia IX 322: *codicem contuli Paris.* lat. 16832, *olim ecclesiae N. Dominae Parisiensis* (*saec.* ix: *fol* 167 *b*). *notandum est syllogen actorum Ephesinorum Veronensem teste cod. Veron.* lvii (55)—*confer huiusce paginae col a—medium locum* (*quod ad symboli textum pertinet*) *inter syllogen Turonensem et acta Constantinopolitana tenere*

XV

Symbolum Nicaenum ex actione prima concilii Ephesini

testibus syllogis actorum Ephesinorum Turonensi et Veronensi

Iuuenalis episcopus Hierosolimorum dixit . . . .

Legatur autem in primis exposita fides a sanctis patribus et episcopis qui Nicaea conuenerunt cccxviii, quatenus huic expositioni collatis de fide sermonibus consonantes quidem confirmentur, discrepantes autem eiciantur.

Et lectum est symbolum ita.

NICAENA SYNODVS FIDEM EXPOSVIT HANC

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem uisibilium omnium et inuisibilium :

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum ex Patre unigenitum,

---

t turon bal ueron

Vide Labbe-Coleti Concilia IV 58, *Mansi* Concilia V 536: *codices contuli sylloges Turonensis tres, Vaticanum* 1319 (*t*: *fol* 26 *a*), *Parisinum* lat. 1572 *olim Turonensem* (*turon*: *fol* 70 *a*) *et Parisinum* lat. 1457 (*bal*: *exemplar Baluzianum*: *p* 119), *sylloges Veronensis unicum*, *Veron.* lvii [55] (*ueron* : *fol* 28 *a*)

I. episcopos *turon* hyerosolimorum *turon ueron* ierosolimorum *t* 3. **autem** : a *bal* **exposita fides** (fidis *bal*) : expositio fidei *ueron* 4. sanctissimis *t* niceam *t* in nicaea *bal* 5. conuenirunt *turon bal* trecentis decem et octo *ueron* 7. **consonantes** *t ueron*: consonanter *turon bal* 8. **autem** : et *bal* 9. **est** : *om t*

2. **factorem** (+ caeli et terrae *turon bal*) **uisibilium omnium et inuisibilium** *t turon bal* : uisibilium et inuisibilium creatorem *ueron* 5. **natum ex patre unigenitum** *t*: natum ex patre unicum *ueron* unigenitum natum ex patre ante omnia saecula (*e symbolo Constantinopo-*

XVI *a*

Symbolum Nicaenum ex actione sexta concilii Ephesini

interprete Mario Mercatore

NICENSIS SYNODVS HANC FIDEM EXPOSVIT +

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem :

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum ex Patre unigenitum,

---

Vide Labbe-Coleti IV 199, *Mansi* V 688: *codices contuli quinque*, *operum Marii Mercatoris unum Vat.* Pal. 234 *Laureshamensem* (*laur*: *saec.* ix: *fol* 46 *b*), *conciliorum quattuor*, *Bodleianum* e Mus. 102 (J : *fol* 17 *a*) *Vaticanum* 5845 (*l*: *fol* 217 *a*) *Vaticanum* Barb. xiv 52 (*u*: *fol* 83 *a*) *Vaticanum* 1342 (*v*: *fol* 69 *a*) *laur* J *l u v*

NICENSIS *laur* : NICAENA J **v** *l*

1. **patrem** : + et J 5. ex patrem **v**

XVI *b*

Symbolum Nicaenum
ex actione sexta concilii Ephesini
teste sylloge Turonensi

NICAENA SYNODVS HANC FIDEM EXPOSVIT

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, [omnium] uisibilium et inuisibilium factorem:
et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum ex Patre unigenitum,

---

t turon bal

Vide Labbe-Coleti Concilia IV 121, *Mansi* Concilia V 603: *codices contuli Vaticanum* 1319 (*t*: *fol* 48 *a*), *Parisinum* lat. 1572 *olim Turonensem* (*turon*: *fol* 131 *b*), *Paris.* lat. 1457 *manu Stephani Baluze exscriptum* (*bal*: *p* 229)

1. Credemus *turon* 2. **omnium** *t*: *om turon bal* **et inuisibilium** *t*: inuisibiliumque *turon bal* 4. **in**: *om bal*

XVI *c*

Symbolum Nicaenum
ex actione sexta concilii Ephesini
in actione concilii Chalcedonensis
prima repetitum
testibus actis Chalcedonensibus
(*antiquis et Rustici*)

QVAE IN NICAEA CONGREGATA EST SYNODVS FIDEM HANC EXPOSVIT

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium factorem:
et in unum Dominum [nostrum] Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre

---

reg barb paris corb t

Vide Labbe-Coleti IV 1137, *Mansi* VI 875: *de duabus actorum Chalcedonensium syllogis, antiqua et Rustici, uide Maassen pp* 739 745; *codices contuli sylloges antiquae tres, Vaticanum* Reginae 1045 (*reg*: *saec.* ix–x: *fol* 66 *a*), *Vaticanum* Barb. xiv 53 (*barb*: *saec.* ix–x: *fol* 23 *b*), *Parisinum* lat. 16832 *olim ecclesiae N. Dominae Parisiensis* (*paris*: *saec.* ix: *fol* 40 *b*), *et sylloges Rustici duo, Vaticanum* 1319 (*t*: *saec.* xiii: *fol* 151 *a*), *Parisinum* lat. 11611 *olim Corbeiensem* (*corb*: *saec.* ix: *fol* 76 *b*). *caue tamen ne, deficientibus Rustici interpretationis codicibus antiquioribus* (*cf pp* 314 315), *consensum codicum arcte cognatorum, corb t, ipsum nobis repraesentare Rusticum nimis facile credas*

HANC: *om paris* CONGREGA *reg* EXPOSVIT **Act-ant**: POSVIT **Act-Rust** (*t* corb*); + FIDES NICENI CONCILII EX EPHESINO PRIMO CONCILIO *t*

3. **factorem**: sc̄orum *paris** 4. **nostrum** **Act-ant**: *om* **Act-Rust** 5. dm̄ *paris**

XV

id est ex substantia Patris, Deum ex Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt quae in caelo et [quae] in terra; qui propter nos homines et [propter] salutem nostram descendit et incarnatus est et humanatus est et passus [est] et resurrexit tertia die, ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritum sanctum.

Dicentes autem: Erat quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex non extantibus factus est, uel Ex altera subsistentia uel substantia dicentes esse aut conuertibilem aut mutabilem Filium Dei; hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

XVI *a*

hoc est ex Patris substantia, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, eiusdem cum Patre substantiae, per quem omnia facta sunt quae in caelo et quae in terra; qui propter nostram salutem descendit incarnatus et homo factus, passus [est] et resurrexit tertia die et ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in sanctum Spiritum.

Eos autem qui aiunt: Erat quando non fuerat, et Antequam nasceretur non erat, et quod Ex nihilo factus est, uel Ex alia substantia perhibent esse aut uertibilem aut mutabilem Filium Dei, anathematizat [catholica et] apostolica eclesia.

Huic quidem sanctae fidei omnibus conuenit adsentire: habet enim propriae et sufficienter ad utilitatem totius orbis terrarum.

---

litano) turon bal 6. **id est ex substantia patris deum ex deo lumen de lumine** *t ueron*: *om* (*cum Constantinopolitano*) *turon bal* 10. **quae in caelo et quae in terra** *t*: quae in caelo et in terra *ueron*; *om* (*cum Const*) *turon bal* 11. **propter** 2° *ueron*: *om t turon bal* **salutem nostram** (nām *turon*) *t turon bal*: *tr* nostram salutem *ueron* 12. **incarnatus est** *t ueron*: + de spiritu sancto et maria uirgine (*cum Const*) *turon bal* 13. inhumanatus *t* **est** 2° *ueron*: *om t turon bal*

17. **autem**: *om* (*spatio relicto*) *bal*; *collatis ll* 3 8 *supra* (*p* 310 *col a in notulis*), *patet codicis quem exscripsit Baluze archetypum insolito quodam uocis* autem *compendio usum esse; confer quae collegit desideratissimus noster L. Traube* Neues Archiv xxvi 233 19. **Ex non** *t ueron*: de non *turon* non de *bal* 20. **subsistentia uel substantia** *t turon bal*: substantia uel esentia *ueron* 21. uertibilem *t* **aut** 2° *t ueron*: uel *turon bal*

6. ex patri **v** (patre *v**) 9. **substantiae** *laur l*: substantia J **v** 10. in celis *u* in celi *v* 11. **qui propter . . . incarnatus**: *om v* **nostram**: *om l* 12. **incarnatus**: et incarnatus est *l* 13. **est** J **v** *l*: *om laur* *tr* et tertia die ascendit J tertio *laur* 14. **uenturus**: + est *l* 16. **sanctum spiritum** *laur* J: *tr* spiritum sanctum **v** *l*

17. **aiunt**: adiunt J 18. **fuerat** *laur* **v**: erat J *l* 19. ex nihelum *v* 20. **substantia**: + uel essentia *l* **perhibente** esse *laur* perhibentes esse *edd* 21. **uertibilem** *laur* **v**: conuertibilem J *l* uisibilem (*sic*) *edd* **aut mutabilem**: *om v* 22. **catholica et**: *om laur*

24. **omnibus** J **v** *l*: oms̄ (*sc* omnes) *laur* 25. adsentiri *laur*[2] **v** **habet**: abent *v* **propriae**: pie *l* (*cf p* 313 *coll a b*: *Gr* εὐσεβῶς) 26. **orbis**: urbis *v*

XVI *b*

hoc est ex substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt quae in caelo et quae in terra; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit et incarnatus est et inhumanatus, passus et resurrexit tertia die, ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quia Ex non exsistentibus factus est, aut Ex alia subsistentia uel essentia dicentes esse aut conuertibilem aut mutabilem Filium Dei; hos anathematizat apostolica et catholica ecclesia.

Sanctae quidem huic fidei omnes consentire conuenit: habet enim pie atque sufficienter ad utilitatem totius orbis terrae.

---

t turon bal 6. ex substantiam *turon** 7. **lumen ex lumine** *turon bal*: lumen de lumine *t* 13. **inhumanatus** *t*: homo factus *turon bal*

19. **Ex**: *om bal* 20. **alia**: ali *bal* **subsistentia uel essentia** *t turon*: substantia uel essentia *bal*

25. **pie atque** *t*: pieque *turon bal* 26. **orbis** *t*: *om turon bal*

XVI *c*

unigenitum, id est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, omousion Patri, per quem omnia facta sunt quae in caelo et quae in terra; qui propter nos et propter nostram salutem descendit et incarnatus est et homo factus est, passus et resurrexit tertia die, ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in sanctum Spiritum.

Eos autem qui dicunt: Erat [aliquando] quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quia Ex non extantibus factus est, uel Ex altera substantia aut essentia dicentes esse aut mutabilem aut conuertibilem Filium Dei; hos anathematizat apostolica et catholica ecclesia.

Huic quidem sanctae fidei omnes conuenit consentire: habet enim pie et sufficienter ad utilitatem his qui sub caelo sunt.

---

9. **per**: *om corb** (*sed corr m p*) 11. **nos Act-ant**: + homines *corb t* (**Act-Rust**? *sed cf p* 315 *col b, ad l* 12) 12. **homo factus Act-ant** *t*: inhumanatus *corb* (**Act-Rust** ?) 13. **passus**: + est *corb* (**Act-Rust** ?) 14. in caelum *barb paris* 16. *tr* spiritum sanctum *paris* *reg barb paris corb t*

17. **autem**: aut *corb* **aliquando Act-Rust**: *om* **Act-ant** 19. **Ex**: *om barb paris* **extantibus**: extentibus *corb* existentibus *t* (**Act-Rust**?) 20. **substantia aut essentia Act-ant**: subsistentia aut essentia **Act-Rust** 23. **apostolica et catholica Act-ant** (*cf col a*): sancta catholica et apostolica ecclesia **Act-Rust**

XVII

Symbolum Nicaenum
secundum professionem Eutychetis
ex actis Latrocinii
in actione concilii Chalcedonensis
prima recitatis
testibus Act-Chalc (*antiquis et Rustici*)

Credo in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium creatorem:

et [in] unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre unigenitum, id est de substantia Patris, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero, natum non factum, homousion [to patri] id est unius cum Patre essentiae, per quem omnia facta sunt quae in caelo et quae in terra; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit et incarnatus est et homo factus et passus, et resurrexit tertia die, ascendit in caelos, unde uenturus est iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quia Ex nullis extantibus factus est, aut Ex alia substantia uel essentia dicentes esse aut conuertibilem aut mutabilem Filium Dei; hos anathematizat catholica [fides] et apostolica ecclesia.

---

reg paris Bob *colb corb t*

Vide Labbe-Coleti Concilia IV 911, *Mansi* Concilia VI 630: *codices contuli sylloges antiquae* (*hiante codice Barberiniano*) *duos*, *Vaticanum* Reginae 1045 (*reg*: *fol* 14 *b*) *et Parisinum* lat. 16832 (*paris*: *fol* 9 *a*), *sylloges Rustici quattuor*, *Vaticanos* 5750 *olim Bobiensem* (Bob: *saec.* vii: *p* 141: *alia eiusdem codicis fragmenta apud Mediolanenses adseruantur*, *cf p* 315 *col a*) *et* 1319 (*t*: *fol* 116 *b*), *Parisinos* 1458 *olim Colbertinum* (*colb*: *saec.* ix: *fol* 13 *b*: *exstant nonnisi paucae codicis reliquiae*) *et* 11611 *olim Corbeiensem* (*corb*: *fol* 28 *a*)

1. omp Bob 2. **uisibilium**: inuisibilium *t** 4. **in Act-ant** Bob *corb**: *om colb corb*^{2} (*sed ut uid m p*) *t*, *unde conicio omisisse ipsum Rusticum* 8. **to patri** *colb corb* (*sc* τῷ πατρί: **Act-Rust** ?): patri *t**; *om* **Act-ant** Bob t^{2} 9. patrae Bob **essentiae**: substantiae Bob 12. discindit Bob 13. **factus Act-ant**: + est **Act-Rust** 14. **passus**: + est Bob diae Bob ascindit Bob 15. **est**: *om* Bob 16. uiuus Bob

18. **autem**: *om paris** (*sed corr m p*) 21. **substantia Act-ant** *colb*: subssistentia Bob subsistentia *corb t* (**Act-Rust**, *cf p* 313 *col b*) 22. dicentis Bob **aut 1°**: *om* Bob 23. anathemat*izat catholica et apostolica t in ras* anathemat *corb* (*t** ?), *uide p* 324 *sub numero* 58 24. **fides Act-ant** Bob: *om colb corb t* (**Act-Rust**) apostholica Bob

XVIII

Symbolum Nicaenum

e concilii Chalcedonensis actione secunda *teste Rustici sylloge* **seu tertia** *teste sylloge antiqua* (*uide Maassen pp* 740, 741)

SYMBOLVM TRECENTORVM DECEM ET OCTO PATRVM

EXPOSITIO CONCILII

habiti in Nicaea consulatu Paulini et Iuliani uu cc, anno post Alexandrum sexcentensimo tricesimo sexto, die mensis secundum graecos Desi nonodecimo quod est xiii kalendarum iuliarum, in Nicaea metropoli prouinciae Byttiniae.

XVIII

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium creatorem:

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, de Patre natum unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non factum, omousion Patri hoc est eiusdem cum Patre substantiae, per quem omnia facta sunt quae in caelo et quae in terris; qui propter nos et propter nostram salutem discendit et incarnatus et homo factus [passus] est et resurrexit tertia die et ascendit in caelos, inde uenturus [est] iudicare uiuos et mortuos:

et in sanctum Spiritum.

Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quia Ex nullis extantibus factus est, aut Ex alia subsistentia uel substantia dicunt esse aut conuertibilem aut mutabilem Filium Dei; [hos] anathematizat catholica ecclesia.

---

reg barb paris N Bob *corb t*

Vide Labbe-Coleti IV 1207, *Mansi* VI 955

Textum constitui secundum duas actorum Chalcedonensium syllogas: antiquae codices tres contuli, Vaticanos Barberini xiv 53 (*barb*: *fol* 81 *a*) *et* Reginae 1045 (*reg*: *fol* 103 *a*), *Parisinum* lat. 16832 (*paris*: *fol* 71 *b*); *Rustici quattuor, Mediolanensem* Amb. E 147 sup (Bob: *saec.* vii: *p* 122) *Vaticanos* 1322 (N: *saec.* vi: *fol* 27 *a*) *et* 1319 (*t*: *fol.* 166 *b*), *Parisinum* lat. 11611 (*corb*: *fol* 98 *a*): *orthographiam secundum* N *constitui*

Conferendus est textus Caeciliani, pp 104 106 108 *supra*

SIMBOLVM N DECEM ET OCTO: XVIII N

1. **habiti** (*Gr* γενομένης) **Act-ant** *et in ras t*: habet *corb* habita N Bob (*cf Caec p* 104) Niceam *corb* 2. anñ *barb paris* 3. sexcentisimum tricesimum sexto N dcxxxvi *barb paris* diae N 4. **Desi** N: Desii *codd rell* nonudecimo Bob xviiii *barb paris* 5. **xiii** N *barb paris*: tertio decimo Bob *corb t reg* k̄l iul̄ *barb paris* 6. *tr* Byttiniae prouinciae N Bob (*cf Caec p* 104) Bytiniae Bob Bythiniae *corb reg* Bithiniae *barb paris*

9. homousion Bob *corb* 11. **quae** 2°: *om paris* terra Bob* (*corr m p*) 12. **nos**: + homines *corb t* (*cf p* 313 *col b*) 13. discindit N* descindit N^{2} descendit Bob **incarnatus**: + est Bob* *paris* **homo factus**: inhumanatus *corb t* (*cf p* 313 *col b*) 14. **passus Act-Rust**: *om* **Act-ant** **et** 2°: *om* N Bob 15. ascindit N* caelis N *corb t* (**Act-Rust**?) unde *barb** **est Act-ant**: *om* **Act-Rust** 17. *tr* spiritum sanctum *barb paris*

21. substantia uel substantia *paris** *reg* 22. dicentes esse Bob* **esse** *usque ad* **hos** (*l* 23): *in ras reg* 23. **hos Act-ant** Bob*: *om* **Act-Rust** (N Bob^{2} *corb t**: *tr* anathematizat hos *t*^{2}) 24. **catholica ecclesia Act-ant**: *tr* ecclesia catholica N Bob ecclesia catholica et apostolica *corb t*

XIX

Symbolum Nicaenum
e fide concilii Chalcedonensis
ad finem actionis quintae proposita
teste sylloge Rustici

SYMBOLVM TRECENTORVM DECEM ET OCTO PATRVM QVI IN NICHEA

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem caeli et terrae, uisibilium omnium et inuisibilium :

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei unigenitum, qui natus est ex Patre ante omnia saecula, lumen de lumine, Deum uerum de Deo uero, natum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt ; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit et incarnatus est adque

---

N *corb t* *Vide Labbe-Coleti* Concilia IV 1454, *Mansi* Concilia VII 110 : *codices contuli sylloges Rustici tres, Vaticanos* 1322 (N : *fol* 142 *b*) *et* 1319 (*t* : *fol* 202 *b*), *Parisinum* lat. 11611 (*corb* : *fol* 148 *a*) : *arctissimam esse inter t et corb cognationem nemini non patet, cf p* 311 *col b. sylloge actorum Chalcedonensium antiqua* (*Vat.* Reg. 1045 *fol* 124 *a*, Barb. xiv 53 *fol* 104 *b*) *eandem atque in actione sexta* (*uide* XX *a*, *p* 316 *col b*) *symboli formam praebet*

IN NICHEAM N IN NICAEA *corb t*

5. **natus** : genitus *corb t* (*cf* XX *a*, *p* 316 *col b*) 8. **natum** : genitum *corb t*

XX *a*

Symbolum Nicaenum
e fide concilii Chalcedonensis
in actione sexta promulgata
testibus syllogis et antiqua et Rustici

SYMBOLVM APVT NICHEAM TRECENTORVM DECEM ET OCTO

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem caeli et terrae, uisibilium omnium et inuisibilium :

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei unigenitum, qui natus est ex Patre ante omnia saecula, Deum uerum de Deo uero, natum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt ; qui propter nos homines et propter salutem nostram discendit et

---

Definitionem fidei, quippe quae in actione quinta iam descripta esset, omiserunt in sexta actione Labbe-Coleti IV 1478, *Mansi* VII 135 : *sed confer etiam papae Vigilii* Constitutum *ultimum, Labbe-Coleti* VI 281 *Mansi* IX 457 *reg barb paris* N Bob *corb t*

Textum constitui secundum utramque actorum Chalcedonensium syllogen : *codices contuli* (1) *antiquae tres, scilicet Vaticanos* Barberini xiv 53 (*barb* : *fol* 109 *a*) *et* Reginae 1045 (*reg* : *fol* 128 *a*), *atque Parisinum* lat. 16832 (*paris* : *fol* 86 *a*), *necnon* (2) *Rustici quattuor, Bobiensem nunc Mediolanensem* Ambros. E 147 sup (Bob : *p* 320), *Vaticanos* 1322 (N : *fol* 153 *a*) *et* 1319 (*t* : *fol* 205 *b*), *Corbeiensem nunc Parisinum* lat. 11611 (*corb* : *fol* 153 *b*). *orthographiam secundum* N *constitui*

NICAEAM Bob *corb* CCCX et VIII *paris*

2. **et terrae** : et terre Bob eterrae *barb* 3. **inuisibilium** : uisibilium (*iterum*) N (*et* Bob*?) 5. **natus** : genitus *corb t* (*cf* XIX, *p* 316 *col a*) **est** : *praem* es Bob* **ex** : de ex N 7. consubstantiale N^{2} 9. **propter** : *om* N* 10. **salutem nostram** *reg* N *corb t* : *tr* nostram salutem Bob *barb paris* **discendit** : discindit N descendit Bob ; + de caelis *paris*

XX *b*

Symbolum Nicaenum
e fide concilii Chalcedonensis
in actione sexta promulgata
teste sylloge codicis Vaticani 1322 (N_2)

ITEM CALCEDONENSES VIII KAL : NOV : GESTA HOC CONTINENT

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem caeli et terrae, uisibilium et inuisibilium :

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei unigenitum, qui natus est ex Patre ante omnia saecula, Deum uerum de Deo uero, natum non factu*m*, consubstancialem Patri, per quem omnia facta sunt; qui propter nos homines et salutem nostram descendit et incarnatus

---

N_2 *Textum constitui secundum syllogen actorum ad concilium Chalcedonense pertinentium perantiquam quae syllogae Rustici in codice Vaticano* 1322 *praemittitur* (N_2: *saec.* viii–ix: *fol* 11 B *uerso*), *uide Maassen p* 737: *credo equidem hanc esse syllogen quam inuenisse se profitetur Rusticus* (*Labbe-Coleti* IV 2037, *Mansi* VII 733) 'in codice patriciae Iuliae membranaceo nouo, transcriptam ex codice uetusto cartaceo, quem dixit ipsa fuisse Proculi et Albini, germanorum scholasticorum'

7. **uero**: uerū *cod**   factu *cod*

XX *c*

Symbolum Nicaenum
e fide concilii Chalcedonensis
testibus sylloge Hispana et codd **v**
cum actis concilii Constantinopolitani
(*in collatione* VI) *anni* 553

[SYMBOLVM TRECENTORVM DECEM ET OCTO SANCTORVM PATRVM QVI IN NICEA CONVENERVNT]

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium conditorem :

et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, de Patre natum unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo lumen ex lumine Deum uerum ex Deo uero, natum non factum, homousion Patri hoc est eiusdem cum Patre substantiae, per quem omnia facta sunt quae in caelo et quae in terra; qui propter nos et propter nostram salutem

---

Vide Labbe-Coleti VI 170, *Mansi* IX 338 : *u v w* E *forma symboli propius accedit ad* XVIII, *supra p* 315

Codices contuli u fol 56 *a*, *v fol* 1 *b*, *w fol* 37 *a*, E (*Vindobonensem* 411 : *saec.* ix–x : *fol* 30 *a*), *necnon editionem F. A. Gonzalez col* 95 (Sp-ed)

SYMBOLVM . . . CONVENERVNT **Sp** : *om* **v** *Conc-Const*   QVI : QVE E   NICEA E : NICAEAM Sp-ed

2. omniumque *w**   5. **de** : a E   6. **deum ex deo lumen ex lumine v** *Conc-Const* : deum de deo lumen de lumine Sp-ed ; *om* E   8. **ex** : de **Sp**   homosion E* homousyon *u w*   9. cum patre cum substantiae E   11. **terra Sp** *Conc-Const* : terris **v**   12. **nos v Sp** (*cf p* 313 *col b*, *p* 315) : + homines *Conc-Const*

XIX

humanatus et passus est et resurrexit tertia die et ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quia Ex non extantibus factus est, aut Ex altera substantia aut subsistentia dicentes [esse], aut Conuertibilem dicentes aut mutabilem Filium Dei; hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

N *corb t*

12. **humanatus** N: inhumanatus est *corb t*, *cf* XX *a* 13. ascindit N 18. exaestimantibus *corb* ex*stan*tibus *in ras t* (*sed corr m p*) 19. **Ex altera**: Extera N* **substantia aut subsistentia** N: substantia aut substantia *corb t* 20. **esse** *corb t*: *om* N 21. **dicentes** N: *om* *corb t* 22. catholicam et apostolicam ecclesiam N*

XX *a*

incarnatus est atque humanatus est et passus est et resurrexit tertia die et ascendit in caelos uenturus iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quia Ex non extantibus factus est, aut Ex alia subsistentia uel substantia dicentes esse aut conuertibilem aut mutabilem Filium Dei; hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

reg barb paris N Bob *corb t*

11. **est** 1°: *in ras reg* inhumanatus *corb t* (atque . . . passus *in ras corb, sed m p*) 13. ascindit N **uenturus**: et uenturus est *corb t* 15. **in**: *om* N* (*sed corr m p*) 16. **autem Act-ant** N Bob^{2}: *om* Bob* *corb t* (**Act-Rust**?) 18. **et**: *om* N ex non exsubstantibus *corb t* 19. **alia**: lia N altera *corb t* 20. **dicentes esse**: dicent esse Bob* (*sed corr m p*) dicent esse se *corb* **aut**: *in ras t*; ad *corb* 21. has *paris* 22. catholici et apostolica ecclesiae *reg* catholicae apostoli aecclesia *paris* apostholica N **ecclesia**: *praem* dei N^{2} (*sed m p*)

XX *b*

atque inhuma*na*tus est et passus et resurrexit tercia die, ascendit ad caelos, uenturus est iudicare uiuos et mortuos:

et in Spiritu sancto.

Eos autem qui dicunt: Fuit aliquando quando non erat, et Priusquam nasceretur non erat, et quod Ex nullo fuerit, aut Ex alia substancia uel essencia dicentes esse aut conuertibilem aut mutabilem Filium Dei; hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

---

11. inhumatus *cod*

XX *c*

descendit et incarnatus est homo factus, passus est et resurrexit tertia die et ascendit in caelos, inde uenturus est iudicare uiuos et mortuos:

[et] in Spiritum sanctum.

Eos autem qui dicunt: Erat aliquando quando non erat, et Antequam nasceretur non erat, et quia Ex nullis exstantibus factus est, aut Ex alia subsistentia uel substantia dicunt esse aut conuertibilem uel mutabilem Filium Dei; [hos] anathematizat catholica et apostolica ecclesia.

---

13. **est v Sp**: et *Conc-Const* 14. **est**: *u v w* E *om* E **tertia v Sp**: tertio *Conc-Const* 15. **est v Sp**: *om Conc-Const* 17. **et** *u Conc-Const* Sp-ed: *om v w* E spiritum sanctum **v Sp**: *tr* sanctum spiritum *Conc-Const, fortasse recte*

18. **aliquando v** *Conc-Const*: *om* Sp 19. **quando**: quod *u* 20. **nullis exstantibus Sp**: nullis substantibus (substantiis *v*) **v** non extantibus *Conc-Const* 23. **uel mutabilem** *v w* Sp-ed: aut mutabilem *u Conc-Const*; *om* E 24. **hos v**: *om* Sp *Conc-Const* catholicae et E

Symboli Nicaeni graeca ueritas

(*uide F. J. A. Hort* Two Dissertations, *Cantabrigiae* A. D. 1876, *p* 140)

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν.

καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ—τοῦτ' ἔστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός—θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ [uel ἐπὶ τῆς γῆς]· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα εἰς [τοὺς] οὐρανούς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς·

καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα.

Τοὺς δὲ λέγοντας Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, καὶ ὅτι Ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι [ἢ κτιστὸν] ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, [τούτους] ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ [καὶ ἀποστολικὴ] ἐκκλησία.

Index diuersarum Symboli Lectionum et Interpretationum

(*uide pp* 104–109, 174–177, 252, 253, 275, 283, 298–319)

1. **in** (*ante* unum deum): *om* [X (Leo) *cod*] XI (cod-Taurin) XII (cod-Mediol) [XIV *b-cod*]
2. **unum**: *om* V (Conc-Hipp *codd*)
3. **patrem**: *om* XI (cod-Taurin)
4. **factorem**:
   creatorem Att-VIII Dam-**S** XIV *b-cod* XV- *cod* XVII XVIII
   conditorem [Att-cod M] VII (Isid-V-Sp) XIV *a* XX *c*
5. factorem: + **caeli et terrae** [**M**-Isid *cod F*] [XV *codd*] XIX XX *a b*
6. **omnium**: **uniuersorum** *Gall*
   om Att-*codd* Dam (*codd* **S F**) I (Comm-symb) II (Lucif) III *a* (Hil) IV (Greg-Ilib *cod*) V (Conc-Hipp) VI (Carth-419) X (Leo) XV-*cod* XVI *b-codd* XX *b*
7. *tr* **uisibilium omnium** XI (cod-Taurin) XIX XX *a*
8. **et inuisibilium**: **necnon et inuisibilium** Att-VIII–Dion-**H**: **inuisibiliumque** XIII XIV *b-codd* XVI *b-codd* (*cf* Caec-*codd* Θ**t* **inuisibilium uisibiliumque**: **inuisibilium et uisibilium** IV [Greg-Ilib] *codd*)
9. **in** (*ante* unum dominum): *om* Dam-R IV (Greg-Ilib) XII (cod-Mediol) XVI *b-cod* XVII-*codd*
10. **dominum**: **deum** Gall-*cod* Gall-Hisp XII (cod-Mediol)
    [*om* VII Isid- V]
11. dominum: + **nostrum** Caec-Ruf Att-Dion-**H** **Q**–I–J–**v** Isid-**M** Dam I (Comm-symb) III *b* (Hil) IV (Greg-Ilib) [V Conc-Hipp *codd*] [VI Carth-419 *codd*] [VII Isid-**Sp**] X (Leo) XI (cod-Taurin) XVI *c-codd*
12. **filium dei**: *om* I-J Gall
13. **natum**: **qui natus est** **Q-v** Gall-Hisp Isid-**M** XIX XX *a b*
    qui genitus est XIX-*codd* XX *a-codd*
14. **unigenitum**: **unicum** Gall IV (Greg-Ilib) XV-*cod*
    om I (Comm-symb) II (Lucif) III *a* (Hil) IX (Nicet) XII (cod-Mediol)

15. **de** *quinquies* (**de patre . . . de substantia patris, deum de deo, lumen de lumine, deum uerum de deo uero**) Gall Dam II (Lucif) III *a* (Hil) IV (Greg-Ilib) V (Conc-Hipp) VI (Carth-419) VII (Isid-V-**Sp**) IX (Nicet) X (Leo) XI (cod-Taurin) XII (cod-Mediol) XVI *c* XVII :
ex *quinquies* Att-Dion-**H** Dam-**S** XIII XVI *b-codd*
de .. ex .. de .. de .. de I (Comm-symb)
de .. de .. ex .. de .. de [XIV *b-cod*]
de .. de .. ex .. ex .. ex Caec–Ruf–XVIII VIII (Carth-525) XIV *a* [*b-cod*] *c* XX *c*
de .. de .. ex .. ex .. de Gall-Hisp Isid-**M** XIV *b*
ex .. de .. ex .. ex .. de III *b* (Hil *cod*: *sed* de *pro* ex 3° *cod*)
ex .. de .. ex .. ex .. ex **Q** **v**
ex .. ex .. ex .. ex .. de IJ
ex .. ex .. ex .. de .. de XV
ex .. ex .. de .. de .. de XVI *a*
ex .. ex .. ex .. de .. ex XVI *b-cod*
ex .. *om* **..** *om* **.. de .. de** XIX
ex .. *om* **..** *om* **..** *om* **.. de** XX *a b*
16. **natum de (ex) patre** : *tr* **de patre natum** Caec (*codd* ϝ Y)-Ruf-XVIII XX *c*
17. **hoc est** : **id est** XV XVI *c* XVII [*et* Lucif 1/4, *uide p* 298 *col b*]
18. **hoc est de substantia patris** : **ante omnia saecula** [XV *codd*] XIX XX *a b*
19. **deum de deo** : *om* [XV *codd*] XIX XX *a b*
20. **lumen de lumine** : *om* [XV *codd*] XX *a b*
21. **natum** : **genitum** [XIX-*codd*] [XX *a-codd*]
22. **factum** : **creatum** Caec (*codd* ϝ Y W) Att-Dion-**H**-VIII (Carth-525) Dam-**S**
23. **homousion patri hoc est eiusdem cum patre substantiae** Caec–Ruf–XVIII Isid-**M** XX *c*
homousion hoc est eiusdem cum patre substantiae **Q**–I–J–**v** Dion-**H**
eiusdem cum patre substantiae Att Gall-Hisp XVI *a*
eiusdem patris substantiae Gall
unius substantiae cum patre quod graeci (graece Dam-**S**-**F** [Lucif 2/4 *uide p* 298] Hil *b* Conc-Hipp *cod* Leo-*cod*) **dicunt homousion** Dam I (Comm-symb) II (Lucif) III *a b* (Hil) IV (Greg-Ilib) V (Conc-Hipp) VI (Carth-419) VIII (Carth-525) [IX (Nicet)] X (Leo) XI (cod-Taurin) XII (cod-Mediol)
homousion patri hoc est unius cum patre substantiae XIV *a*
homousion [to patri] id est unius cum patre essentiae XVII
homousion patri XVI *c*
consubstantiuum patri id est unius substantiae cum patre quod graeci homousion dicunt Isid-V-**Sp**
consubstantialem patri XIII XIV *b c* XV XVI *b* XIX XX *a b*
24. **homousion** : **omousion** Caec (ϝ Y W) Ruf (D–F–P C-Ruf) [**Q** *codd* Δ Σ] Isid-ϝ-W Dam (*codd* R Col X Z) III *a b* (Hil) VII (Isid-V) X (Leo-*codd*) XI (cod-Taurin) XIV *a* XVI *c* XVIII-*cod*: **omoysion** IV (Greg-Ilib) : ΟΜΟΟΥCΙΟΝ II (Lucif)
25. **caelestia et terrena** Att-Dion-**H**
in caelo et in terra Gall Gall-Hisp Isid-**M** [V Conc-Hipp *codd* **v**] XIV *a*
quae in caelo et in terra III *b* (Hil) [XIII-*cod*] XIV *b* [XV-*cod*]
quae in caelo et in terra sunt XIV *b-cod c*
quae in caelo et quae in terra I-J [VII (Isid-Sp)] XIII-*codd* XV-*cod* XVI *a b c* XVII XX *c-codd*
quae in caelo et quae in terris Caec–Ruf–XVIII **v** XX *c-codd*
quae in caelis et quae in terra VII (Isid-V) XVI *a-cod*
quae in caelo sunt et quae in terra Caec-*codd*
quae in caelo et quae in terra sunt **Q**
siue quae in caelo siue quae in terra Dam I (Comm-symb) III *a* (Hil) IV (Greg-Ilib) V (Conc-Hipp) VI (Carth-419) X (Leo)

siue quae in caelis siue quae in terra XI (cod-Taurin) XII (cod-Mediol)
siue quae in caelo siue quae in terra sunt II (Lucif)
siue quae in caelo sunt siue quae in terra VIII (Carth-525)
om XV-*codd* XIX XX *a b*

26. **nos homines et propter:** *om per homoeotel* Dam-S-Z III *b* (Hil) XII (cod-Mediol) XVI *a*
27. **homines** [omnes Gall-Hisp *cod* III (Hil) *a*: *om* Caec-Ruf-XVIII Isid-**M** X (Leo) XVI *c-codd opt* XX *c*
28. descendit: + **de caelis** (caelo Dam-S-Z X [Leo] *codd*) [Dam-R-S-Z] [X (Leo)-*codd*] [XIV *a-cod*] [XX *a-cod*]
29. **et** (*post* descendit): *om* Dam II (Lucif) III *a b* (Hil) V (Conc-Hipp *codd*) VII (Isid-V-**Sp**) X (Leo) XI (cod-Taurin) XVI *a*
30. **incarnatus . . homo factus:**
corpus adque figuram hominis suscepit Gall
carnem adsumpsit . . homo factus v Isid-**M**
incarnatus . . inhumanatus XIII-*codd* [XV-*cod*] XVI *b-cod* XVI *c-cod* XVIII-*codd* XIX-*codd* XX *a-codd b*
incarnatus . . humanatus XIV *b* XV XIX-*cod* XX *a*
31. **homo factus** Caec-Ruf Dam-**S**-F V (Conc-Hipp) VI (Carth-419) VIII (Carth-525) [X (Leo) *codd*] XX *c-codd*
homo factus est [Ruf-*codd*] Dam I (Comm-symb) II (Lucif) III *a* (Hil) XI (cod-Taurin) XII (cod-Mediol)
et [adque XIX-*cod* XX *a b*] **homo factus** [*uel* **humanatus** *uel* **inhumanatus**] **est v** Gall-Hisp Isid-**M** III *b* (Hil) IV (Greg-Ilib) XIII-*codd* XV XVI *c* XVII-*codd* XVIII-*codd* XIX-*codd* XX *a b*
et [adque VII XIX-*codd*] **homo factus** [*uel* **humanatus** *uel* **inhumanatus**] Att-Dion-**H** **Q**-I-J VII (Isid-V-**Sp**) X (Leo) XIII-*codd* XIV *a b c* XVI *a b* XVII-*codd* XVIII-*codd* XIX-*cod* XX *c-cod*
homo (*tantum*) [IV (Greg-Ilib) *cod*]
32. homo factus: + **per uirginem mariam v** (Conc-Hipp: *om* mariam **Q**)
incarnatus est: + **de spiritu sancto et maria uirgine** XV-*codd*
33. **passus est et:**
et passus est et III *b* (Hil) XIV *c* XV-*cod* XIX XX *a b*
et passus et XV-*codd* XVII
et passus Gall
passus est (*sine* et) Dam-**F** I (Comm-symb) II (Lucif) IV (Greg-Ilib) VIII (Carth-525) XII (cod-Mediol)
passus et Dam-Col X (Leo) *cod* XIII-*codd* XIV *b* XVI *a-cod b* XVI *c-codd*
et (*om* passus est) XVIII-*codd* (Act-ant)
34. **passus est: passus mortuus est** VII (Isid-V-**Sp**) **passus mortuus et sepultus** Dam-R
35. **resurrexit: surrexit** Gall-Hisp: **iterum resurrexit** I (Comm-symb): **resurgens** XIV *a*
36. **tertia die: tertio die** Gall-*cod* Dam-R X (Leo) *cod* XIV *c* XVI *a-cod* XX *c-cod*
37. **ascendit:** *praem* **et** Caec-Ruf-XVIII Gall Gall-Hisp Isid-**M** III *b* (Hil) [X (Leo) *codd*] XIV *c* XVI *a* XIX XX *a c*
38. **in** (caelos): **ad Q** Gall [Dam-S] IV (Greg-Ilib) [VI (Carth-419) *cod*] XX *b*
39. **caelos: caelum** Att-Dion-**H** J II (Lucif) [V (Conc-Hipp) *codd*] XVI *c-codd*: **caelis** Caec-*cod* Θ Dam-X-Y [V (Conc-Hipp) *codd*] XII (cod-Mediol) XVIII-*codd* (Act-Rust?)
40. caelos: + **sedet ad dexteram patris** [Caec-[et] W] VI (Carth-419) [XIV *a-cod b-cod*]
41. **uenturus** Gall-Hisp Dam I (Comm-symb) II (Lucif) III *ab* (Hil) V (Conc-Hipp) VII (Isid-V **Sp**) VIII (Carth-525) X (Leo) XII (cod-Mediol) XIII XIV *b c* XV XVI *a b c* XIX XX *a*
ueniet Gall
uenturus est (*praem* et XX *a-codd*) [XVI *a-cod*] XX [*a-codd*] *b*

inde uenturus v [Gall-Hisp *cod*] Ruf Isid-**M** Dam-R IV (Greg-Ilib) XI (cod-Taurin) XIII-*cod* XVIII-*codd* (Act-Rust) XX *c-cod*
uenturus inde Att-Dion-**H** Dam-**S**
inde uenturus est Caec IV (Greg-Ilib) *cod* (X (Leo) *cod* [XIV *a-codd*] XVIII-*codd* XX *c*
unde uenturus est Caec-*codd* Θ *t* **Q**–I–J VI (Carth-419) [X (Leo) *codd*] XIV *a-cod* XVII

42. **et in spiritum sanctum**: *praem* **credimus** II (Lucif) IX (Nicet)
43. **et in spiritum sanctum**:
et in sanctum spiritum Caec(*ut uid*)-Ruf-XVIII XVI *a c* XX *c-cod*
et in sancto spiritu VII (Isid-V)
et in spiritu sancto Gall I (Comm-symb) XIII XX *b*
in spiritum sanctum V (Conc-Hipp *codd*) XX *c-codd*
in spiritu sancto [*scilicet* iudicare in spiritu sancto ?] X(Leo)-*codd* **Q v**
et spiritum sanctum [Dion-**H** *codd*] Dam-R IV (Greg-Ilib) IX (Nicet *cod*) [V (Conc-Hipp) *codd*] XX *a-cod*
et spiritum sanctum neque facturam neque creaturam sed de substantia deitatis Dam-**S**-**F**
per spiritum sanctum neque facturam neque creaturam sed de substantia deitatis XII (cod-Mediol)

44. **autem**: **etiam** V (Conc-Hipp *codd*) VIII (Carth-525): *om* I (Comm-symb) ? XX *a-codd*
45. **Erat** 1°: **Fuit** XX *b*
erat 2°: **fuerat** XVI *a-codd*
46. **aliquando** Caec–Ruf-XVIII **Q v** Gall Gall-Hisp Isid-**M** XIV *b c* XVI *c-codd* (Act-Rust) XIX XX *a b c*
tempus Att-Dion-**H** I J Dam-N_2-**S** XIV *a* (**aliquando tempus** Dam-R)
om Dam-**F**-Col I (Comm-symb) II (Lucif) III *a b* (Hil) IV (Greg-Ilib) V (Conc-Hipp) VI (Carth-419) VII (Isid-V-**Sp**) VIII (Carth-525) XI (cod-Taurin) (XII cod-Mediol) XV XVI *a b* XVI *c-codd* (Act-ant) XVII XX *c-codd*
47. **et antequam (priusquam) nasceretur non erat**: *om* Caec-*codd t* Att Gall-Hisp *cod* V (Conc-Hipp) *codd*
48. **antequam** Caec–Ruf-XVIII Gall III *b* (Hil) VII (Isid-V-**Sp**) XIV *a*–XVI *a* (Mercator) XVI *b c* XVII XIX XX *c*
priusquam Q–I–J–**v**–Dion-**H** Gall-Hisp Isid-**M** Dam I (Comm-symb) II (Lucif) III *a* (Hil) IV (Greg-Ilib) [V (Conc-Hipp) *codd*] VI (Carth-419) VIII (Carth-525) XI (cod-Taurin) XII (cod-Mediol) XIV *b c* XV XX *a b*
49. **et quia ex nullis extantibus factus est uel ex alia substantia dicentes**: *om* IV (Greg-Ilib)
50. **ex nullis extantibus** Caec Ruf *cod*-XVIII Dam I (Comm-symb) II (Lucif) III *a* (Hil) V (Conc-Hipp *codd*) VI (Carth-419) VII (Isid-[V]-**Sp**) VIII (Carth-525) XI (cod-Taurin) XII (cod-Mediol) XIV *a-cod* XVII XX *c-codd*
de nullis extantibus IX (Nicet)
ex nullis existentibus V (Conc-Hipp *codd*) XIV *a-cod*
ex nullis substantibus Ruf XX *c-codd*
ex nullis subsistentibus Q–I–J–**v**–Dion-**H** Gall-Hisp Isid-**M** (*om* ex Gall-Hisp *et* Dion **H**-*codd*) XIV *a-cod*
ex ullis non extantibus [V (Conc-Hipp *codd*)]
ex non extantibus XIV *b c* XV XVI *c* XIX XX *a c-cod* (**ex non exsubstantibus** XX *a-codd*)
de non extantibus III *b* (Hil) [XV-*cod*]
ex non existentibus XVI *b* [XVI *c-cod*]
ex nihilo Att [IX (Nicet)] XVI *a* (*et passim apud* Lucif, *sed ut uid non e symbolo* : *cf p* 298 *col b*)
de nihilo Gall
ex nullo XX *b*

51. **alia:**
altera [IX (Nicet)] XV XVI *c* XIX XX *a-codd* [*cf Iren.* adu. haereses II xvii 2 (= II xxi 2) 'ex altera quadam substantia']
aliqua Gall-*cod* VII (Isid-V-**Sp**) IX (Nicet)
52. **substantia** (*tantum*) **v** Isid-**M** Dam-**F** I (Comm-symb) II (Lucif) III *a* (Hil) V (Conc-Hipp) VI (Carth-419) VIII (Carth-525) XII (cod-Mediol) XVI *a*
subsistentia (*tantum*) Dam-**S**
essentia (*tantum*) Dam-N_2
substantia uel substantiam (*sic*) Gall-Hisp
subsistentia uel substantia Caec-Ruf-XVIII XIV *b* XV XX *a c*
substantia uel [**aut** XIX] **subsistentia** Isid-**F** XIX
substantia uel [**siue** Dam-R-Col XI (cod-Taurin): **aut** III *b* (Hil!) XIV *b-cod c* XVI *c-codd*] **essentia** Att **Q**-I-J-Dion-**H** Dam-R-Col III *b* (Hil) XI (cod-Taurin) XIV *a b-cod c* XV-*cod* XVI [*a-cod b-cod*] *c-codd* (Act-ant) XVII XX *b*
subsistentia uel [**aut** XIV *b-cod* XVI *c*] **essentia** [XIV *b-cod*] XVI *b c-codd* (Act-Rust) XVII-*codd* (Act-Rust ?)
materia uel substantia Gall [IX (Nicet)]
substantia uel natura VII (Isid-V-**Sp**)
53. **dicentes** (**dicunt** Caec-Ruf-XVIII Att **v** Isid-**M**-**F** **Q**-I-J-Dion-**H** Gall-Hisp XX *c*: **adserunt** Gall: **perhibent** XVI *a*: **dicentes . . dicentes** XIX: **dicentes . . perhibendo** VII [Isid-V-**Sp**] : *om* I [Comm-symb] IV [Greg-Ilib]) *scilicet graecum* φάσκοντας: *quod uerbum*
(1) *cum sequentibus coniungunt* Dam [I (Comm-symb) *ut uid*] II (Lucif) III *a b* (Hil) V (Conc-Hipp) VI (Carth-419) VIII (Carth-525) XI (cod-Taurin) XIV *c*
(2) *cum praecedentibus coniungunt* Caec-Ruf-XVIII Att **v** Isid-**M**-**F** **Q**-I-J-Dion-**H** Gall Gall-Hisp XII (cod-Mediol) XIV *a b* XV XVI *a b c* XVII XX *a b c*
54. **mutabilem . . . conuertibilem** Att Dam I (Comm-symb) II (Lucif) III *a* (Hil) IV (Greg-Ilib) [V Conc-Hipp **Q**] VI (Carth-419) VII (Isid-V **Sp**) VIII (Carth-525) XII (cod-Mediol) XVI *c*
tr **conuertibilem . . . mutabilem** Caec-Ruf-XVIII **Q**-I-J-**v**-Dion-**H** Isid-**F** Gall-Hisp XIV *c* XV XVI [*a-codd*] *b* XVII XIX XX *a b c*: *praem* 'τρεπτόν **hoc est' Q**-I-J-Dion-**H**
conuertibilem (*tantum*: *om per homoeoteleuton ?*) Gall-Hisp *cod* Isid-**M** XX *c-cod*
mutabilem (*tantum*) [Dam-R] V (Conc-Hipp) XI (cod-Taurin); *om per homoeoteleuton ?*
mutabilem . . . commutabilem Gall
conuertibilem . . . demutabilem III *b* (Hil)
conuertibilem . . . commutabilem XIV *a*
uertibilem . . . mutabilem XIV *b-codd* XV-*cod* XVI *a*
55. **aut** [**uel**] : **et** Dam I (Comm-symb) II (Lucif) III *a b* (Hil) [V Conc-Hipp **Q**] VI (Carth-419) VII (Isid-V-**Sp**) VIII (Carth-525) XIV *a*
56. **filium dei**: deum III *b* (Hil)
57. **hos** (**istos** Gall: eos XIV *c*):
om Caec-Ruf-XVIII *codd* (Act-Rust) Att Gall-Hisp VII (Isid-V) XIV *a*-XVI *a* (Mercator) [XIV *b-cod*] XX *c-codd*
58. **anathematizat** (+**et condemnat** VII [Isid-V-**Sp**]) : **anathemat** IV (Greg-Ilib) XII (cod-Mediol) [XVII-*codd* ?], *uide* Thesaurum Linguae Latinae *sub uoce, ubi laudatôs inuenies Sulpicium Seuerum* Dial. II xii 9, *Augustinum aliquoties, Innocenti papae* ep. xxvi *ad fin* [A. D. 417]; *quos tamen omnes aetate antecedit Gregorius*
59. **catholica et apostolica ecclesia**:
apostolica et catholica ecclesia XVI *b c*   **catholica ecclesia** III *b* (Hil) XVIII   **apostolica ecclesia** XVI *a-cod*   **sancta catholica et apostolica ecclesia** XVI *c-codd* (Act-Rust)   **catholica fides et apostolica ecclesia** XVII **ecclesia catholica et apostolica disciplina** V (Conc-Hipp)

Ex hoc indice quae notatu praecipue digna esse uidentur in sex capita redegi

A. QVAE EX ALIIS SYMBOLIS DERIVANTVR

(1) E SYMBOLO QVOD APOSTOLORVM VOCATVR

2. *om* **unum** (*ante* deum) v 5. factorem: + **caeli et terrae** [Isid-**M** *cod f*]
11. dominum: + **nostrum** Caec-Ruf Att-Dion **H** **Q**-I-J-**v** Isid-**M** Dam I III *b* IV [V] [VII]
32. homo factus: + **per uirginem mariam** V
34. passus: + **mortuus est** VII, **mortuus et sepultus** Dam-R
40. ascendit in caelos: + [et] **sedet ad dexteram patris** [Caec-W] VI XIV *a-cod b-cod*
41. uenturus: *praem* **inde** Caec-Ruf-XVIII **v** [Gall-Hisp *cod bb*] Isid-**M** Dam-R IV XI XIII-*cod* XIV *a-codd* XX *c*: *praem* **unde** [Caec-*codd* Θ *t*] **Q**-I-J VI X-*codd* XIV *a* XVII: + **inde** Att Dam-**S** Dion-**H**

(2) E SYMBOLO CONSTANTINOPOLITANO

5. factorem: + **caeli et terrae** XIX XX *a b*
18. hoc est de (ex) substantia patris: **ante omnia saecula** XIX XX *a b* (*idem codices uocem* unigenitum *ante* qui natus est ex patre *transponunt*)
19. **deum de deo**: *om* XIX XX *a b*
20. **lumen de lumine**: *om* XX *a b*
24. **quae in caelo et quae in terra**: *om* XV-*codd* XIX XX *a b*
28. descendit: + **de caelis (de caelo)** [Dam-R-S-Z] [X-*codd*] [XIV *a-cod*] [XX *a-cod*]
32. incarnatus est: + **de spiritu sancto et maria uirgine** [XV-*codd*]

(3) E FIDE DAMASI (*uide p* 283 *supra*)

43. **spiritum sanctum neque facturam neque creaturam sed de substantia deitatis** Dam XII

B. QVAE VARIAS IN GRAECO SYMBOLI TEXTV LECTIONES INDICANT

6. **omnium** (*Gr* πάντων): *om* Att (*codd opt*) Dam-**S**-**F** I II III *a* [IV-*cod*] V VI X XV-*cod* XVI *b-codd* XX *b*
14. **unigenitum** *uel* **unicum** (*Gr* μονογενῆ): *om* I II III *a* IX XII
26. **homines** (*Gr* τοὺς ἀνθρώπους): *om* Caec(*codd opt*)-Ruf-XVIII Isid-**M** X [XII?] XVI *c-codd* (Act-ant) XX *c*
29. **descendit et** (*Gr* κατελθόντα καί): *om* et Dam II III *a b* [V] VII X XI XVI *a*. *de uocabulo* et *uel addito uel omisso confer etiam* 31, 33, 37
53. *Verba graeca* ἢ κτιστόν *agnoscit nullus e latinis, unde pro spuriis fortasse habenda sunt*
57. **hos** (*Gr* τούτους): *om* Caec-Ruf-XVIII-*codd* (Act-Rust) Att Gall-Hisp VII (Isid-V) XIV *a*-XVI *a* (Mercator) [XIV *b-cod*] XX *c-codd*
59. **et apostolica** (*Gr* καὶ ἀποστολικὴ): *om* III *b* XVIII

C. QVAE IN INTERPRETATIONE GALLICA (*pp* 174, 176) SINGVLARIA SVNT

6. omnium: **uniuersorum** Gall 23. cum patre: **patris** Gall
30. incarnatus, homo factus (*uel* humanatus *uel* inhumanatus): **corpus adque figuram hominis suscepit** Gall. *hic solum inter tot et tam diuersas symboli interpretationes graeco* σαρκωθέντα *respondet non* caro (incarnatus) *sed* corpus: *cum Gallico interprete conferendus est scriptor Gallicus, S. Hilarium dico, qui et ipse uoces* incarnatus incarnatio *declinat*, corporatio *adhibet, e.g.* de synodis § 43 'ipse in prophetis de corporationis suae ac passionis sacramentis locutus est' (*in uertendo Orientalium symbolo* 'incorporatus' *graeco respondet* ἐνανθρωπήσαντα de syn. § 38: 'carnem uel corpus,' de syn. § 11, *ad uernaculum symbolum pertinet*, '*Blasphemiam*' *scilicet Potamii*)
41. uenturus (est): **ueniet** Gall
52. substantia (*uel* subsistentia) (*Gr* ὑποστάσεως): **materia** Gall (materia *a S. Hilario non adhibetur, cf p* 328 *infra*; *confer tamen Nicetam, p* 306 *supra*)
53. dicentes, dicunt, perhibent (*Gr* φάσκοντας): **adserunt** Gall 57. hos: **istos** Gall

D. QVOMODO RELIQVAE SYMBOLI FORMAE IN TRIA GENERA DISTINGVI POSSVNT

Reliquarum (*excepta scilicet Gallica*) *interpretationum tres familias distinguunt lectiones cuique familiae propriae. prima et ut uidetur antiquissima familia consistit e* Dam [*c.* A.D. 379] I (Comm-symb: A.D. 375–380?) II (Lucif: A.D. 355–360) III *a b* (Hil: A.D. 356?, 359) IV (Greg-Ilib: A.D. 360–370?) V (Conc-Hipp: A.D. 393) VI (Conc-Carth: A.D. 419) VIII (Conc-Carth: A.D. 525: *huius tamen symboli pars prior ex Attico deriuatur*) IX (Niceta: *c.* A.D. 380–400) X (Leo: A.D. 458) XI (cod-Taurin; *saec* vii) XII (cod-Mediol: *saec.* vii–viii): *hanc breuitatis causa* 'Patres' *nomino. ad secundam familiam, scil* 'Canones,' *pertinent* Caec-Ruf-XVIII (Acta Chalc) Att **Q**-I-J **v** Isid-**M** Gall-Hisp; *ad tertiam ea quae ex actis conciliorum Ephesini et Chalcedonensis innotescunt, unde eis* 'Concilia' *nomen sit.*

23. **unius substantiae cum patre quod graeci** (**graece** Dam-**S**-**F** Lucif 2/4 Hil *b* Conc-Hipp-*cod* Leo-*cod*) **dicunt homousion** Patres: *confer S. Eucherium Lugdunensem* Instructiones ii de graecis nominibus: 'Homousion unius substantiae,' *necnon Tert.* adu. Praxean § 2 'unius substantiae'

homousion patri (*om* **patri Q**-I-J **v** Dion-**H**) **hoc est eiusdem cum patre substantiae** Canones *cum* XX *c* (**eiusdem cum patre substantiae** *tantum* Att Gall-Hisp XVI *a*): *confer Iren.* adu. haereses I v 1 (=I i 9) ὁμοούσιον = Iren-lat. 'eiusdem substantiae'

consubstantialem patri Concilia (*exceptis* XIV *a*-XVI *a* [Mercator], XVI *c* XVII XX *c*). *sub uoce* consubstantialis *laudantur in* Thesauro Linguae Latinae *ex antiquioribus nonnisi Tertullianus* adu. Hermogenem 44, *sed de materia et deo: de filio et patre primus Marius Victorinus Afer* adu. Arrium i 34, 54, 55, 59, ii 2, 10, iv 10, *deinde S. Paulinus Nolanus* ep. xxi 3 'coaeternum et consubstantialem et coomnipotentem et coopificem patri filium'

consubstantiuum patri VII. *uocabulum habes apud Tertullianum* (*de angelis tamen et ceteris disserentem*) adu. Valentinianos § 12 'angelos ... soteri consubstantiuos,' § 18 'paria et consubstantiua': *de SS. Trinitate auctores non inueneram nisi Ambrosiastrum quem uocant* Quaest. cxxv § 21 'sanctum spiritum ... si consubstantiuus non est deo et Christo, ineptum est ponere istum in numero patris et filii,' *cf* § 4: ib. xcvii § 8 'consubstantiuus esse deo Christus non ambigeretur' (*alia inuenias exempla apud editionem A. Souter nostri*, Corpus Script. Eccl. Lat. *tom.* L [A. D. 1908] *p* 546) *et Marium Mercatorem* Collectio secunda de diuersis Nestorii libris (*ed.* Garnier, *p* 103) §§ 1, 2, 'dominum Iesum Christum consubstantiuum patri': epistula Nestorii secunda (ib *p* 58) § 4 'non illam consubstantiuuam deitatem dixisse esse passibilem'. *addendus est e* Thes. Ling. Lat. *Rufinus, dialogum* de recta fide *interpretans*, i 2 'uerbum eius consubstantiuum ei et coaeternum'

25. **siue quae ... siue quae** Patres (*Gr* τε ... καί): *om* siue *bis* Canones *et* Concilia

30. **homo factus** Patres Canones: **humanatus** *uel* **inhumanatus** Concilia *plerumque, sed neque Marius Mercator* (XIV *a* XVI *a*) *neque nisi semel* (XX *a*) *acta Chalced. antiqua. antiquissimos utriusque uerbi testes habes in hac appendice impressos: acta enim Ephesina* (XIV *b* XV XVI *b*) *et actorum Chalcedonensium sylloge Vaticana* (XX *b*) *iam quinto mediante saeculo latine conscripta sunt. scilicet qui symbolum ex actis uertebant conati sunt ad unguem reddere, unde pro* ἐνανθρωπήσαντα *habes uel* humanari *uel accuratius* inhumanari; *apud scriptores tamen neque hoc neque illud ante sextum saeculum inuenies, Cassiodorum, Vigilium papam, Liberatum, Rusticum, Facundum: e quibus unum Facundum laudare placet,* defens. trium capitulorum, ix 3 *ad finem*, 'quis eum audiens condidisse libros de **incarnatione**—aut ut proprie hoc exprimam, minus quidem latino sed necessario uerbo, sicut a graecis dicitur, de **inhumanatione**—filii dei, duos eum putet filios praedicasse? nam qualiter filium dei, id est dei uerbum, non hominem quoque diceret quem diceret **inhumanatum**? non enim refugio uerbum aduersus eos qui non hominem totum, id est carnem et animam rationalem, sed solam carnem, aut carnem tantum et animam sine ratione, suscepisse dicunt filium dei.'

46. **aliquando** *uel* **tempus** Canones: *om* Patres: *partim habent partim omittunt* Concilia

50. **ex nullis extantibus** Patres (*cum* Caec *et* [XIV *a* ?] XVII XVIII XX *c*) : **ex nullis subsistentibus** Canones (*excepto* Att) : **ex non extantibus (existentibus)** *plerumque* Concilia
52. **substantia** (*tantum* : *Gr* ὑποστάσεως ἢ οὐσίας) Patres : *uide infra sub capite* F
54. **mutabilem . . . conuertibilem** Patres (*cum* Att *et* XVI *c*) : **conuertibilem . . . mutabilem** Canones *et* Concilia
55. **et** Patres (*cum* XIV *a* [Mercator]) : **aut** *uel* **uel** (*cum Gr* ἤ) Canones *et* Concilia

E. DE FORMVLIS **de deo** ET **ex deo** APVD LATINOS (GRAECE ἐκ θεοῦ)

Antiquissimos S. Scripturarum interpretes in uertendo ἐκ *graeco uocabulum* ' de ' *plerumque adhibuisse demonstrauit uir clarissimus W. Sanday*, Old Latin Biblical Texts II *p* cxii, *Oxonii* A. D. 1886 : *adde sis S. Cyprianum* Test. i 12, iii 25, (*e* Io iii 6) 'quod natum est de spiritu spiritus est', ii 8 (*consentiente Tyconio, ed. Burkitt* 68. 2, 69. 1 : *e* 1 Io iv 2, 3) 'de deo est . . . de deo non est'. *haud aliter egisse antiquissimos Symboli interpretes ex indice nostro colliges, p* 321 *supra. posteriores tamen, quibus uerba magis quam sensus erant curae,* ' ex ' *pro* ' de ' *siue in S. Scripturis siue in Symbolo subiecerunt. caueas ergo ne cum S. Hilario et pedisequo eius Gregorio Iliberritano id per astutias Arrianorum accidisse putes : nempe apud ipsum Hilarium inuenitur etiam* ' deum ex deo ', *p* 299 *col b supra. haud tamen ab re erit uerba eorum* (*post A. Wilmart* Bulletin de littérature ecclésiastique, *Tolosae*, A. D. 1906, *p* 292 *n.*) *describere* :

a. Hilarius ex opere historico fragmentum ii §§ 28 29 'Occidentalium fides, euangelicis instituta doctrinis . . . confitetur . . . ut Patrem semper, ita et Filium semper in Patre et natum de Deo Deum esse . . . et in eo semper de quo est esse. at uero haec perfidia, non fides, "Deum ex Deo" dicens et "primogenitum" commendans et Trinitatis nomen instituens, uirus suum sub modestia religiosae moderationis occultat, dicens "Deum ex Deo lumen ex lumine", ut per occasionem confessionis istius ex Deo ac lumine Deus ac lumen factus a Deo, non genitus de Deo, id est non de substantia paternae aeternitatis exstiterit.'

b. Gregorius de fide § 3 'Aut totum mecum tene, aut totum omitte. si enim "unius substantiae" uocabulum inde times dicere quia scriptum non est, timere identidem debes "Deum ex Deo et lumen ex lumine" profiteri. sed ego probo et "Deum de Deo lumen de lumine" et "unius substantiae" uocabulum in diuinis scripturis contineri. cum enim ipse Dei Filius qui Deus est in euangelio suo dicat EGO DE PATRE EXIVI, iure et merito "Deum de Deo" profitemur, quia de Deo Patre Filium Dei "Deum uerum de Deo uero" natum esse cognoscimus . . . et quia scriptum est de Patre DEVS LVX EST et de Filio ERAT LVX VERA . . . ergo, quia lumen Pater et lux Filius, recte "lumen de lumine". sed "lumen ex lumine" ita adseris quasi a Patre qui uerum lumen est aliud lumen sit factum quod "de" ipsa Patris "substantia" non sit . . . et ideo lumen "ex lumine" non "de lumine" dicis.'

F. QVOMODO VOCABVLA οὐσία ET ὑπόστασις IN SYMBOLO VERTVNT LATINI

23. ὁμοούσιος : **substantia (eiusdem substantiae, unius substantiae, consubstantiuus, consubstantialis)** *habent omnes testes, praeter* XVII **unius essentiae**) : *nihil latinum habet* XVI *c*

50. ἐξ οὐκ ὄντων : *omissis iis qui* **ex** (**de**) **nihilo, ex nullo,** (Att Gall [IX] XVI *a* XX *b*) *reddunt, quattuor uerborum participia adhibent testes nostri* ; *ex his tamen duo nonnisi apud singulos testes inueniuntur, uidelicet* **substantibus** Ruf **existentibus** XVI *b* (*cf* XIV *a cod*) : **extantibus** *plerumque habent* Patres *et* Concilia (*cum* Caec), **subsistentibus** Canones [*confer S. Hilarium* de synodis §§ 40 'non est de non exstantibus ut ei exstans origo sit,' 78 'dominus Christus . . . accepisse cum creaturis originem de non exstantibus praedicabatur.']

52. ὑποστάσεως ἢ οὐσίας : *praeter* **materia** (= ὑπόστασις Gall) *et* **natura** (= οὐσία VII), *nonnisi tres uoces in his duabus uocibus Graecis reddendis inueniuntur*, **substantia, subsistentia, essentia.** *hoc tamen imprimis notandum est*, Patres (*cum* **v** *et* Isid-**M**) ὑποστάσεως ἢ οὐσίας *uno solo uocabulo* (*quasi synonyma*) *reddere, scilicet* **substantia** (Dam-**F** I II III *a* V VI XII : **v** Isid-**M** : XVI *a*), **subsistentia** (Dam-**S**), **essentia** (Dam-N_2). *interpretationis*

Gallo-Hispanae *uterque codex* **substantia uel substantiam** *praebet, quod quid sibi uelit plane nescio. apud ceteros frequens usus est* (1) **subsistentia uel substantia**, *et* (2) **substantia uel essentia**: *rarior* (3) **substantia uel subsistentia** (Isid-**F** XIX), *et* (4) **subsistentia uel essentia** (XIV *b-cod* XVI *b c-codd* XVII *codd* [*sc* **Act-Rust**])

duo sunt quae ex his colligere licet. (i) *omnes, paucissimis exceptis* (Dam-**S**-N_2 XIV *b-cod* XVI *b c-codd* XVII-*codd*), *testes adhibent* **substantia**, *siue cum altero siue sine altero uocabulo.* (ii) *qui alterum adhibent, iam in primo iam in secundo loco* **substantia** *ponunt, ita ut incertum fiat utrum* **substantia** *ὑπόστασις sit an οὐσία*: *in primo loco* (=*ὑπόστασις*) *ponunt* Att **Q**-I-J Dion-**H** Isid-**F** Dam-R-Col III *b* VII XI XIV *a c* XVII; *in secundo* (=*οὐσία*) Caec-Ruf-XVIII Gall XIV *b* XV XX *a c. uerisimile est ad hanc rem exprimendam unum tantum uocabulum*, **substantia**, *apud latinos quarti saeculi theologos in usu fuisse*: *qui igitur duobus uocabulis graecis duo latina respondere uolebant, eos necesse erat alterum adinuenire*: *id quod quisque ut sibi placuit* (**subsistentia, essentia, materia, natura**) *fecit.*

non ab re tamen erit scriptoris saeculi quarti inter latinos illustrissimi, S. Hilarium dico, testimonium de his uocibus disertum adducere.

Hilarius igitur, cum in animo haberet expositiones fidei diuersas ab Orientalibus editas latine uertere et orthodoxam earum sententiam commendare, imprimis quid sibi uellent uocabula essentia *ac* substantia *exposuit*, de synodis § 12 (*locos de hoc opere sumptos auxilio codicum Parisinorum* lat. 2630 *et* 8907 *emendaui*): 'Orientales episcopi in unum congregati sententiarum definitiones condiderunt. sed quia frequens nobis nuncupatio **essentiae** ac **substantiae** necessaria est, cognoscendum est quid significet **essentia**, ne de rebus locuturi rem uerborum nesciamus. **essentia** est res quae est, uel ex quibus est, et quae in eo quod maneat subsistit. dici autem **essentia** et **natura** et **genus** et **substantia** uniuscuiusque rei poterit. proprie autem **essentia** idcirco est dicta quia semper est: quae idcirco etiam **substantia** est, quia res quae est necesse est subsistat in sese, quidquid autem subsistit sine dubio in **genere** uel **natura** uel **substantia** maneat. cum ergo **essentiam** dicemus, significare **naturam** uel **genus** uel **substantiam** intellegemur eius rei quae in his omnibus semper esse subsistat.' *item, homousion symboli Nicaeni interpretans, apud* fragmentum ex opere historico ii § 32: 'quod est semper, in Deo est . . . **essentia** enim ex eo quod semper est nuncupatur: quae quia extrinsecus opis ad continendam se numquam eguerit, et **substantia** dicitur, quod intra se id quod semper est et in aeternitatis suae uirtutem subsistat.' *hucusque idem ualent* substantia *atque* essentia, *sicut in Symbolo ὑποστάσεως ἢ οὐσίας, quarum* essentia *graecum οὐσία repraesentat,* substantia *ὑπόστασις*: *cum tamen apud ipsos graecos altero sensu uox ὑπόστασις nonnumquam adhiberetur* (*Alexandrini enim malebant μία ὑπόστασις* 'una substantia,' *Antiocheni τρεῖς ὑποστάσεις* 'tres personae'), *quid ad haec S. Hilarius? eandem in interpretando uocem obtinuit, ita ut duplici apud eum sensu* substantia *inuenias, e.g.* de synodis §§ 31, 32: '"ut sint quidem per **substantiam** tria, per consonantiam uero unum." et primum sciendum est non aduersum heresim quae dissimilis **substantiae** Patrem et Filium ausa est praedicare, in Anthiocia fuisse conuentum . . . uolens igitur congregata sanctorum synodus impietatem eam perimere quae ueritatem Patris et Fili et Spiritus sancti nominum numero eluderet (ut, non **subsistente** causa uniuscuiusque nominis. . . . Pater solus adque unus, idem adque ipse, haberet et Spiritus sancti nomen et Fili), idcirco tres **substantias** esse dixerunt, **subsistentium** personam per **substantias** edocentes, non **substantiam** Patris et Fili diuersitate dissimilis **essentiae** separantes.' *cum reliquis testibus ὁμοούσιος in Symbolo uertit* 'unius substantiae,' *cf* de synodis 77, 'exposita . . . unius **substantiae** quae graece homousion dicitur . . . fideli ac pia intellegentia': *mauult tamen ipse, ut uidetur, uocem* essentia (ib. 81 'de homousio uero, quod est unius essentiae, tractantes' *tamquam minus periculosam.*

APPENDIX X

Commentarius in Symbolum Nicaenum hactenus ineditus e codice Vaticano Reginae 1997 (nobis I) fol. 137 *a* desumptus

Codex saeculo nono iussu Ingilrami episcopi Teatini exaratus, bene conseruatus, textum commentarii non adeo malum praebet. quippe cum non *pro* noster *inueniatur, cap* I *l* 38 (*mauult* nēr *ipse codicis scriba, capp* I *l* 62 X *l* 16), *iure forsitan colligas commentarium ex antiquo exemplari, saeculi scilicet quinti uel sexti, ubi pro* noster *compendium* N̄ *adhibebatur, descriptum esse: conferas etiam* omps, *cap* X *l* 72, *et* omnipotens, *cap* I *l* 62, *utrumque pro* omnipotentis. *cuius tamen antiqui exemplaris scriba nonnulla uel peruersa acceperat uel ipse peruerterat: tria enim commata in nouum transferre locum oportuit, cap* IV *ll* 18 19 *e cap* V *l* 13, *cap* VII *ll* 179–185 *e l* 129, *cap* VIII *ll* 41–46 *e l* 84

In qua lingua scriptus sit tractatus noster, et quando, ubi, aduersus quem?

Tractatum hunc in latina lingua sine ullo dubio compositum esse iure collegeris e loco capituli VII *ll* 214–262 (*p* 336 *infra*), *ubi de* fecit *et* factus est *apud libros Geneseos et prophetarum disserit auctor: graece enim* ἐποίησεν *et* ἐγένετο *non possunt hoc modo inter se opponi.*

Non ante annum a Christo nato 360, *uel saltem* 350, *scriptum esse ex eo patet quod episcopi Nicaeni* patres nostri *appellantur* (*cap* I *l* 1, *p.* 330). *porro si uoces* 'de deo et de substantia ipsius' *quas* 'expetit fides catholica' (*cap* XVII *ll* 13 14 *p* 346 *infra*), *ad Tomum Damasi* (*p* 288 *supra, l* 79) *potius referendas putes quam ad symbolum Nicaenum, commentarius noster post annum* 378 *necesse est differatur.*

Ne tamen tractatum in saeculum quintum deducas, obstant rationes undique collectae: exempli gratia

1. *De Spiritus sancti persona ac doctrina paene omnimodo tacet noster: uide* XIV 1–4 XIX 2–4 (*pp* 343, 347). *e contrario habes apud Orientales S. Athanasii epistulas anno* 358 *ad Serapionem datas, habes anno* 376 *librum S. Basilii* Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος *celeberrimum: quos non multo interuallo secuti sunt Occidentales, iam enim intra annos* 370–380 *fidem de sancto Spiritu orthodoxam definierant concilia sub Damaso papa Romae habita* (*uide supra pp.* 283–285, 290–294), *iam anno* 381 *librum* De Spiritu sancto *ad Gratianum imperatorem transmiserat S. Ambrosius. confer Ambrosiastri* Quaest. CXXV (*circa* A. D. 380–390), *qui inuehitur in libellum quendam Eusebii* (*Vercellensis? uel potius Caesariensis?*) *miratus* tantae doctrinae uirum *dixisse* quia nec Spiritus sanctus sciat mysterium natiuitatis domini Iesu Christi.

2. *Hereticorum priscorum tantummodo mentio fit, scilicet Arrii atque Arrianorum, Sabellii, Marcionis* (*uide indicem* II *p* 348 *infra*); *sed de Photino de Eunomio de Macedonio de Apollinari uix siluisset qui post annum* 390 *symbolum exponeret.*

3. *Epistula ad Hebraeos cum disserenti de persona Christi aptissimos locos suppeditet, neque a nostro* (*theologo si quis alius in sacris Scripturis uersato*) *usquam laudetur, canoni Noui Testamenti certum est ab eo non esse adiudicatam. in qua re cum S. Cypriano consentit, cum Lactantio, cum Optato, cum Gregorio Eliberitano, cum Speculo quod falso uocatur Augustini: contra agnoscunt eam catalogi librorum canonicorum Romanus anni* 382 *et Carthaginensis anni* 397, *necnon e scriptoribus S. Hilarius, Lucifer Calaritanus, Marcellinus et Faustinus Luciferiani* (*quorum libellus Theodosio imperatori anno* 380 *porrectus est*), *Priscillianus, Pacianus Barcinonensis, Ambrosius, Hieronymus, Pelagius, Augustinus.*

4. *Priscae homo doctrinae, credit noster* aemulatione *deiectos esse angelos, facturae hominis inuidos* (*cap* VIII *l* 61, *p* 337 *infra*): *idem docent S. Iustinus Martyr, Athenagoras, S. Irenaeus, Tertullianus, S. Cyprianus, S. Gregorius Nyssenus. contra* per superbiam *peccauisse angelos primus fortasse adseruit Origenes, quem sequebantur inter graecos Eusebius Caesariensis et Gregorius Nazianzenus* (*S. Basilii exstant in utramque partem dicta*), *inter latinos, ut saepe fit, Hilarius Ambrosius Hieronymus. quinto saeculo uix quemquam reperias aliter sentientem: consortes opinionis cum Origene habes Antiochenos Ioannem Chrysostomum et Theodoretum, Alexandrinum Cyrillum, Hispanum Prudentium, in Africa Augustinum, Romae Leonem. confer I. Turmel,* Revue d'histoire et de littérature religieuses (*Parisiis* A. D. 1898) iii 289–295.

5. *Singularem et extra Africam fere inusitatam in numeris Psalmorum supputandis legem obseruasse S. Cyprianum Lactantium S. Optatum, psalmis primo et secundo in unum redactis* (*ita ut tertius psalmus pro secundo haberetur, quartus pro tertio etc.*), *luculenter demonstrauit Ioannes Mercati, quem et honoris et amicitiae causa nomino,* D'alcuni nuovi sussidi per la critica del testo di S. Cipriano (*Romae,* A. D. 1899). *hanc legem secutus, si fides codici tribuenda est, scribebat noster* 'in septuagesimo psalmo DEVS IVDICIVM TVVM REGI DA' (*Ps.* lxxi [lxxii] 1: *cap* XIII *l* 6, *p* 343 *infra*): *quamquam psalmum proximo loco sequentem sub titulo* 'in septuagesimo secundo psalmo' *ipse iam antea laudauerat* (*Ps.* lxxii 23 [lxxiii 22]: *cap* I *l* 41, *p* 330).

6. *Nomen* Malachihel, *pro* Malachia *cap* I *l* 86 *adhibitum, antiquitatis sane indicium est* (*etsi non ausim dicere id post annum* 400 *nusquam occurrere potuisse*): *confer librorum sacrorum catalogos* (*a*) *concilii Romani anno* 382, *uide* The Journal of Theological Studies i (A. D. 1900) 558, (*b*) *apud codicem epistularum Paulinarum Claromontanum* (D_2); *idem habent S. Irenaei interpres* IV xvii 5 *secundum codicem optimum, Commodianus* Carmen apologeticum 345, *Lactantius* diuin. inst. IV xi 8 (*una cum epitome eius* xliii 5), *et semel fortasse S. Cyprianus* de dominica oratione 35 (*ed. Hartel* i 293).

7. *Interpretatio librorum sacrorum a nostro adhibita ita antiquum sapit aeuum ut non facile credam eam quarto saeculo esse recentiorem. de qua cum nimis longum sit singula recensere, unum locum, et illum quidem*

[*cetera uide sis ad paginam* 353]

INCIPIT FIDES NICAENA

I Fides quae a patribus nostris exposita est cuncta breuiter conprehendit: sic enim spiritaliter omnia posuerunt, ut tota legis et prophetarum euangeliorum et apostolorum praecepta, dum fideliter legitur, illic posita esse monstre*n*tur. nam dicit: **Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem uisibilium et inuisibilium factorem**. **Patrem**: non utique exinde **patrem** ex quo creauit omnia, ex quo hominem liberare disponens ad Exod iv 22 Moysen dicit FILIVS PRIMOGENITVS MEVS ISRAHEL: ante hanc enim uoce*m* quam ad Moysen loquitur et ipse se patrem esse testatur, intellegebatur a fidelibus et iustae uiuentibus quia et deus est pro potestate et dominus pro dominatione et pater pro pietate. sed si exinde pater dicitur ex quo scribtura dicit, quomodo beatus Paulus apostolus clamat ad Ephesios Eph iii 15 EX QVO OMNIS PATERNITAS IN CAELO ET IN TERRIS NOMINATVR? nimirum ut omnium sit pater caelestium, quantum *et* qu*o*m*o*do uoluit se dicere terraenorum. denique habemus et per prophetas Mal ii 10 NONNE VNVS DEVS CONDIDIT NOS? NONNE VNVS PATER EST OMNIVM NOSTRVM? *fol* 137 *b* | reprobat et filios Is i 2 Israhel dicens FILIOS GENERAVI ET EXALTAVI: et alibi Mal i 6 SI PATER SVM EGO, VBI EST GLORIA MEA? SI DOMINVS, VBI EST TIMOR MEVS?

Non ergo huic condicioni iungitur saluator generis nostri Christus, ut merito, cum dicitur deus dei filius, non semper fuisse monstretur: i*s*ta enim omnia, quibus postmodum pater est, aliquando non fuerunt. quod si a*d* condicione*m* Christus deus et dominus no*ster* dei filius coniungitur, *u*t non semper cum patre fuisse dicatur, non *i*n spiritu sancto in septuagesimo secundo psalmo locutus propheta creditur qui clamat et dicit Ps lxxii 23 (lxxiii 23) ET EGO SEMPER TECVM (utique non audebat propheta dicere quod ipse semper cum deo patre fuisset, de quo beatus apostolus Petrus ad increpationem Iudaeorum haec dixisse repperitur Act ii 29 31 LICEAT ME AVDENTER DICERE AD VOS DE PATRIARCHA DAVID QVIA MORTVVS EST ET VIDIT CORRVPTIONEM). SEMPER enim dum dicit, et fuisse et futurum esse monstrauit; uno enim nomine et praeterita et futura significari noscuntur: si ex quo dicit futurum uellet intellegi, ERO SEMPER TECVM dixisset; sed cum dicit EGO SEMPER TECVM, et fuisse et futurum esse hac insinuatione patefecit, hoc est, quod deus est d*e* deo patre filius, deo enim non conp*e*tit aliquando non fuisse.

Sed si confitetur subdol*a* hereticorum mens qu*i*a Christus et dominus et deus noster dei patris omnipoten*ti*s est filius, cur dicit quia 'fuit quando non fuit'? 'quando' in uno uerbo multa *b*lasphemat; negat deum quem non 'semper' confitetur, negat patrem cuius filium 'aliquando' non fuisse testatur; et dum putat ex conparatione humana diuinam debere cogitari potentiam, aufert ipsa*m* potentiam quam

---

I 3. totā *cod* 6. monstretur *cod* 13. uoce *cod* 23. **quantum et quomodo** *scripsi*: quantum quan|do *cod*[2] quantum quam| *ut uidetur cod**

35. **ista** *scripsi*: ita *cod* 37. **ad condicionem** *scripsi*: a condicione *cod** a conditione *cod*[2]

38. **noster** *scripsi* (*cf l* 62 *inf*): non *cod*; *apud antiquissimos codices* N̄ *pro* NOSTER *adhibetur*, *uide quae luculenter disputauit L. Traube in libro suo egregio* Nomina Sacra (*Monaci* A.D. 1907) *pp* 206–212 39. **ut** *scripsi*: et *cod* 40. **non in** *scripsi*: nōn *cod* 58. **de** *scripsi*: sed *cod* 59. conpatit *cod*

60. **subdola** *scripsi*: subdole *cod*, *fort recte* 61. **quia**: qua *cod* 62. **noster**: nr̄ *cod*, *cf cap* X *l* 16 *infra*; *uide Traube* op cit *p* 228 **omnipotentis**: omnipotens *cod* (*cf Traube p* 260 *et cap* X *l* 72 *infra*) 64. plasphemat *cod* 69. ipsa *cod*

inbecillitati humanae sociare contendit. sed non conparantur terraena caelestibus, fragilia sempiternis, inmortalibus ac diuinis caduca atque | mortalia. *fol* 138 *a* nos enim ex quo sumus, ut patres [non] dicamur, multis necessitatibus subiacemus, nutrimentis, aetati, iterum coniunctioni: qui nisi aliorum cura nutriti fuerimus, nec terrenam uitam possidemus; ipsud quod crescimus post naturam et parentibus et nutritori debemus. deus ergo omnipotens, qui rerum natura est, quod est nemini debet, quando per ipsum sunt omnia et ipse fecit uniuersa; nec nutrimentis per aetatem creuit, sed semper qui possidens magnificentiam inmutabil*i*s perseuerat, unde clamat per propheta Malachihel (Mal iii 6) EGO SVM ET NON SVM MVTATVS; qui si aliquando non fuit pater, MVTATVS est id habere quod aliquando non habuit. accedit (ut ipsa comparatio iterum percutiatur) post aetatem nobis coniunctio; qu*a*eritur non solum coniunctio sed ut ablat*a* corporis pars nobis iterum reuocetur, ut costa quae diuina prouidentia (Gen ii 21 22) e latere nostro subtracta in mulierem est figurata nobis societur, ut conplentes unum integr*um* nomen fili*os* generemus: dicit enim (Gen ii 24) ET ERVNT DVO IN CARNE VNA. deo autem nec detrahi aliquando nec addi potest, quia alius potentior illi non est. ideo cum nihil additur et nihil subducitur, perfectus semper perseuerare monstratur; augmentum enim minor accipit, et detrimentum mortis res obnoxia sentit. impiae est animae non confiteri deum, confiteri patrem, confiteri perfectum; quae omnia in hoc nomine turbabuntur, si 'semper filius' denegetur.

Sed reuicti heretici turbare | minus doctos *fol* 138 *b* conantur quod dicant 'Si semper pater, si semper filius, duo sunt principia.' duo dicerentur esse principia, si non 'pater et filius' dicerentur, si uno nomine 'patres' dicerentur. ad cum **patrem** dicamus, filium confitemur; ad cum **filium unigenitum** dixerimus, non illum principium cum ceteris rebus habere, nec fuisse quando non fuit sicut cetera, ipsa confessione monstramus. numquam diceret scriptura VNIGENITVM *n*isi quia sciebat non (Io i 14 18) esse creaturae *c*oaequandum, quando in hoc creaturae non aequatur, si filius de patre omnipotente deo 'semper' fuisse dicatur.

II Prosequuntur in fide et dicunt **Et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei natum de Patre.** Legerant et testante*m* patr*em* de filio et filium de patre semper esse locutum: ut in lege primum filius (Ps ii 7) DOMINVS DIXIT AD ME FILIVS MEVS ES TV; et beatissimus apostolus Petrus in Actus apostolorum (Act iv 27) CONGREGATI SVNT ENIM IN HAC CIVITATE ADVERSVS SANCTVM FILIVM TVVM; et post baptismum audit Iohannes (atque testatur, *e*t omnes euangelistae testa*n*tur) (Io i 34) di*c*ent*em* (Luc iii 22 *etc*) FILIVS MEVS ES TV; auditur praeterea et ab apostolis in montem (Matt xvii 5) HIC EST FILIVS MEVS DILECTVS IN QVO BENE CONPLACVI, IPSVM AVDITE; intimat et angelus Mariae, (Luc i 35) SPIRITVS inquid SANCTVS SVPERVENIET IN TE ET VIRTVS ALTISSIMI OBVMBRA*B*IT TIBI, QVAPROPTER QVOD NASCETVR DE TE SANCTVM VOCABITVR FILIVS DEI; sic et Iohannes (Io i 14) ET VIDIMVS CLARITA-

---

74. **non** *cod*: *omittendum ut uid* 78. ipsu *cod* 84. **qui**: *ita cod* 85. inmutabiles *cod* 87. mutatū *cod*[2] *ut uid* 92. queritur *cod* *tr* ut non solum coniunctio sed *cod* 93. **ablata** *scripsi*: ablatio *cod* 97. **integrum** *scripsi*: integris *cod* 98. filius *cod*

115, 116. **ad** *bis cod*, *sc* at 116. **unigenitum**: *notandum est hanc uocem a nostro in fide Nicaena non recitari*, *cf* II 4 *infra*; *uide pp* 320 325 *supra* 121. misi *cod* 122. quoaequandum *cod*

II 4. testante patre *cod* 8. **in actus** *cod*: *cf l* 14 in montem 12. **et** *scripsi*: ut *cod* **testantur**: testatur *cod* 13. **dicentem** *scripsi*: dicunt *cod* 18. obumbrauit *cod*

TEM EIVS CLARITATEM QVASI VNIGENITI A PATRE PLENVM GRATIA ET VERITATE; Ipse quoque laudat Petrum quia cognouit et quid esset sciuit, dixerat Matt xvi 16 17 enim TV ES CHRISTVS FILIVS DEI, quapropter audit BEATVS SYMON BARIONA QVIA *fol* 139 *a* NON | REVELAVIT TIBI CARO ET SANGVIS SED PATER MEVS QVI IN CAELIS EST; sic Nathanahel, merito innocentiae, et cognoscere meruit et laudem percipere, Io i 47 49 dixerat enim dominus ECCE ISRAHELITA IN QVO DOLVS NON EST, pro hoc ipse RABBI TV ES FILIVS DEI TV ES REX ISRAHEL; ipse dominus caeco curato Io ix 35–37 dicit TV CREDIS IN FILIVM DEI? qui dixit QVIS EST DOMINE VT CREDAM IN EVM? et dominus ET VIDISTI EVM ET QVI LOQVITVR TECVM IPSE EST; Iohannes quoque alibi dicit quod DEVM NEMO VIDIT Io i 18 VMQVAM, NISI VNIGENITVS FILIVS QVI EST IN SINV PATRIS, IPSE NARRAVIT; Ipse alibi Io xvii 1 PATER CLARIFICA FILIVM TVVM: qui etiam Matt xxvi 39 in confessione passionis suae PATER SI FIERI POTEST TRANSEAT A ME CALIX ISTE. quid etiam qu*a*erentes sacerdotes Marc xiv 61 62 audiunt TV ES FILIVS BENEDICTI? ait EGO SVM: iterum alibi adiurant atque Matt xxvi 63 64 dicunt ADIVRAMVS TE PER DEVM VIVVM DIC NOBIS SI TV ES CHRISTVS FILIVS DEI, et audiunt VOS DICITIS. nec daemones latet, ut euangelistae testantur: ut in Matheo Matt iv 3 SI TV ES FILIVS DEI, DIC VT LAPIDES ISTI PANES FIANT: item cum uentis imperasset ut dominus, cum mare tranquillum fecisset, et discipuli qu*a*ererent qui esset iste Matt viii 27 28 29 cui uenti et mar*e* obtemperarent, PERVENERVNT inquid IN TERRA GERASSAENORVM ET OCCVRRERVNT HVIC DAEMONIA ET DIXERVNT, QVID NOBIS ET TIBI IESV FILI DEI? VENISTI ANTE TEMPVS TORQVERE NOS? sic et in Luca EXIEBANT A MVLTIS DAEMONIA Luc iv 41 CLAMANTIA ATQVE DICENTIA, TV ES FILIVS DEI; ET INCREPANS NON SINEBAT EA LOQVI, QVIA SCIEBANT CHRISTVM ESSE.

III Prosequuntur dicentes **Hoc est ex substantia Patris**: ut propriae filius, qui et VNIGENITVS et PRIMOGENITVS dictus Io i 14 18 Col i 15 est, solus **ex substantia Patris** esse dicatur.

IV **Deum de Deo.** Et Ipse testatur EGO EX Io viii 42 DEO EXIVI ET VENI: utique quasi filius | a *fol* 139 *b* patre. Ipse qu*a*erenti Abrahae de filiis atque dicenti QVID MIHI DABIS? ECCE EGO Gen xv 2–4 MORIOR SINE FILIIS, VERNACVLVS AVTEM MEVS HIC HEREDITA*B*IT ME: NON ERIT HIC HERES TVVS, SED ALIVS QVI EX TE EXIET IPSE HEREDITA*B*IT TE. natus de illo filius, a*i*t, EXIET DE TE: quae fiunt enim non exire sed fieri dicuntur, unde longe est creatura a filio, quia quod creatur opificem habet quod nascitur patrem. *sed* et Dauid de Abbessalon sic ait FILIVS QVI EX 2 Reg xvi 11 ME EXIVIT. rite ergo in hoc uerbo, quod iam ad Abraham Ipse dixerat recapitulans, filium se dei patris ostendit, qui EX PATRE se EXISSE discipulis praedicauit Io xvi 28 [et ad Iudaeos ut manifestaret filium EXISSE *se* dicit A DEO]. Io viii 42

V Dicit iterum **Lumen de lumine.** Habemus in psalmo IN LVMINE TVO VIDEBIMVS LVMEN. Ps xxxv 10 (xxxvi 9) ostenderunt qui fidem conscribserunt quia deus pater lumen est et de deo patre lumen filius. quod beatus apostol*us* Iohannes aperuit DEVS 1 Io i 5

---

25. **quid** *cod*: *fortasse legendum* qui *uel* quis (*uide indicem p* 352 *sub uoce* quis esset) 28. reuelabit *cod* 37. **est**: es *cod* credas *cod** 42. **ipse narrauit** *cod*: *fortasse legendum* ipse enarrauit 46. querentes *cod* 52. aeuangelistae *ut uid cod* 56. quererent *cod* 57. mari *cod* 59. **huic**: *fortasse legendum* duo

64. **increpans**: increpant *cod*
IV 3. querenti *cod* 6, 8. hereditauit *bis cod* 9. **ait** *scripsi*: aut *cod* 10. **dicuntur**: discuntur *cod* 11. **creatur** *cod*[2]: creator *cod** 12. **sed** *scripsi*: nec̄ *cod* 18. **et ad Iudaeos . . . a deo** *huc transferenda duxi*: *habet cod infra, uide cap* V *l* 13 19. **exisse se** *scripsi*: exisse cod
V 6. apostolos *cod*

LVMEN EST ET TENEBRAE IN EO NON SVNT: [Io i 9] unde in euangelio Iohannes FVIT LVMEN VERVM QVOD INLVMINAT OMNEM HOMINEM (lumen VERVM ideo dicit quia semper fuit atque futurum est), testatur et ipse [Io viii 12 xii 46] saluator EGO SVM LVX QVI IN HVNC [Io xii 35] MVNDVM VENI, et alibi AMBVLATE DVM LVCE*M* HABETIS NE VOS TENEBRAE CONPRAEHENDA*N*T.

VI **Deum uerum** inquiunt **de Deo uero.** Hoc et saluator in euangelio Iohannis [Io xvii 3] HAEC EST AVTEM VITA AETERNA VT COGNOSCANT TE SOLVM ET VERVM DEVM ET QVEM MISISTI IESVM CHRISTVM. monstrauit se sic debere intellegi VERVM DEVM quemadmodum patrem, quomodo *e*t saepe, repetens quod in lege praedicarat, [Matt xxii 37 (Luc x 27)] DILIG*E*S DOMINVM DEVM TVVM EX TOTO CORDE TVO ET EX TOTA ANIMA TVA, SIMILITER ET PROXIMVM TVVM. qui non intellegentibus qui esset PROXIMVS et nescientibus pataefecit, [*fol* 140 *a*] | QVID VOS VIDETVR DE CHRISTO? [Matt xxii 42 45 43 44] CVIVS FILIVS EST? qui dixerunt, DAVID: ille ait SI IN SPIRITV VOCAT EVM DOMINVM, QVOMODO FILIVS EIVS EST? scribtum est enim DIXIT DOMINVS DOMINO MEO et cetera: [Zach iii 2] item deus de deo dicit per Zachariam. [Luc x 29 30 *sqq*] et in Luca cum Pharisaeus PROXIMVM non intellegeret, hominis uulnerati fecit comparationem, qui Ipsius pietate curatus est. ideo se alibi, cum discipuli VIAM ignorare dicerent, ait EGO SVM VIA VERITAS ET VITA: [Io xiv 5 6] ueritas pater, ueritas filius, quia ut pater semper, sic semper est filius.

VII **Natum non factum.** Quod et superius diximus, 'quod nascitur' patrem [*cap* IV *l* 11 *supra*] monstrat, 'quod fit' opificem. et quod de eo natum est quod semper fuit, semper fuisse monstratur; quia solus uniuersa*m* rerum naturam ipsa *gene*ratione praecessit. si enim Arrianorum peruersa doctrina blasphaemans in patrem denegat filium, creaturae magis dicit principium, quia legit dictum es*se* per prophetam DOMINVS CONDIDIT ME [Prou viii 22] et rerum naturam. denique quid Melchisedech ad Abraham dicit? ET BENEDICTVS [Gen xiv 19 20] DEVS EXCELSV*S* QVI CREAVIT CAELVM ET TERRAM. quid quoque homines audiunt per prophetam Micheam, NONNE DEVS [Mal ii 10] VNVS CONDIDIT NOS? NONNE PATER EST VNVS OMNIVM NOSTRVM? si ergo hoc nomine nuncupatu*r* filius, ut Arriani dicunt, creatura est; audiuimus et nos quia creatura sumus; et CREATVRA OMNIS, [Rom viii 20] ut apostolus dicit, VANITATI SVBIECTA EST: est ergo et similis nobis, si Arrianorum peruersa audiatur doctrina, est et VANITATI SVBIECTVS, qui filius testantibus scribturis est nuncupatus. apostolus ipse increpat ad Romanos, ET SERVIERVNT [Rom i 25] inquid CREATVRAE POTIVS QVAM CREATORI QVI EST BENEDICTVS IN SAECVLA: | si filium [*fol* 140 *b*] dei creatum meminisset, numquam nec hos increparet, sed magis bene credidisse sua scribtione laudaret. sed quia dicit ad Colosenses PRIMOGENITVS, et [Col i 15] subiungit TOTIVS CREATVRAE, ostendit duas res, seruans dei filium dum PRIMO-

---

8. **Iohannes**: *fortasse praemittendum* testatur, *ut in l* 11   13. **ueni**: *post hoc uerbum habet cod* et ad iudaeos ut manifestaret filium exisse dicit a deo, *quae supra transtuli, uide cap* IV *l* 18   14. luce *cod*   conp̄hendat *cod*
VI 2. aeuangelio *cod*   3. uitā aeternā *cod*   7. **quomodo et saepe** *scripsi*: quomodo ut saepe *cod*   8. diligis *cod*   13. **uos** *cod: fortasse legendum* uobis   18. **item deus de deo dicit per Zachariam** *cod*: *quae uerba ideo ad Zach* iii 2 (καὶ εἶπε κύριος πρὸς τὸν διάβολον Ἐπιτιμήσαι κύριος ἐν σοὶ διάβολε καὶ ἐπιτιμήσαι κύριος ἐν σοὶ ὁ ἐκλεξάμενος τὴν Ἱερουσαλήμ) *rettuli, quia ibi* deus de deo dicit *tamquam alter de altero; ita ut duae personae sint, et qui dicit et de quo dicitur*

VII 6. uniuersa rerum naturā *cod*   **generatione** *scripsi*: ratione *cod*   10. **esse** *scripsi*: est *cod*   14. excelsū *cod*   16. **Micheam** *cod*: *fortasse legendum* Malachiam, *sed cf* I 86   19. nuncupatus *cod*

GENITVM dicit, ostendens etiam ipsum Col i 16 esse creatorem dum PER IPSVM FACTA SVNT VNIVERSA. occurrit e*tia*m euangelista Io i 3 et dicit OMNIA PER IPSVM FACTA SVNT ET SINE IPSO FACTVM EST NIHIL. si ergo PER IPSVM FACTA SVNT OMNIA ET SINE IPSO Col i 15 FACTVM EST NIHIL, est PRIMOGENITVS a patre, est et CREATVRAE TOTIVS operator; Col i 16 ut apostolus dicit, QVONIAM IN IPSO CONDITA SVNT OMNIA IN CAELIS ET IN TERRA VISIBILIA ET INVISIBILIA SIVE SEDES SIVE DOMINATIONES SIVE PRINCIPATVS SIVE POTESTATES, OMNIA PER IPSVM ET IN IPSVM CREATA SVNT. si PER IPSVM, quasi per filium dei; si IN IPSVM, ostendit susceptionem creaturae. denique prosequitur Col i 17 18 ET IPSE EST ANTE OMNES ET OMNIA IN IPSO CONSTANT, ET IPSE EST CAPVD CORPORIS ECCLESIAE, QVI EST PRINCIPIVM PRIMOGENITVS A MORTVIS: seruauit semper et filium dei *de* deo patr*e*, seruauit et susceptionem craeaturae id est hominis. Col i 18–20 denique prosequitur VT FIAT IN OMNIBVS IPSE PRIMATVM TENENS, QVONIAM IN IPSO CONPLACVIT OMNEM PLENITVDINEM INHABITARE ET PER EVM CONCILIARE OMNIA. nam si non seruaueris et dei filium ostendens et creatura*m* monstrans omnia pataefeceris, occurret tibi quod superius dictum est PRIMOGENITVS A MORTVIS. numquid a morte generatus est, ad quam confundendam descenderat Christus, quam ut triumpharet dei filius hominis filium suscepit? mors utique ad deum pertinere non potuit, nec A MORTVIS | *fol* 141 *a* PRIMOGENITVS potest dici: sed PRIMOGENITVS dei filius hominem quem suscepit uictoria uirtutis suae liberans, primum donum inmortalitatis patri uictor reportauit. quod et ipse alibi apostolus 1 Cor xv 23 PRIMITIAE CHRISTVS DEINDE QVI SVNT CHRISTI.

Sic enim intellegendum est quod Salomon dicit DOMINVS CONDIDIT ME Prou viii 22 [INITIVM VIARVM SVARVM]: ut ostenderet quia de corpore humano, quod accepturus erat, dei filius loquebatur, prosecutus est INITIO VIARVM SVARVM. potuit itaque *INITIO* angelos dicere, potuit caelos nuncupare, potuit aelementa: VIARVM autem dum dicit, discensus et ascensus sui. QVI enim DISCENDIT Eph iv 10 IPSE EST QVI ASCENDIT, QVI EST SVPER Rom ix 5 OMNIA DEVS BENEDICTVS IN SAECVLA. denique quia praedestinata apud deum fuerat discensio filii sui, quia discensurus nouissimo tempore hominis causa fuerat, in scribturis diuersae suum discensum demonstrabat, cum Adam requirit ad Gen iii 8 9 uesperum, cum se ut hominem Abrahae Gen xviii 1 ostendit, cum luctatur cum Iacob, cum Gen xxxii 24 Iesus aduersariorum putaret hominem; Ios v 13 monstrabat quod facturus erat nouissimo tempore. ideo INITIO uiarum suarum, nihil enim ignaro deo gestum est, nec ut alia cogitanti alia prouenerunt, *u*t ideo postea ex necessitate cogitauerit mittere: sed sciens quia libertatem suam male habit*ur*us erat homo, quia diabolus persuasurus, ante disposuit et quae futura erant ut sciens ordinauit. denique si hoc solum uoluisset intellegi quod de hoc capitulo Arriani auditis, ut secundum uestram dispotationem deum pot*iu*s filium procreasse quam generasse, | ANTE OMNES *fol* 141 *b* inquid COLLES GENVIT ME. Prou viii 25 dicit itaque et generatum. an haec res te erigit

38. **etiam** *scripsi*: enim *cod* aeuangelista *cod* 56. **dei de deo patre** *scripsi*: dī dō patri *cod* 63. creatura *cod* 73. uictoriā *cod*

80. **initium uiarum** (uirum *cod**) **suarum** *cod*: *ideo in uncinis inclusi quia scribae additamentum esse uidetur* 84. **itaque** *cod*: *fortasse legendum* utique **initio** *suppleui*: *om cod* 86. **discensus et ascensus sui** *cod*: *fortasse supplendum* memoratur 97. **putaret** *cod*: *fortasse legendum* reputat 101. cogitandi *cod** (*corr m p*) **ut** *scripsi*: et *cod* 104. **habiturus** *scripsi*: habitus *cod* 109. **potius** *scripsi*: potens *cod*

Prou viii 22 quia prius dicit 'primum creatum,' prosequitur 'genitum'? et omnes scribturas transiens quibus filius dei deus dicitur 'natus,' in hoc solo capitulo extoller*i*s ad corpus magis quam ad dei filium pertinente? redde denique scribturae interpretationes suas: si 'primum creatus' est, quid est quod postmodum 'natus' est? si autem confitearis in praedestinatione humani corporis dictum, et dei filium monstras genitum ut pater solus qui generauit scit (ut Ipse in euangelio Mathei dicit NEMO COGNOSCIT Matt xi 27 FILIVM NISI PATER NEQVE PATREM NISI FILIVS ET CVI VOLVERIT FILIVS REVELAR*E*), et hominis filium, qui creatu*r*, a dei filio susceptum in ipso.

Si*c* enim pl*us* audetis de cre*a*to atque facto secundum uestrum †problematae†, quia habetis dictum quod soletis ostendere per beatissimos Petrum atque Iohannem. Io i 15–17 IOHANNES TESTIMONIVM PERHIBET DE ILLO ET CLAMAT DICENS: HIC EST QVEM DIXI VOBIS, QVI POST ME VENIT ANTE ME FACTVS EST QVIA PRIOR ME ERAT: QVONIAM DE PLENITVDINEM EIVS NOS OMNES ACCEPIMVS, GRATIAM PER GRATIAM, QVIA LEX PER MOSEN DATA EST GRATIA AVTEM PER IESVM CHRISTVM FACTA EST. facturae causa quaeritur: si enim dicis FACTVM saluatorem, sed fac|ta sunt et cetera, FACTA EST *fol* 142 *a* et gratia. quo uerbo adseueras gratiam FACTAM, rem magis †quam re† probandam? si ergo de re posteriori rationem non potes reddere, illum qui fecit ipsam gratiam potes aliquando scire? sed si et apostolum Petrum dicis Iudaeis post passionem saluatoris dixisse CERTISSIME ERGO SCIAT OMNIS DOMVS Act ii 36 *a* ISRAHEL QVIA ET DOMINVM EVM ET CHRISTVM DEVS FECIT, quid prosequitur aut qui*d* antecesserat quaere. de propheta loquebatur qui dixerat DIXIT DOMI- Act ii 34 35 NVS DOMINO MEO, SEDE AD DEXTERAM MEAM (Ps cix [cx] 1) DONEC PONAM INIMICOS TVOS SVBPEDANEVM PEDVM TVORVM: et post haec iterum prosecutus est HVNC IESVM QVEM VOS Act ii 36 *b* CRVCI FIXISTIS. age, fixus fuisset deus cruci, si hominem non haberet, si non humana membra portaret? considera capitulum hoc ad testimonium deitatis suae, quia filius dei est ignorantibus, Iudaeis ipsum saluatorem dixisse: cum *cf cap* VI *ll* 8–17 *supra* illum dei filium non agnoscerent, cum illum sic diligi ut deum non intellegerent, cum quis esset PROXIMVS in lege DILECTVS non scirent, ipse aperuit, ipse hoc capitulo mysterium pataefecit. apostolus ergo duas has re*s* seruans praemisit dei filium in honorem, seruauit et filium hominis in passionem, ac per hoc sic*ut* natura*m* dei filio sic et factura*m* homini manifestissimae adpro*bau*it. sciebat enim dictum esse FECIT DEVS Gen i 27 HOMINEM. haec est factura quae et peccato et uanitati et morti obnoxia est. [homo enim creatus est, ideo et VANITATI Rom viii 20

---

116. extolleres *cod* 118. pertinentē *cod* 123. **monstras** *scripsi*: monstrans *cod* 127. reuelari *cod* 128. **creatur** *scripsi*: creatus *cod* 129. **in ipso**: *post haec uerba habet cod* homo enim creatus . . . in orbem terrarum, *quae omnia transtuli ad l* 179 *infra*

130. **Sic enim plus audetis de creato** *scripsi*: Si enim plaudetis decreto *cod* (*e mutilo ut conicio exemplari*) 131. **secundum uestrum problematae** *cod*: *locum corruptum sanare non potui* 134. **Iohannes**: Iohannem *cod** 139. **per gratiam**: *fortasse legendum* pro gratia 144. **quo** *cod²*: quod *cod**

145. **rem magis quam re** *cod*: *locus imperfectus* 146. posterioratιonem *cod** 148. potest *cod* 154. **quid**: qui *cod* 171. **res seruans** *scripsi*: reseruans *cod* 174. **sicut** *scripsi*: sic et *cod* **naturam . . . facturam** (naturā . . . facturā) *scripsi*: natura . . . factura *cod* 175. adprouabit *cod* 179–185: *quae in uncinis inclusa sunt, ea huc e l* 129 *huius capituli transtuli, certe e peruerso loco, nescio an in rectum* 179. uanitatis *cod*

SVBIECTVS quia facile persuasus. denique quid dicit spiritus per Salomonem? Sap ii 23 24 DOMINVS CREAVIT HOMINEM INEXTERMINABILEM ET AD YMAGINEM SVAE SIMILITVDINIS FECIT ILLVM; INVIDIA AVTEM DIABOLI MORS INTROI*V*IT IN ORBEM TERRARVM.] denique et angeli facti sunt, testante Ps ciii (civ) 4 scribtura in psalmo QVI FACIT ANGELOS SVOS SPIRITVS ET MINISTROS SVOS IGNEM FLAGRANTEM: *cf cap* VIII *ll* 59–61 sic denique et peccatores extiterunt, sic denique diabolus cum angelis suis damnatur, ut apostolus *fol* 142 *b* beatissimus AN NESCITIS QVIA | ANGELOS 1 Cor vi 3 IVDICABIMVS? factum legimus et caelum, factam et terram. et tamen haec omnia ueterescere et inmutari habere scribtura testante cognoscimus: dicit Ps ci 26 27 (cii 25 26) enim in psalmo INITIVM TERRAM TV FVNDASTI DOMINE ET OPERA MANVVM TVARVM Is li 6 SVNT CAELI, IPSI PERIBVNT TV AVTEM PERMANEBIS IN AETERNVM: et Esaias TOLLITE inquid IN CAELVM OCVLOS VESTROS ET ASPICITE IN TERRA DEORSVM, QVIA CAELVM VT FVMVS SOLIDATVM EST TERRA AVTEM SICVT VESTIMENTVM VETERESCIT, QVI VERO INHABITA*N*T SICVT HAEC MORIENTVR: SALVTARE AVTEM MEVM IN AETERNVM MANET, IVSTITIA AVTEM MEA NON DEFICIET. cognosce*ns* ergo quia serua*u*it scribtura honorem fili qu*em* SALVTARE appellauit AETERN*VM*, quomodo dicis quia 'fuit quando non fuit'? si enim fuit quando non fuit, quomodo potest AETERNVS nuncupari?

Sed reuertamur ad factura*m*. ecce facta sunt omnia et soluenda sunt: Matt xxiv 29 (Marc xiii 24 25) POST TRIBVLATIONEM AVTEM DIERVM ILLORVM SOL OBSCVRABITVR ET LVNA NON DABIT LVMEN SVVM, STELLAE CADENT DE CAELO ET VIRTVTES CAELORVM MOVEBVNTVR. uides ergo facturam accipere dissolutionem, filium autem dei et semper esse et semper futurum esse. qui si 'fuit quando non fuit,' et factus est, ut peruersa Arrianorum mens loquitur, trahitur a*d* natura*m* et participem suum possunt uniuersa tenere. quomodo dominus naturae est, quomodo totius creaturae opifex, si et ipse factus dicitur? sed si nomen facturae male interpraetatur, si apostol*os* putas uel propheta*s* dixisse de creatura, habes et alibi dictum esse per Hiezechihel ET FACTA EST SVPER ME MANVS DOMINI Ezech xxxvii 1 ET EXTVLIT ME IN MEDIO CAMPO. quid est FACTA EST SVPER ME MANVS DOMINI? quas hic adferes interpraetationes? | *fol* 143 *a* FACTAM enim MANVM DOMINI dici*t* SVPER hominem: ergo ab alio manus dei facta est, et quomodo manus dei operatur omnia si ipsa SVPER hominem FACTA dicatur? quomodo legis MANVS MEA Is lxvi 2 FECIT HAEC OMNIA et MANV MEA SOLI- Is xlv 12 DAVI CAELVM, et hic legis FACTAM MANVM SVPER hominem? habes et alibi ET Gen xv 1 FACTVM EST VERBVM DOMINI AD ABRAHAM DICENS: quomodo VERBVM dei FACTVM EST AD ABRAHAM, ut ibi qu*od* primum erat Verbum dei, et dum dicitur factum Gen i 3 *etc* Ps cxlviii 5 est, intelleg*a*tur Abrahae esse dictum? aut quas alias adferre potes interpraetationes? ut VERBVM dei, ante omnia dicis: hic autem AD ABRAHAM dicit esse FACTVM. numquid exinde FACTVM EST, ut merito FACTVM dicatur? sed significantia haec est, ut FACTVM EST dicatur quod 'statim loquitur': ut ad prophetas saepe dictum est ET FACTVS EST SERMO Hier xiv 1 *etc*, i 11 (i 1) *etc* DOMINI AD HIEREMIAM, ET FACTVM EST VERBVM DOMINI AD ME DICENS. sic ergo

---

185. introibit *cod* 200. aesaias *cod* 205. inhabitat *cod* 208. **cognoscens** *scripsi*: cognosces *cod* seruabit *cod* 209. scriburas *cod** **quem** *scripsi*: qui *cod* 210. **aeternum** (aeternū) *scripsi*: aeterna *cod* 214. factura *cod*

224. **ad naturam** *scripsi*: a natura *cod* 229. malae *cod* apostolus *cod* 230. **prophetas** *scripsi*: propheta *cod* 236. **dicit** *scripsi*: dicis *cod* 241. **manu** (*τῇ χειρί*): manus *cod* 246. **quod** *scripsi*: q. *cod* 248. **intellegatur** *scripsi*: intellegitur *cod* 249. **potes**: potest *cod*

FACTVM intellegimus dum loquitur, dum uoluntatem dei patris prodit, dum quid obseruare homines deberent ut dei hoc uerbum homines corrigit.

VIII Prosequitur in fide **Vnius substantiae cum Patre, quod graeci dicunt homousion.** Non solum **ex substantia patris**, sed et **unius substantiae** dicit. unum, quod **ex substantia patris** nascitur filius et est persona secunda; aliud, quod diuinitas non diuid*i*tur, et uirtus paterna quae in filio est non saeparatur, sed una in duabus personis permanens indiuisa una est, etiam si per aliam personam ministretur. denique et lege probamus, et per prophetas dictum adserimus, et per saluatorem manifestatum aperimus. *ll* 14–92 *ll* 93–102 *ll* 103–167

In principio ipso, cum hominem facere disponeret, FACIAMVS inquid HOMINEM | AD YMAGINEM ET SIMILITVDINEM NOSTRAM? *fol* 143 *b* Gen i 26 unita uirtus ostenditur, quando ad opus alia persona consul*i*tur: non quo non ualebat, si alia*m* nollet intellegi persona*m* in unitate uirtutis esse coniunctam, quod uolebat efficere, aut habens iubendi potestatem nullius sibi uirtutem socians atque consilium iungens iubere ut fieret, aut sine interrogatione facere quod ipse uellet. quo sermone poteris aut tu, Arrie, aut Sabelli excusar*i*? qui longe deiungis quem filium dicis, aut tu qui ipsum patrem ipsumque filium nuncupas? non egeba*t*, Arri*e*, istius sibi uirtutem sociare aut in consilium hu*n*c d*u*cere quem, licet ut ipse dicis 'principium rerum fecerat,' tamen fecerat. sed quia filius, qui semper in patre, qui merit*o* per uirtutum nomina, quae inseparabiliter in re aliqua cuius sunt semper perseuerant, nuncupatus est, ritae cons*u*litur et in opere aduocatur: est enim Sapientia qua cuncta cogitantur, Virtus qua fiunt, Verbum quo facta nuntiantur. ritae ergo consuluit sensu Sapientiam suam, Virtute conpulit, Sermone patefecit. [sic omnia alibi IN SAPIENTIA facta dicit: Ps ciii (civ) 24 quomodo Arriani dicunt hoc quia 'facta est Sapientia,' quando nihil sine Sapientia fit? prius est enim sapere aliquid et sic est implere.] tu quoque, Sabelli, ex hoc agnosce aliam esse personam Verbi. clamat Iohannis et dicit IN PRINCIPIO Io i 1 ERAT VERBVM ET VERBVM ERAT APVD DEVM ET DEVS ERAT VERBVM. uides ergo quia APVD patrem alius in persona et nom*ine* est filius, uirtute tamen et potestate coniunctus. FACIAMVS enim dum unus Gen i 26 dicit, aliae se personae dicere ostendit: sed nolo sic sapias filium nega*ns*, qui christianum tibi nomen uindicas, ut Iudaei dicunt angelis esse dictum. deus angelorum uirtute | in opera non egebat, *fol* 144 *a* et maximae ante delictum aliquorum angelorum, quia *qui* post hominem aemulatione deiecti sunt uno nomine angeli dicebantur. numquam ergo ad hoc tantum opu*s* hos aduocaret quo*s* scilicet in parte perituros sciebat: sed hunc aduocauit quem suum et proprium nouerat, quem quia ut ipse nouerat *cf cap* VII *l* 124

VIII 7. diuidetur *cod* 11. **ministretur** *cod*[2]: monstretur *cod**
18. consuletur *cod* 19. alia .. persona *cod* 23. **iubere .. facere** *scripsi*: iuberet ... faceret *cod* 25. arriae *cod* 26. **excusari** *scripsi*: excusare *cod* 28. **egebat** *scripsi*: egebas *cod* 29. arrii *cod* 30. **hunc ducere** *scripsi*: huic dicere *cod*, *fortasse recte*

33. **merito** *scripsi*: meritum *cod* 36. **nuncupatus**; *praem* eā *cod* consolitur *cod* 37. sapientiā *cod* 41. **sic omnia alibi . . . sic est implere**: *quae in uncinis includuntur huc transtuli e l* 84 *infra, certe e peruerso loco, nescio an in rectum* **sic** *cod*[2]: si *cod** 51. **nomine** *scripsi*: nomen *cod* 54. **aliae se** *scripsi*; alia esse *cod* 55. **negans** *scripsi*: negas *cod* 60. **quia qui** *scripsi*: quia *cod* 63. opū *cod* **hos** *cod*[2]: hoc *cod** **quos**: quod *cod*

genera*uera*t filium nuncupabat, qui ex Prou viii 27 28 30 31 persona sui clamat per prophetam CVM PAR*A*RET CAELVM ADERAM ILLI, ET CVM SECERNERET SEDEM SVAM, CVM SVPER VENTOS VALIDAS FACERET DE SVMMO NVBES ET CVM CONFIRMATOS PONEBAT FONTES SVB CAELO, EGO ERAM POENES ILLVM COMPONENS, EGO ERAM A*D* QVE*M* CONGAVDEBAT, COTTIDIAE AVTEM IOCVNDABAR ANTE FACIEM EIVS CVM LAETARETVR ORBE PERFECTO: aperuit quia filius patri loquebatur: hunc in opere aduocabat. denique p*ro*sequitur Gen i 27 post factum hominem et dicit ET FECIT DEVS HOMINEM AD IMAGINEM DEI: alius utique qui FECIT, et alius AD cuius SIMILITVDINEM factus est. et ut ostenderet saluator generis nostri Christus quia ipse Gen ii 7 HOMINEM PLASMAVIT E LYMO TERRAE, Io ix 6 EXPVIT IN TERRA ET LVTVM FECIT et Gen ii 7 caeco oculos reddidit. sic*ut* INSVFFLAVIT IN Adam et ANIMAM VITAE dedit, sic et Io xx 22 23 discipulis post passionem suam fecit: ET INSVFFLAVIT inquid IN ILLOS ET AIT ACCIPITE SPIRITVM SANCTVM, CVIVS REMISERITIS PECCATA DIMISSA ERVNT IN CAELO, QVORVM TENVERITIS DETENTA ERVNT.

fol 144 *b* Quid Esaias clamat et dicit? | LABORAVIT Is xlv 14 15 AEGYPTVS ET NEGOTIATIO AETHIOPVM, ET SABAI VIRI EXCELSI POST TE AMBVLABVNT VINCTI CONPEDIBUS ET POST TE SEQVENTVR ET IN TE DEPRAECABVNTVR, QVONIAM IN TE EST DEVS ET NON EST DEVS PRAETER TE: TV ES DEVS ET NON SCIERVNT. cum ergo dicit TV ES DEVS et IN TE EST DEVS, non utique *unum* sed manifestissimae du*os* in una uirtute coniunctos ostendit.

Quod saluator seruans Phylippo qu*ae*renti clamauit et dixit TANTO TEMPORE Io xiv 9 VOBISCVM SVM ET PATREM QV*AE*RITIS PHYLIPPE? QVI ME VIDIT VIDIT ET PATREM: non unum se faciens aut unam personam ostendens, sed de aeternitate atque uirtute inseparatum sciens ignorantibus pataefecit. quid denique alibi, EGO IN Io xiv 10 PATRE ET PATER IN ME? et iterum unam sciens operam aeternitatem uirtutem, clamauit et dixit OMNIA MEA TVA SVNT ET Io xvii 10 TVA MEA: sc*i*uit aliam se a patre habere personam, una tamen se ui*r*tute esse coniunctum. prosequitur in ipso capitulo CLARIFICATVS SVM inquid IN EIS: ET Io xvii 10 11 12 IAM NON SVM IN HOC MVNDO, ET HII IN HOC MVNDO SVNT *ET* EGO AD TE VENIO. PATER SANCTE, SERVA EOS IN NOMINE TVO. ET IN MVNDO CVM ESSEM CVM EIS, EGO SERVABAM EOS: ostendit se sicut pater posse seruare. denique prosequitur SICVT ME Io xvii 18–24 MISISTI IN HOC MVNDO, ET EGO MISI EOS IN HVNC MVNDVM: ET PRO EIS SANCTIFICO ME IPSVM VT SINT IPSI SANCTIFICATI IN VERITATE. NON PRO HIS AVTEM ROGO TANTVM, SED ET PRO HIS QVI CREDITVRI SVNT PER SERMONEM EORVM IN ME, VT OMNES VNVM SINT; SICVT TV PATER IN ME ET EGO IN TE, VT ET IPSI IN *N*OBIS SINT ET MVNDVS CREDAT QVIA TV ME MISISTI. ET EGO CLARITATEM QVAM DEDISTI MIHI DEDI EIS, VT SINT VNVM SICVT NOS VNVM, ET EGO IN EIS ET TV IN ME, ET SINT CONSVMMATI IN VNVM, ET COG|NOSCAT MVNDVS QVIA TV ME MISISTI ET *fol* 145 *a*

---

67. **generauerat** *scripsi*: generat *cod* 69. **pararet** *scripsi*: pareret *cod*, *cf Cypr* Test ii 1 *cod* A adheram *cod* 70. **cum super uentos** *cod*, *cum Cypr* Test ii 1 74. **ad quem** *scripsi*: atque *cod* 78. psequitur *cod* 80. **dei**: + suā *cod** 84. **e**: ae *cod* **terrae**: *post hanc uocem habet cod* sic omnia . . . sic est implere, *uide supra ll* 41–46 86. **caeco** *scripsi*: caecos *cod*, *fortasse recte* **sicut** *scripsi*, *cf* VII 174: sic et *cod*

93. aesaias *cod*

101. **unum** *coniectura suppleui*: *om cod* 102. **duos** *scripsi*: dum *cod*

103. querenti *cod* 105. queritis *cod* 114. **sciuit** *scripsi*: soluit *cod* 115. **se uirtute** *scripsi*: seruitute *cod* 119. **et** *scripsi*: *om hic cod*, *habet manu prima super lineam post* serua eos 120. sanctae *cod* 131. **nobis** *scripsi*: uobis *cod* 133. **dedi** *cod*[2]: dedi* (*fortasse* dedit) *cod** 135. **et** (*ante* cognoscat) *cod*, *cum cod b Euangeliorum*

DILEXISTI EOS SICVT ME DILEXISTI. PATER, QVOS MIHI DEDISTI VOLO VT VBI EGO SVM SINT ET HII MECVM, VT VIDEANT CLARITATEM MEAM QVAM DEDISTI MIHI: QVIA DILEXISTI ME ANTE CONSTITVTIONE MVNDI. ‘unum’ dum dicit, non ‘unus,’ ut Sabellius audiat; et Arrianus dei filium recognoscat, qui hac ratione VNVM se dicebat. ut enim PATER HABET VITAM, SIC Io v 26 21 ET filius: et QVOD VVLT PATER VIVIFICAT, VIVIFICAT ET FILIVS. et in ipso euangelio Io xvi 15 dicit OMNIA QVAECVMQVE HABET PATER MEA SVNT, PROPTEREA DIXI QVIA DE MEO ACCIPIET ET ADNVNTIABIT VOBIS. sic et Io x 31 33–38 alibi Iudaei VT ILLVM LAPIDARENT hac causa se facere dicebant QV*IA* CVM SIS HOMO FACIS TE IPSVM DEV*M*: RESPONDIT IESVS, NONNE SCRIBTVM EST IN LEGE QVIA EGO DIXI DII ESTIS? SI ILLOS DIXIT DEOS AD QVOS SERMO FIEBAT DEI ET NON POTEST SOLVI SCRIBTVRA, QVEM PATER SANCTIFICAVIT ET MISIT IN HVNC MVNDVM VOS DICITIS QVIA BLASPHEMAT, QVIA DIXI FILIVS DEI SVM? SI NON FACIO OPERA PATRIS MEI, NOLITE MIHI CREDERE; QVOD SI FACIO ET MIHI NON VVLTIS CREDERE, OPERIBVS CREDITE ET COGNOSCITE QVIA IN ME EST PATER ET EGO IN ILLO. prosequitur iterum CREDITIS IN DEVM, ET IN Io xiv 1 ME CREDITE: ostendit duas personas una uirtute credendas.

Denique per Iohannem beatissimum 1 Io i 5 apostolum dicitur DEVS LVX EST ET TENEBRAE IN ILLO NON SVNT; legimus et ipsum Io xii 46 (*cf cap* v *l* 12 *supra*) saluatorem dixisse EGO LVX IN HVNC MVNDVM VENI. cum sit unum nomen lucis, lux pater dicitur lux filius agnoscitur: hoc est quod in unitate uirtutis duae personae monstra*n*tur. IN LVMINE inquid TVO Ps xxxv 10 (xxxvi 9) VIDEBIMVS LVMEN: non quod patrem uidit Io i 18 aliquis aut lumen paternae uirtutis potuit intueri; | sed cum dicit IN LVMINE TVO VIDEBIMVS LVMEN, *fol* 145 *b* ostendit IN LVMINE patris filium LVMEN ab hominibus esse uisum. sic ergo **unius substantiae**, id est unius uirtutis, sic unius cognoscitur potestatis.

Denique et NOMEN patris se habere Io xvii 11 12 dixit: *c*ur nisi quod ostendit se et semper esse et secundum a patre esse? prius est enim ut sit, deinde nomen habeat quod sit. luctatus denique Iacob Gen xxxii 29 h*o*c requirit, et audit HOC EST MIRABILE: interrogat et Moyses, et audit EGO SVM Exod iii 14 QVI SVM. si Ipse in euangelio aperuit quod per prophetam iam dixerat EGO Is lii 6 QVI LOQVEBAR VENI, ostendit quia ipse EST QVI EST, quia ipse locutus est cum Iacob, ipse nomen suum MIRABILE dixit. ipse et in euangelio postmodum ad patrem clamat et dicit PATER CLARIFICA NOMEN Io xii 28 TVVM. quid audi*t* e caelo? CLARIFICAVI ET ITERVM CLARIFICABO. ostendit se patris NOMEN quod est deus, qui de

---

143. **recognoscat** *scripsi*: recognoscebat *cod* 144. **qui hac ratione unum se dicebat** (dicebant *cod*): *add sup lin cod* 146. **quod** *cod*: *fortasse legendum* quos 150. adnuntiauit *cod* 151. **hac** *scripsi*: haec *cod* 152. **quia** *scripsi*, *cf codd a b f etc*: quae *cod* 153. **deum**: ds̄ *cod* 157. **scribtura**: scriburas *cod** scribturas *cod*[2], *fortasse recte*

170. **sunt** *cod*[2]: est *cod** **ipsum**: *praem* in *cod**

175. **monstrantur** *scripsi*: monstratur *cod*
177. **aliquis** *cod*[2]: aliquos *cod**

184. quur *cod* 188. **hoc** *scripsi*: hac *cod* **hoc est mirabile**: *iure ad Gen* xxxii 29 *referri ostendit mihi uir clarissimus F. C. Burkitt Cantabrigiensis, teste Speculo quod falso uocatur Augustini* (*ed. Weihrich p* 300): *confer etiam Heptateuchum Lugdunensem* Dic mihi nomen tuum, et ille dixit Vt quid hoc interrogas? nomen meum et ipsum est mirabile 192. **quia ipse est qui est quia ipse** *scripsi*: quia ipse est quia ipse est qui *cod*; *uoces* est qui *per homoeoarcton omissas, deinde ad marginem codicis additas, postremo peruerso loco non post* ipse 1° *sed post* ipse 2° *redditas suspicor* 193. **locutus** *cod*: *fortasse legendum* luctatus 197. **audit e** *scripsi*: audi ae *cod* 199. **qui** *scripsi*: quiui *cod*

X x 2

deo patre processit, ut ipse dixit se EX [Io viii 42] DEO EXISSE. qu*o*d beatissimus apostolus [Phil ii 6 7] Paulus ostendens, IN FIGVRA DEI CONSTITVTVS NON RAPINA*M* ARBITRATVS EST ESSE SE AEQVALEM DEO SED SE IPSVM EXINANIVIT FORMA*M* SERVI ACCIPIENS. quid est AEQVALEM DEO? habens sempiternitatem, unam cum patre aeternitate*m* possidens, *SE* EXINANIVIT dum hominis corpus accipit, dum inmortalis et sempiternus creaturam susc*i*pit, iniurias patitur, mortem [Act ii 32] suscepti corporis sentit. sed SVSCITAVIT DEVS, et non solum corpus quod susceperat sed et alia: in euangeliis ita dicit [Matt xxvii 52] MONVMENTA APERTA SVNT ET MVLTORVM | [*fol* 146 *a*] CORPORA SANCTORVM SVNT SVSCITATA.

Habemus et alibi apostolum dixisse, [Col i 15] QVI EST IMAGO DEI INVISIBILIS. IMAGO utique numquam diceretur si non similis, si non aeterna, si non totam patris in se similitudinem possidens. sed hac ratione, Arriae, times ‘similitudinem’ dicere, quia non potes nisi aeternam confitearis: dum aeternum et *c*oaeternum negas filium, et apostolo contradic*is*, contradicis etiam omnibus scribturis. nullam enim *al*iam ‘similitudinem’ patris dicit filium nisi quod aeternus et coaeternus est patri, quippe qui semper est, et ab hoc deo patre inuisibili humani generis causa uisibilis esse uoluit, ut nos per ui*sibil*em et inuisibilem deum uidere possemus. denique [Matt v 8] cum docet in euangelio sic ait, BEATI MVNDO CORDE QVONIAM IPSI DEVM VIDEBVNT; utique ostendit uider*e* habere patrem qui MVNDO CORDE esse uoluerint: sed uidebunt patrem per filium; QVI enim FILIVM [Io iii 36] NON CREDIDERIT, et sic crediderit ut aeternum de aeterno et sempiternum de sempiterno confiteatur, deum patrem NON VIDEBIT, qui nec filium in terra cognouit. hoc est QVI ME VIDET VIDET ET PATREM: [Io xiv 9] nisi enim qui intellexerit filium, deum patrem non uidebit.

IX **Per quem omnia facta sunt siue quae in caelo siue quae in terra.** Dicit enim euangelista OMNIA PER IPSVM [Io i 3 4] FACTA SVNT ET SINE IPSO FACTVM EST NIHIL; QVOD FACTVM EST IN IPSO VITA EST (merito, QVIA DEVS MORTEM NON [Sap i 13] FECIT NEC LAETATVR IN PERDITIONEM VIVORVM) ET VITA ERAT LVX HOMINVM. quia lux de deo patre, | sic VITA de deo [*fol* 146 *b*] patre filius, *c*ui uita*m* concessit. OMNE [Io v 26] inquid QVOD DEDISTI MIHI VT DEM EIS [Io xvii 2 3] VITAM AETERNAM, HAEC EST AVTEM VITA AETERNA VT COGNOSCANT TE SOLVM DEVM ET QVEM MISISTI IESVM CHRISTVM.

X **Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit et incarnatus est, homo factus est.** **Descendit** et in paradiso, apparuit et [*cf cap* VII *l* 93] patribus: nunc autem **incarnatus**, secundum quod et prophaetae dixerunt et euangelistae aperuerunt, quod dei filius filium hominis habebat accipere, ut qui fecerat in principio repararet in posterum, ut duo nomina quae dicta era*nt* primo et secundo opere conplerentur: dixerat enim AD IMAGINEM, prosecutus est ET [Gen i 26] SIMILITVDINEM, ut IMAGO adsumptionem

---

201. **quod** *scripsi*: quid *cod* 203. rapina *cod* 205. forma *cod* 207. **patre aeternitatem** *scripsi*: patrē aeternitate *cod* **possidens se exinaniuit** (possidensseexinaniuit) *scripsi*: possidens exinaniuit *cod* 210. suscepit *cod* 222. **potes** *scripsi*: potest *cod* 223. quoaeternum *cod* 224. **apostolo** *scripsi*: apostolos *cod* **contradicis** 1°: contradices *cod* 225. **aliam** *scripsi*: etiam *cod* 226. **filium** *cod**: *fortasse* filii *cod*[2] 230. **uisibilem** *scripsi*: uirtutem *cod* 232. aeuangelio *cod*

234. uideri *cod* 236. **filium** *ut uid cod**: filiu (*fortasse pro* filio) *cod*[2] 237. **crediderit** 2°: crederit *cod** 241. **uidet uidet** *cod*: *fortasse legendum* uidit uidit, *cf l* 106 *supra*

IX 10. **cui** *scripsi cum Io* v 26: qui *cod* uita *cod* omnem *cod*

X 10. **erant** *scripsi*: erat *cod*

hominis monstraret, SIMILITVDO aeternitatem sus*p*iceret. ait enim propheta sic, [Baruch iii 36–38] IS DEVS NOSTER ET NON DEPVTABITVR ALIVS ABSQVE *I*LLVM; una Virtutis causa, quia cum patre coniunctus est: QVI INVENIT inquid OMNEM VIAM PRVDENTIAE, quasi Sapientia patris: ET DEDIT EAM IACOB PVERO SVO ET ISRAHEL DILECTO SIBI, [Gen xxviii 14] cum illum benedicit cuius benedictio per filium ad omne hominum genus monstrabatur habere uenire: POSTHAEC inquid IN TERRIS VISVS EST ET CVM HOMINIBVS CONVERSATVS EST. VISVS EST inter homines hominem portans: quia non decebat ueritatem mendacio homines inludere, ut hominem se monstraret qui hominis corpus non habebat. taceat Marchionis peruersitas, quae negat deum [*fol* 147 *a*] humanam carnem portas|se, erubescens scilicet de*o* humanum corpus adscribere, uteri et uentris causas praetendens quibus natiuitas formari consueuit. si hominis causa deus, et plasmator ipse dei filius, *c*ur non operis sui causa descendit, *c*ur intra suum opus se non continuit, quando tu qui denotare istas sordes conaris in tuo te opere uel terra fabricatis domibus consueuisti extollere et firm*um* reputas quod infirmus facis? denique opus tuum superuiue*t*, et si ante te esse non potuit tamen post te plus stabit: quid de aetern*o*, quid de inmortali opifice iudicabis, qui tuum opus saepe [Prou ix 1] laudare contendis? SAPIENTIA inquid AEDIFICAVIT SIBI DOMVM: quam DOMVM AEDIFICAVIT SAPIENTIA nisi hominem, ut legimus, cui et primum munus ANIMAM [Gen ii 7] INSVFFLAVIT et de sua uiuacitate inmortale*m* corpori possessionem concessit? quia ergo homo non solum ipsius opus erat sed et pignus, ritae **descendit**, ritae IN SVA HABITAVIT, ritae quod diaboli [Io i 11 14] fraude et inlicita libertate fuerat deceptum sua uirtute ad aeternitatem produxit.

Denique sic et euangelistae testantur. quid audit Maria loquente Gabrihelo? HA*V*E inquid GRATIA PLENA, DOMINVS [Luc i 28 31 34 35] TECVM. et prosequitur ECCE IN VTERO ACCIP*I*ES ET PARIES FILIVM ET VOCABIS NOMEN EIVS IESVM, IPSE ENIM SALVA*B*IT [Matt i 21] POPVLVM SVVM A PECCATIS EORVM. cui respondens ait QVOMODO ERIT HOC, QVIA VIRVM NON COGNOVI? ait SPIRITVS SANCTVS SVPERVENIET IN TE ET VIRTVS ALTISSIMI OBVMBRA*B*IT TIBI, QVAPROPTER QVOD NASCETVR EX TE VOCABITVR FILIVS DEI. qu*i*d euangelista Iohannis, | [*fol* 147 *b*] qui non inmerito SVPER PECTVS DISCVMBENS saluatoris, [Io xiii 25 xxi 20] sciens filii omnipoten*ti*s dei mysterium quod de pectore consueuit exire, in principio euangelii sui clamauit et dixit? IN PRINCIPIO ERAT VERBVM ET [Io i 1–3] VERBVM ERAT APVD DEVM ET DEVS ERAT VERBVM: HOC ERAT IN PRINCIPIO APVD DEVM: OMNIA PER IPSVM FACTA SVNT ET SINE IPSO FACTVM EST NIHIL. ET VERBVM [Io i 14] CARO FACTVM EST ET HABITAVIT IN NOBIS, ET VIDIMVS GLORIAM, GLORIAM TAMQVAM VNIGENITI A PATRE, PLENVM GRATIA ET VERITATE. sic homo dum corpus hominis susc*e*pit, sic dei filius dum de deo patre procedens VERBVM CARNEM nostri corporis sumpsit. unde clama*ba*t propheta atque dicebat ET HOMO EST, ET [Hier xvii 9] QVIS COGNOSC*E*T ILLVM? numquam pro-

---

15. **suspiceret** *scripsi*: susciperet *cod*, *fortasse recte* 16. **is**: his *cod* **noster**: nēr *cod*, *ut cap* 1 *l* 62 *supra* 17. **illum** *scripsi cum Cypr* Test ii 6 *codd* A L: ullum *cod* 23. omnem *cod* 33. **deo** *scripsi*: dm̄ *cod* 37, 38. quur *bis cod* 42. **firmum reputas** *scripsi*: firmiore putas *cod* 43. **superuiuet** *scripsi*: superuiues *cod* 44. **te plus** *scripsi*: templus *cod*; *fortasse legendum* te amplius 45. aeternū *cod*

51. inmortale *cod* 60. habe *cod* 62. accipes *cod* 63. saluauit *cod* 68. obumbrauit *cod* 70. **quid** *scripsi*, *cf l* 59: quod *cod* 72. omps̄ *cod*, *cf cap* 1 *l* 62 73. **pectore** *scripsi*: peccatore *cod* 84. suscipit *cod* 86. clamat *cod* 88. cognoscit *cod*

pheta hoc diceret, si hominem solum intellegi uellet: hominis enim unum nomen est, et quod est si hoc audierit iniuria*m* non sentit: dum loquitur QVIS COGNOSCET ILLVM, ostendit hominis personam deum dei filium baiulare. hoc enim uidebatur exterius quod humanum est et quod mortale est, quod et conpraehendi et pati potest: deus autem, qui hominem susceperat, ex ministerio corporis s*uscep*ti quis esset interior uirtutibus declarauit, dum haec dicit quae de mortalibus membris numquam homines Matt viii 23 26 cogitare potuerunt. nauigat cum discipulis, iubet uentis, quiescit mare, dicunt Matt xiv 33 apostoli VERE FILIVS DEI ES. legionem daemonum uerbo fugat, corpus posse*s*sum Marc v 3 4 9 liberat, ligabatur enim CATENIS et NON POTERAT teneri: quem excogitata hominum uincla retinere non poterant ut uel in cor- *fol* 148 *a* *pore* per|uersum tenerent spiritum, hunc iussu fugat, hominem cuius causa discenderat liberat. suscitat mortuum quasi deus, ostendit et inbecillitate*m* corporis sui ut crederetur quia uere inbecilla et humana Matt iv 12 membra portabat: esuriit sub diabolo, sitiit sub Samaritidem, plora*uit* super Io iv 7 xi 35 Lazarum. et tamen quis es*s*et hisdem locis quibus humana infirmitas monstrabatur diuina statim manifestata potentia est: Matt iv 7 audit diabolus NON TEMPTABIS DOMINVM DEVM TVVM; audit Samaritis SI SCIRE*S* Io iv 10 DONVM DEI ET QVIS EST QVI TIBI DICIT DA MIHI BIBERE, TV FORSITAM PETISS*E*S AB EO ET DARET TIBI AQVAM VITAE; et post lacrimas clamat LAZARAE PROCEDI FORAS, Io xi 43 39 statim mortis uincla soluuntur, corpus quarta die e tumulo suscitatur. hoc est ET HOMO EST, ET QVIS COGNOSCET ILLVM? Hier xvii 9 quod ipse dominus lapidare se uolen- Io x 31 tibus Iudaeis monstrauit se lapidari non posse si suam uellet potentiam demonstrare: SI MIHI inquid NON VVLTIS CRE- Io x 38 DERE, FACTIS CREDITE ET COGNOSCITE QVIA IN ME EST PATER ET EGO IN ILLO. numquid mortem timebat qui mortuos suscitabat? uulnera uerebatur qui uerbo diuersa mortis genera sanitati donabat? sic ergo deus ex tantis uirtutibus, et ex ipsis inbecillitatibus hominem in sese portare, monstraba*tur*.

XI **Passus est, iterum resurrexit tertia die. Passus est,** quia homo: **resurrexit,** qu*i*a deus: et numquam Ipse resurgeret qui semper stetit, sed quia corpus quod susceperat morti erat obnoxium. ostendit passionem corporis sui, quia uoluit: resuscitauit | quod habuerat, quia *fol* 148 potuit. denique hoc Ipse POTESTATE*M* Io x 18 HABENS PONENDI ANIMAM MEAM ET POTESTATE*M* HABEO ITERVM SVMENDI EAM: HOC ENIM MANDATVM ACCEPI A PATRE. potuit non pati, qui ut pateretur habuit in potestate: sed quoniam de conscientia diuinae uirtutis resuscitare corpus quod susceperat poterat, maiorem uirtutis ostendit potestatem dum non solum in uita facit sed et po*st mo*rtem iterum suscitauit. prodidit se esse qui fecerat in principio hominem, qui illum iterum mortuum suscitauit.

92. iniuria *cod* 94. **hoc**: *bis cod* 96. **conpraehendi** *scripsi*: conpraehendit *cod* 99. **suscepti quis** *scripsi*, *cf* VIII 211: si antiquis *cod* (*e mutilo ut conicio exemplari* si . . . tiquis, *quod scriba male callidus in* si antiquis *compleuit*) 104. **es**: est *cod* 105. possensum *cod* 108. **in corpore peruersum** *scripsi*: in cor peruersum *cod* 112. inbecillitate *cod* 113. humanā *cod* 115. **plorauit** *scripsi*: plora (*ad finem lineae*) *cod* 116 **esset** *scripsi*, *cf* II 25, 56, VI 12, VII 168, X 99, XVIII 28, 34: est *cod* 120. **Samaritis** *scripsi*: Samaritidis *cod* scire *cod*

122. petissis *cod* 124. **procedi** *cod*: *lege uel* procede *uel* prodi 130. **posse si** *scripsi*: possessi *cod* 139. **monstrabatur** *scripsi*: monstrabat *cod*, *fortasse recte*

XI 3. **quia**: qua *cod* 8, 9. **potestatem** *bis*: potestate *bis cod* 9. **habens** *cod*: *fortasse legendum* habeo 16. **in uita** *cod*: *fortasse legendum* in uitam 17. **post mortem** *scripsi*: portem *cod*

XII **Ascendit in caelos**, u*t*ique qui descenderat, ut apostolus dicit [Eph iv 10] QVI DESCENDIT IPSE EST ET QVI ASCENDIT.

XIII **Venturus iudicare uiuos et mortuos**, qui hanc in lege acceperat potestatem, ut in psalmo [Ps ii 6] EGO AVTEM CONSTITVTVS SVM REX AB EO SVPER SION MONTEM SANCTVM EIVS: quapropter REX CONSTITVTVS sit, aperuit in septuagesimo psalmo [Ps lxxi (lxxii) 1] DEVS IVDICIVM TVVM REGI DA. hoc et Ipse [Io v 22] PATER NEMINEM IVDICAT SED OMNEM IVDICIVM FILIO TRADIDIT.

Quod dixerunt **uiuos et mortuos**, monstrarunt discretionem esse bonorum atque malorum. nam cum in uita hac agunt homines malitiae causa, mortui nuncupantur, ipso saluatore dicente [Matt viii 22] SINITE MORTVOS MORTVOS SAEPELIRE: non solum illum appellauit mortuum qui de uita recesserat, sed et qui in uita manebat. ac per hoc si*ue* opere quis malo occupatus hic uixerit semper in corpore, **mortuus** est, siue | [*fol* 149 *a*] de uita exiens in inferno detentus mortuus ad nos nuncupatur. sic et de **uiuis**: si qui in corpore est integre deo seruiens uiuit, [Io viii 51] MORTEM NON VIDEBIT. clamat primum in psalmo propheta [Ps cxiii 25 26 (cxv 17 18)] NON MORTVI LAVDABVNT TE DOMINE NEQVE OMNES QVI DESCENDVNT IN INFERNVM, SED NOS QVI VIVIMVS BENEDICIMVS DOMINVM EX HOC NVNC ET VSQVE IN SAECVLVM: non utique de pauci temporis hominibus loquitur, quando ait EX HOC NVNC ET VSQVE IN SAECVLVM. et ut de ceteris taceam, ipse dominus in euangelio, [Matt xxv 31 32] CVM VENERIT FILIVS HOMINIS IN CLARITATE SVA ET OMNES ANGELI CVM EO, SEDEBIT IN THRONO MAIESTATIS SVAE, ET CONGREGABVNTVR ANTE EVM OMNES GENTES ET SEGREGA*B*IT EAS AB INVICEM QVEMADMODVM PASTOR SEGREGAT OVES AB HAEDIS: saeparati sancti a malis ore iudicis [*cf* 2 Tim iv 8] iustitia*e* audient VENITE BENEDICTI PATR*I*S [Matt xxv 34] MEI, PERCIPITE REGNVM QVOD VOBIS PARATVM EST AB ORIGINE MVNDI; dic*e*t et iniustis RECEDITE A ME MALEDICTI IN [Matt xxv 41 46] GEHENNA QVAM PRAEPARAVIT PATER MEVS DIABOLO ET ANGELIS EIVS: ET HABIBVNT HII IN MORTE*M* AETERNAM, IVSTI AVTEM IN VITAM AETERNAM.

XIV **Et in Spiritu sancto.** Tertia persona est, de qua loquitur ipse saluator MITTAM VOBIS ALIVM ADVOCATVM QVI VOS [Io xv 26 xiv 16 xvi 13] INDVCAT IN OMNEM VERITATEM.

XV Prosecuntur autem **Eos qui dicunt Erat quando non erat.** Arriani haec solent dicere, dum semper fuisse filium nega*n*t.

XVI **Et priusquam nasceretur non erat.** Reuincuntur autem *ut* **natum de Patre** et, **antequam nasceretur**, [de deo patre] ille qui Virtus dictus est, qui Sapientia nuncupatus est, qui Verbum appellatus, de deo patre fuisse adseueeretur. | [*fol* 149 *b*] qui etiam natus in patre esse dicebatur: nam et dominus dixit EGO IN PATRE ET [Io xiv 10] PATER IN ME; et apostolus ad Corinthios [2 Cor v 19]

XII 1. **utique** *scripsi*: uique *cod*

XIII 5. quiapropter *cod** 17. **manebat** *cod**: manebant *cod*[2] 18. **siue** *scripsi*: si *cod* 22. **si** *scripsi*: siue *cod* 29–32. **non utique . . . in saeculum**: *om per homoeoteleuton cod*, addit ad calcem paginae cod*[2] (*manu fortasse eadem, sed alio atramento*) 38. segregauit *cod* quaemadmodum *cod* 41. **iustitiae** *scripsi*: iustitia *cod* patres *cod* 43. **dicet** *scripsi*: dicit *cod* 45. **meus** *cod*[2] (*cum Cypr* Test ii 30 *et* iii 1): uester *cod** 46. **habibunt** *scripsi* (abibunt *Cypr locc citt*): habitabunt *cod* 47. morte aeternā *cod*

XV 1. **autem eos** *cod*: *fortasse legendum* eos autem 3. **solent** *cod*[2]: solunt *cod** 4. negat *cod*

XVI 2. **ut** *scripsi*: et *cod* 3. **antequam nasceretur**: *ad humanam Christi natiuitatem spectauisse priscum Arrianorum dogma intellegit ut uidetur* (*cf ll* 7 124 *infra*) *noster, sed errore* **de deo patre** *cod*: *sed omittenda esse puto* 6. **adseueretur** *cod*[2]: adseruetur *cod**

DEVS ERAT IN CHRISTO MVNDVM RECONCILIANS SIBI, utique pater in filio. sic Arrianorum confunditur inperitia, cum paenae omnibus scribturis concurrentibus a creatura excludatur a*u*t factura.

Erubescens ista iam ponere nunc urbanitate se putat inludere ueritatem, ut et suis probet (quod saepe tractauit) quia se a sua infidelitate non abstulit, et sic se tractare ut creatura*m* uel factura*m*, uel fuisse quando non fuit, uel ex nihilo factum, non dicat. ‘cogitationem’ ponit ante filium: numquid, si aperte sibi, quia reuincitur, non uidetur negare, tamen manifestissima causa conpellit illum confiteri quod occulte dicit? ecce si hodie cogitatio praecedat filium, monstrauit utique ante cogitatione non fuisse cui cogitatione*m* praeposuit: quantacumque putas subtilitate inperitos lege decipere uel fideles inludere, detegeris. [*cf cap* XV *l* 2] **fuit** ergo **quando non fuit**, qui adhuc nondum fuerat cogitatu*s*: et cum cogitatio uenisse*t*, statim est filius cogitatione—qui est utique super cogitationem. ut illum autem super cogitationem et ante cogitationem esse noueris aperiam. a deo Verbum dictus est, a deo Virtus, a deo Sapientia: nulla *aut*em umquam cogitatio, quan*tu*m humani sensus capiunt, sine sapientia cognita est, sine uirtute perfecta est, sine uerbo est pronuntiata; | si ergo istis tot uirtutum [*fol* 150 *a*] officiis filius nominatu*r*, *c*ur non etiam [*cf cap* VIII *ll* 32–41] cogitatione*m* praecessit, qui cogitationi per haec etiam magnitudine *ante*i*uit? clamat tibi propheta et dicit ERVCTVAVIT [Ps xliv 2 (xlv 1)] COR MEVM VERBVM BONVM: numquid dixit COGITAVIT COR MEVM VERBVM BONVM? quia uerbum dei est (quod ipse soles confiteri), dum denegas et post cogitationem deum facis, considera quia blasphemas.

Sed prudenter te dicis haec cogitasse, ne inpassibilitate*m* omnipotentis dei uidearis corrumpere dum filiu*m* dicis generatum: et dicis illum consequentia corporis pati posse, id est dolorem et [Gen iii 16] gemitus, si filium generet, quia humana conuersatione nosti sine gemitus generar*i* non posse. o peruersitas animi et damnabilis conscientia, qua audes *h*ac turpi et passibili causa dei filium ex humana comparatione denegare, cum sci*a*s et ipsos homines, id est muliere*m*, sine gemitu potuisse generare, si dei omnipotentis uoluisse*t* mandata seruare. denique post transgressione audit IN [Gen iii 16] DOLORIBVS PARIES, qui ante audierat CRESCITE ET MVLTIPLICAMINI ET REPLETE [Gen i 28] TERRAM. potest dolori esse subiectus qui inmortalis est? sentit gemitos qui morti obnoxius non est? audet aliquis dicere quod tu subtilitate tua uideris inducere,

---

12. **cum**: *praem* quae *cod* 13. concu*r*rentibus *in ras cod* 14. **aut** *scripsi*, *cf l* 19 *infra*: a *cod*

15. **Erubescens**: *auctor noster singulari numero nunc usus unum qualemcumque aduersarium ut uidetur aggreditur, qui Arrianam doctrinam ita* ‘urbanitate’ (XVI 16, XVII 5) *et* ‘subtilitate’ (XVI 29 73) *temperauit ut symboli anathemata eum uix adficerent* 16. urbanita*t*e *ut uid in ras u*eritatem *in ras cod* 17. **ut** *scripsi*: aut *cod* 19. creatura uel factura *cod* 24. **tamen**: *praemittendum forte* non manifestissimae *cod* 28. cogitatione *cod* 31. **qui . . . cogitatus** *scripsi*: qui . . . cogitatum *cod*; *nisi malis* quia . . . cogitatum 33. uenisse *cod* 38. **autem** *scripsi*: enim *cod*; autem *et* enim *apud codices saepissime inter se permutantur*

39. **quantum** *scripsi*: quandam *cod* 43. nominatus *cod* quur *cod* 44. cogitatione *cod* 45. **magnitudine** (*sc* dignitate) **anteiuit** *scripsi*: magnitudinem tenuit *cod*

54. inpassibilitate *cod* 55. filius *cod* 59. generare *cod* 61. **qua** *scripsi*: quae *cod* **hac**: ac *cod* 63. degare *cod** 64. **scias** *scripsi*: scies *cod* **mulierem** *scripsi*: muliere *cod** mulieres *cod*[2] 66. uoluisse *cod* 68. **qui** *cod*: *fort leg* quae

quod mox 'ut uoluit genuit'? non te gen- *fol* 150 *b* tilium causa ad istam | conpulit blasphemia*m*, qua putas tibi posse proponere quod potuit gemere dum filium generat? dum cupis itaque infidelibus tollere scandalum, fidelibus introducis.

Ignoras tibi apostolum ante praedicasse quod Iudaeis esset scandalum et gentibus stultitia natiuitas et passio sal- I Cor i 22 23 uatoris? IVDAEI inquid SIGNA PETVNT, GRAECI PRVDENTIAM QV*A*ERVNT, NOS AVTEM PRAEDICAMVS IVDAEIS QVIDEM SCANDALVM GENTIBVS AVTEM STVLTITIAM. non esse SCANDALVM Iudaeis, nisi in homine*m* peccasse uiderentur ut in aliquem de Rom viii 20 21 CREATVRA qua*e* CORRUPTIO*NI* noscitur esse SVBIECTA: nec gentibus esse STVLTITIAM, nisi quia dicimus dei filium et primo nat*um* de deo patre, et postmodum humanam carnem uoluisse portare, *et* tertio quo*d* passus est; totum utique inridere conatur et mysterium stultitia*m* nuncupat, quia VIRTVTEM SCRIBTVRARVM caelestium IGNORAT. Matt xxii 29 times ne a gentibus inrisione*m* patiaris, et ideo placere huic qu*a*eris cui si fideliter diuina dicantur riduntur potius quam creduntur? quid ipse apostolus prosequitur? IPSI*S* AVTEM VOCATIS IVDAEIS ET GRECIS CHRISTVM DEI VIRTVTEM ET DEI SAPIENTIAM. I Cor i 24 non potes prius agnoscere antequam credas; quia diuinu*s* et caelestis clamat spiritus ET NISI CREDIDERITIS NON INTELLEGITIS, Is vii 9 | et ipse saluator NISI CREDIDERITIS *fol* 151 *a* MORIEMINI. Io viii 24 quid est quod credi debet? STVLTA MVNDI ELEGIT DEVS VT CONFVNDAT I Cor i 27 25 *SAPIENTES. ET INFIRMA MVNDI ELEGIT DEVS VT CONFVNDAT* FORTIA: NAM QVOD STVLTVM EST DEI SAPIENTIVS EST HOMINIBVS, ET QVOD INFIRMVM EST DEI FORTIVS EST HOMINIBVS. uides ergo quia cum gentibus potes sociari si gentili placueris, si apostolus negat se SERVVM CHRISTI esse Gal i 10 posse SI HOMINIBVS PLACERE uellet. et qui erant HOMINES? qui in lege diuina uiuebant. nam de gentibus caelestis spiritus non homines sed animalia dicit: HOMO inquid CVM IN HONORE ESSET NON Ps xlviii 13 (xlix 12) INTELLEXIT, AESTIMATVS EST IVMENTIS INSIPIENTIBVS. confitendus est ergo et esse semper et **antequam nasceretur** in patre fuisse. non enim potes confiteri Verbum Virtutem Sapientiam, sicut et ipse dominus dixit et apostoli praedi-

---

74. **quod mox ut uoluit genuit**: *nota est disputatio inter Athanasianos et eorum aduersarios de quaestione* ὅτι οὐ βουλήσει οὐδὲ θελήσει [*scilicet* ἀλλὰ φύσει] ἐγέννησεν ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν (*confer symbolum quod uocatur Macrostichon apud Socratem* H. E. ii 19); *apud nostrum* ut uoluit genuit *respondere uidetur* τῷ βουλήσει ἢ θελήσει γεννᾶν, generare τῷ φύσει γεννᾶν 75. blasphemia *cod* 76. **qua putas**: + item in psalmo et scitote quia dominus ipse est deus: unde in euangelio uos uocatis me magister et dominus, et bene dicitis, sum etenim. qua putas, *quae uerba ad cap* XVII *l* 21 *transtuli*

84. querunt *cod* 86–90. **esse scandalum . . . esse stultitiam** *cod*: *fortasse legendum* esset scandalum . . . esset stultitia 87. in homine *cod* 88. peccasset *cod* **ut** *scripsi*: aut *cod* de creaturā *cod* 89. **quae corruptioni** *scripsi*: quia corruptio *cod* 92. **natum** *scripsi*: nato *cod* 93. **et tertio quod** *scripsi*: tertio quo (*om* et) *cod*; *fortasse legendum* et eam die suscitare tertio quo 95. stultitia *cod*

97. **times** *scripsi*: timens *cod* 98. inrisione *cod* 99. queris *cod* 100. **riduntur** *cod*: 'apud ueteres ridunt reperimus dictum' *Diomedes grammaticus* (*uide Neue-Wagener* Formenlehre der lateinischen Sprache[3] iii 271) 101. **ipsis**: ipsi *cod* 104. **potes**: potest *cod*, *cf ll* 115, 125 **credas** *fortasse cod**: credat *cod*[2] 105. diuinū *cod* 106. **intellegitis** *cod*, *cf Cypr* Test iii 41 *cod* L 10. **sapientes et infirma mundi elegit deus ut confundat** *ex apostolo suppleui*: *om per homoeoteleuton ut uid cod* 115. **potes**: potest *cod* 125. **potes**: potest *cod*

cauerunt, nisi semper fuisse et futurum esse credideris.

XVII Posuerunt etiam dicentes **Et quia ex nullis extantibus factus est uel ex alia substantia**. Dicunt enim solum a solo patre ex nihilo esse factum. sed si modo urbanae secundum apostoli
1 Cor xi 12 *et* 2 Cor v 18 (*cf* Rom xi 36 1 Cor viii 6) dictum EX DEO dicunt, ita tamen cupiu*n*t innocentes inludere uel suos possidere, dum EX DEO dicant 'sicut cetera,' quia nihil esse possit nisi deus uellet, nihil stare nisi ipse permitteret. ac per hoc non sic confiteri permitteris esse filium 'sicut sunt uniuersa,' sed hoc a te solum expetit fides catholica, ut confitearis 'de
fol 151 *b* deo' | et 'de substantia ipsius,' ut merito una sit substantia dum de uno est, sit inmortalis de inmortali, perfectus de perfecto. qui enim nos uult esse perfectos, se utique cum patre pari per-
Matt v 48 fectum qu*a*erit intellegi, ait enim sic ESTOTE PERFECTI SICVT PATER VESTER QVI
Ps cix 3 (cx 2) IN CAELIS EST. [item in psalmo ET SCITOTE QVIA DOMINVS IPSE EST DEVS:
Io xiii 13 unde in euangelio VOS VOCATIS ME MAGISTER ET DOMINVS, ET BENE DICITIS, SVM ETENIM.]

XVIII **Mutabilem autem et conuertibilem Filium Dei**. Solent enim cum Sabelli temeritate misceri tractatus, qui sic **mutabilem filium** inducunt dum ipsum esse patrem aliquando adserunt, patrem etiam filium pronuntiare contendunt. sed pater pater est qui inuisibilis est; filius filius est de inuisibile deo, qui uideri uoluit patribus, qui (ut supe- *cap* VII *l* 90 *supra*
rius diximus) quia uidendus erat se patribus demonstrabat, non tamen ut erat intellegi poterat, se*d* ut humana illum capere fragilitas poterat. sic et hominibus apparebat ille cui nullus est similis in nubibus, de quo dicit propheta QVIS Ps lxxxviii 7 (lxxxix 6)
IN NVBIBVS AEQVABITVR DOMINO? si ergo nullus IN NVBIBVS est qui aequari deo dei filio possit, et tamen unum de elementis, ut est, non possumus sustinere—si solem uelimus adtendere, numquam claritatem ipsius possumus peruidere; si calores ipsius refrigeria requirentes non uitauerimus, ardorem tolerare non possumus—quanto elementorum dominum, | quan- *fol* 152 *a*
to mundi opificem, patr*e*s uidere non poss*e*nt, nisi uideri se uolens suam magnitudinem temperasset. denique hoc aperuit in euangelio, et quis esset in monte apostoli*s* patefecit: ASCENDERVNT inquid (Luc ix 28)
IN MONTE, ET DEMVTATVS EST IESVS ET Matt xvii 2
RESPLENDVIT FACIES EIVS SICVT SOL IN (Apoc i 16!)
CLARITATE SVA ET VESTIMENTA EIVS FACTA *SVN*T CANDIDA VELVT NIX. monstrauit futuris testibus quis esset; et tamen usque ad futuram passionem ut quod uidera*n*t tacerent ipse dominus erudiuit, NEMINI Matt xvii 9
DIXERITIS DONEC FILIVS HOMINIS A MORTVIS RESVRGAT. sic semper et hominibus †causa† demonstrauit, et se deum de deo filium saluatorem ostendit.

XVII 3. **Dicunt**: *scilicet Arriani* 5. **urbanae**: *uide supra ad cap* XVI *l* 15, *et cf p* 353 *infra* 6. **cupiunt** *scripsi*: cupiuit *cod*, *fortasse recte* 14. **de substantia ipsius**: *respicit noster ut uid Tomum Damasi*, *uide p* 288 *supra*, *l* 79 18. **se** *scripsi*: sed *cod* **pari** *cod*: *fortasse legendum* pariter 19. querit *cod* 21. **item in ... etenim**: *quae in uncinis includuntur*, *ea huc transtuli e cap* XVI *l* 76, *certe e peruerso loco*, *nescio an in rectum*

XVIII 12. **intellegi poterat sed** *scripsi*: *tr* se intellegi poterat *cod* **humana** *cod*[2]: hamana *cod** 16. **si** *scripsi*: sic *cod* 18. aelementis *cod* 24. **quanto** *cod*: *sic noster pro* quanto magis *forte scribebat*, *unde textum immutare non ausus sum* aelementorum *cod* 25. patris *cod* 26. **possent** *scripsi*, *cf* I 120 VII 31 X 89 XI 3 *supra*: possunt *cod* 29. apostoli *cod* 33. **sunt** *scripsi*: est *cod* 35. uiderat *cod* 39. **causa** *cod*, *sed quid sibi uelit* causa *uel* causam *non liquet*: *fortasse legendum* carnem suam

xix Est ergo secundus a patre filius; est tertia persona spiritus, quem ascendens a patre misit, qui conplens fideles uirtutes loqui fecit. haec qui non crediderit, et istam confessionem usque ad finem uitae non semper tenens et fidelibus dixerit in confessione et gentilibus demonstrarit, iubente patre iubente filio spiritu sancto urguente in gehennam missus perpetuas luet poenas.

XIX 3. a patrē *cod*

FIDES CATHOLICA APVT NICHEAM EXPOSITA
EXPLICIT
AMEN

I. Index locorum S. Scripturae

(*In locis iis quibus adfigitur obelus, diserte laudatur nomen libri*)

II. Index nominum propriorum

III. Index uerborum et locutionum

[*huius prooemii initium inuenies ad p* 329 *supra*]

praeter alios celebrem et tritum, exempli gratia profero, Phil ii 6 (*cap* VIII *l* 202, *p* 340 *infra*), *ubi uoces graecas* ἐν μορφῇ θεοῦ *ceteri omnes* 'in forma dei' *reddunt, solus cum Cypriano noster* 'in figura dei.' *nomen quoque* 'Moses' (VII *l* 140, *p* 335) *antiquitatis uidetur esse indicium: ante enim Vulgatum S. Hieronymi textum uix ullum inuenias scriptorem qui non forma* 'Moyses' *utatur, praeter Euangelia Bobiensia* (*k*) *et S. Cypriani Testimoniorum codicem Laureshamensem* (L).

Hactenus de tempore quo scriptus est tractatus: iam de loco et ratione eius pauca dicenda sunt.

Imprimis Italicus est codex, Italica canonum sylloge in ea adseruatur: conferas exempli gratia interpretationem concilii Nicaeni, cuius unicus est testis, supra pp 103–141. *Italiam fortasse septentrionalem spectat textus librorum sacrorum in tractatu nostro adhibitus.*

Ad finem tractatus, singulari numero iam inde usus (*capp* XVI 15–129, XVII 10–14), *in antistitem quendam Arrianorum noster inuehitur, qui* 'urbanitate' (XVI 16) *siue* 'urbane' (XVII 5) *fideles simplices ita inludebat ut catholicus esse uideretur, quippe qui* 'fuisse quando non fuit Filius Dei' *uel* 'ex nihilo factum' *dicere desineret, et nihilominus in* infidelitate sua *persisteret. iam pridem in mentem mihi ueneral episcopum istum appellari debuisse* Vrbanum: *sed utrum re uera* Vrbanus *aliquis inter episcopos Arrianos* A. D. 360–400 *exstitisset tunc temporis nesciebam, et de Auxentio Mediolanensi potius cogitabam. is scilicet, postquam inde ab anno* 363 *orbem occidentalem imperatores catholici rexerunt, solus ex Arrianis sedem suam episcopalem obtinuit, frustra in eum declamantibus Hilario Pictauiensi et Eusebio Vercellensi: tanta enim calliditate et astutia fidem suam coram Valentiniano imperatore exposuit* (*uel potius celauit*) *ut pro catholico et orthodoxo haberetur. sed domino Germano Morin, operis huius fautore amicissimo, per litteras me admonente, cognoui Ioannem nostrum Mercati in libello suo cui titulus* Parmensia (*Romae* A. D. 1902) *Vrbani cuiusdam, Ambrosio et Damaso aequalis, episcopatum apud Parmenses commemorasse: quod me latere minime oportuerat, quippe cui libellum illum scriptor iam donauisset. Vrbanum igitur Parmensem de cathedra sacerdotali depulisse, hortante Damaso, episcopos Italiae septentrionalis catholicos refert in tractatu* contra Ambrosium (*edente Fr. Kaufmann, Argentorati,* A.D. 1899, *pp* 87, 115) *siue Maximinus siue Palladius Arrianus:* 'denique ut Vrbani Parmensis episcopi ceterorumque causas pretermittamus, certe Leontium Salonitanum ex eius [*sc* Damasi] audistis mandato, auditum gradu sacerdotali

ut reum deiecistis.' *et facile conicias in Arrianae reos doctrinae dictam esse sententiam synodalem ab Arriano inuidia aspersam.*

Auctorem nostrum e Tertulliano pendere (certiorem me faciente reuerendo patre Henrico Brewer e Societate Iesu) serius comperi quam ut id ad locum, cap x *ll* 114–116 *p* 342 *supra, possem adnotare: confer* ad Praxean § 27 (*edente Aemilio Kroymann*, C. S. E. L. *tom* xlvii *p* 282 *l* 4) ' esuriens sub diabolo, sitiens sub Samaritide, flens Lazarum,' *necnon* de carne Christi § 9 ' esuriit sub diabolo, sitiit sub Samaritide, lacrimatus est super Lazarum.'

confer etiam cum cap XVII *l* 15, *p* 346 *supra*, ad Praxean § 2 ' quasi non sic quoque unus sit omnia, dum ex uno omnia, per substantiae scilicet unitatem '.

APPENDIX X B

Commentarius alter in Symbolum Nicaenum siue potius in Tomum Damasi papae

Commentarius hicce non est eiusdem cum praecedente momenti: tamen cum et ipse antiquus sit et de auctoritate Tomi Damasiani (supra pp 281–294) *idoneus sit testis, locum non recusaui.*

codices contuli tres, unum quem ipse inueni, duo de quibus per Alexandrum Souter Oxoniensem nostrum et (intercedente A. Souter) Isidorum Hilberg Austriacum notitia mihi peruenit: scilicet Coloniensem bibliothecae Capitularis lx, *fol* 108 *b* INCIPIT DE FIDE SIMBOLI APVD NICEAM EXPOSITIO (*codex e duabus constat partibus, quarum altera, foll* 1–217, *ineunte saeculo nono, altera, foll* 218–244, *ineunte fortasse saeculo decimo, exarata est*); *Vaticanum* lat. 355, *fol* 131 *b* INCIPIT DEFINITIO FIDEI SIMBVLIQVE NICENI CONCILII ·XLVIII· (*saec.* ix–x); *Karoliruhensem* Augiensem xviii, *fol* 16 *b* ITEM DEFINITIO FIDEI SYMBOLIQVE NICENI CONCILII BEATI HIERONIMI PRB̄RI (*Reginberti manu saeculo* ix *ineunte scriptum*). *in codice Augiensi expositiones fidei undique collectas congessit, suis singulas auctoribus distribuit, Reginbertus notissimus ille librarius: Coloniensis et Vaticanus commentarium sine auctoris nomine praebent, Coloniensis tamen nihil aliud est atque epistularum Hieronymianarum sylloge, in Vaticano excipit libellum* ' epistula sancti Hieronimi ad Exuperantium ·xlviiii·' *unde putandum est uiros aeui Carolini eruditos opusculum ἀνώνυμον ἀδέσποτον uel inter Hieronymiana inuenisse uel Hieronymum auctorem ipsos finxisse. quam saepe priscae antiquitatis progenies salutem sibi sub tutela siue Hieronymi siue Augustini adepta sit, his solis latebris a labe temporum secura, nemo non nouit.*

Coloniensem correxerunt librarii plures, tum coaeui, siue diorthota siue alii (quos siglo col^2 *adhibui), tum recentiores (col*^{3}*); e recentioribus unus lectiones multas et aliquando bonas introduxit, sed ut puto suo fretus ingenio magis quam codicis alterius auctoritate unde opus eius partim exscripsi, partim praetermisi.*

e codicibus noster inrepsit in libros operum S. Hieronymi impressos; quorum librorum familia ceteris et aetate et numero praepollens pendet ex editione principe, quam curante Iohanne Aleriensi episcopo euulgauerunt Romae A.D. 1468, *sine anni uel loci notitia, Sweynheim et Pannart* [Hain 8551, Proctor 3294; *in bibliotheca Bodleiana* Auct. VII Q i 2]: *tractatus in ordine tertius (scilicet post Rufinum* de symbolo *et Hieronymum* de expositione fidei ad Damasum) *auctore et titulo impresso caret, sed in indice ita praedicatur* Expositio fidei Niceni concilii in qua filium docet coeternum et consubstantialem patri Arium reuincens et spiritum sanctum docens ab utroque procedere. *item sine anni lociue notitia, anno* 1470 *uel paulo ante, prodiit Neapoli editio Romanae ut ita dicam gemina* [Hain 8550, Proctor 6747; *Bodl.* Auct. VI Q inf. i. 29, 30], *ubi tamen tertius Augustini liber* aduersus V haereses, *noster nonnisi quartus est: titulus in indice idem, in corpore libri* Expositio fidei Niceni concilii in qua docet filium coequalem coeternum et consubstantialem patri et Arrium confodit docet quoque spiritum sanctum deum esse et a patre filioque procedere. *his uel eadem uel simillima inueneris apud plures libros, exempli gratia Romae* 1470, *Venetiis* 1476, *Parmae* 1480, *Venetiis* 1488, *Basileae* 1489, *Norimbergae* 1495.

secundam familiam unus quod sciam liber repraesentat, quem sine anni uel loci notitia Argentorati haud post 1469 *euulgauit Mentelin* [Hain 8549, Proctor 203; *Bodl.* Auct. VI Q inf. ii 15]; *tractatus noster quinquagesimus octauus est in serie, titulum habet* Definicio simboli Niceni concilii.

tertia librorum familia nomina Hieronymi et Cyrilli tractatui praemittit: inter quos agmen ducit liber Petri Schoeffer Moguntinus, A.D. 1470 [Hain 8554, Proctor 92; *Bodl.* Auct. VII Q inf. i 1, 2], *tom* I *fol* 40 *b*, XXIII Iero. Cirillo Alexandrino episcopo explanans simbolum Niceni concilii. epistola nona: *quem secuti sunt posteriores, ut Erasmus (Basileae* 1516, *tom* II *fol* 57, Explanatio fidei ad Cyrillum) *et Vallarsi* (XI ii 149: *titulum repetit Erasmianum*). *recte monet Vallarsi eum qui Cyrilli*

mentionem fecit illud Hieronymi animaduertere ubi dicit 'sancto Cyrillo [*scilicet* Hierosolymitano] dedi conscriptam fidem' (*Hieron.* ep. XVII 4: *Vallarsi* I 44).

tractatum Hieronymo abiudicatum recentiores in appendicem reiecerunt, codices operis spurii nouos conferre minime dignati sunt. ego, ne quid editioni meae desit, et codices et libros impressos antiquiores adhibui, codices sub siglis col (Coloniensem) vat (Vaticanum) aug (Augiensem), editiones ℜ *(Romanam)* 𝔑 *(Neapolitanam)* 𝔖 *(Argentoratensem).* 𝔐 *(Moguntinam). quod ad ordinem uerborum adtinet, unicas librorum singulorum impressorum lectiones neglexi.*

editionem Romanam e vat pendere, editionem Argentoratensem ex aug, Moguntinam fortasse e col, ueri simile uidetur.

de tempore quo scriptus est commentarius, necnon de fontibus eius, uide quae collegi ad finem appendicis, p 367 infra.

[INCIPIT DE FIDE SIMBOLI APVD NICEAM EXPOSITIO]

I **Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium uisibilium et inuisibilium creatorem:**

et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium eius, natum de substantia Dei **Patris** ipsa, **quod grece dicitur homousion, Deum de Deo lumen de lumine Deum uerum de Deo uero natum—non factum,** sicut heretici dicunt—**per quem omnia** uisibilia et inuisibilia **facta sunt tam in caelis quam et in terra; qui propter nos homines et nostram salutem incarnatus homo factus passus resurrexit tertia die, ascendit in caelos, ueniens inde iudicare uiuos et mortuos:**

et in Spiritu sancto, qui de Patre processit **proprie,** et **Deus** est **uerus sicut Filius.** *cf Tomum Damasi l 98 (p 289 supra)*

Hos autem qui dicunt: Erat tempus quando non erat Filius natus, **et Priusquam nasceretur non erat, aut quod Ex nihilo factus sit** aut natus sit, **aut Mutabilem aut conuertibilem Filium Dei dicunt esse; hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia.**

II Quod fides inuisibilium rerum est—non uisibilium, unde Arriani Saluatorem uidentes in carne putauerunt eius diuinitatem talem esse qualem et carnem, passibilem **mutabilem conuertibilem** conprehensibilem, et quasi formidantem, et quasi nescientem omnia, et proficientem AETATE ET SAPIENTIA, et nihil facientem ex se, et subiectum, et orantem ad Patrem, et gratias agentem et edentem et patientem et lacrimantem et gementem et quiescentem. et postremo quae sunt creaturae propria, haec carni creatae Saluatoris adscribenda sunt utique, non diuinitati, quia Dominus dicitur in scriptura et homo: quia ergo **propter nos** et **homo** dicitur, non debemus quae sunt carnis Deo adscribere et quae sunt Dei carnis aestimare propria. si quid igitur minus aut inaequale aut inpotens dicitur in scriptura aut subiectum aut humile,

cf Heb xi 1 *et uide infra cap* III *l* 77; Marc xiv 33; Mt xxiv 36; Luc ii 52; Jo v 19; Luc ii 51, vi 12; Jo vi 11; Mt ix 11; Mt xvii 17; Jo xi 35 38; Marc vi 31

I 6. **ipsa**: *om.* ℜ **quod** *edd*: quod quod *vat* quodque *col* quoque *aug* 7. **homousion** *col* ℜ: homoysion *vat* omousion 𝔖 𝔐 (*et, supraposita lineola, aug*) ΟΜΟΟΥϹΙΟΝ 𝔑 11. **tam ... terra**: *om* 𝔑 12. **quam et** *col*: et *vat aug* quam ℜ 𝔖 𝔐 13. **et**: + propter 𝔑 15. **die**: dī *vat* **in**: ad 𝔑 16. **ueniens**: uenturus ℜ 𝔑 18. **spiritu sancto** *col vat*: spiritum sanctum *aug edd* 19. procedit 𝔑 24. **aut natus sit**: *om* ℜ 𝔑 25. mutabilis *vat* 26. **esse**: *om aug** **hos**: hoc *col** (*sed corr m p*) *vat*

II 1. **Quod**: Que ℜ Quoniam 𝔑 **fides**: *om aug* 5. conuertibilem et comprehensibilem ℜ comprehensibilem conertibilem 𝔑 9. **ad**: *om* 𝔑 10. agente *vat* 11. **gementem**: edentem *ut uid col** 12. **quiescentem**: *de requie* (Marc vi 31 *siue* Jo iv 6) *potius quam de morte* postremomo *vat* 13. proprie 𝔖 15. diuinitate *aug** **dominus dicitur in scriptura et homo** *codd* ℜ 𝔖: deus in s. et homo dicitur 𝔑 deus dicitur in s. et homo 𝔐 *fortasse recte*

carnis eius est adsumptae, quia uere natus est de carne et quia *uere* cum hominibus triginta et plus annos conuersatus est et uere habebat pati. ideo et uerus homo propter carnem accipitur, et uerus Deus incarnatus est, in carne passus natura passibili non deitatis. haec enim quae pati debuerat caro hominis, pro transgressis hominibus pati dignatus est Deus per carnem passibilem, ut et diuinitatis eius inenarrandam potentiam in re uisibile praedic*a*tam sentiamus, et BONITATIS EIVS DIVITIAS, id est per passionem remissa peccatorum, credentes in eum consequamur. Rom ii 4

Quale est igitur malum hoc, ut audeat quis GRATIAM DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI, quam pro nos fecit, se humilians ut *nos* exalte*m*ur, humanis sensibus et uoce heretica non solum non intellegere, insuper etiam periculosis blasphemiis ad inritum eam adducere atque ultro ei aduersari, dicente scriptura SCITOTE ENIM GRATIAM DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI, QVONIAM DIVES CVM ESSET PROPTER NOS PAVPER FACTVS EST, VT NOS EIVS PAVPERTATE DIVITES EXISTAMVS. absit igitur in Filio Dei aliquid plus minusue aut in loco aut in tempore aut in potentia aut in scientia aut in aequalitate aut in subiectione, cum dicitur hoc ut deitati eius ea non carni adscribantur. si enim plus minus*ue* aliquid inuenitur—excepto hoc quod genuit Pater Filium (et excepto hoc quod Filius non ex semet ipso natus est sed **de Patre natus** est proprie) non in tempore sed semper, non aliunde sed **de sua substantia**, deali*tat*is propri*o* fo*n*te — secundum uerbum eorum, aut inuidens aut inpotens Pater, insuper etiam et temporalis *Filius*, agnoscitur. et

2 Cor viii 9 (beside "quis GRATIAM DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI")
2 Cor viii 9 (beside "SCITOTE ENIM")
Tom Dam ll 78 79 (*p* 288 *supra*)
cf Filastrium p 368 *infra*

22. adsubte *vat* uero 𝔐 23. **uere** *addidi*: *om codd et edd* omnibus 𝔐 24. conuersa *aug** 25. *tr* et ideo ℜ 28. passibilis *vat* possibili *aug** 29. **debuerat**: habuerat (*cf l* 25 *supra*) *vat* **caro hominis pro transgressis hominibus** *col* 𝔐: caro hominis transgressis hominibus *aug* (*col**?) 𝔖 caro hominis pro transgressoris hominibus *vat* caro hominis transgressoris pro hominibus ℜ 𝔑 31. *tr* et ut ℜ 32. **potentiam**: penitentiam (*sic*) 𝔐 **uisibile** *vat*: uisibilem *col** uisibili *col*^{2} *aug edd* 33. **praedicatam** *scripsi*: praedictam *codd* ℜ 𝔖 𝔐 preditam *col*^{2} 𝔑 35. **remissa** *codd* 𝔖, *cf* III *l* 169 *infra*: remissam (*tr* peccatorum remissam 𝔑) ℜ 𝔑 remissionem *col*^{2} 𝔐; *adhibentur apud antiquos et* remissa remissae *et* remissa remissorum, *sed apud meliores testes* (*Tertullianum* adu. Marc. iv 18 [480. 13]; *Cyprianum passim*; *Optatum* i 8, v 4) *nonnisi* remissa *fem.*; remissa *neut. praebent cum nostro codices euangeliorum Palatinus* (*e*: Mc iii 29, Luc i 77, iii 3, xxiv 47) *et semel Veronensis* (*b*: Luc xxiv 47), *semel etiam Irenaei interpres* (III xii 2=Act ii 38). *cf A. Souter* Study of Ambrosiaster *p* 136 37. **ut**: aut *ut uid col** 39. **pro nos** *col* vat*: pro nobis *col*^{2} *aug* ℜ 𝔖 𝔐 propter nos 𝔑 *tr* se fecit humilians *aug* fecit humilians se 𝔑 40. **nos exaltemur** *cum* ℜ *haesitans scripsi*: mox exaltetur *codd* 𝔑 mox exaltaretur *col*^{3} 𝔖 𝔐 42. **blasphemiis** *col*^{2} ℜ 𝔑: + et *codd* 𝔖 𝔐 43. eum? *col** 47. **ut**: et 𝔑 48. **existamus**: existimamus (*sic*) 𝔑 𝔖 **igitur**: ergo 𝔑 52. **hoc**: haec ℜ diuinitati ℜ 𝔐 53. **ea** *col*^{2}: eo *codd* et 𝔖 haec et 𝔐; *om* ℜ 𝔑 ascribatur 𝔖 **plus minusue** (*cf l* 49) *scripsi cum* ℜ 𝔑: plus minus aut *codd* 𝔖 plus aut minus *col*^{2} plus minusue aut 𝔐 56. exemedipso *vat* a semet ipso 𝔖 𝔐 58. **non aliunde sed de sua substantia**: *e Tertulliano* (*ut uid*) adu. Praxean 4 ' filium non aliunde deduco sed de substantia patris' 59. **dealitatis proprio fonte** *scripsi*: de alia ipsa propria forte *vat aug* 𝔐 de alia ipsa forte propria *col* si de alia ipsa propria forte 𝔖 si de alia et non de ipsa propria forte 𝔑 forte (*cet om*) ℜ 61. **pater**: + putatur 𝔐 62. et temporales *col** aut temporalis ℜ extemporalis 𝔑 **filius** *suppleui*: *om codd*

cum aperte hoc uetet scriptura et execretur, quomodo temporalem Deum, quemadmodum gentiles uenerantur, ipsi etiam similiter adorant? nam si temporalis est, nec **uerus** potest esse: et si non uerus, neque **potens omnia**. et quid iam huic tali Deo credendum est, qui **erat aliquando quando non erat** et **ex nihilo natus est**, dicente scriptura SI AVDIERIS ME ISRAHEL, NON ERIT IN TE DEVS RECENS. (Ps lxxx (lxxxi) 9 10) si ergo RECENS, non debet uerus credi: si autem sempiternus, quippe hic sempiternus Deus erat qui loquebatur in omnibus sanctis, et legem dedit Moysi in monte Syna, et **omnia potens** et **omnia sciens**, (*Tom Dam l* 83 (*p* 288)) et Adae in paradiso uisus est et in praedestinatione carnali futura enuntians ei, et cum Iacob luctatus est, et (quemadmodum humana fragilitas capere poterat) condescendens infirmitatibus omnium diuerso *re*rum genere adp*are*bat, aliis in gloria, timoris omnium causa, aliis in humilitate, eminentis eius bonitatis agnoscendae. si ergo sempiternus Filius de Patre est genitus, quippe et omnia sciens [et] **omnia potens** et **omnia saluans, omnia continens,** (*Tom Dam ll* 119–121 (*p* 291 *supra*)) **omnia iudicans** creans, cum Patre semper et cum Spiritu sancto. accipe igitur quod creatura **deus uerus** non (*ib l* 81 (*p* 288)) potest esse, neque creatura creaturam saluare, dicente scriptura ET COLVERVNT (Rom i 25) ET SERVIERVNT CREATVRAE POTIVS QVAM CREATORI QVI EST BENEDICTVS DEVS IN SAECVLA. uides igitur quod paganitatis est hoc quam christianitatis.

Et quod non in tempore est natus sed (*Tom Dam l* 75 (*p* 288)) **semper** natus erat de Patre, dicit apostolus beatus INVISIBILIA ENIM EIVS A (Rom i 20) CREATVRA MVNDI PER EA QVAE FACTA SVNT INTELLECTA CONSPICIVNTVR, TAM SEMPITERNA EIVS VIRTVS ET DIVINITAS. uides igitur quod Christus Filius Dei VIRTVS Dei est non temporalis sed SEMPITERNVS.

Quod **de substantia diuina** Patris (*Tom Dam ll* 78 79) **natus** est semper, ipse ait Saluator in euangelio QVOD NASCITVR DE CARNE CARO (Io iii 6) EST, ET QVOD NASCITVR DE SPIRITV SPIRITVS EST QVONIAM DEVS SPIRITVS EST.

Et quod **uerus Deus** est **Filius Dei**, (*Tom Dam l* 81)

---

et edd 63. **uetet**: notet 𝔑 execret 𝔑 64. extemporalem 𝔑 68. **neque**: nec 𝔖 𝔐 **huic**: huc *vat** 72 **israhel** 𝔑 𝔐 (*et col apud cap* III 106 *infra*): ihl (*uide L. Traube* Nomina Sacra *p* 109) *vat* isrl *col aug* 𝔖 73. **recens**: *praem* deus 𝔐 77. synai *vat* sina *aug* 𝔖 omnipotens *vat** 81. **humana ... poterat**: *a Commentario supra impresso—uide cap* XVIII *l* 12, *p* 346—*haec mutuatus est noster*: *confer etiam ll* 78–80 *cum cap* VII *ll* 90–96, *p* 334 82. **condescendens**: *uide indicem uerborum p* 365 83. **diuerso rerum genere adparebat** *scripsi, collato Filastrio* (*uide p* 368 *infra*) 'diuersis rebus apparens': diuersorum genere adprobat *vat aug* (*col** ?) 𝔖 diuerso genere adprobatur *col²* diuersorum genera approbat ℜ 𝔐 diuersorum genera approbatura 𝔑 84. in gloriam *vat* ℜ 85. **bonitatis agnoscendae**: *subaudiendum* causa *e l* 84, *cf l* 135

88. **et** 1° *col²* ℜ 𝔑: *om codd* 𝔖 𝔐 **et omnia saluans**: *om col** (*suppl m p*?) **et** 2°: *om* 𝔑 90. *tr* semper cum patre 𝔑 91. **cum** *codd* ℜ: *om* 𝔑 𝔖 𝔐 *tr* sancto spiritu 𝔑 93. **creatura**: *om vat* 94. **saluare** (*cf l* 89): seruare *col**, *fortasse recte* 96. **deus in saecula**: in secula deus 𝔑 in saecula (*omisso* deus) *aug* 𝔖 97. **paganitatis**: *de uoce* paganitas *uide quae disputaui p* 369 *infra* 98. *tr* hoc est *ut uid col** **quam** (*omisso* potius, *ut nonnumquam apud Plautum, cf cap* III *l* 157 *infra*) *codd*: potius quam ℜ 𝔑 magis quam 𝔖 𝔐 99. **est**: sit 𝔑 101. **beatus**: *om* ℜ **a**: *om aug** 103. **tam sempiterna** *codd* ℜ 𝔖: ita sempiterna 𝔑 sempiterna quoque 𝔐 105. **uirtus dei**: *om col** ℜ 106. sempiterna *col²* 𝔑 107. **substantia**: *praem* sua 𝔖 𝔐 112. **deus** *codd* ℜ: *om* 𝔑 𝔖 𝔐; + spiritus

Io i 9 dicit scriptura ERAT LVMEN VERVM QVOD INLVMINAT OMNEM HOMINEM VENIENTEM IN HVNC MVNDVM. et iterum ipse euangelista beatus 1 Io v 20 HIC EST IESVS CHRISTVS DEVS VERVS.

Tom Dam l 75 Io i 1 Et quod **semper** erat, ait ipse IN PRINCIPIO ERAT VERBVM ET VERBVM ERAT APVD DEVM ET DEVS ERAT VERBVM.

Tom Dam l 83 Et quod **omnipotens** est Filius omnium creator, ait ipse euangelista beatus Io i 3 OMNIA PER IPSVM FACTA SVNT. si ergo OMNIA PER IPSVM FACTA SVNT **uisibilia et inuisibilia**, quomodo dicit ante passionem Matt xxiv 36 Saluator quod DE DIE ET HORA NEMO NOVIT, NEQVE ANGELI CAELORVM NEQVE FILIVS HOMINIS, NISI PATER? adtendens igitur uides quod propter utilitatem hominum dixit se nescientem praefinitionem, ne neglegentiores efficiantur homines. nam et humilitatis suae causa hoc dixit (propter carnem passionis, quia quasi homo hominibus uidebatur) et utilitat*i*s omnium tacuit, res quidem gerendas in seculo eis adnuntians atque enumerans, diem autem et horam non eis aperiens. quod ergo pro utilitate nostra tacuit et se humiliauit, non debemus ultro ei esse ingrati, et non solum non intellegentes insuper etiam Iudaico more et hominem aestimantes, eiusdem aetatis et ignorantiae et inpotentiae Io viii 57 participem iudicantes quam Iudaei.

Quod non diuinitas naturaliter patiebatur sed **caro**, ipse ostendit Iudaeis *Tom Dam l* 89 (*p* 289 *supra*) dicens SOLVITE HOC TEMPLVM ET IN TRIBVS DIEBVS EGO SVSCITABO EVM. Io ii 19 et cui hoc dubium est quod **Deus** hoc dicebat, id *Tom Dam l* 89 est **Filius Dei** aeternus, Verbum u*iu*ens *ib l* 119 Patris, et SAPIENTIA DEI ET VIRTVS DEI 1 Cor i 24 aeterna et SEMPITERNA, et IMAGO DEI Rom i 20 INVISIBILIS ab inuisibile **natus non** Col i 15 **factus?** facta autem est caro et plasmata in qua **Deus** erat, quam et **indutus erat** *Tom Dam ll* 89 90 propter inuisibilitatem [et] inpossibilitatem uisionis nostrae. neque enim intrinsecus erat solum, sed extrinsecus et intrinsecus, et **in caelis** et *ib l* 86 **in terra**, et omnia continens [et] implens sicut *Pater*.

---

est et quod uerus deus *per dittographiam* 𝔑 **est**: *om* 𝔑 115. **ipse**: ipsa *col* vat aug** *tr* beatus euangelista (*et l* 122) *col* 116. **beatus**: + iohannes 𝔑 119. **uerbum** 2°: uerum *vat* 122. ipsa *col**, *ut in l* 115 *tr* beatus euangelista (*cf l* 115) *col* 125. **dicit**: *om col** 126. **de die**: + illa 𝔑 128–139. *libellum* de aduentu Domini *et* de die et hora *anonymum* (*quod Ambrosiastro suo uindicat A. Souter*) *imitari uidetur noster*, *cf capp* xvii 1–xviii 1 (Journal of Theological Studies v 239) 'humiliando se' 'praefinita' 'pro utilitate hominum . . . diceret se nescire' 'neglegentes' 130. **praefinitionem ne** *aug edd*: prefinitione ne *vat* prefinitione *col** ne per prefinitionem *col*² 131. neglientiores *aug* 133. **hoc**: hec 𝔑 **passionis**: passiones *col** passibilem 𝔐 134. **homo**: homines *col**; *om per homoeoarcton vat** (*corr m p*) 135. **utilitatis** (*sc* causa *l* 132, *cf l* 85) *scripsi cum* 𝔖: utilitates *codd* utilitate 𝔑 𝔑 causa utilitatis 𝔐 propter utilitates *col*³ **omnium**: hominum 𝔑 **tacuit**: + et *vat** quidam *col** 136. generandas 𝔑 137. **enumerans** *aug col*² 𝔐: innumeras *col* vat* innumerans 𝔖 insinuans 𝔑 𝔑 141. *in*super *in ras col* 142 **et**: *om* 𝔑 𝔑 145. **diuinitas**: diuitans? *col** du|uitans *vat* 146. ipse ostendit ipse *vat* 148. **ego**: *om* 𝔑 **eum** *codd* 𝔑 𝔖 (*Gr* λαὸν . . . αὐτόν, *sed nusquam apud latinos inueni masculinum*): illud 𝔑 𝔐 149. **id est**: et 𝔑 150. **uiuens** *col*² 𝔐: ueniens *codd* 𝔑 𝔑 𝔖 151. **et uirtus dei**: *om* 𝔑 153. **inuisibilis**: + et 𝔑 **ab inuisibile** (*cf l* 32) *vat*: ad inuisibile *col** ad inuisibilem *col*² ab inuisibili *aug edd* 154. psalmata 𝔖 155. **quam** *codd* 𝔑 𝔖 𝔐 (*cf Tom Dam*): qua *col*² 𝔑 156. **et inpossibilitatem**: *om per homoeoteleuton* 𝔖 **et** *col*² 𝔑 𝔑 𝔐: *om codd* 158. **enim**: *om* 𝔑 160. **et implens sicut pater** *scripsi*, *collato Filastrio* Haer. xciii 7 (*uide p* 368 *infra*): et implens sicut ni*** (*sc* nihil, *e l* 162) *col** implens sicut nihil *vat*

Nihil ergo inperfectum in Filio Dei, nihil inaequale, nihil inpotens, nihil temporale, nihil incognitum: omnia uera, omnia possibilia, omnia ingentia, omnia aequalia Patri, dicente Saluatore NEMO NOVIT FILIVM NISI PATER ET NEMO NOVIT PATREM NISI FILIVS ET CVI VVLT FILIVS REVELARE. uides aequalitatem Filii ad Patrem. cum ergo PATREM NOVIT FILIVS inenarrandum et inconpraehensum, diem nescit et horam quam ipse fecit? absit ab sensibus nostris hoc. iterum ipse Saluator DA ILLIS PATER VT HONORIFICENT FILIVM SICVT HONORIFICANT PATREM.

Matt xi 27

Io i 3

Io v 23

Aequalis igitur Deo est Filius deitate, dicente apostolo QVI CVM IN FORMA DEI ESSET RAPINAM NON ARBITRATVS EST CVM ESSET AEQVALIS DEO, SED SEMET IPSVM EXINANIVIT FORMAM SERVI ACCIPIENS; HVMILIAVIT SE VSQVE AD MORTEM, MORTEM AVTEM CRVCIS. uides quod utrumque scriptura non abnegat in Filio Dei, et quod Dei est Virtus omnipotentis omnia scientis omnia conplentis omnia continentis omnia habentis omnia dantis iudicantis saluantis creantis, et quod creatae naturae est, id est carnis eius et patientis et plorantis et quasi nescientis et quasi non potentis omnia quasi subiecti, et cetera huic similia.

Tom Dam ll 83 84
Phil ii 6–8

cf cap II *l* 6
adde Marc vi 5

Non ergo debet esse confusio rerum quamuis coniunct*arum mortalis* inmortalis. inmortalis De*us* rei mortali coniunct*us* est **propter nostram salutem**; et **creditur**, et post **passionem** corporis in quo apparuit, in eo etiam permanens in perpetuum, ut et illi qui **cruci fixerunt** eum aspiciant et inpossibile *oculis* suis eius naturae diuinae per materiam conspicabilem sustine*a*tur et **iudicium** uisibiliter terminetur et mysterii secreti scientia reueletur et potentiae eius

cf Filastrium p 368 *infra*

cf Tom Dam ll 93–95

Apoc i 7

---

*aug col*² 𝔖 et implens omnia ℜ implensque omnia 𝔐 omnia implens sicut deus 𝔑
164. uero *col* 165. **possibilia**: impassibilia ℜ **ingentia**: ingenia *col**; *fortasse scribendum* ingenita *uel* ingenua
168. **uult**: uoluerit 𝔖 𝔐 169. **filii ad patrem. cum ergo patrem nouit**: patris ad filium. cumque ergo nouit patrem 𝔑
171. conpraehensum *col** 173. **ab** *col**: a *col*² *vat aug edd* *tr* ipse iterum *vat*
174. **saluator** *col**: + nescit *vat*, dicit *col*² *aug edd* honorificant *col** 175. pater *ut uid col** (*corr m p*)
176. aequales *col* vat* **igitur**: ergo ℜ **deitate**: *om* ℜ 178. *tr* non rapinam *edd* **cum**: ecum *vat* **cum esset** (ess** *col**) **aequalis**: esse se aequalem ℜ
181. **se**: semedipsum *vat* semetipsum 𝔑
183. **dei** 1°: *om* ℜ 184. **omnipotentis** (omnia potentis 𝔑) ℜ 𝔑: *praem* et *codd* 𝔖 𝔐 **scientis**: + et ℜ 185. **omnia continentis**: *om* ℜ 186. *tr* dantis omnia habentis ℜ 𝔑 *tr* creantis saluantis ℜ 187. natura *col** 188. **et quasi nescientis**: *om* ℜ
192. **coniunctarum mortalis immortalis. immortalis deus rei mortali coniunctus est** *scripsi*: coniuncti inmortalis immortalis dei rei mortalis coniuncta est *col* vat* coniuncti inmortalis dei rei mortalis coniuncta est *aug* coniuncte immortalis mortali. immortalitas dei rei mortali coniuncta est *col*³ coniuncti mortalis immortalis. immortalitas dei rei mortali est coniuncta ℜ coniuncti immortalis dei res mortalis coniuncta est immortali 𝔑 coniunctio immortalis. immortalis dei rei mortalis coniuncta est 𝔖 coniunctim res mortalis immortali deo coniuncta est 𝔐 193–204. *Symbolum habes conpendio breuiatum* 195. **et** 1° *col vat* ℜ 𝔑 𝔖: et ita 𝔐; *om aug* **et** 2°: *om* 𝔑 196. im perpetuum *vat* 𝔑 198. **inpossibile oculis suis** *scripsi*, *cf l* 157: inpossibilem suis *col** *vat aug* inpassibilem suis *col*² impassibilem scilicet ut ℜ impassibilem sui id est 𝔑 impassibilem sui 𝔖 impassibilem suis conspectibus 𝔐 199. **materiam conspicabilem** *col*² ℜ, *confer Gregorium Iliberritanum* de fide VIII 'quis filium dei uidere potuit antequam conspicabilem materiam sicut ei placuit adsumpsit?': materiam conspicibilem *codd* ℜ 𝔖 𝔐 200. **sustineatur** *scripsi*: sustinentur *codd* sustinentes contemplentur ℜ sustineant 𝔑 con-

maiestas et bonitas a cunctis hominibus cognoscatur.

Tom Dam l 99 III Quid quod et Spiritum sanctum **uerum**
ib l 98 **Deum** inuenimus in scriptura et **de Patre proprie** esse, et cum Filio et Patre semper sed*ere* et regnare et creare
ib l 102 et **ubique esse** et **saluare** et **uiuificare**
ib ll 122 121 et peccata dimittere, et omnia complere et
ib l 121 sanctificare et **iudicare** et docere, et omnia scire et inhabitare? et quemadmodum Filius Dei ita et Spiritus, per-
ib ll 117 118 sona tertia sicut Filii et Patris: **tres**
ib l 99 enim **personae** sunt quibus credimus,
ib l 78 **uerae, aequales, diuinae** unius **sub-**
ib l 98 **stantiae**, id est **de Patre Filius**, et **Spiritus proprie et uere de Patre** qui prodit.

Primum igitur accipe quod **de Patre est proprie** et Spiritus sanctus, dicente
Ps xxxii (xxxiii) 6 scriptura VERBO DEI CAELI FVNDATI SVNT ET SPIRITV ORIS EIVS OMNIS VIRTVS EORVM:
Io xv 26 xvi 14 et Saluator ait CVM AVTEM VENERIT PARACLITVS, SPIRITVS VERITATIS, QVI DE PATRE PROCEDIT, ILLE DE MEO ACCIPIET, QVONIAM IPSE ME GLORIFICABIT ET VENIENS ADNVNTIABIT VOBIS. et soluit statim interpretans Dominus, ostendens primum quidem quod persona sit Spiritus sanctus, dicens ILLE DE MEO ACCIPIET: et ut ne sicuti seruum aut creaturam aut part*i*m potentem monstret, soluit interpretans et dicit IDEO Io xvi 15
AVTEM VOBIS DIXI QVOD ILLE DE MEO ACCIPIET quia OMNIA QVAE PATRIS SVNT MEA SVNT. si igitur ea quae Patris [sunt] ea Filii sunt, et OMNIA quae Filii sunt ea omnia Spiritus sancti sunt. nihil ergo in OMNIBVS deest Filio quod non ad eius adtineat potestatem, nihil quod non ab eo factum sit et eius nutu ac moderamine non regatur: cum ergo OMNIA habeat Filius in potestate, in OMNIBVS nihil deest omnium: horum igitur omnium habet potestatem et Spiritus sanctus quorum et Filius. sic enim dicit de Spiritu sancto Saluator ILLE IVDICABIT MVNDVM ET CON- Io xvi 8–11
VINCET ET DOCEBIT DE PECCATO ET DE IVSTITIA ET DE IVDICIO: DE PECCATO QVIDEM QVOD NON CREDIDERVNT IN ME, DE IVSTITIA AVTEM QVONIAM VADO AD PATREM MEVM, DE IVDICIO AVTEM QVOD PRINCEPS HVIVS MVNDI IAM IVDICATVS EST. uides

---

tueantur 𝔖 𝔐 uisibile ℜ 203. **a**: *om* ℜ
III 1. **Quid quod**: Quodquod ℜ **et**: per ℜ 3. propria *col** *tr* patre et filio ℜ 𝔐 4. **sedere et** *scripsi*: sed et *codd* ℜ 𝔖 𝔐 et ℜ 5. ubicumque 𝔐 6. implere 𝔐 8. quemadmodum filius dei secunda ita et spiritus persona tertia et sicut filii spiritus sic et patris *col*[3] 9. **spiritus**: + sanctus ℜ 𝔖 𝔐 **persona**: + est ℜ 11. **quibus** *codd edd*: in quibus *col*[2] quas *aug*[2] 12. uere *codd edd* uniuscuiusque 𝔐 14. **spiritus**: + sanctus ℜ 𝔐 15. **prodit** *vat aug* ℜ 𝔖: procedit *col* ℜ filioque procedit 𝔐
17. **et** *col* ℜ: *om vat aug* ℜ 𝔖 𝔐 18. uerbi *aug** **dei** *codd* ℜ ℜ: domini 𝔖 𝔐 18. **fundati** *codd*: firmati *edd e Vulg* 19. spiritus 𝔖 20. paraclytus *vat* 21. **spiritus**: *praem* disciplina ℜ 23. glorificauit *col* vat* ℜ adnuntiauit *col* vat* 24. *tr* statim soluit *aug** **statim**: *praem* totum ℜ 25. **quidem**: *om* ℜ 26. **persona**: per se non 𝔖 28. **partim potentem** *col*[2]: partem potentem *col** ℜ partem potens *vat in ras (sed m p)* partem *aug** ℜ partem pote *aug*[2] partem putemus 𝔖 𝔐 29. **monstret soluit** *col*[2]: monstret patrem non persoluit *codd* monstret patrem mox persoluit ℜ monstret patris mox persoluit ℜ monstret patri non imparem soluit 𝔖 𝔐 dixit ℜ 30. **quod** *codd* ℜ: quia ℜ quoniam 𝔖 𝔐 **accipiet**: + et (*per dittographiam*) *codd*
32. **quae**: quaequae *aug** **sunt** *col* ℜ: *om vat aug* ℜ 𝔖 𝔐, *fortasse recte* **ea** 2°: eadem ℜ 33. **sunt** 1°: *om* ℜ **et omnia quae filii sunt**: *om per homoeoteleuton* ℜ 36. **ab eo**: habeo *vat**
38. cumque ergo omnium habet potestatem filius ℜ 39. **deest** *vat* ℜ: id est *col aug* ℜ ei deest 𝔖 𝔐 40. **omnium** 1°: *om* 𝔐 43. iudicauit *vat* conuincit *codd* (− *col*[2]) 𝔖 48. **quod**: quia ℜ

igitur quod Spiritus sanctus ADNVNTIAT Filium et docet de Filio et de Patre: et *Filius docet de Patre* et de Spiritu, et Spiritus sanctus docet de Patre et de Filio.

Trina igitur *deitas* uera est, inenarranda est, inuisibilis est, omnipotens est, sese praedicat, sese ADNVNTIAT dignanter omni creaturae uisibili et inuisibili, non ualent*i* dignanter aut narrare aut mirari aut conprehendere aut inuestigare aut, quemadmodum est, humanis eam sensibus occupare. constat igitur infirmari hominem sanctae uenerandaeque *cf Tom Dam l* 113 Trinitatis in enarranda gloria maiestatis aut potentia. cuius igitur Trinitatis narratio gloriae si excedit, quanto magis frustrabuntur qui audent inter Patrem et Filium et Spiritum sanctum aut locum aut tempus aut aliquam causam humanam po*n*ent*e*s, qui non solum quid sit deus *non* intellexerunt, qui nec etiam quid sit homo adtendere potuerunt. nihil ergo in Trinitate subitaneum, nihil nuperrimum, nihil temporale, nihil inpotens, nihil minus, nihil inaequale. Trinitas uneranda deprecanda, Trinitas inenarranda ininuestiganda inconprehendenda.

Et quod inuisibilium rerum fides est, *cf cap* II *l* 1 *supra* nobis dicit apostolus EST AVTEM FIDES Heb xi 1 2 SPERANDARVM SVBSTANTIA RERVM, INVISIBILIVM EXAMINATRIX: IN HAC ENIM TESTIMONIVM MERVERVNT SENIORES. et iterum in euangelio DEVM NEMO VIDIT VMQVAM. et Io i 18 iterum SPIRITVS VBI VVLT FLAT ET VOCEM Io iii 8 EIVS AVDIS SED NESCIS VNDE VENIAT ET QVO VADIT.

Quod **Deus** est Spiritus, dicit Petrus *Tom Dam l* 99 beatus apostolus VT QVID MENTITVS ES Act v 3 4 SPIRITVI SANCTO, ANANIA? NON ES MENTITVS HOMINIBVS SED DEO: non dixit 'Patri' aut 'Filio' sed SPIRITVI SANCTO. uides igitur quod Deus est Spiritus sanctus.

Et quod **ubique est**, dicit sanctus *ib l* 102

---

50. **igitur**: ergo 𝔑 51. **docet de filio et de patre et filius docet de patre et de spiritu** *scripsi*: docet de filio et de patre (de patre *bis col*, ad finem paginae et ad sequentis initium*) et de spiritu (+ sancto *vat* 𝔑) *codd* 𝔑 docet de filio et de patre et de filio et de spiritu sancto 𝔖 docet de filio et filius de patre et de spiritu sancto ℜ filius docet de filio et de patre et de spiritu sancto 𝔐 53. **sanctus**: *om* ℜ **de** 2°: *om* ℜ

54. **trina igitur deitas** *scripsi*: trina igitur quia *codd* 𝔖 𝔐 trinitas igitur quia *col*[3] ℜ 𝔑 57. **omni . . . dignanter** (*l* 58): *om per homoeoteleuton aug* 58. **ualenti**: ualente *codd* 𝔑 𝔖 𝔐 ualenti quidem ℜ 61. informari 𝔐 62. **que**: *om* 𝔐 63. in enarrandam gloriam . . . potentiam *aug* magestatis *col** maiestate ℜ 𝔐 64. potentie *vat col*[3] 𝔖 **cuius**: huius 𝔑 𝔐 **igitur**: + uim 𝔖 𝔐 trinitas *col** 65. **gloriae**: gloria *aug*; *om* 𝔑 **si excedit**: sic excedat ℜ 68. **humanam ponentes** *col*[3]: humanam potentis *col*[2] humana potentis *codd* humane potentie inducere ℜ humanam ponere 𝔑 𝔖 𝔐 69, 70. **quid** *bis*: quod *bis aug* 70. **non** *col*[3] ℜ 𝔖 𝔐: *om codd* 𝔑 **qui** *codd* ℜ: sed 𝔑 𝔖 𝔐 71. intendere ℜ 72. **nuperrimum** (in primum 𝔑): *uocem rarissimam agnoscit Priscianus* III iii 20 '"nuperrimus" etiam proferebant antiquissimi,' *nonnisi unum tamen exemplum inuenit Neue-Wagener*[3] ii 188, 213, *legem scilicet Constantini imperatoris anni* 326 (Codex Theodosianus XV i 4) 'experimentis nuperrimis.' *adde tamen Filastrium* Haer. cx (*secundum codicem alterum*) 'alia est haeresis quae dicit christianos nuperrimos' 73. **nihil minus**: *praem* nihil maius 𝔑 76. **ininuestiganda** (inuestiganda *aug** 𝔑): *laudat Forcellini-de Vit unicum Verecundum* Comm. in canticum Habacuc § 28 (*saec.* vi) **inconprehendenda**: *uocem ad instar* ininuestigandus *compositam alibi nusquam inueni*

79. **substantia**: *om* ℜ 80. **enim**: *om* 𝔑 83. **flat** *aug* 𝔑 𝔖 𝔐: spirat *col vat* ℜ *cum Vulg* 84. **sed**: et *aug* **et**: aut 𝔑 85. **uadit** (badit *vat*: quod adit? *vat**) *col* vat*: uadat *aug col*[3] *edd*

90. **aut**: et 𝔐 **sed**: aut ℜ **spiritui** *vat col*[2] *aug*[2]: sp̄u *col* aug**

[Ps cxxxviii (cxxxix) 7] propheta QVO FVGIAM A SPIRITV TVO, DOMINE, AVT A FACIE TVA QVO VADAM ?

[*Tom Dam l* 103; Sap i 7] Et quod omnia complet [Deus] Spiritus **sicut Filius**, ait propheta SPIRITVS DOMINI REPLEVIT ORBEM TERRARVM.

Et ita in Actis apostolorum haec dicit Spiritus, iubens [Act xiii 2] SEPARATE MIHI BARNABAN ET PAVLVM AD OPVS QVOD VOCAVI EOS MITTERE : et iterum apostoli [Act xv 28] PLACVIT SPIRITVI SANCTO ET NOBIS. et in libro Regnorum dicit Deus in Iudaeis [Osee viii 4; Is xxx 1] REGNAVERVNT NON PER ME NEQVE PER SPIRITVM MEVM. et in prophetis ita [Mic ii 7] Dominus ISRAHEL CONCITAVIT SPIRITVM DOMINI.

Et quod habitet in homine Spiritus sanctus **quomodo Filius**, dicit et apostolus [1 Cor vi 19] QVONIAM CORPORA VESTRA TEMPLVM EST SANCTI SPIRITVS QVI HABITAT IN VOBIS : et iterum [1 Cor iii 16] NESCITIS QVONIAM TEMPLVM DEI ESTIS ET SPIRITVS DEI HABITAT IN VOBIS.

[*Tom Dam l* 102] Et quod **omnia nouerit** Spiritus, dicit apostolus sanctus ita, [1 Cor xii 8–11] ALII CVI DATVR PER SPIRITVM VERBVM SAPIENTIAE, ALII VERBVM SCIENTIAE IN EO SPIRITV, ALII FIDES, ALII LINGVARVM GENERA, ALII INTERPRETATIONES IN EO SPIRITV, ALII GVBERNATIO : [1 Cor xii 28] HAEC AVTEM OMNIA OPERATVR VNVS ATQVE IDEM SPIRITVS, DIVIDENS OMNIBVS SICVT VVLT. non dixit 'sicut iubetur,' sed SICVT VVLT : ostendit non creaturam sed uerum Spiritum de Deo esse et **omnia** [*Tom Dam ll* 101 103] **posse sicut Filium.** unde ait statim apostolus [1 Cor ii 11 (12) 10] QVEMADMODVM NEMO NOVIT HOMINVM QVAE SVNT IN HOMINE NISI SPIRITVS HOMINIS QVI EST IN EO, SIC ET QVAE SVNT DEI NEMO NOVIT NISI SPIRITVS QVI DE DEO EST ; SPIRITVS DEI ENIM PERSCRVTATVR ETIAM ALTA DEI. uides quemadmodum **omnia scientem** Spiritum sanctum [*Tom Dam ll* 101–103] et **omnia potentem** et **ubique esse** et omnia creasse et **omnia saluare** [*ib l* 122] sancta nobis scriptura adnuntiat.

Vnde et Saluator in euangelio blasphemiam Spiritus sancti NEQVE HIC NEQVE IN FVTVRO hominibus statuit dimittendam, dicens [Matt xii 31 32] IDEO VOBIS DICO QVOD OMNIS BLASPHEMIA ET OMNE PECCATVM DIMITTETVR HOMINIBVS, BLASPHEMIA AVTEM SPIRITVS SANCTI NEQVE HIC NEQVE IN FVTVRO DIMITTETVR HOMINIBVS. non utique BLASPHEMIAM diceba*n*t aliam SPIRITVS SANCTI Iudaei nisi hoc quod aut Deus non erat aut de Deo proprie non est. nam inue-

---

95. **deus spiritus** *col* ℜ : deus *vat aug* spiritus ℜ 𝔖 𝔐   97. **repleuit** *col* ℜ 𝔖 𝔐 : impleuit *vat aug* ℜ

98. **in actis** : *bis col* ; in actibus ℜ 𝔑   **haec** : hoc ℜ   100. Barnabam ℜ 𝔑   102. spiritu *col* aug*, *cf l* 90 *supra*   103. **regnorum** : *fallitur noster, apud Osee enim et Isaiam reperiuntur uerba in sequentibus laudata*   **in iudaeis** *codd* ℜ : in iudaeos 𝔖 𝔐 iudaeis 𝔑 de iudaeis *col*²   106. **dominus** : *om aug**   **israhel** *col* : ihl *vat* isrl *aug*

109. **et** : *om* 𝔖 𝔐   111. **sancti spiritus** *codd* 𝔖 : *tr* spiritus sancti ℜ 𝔑 𝔐   112. **et iterum** *usque ad* **uobis** (*l* 113) : *om per homoeoteleuton* 𝔑   nescites *col**

114. *tr* nouerit omnia *aug*   **spiritus dicit apostolus sanctus** : *tr* spiritus sanctus dicit apostolus ℜ 𝔑   115. **alii cui** *col** : alicui ℜ 𝔖 𝔐 alii *vat* 𝔑 alii quidem *aug col*³   **datur** : dant 𝔑   116. **sapientiae alii uerbum** : *om per homoeoteleuton* 𝔖   117. **eo** : eodem *aug*   **alii fides . . . spiritu** (*l* 119) : *om aug*   118. **genera alii** : *om* 𝔖   interpretationis *col** interpretationum ℜ   122. dicit ℜ   123. **ostendit** *vat aug* ℜ : ostenditur *ut uid col** ostendit enim *col*² ostendens ℜ 𝔖 𝔐   124. **uerum** : + deum 𝔐   125. **sicut** : sit? *col**   filius ℜ   127. hominem 𝔖   **nisi** : ni *aug**   130. **dei enim** *col vat* 𝔖 : *tr* enim dei *aug* ℜ 𝔑 𝔐   131. **etiam** : et ℜ   132. sciente *vat aug* (*col** ?)

137. **hic** : in hoc ℜ   138. **futuro** : + seculo ℜ   dimittenda *vat*   139. *tr* dico uobis ℜ 𝔖 𝔐   **omnis** : omne *col**   140. dimittitur 𝔖   143. *tr* hominibus dimittetur 𝔖 𝔐   144. **dicebant . . . iudaei** 𝔑 𝔐 : dicebat . . . iudaeis *codd* ℜ 𝔖   145. **quod** *col*² 𝔐 : *om codd* ℜ 𝔑 𝔖   **aut** : *om* 𝔐   146. **est** : erat *col*³ (*et col** ?)

nimus quod Iudaei non audent denegare Spiritum, quod iudaeis in scripturis sic ubique *legunt*; sed legentes aut creaturam accipiunt sicut **angelum,** aut ipsum Patrem existimant et *non* tertiam personam accipiunt, aut conpositum arbitrantur Deum Patrem cum sit propriae naturae spiritus Pater. ex his Spiritu etiam altero putant eum consistere et Verbo, cum sit hoc rei conpositiciae et crealis quam uere diuinae incorporeae simplicisque: solet a **Iudaeis** hoc sic intellegi, et *a* **paganis** interdum. NOBIS igitur VNVS PATER, ET VNVS Filius eius uerus Deus, et unus Spiritus sanctus uerus Deus, ET HII TRES VNVM SVNT, **una diuinitas** et **potentia** et **regnum**.

Tom Dam ll 143 151 — *ib ll* 152 153 — 1 Cor viii 6 — 1 Io v 7 — *Tom Dam ll* 112–114

Sunt autem **tres personae**, non duae, non una: non secundum relationem aut **collectionem** aut confusionem, sed **semper** manentibus personis diuinis.

Harum fides datur de **baptisma**, ab his et remissa dantur peccati, et **uita aeterna sine** aliqua **dubitatione** speratur. huic **Trinitati credentes** uere sancti et beati patriarchae prophetae et apostoli et martyres et martyrii gratiam meruerunt, et spem uitae perennitatis adepti sunt, et regnum caelorum hereditatione non ambigua sunt sortiti.

Tom Dam l 117 — *ib l* 63 — *ib ll* 75 76 — *ib ll* 150 156 — *ib l* 158 (*secundum codd* C) — *ib l* 155

---

147. **quod**: quoniam 𝔖 𝔐 148. **quod iudaeis** (*sc* iudaicis) *codd*: quodque (*om* iudaeis *col*[3] quod iudaicis𝔖; *om* (*quasi per dittographiam e l* 147?) ℜ 𝔑 𝔐 **sic ubique legunt** *scripsi*: sicubique *col vat aug*[2] ℜ 𝔖 𝔐 sicubi *aug** ℜ 149. **sed** (se *aug**): *tr ante* in scripturis (*l* 148) ℜ 𝔑 𝔐; *om* 𝔖 **legentes**: + spiritum *col*[3] 150. **angelum**: euangelium ℜ 151. **non** *col*[3]: *om codd edd* 154. **spiritus pater** *vat aug* 𝔖 𝔐 (*recte, ut puto, sequitur enim* spiritu altero, *ita ut et* pater *ipse sit* spiritus): sanctus pater (sc̄s *pro* sp̄s) *col* spiritus et pater 𝔑 sicut pater ℜ ex hiis 𝔐 **spiritu etiam altero** *col*[2]: etiam spiritu altero ℜ spiritum etiam altero *codd* spiritum etiam alterum 𝔖 etiam spiritum alterum 𝔐 etiam spiritus altero 𝔑 156. **hoc**: + magis ℜ **conpositiciae** *codd* 𝔐: conposiciae *col*[3] conpositae ℜ 𝔑 𝔖 157. **crealis** (creati 𝔑 creatura *col*[3]): *uocem inauditam mutare non ausus sum* **uere**: *fortasse legendum* uerae **incorporeae simplicisque** *col*[2 uel 3] 𝔖 𝔐 *feliciter*: in corpore ac simplicisque *codd* incorporeae ac simplicis que ℜ 𝔑 158. **hoc**: *om* ℜ 159. **et**: ut ℜ **a** *col*[3] ℜ 𝔐: *om codd* 𝔑 𝔖 160. **et unus**: unusque ℜ 162. **hii** *col aug* 𝔐: hi *vat* ℜ 𝔑 𝔖 163. **potentia et regnum** *col*[3] ℜ 𝔖 𝔐: potentie regnum *vat* potentia regnum *col** *aug* una potentia et unum regnum 𝔑

165. **relationem** *col*[3], *scilicet* σχετικῶς, *optime*: reuelationem *codd edd* 166. **sed semper manentibus**: *om aug**
168. **de baptisma** *codd, sc abl fem*: *laudat E. W. Watson* Style and Language of St. Cyprian (Studia Biblica iv, A.D. 1896, *p* 297) *Cypr.* epp. lxxiii §§ 14, 23, lxxv § 8: *addit* Thes. Ling. Lat. *nonnisi solam Didascaliam Apostolorum* 'baptismas': de baptismo ℜ 𝔖 in baptismo 𝔑 𝔐 169. iis ℜ hiis 𝔐 **remissa**: *uide ad cap* II *l* 35 datur ℜ peccanti 𝔐 171. hunc *col** ueri ℜ 172. et prophetae et apostoli ℜ prophetae apostoli ℜ 𝔐 173. **martyrii**: martirum ℜ **gratiam**: gloriam ℜ 174. **spem**: semp *aug* **perennitatis** (perhennitatis *vat*) *codd* 𝔖: perennis *col*[3] ℜ 𝔐 eternitatis 𝔑 175. hortatione *ut uid col*[3] 176. *tr* sortiti sunt 𝔖 𝔐

I. Index locorum S. Scripturae

II. Index nominum propriorum

III. Index uerborum et locutionum

(*ubi praefigitur asteriscus, uide quae notaui in apparatu critico, pp* 355–363 *supra*)

De aetate commentarioli

de tempore quo scriptus sit quaerenti et commata de sacris Scripturis laudata cum opere Petri Sabatier Bibliorum sacrorum latinae uersiones antiquae *conferenti, multa apud nostrum occurrunt singularia* (*exempli gratia cap* II *l* 44, 2 Cor viii 9 'scitote' 'diuites existamus'; *ib l* 101, Rom i 20 'tam sempiterna'; *ib l* 126, Matt xxiv 36 'filius hominis'; *ib l* 147, Io ii 19 'suscitabo eum'; *cap* III *l* 78, Heb xi 1 'inuisibilium examinatrix'; *ib l* 99, Act xiii 2 'uocaui eos mittere'; *ib l* 115, 1 Cor xii 8 'uerbum sapientiae' 'uerbum scientiae'), *multa quae alibi nonnisi apud unum aliquem scriptorem inueniuntur, e quibus praecipue sunt nominandi Victorinus Afer* (II 178, 'cum esset' *noster*, 'ut esset' *Vict.*, 'quod esset' *Gaudentius Brixianus*, 'esse' *testes ceteri*; III 43 'conuincet' *noster cum Vict.*, 'arguet' *ceteri*; III 126 'quemadmodum' *noster*, 'sicut' *Vict.*, 'quis' *ceteri*; III 139 'blasphemia... peccatum' *noster cum Vict.*, 'peccatum ... blasphemia' *ceteri*), *Filastrius et Gaudentius Brixiani* (II 178 *uide supra*; III 93 'fugiam... uadam,' *ceteri* 'abibo [*uel* ibo]... fugiam'; III 104 'regnauerunt non per me' *cum solo Filastrio noster*), *denique, ut monuit me Germanus Morin, Phoebadius Aginnensis* (II 180 'formam serui accipiens humiliauit se usque ad mortem,' *omissis quae apud Apostolum post* accipiens *et post* se *inueniuntur*). *quibus omnibus perpensis, recte forsitan colligas auctorem nostrum non multo post annum* 400 *a Christo nato commentarium in Symbolum scripsisse. animaduertendum est laudare nostrum* '*commatis Iohannei*' *quod uocatur partem* (III 162 = 1 Io v 7).

praefanda sunt etiam nonnulla de auctoribus quibus usus est noster: litterarum enim christianarum flosculos undique petitos delibauit. praeter Tomum Damasi quem totum fere exscripsit atque exposuit, legerat ut uidetur Tertullianum aduersus Praxean, *cf cap* II *l* 58, *p* 356 *supra; legerat anonymi* de die et hora *tractatum, quem et Ioannes Mercati et* (*apud ephemeridem* The Journal of Theological Studies v 218, A. D. 1904) *ego euulgauimus, cf cap* II *ll* 128–139, *p* 358 *supra; legerat Gregorium Iliberritanum* de fide orthodoxa, *cf cap* II *l* 199, *p* 359 *supra; legerat Commentarium in Symbolum Nicaenum, quem supra in hac appendice, pp* 329–354, *edidi, cf cap* II *l* 81, *p* 357 *supra. legerat etiam Filastri Brixiani episcopi* diuersarum haereseon *librum, nisi inuersa ratione putes quae ambobus communia sunt nostrum commodauisse, mutuatum esse Filastrium: de qua re ut quisque quid sib uideatur iudicet, placet locos singulos singulis e regione opponere.*

Filastrius Haeres (*secundum editionem Friderici Marx* C. S. E. L. xxxviii, *Vindobonae*, 1898)	*noster, ut supra*
lxx § 2 (37. 8) '**res** istae [uerbum et caro] in unum **coniunctae pro nostra salute** . . .	*cap* II *l* 191 **rerum** quamuis **coniunctarum** [coniuncti *codd*] . . . inmortalis deus rei mortalis coniunctus [mortalis coniuncta *codd*] est **propter nostram salutem.**
adsumptionem magis **rei uisibilis** declarabant.'	*cap* II *l* 32 diuinitatis . . . potentiam in **re uisibile** praedicatam [praedictam *codd*].
xciii § 7 (53. 23) 'cum **omnia** et ipse filius **compleat contineat cum patre et** sancto **spiritu.**'	*cap* II *l* 89 omnia continens . . . **cum patre** semper **et cum spiritu** sancto. *l* 160 '**omnia continens et implens** sicut pater' [*om* pater *codd*]. *l* 184 '**omnia complentis** omnia continentis.'
[*apud Tomum Damasi inuenimus* omnia continere, *non autem* omnia complere (implere).]	*cap* III *l* 95 '**omnia complet** deus spiritus sicut filius.'
xciii § 8 (54. 4) '**humilitas** enituit saeculo et **inenarranda** resplenduit **bonitas et condescensio fragilitatis humanae.**'	*cap* II *l* 80 'quemadmodum **humana fragilitas** capere poterat **condescendens** . . . in **humilitate**, eminentis eius **bonitatis** agnoscendae.' *l* 32 '**inenarrandam** potentiam . . . et **bonitatis** diuitias.'
cxxvii §§ 3, 4 (92. 23) '**non** tamen **in tempore** . . . genitum de patre **proprie** . . . cumque patre eum **in perpetuum manere** atque **semper** mansisse . . . ne **temporalis filius** aestimetur.'	*cap* II *l* 55 'genuit pater filium . . . de patre natus est **proprie non in tempore** sed **semper** . . . secundum uerbum eorum . . . **temporalis filius** [*om* filius *codd*] agnoscitur.' *l* 196 'in eo [*sc* corpore] etiam **permanens in perpetuum.**'
cxxxvii §§ 6, 7 (108.6) '**patriarchae, prophetae,** sacerdotes, iudices, **apostoli** atque euangelistae **et martyres,** qui **trinitati credentes** . . . **regni caelestis** consortium **speret.**'	*cap* III *l* 171 'huic **trinitati credentes** uere sancti et beati **patriarchae prophetae** et **apostoli et martyres** . . . **spem** uitae . . . et **regnum caelorum** sunt . . . **sortiti.**'
cxxxviii §§ 2–4 (109. 2) '**loquebatur** de caelo . . . et apparere dignabatur ut Abrahae . . . sub Mosi autem **diuersis rebus apparens** et quod erat **timoris** atque terroris **in monte Sina** demonstrabat . . . postea uero in incorporationem apparens . . . diuersa remedia hominum **infirmitatibus** conferebat.'	*cap* II *l* 75 '**loquebatur** in omnibus sanctis et legem dedit Moysi **in monte Syna** . . . condescendens **infirmitatibus** omnium **diuerso rerum** genere **adparebat** [diuersorum genere adprobat *codd*], aliis in gloria, **timoris** omnium causa . . .'
clv § 6 (131. 16) **condigne** ab aliqua **creatura** . . . **aut humanis** quorundam **sensibus conprehendi.**'	*cap* III *l* 57 'omni **creaturae** . . . non ualenti **dignanter** . . . **aut conprehendere** . . . aut quemadmodum est **humanis** eam **sensibus** occupare.'
clvi § 4 (135. 1) '**inque eo apparens corpore.**'	*cap* II *l* 195 '**corporis in quo apparuit.**'

FRAGMENTVM VERONENSE

CODICIS BIBLIOTHECAE CAPITVLARIS LI (49) foll. 139–156

SAECVLO SEXTO (FORTASSE SEXTO EXEVNTE) EXARATI

SCILICET

APOSTOLORVM PER CLEMENTEM CONSTITVTIONES

LIBER VIII CAPITVLA 41–46

ET CANONES

I–XLII [XLVII] XLVII [LII]–LXXVII [LXXXV]

DESCRIPSIT HVIVS OPERIS CAVSA

ANTONIVS SPAGNOLO

BIBLIOTHECARIVS

CANONVM QVI DICVNTVR APOSTOLORVM SECVNDVM DIVERSOS TESTES SIVE GRAECOS SIVE LATINOS NVMERI ET ORDINIS CONSPECTVS

Titulum habent: REGVLAE AECLESIASTICAE *codex Veronensis*; ΚΑΝΌΝΕϹ ἘΚΚΛΗϹΙΑϹΤΙΚΟῚ ΤΩ͂Ν ΑΥ̓ΤΩ͂Ν ἉΓΊΩΝ ἈΠΟϹΤΌΛΩΝ *Turrianus*; ΚΑΝΌΝΕϹ ΤΩ͂Ν ἉΓΊΩΝ ἈΠΟϹΤΌΛΩΝ *Lagarde, cod Patmius*; REGVLAE ECCLESIASTICAE SANCTORVM APOSTOLORVM PER CLEMENTEM PROLATAE *Dionysius*: *nihil* ***Funk.***

Notaueris continuam esse codicis Veronensis scripturam, neque ullo interuallo inter unum et alterum canonem distingui; id quod in sinistra cuiusque paginae parte fideliter repraesentaui. ne tamen editio non interpuncta aliquid incommodi legentibus haberet, in dextra parte diuisiones, prout res postulabat, canonum singulorum feci et per numerorum seriem ordinaui.

secundum enumerationem nostram (*pp 32 n–hh infra*)		Fr. Turrianus	P. A. de Lagarde		F. X. Funk	cod. Patmius POB'	Dionysii I		Dionysii II
1.	Ἐπίσκοπος [τοίνυν] ὑπὸ ἐπισκόπων	1	1		1	1		1	
	Πρεσβύτερος ὑπὸ ἑνός		2			2		2	
2.	Εἴ τις . . . παρὰ τὴν ὑπὸ κυρίου	2	3		2	3		3	
3.	Τῷ καιρῷ τῷ δέοντι πλήν				3			4	
	Ἡ ἄλλη πᾶσα ὀπώρα			4		4		5	
4.	Ἐπίσκοπος . . . τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα	3		5		5		6	
5.	Ἐπίσκοπος . . . κοσμικὰς φροντίδας	4		6		6		7	
6.	Εἴ τις . . . τὴν ἁγίαν τοῦ πάσχα	5		7		7		8	
7.	Εἴ τις . . . προσφορᾶς γενομένης	6		8		8		9	
8.	Πάντας τοὺς εἰσιόντας πιστούς	7		9		9		10	
9.	Εἴ τις ἀκοινωνήτῳ	8		10		10		11	
10.	Εἴ τις καθῃρημένῳ	9		11		11		12	
11.	Εἴ τις . . . ἀφωρισμένος ἤτοι	10		12		12		13	
	Εἰ δὲ ἀφωρισμένος			13		13			
12.	Ἐπίσκοπον μὴ ἐξεῖναι	11		14		14		14	
13.	Εἴ τις . . . ἀπολείψας τήν	12		15		15		15	
	Εἰ δὲ ὁ ἐπίσκοπος παρ' ᾧ			16		16		16	
14.	Ὁ δυσὶ γάμοις συμπλακείς	13		17		17		17	
15.	Ὁ χήραν λαβὼν ἤ	14		18		18		18	
16.	Ὁ δύο ἀδελφὰς ἀγαγόμενος	15		19		19		19	
17.	Κληρικὸς ἐγγύας διδούς	16		20		20		20	
18.	Εὐνοῦχος εἰ μὲν ἐξ ἐπηρείας	17		21		21		21	
	Ὁ ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσας			22		22		22	
19.	Εἴ τις κληρικὸς ὢν ἑαυτόν			23		23		23	
20.	Λαϊκὸς ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσας			24		24		24	
21.	Ἐπίσκοπος . . . ὁ πορνείᾳ ἤ	18		25		25		25	
	Ὡσαύτως καὶ οἱ λοιποί						26		26
22.	Τῶν εἰς κλῆρον παρελθόντων ἀγάμων	19		26		26			27
23.	Ἐπίσκοπον . . . τύπτοντα	20		27		27	27		28
24.	Εἴ τις . . . καθαιρεθεὶς δικαίως	21		28		28	28		29
25.	Εἴ τις . . . διὰ χρημάτων	22		29		29	29		30

secundum enumerationem nostram (*pp* 32 *n–hh infra*)		Fr. Turrianus	P. A. de Lagarde / F. X. Funk	cod. Patmius POB'	Dionysii I	Dionysii II
26.	Εἴ τις . . . κοσμικοῖς ἄρχουσι	23	30	30	30	31
27.	Εἴ τις . . . καταφρονήσας τοῦ ἰδίου	24	31	31	31	32
28.	Εἴ τις . . . γένηται ἐν ἀφορισμῷ	25	32	32	32	33
29.	Μηδένα τῶν ξένων	26	33	33	33	34
30.	Τοὺς ἐπισκόπους ἑκάστου ἔθνους	27	34	34	34	35
31.	Ἐπίσκοπον μὴ τολμᾶν ἔξω	28	35	35	35	36
32.	Εἴ τις χειροτονηθείς	29	36	36	36	37
33.	Δεύτερον τοῦ ἔτους	30	37	37	37	38
34.	Πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν	31	38	38	38	39
35.	Οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ	32	39	39	39	40
36.	Ἔστω φανερὰ τὰ ἴδια	33	40	40		
37.	Προστάσσομεν τὸν ἐπίσκοπον	34	41	41	40	41
38.	Ἐπίσκοπος . . . κύβοις σχολάζων	35	42	42	41	42
	Ὑποδιάκονος ἢ ἀναγνώστης		43	43	42	43
39.	Ἐπίσκοπος . . . τόκους ἀπαιτῶν	36	44	44	43	44
40.	Ἐπίσκοπος . . . αἱρετικοῖς συνευξάμενος	37	45	45	44	45
41.	Ἐπίσκοπον . . . αἱρετικῶν δεξαμένους	38	46	46	45	46
42.	Ἐπίσκοπος . . . τὸν κατὰ ἀλήθειαν	39	47	47	46	47
[43].	Εἴ τις λαϊκὸς τὴν ἑαυτοῦ	40	48	48	47	48
[44].	Εἴ τις . . . μὴ βαπτίσῃ	41	49	49	48	49
[45].	Εἴ τις . . . μὴ τρία βαπτίσματα	42	50	50	49	50
[46].	Εἴ τις . . . γάμου καὶ κρεῶν	43	51	*expli-*	—	—
[47].	Εἴ τις . . . τὸν ἐπιστρέφοντα	44	52	*cit*		
48.	Εἴ τις . . . ἐν ταῖς ἡμέραις	45	53	*apo-*		
49.	Εἴ τις . . . ἐν καπηλείῳ	46	54	*graphum*		
50.	Εἴ τις . . . ὑβρίσῃ τὸν ἐπίσκοπον	47	55	*nostrum*		
	Εἴ τις . . . ὑβρίσῃ πρεσβύτερον	48	56			
51.	Εἴ τις . . . κωφὸν ἢ χωλόν	49	57			
52.	Ἐπίσκοπος . . . ἀμελῶν τοῦ κλήρου	50	58			
53.	Εἴ τις . . . τινὸς τῶν κληρικῶν	51	59			
54.	Εἴ τις τὰ ψευδεπίγραφα	52	60			
55.	Εἴ τις κατηγορία γένηται	53	61			
56.	Εἴ τις . . . διὰ φόβον ἀνθρώπινον	54	62			
57.	Εἴ τις . . . φάγῃ κρέας ἐν αἵματι	55	63			
58.	Εἴ τις . . . εὑρεθῇ τὴν κυριακήν	56	64			
59.	Εἴ τις . . . εἰσέλθῃ εἰς συναγωγήν	57	65			
60.	Εἴ τις . . . ἐν μάχῃ τινὰ κρούσας	58	66			
61.	Εἴ τις παρθένον ἀμνήστευτον	59	67			
62.	Εἴ τις . . . δευτέραν χειροτονίαν	60	68			
63.	Εἴ τις . . . τὴν ἁγίαν τεσσερακοστήν	61	69			
64.	Εἴ τις . . . νηστεύῃ μετὰ Ἰουδαίων	62	70			
65.	Εἴ τις . . . ἔλαιον ἀπενέγκῃ	63	71			
66.	Εἴ τις . . . ἀπὸ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας	64	72			

secundum enumerationem nostram (*pp 32 n–hh infra*)		**Fr. Turrianus**	**P. A. de Lagarde** / **F. X. Funk**
67.	Σκεῦος ἀργυροῦ ἢ χρυσοῦ	65	73
68.	Ἐπίσκοπον κατηγορηθέντα ἐπί	66	74
	Εἰς μαρτυρίαν τὴν κατά	67	75
69.	Ὅτι μὴ χρὴ τὸν ἐπίσκοπον	68	76
70.	Ἐάν τις ἀνάπηρος ᾖ	69	77
	Κωφὸς δὲ ὢν καί		78
71.	Ἐάν τις δαίμονα ἔχῃ	70	79
72.	Τὸν ἐξ ἐθνῶν προσελθόντα	71	80
73.	Εἴπομεν ὅτι μὴ χρή	72	81
74.	Οἰκέτας εἰς κλῆρον	72	82
75.	Ἐπίσκοπον . . . στρατείαις ἐπιμένοντα	73	83
76.	Ὅστις ὑβρίσει βασιλέα	74	84
77.	Ἔστω [δὲ] ὑμῖν πᾶσιν	75	85

Editiones quinque et codicem unum in apparatu laudaui, scilicet

𝔗	(pp 32 *a–hh*)	Διαταγαὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος, edente Francisco Torres (**Turrianus**), Venetiis, A. D. 1563
𝔏	(pp 32 *a–n*)	*Constitutiones Apostolorum*, Lipsiae et Londinii, A. D. 1862, pp 274–281 — edente Paulo de **Lagarde**
	(pp 32 *n–hh*)	*Reliquiae Iuris ecclesiastici antiquissimae graece*, Lipsiae, A. D. 1856, p 20 — edente Paulo de **Lagarde**
𝔉	(pp 32 *a–hh*)	*Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, edente Francisco Xauerio **Funk**, Paderbornae, A. D. 1905: codices Vaticanos 839 (saec. x–xi), 1506 (saec. xi ineunt.), 2089 (saec. xi) ex eius notulis nonnumquam laudaui, quorum 839 et 1506, me iudice, Turriano praesto erant. saepius cum nostro facit cod. Vat. 1506
𝔋	(pp 32 *d–n*)	Διατάξεις τῶν αὐτῶν ἁγίων ἀποστόλων περὶ χειροτονιῶν διὰ Ἱππολύτου siue Constitutiones per **Hippolytum**, edente Paulo de Lagarde, *Reliquiae* p 14
𝔓	(pp 32 *n–y*)	**Codex Patmius** coenobii S. Iohannis graecus POB′: saec. ix
𝔇	(pp 32 *n–y*)	**Dionysii** Exigui interpretationes, secundum editionem nostram; uide ad caput huius Tomi pp 9–32 supra

INCIPIT TEXTVS

(APOST. CONST. VIII 41 : *ed. Lagarde* 274. 26, *Funk* 550. 13)

Graecum authenticum, habita ratione in primis interpretationis fragmenti Veronensis, deinde etiam editionum a Francisco Turriano et Francisco Funk curatarum, ad calcem paginarum singularum subieci. indicem uocabulorum graecorum, ut scias quomodo singula quaeque latine reddantur, inuenies infra pp 32 jj–nn.

Quod altero charactere Constitutiones, *altero* Canones Apostolorum, *in sequentibus impressi sunt, id ex editore non ex codice pendet: quae enim plus ad opus meum conferebant* (*scilicet* Canones), *ea grandioribus litteris distinguenda curaui* (*pp* 32 *n*–32 *hh*), *quae minus, ea minutioribus* (*pp* 32 *a*–32 *n*).

Vbicumque in col a uncinas ⟨ ⟩ *habes, scias lacunam codicis significari; quae uero italica quam uocant scriptura impressa uides, ea minus certa esse intellegas.*

Antiquitatis indicia, siue compendia scriptionis a librario usitata siue uocabula in graecis uertendis ab interprete adhibita, collegi pp ii jj infra.

codicis repraesentatio *fol* 139 *b*	**textus in integrum restitutus**	
Fecerituelinuitusacpropitius	‘Fecerit uel inuitus; ac propitius	
etplacidusfactusconnumeret	et placidus factus connumeret	
inorapiorumsecuritatempo	in ora piorum securitatem po-	
titisinsinusabrah⟨ ⟩aac	titis, in sinus Abraham et Isaac	
etiacobcumomn⟨ ⟩squiasae	et Iacob, cum omnibus qui a sae-	
culoplacueruntac⟨ ⟩ecerunt	culo placuerunt ac fecerunt	
uolumtatemipsius⟨ ⟩bieffugit	uolumtatem ipsius, ubi EFFVGIT	Is xxxv 10
doloracmeror⟨ ⟩mitus sur	DOLOR AC MEROR ET GEMITVS’. ‘Sur-	
gamusseseetinuicemseseper	gamus. sese et inuicem sese per-	
petuodōperuerbumquodinini	petuo Deo per VERBVM quod IN INI-	Io i 1
tio	TIO	

18. **securitatem potitis**: *quasi Gr* κατατάξῃ . . . ἀνειμένοις 19. **sinus** *cod, cum* κόλπους 𝔏𝔉 : κόλπον 𝔗

[ΜΑ′] πᾶν ἁμάρτημα ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον· καὶ ἵλεως καὶ εὐμενὴς γενόμενος κατατάξῃ εἰς χώραν εὐσεβῶν ἀνειμένων, εἰς κόλπους Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, μετὰ πάντων τῶν ἀπ’ αἰῶνος εὐαρεστησάντων καὶ ποιησάντων τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἔνθα ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός. Ἐγειρώμεθα· ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους τῷ ἀϊδίῳ θεῷ διὰ τοῦ ἐν ἀρχῇ λόγου

codicis repraesentatio *fol* 140 *a*

Conmendemusetepiscopus cat
quinaturainmortalisacsineter
mineaquoomneinmortalead
quemortalemfactumes*t*quira
tionabileanimalhominemmu‾
diciuemmortalemexconfecti

onempromisistiquienocethe
liammortisexperimentumno‾
concessistiacciperedsabraha‾
etdsisaacetdsiacobno*n*utmor
tuorumsedutuiuentiumds*e*s
quodomniumanimaeaputteui
uuntetiustorumspsinmanu
tuasuntquosnontangantuer
beraomnesenimscitificatisub
tuismanibussuntipseetnunc
inspiceinseruumtuumillum
quemelegistietsuscepistiinal

siquidinuitusueluoluntatepec
cauitetadangelosplacidosad
sisteips*i*acdignumipsumfacito
sinupatria⟨ ⟩choroetpropheta
rumetapostolorumetomniu‾
quiasaeculotibiplacueruntubi
nonestmeroradquedoloretge
mitus

textus in integrum restitutus

commendemus.' Et episcopus dicat:
'Qui natura inmortalis ac sine ter- *de* termine *uide Tom* II *p* 155 *l* 73
mine, a quo omne inmortale ad-
que mortale factum est, qui ra-
tionabile animal hominem mun-
di ciuem mortalem ex confecti-
one fecisti et resurrecti-
onem promisisti, qui Enoc et He-
liam mortis experimentum non
concessisti accipere, DEVS ABRAHAM Matt xxii 32
ET DEVS ISAAC ET DEVS IACOB, NON ut MOR- Luc xx 38
TVORVM SED ut VIVENTIVM DEVS es,
quod OMNIVM animae aput te VI-
VVNT, et IVSTORVM SPIRITVS IN MANV Sap iii 1
tua sunt quos NON TANGANT VER-
BERA, OMNES enim SANCTIFICATI SVB Deut xxxiii 3
TVIS MANIBVS SVNT; ipse et nunc
inspice in seruum tuum illum,
quem elegisti et suscepisti in ali-
am sortem, et condona ipsi
si quid inuitus uel uoluntate pec-
cauit, et angelos placidos ad-
siste ipsi, ac dignum ipsum facito
sinu patriarch*arum* et propheta-
rum et apostolorum et omnium
qui a saeculo tibi placuerunt, ubi
non est MEROR ADQVE DOLOR ET GE- Is xxxv 10
MITVS

5. **animal** *cod, cum* 𝔗 ζῷον: *praem* τοῖτο 𝔏 𝔉 6, 18. *nonnulla per homoeoteleuton utrobique exciderunt, unde colligas lineas archetypi singulas e* xxi *uel* xxii *litteris constitisse* 9, 10. **deus** *ter cod, cum* 𝔗: *om* 2° 3° 𝔏 𝔉 10. **non ut** *cod, cum* 𝔗 𝔉 οὐχ ὡς νεκρῶν: *praem* ὧν 𝔏 15. **scitificati**: *debuit librarius, ut puto, ex exemplari suo scribere* sctificati, *inceperat scribere* scificati 20. **ad** 1°: *librarii* σφάλμα 21. **dignum . . . facito**: *quasi Gr* καταξίωσον *pro* κατάταξον 22. **patriarcharum** *scripsi cum Gr*: patria . . . choro *cod*

παραθώμεθα. καὶ ὁ ἐπίσκοπος λεγέτω Ὁ τῇ φύσει ἀθάνατος καὶ ἀτελεύτητος, παρ' οὗ πᾶν ἀθάνατον καὶ θνητὸν γέγονεν, ὁ τὸ λογικὸν ζῷον τὸν ἄνθρωπον τὸν κοσμοπολίτην θνητὸν ἐκ κατασκευῆς ποιήσας καὶ ἀνάστασιν ἐπαγγειλάμενος, ὁ τὸν Ἐνὼχ καὶ τὸν Ἡλίαν θανάτου πεῖραν μὴ ἐάσας λαβεῖν, ὁ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ, οὐχ ὡς νεκρῶν ἀλλ' ὡς ζώντων θεὸς εἶ, ὅτι πάντων αἱ ψυχαὶ παρὰ σοὶ ζῶσιν, καὶ τῶν δικαίων τὰ πνεύματα ἐν τῇ χειρί σου εἰσὶν ὧν οὐ μὴ ἅψηται βάσανος, πάντες γὰρ [οἱ] ἡγιασμένοι ὑπὸ τὰς χεῖράς σου εἰσίν· αὐτὸς καὶ νῦν ἔπιδε ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου τόνδε, ὃν ἐξελέξω καὶ προσελάβου εἰς ἑτέραν λῆξιν, καὶ συγχώρησον αὐτῷ εἴ τι ἄκων εἴτε ἑκὼν ἐξήμαρτε, καὶ ἀγγέλους εὐμενεῖς παράστησον αὐτῷ, καὶ κατάταξον αὐτὸν ἐν τῷ κόλπῳ τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος σοὶ εὐαρεστησάντων, ὅπου οὐκ ἔνι λύπη καὶ ὀδύνη καὶ

codicis repraesentatio *fol* 140 *b*	**textus in integrum restitutus**	
Sed cuspiorumsecurus*acter*	sed locus piorum securus ac ter-	
rabeatorumtibidedicataetillis	ra beatorum tibi dedicata et illis	
quiinipsamuidentgloriam*dīet*	qui in ipsam uident gloriam Dei et	
p̄ per emtibigloriahon	Christi, per quem tibi gloria honor	
acueneratiogratiarumactio	ac ueneratio, gratiarum actio	
et in sp̄uadsaecula	et adoratio, in sancto Spiritu ad saecula.'	
	Amen.	
diaconusdicatinclinate	Et diaconus dicat : ' Inclinate et	
benedicimini etepiscopusgra	benedicimini.' Et episcopus gra-	
tiasagatproipsisdicenstalia*ser*	tias agat pro ipsis dicens talia : ' SER-	
adn̄epopulumtuumacben	VA domine POPVLVM TVVM AC BENE-	
dicitohereditatemtuamquam	DICITO HEREDITATEM TVAM, QVAM	
adquisistisc̄osanguinexp̄itui	ADQVISISTI sancto SANGVINE Christi tui,	Ps xxvii (xxviii) 9
etpasceipsossubtuamdextera‾	ET PASCE IPSOS sub tuam dexteram	Ps xxvii (xxviii) 9
actegeipsossubtuaspinnas	ac TEGE ipsos SVB tuas PINNAS,	Pss xc (xci) 4 lx (lxi) 5
etdaipsiscertamenfortiterbo	et da ipsis CERTAMEN fortiter BO-	2 Tim iv 7
numetcursumperficere*e*tf m	NVM et CVRSVM PERFICERE ET FIDEM	
cons r einuertibilitersine	CONSERVARE inuertibiliter SINE	1 Th v 23
*q*ue sineincusatione	QVERIMONIA SINE INCVSATIONE,	1 Cor i 8 Col i 22
dn̄mnostrumihm̄x*p̄*mdilec	per dominum nostrum Iesum Christum dilec-	
tumfiliumtuumperq emtibi	tum filium tuum, per quem tibi	
gloriahonorac⟨ ⟩eratioinsc̄o	gloria honor ac ueneratio in sancto	
sp̄ua*d*saeculaamen	Spiritu ad saecula.' Amen.	
dediebuseorumquidormierunt	De diebus eorum qui dormierunt	
q͞asfacereconuenit	quas facere conuenit.	

2. **illis** *cod* : *mendum scribae uel interpretis pro* illorum 3. **Dei et Christi** (dī et xp̄i) *cod ut uid* : τοῦ Χριστοῦ σου *Gr* 4, 21. **per quem . . . in sancto spiritu** *cod, cum Vat* 1506 (*et* 𝔗 1°) δι' οὗ . . . ἐν ἁγίῳ πνεύματι, *recte utrobique* : μεθ' οὗ . . . καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι *utrobique* 𝔏 𝔉 (*et* 𝔗 2°) 10. **talia** *cod, cum* τοιάδε 𝔗 : τάδε 𝔏 𝔉 **serua** : *sic potius quam* salua *cod* 13. **sancto** *cod* : τιμίῳ *Gr* 16, 17. **fortiter . . . perficere** *cod* : *Gr* ἀγωνίσασθαι . . . τελέσαι (*e S Paulo*) 𝔗, τελέσαι . . . ἀνύσαι 𝔏 𝔉 τελέσαι . . . τελέσαι *Vat* 1506 ? 19. **querimonia** *scripsi* : *confer hh* 18 *infra*

στεναγμός, ἀλλὰ χῶρος εὐσεβῶν ἀνειμένος καὶ γῆ εὐθέων σοὶ ἀνακειμένη καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ὁρώντων τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ σου, δι' οὗ σοὶ δόξα τιμὴ καὶ σέβας, εὐχαριστία καὶ προσκύνησις, ἐν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

καὶ ὁ διάκονος λεγέτω Κλίνατε καὶ εὐλογεῖσθε. καὶ ὁ ἐπίσκοπος εὐχαριστείτω ὑπὲρ αὐτῶν λέγων τοιάδε· Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου, ἣν περιεποιήσω τῷ τιμίῳ αἵματι τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ ποίμανον αὐτοὺς ὑπὸ τὴν δεξιάν σου καὶ σκέπασον αὐτοὺς ὑπὸ τὰς πτέρυγάς σου, καὶ δὸς αὐτοῖς τὸν ἀγῶνα τελέσαι τὸν καλόν, τὸν δρόμον ἀνύσαι, τὴν πίστιν τηρῆσαι, ἀτρέπτως ἀμέμπτως ἀνεγκλήτως, διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀγαπητοῦ σου παιδός, δι' οὗ σοὶ δόξα τιμὴ καὶ σέβας ἐν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

codicis repraesentatio *fol* 141 *a*

Facereautemtertiaeorumquidor
mieruntinpsalmis oratione
reumquiposttresdiessu
i etnonainad onitione
uiuentiumeteorumquidormie
runtettrice*n*sim*a*secundumue
teremdispositionemmoyseneni‾
*ita*popul*us la* c acannua
memoriaipsiusacde*turdesub*
*tantia*ipsius*p*ort*io*pauperi*bus*
monitio ipsius*hae*
depiisloquimurdeimpiisenim
siomniaquae*in*mun
ribusnihilprodeesse*ip*
cuienimsupersti
cumcertumquod til si
ueritnonenimestaputipsum
i*n*⟨ ⟩quitasiustus
tias eccehomo *p*usipsius
inmemoria rumuocati
cumdisciplinaa niacdīti
moreutqui sitisexorare
illisquimigrauerintpresbyteri
enimacdiaconesxp̄iconstituti
sobriiessedebetissemperetinse
se

textus in integrum restitutus

facere autem tertia eorum qui dor-
mierunt in psalmis ac oratione
propter eum qui post tres dies sur-
rexit; et nona in admonitionem
uiuentium et eorum qui dormie-
runt; et tricensima secundum ue-
terem dispositionem, Moysen enim — Deut xxxiv 8
ita populus planxit; ac annua
pro memoria ipsius: ac detur de subs-
tantia ipsius portio pauperibus
in admonitionem ipsius. haec [uero]
de piis loquimur, de impiis enim
si omnia quae in mundo dederis
pauperibus, nihil prode esse ip-
si. cui enim superstiti diuinum
inimicum, certum quod et illi si mi-
grauerit; NON enim EST APVT IPSVM — Ps xci(xcii) 16
INIQVITAS, IVSTVS enim DOMINVS ET IVSTI- — Ps x (xi) 7
TIAS et ECCE HOMO ET OPVS IPSIVS. — Is lxii 11 ?
in memorias autem ipsorum uocati
cum disciplina aepulamini ac Dei ti-
more, ut qui possitis exorare pro
illis qui migrauerunt. presbyteri
enim ac diacones Christi constituti,
sobrii esse debetis semper et in se-
se

---

1. **facere** *cod*: *quasi Gr* ἐπιτελεῖσθαι, *non* ἐπιτελείσθω 2. **in psalmis ac oratione** *cod*, *cum* ℌ *et Vat* 1506: ἐν ψαλμοῖς καὶ ἀναγνώσεσι (ἀναγνώσμασιν 𝔏𝔉) καὶ προσευχαῖς 𝔗𝔏𝔉 6. **tricensima** *cod recte*, *cum Deut* xxxiv 8 ἔκλαυσαν . . . Μωσῆν . . . τριάκοντα ἡμέρας *et Vat* 2089: τεσσερακοστὰ 𝔗𝔏𝔉ℌ; *confer H. Delehaye* Les origines du culte des martyrs *pp* 38–40 13. **omnia quae in mundo** *cod ut uid*, *sc* πάντα τὰ τοῦ κόσμου, *recte fortasse*: *omittunt* πάντα *graeci quos habemus testes* 14. **prode esse** *cod*, *e Gr* ὀνήσειν: *ceteri testes* ὀνήσεις 22. **exorare** *cod*: *excidit fortasse* et *ante* ex- (*Gr* καὶ πρεσβεύειν), *cf i* 25 *infra*

ΜΒ′ ἐπιτελείσθω δὲ τρίτα τῶν κεκοιμημένων ἐν ψαλμοῖς καὶ [ἀναγνώσεσι καὶ] προσευχαῖς διὰ τὸν διὰ τριῶν ἡμερῶν ἐγερθέντα, καὶ ἔνατα εἰς ὑπόμνησιν τῶν περιόντων καὶ τῶν κεκοιμημένων, καὶ τριακοστὰ κατὰ τὸν παλαιὸν τύπον (Μωσῆν γὰρ οὕτως ὁ λαὸς ἐπένθησε), καὶ ἐνιαύσια ὑπὲρ μνείας αὐτοῦ· καὶ διδόσθω ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ πένησιν εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ.

ΜΓ′ ταῦτα [δὲ] περὶ εὐσεβῶν λέγομεν· περὶ γὰρ ἀσεβῶν ἐὰν [πάντα] τὰ τοῦ κόσμου δῷς πένησιν, οὐδὲν ὀνήσεις αὐτόν. ᾧ γὰρ περιόντι ἐχθρὸν ἦν τὸ θεῖον, δῆλον ὅτι καὶ μεταστάντι· Οὐ γάρ ἐστιν ἀδικία παρ' αὐτῷ, Δίκαιος γὰρ ὁ κύριος καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησεν· καί Ἰδοὺ ἄνθρωπος καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ.

ΜΔ′ ἐν δὲ ταῖς μνείαις αὐτῶν καλούμενοι μετὰ εὐταξίας ἑστιᾶσθε καὶ φόβου θεοῦ, ὡς δυνάμενοι καὶ πρεσβεύειν ὑπὲρ τῶν μεταστάντων. πρεσβύτεροι γὰρ καὶ διάκονοι Χριστοῦ ὑπάρχοντες, νήφειν ὀφείλετε πάντοτε καὶ πρὸς ἑαυτοὺς

codicis repraesentatio *fol* 141 *b*	**textus in integrum restitutus**	
Etinaliosutpossitisinmoderatos	et in alios ut possitis inmoderatos	
doceredicitautemscribturapo	docere. dicit autem scribtura PO-	Prou xxxi 4 5
tensferuoreconcitanturuinum (te *suprascr*)	TENTES FERVORE CONCITANTVR : VINVM	(xxiv 72 73)
nepotentutnepostquamuiberint	NE POTENT, VT NE POSTQVAM *B*IBERINT	
obliuiscantursapientiametr	OBLIVISCANTVR SAPIENTIAM ET REC-	
teiudicarenonpossintigituret	TE IVDICARE NON POSSINT : igitur et	
presbyteriacdiaconipostdeum	presbyteri ac diaconi post Deum	
omnipotentemacdilectumfiliu̅	omnipotentem ac dilectum Filium	
ipsiuspotentessuntaeclesiae	ipsius POTENTES sunt aeclesiae.	
hocenimdicimusnonutminime	hoc enim dicimus, non ut minime	
uibantalitereniminiuriamest	*b*ibant (aliter enim iniuriam est	
faceredı̅facturaquaeinlaetit(	facere Dei factura*e* quae IN LAETITIAM	Ecclus xxxiv
estsedneuinol*en*tierintnon	est), sed ne uinolenti *fu*erint. non	27 (xxxi 35)
enimscribturadixitminimepo	enim scribtura dixit minime po	
tareuinumsedquidaituinum	tare uinum, sed quid ait? VINVM	Agg i 6
nonuibereinebriaetatem(	NON *B*IBERE IN EBRIAETATEM, et ite-	
rumsentespullulanti ma(	rum SENTES PVLLVLANT IN MANV	Prou xxvi 9
ebrihocautemnondecleric( )di	EBRI. hoc autem non de clericis di-	
cimustantumseddeomnietiam	cimus tantum, sed de omni etiam	
plebeioxp̅ianosuperquoinuoca	plebeio christiano super quo inuoca-	
tumestnomendn̅inostriihu̅xp̅i	tum est nomen domini nostri Iesu Christi :	
etipsisenimdictu estcuiuecuitu	et ipsis enim dictum est CVI *VAE*? CVI TV-	Prou xxiii 29 30
multuscuitediumsollicitudo	MVLTVS? CVI TEDIVM, SOLLICITVDO?	
cuiusliuidioculicuicontritiones	CVIVS LIVIDI OCVLI? CVI CONTRITIONES	
superuacuenonneeorumqui	SVPERVACVE? NONNE EORVM QVI	

2. **potentes** *cod*[2] : potens *cod** 7. **deum** : *rarissime sine compendio uel suprascripta lineola* (dm̅ deu̅m̅) *in codicibus antiquis scriptum ; sed cf w* 5 *x* 14 *infra* 10. **enim** *cod* : *legendum fortasse* autem *cum Gr* δέ 11. **iniuriam est facere** *cod, cum* 𝔉 ἔστιν ὑβρίσαι, *cf* καὶ ἔστιν ὑβρίσαι 𝔗 : οὐκ ἔστιν ὑβρίσαι 𝔏 ℌ 13. **fuerint** (*malis fortasse* sint) *scripsi* : erint *cod* 16. **bibere** *cod, cum* ℌ *et Vat* 1506 πίνειν : πίνε 𝔗 𝔏 𝔉 18. **de clericis** *cod, cum Vat* 1506 περὶ τῶν κληρικῶν : περὶ τῶν ἐν κλήρῳ 𝔗 𝔏 𝔉 ℌ

καὶ πρὸς ἑτέρους, ἵνα δύνησθε τοὺς ἀτακτοῦντας νουθετεῖν. λέγει δὲ ἡ γραφή Οἱ δυνάσται θυμώδεις εἰσίν· οἶνον μὴ πινέτωσαν, ἵνα μὴ πιόντες ἐπιλάθωνται τῆς σοφίας καὶ ὀρθὰ κρίνειν οὐ μὴ δύνωνται· οὐκοῦν καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι μετὰ θεὸν τὸν παντοκράτορα καὶ τὸν ἠγαπημένον αὐτοῦ υἱὸν δυνάσται ὑπάρχουσι τῆς ἐκκλησίας. τοῦτο δέ φαμεν, οὐχ ἵνα μὴ πίνωσιν (ἄλλως γὰρ ἔστιν ὑβρίσαι τὸ ὑπὸ θεοῦ γενόμενον εἰς εὐφροσύνην), ἀλλ᾽ ἵνα μὴ παροινῶσιν· οὐ γὰρ εἶπεν ἡ γραφὴ μὴ πίνειν οἶνον, ἀλλὰ τί φησιν; Μὴ πίνειν οἶνον εἰς μέθην· καὶ πάλιν Ἄκανθαι φύονται ἐν χειρὶ μεθύσου. τοῦτο δὲ οὐ περὶ τῶν κληρικῶν μόνον φαμέν, ἀλλὰ καὶ περὶ παντὸς λαϊκοῦ χριστιανοῦ ἐφ᾽ οὗ ἐπικέκληται τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ αὐτοῖς γὰρ εἴρηται Τίνι οὐαί; τίνι θόρυβος; τίνι ἀηδίαι καὶ λέσχαι; τίνος πελιδνοὶ οἱ ὀφθαλμοί; τίνι συντρίμματα διακενῆς; οὐ τῶν

codicis repraesentatio *fol* 142 *a*	**textus in integrum restitutus**	
Tardantinuinoetexplorantium	TARDANT IN VINO ET EXPLORANTIVM	
ubiconuiuiafiunt	VBI CONVIVIA FIVNT?	
deillisquipersecunturetfugiuntpropter	**De illis qui persecuntur et fugiunt propter**	
fidemquodauxiliumadipiscant*ur*	**fidem, quod auxilium adipiscantur.**	
persecutospropterfidemeturbē	Persecutos propter fidem et urbem	
exurbemfugientesquodmemo	ex urbe fugientes quod memo-	Matt x 23
)bentdn̄iuerbasuscipiscien	ria habent Domini uerba, suscipi; scien-	
*te*senimquodsp̄sparatuscaro	tes enim quod SPIRITVS PARATVS CARO	Matt xxvi 41 = Marc xiv 38
)mdebilitatelaboratfugiunt	AVTEM DEBILITATE LABORAT, fugiunt	
acrapinamsubstantiaepropo	ac rapinam substantiae propo-	
nuntutinnegatuminsesenomē	nunt ut innegatum in sese nomen	
xp̄iconseruentministrateigitur	Christi conseruent. ministrate igitur	
ipsisquaeadusummandatum	ipsis quae ad usum, mandatum	Matt x 41 42
dn̄icumimplentesquodunusquis	Dominicum implentes. **Quod unusquis-**	
queinquadestinatusestsortede	**que in qua destinatus est sorte de-**	
betcontemptusordinemcustodi	**bet conte*n*tus ordinem custodi-**	
resedminimesaperesibiquae	**re sed minime sapere sibi quae**	
nonsuntconmissahocautemō	**non sunt conmissa.** hoc autem om-	
nesconmuniteredicimusunum	nes conmuniter edicimus, unum-	
quemquecontemptumesseor	quemque conte*n*tum esse or-	
dinesibidatoetnontransireli	dine sibi dato et non transire li-	
mitesnonenimsuntnostrisedd̄ī	mites; non enim sunt nostri, sed Dei	
suntquiauditenimuosdn̄sait	sunt. QVI AVDIT enim vos Dominus ait	Luc x 16, *cf* Matt x 40
meauditetquimeauditaudit	ME AVDIT, ET QVI ME AVDIT AVDIT	
eumquimemisitetquiuoscon	EVM QVI ME MISIT, ET QVI VOS CON-	
temnit	TEMNIT	

3, 5. **persecuntur . . . persecutos**: *nota sensum passiuum, cf* 1 Reg xxvi 20 (*secundum Vulgatam*) 'sicut persequitur perdix in montibus', serm. ii in quadragesima 'Helias . . . cum persequebatur a Iezabel' *et Aug.* serm. clxvi 'hic est qui in Abel occisus est . . . et in Dauid persecutus' (*ed. A. Mai* Script. Vet. III iii 139, Patrum Noua Bibl. I 371 372) 7, 9. *perierunt nonnullae litterae ad initia linearum*; *cf e regione g* 7, 9 *ad finem* 7. **suscipi**: *quasi e Gr* προσλαμβάνεσθαι, *non* προσλαμβάνεσθε 11. **in sese** *cod*: ἐν ἑαυτοῖς 𝔗 ἐφ᾽ ἑαυτοῖς 𝔏 𝔉 ℌ 16, 20. **contentus, contentum** *scripsi*: contemptus, contemptum *cod* 18. **hoc** *cod, cum* ℌ *et Vat* 1506 τοῦτο: ἐκεῖνο 𝔗 𝔏 𝔉

χρονιζόντων ἐν οἴνῳ καὶ κατασκοπουμένων ποῦ πότοι γίνονται;

ΜΕ′ *τοὺς διωκομένους διὰ πίστιν καὶ πόλιν ἐκ πόλεως φεύγοντας διὰ τὸ μεμνῆσθαι τῶν λόγων τοῦ κυρίου, προσλαμβάνεσθε· ἐπιστάμενοι γὰρ ὅτι τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής, ἀποδιδράσκουσι καὶ τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων προΐενται, ἵνα ἀνεξάρνητον ἐν ἑαυτοῖς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ διατηρήσωσιν. ἐπικουρεῖτε οὖν αὐτοῖς τὰ πρὸς χρείαν, ἐντολὴν κυριακὴν πληροῦντες.*

ΜϚ′ *τοῦτο δὲ κοινῇ πάντες παραγγέλλομεν, ἕκαστον ἐμμένειν τάξει τῇ αὐτῷ δοθείσῃ καὶ μὴ ὑπερβαίνειν τοὺς ὅρους· οὐ γάρ εἰσιν ἡμέτεροι, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ. ὁ ἀκούων γὰρ ὑμῶν, φησὶν ὁ κύριος, ἐμοῦ ἀκούει, καὶ ὁ ἐμοῦ ἀκούων ἀκούει τοῦ ἀποστείλαντός με, καὶ ὁ ὑμᾶς ἀθετῶν*

codicis repraesentatio *fol* 142 *b*

Mecontemnitquiautemmeco͞
temnitcontemniteumquimemi
sitsieniminanimaliafactaor
dinemredditqualisestnoxdies
sollunasideraaelementaui
cis dinesmensesseptima
naediesoraeacseruiu(
q*ui* o itu secundumill*u*d
quoddictumestdefinition(
*pos*u tiquamnontranseant
iterumposuiautemipsilim
etcircumdediclaustraetpor
tasdixiautemipsiusquehuc
ueniesacnontransiesquanto
magisuosdebetisnihilaudere
transmoueredeillisquaeuo
bisdīuoluntateanobissunt
constitutasedquoniamcon
temptibile ultiethocd xerunt
esseconfundereueroordines
etordinationemquaee tinuno
quoqueeorumtransmouere
audentadripientessibidigni
tatesnondatasetpermitten
tessibityrannicomorequoru͞

textus in integrum restitutus

ME CONTEMNIT, QVI AVTEM ME CONTEMNIT CONTEMNIT EVM QVI ME MISIT. si enim inanima*t*a facta ordinem reddit—qualis est nox dies sol luna sidera aelementa uicisitudines menses septimanae dies *h*orae—ac seruiunt usui qui inpositus est, secundum illud quod dictum est DEFINITIONEM POSVISTI QVAM NON TRANSEANT, et iterum POSVI AVTEM IPSI LIMITES ET CIRCVMDEDI CLAVSTRA ET PORTAS, DIXI AVTEM IPSI VSQVE HVC VENIES AC NON TRANSIES; quanto magis uos debetis nihil audere transmouere de illis quae uobis Dei uoluntate a nobis sunt constituta? sed quoniam contemptibile multi et hoc duxerunt esse, confundere uero ordines et ordinationem quae est in unoquoque eorum transmouere audent, adripientes sibi dignitates non datas et permittentes sibi tyrannico more quorum

Ps ciii (civ) 9

Iob xxxviii 10 11

3. **inanimata** *scripsi cum Gr* ἄψυχα : inanimalia *cod*   4. **reddit** *cod* : *cum graeco* τὰ ἄψυχα . . . ἀποσώζει   10. **transeant** *cod*, *cum* παρελεύσονται 𝔗 *et Ps* ciii 9 : παρελεύσεται 𝔏 𝔉 ℌ   11. **iterum** *cod* : + περὶ τῆς θαλάσσης *testes graeci*   **autem** *cod*, *cum* δέ ℌ *et Vat* 1506 : *om* 𝔗 𝔏 𝔉   **limites** *scripsi*, *cum* 𝔗 𝔏 𝔉 ℌ *et* Iob xxxviii 10 ὅρια : *sed fortasse rectius* limitem *cum Vat* 1506 ὅριον   12. **claustra** *cod*, *cum* 𝔏 𝔉 ℌ : *praem* καί 𝔗   15. **audere** *cod*, *cum* 𝔗 𝔉 ℌ τολμᾶν : *om* 𝔏

ἐμὲ ἀθετεῖ, ὁ δὲ ἐμὲ ἀθετῶν ἀθετεῖ τὸν ἀποστείλαντά με. εἰ γὰρ τὰ ἄψυχα γενόμενα τὴν εὐταξίαν ἀποσώζει, οἷον νύξ, ἡμέρα, ἥλιος, σελήνη, ἄστρα, στοιχεῖα, τροπαί, μῆνες, ἑβδομάδες, ἡμέραι, ὧραι, καὶ δουλεύει τῇ διατυπωθείσῃ χρείᾳ, κατὰ τὸ εἰρημένον Ὅριον ἔθου ὃ οὐ παρελεύσονται· καὶ πάλιν [περὶ τῆς θαλάσσης] Ἐθέμην δὲ αὐτῇ ὅρια περιθεὶς κλεῖθρα καὶ πύλας, εἶπα δὲ αὐτῇ Μέχρι τούτου ἐλεύσῃ καὶ οὐχ ὑπερβήσῃ· πόσῳ μᾶλλον ὑμεῖς ὀφείλετε οὐδὲν τολμᾶν παρακινεῖν τῶν ὑμῖν κατὰ γνώμην θεοῦ παρ᾽ ἡμῶν ὁρισθέντων; ἀλλ᾽ ἐπειδὴ πάρεργον οἱ πολλοὶ καὶ τοῦτο ἡγήσαντο εἶναι, συγχέειν δὲ τὰς τάξεις καὶ τὴν ἐφ᾽ ἑκάστῳ χειροτονίαν παρακινεῖν τολμῶσιν, ὑφαρπάζοντες ἑαυτοῖς ἀξιώματα μὴ δεδομένα καὶ ἐπιτρέποντες ἑαυτοῖς τυραννικῶς

codicis repraesentatio *fol* 143 *a*

Nonhabentpotestatemdare
miniramconmouent
a m umcore taeacrex
o *s* *rae*dignitateminuase
runtpontificatumpreterdīuo
luntatemacfactisuntilliqui
sal*i* en eroin
lepros ntquide
quidisposuitmerore*autem*
iuntacsp̄msc̄minfi*r* a
t*e* ipsiustestimoniumconu*e*
ni*e*nteinminenspericulum
taliafacientibusproui e e e
illamquaeinsacrificiaetgratia
rumactionesdesidia o
quodabillisquiminimedeueant
offeranturimpielusumexisti
mantespontificatum*d* gn
quaeimitationemcontinetmag
nipontificisih*u*xp̄iregisnostri
necessitatemhabuimusdocere
iamenimquidamderectoitine
rediscesseruntsecutipropria¯
uanitatemdicimusautemquod
moysesdīcultorcuidšcoram

textus in integrum restitutus

non habent potestatem dare, et
propter hoc Deum in iram conmouent
(quemadmodum Coreitae ac rex Num xvi 35
Ozias prae dignitatem inuase- 2 Paral xxvi 19
runt pontificatum pr*a*eter Dei uo-
luntatem, ac facti sunt illi quidem
iste uero in faci-
em leprosus), irritant quidem Christum
Iesum qui disposuit, MERORE autem Eph iv 30
ADFICIVNT AC SPIRITVM SANCTVM infirman-
tes ipsius testimonium; conue-
nienter inminens periculum
talia facientibus prouidentes et
illam quae in sacrificia et gratia-
rum actiones desidiam ex eo
quod ab illis qui minime de*b*eant
offerantur impie, lusum existi-
mantes pontificatu*s* dignitatem,
quae imitationem continet mag-
ni pontificis Iesu Christi regis nostri,
necessitatem habuimus docere:
IAM ENIM QVIDAM DE RECTO ITINE- 1 Tim v 15
RE DISCESSERVNT SECVTI propriam *cf* Hier ii 5
uanitatem. dicimus autem quod
Moyses Dei cultor, cui Deus CORAM Exod xxxiii 11

4. **prae dignitatem** *cod ut uid*: *uocabulorum* παρ' ἀξίαν *uix aequa interpretatio* 5. **praeter dei uoluntatem**: *Gr* ἄνευ θεοῦ, *sed interpreti* praeter deum *forte displicebat ut nimis ambiguum* 9. **Iesum** *cum* 𝔗 𝔉 𝔖: *om* 𝔏 10. **ac** *cod*: *Gr* καί, *quod uertere debuit interpres* et *uel* etiam; *cf j* 9 *infra* 11. **conuenienter** *scripsi cum Gr* εἰκότως: conueniente *cod* 17. **existimantes** *cod*: *scribendum* existimantibus *cum Gr* ἡγουμένων 18. **pontificatum** *cod*: *lege* pontificalem *uel* pontificatus, *sed magis placet* pontificatus *collatis l* 14 *m* 21 *o* 15 21. **docere** *cod*: *praem* καὶ τοῦτο *testes graeci*

ἃ μὴ ἔχουσιν ἐξουσίαν διδόναι, καὶ διὰ τοῦτο παροργίζουσι μὲν θεὸν (ὥσπερ οἱ Κορεῖται καὶ ὁ βασιλεὺς Ὀζίας παρ' ἀξίαν ἐπιθέμενοι ἄνευ θεοῦ τῇ ἀρχιερωσύνῃ καὶ γενόμενοι οἱ μὲν πυρίφλεκτοι ὁ δὲ κατὰ τοῦ μετώπου λεπρός), παροξύνουσι δὲ [καὶ] Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν διαταξάμενον, λυποῦσι δὲ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀκυροῦντες αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν, εἰκότως τὸν ἐπηρτημένον κίνδυνον τοῖς τὰ τοιαῦτα πράττουσι προϊδόμενοι καὶ τὴν εἰς τὰς θυσίας καὶ εὐχαριστίας ἀμέλειαν ἐκ τοῦ ὑφ' ὧν μὴ χρὴ προσαγομένας ἀσεβῶς, παιδιὰν ἡγουμένων τὴν ἀρχιερατικὴν τιμήν, ἥτις μίμησιν περιέχει τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ βασιλέως ἡμῶν, ἀνάγκην ἔσχομεν [καὶ τοῦτο] παραινέσαι· ἤδη γάρ τινες ἐξετράπησαν ὀπίσω τῆς ἑαυτῶν ματαιότητος. λέγομεν δὲ ὡς Μωσῆς ὁ τοῦ θεοῦ θεράπων, ᾧ ὁ θεὸς ἐνώπιος

codicis repraesentatio *fol* 143 *b*	**textus in integrum restitutus**	
C mpraesentiloquebatur siquis	CVM PRAESENTI loquebatur *ut* SI QVIS	
adsuumloquaturamicumcuidi	AD SVVM LOQVATVR AMICVM, cui di-	
citsciotesupraomnescuiinore	cit SCIO TE SVPRA OMNES, cui IN ORE	Exod xxxiii 17
loquebaturetnonperincerta	loquebatur ET NON PER incerta	Num xii 6 8
uelpersomniauelperangelos	uel per somnia uel per angelos	
uelperfigurasistequandacons	uel per FIGVRAS, iste quand*o* cons	
tituebatdiuinamsanctionem	tituebat diuinam sanctionem	
diuisitquae e eantquidemapo¯	diuisit quae debeant quidem a pon-	
tificibuscelebrariquaeuero	tificibus celebrari, quae uero	
asacerdotibusquaeautemadi	a sacerdotibus, quae autem a di-	
aconibusetunicuiquepropri	aconibus, et unicuique propriam	
etconuenientemministerio	et conuenientem ministerio	
tribuitreligionemetquaepon	tribuit religionem; et quae pon-	
tificesquid mpraeceptumest	tifices quidem praeceptum est	
celebrarehaecsacerdotesinfa¯	celebrare, haec sacerdotes infan-	
dumerathaecdiaconinonadi	dum erat . . . haec diaconi non adi-	
bantsedunusquisquequaeacce	bant, sed unusquisque quae acce-	
pitministeriacircumscriptaser	pit ministeria circumscripta ser*ua*	
batsiquisultraquamtraditum	bat: si quis ultra quam traditum	
est direuolebatmorseratpoe	est adire uolebat, mors erat poe-	
nahocautemmaximedemons	na. hoc autem maxime demons-	
trabitquaefuitinsaulexperien	tra*u*it quae fuit in Saul experien-	1 Reg xiii 8 sqq
tiaquisacrificassesineprophe	tia, qui sacrificasse sine prophe-	
taacpontificesamuelexistima	ta ac pontifice Samuel existima-	
tusintulitsibipeccatumexecra	tus intulit sibi peccatum *et* ex*s*ecra-	
tionem	tionem	

1. **loquebatur**: *suppleui* ut, *quod post* -ur *excidisse uidetur* 10. **diaconibus** *cod, pro Gr* λευῖται: *cf* 16 *et k* 22 *infra* 16. **erat**: *exciderunt nonnulla uel in latino archetypo uel in graeco* προσιέναι ἅπερ δὲ τοῖς ἱερεῦσιν ὥριστο, adire quae uero sacerdotibus statuta sunt 17. **accepit** *cod, cf Vat* 1506 εἰλήφασιν *et* ℌ παρείληφεν: παρειλήφεισαν 𝔗 𝔏 𝔉 18. **seruabat** *scripsi*: ser|bat *per incuriam cod* 24. **existimatus** *cod, ut q* 14 *infra*: *formam uerbi deponentem quam uocant nusquam alibi inueni* 25. **et** *suppleui*: *exciderat ante* ex-; *cf d* 22 *supra, u* 12 *infra*

ἐνωπίῳ ὡμίλει ὡς εἴ τις λαλήσαι πρὸς ἑαυτοῦ φίλον, ᾧ εἶπεν Οἶδά σε παρὰ πάντας, ᾧ κατὰ πρόσωπον ὡμίλει καὶ οὐ δι᾽ ἀδήλων ἢ ἐνυπνίων ἢ ἀγγέλων ἢ αἰνιγμάτων, οὗτος ἡνίκα τὴν θείαν νομοθεσίαν διετάσσετο διεῖλε τίνα μὲν χρὴ ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων ἐπιτελεῖσθαι, τίνα δὲ ὑπὸ τῶν ἱερέων, τίνα δὲ ὑπὸ τῶν λευιτῶν, ἑκάστῳ τὴν οἰκείαν καὶ ἀνήκουσαν τῇ λειτουργίᾳ θρησκείαν ἀπονείμας· καὶ ἅπερ μὲν τοῖς ἀρχιερεῦσι προσετέτακτο ἐπιτελεῖν, τούτοις τοὺς ἱερέας οὐ θεμιτὸν ἦν προσιέναι, ἅπερ δὲ τοῖς ἱερεῦσιν ὥριστο, τούτοις οἱ λευῖται οὐ προσῄεσαν, ἀλλ᾽ ἕκαστοι ἅσπερ εἰλήφασιν ὑπηρεσίας περιγεγραμμένας ἐφύλαττον· εἰ δέ τις πέρα τῆς παραδόσεως προσιέναι ἐβούλετο, θάνατος ἦν τὸ ἐπιτίμιον. τοῦτο δὲ μάλιστα διέδειξε καὶ ἡ κατὰ τὸν Σαοὺλ πεῖρα, ὃς θῦσαι νενομικὼς δίχα τοῦ προφήτου καὶ ἀρχιερέως Σαμουὴλ ἔσπασεν εἰς ἑαυτὸν ἁμαρτίαν καὶ κατάραν

codicis repraesentatio *fol* 144 *a*

Nullomodoabiciendamacneq^u e
obiitquodabipsoeratlitusexora
tusestprofetaeuidentissimoau
temactudemonstrauitdsSecun
di
dumoziamquodnoninlatione
superiniquitatepoenisadfecit
etquipontificatumfuriosecalca
uitetregnopribatusestquaeue
roacnostristemporibusforteno¯
ignoratisscitisenimforteano
bisepiscoposnominatosacpres
byterosacdiaconosora⟨ ⟩one
acmanibusinpositi⟨ ⟩nominum
diuersitatemsign⟨ ⟩icantesnon
enimillequiuolebataputnosma
numimplebatquemadmodum
innothouitularumsubhie*r*oboa¯
circumcisisacerdotiiseduoca
tusadōsienimnoneratquidem
lexquidemethordin mdiuersi
tassufficiebatperunumnome¯
omniafierisedaxp̄oedoctiseque¯
tiamrerumepiscopisquidemea
quaesuntpontificatustribuimus
presbyterisautemeaquaesunt
sacerdotii

textus in integrum restitutus

nullo modo abiciendam, ac neque
ob i*d* quod ab ipso erat litus exora-
tus est profeta. euidentissimo au-
tem actu demonstrauit Deus secun-
dum Oziam, quod non in dilatione 2 Paral xxvi 16 sqq
super iniquitate poenis adfecit;
et qui pontificatum furiose calca-
uit et regno pri*u*atus est. quae ue-
ro ac nostris temporibus forte non
ignoratis; scitis enim *ce*rte a no-
bis episcopos nominatos ac pres-
byteros ac diaconos oratione
ac manibus inpositis, nominum *diuersitate*
et rerum diuersitatem significantes. non
enim ILLE QVI VOLEBAT aput nos MA- 3 Reg xiii 33 xii 28 sqq
NVM IMPLEBAT, quemadmodum
in notho uitularum sub Hieroboam
circumcisi sacerdotii, SED VOCA- Heb v 4
TVS A DEO. si enim non erat quidem
lex qu*ae*d*a*m et ordinum diuersi-
tas, sufficiebat per unum nomen
omnia fieri; sed a Christo edocti sequen-
tiam rerum, episcopis quidem ea
quae sunt pontificatus tribuimus,
presbyteris autem ea quae sunt
sacerdotii,

2. **ob id** *scripsi, cf hh* 12 *infra*: obiit *cod* **exoratus**: *fortasse excidit* rex *ante* ex-, *Gr enim* κεχρῖσθαι . . . εἰς βασιλέα 3. **euidentissimo** *cod, cum* ἐναργεστέρᾳ ℌ: ἐνεργεστέρᾳ 𝔗𝔏𝔉 4. **secundum** *cod*: τὰ κατά ℌ *et Vat* 1506 τοῖς κατά 𝔏 ἐν τοῖς κατά 𝔗𝔉 9. **ac** *cod, cum Vat* 1506 καί (*cf h* 10 *supra*): *om* 𝔗𝔏𝔉ℌ 10. **certe** *conieci cum Gr* πάντως: forte *cod, e l* 9 *repetitum* 13. **diuersitate et rerum** *suppleui cum Gr*: *exciderant ob homoeoarcton ut uid* 17. **in notho . . . sacerdotii**: *Gr* ἐπὶ τῆς κιβδήλου . . . ἱερωσύνης 18. **circumcisi**: *quasi e Gr* περικεκομμένης, *non* παρακεκομμένης **uocatus** *cod, cum Vat* 1506 καλούμενος: *praem* ὁ 𝔗𝔏𝔉ℌ 20. **quaedam** *scripsi cum Gr* τις: quidem *cod e l* 19

ἀναπόβλητον, καὶ οὐδὲ τὸ κεχρῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ εἰς βασιλέα ἐδυσώπησε τὸν προφήτην· ἐναργεστέρᾳ δὲ τῇ πράξει διέδειξεν ὁ θεὸς [τὰ] κατὰ τὸν Ὀζίαν, οὐκ ἐν μελλησμῷ τὰς ἐπὶ τῇ παρανομίᾳ εἰσπραξάμενος δίκας, καὶ ὁ τῆς ἀρχιερωσύνης καταμανεὶς καὶ τῆς βασιλείας ἀλλότριος κατέστη. τὰ δὲ καὶ ἐφ' ἡμῶν ἴσως οὐκ ἀγνοεῖτε· ἴστε γὰρ πάντως ἐπισκόπους παρ' ἡμῶν ὀνομασθέντας καὶ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους εὐχῇ καὶ χειρῶν ἐπιθέσει, τῇ διαφορᾷ τῶν ὀνομάτων καὶ τὴν διαφορὰν τῶν πραγμάτων δεικνύοντας· οὐ γὰρ ὁ βουλόμενος παρ' ἡμῖν ἐπλήρου τὴν χεῖρα, ὥσπερ ἐπὶ τῆς κιβδήλου τῶν δαμάλεων ἐπὶ τοῦ Ἱεροβοὰμ παρακεκομμένης ἱερωσύνης, ἀλλὰ καλούμενος ὑπὸ τοῦ θεοῦ. εἰ μὲν γὰρ μὴ θεσμός τις ἦν καὶ τάξεων διαφορά, ἤρκει ἂν δι' ἑνὸς ὀνόματος τὰ ὅλα τελεῖσθαι· ἀλλ' ὑπὸ τοῦ κυρίου διδαχθέντες ἀκολουθίαν πραγμάτων, τοῖς μὲν ἐπισκόποις τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης ἐνείμαμεν, τοῖς δὲ πρεσβυτέροις τὰ τῆς ἱερωσύνης,

codicis repraesentatio *fol* 144 *b*	**textus in integrum restitutus**	
Diaconisueroq*ue* du osque	diaconis uero qu*a*e ad utrosque	
minist*eri*a *fici*antur	ministeria, ut pure perficiantur	
eaquead e o pertinent	ea qu*a*e ad religionem pertinent.	
nequeenimdiaconumofferre	neque enim diaconum offerre	
sacrificiumlicetautbaptidiare	sacrificium licet aut baptidiare	
aut dictionemparuamuel	aut benedictionem paruam uel	
magnamfacere	magnam facere, neque presby-	
terumordinationes n	terum ordinationes facere : non	
enimsc̄mordinem rtinon	enim sanctum ordinem subuerti. NON	1 Cor xiv 33
enimdsi*n*costantiae a tin	ENIM DEVS INCO*N*STANTIAE, ita ut in-	
ferioreseaquaes ntme or m	feriores ea quae sunt meliorum	
comore*pr* rient ua‾	tyrannico more proprient, nouam	
sanc tesin*malo*	sanctionem fingentes in malo	
suoigno quodd m s	suo, ignorantes quod DVRVM ipsis	Act xxvi 14
aduersusstimuloscalcarenon	ADVERSVS STIMVLOS CALCARE : non	
enim *e*piscop soppugna t	enim nos aut episcopos oppugnant	
huiusmodihominessedomni	huiusmodi homines, sed omni-	
umepiscopumacpatrispontifi	um episcopum ac Patris pontifi-	
cemxp̄mihm̄dn̄mamo sequide‾	cem Christum Iesum Dominum. a Moyse quidem	
dōamicissimoacpontificecons	Deo amicissimo ac pontifice cons-	
titutisuntpontificesetsacerdo	tituti sunt pontifices et sacerdo-	
tesetdiaconiasaluatorenostro	tes et diaconi, a Saluatore nostro	
tredecimnosapostoliabaposto	tredecim nos apostoli, ab aposto-	
lisautemegoclemensegoiacob	lis autem ego Clemens ego Iacob	
etnobiscumaliiutneiterumom nes	et nobiscum alii (ut ne iterum om- nes	

4. **diaconum** *cod, cum* διάκονον 𝔖 *et Vat* 1506 : διακόνῳ 𝔗 𝔏 𝔉 5. **baptidiare** *cod* : *hanc scriptionem inuenies etiam y* 21 23 *infra* ; baptiziauit *m* 18, *cui nihil simile laudat* Thes. Ling. Lat. *nisi apud unum cod k* (baptiziare, baptiziatio, baptiziator : Matt. iii 1 6, xi 12, xiv 2 8, Marc. viii 28 x 38 39) 19. **dominum** : + ἡμῶν *Gr* 20. **pontifice** : *deest in Gr, sed cf m* 24 *infra* 22. **diaconi** : *uide ad i* 10 *supra* 24. **ego Clemens ego Iacob** *cod, cum* 𝔖 *et Vat* 1506 : *tr* 𝔗 𝔏 𝔉 ἐγὼ Ἰάκωβος καὶ ἐγὼ Κλήμης, *minus recte ut credo*

τοῖς δὲ διακόνοις τὰ τῆς πρὸς ἀμφοτέρους διακονίας, ἵν' ᾖ καθαρῶς τὰ τῆς θρησκείας ἐπιτελούμενα. οὔτε γὰρ διάκονον προσφέρειν θυσίαν θεμιτὸν ἢ βαπτίζειν ἢ εὐλογίαν μικρὰν ἢ μεγάλην ποιεῖσθαι, οὔτε πρεσβύτερον χειροτονίας ἐπιτελεῖν· οὐ γὰρ ὅσιον ἀνεστράφθαι τὴν τάξιν. οὐ γάρ ἐστιν ὁ θεὸς ἀκαταστασίας, ἵνα οἱ ὑποβεβηκότες τὰ τῶν κρειττόνων τυραννικῶς σφετερίζωνται, νομοθεσίαν καινὴν ἀναπλάττοντες ἐπὶ κακῷ τῷ ἑαυτῶν, ἀγνοοῦντες ὅτι σκληρὸν αὐτοῖς πρὸς κέντρα λακτίζειν· οὐ γὰρ ἡμᾶς ἢ τοὺς ἐπισκόπους πολεμοῦσιν οἱ τοιοῦτοι, ἀλλὰ [τὸν] τῶν πάντων ἐπίσκοπον καὶ τοῦ πατρὸς ἀρχιερέα, Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν κύριον ἡμῶν. ὑπὸ Μωϋσέως μὲν γὰρ τοῦ θεοφιλεστάτου [ἀρχιερέως] κατεστάθησαν ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς καὶ λευῖται, ὑπὸ δὲ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἡμεῖς οἱ δεκατρεῖς ἀπόστολοι, ὑπὸ δὲ τῶν ἀποστόλων ἐγὼ Κλήμης [καὶ] ἐγὼ Ἰάκωβος καὶ σὺν ἡμῖν ἕτεροι, ἵνα μὴ πάντας πάλιν

codicis repraesentatio *fol* 145 *a*

Connumeremuscon u au
temanobis*omn*ibuspr*es* ri
acdiaconi*etlec*torespri*mus*igi
turnaturapontifexunigenitus
xp̄ nonsibihonoremadrip
sedapatreconstitutusestquih*o*
m⟨ ⟩actuspropternosacspirita
le⟨ ⟩ificiumofferensdōsuoac
pa⟨ ⟩ntepassionemnobiscons
titu⟨ ⟩ish⟨ ⟩facerealiisquide¯
no ⟨ ⟩ nstitutisquiinipsu¯
c⟨ ⟩edtamenomnis
⟨ ⟩ametsacerdoscons
titutusestetpontificatus[ho]norem
inpetrabitpostautemsublebati
onemipsiusnosoptulimussecun
dumconstitutionemipsiussacri
ficiumpurumadqueinsanguineu¯
etepiscoposordinauimusacpraes
byterosetdiaconesnumerosep
temexquibusunuseratstefanus
beatusmartyrnondeficiensano
biseumquiindm̄estbonussensus
quitantumdīculturamfideoste¯
derateteaquaedn̄mestnostru¯

textus in integrum restitutus

connumeremus), conmuniter autem a nobis omnibus presbyteri ac diaconi et lectores. primus igitur natura pontifex unigenitus Christus NON SIBI HONOREM ADRIPVIT SED a Patre constitutus est; qui homo factus propter nos ac spiritale sacrificium offerens Deo suo ac Patri ante passionem, nobis constituit solis HOC FACERE, aliis quidem nobiscum constitutis qui in ipsum crediderunt, sed tamen *non* omnis qui credidit iam et sacerdos constitutus est *au*t pontificatus honorem inpetra*ui*t. post autem suble*u*ationem ipsius nos optulimus secundum constitutionem ipsius sacrificium purum adque insanguineum, et episcopos ordinauimus ac praesbyteros et diacones numero septem: ex quibus unus erat Stefanus beatus martyr, non deficiens a nobis eum qui in Deum est bonus sensus, qui tantum Dei culturam fide ostenderat et ea*m* quae *ad* Dominum est nostrum

Heb v 4 — Luc xxii 15 — 1 Cor xi 24 etc — Act vi 5

3. **diaconi**: *adicit* et subdiaconi *Gr*, *quem ordinem habent omnes testes y* 1 *infra*, *omittunt* 𝔗 *et Vat* 839 *cum nostro cc* 1 *infra* 6. **constitutus** *cod*, *cf* 9, 11, 13, 17: *scilicet pro* κατασταθείς, διετάξατο, ὄντων, κατέστη, διάταξιν 12. **sed tamen non** *scripsi*, *cum Gr* ἀλλ' οὐ πάντως: sed tamen *ut uid cod* 14. **aut** *scripsi cum Gr* ἤ: et *cod* 15. **subleuationem**: *mirum quod noster uocem* ascensio *praeterit*; *uide p* 32 *jj infra* 22. **beatus** *cod*, *cum* μακάριος 𝔗 𝔉 𝔋: μακαριώτατος 𝔏 23. **eum**: *fortasse praemittendum* secundum, *si recte apud graecos testes adhibetur* κατά 25. **eam quae ad** *scripsi cum Gr* τὴν εἰς τόν: ea quae *cod*

καταλέγωμεν, κοινῇ δὲ ὑπὸ πάντων ἡμῶν πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι [καὶ ὑποδιάκονοι] καὶ ἀναγνῶσται. πρῶτος τοίνυν τῇ φύσει ἀρχιερεὺς ὁ μονογενὴς Χριστὸς οὐχ ἑαυτῷ τὴν τιμὴν ἁρπάσας ἀλλὰ παρὰ τοῦ πατρὸς κατασταθείς· ὃς γενόμενος ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς καὶ τὴν πνευματικὴν θυσίαν προσφέρων τῷ θεῷ αὐτοῦ καὶ πατρὶ πρὸ τοῦ πάθους, ἡμῖν διετάξατο μόνοις τοῦτο ποιεῖν, καίτοι ὄντων σὺν ἡμῖν καὶ ἑτέρων τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων· ἀλλ' οὐ πάντως πᾶς ὁ πιστεύσας ἤδη καὶ ἱερεὺς κατέστη ἢ ἀρχιερατικῆς ἀξίας ἔτυχεν. μετὰ δὲ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ ἡμεῖς προσενεγκόντες κατὰ τὴν διάταξιν αὐτοῦ θυσίαν καθαρὰν καὶ ἀναίμακτον προεχειρισάμεθα ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους ἑπτὰ τὸν ἀριθμόν· ὧν εἷς ἦν Στέφανος ὁ μακάριος μάρτυς, οὐκ ἀπολειπόμενος ἡμῶν κατὰ τὴν πρὸς θεὸν εὔνοιαν, ὃς τοσοῦτον τὴν θεοσέβειαν τῇ πίστει ἐνεδείξατο καὶ τὴν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν

codicis repraesentatio *fol* 145 *b*

Ih*m*⟨ ⟩mdilectioutproispodaret
et*iam*animamabinterfectorib'
dñilapidibusperculsusiudeis
sedtamentalisactantusuirqui
sp̄ucalensxp̄muidensindextris
dīetcaelestesportasapertas
nusquaminuenituríllis⟨ ⟩ae
addiaconiumminimepe⟨ ⟩*n*e
bantususautquossacr⟨ ⟩um
rettulitautquodman⟨ ⟩licui
inposuitseddia⟨ ⟩dine¯
obseruabitusqu⟨ ⟩a
enimdecebatxp̄i⟨ ⟩mo
derationemreseruaresiuero
filippumdiaconumetannania¯
fidelemfratremincusantaliq̄i
quodunusquidemeunuchum
baptiziauitalteruerome paulum
ignorantipsiquoddicimusnos
diximuseisquodnonsibiquis
arripitsacerdotiidignitatem
sedueladñoaccipitquemadmo
dummelchisedechetiacobaut
apontificeutaaronamoysen
igituretphilippusetannaniasno¯
sese

textus in integrum restitutus

Iesum Christum dilectio, ut pro ipso daret
etiam animam, ab interfectoribus
Domini lapidibus perculsus Iudeis;
sed tamen talis ac tantus uir, qui
SPIRITV CALENS Christum VIDENS IN DEXTRIS Act xviii 25
DEI et CAELestes portas APERTAS, Act vii 55 56
nusquam inuenitur illis quae
ad diaconium minime pertine-
bant usus, aut quo*d* sacrificium
rettulit aut quod manus alicui
inposuit, sed diaconii ordinem
obserua*u*it usque in finem; ita
enim decebat Christi martyrem mo-
derationem reseruare. si uero
Filippum diaconum et Annaniam
fidelem fratrem incusant aliqui,
quod unus quidem eunuchum Act viii 38
baptizauit alter uero me Paulum, Act ix 18
ignorant ipsi quod dicimus. nos
diximus eis quod NON SIBI QVIS Heb v 4
ARRIPIT sacerdotii dignitatem,
sed uel a Domino accipit, quemadmo-
dum Melchisedech et Iacob, aut Gen xiv 18
a pontifice, ut Aaron a Moysen: Exod xxviii 37 (41)
igitur et Philippus et Annanias non
sese

5. **christum** *cod, cum Vat* 1506: *praem* ὁ 𝔗 𝔏 𝔉 ℌ 9. **quod** *scripsi, cf* 10: quos *cod* 15. **diaconum** *cod, cum* ℌ *et Vat* 1506: + ἡμῶν 𝔗 𝔏 𝔉 20. **eis** *cod*: *lege* enim *cum Gr* γάρ 23. **Iacob** *cod, cum* ℌ *et Vat* 1506: Ἰώβ 𝔗 𝔏 𝔉. *ne de Iacobo fratre Domini cogitemus* (*quem episcopum ab ipso Domino constitutum esse tradunt Eus.* H. E. vii 19, Clem. Recogn. i 43, *Epiph.* Haer. xviii 7) *prohibet quod supra dixit noster k* 23 24: *tamen ad Iacob patriarcham haud male apta sunt, cf* Gen xxxii 24–30 xxxv 9–14 24. **Moysen** *casu ablatiuo cod*: *ita passim apud ueteres latinos* (Journal of Theological Studies ix 81) 25. **Annanias** *cod* (*cf* 15 *supra*): Ἀνανίας *Gr, sed apud ueteres latinos semper* Ann-

Ἰησοῦν Χριστὸν ἀγάπην, ὡς ὑπὲρ αὐτοῦ δοῦναι καὶ τὴν ψυχήν, πρὸς τῶν κυριοκτόνων Ἰουδαίων λίθοις βληθείς· ἀλλ' ὅμως ὁ τοιοῦτος καὶ τηλικοῦτος ἀνήρ, ὁ τῷ πνεύματι ζέων, τὸν Χριστὸν ὁρῶν ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ καὶ τὰς οὐρανίας πύλας ἀνεῳγμένας, οὐδαμοῦ φαίνεται τοῖς μὴ ἀνήκουσι τῇ διακονίᾳ χρησάμενος, ἢ θυσίαν ἀνενεγκὼν ἢ χεῖρας ἐπιθείς τινι, ἀλλὰ τὸ τῆς διακονίας τάγμα φυλάξας μέχρι τέλους· οὕτω γὰρ ἔπρεπε τῷ τοῦ Χριστοῦ μάρτυρι τὴν εὐταξίαν ἀποσώζειν. εἰ δὲ Φίλιππον τὸν διάκονον καὶ Ἀνανίαν τὸν πιστὸν ἀδελφὸν αἰτιῶνταί τινες, ὅτι ὁ μὲν τὸν εὐνοῦχον ἐβάπτισεν ὁ δὲ ἐμὲ Παῦλον, ἀγνοοῦσιν αὐτοὶ ὃ λέγομεν ἡμεῖς. εἴπομεν γὰρ ὅτι οὐχ ἑαυτῷ τις ἁρπάζει τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα, ἀλλ' ἢ παρὰ τοῦ θεοῦ λαμβάνει, ὡς Μελχισεδὲκ καὶ Ἰακώβ, ἢ παρὰ ἀρχιερέως, ὡς Ἀαρὼν παρὰ Μωϋσέως· οὐκοῦν καὶ Φίλιππος καὶ Ἀνανίας οὐχ ἑαυτοὺς

codicis repraesentatio *fol* 146 *a*

Protuleruntsedaxp̄opromotisunt
pontificedīincomparabilis
REGVLAECCLESIASTICA
Episcopusergoabepiscopisduob'
ueltribusordinaturpresbyter
abunoepiscopoacdiaconusetce
tericlericisiquisepiscopusuel
presbyterconstitutioneadn̄o
prolatamsupersacrificiooffe
rataliͣquaedamautmelsupradī
altareuellacuelprouinomulsu¯
adfecticiumautgallinasautani
maliaquaedamautlegumina
praeterconstitutionemdegra
daturtemporecongruonisino
basspicasquaemanibusconte
runturetuuarumneliceatoffer
rialiquidadaltareetoleumspe
ciosumcandelarumetincensa
temporaediuinaeoblationisalia
omniapomaindomummittan
turprimitiaeepiscopoacpres
byterissednonadaltarecertu¯
autemquodepiscopusacpresby
teridispertiuntetdiaconisacreli
quisclericis

textus in integrum restitutus

protulerunt, sed a Christo promoti sunt pontifice Dei incomparabilis.

REGVLAE *AE*CLESIASTICA*E*

de titulo et numeris uide tabulam ante p 32 *a*

[I] Episcopus ergo ab episcopis duobus uel tribus ordinatur; presbyter ab uno episcopo ac diaconus et ceteri clerici.

[II] Si quis episcopus uel presbyter, *praeter* constitutione*m* a Domino prolatam super sacrificio, offerat alia quaedam aut mel supra Dei altare, uel lac uel pro uino mulsum adfecticium aut gallinas aut animalia quaedam aut legumina praeter constitutionem, degradatur.

[III] Tempore congruo nisi no*u*as spicas quae manibus conteruntur et uuarum ne liceat offerri aliquid ad altare, et oleum speciosum candelarum et incensa tempore diuinae oblationis: alia omnia poma in domum mittantur, primitiae episcopo ac presbyteris, sed non ad altare; certum autem quod episcopus ac presbyteri dispertiunt et diaconis ac reliquis clericis.

3. REGVLAECCLESIASTICA *cod* 4. **ergo** *cod, cum* 𝔉 *et Vat* 1506 τοίνυν: *om* 𝔗 𝔏 𝔓 𝔇 5. **ordinatur** (*cf* 14 degradatur) *cod, cum Vat* 1506 χειροτονεῖται: χειροτονείσθω 𝔗 𝔏 𝔉 𝔓 𝔇 8. **praeter** *suppleui*: *exciderat post* presbyter **a domino prolatam** *cod, cf* 𝔗 ὑπὸ κυρίου: τοῦ κυρίου 𝔏 𝔉 𝔓 𝔇 10. **alia quaedam** *cod*[2]: aliquaedam *cod** **dei** *cod, cum* 𝔗 𝔉 τοῦ θεοῦ: *om* 𝔏 𝔓 𝔇 15. **tempore congruo** *sequentibus conectunt* 𝔏 𝔉 𝔓, *recte*: *praecedentibus subiciunt* 𝔗 𝔇; *de nostro non liquet* **nouas spicas quae manibus conteruntur** *cod*: *quae omnia nonnisi uni uocabulo* χίδρα *respondent* 17. **uuarum**: *genetiuus pendet e Gr* πλὴν . . . σταφυλῆς 18. **et** *cod, cum* 𝔗 𝔉 𝔇 καί: ἤ 𝔏 𝔓 **speciosum**: *om Gr, unde conicio* sanctarum *cum* 𝔗 *et Vat* 1506 εἰς τὴν ἁγίαν: *om* ἁγίαν 𝔉 𝔏 𝔓 𝔇 25. **et** *cod, cum* 𝔗 𝔉 𝔇 καί: *om* 𝔏 𝔓

προείλαντο, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ προεχειρίσθησαν τοῦ ἀρχιερέως τοῦ ἀσυγκρίτου θεοῦ.

ΚΑΝΌΝΕϹ ἘΚΚΛΗϹΙΑϹΤΙΚΟΊ

α' Ἐπίσκοπος τοίνυν ὑπὸ ἐπισκόπων χειροτονεῖται δύο ἢ τριῶν· πρεσβύτερος ὑπὸ ἑνὸς ἐπισκόπου
β' καὶ διάκονος καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, παρὰ τὴν ὑπὸ κυρίου διάταξιν
τὴν ἐπὶ τῇ θυσίᾳ, προσενέγκῃ ἕτερά τινα ἢ μέλι ἐπὶ τὸ τοῦ θεοῦ θυσιαστήριον ἢ γάλα ἢ ἀντὶ οἴνου
γ' σίκερα ἐπιτηδευτὰ ἢ ὄρνεις ἢ ζῶά τινα ἢ ὄσπρια παρὰ τὴν διάταξιν, καθαιρείσθω. Τῷ καιρῷ τῷ δέοντι
πλὴν νέων χίδρων ἢ σταφυλῆς, μὴ ἐξὸν ἔστω προσάγεσθαί τι πρὸς τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἔλαιον εἰς τὴν [ἁγίαν] λυχνίαν καὶ θυμίαμα τῷ καιρῷ τῆς θείας προσφορᾶς· ἡ ἄλλη πᾶσα ὀπώρα εἰς οἶκον ἀποστελλέσθω, ἀπαρχὴ τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ θυσιαστήριον· δῆλον δὲ ὡς ὁ ἐπίσκοπος καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐπιμερίζουσι καὶ τοῖς διακόνοις καὶ τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς.

codicis repraesentatio *fol* 146 *b*	**textus in integrum restitutus**
episcopusuelpresbyter	
Episcopusuelpresbyterueldiaconus	[IIII] Episcopus uel presbyter uel diaconus
suamuxoremnerepudietgra a	suam uxorem ne repudiet gratia
reuerentiaesinuerorepudie	reuerentiae: sin uero repudiet,
returperseueransde	separetur; perseuerans degra-
copusautpresbyt	[V] detur. Episcopus aut presbyter
*aut*diaconussecularescuras	aut diaconus seculares curas ne
sinuerodegradetur	suscipiat: sin uero, degradetur.
s q sepiscopusuelpresbyter	[VI] Si quis episcopus uel presbyter
sanctampaschedie̅	aut diaconus sanctam pasch*ae* diem
anteuernaleequinoctiumcum	ante uernale equinoctium cum
iudae celebrauitdegradetur	Iudaeis celebrauit, degradetur.
siquisepiscopusuelpresbyteraut	[VII] Si quis episcopus uel presbyter aut
diaconus excoll giosacer	diaconus aut ex collegio sacer-
do*tii*ob a efactanonconm	dotii oblatione facta non conmu-
n usamdicatetsiratio	nicet, aut causam dicat et (si ratio-
ueniaminpetretautsi	nabilis sit) ueniam inpetret; aut si
nondixeritsepareturutcausa	non dixerit, separetur, ut causa
lesionis*fa*ctuspopuloacsuspi	lesionis factus populo ac suspi-
cionemintulissetcontraillum	cionem intulisset contra illum
quiobtulissetquasinonritae	qui obtulisset, quasi non rite
rettulissetomnesfidelesintra̅	[VIII] rettulisset. Omnes fideles intran-
tesetscribturasaudientesnon	tes et scribturas audientes, non
expectantesautemorationem	expectantes autem orationem

1, 2. *Veri simile est librarium titulum descripsisse qui et in cod Vat* 1506 *fol* 72 *b ad caput huius canonis inuenitur, scilicet* περὶ τοῦ μὴ ἐκβάλλειν ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα 6. **perseuerans** *cod, cum Vat* 1506 ἐπιμένων: + δέ 𝔗 𝔏 𝔉 𝔓 𝔇 15. **sacerdotii**: *ita ut uid cod, cf m* 21 *supra* 17, 18. **aut . . . aut** *scripsi, cum* 𝔇 *et Vat* 1506 ἢ . . . ἤ: ἤ 1° *om, pro* ἤ 2° *habent* δέ, 𝔗 𝔏 𝔉 𝔓 20. **ac**: *supplendum ut uidetur* qui, *confer* et qui deceperit *p* 15 qui possit *p* 22 *infra* 23. **intrantes et scributuras audientes** *cod, cum* 𝔏 𝔉 𝔓: qui ingrediuntur ecclesiam et scripturas audiunt 𝔇 εἰσιόντας . . . εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν καὶ τῶν ἱερῶν γραφῶν ἀκούοντας 𝔗

δ' Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα μὴ ἐκβαλλέτω προφάσει εὐλαβείας· ἐὰν
ε' δὲ ἐκβάλῃ, ἀφοριζέσθω· ἐπιμένων καθαιρείσθω. Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος κοσμικὰς
ς' φροντίδας μὴ ἀναλαμβανέτω· εἰ δὲ μή, καθαιρείσθω. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος
ζ' τὴν ἁγίαν τοῦ πάσχα ἡμέραν πρὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας μετὰ Ἰουδαίων ἐπιτελέσῃ, καθαιρείσθω. Εἴ
τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ἐκ τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ προσφορᾶς γενομένης μὴ μεταλάβοι, ἢ τὴν αἰτίαν εἰπάτω καὶ ἐὰν εὔλογος ᾖ συγγνώμης τυγχανέτω, ἢ ἐὰν μὴ λέγῃ ἀφοριζέσθω, ὡς αἴτιος βλάβης γενηθεὶς τῷ λαῷ καὶ ὑπόνοιαν ἐμποιήσας κατὰ τοῦ προσενέγκαντος ὡς μὴ ὑγιῶς ἀνενεγ-
η' κόντος. Πάντας τοὺς εἰσιόντας πιστοὺς καὶ τῶν γραφῶν ἀκούοντας, μὴ παραμένοντας δὲ τῇ προσευχῇ

codicis repraesentatio *fol* 147 *a*	**textus in integrum restitutus**
Etsanctamcommunionemqua	et sanctam communionem, qua-
siconturbantesaeclesiamcon*ue*	si conturbantes aeclesiam *separari* conue-
nitsiquisextracommunionem	[VIIII] nit. Si quis extra communionem
constitutosaltemindomosi*mul*	constituto saltem in domo simul
oretisterepudietursiquisdegra	[X] oret, iste repudietur. Si quis degra-
datoclericusconstitutoquasicle	dato clericus constitut*us* quasi cle-
*ri*cosimuloretdegradeturetipse	rico simul oret, degradetur et ipse.
siquisclericusuellaicussepara	[XI] Si quis clericus uel laicus, separa-
tusuelsusceptusinsuaciuitate	tus uel susceptus in sua ciuitate,
profectussuscipiatursinelitte	profectus suscipiatur sine litte-
risconmendaticiisseparen*n*tur	ris conmendaticiis, separentur
quisusceperuntetquisusceptus	qui susceperunt et qui susceptus
estsiueroseparatusestintenda	est; si uero separatus est, intenda-
turipsiseparatioquasiment	tur ipsi separatio quasi mentito
etquideceperitaec d epis	[XII] et qui deceperit aeclesiam dei. Epis-
copumnonexiredestituentem	copum non exire destituentem
aeclesiamsuamaliaminuaden	aeclesiam suam, aliam inuadendo,
dolicetamultisnecessitat*emsus*	licet a multis necessitatem sus-
tineatnisiquaedamsitcausara	tineat; nisi quaedam sit causa ra-
tionabilishocfacereipsumuiole¯	tionabilis hoc facere ipsum uiolen-
tiaminferensutampliusaliquid	tiam inferens, ut amplius aliquid
lucrumquipositibidemconstitu	lucrum qui pos*s*it ibidem constitu-
tispietatisgratiaconmodareet	tis pietatis gratia conmodare; et
hocnonasesedmultorumiudicio	hoc non a se, sed multorum iudicio
episcoporumetobsecrationema	episcoporum et obsecratione ma-
xima	xima.

2. **separari**: *suppleui cum Gr* ἀφορίζεσθαι 5. **iste** *cod, cum* 𝔏 𝔉 𝔓 𝔇: καὶ αὐτός (*e canone sequenti*) 𝔗 6. **constitutus** *scripsi cum Gr* κληρικὸς ὤν: constituto *cod* 8. **separatus uel susceptus** *cod, cum* 𝔉 ἀφωρισμένος ἤτοι δεκτός 𝔇 a communione suspensus seu communicans: ἀφωρισμένος ἤτοι ἄδεκτος 𝔗 𝔏 𝔓 *minus recte* 11. **separentur qui susceperunt et** *cod, cum* 𝔗 𝔉 ἀφοριζέσθωσαν οἱ δεξάμενοι καί 𝔇 et qui susciperunt et . . . priuentur: ἀφοριζέσθω καὶ ὁ δεξάμενος καί 𝔏 𝔓 16. **exire** *cod*: *quasi graece legatur non* ἐξεῖναι *sed* ἐξιέναι

θ' *καὶ τῇ ἁγίᾳ μεταλήψει, ὡς ἂν ἀταξίας ἐμποιοῦντας τῇ ἐκκλησίᾳ ἀφορίζεσθαι χρή. Εἴ τις ἀκοινωνήτῳ*
ι' *κἂν ἐν οἴκῳ συνεύξηται, οὗτος ἀφοριζέσθω. Εἴ τις καθῃρημένῳ κληρικὸς ὢν ὡς κληρικῷ συνεύξηται,*
ια' *καθαιρείσθω καὶ αὐτός. Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκός, ἀφωρισμένος ἤτοι δεκτός, ἀπελθὼν ἐν ἑτέρᾳ πόλει*
δεχθῇ ἄνευ γραμμάτων συστατικῶν, ἀφοριζέσθωσαν οἱ δεξάμενοι καὶ ὁ δεχθείς· εἰ δὲ ἀφωρισμένος ᾖ,
ιβ' *ἐπιτεινέσθω αὐτῷ ὁ ἀφορισμὸς ὡς ψευσαμένῳ καὶ ἀπατήσαντι ἐκκλησίαν θεοῦ. Ἐπίσκοπον μὴ ἐξεῖναι*
καταλείψαντα τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν ἑτέρᾳ ἐπιπηδᾶν, κἂν ὑπὸ πλειόνων ἀναγκάζηται, εἰ μή τις εὔλογος αἰτία
ᾖ ἡ τοῦτο βιαζομένη αὐτὸν ποιεῖν, ὡς πλεῖόν τι κέρδος δυναμένου αὐτοῦ τοῖς ἐκεῖσε λόγῳ εὐσεβείας
συμβάλλεσθαι· καὶ τοῦτο δὲ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ κρίσει πολλῶν ἐπισκόπων καὶ παρακλήσει μεγίστῃ.

codicis repraesentatio *fol* 147 *b*	**textus in integrum restitutus**
Siquipresbytersiuediaconus	[XIII] Si qui presbyter siue diaconus
automninoexcollegioclerico	aut omnino ex collegio clerico-
rumsuaparociadestitutainali	rum sua parocia destituta in ali-
amabieritetpenituspostquam	am abierit, et penitus postquam
destitueritdegatinaliaparocia	destituerit degat in alia parocia
preteruoluntatemsuiepisco	pr*a*eter uoluntatem sui episco-
pihunciubemusdeceteron(	pi ; hunc iubemus de cetero non
fungiministeriosimaximead	fungi ministerio (si maxime ad-
uocantemeumutredeatnon	uocantem eum ut redeat non
audieritperseueranscontur	audierit perseuerans contur-
bationitamenutplebseiusibico¯	bationi), tamen ut plebeius ibi com-
municetsiueroepiscopusaput	municet. si uero episcopus aput
quemsuntconstitutipronihi	quem sunt constituti, pro nihi-
loextimatuscontraipsosista	lo extimatus contra ipsos sta-
tutamcessationemaccipiatipsos	tutam cessationem, accipiat ipsos
utclericosseparenturutdoctor	ut clericos, separetur ut doctor
conturbationisquiduabusnup	[XIIII] conturbationis. Qui duabus nup-
tiisinplicatuspostbaptismaaut	tiis inplicatus post baptisma, aut
siconcubinamhabuitnonpo	si concubinam habuit, non po-
testesseepiscopusautpresby	test esse episcopus aut presby-
terueldiaconusautomnino	ter uel diaconus aut omnino
excollegiosacerdotaliquibidu	[XV] ex collegio sacerdotali. Qui *V*IDV- Leuit xxi 14
amaccepitetrepudiatamaut	AM ACCEPIT ET REPVDIATAM aut
meretricemautancillamaut	meretricem aut ancillam aut
eamquaedescaenasitnonpo	eam quae de scena sit, non po-

8. **aduocantem eum** *cod, recte* : + [*siue ante ἐπανελθεῖν ut* 𝔏 𝔓 (ab episcopo redire 𝔇), *siue post ἐπανελθεῖν ut* 𝔗 𝔉] *τοῦ ἐπισκόπου* 𝔗 𝔉 𝔇 *τοῦ ἐπισκόπου αὐτοῦ* 𝔏 𝔓 11. **plebeius** *scripsi cum Gr λαϊκός* : plebs eius *cod, cf z* 20 *aa* 18 24 *bb* 3 10 *cc* 12 13 16 *gg* 2 14. **extimatus** : *uide i* 24 *supra* **statutam** : istatutam *ut uid cod* 16. **separetur** : separentur *cod* 18. **inplicatus** *cod* : *caue ne* inplicatur *scribas, nam graeco ὁ cum participio respondet aliquoties* qui *cum participio, ut m* 4 5 qui . . . calens *bb* 23 qui . . . baptidiati *hh* 14 qui solus ingenitus 23. **et** *cod, cum Vat* 1506 *et* Leuit xxi 14 : aut 𝔇 *ἤ* 𝔗 𝔏 𝔉 𝔓 25. **de scena** (scaena) *cod* : *Gr ἐπὶ σκηνῆς, sed noster fortasse legit ἀπὸ σκηνῆς*

ιγ' Εἴ τις πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν ἀπολείψας τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν εἰς ἑτέραν ἀπέλθῃ, καὶ παντελῶς μεταστὰς διατρίβῃ ἐν ἄλλῃ παροικίᾳ παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου· τοῦτον κελεύομεν μηκέτι λειτουργεῖν, εἰ μάλιστα προσκαλουμένου αὐτὸν ἐπανελθεῖν [τοῦ ἐπισκόπου] οὐχ ὑπήκουσεν ἐπιμένων τῇ ἀταξίᾳ, ὡς λαϊκὸς μέντοι ἐκεῖσε κοινωνείτω. εἰ δὲ ὁ ἐπίσκοπος παρ' ᾧ τυγχάνουσι, παρ' οὐδὲν ἡγησάμενος τὴν κατ' αὐτῶν ὁρισθεῖσαν ἀργίαν, δέξηται αὐτοὺς ὡς κληρικούς, ἀφοριζέσθω ὡς
ιδ' διδάσκαλος ἀταξίας. Ὁ δυσὶ γάμοις συμπλακεὶς μετὰ τὸ βάπτισμα, ἢ παλλακὴν κτησάμενος, οὐ δύναται
ιε' εἶναι ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ. Ὁ χήραν λαβὼν καὶ ἐκβεβλημένην ἢ ἑταίραν ἢ οἰκέτιν ἢ τῶν ἐπὶ [τῆς] σκηνῆς οὐ

codicis repraesentatio *fol* 148 *a*

Testesseepiscopusuelpresbyter
seudiaconusautdecollegiosa
cerdotaliquiduassororesduxit
uxoresautfiliamsororisuel
fratrisnonpotestesseclericus
clericusfideiussionespraebens
degradetureunuchussiquide¯
exlesionehominumfactusest
aliquisuelinpersecutioneexec
tusestaliquisuelinpersecutio
neexectusesteaquaeuiroru¯
suntautitaprocreatusestetd*ig*
⟩usestepiscopatufiatquiseex
⟩cauitnefiatclericussuienim
⟩homicidaetdīopificatione
⟩micussiquisclericusconsti
tutusseexecaueritdegradetur
suienimesthomicidapleueius
quiseexecaueritieiuneturannos
tresinsidiatusestenimsuaeui
taeepiscopusuelpresbyter
seudiaconusquifornicatione
autpeiurioautfurtoconuinctus
fueritdegradeturacnonsepa
returdicitenimscribturano¯

textus in integrum restitutus

test esse episcopus uel presbyter
seu diaconus aut de collegio sa-
[XVI] cerdotali. Qui duas sorores duxit
uxores aut filiam sororis uel
fratris, non potest esse clericus.
[XVII] Clericus fideiussiones praebens
[XVIII] degradetur. Eunuchus, si quidem
ex lesione hominum factus est
aliquis uel in persecutione ex*s*ec-
tus est

ea quae uirorum
sunt aut ita procreatus est, et dig-
nus est episcopatu, fiat: qui se ex-
*s*ecauit, ne fiat clericus, sui enim
est homicida et Dei opification*i*
[XVIIII] inimicus. Si quis clericus consti-
tutus se ex*s*ecauerit, degradetur:
[XX] sui enim est homicida. Ple*b*eius
qui se ex*s*ecauerit, ieiunetur annos
tres: insidiat*or* est enim suae ui-
[XXI] tae. Episcopus uel presbyter
seu diaconus qui fornicatione
aut peiurio aut furto conuictus
fuerit degradetur, ac non sepa-
retur: dicit enim scribtura NON Nahum i 9

2. **de collegio** *cod, cum Vat* 1506: *praem* ὅλως 𝔗𝔏𝔉𝔓𝔇 *cf q* 21 (*ubi habet cod, om Vat* 1506) 4. **filiam fratris uel sororis** *cod, cum Gr* ἀδελφιδῆν: filiam fratris (*p* 16 *supra*) 𝔇, *minus recte* 9–11. **aliquis uel in persecutione exectus est**: *bis scriptum in cod* 13. **episcopatu** *cod, cum* 𝔗𝔉𝔓 ἐπισκοπῆς: episcopus 𝔇; *om* 𝔏 15. **opificationi** *scripsi*: opificatione *cod* 19. **ieiunetur** *ut uid cod*: *Gr* ἀφοριζέσθω, *unde fortasse scribendum* repudietur, *ut p* 5 *supra* 20. **insidiator** (*sine dubio in archetypo* insidiatur) *scripsi cum Gr* ἐπίβουλος: insidiatus *cod* 22. **fornicatione** *cod, cum* 𝔗𝔉 πορνείᾳ: *praem* ἐπὶ 𝔏𝔓𝔇 23. **conuictus**: conuinctus *cod*; *ita etiam v* 1 *d.l* 5 *infra*: *hanc formam laudat* Thes. Ling. Lat. *nonnisi apud* Edictum Constantini de accusationibus *lapidi inscriptum* (C. I. L. iii 12133) *et* Legem Salicam

ιϛ' δύναται εἶναι ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ. Ὁ δύο ἀδελφὰς
ιζ' ιη' ἀγαγόμενος ἢ ἀδελφιδῆν οὐ δύναται εἶναι κληρικός. Κληρικὸς ἐγγύας διδοὺς καθαιρείσθω. Εὐνοῦχος
εἰ μὲν ἐξ ἐπηρείας ἀνθρώπων ἐγένετό τις ἢ ἐν διωγμῷ ἀφῃρέθη τὰ ἀνδρῶν ἢ οὕτως ἔφυ, καί ἐστιν ἄξιος
ἐπισκοπῆς, γινέσθω. ὁ ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσας μὴ γινέσθω κληρικός· αὐτοφονευτὴς γάρ ἐστιν καὶ τῆς τοῦ
ιθ' θεοῦ δημιουργίας ἐχθρός. Εἴ τις κληρικὸς ὢν ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσῃ, καθαιρείσθω· φονεὺς γάρ ἐστιν
κ' ἑαυτοῦ. Λαϊκὸς ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσας ἀφοριζέσθω ἔτη τρία· ἐπίβουλος γάρ ἐστιν τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς.
κα' Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ὁ πορνείᾳ ἢ ἐπιορκίᾳ ἢ κλοπῇ ἁλοὺς καθαιρείσθω, καὶ μὴ ἀφοριζέσθω·
λέγει γὰρ ἡ γραφὴ Οὐκ

codicis repraesentatio *fol* 148 *b*		**textus in integrum restitutus**	
Non*depen* *n*isineodem		NON BIS DOMINVS IN EODEM :	
similiteretreliquiclericieorum	[XXII]	similiter et reliqui clerici. Eorum	
quiadclerumtransieruntexpe*r*		qui ad clerum transierunt exper-	
tesnuptiarumiuuemussiuelint		tes nuptiarum, iu*b*emus si uelint	
uxoresducerelectoresetpsal		uxores ducere lectores et psal-	
tassolosepiscopumuelpresby	[XXIII]	tas solos. Episcopum uel presby-	
terumseudiaconum⟨ ⟩apulan		terum seu diaconum uapulan-	
tesfidelespeccantesaut*infide*		tes fideles peccantes aut infideles	
quileserunte*t*pertali*atimorē*		qui leserunt, et per talia timorem	
inferreuolentesdegradaripre		inferre uolentes, degradari pre-	
cipimusnusquamenimnosdn̄s		cipimus; nusquam enim nos Dominus	
hocdoc*uit*econtrarioaut*em*		hoc docuit, e contrario autem	
ipsebapulatusnonrebapula		ipse *V*APVLATVS NON RE*V*APVLABAT	1 Pet ii 23
maledictusnonremaledice⟨		MALEDICTVS NON REMALEDICEBAT	*cf p* 33 *supra*
perpessusnonminabatur⟨		PERPESSVS NON MINABATVR.	
siquisepiscopusuelpresby⟨	[XXIIII]	Si quis episcopus uel presbyter	
seudiaconusdegradatusiu te		seu diaconus, degradatus iuste	
supercriminibusmanifest*is*		super criminibus manifestis,	
ausus fueritsi mmi *a*li		ausus fuerit sibi commissum ali-	
quando*mini* *riumisteomni*		quando ministerium, iste omni-	
busmodisabaeclesiaexcidatur		bus modis ab aeclesia excidatur.	
siquisepiscopus dignitatē	[XXV]	Si quis episcopus hanc dignitatem	
per*p*e⟨ ⟩nuituelpres		per pecunias optinuit, uel pres-	
byterseudiaconusdegradetur		byter seu diaconus, degradetur	
etipseetquieumordinauitetexci		et ipse et qui eum ordinauit, et exci-	
datur		datur	

1. **bis dominus** (dn̄s) **in eodem** *haesitans scripsi* (*cum* 𝔇 dominus uindicabit *et Vat* 1506 ἐκδικήσει κύριος), *sed quid supplendum sit uerbum nescio*: ἐκδικήσεις 𝔗 𝔏 𝔉 𝔓: *uide pp* 18 33 *supra* 2. **similiter** *cod*, *scilicet* ὁμοίως?: ὡσαύτως 𝔗 𝔏 𝔉 𝔓, *quod noster semper reddit* itidem 3. **transierunt** *cod*, *cum* 𝔗 𝔉 παρελθόντων (*cf g* 10 *supra*): προσελθόντων 𝔏 𝔓 𝔇 5. **psaltas** (*et ita cc* 2) *pro* ψάλτης: *sed y* 2 psalmista 7, 13. **uapulantes, uapulatus . . . reuapulabat** *cod*: *eis qui latine loquuntur* uapulare *significat non* percutere *sed* percuti 10. **uolentes** *cod*, *cum* 𝔗 ἐθέλοντας: ἐθέλοντα 𝔏 𝔉 𝔓 𝔇 19. **ausus fuerit**: *excidit ut uidetur uerbum quod graeco* ἐφάψασθαι *respondeat*, *fortasse* adtingere, *nisi unum uerbum* audere *duobus graecis*, *et* τολμήσειεν *et* ἐφάψασθαι, *respondere credas*

κβ' ἐκδικήσει Κύριος δὶς ἐπὶ τὸ αὐτό· ὡσαύτως καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί. Τῶν εἰς κλῆρον παρελθόντων
κγ' ἀγάμων κελεύομεν βουλομένους γαμεῖν ἀναγνώστας καὶ ψάλτας μόνους. Ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον τύπτοντα πιστοὺς ἁμαρτάνοντας ἢ ἀπίστους ἀδικήσαντας, καὶ διὰ τῶν τοιούτων φοβεῖν ἐθέλοντας, καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν· οὐδαμοῦ γὰρ ἡμᾶς ὁ κύριος τοῦτο ἐδίδαξε, τοὐναντίον δὲ αὐτὸς τυπτόμενος
κδ' οὐκ ἀντέτυπτε λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει πάσχων οὐκ ἠπείλει. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος καθαιρεθεὶς δικαίως ἐπὶ ἐγκλήμασι φανεροῖς τολμήσειεν ἐφάψασθαι τῆς ποτε ἐγχειρισθείσης αὐτῷ
κε' λειτουργίας, οὗτος παντάπασιν ἐκκοπτέσθω τῆς ἐκκλησίας. Εἴ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων τῆς ἀξίας ταύτης ἐγκρατὴς γένηται, ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς καὶ ὁ χειροτονήσας καὶ ἐκκοπτέσθω

codicis repraesentatio *fol* 149 *a*

Omnibusmo s*et*communion*e*
utsimonmagusa*me*petr*o*siq̈s
episcopussaecularibusmagis
tra*t*ibusus *s*peripsosoptinuit
aeclesiametdegradeturacse
returetomnesquiipsocommu
nicantsiquipresbytercontem
*s*eritsuumepiscopumetsepa
ratimcolli*g*atetaliudfeceritaI
tareinnullouitiumducensepis
copocircum*c* pietatemuelius
titiamdegradeturquasiar*ro*
⟩nsprincipatumti⟨ ⟩nus*enim*
⟩stetcetericlericiquieumse⟨
⟩ntpleueiueroseparentur
⟩enimautsecundamueletia¯

tertiamepiscopi se a onem
fiantsiquispresbyt⟨ ⟩eldiaco
n abepiscopoipsiusinsepara
⟩ne *huncminimelicere*
⟩*adm*

textus in integrum restitutus

omnibus modis et communione,
[XXVI] ut Simon magus a me Petro. Si quis Act viii 21
episcopus saecularibus magistratibus usus per ipsos optinuit aeclesiam, degradetur ac separetur et omnes qui ips*i* commu-
[XXVII] nicant. Si qui presbyter contemserit suum episcopum et separatim colligat et aliud fecerit altare, in nullo uitium ducens episcopo circa pietatem uel iustitiam, degradetur quasi arrogans principatum (tirannus enim est), et ceteri clerici qui eum secuti sunt, ple*b*ei uero separentur: haec enim *post unam* aut secundam uel etiam tertiam episcopi obsecrationem
[XXVIII] fiant. Si quis presbyter uel diaconus ab episcopo ipsius in separatione fiat, hunc minime licere ab alio admitti

[XXVIIII]

9. **fe3erit** *cod*: *fortasse legendum* fixerit *cum Gr* πήξῃ 11. **circumca**? *cod*: *credo librarium* circum *in* circa *currente calamo correxisse* 14. **et ceteri** *cod*, *cum* 𝔗 𝔉 𝔇; *praem* ὡσαύτως δέ 𝔏 𝔓 16. **enim aut** *cod*, *quibus sine dubio praecessit* haec: *Gr* ταῦτα δὲ μετὰ μίαν, *unde uidetur uel interpres uel scriba uoces* μετὰ μίαν *per incuriam omisisse* (*fortasse ob similitudinem* enim *et* unam), *nisi* enim *ex* unam *corruptum esse conicias* **uel etiam** *cod*, *cum* 𝔗 𝔉 ἢ καί: *om* ἤ 𝔏 𝔓 𝔇 21. **adm(itti)**: *perierunt quae sequi debuerant usque ad l* 25

κϛʹ πantάπασι καὶ τῆς κοινωνίας, ὡς Σίμων ὁ μάγος ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου. Εἴ τις ἐπίσκοπος, κοσμικοῖς ἄρχουσι χρησάμενος, δι' αὐτῶν ἐγκρατὴς ἐκκλησίας γένηται, καθαιρείσθω καὶ ἀφοριζέσθω καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ
κζʹ πάντες. Εἴ τις πρεσβύτερος καταφρονήσας τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου χωρὶς συναγάγῃ καὶ θυσιαστήριον ἕτερον πήξῃ, μηδὲν κατεγνωκὼς τοῦ ἐπισκόπου ἐν εὐσεβείᾳ ἢ δικαιοσύνῃ, καθαιρείσθω ὡς φίλαρχος (τύραννος γάρ ἐστι), καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ ὅσοι ἂν αὐτῷ προσθῶνται, οἱ δὲ λαϊκοὶ ἀφοριζέσθωσαν. ταῦτα δὲ μετὰ μίαν
κηʹ καὶ δευτέραν ἢ καὶ τρίτην τοῦ ἐπισκόπου παράκλησιν γινέσθω. Εἴ τις πρεσβύτερος ἢ διάκονος ὑπὸ ἐπισκόπου γένηται ἐν ἀφορισμῷ, τοῦτον μὴ ἐξεῖναι παρ' ἑτέρου δεχθῆναι ἀλλ' ἢ παρὰ τοῦ ἀφορίσαντος
κθʹ αὐτόν· εἰ μὴ ἂν κατὰ συγκυρίαν τελευτήσῃ ὁ ἀφορίσας αὐτὸν ἐπίσκοπος. Μηδένα τῶν ξένων ἐπισκόπων ἢ πρεσβυτέρων

codicis repraesentatio *fol* 149 *b*

Veldiaconibussineconmenda
ticiislitterisadmittietsiadtulle
rintinterrogenturetsiquidem
sintpraedicatorespietatisad
mittantursiuerononfuerint
quaeadnecessariumusumeis
ministrateetadcommunio
nemipsosminimesuscipietis
multaenimetpersubreptionē
fiuntepiscopusuniuscuiusque
nationisscireoporteteumqui
primusestinipsisexistimare
ipsumutc⟨ ⟩utacnullumali
q⟨ ⟩issuper*flu*umagerepraet⟨
ipsiusuoluntateillaueros⟨
unumquemquequaeadips⟨
parociampertin*entetagr*⟨
ipsius⟨ ⟩*sit*ossedneque⟨ ⟩lle
praeteruoluntatemomniumali
quidfacietetitaenimconco⟨
⟩*f*iceturđsperxp̄m
⟩um
⟩nos

textus in integrum restitutus

uel diaconibus sine conmendaticiis litteris admitti : et si adtullerint, interrogentur ; et si quidem sint praedicatores pietatis, admittantur ; si uero non fuerint, quae ad necessarium usum eis ministrate et ad communionem ipsos minime suscipietis. multa enim et per subreptionem

[XXX] fiunt. Episcop*os* uniuscuiusque nationis scire oportet eum qui primus est in ipsis, *et* existimare ipsum ut caput, ac nullum aliqui*d* superfluum agere praeter ipsius uoluntate*m*, illa uero sola unumquemque quae ad ipsius parociam pertinent et agros ipsi *sup*positos ; sed neque ille praeter uoluntatem omnium aliquid faci*at*. ita enim concordia sit et glorificetur Deus per Christum

[XXXI] in sancto Spiritu. Episcopum non audere extra ipsius terminos

2. **admitti** *cod, cum* 𝔏 𝔓 προσδέχεσθαι *et* 𝔇 suscipiatur : προσδέχεσθε 𝔗 𝔉 6. **usum** *cod*: τὰς χρείας 𝔗 𝔏 𝔉 𝔓 8. **suscipietis** : *quasi e Gr* προσδέξεσθε, *non* προσδέξησθε 9. **et** *cod, cum* 𝔗 : *om* 𝔏 𝔉 𝔓 𝔇 12. **existimare** *cod* : *excidit* et *ante* ex- (*cf d* 22 *i* 25) ; *Gr* καὶ ἡγεῖσθαι 13. **aliquid** *scripsi cum Gr* τι : aliquis *cod* 16. **unumquemque** *cod, cum* 𝔗 𝔉 𝔇 : + πράττειν 𝔏 𝔓 17. **agros ipsi suppositos** *conieci e Gr* ταῖς ὑπ' αὐτὴν χώραις : agros ipsius****sitos *ut uid cod* 20. **faciat** *scripsi cum Gr* ποιείτω : facietet *ut uid cod* 21. **deus per christum** *cod, cum* 𝔗 𝔉 𝔇, *cf c* 3–6 21–23 *hh* 22–24 : ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα *perperam* 𝔓 ; *ambas coniungit lectiones* 𝔏 22–25. *desunt quattuor lineae ut in p* 32 *t*

ἢ διακόνων ἄνευ συστατικῶν προσδέχεσθαι γραμμάτων· καὶ ἐπιφερομένων δὲ αὐτῶν ἀνακρινέσθωσαν, καὶ ἐὰν μὲν
ὦσι κήρυκες τῆς εὐσεβείας, προσδεχέσθωσαν, εἰ δὲ μήγε, τὰ πρὸς χρείαν αὐτοῖς ἐπιχορηγήσαντες εἰς κοινωνίαν
λ' *αὐτοὺς μὴ προσδέξησθε· πολλὰ γὰρ καὶ κατὰ συναρπαγὴν γίνεται. Τοὺς ἐπισκόπους ἑκάστου ἔθνους*
εἰδέναι χρὴ τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον, καὶ ἡγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλήν, καὶ μηδέν τι περιττὸν πράττειν ἄνευ τῆς
ἐκείνου γνώμης, ἐκεῖνα δὲ μόνα ἕκαστον ὅσα τῇ αὐτοῦ παροικίᾳ ἐπιβάλλει καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὴν χώραις· ἀλλὰ
μηδὲ ἐκεῖνος ἄνευ τῆς πάντων γνώμης ποιείτω τι. οὕτω γὰρ ὁμόνοια ἔσται καὶ δοξασθήσεται ὁ θεὸς διὰ
λα' *Χριστοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι. Ἐπίσκοπον μὴ τολμᾶν ἔξω τῶν αὐτοῦ ὅρων χειροτονίας ποιεῖσθαι εἰς*
τὰς μὴ ὑποκειμένας αὐτῷ πόλεις ἢ χώρας·

codicis repraesentatio *fol* 150 *a*

Siueroconuinctusfuerithocfe
cissepraeteruoluntatemeorū
quiillasurbessiuepagosoptine
degradeturetipseetilliquosor
dinauitsiquisordinatusepisco
pusministeriumnonperficiet
etpopulisollecitudinemquaeipsi
conmissasitistumseparatum
essedonecsuscipiatitidemet
presbyteracdiaconussiuero
adueneritetminimefueritsus
ceptusnonhocipsiusuolunta
tesedoppopu*li*duritiamipseq^{ui}
demsitepiscopusclerusautem
urbissepareturquodh^{iu}ūscemo
dipopuliminimesubiectinon
fuereuisinannumconuentus
fiatepiscoporumetinterrogent
s⟨ ⟩einuicemdecraetopietatis
⟩ntesaeclesiasticascō
⟩tionesdissolbantsemel
q⟨ ⟩quartaseptimanaquin
quagenariaeetiter*um*autem
octobri duodecimamomnium
rerumaeclesiasticarumepisc

textus in integrum restitutus

si uero conuictus fuerit hoc fe-
cisse praeter uoluntatem eorum
qui illas urbes siue pagos optinent,
degradetur et ipse et illi quos or-
[XXXII] dinauit. Si quis ordinatus episco-
pus ministerium non per*cip*iet
et populi soll*i*citudinem quae ipsi
conmissa sit, istum separatum
esse donec suscipiat ; itidem et
presbyter ac diaconus. si uero
aduenerit et minime fuerit sus-
ceptus, non hoc ipsius uolunta-
te sed o*b* populi duritiam, ipse qui-
dem sit episcopus, clerus autem
urbis separetur quod huiuscemo-
di populi minime subiecti *doctores* non
[XXXIII] fuere. *B*is in annum conuentus
fiat episcoporum, et interrogent
sese inuicem decret*a* pietatis
et incidentes aeclesiasticas con-
tradictiones dissol*u*ant ; semel
quidem quarta septimana quin-
quagenariae, et iterum autem
[XXXIIII] octobris duodecima. Omnium
rerum aeclesiasticarum episco-
pus

6. **percipiet** *scripsi cum Gr* καταδέχοιτο : perficiet *cod* 12. **hoc** : *abest a Gr, et fortasse scribendum* (*ut in sequenti linea*) ob *cum Gr* παρά **ipsius** *cod, cum Vat* 1506 αὐτοῦ : ἑαυτοῦ 𝔗 𝔏 𝔉 𝔓 𝔇 13. **quidem sit** *cod, cum* 𝔗 𝔏 𝔉 𝔓 μὲν ἔστω : quidem maneat (*sc* μενέτω) 𝔇 16. **doctores** *suppleui e Gr* παιδευταί, *cf z* 23 *infra* : *om cod* 19. **sese inuicem** *scripsi, collato a* 24 *supra* : *Gr* ἀλλήλους **decreta** *scripsi cum Gr* τὰ δόγματα : decraeto *cod* 22. **quinquagenariae** : *scilicet* πεντηκοστῆς. *usus perrarus, uide p* 32 *jj infra*

εἰ δὲ ἐλεγχθείη τοῦτο πεποιηκὼς παρὰ τὴν τῶν κατεχόντων τὰς πόλεις ἐκείνας ἢ τὰς χώρας γνώμην,
λβ' *καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς καὶ οὓς ἐχειροτόνησεν. Εἴ τις χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος μὴ καταδέχοιτο τὴν λειτουργίαν καὶ τὴν φροντίδα τοῦ λαοῦ τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτῷ, τοῦτον ἀφωρισμένον τυγχάνειν ἕως ἂν καταδέξηται, ὡσαύτως καὶ πρεσβύτερος καὶ διάκονος· εἰ δὲ ἀπελθὼν μὴ δεχθείη, οὐ παρὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ λαοῦ μοχθηρίαν, αὐτὸς μὲν ἔστω ἐπίσκοπος, ὁ δὲ κλῆρος τῆς πόλεως ἀφοριζέσθω ὅτι*
λγ' *τοιούτου λαοῦ ἀνυποτάκτου παιδευταὶ οὐκ ἐγένοντο. Δεύτερον τοῦ ἔτους σύνοδος γινέσθω τῶν ἐπισκόπων, καὶ ἀνακρινέτωσαν ἀλλήλους τὰ δόγματα τῆς εὐσεβείας καὶ τὰς ἐμπιπτούσας ἐκκλησιαστικὰς ἀντιλογίας διαλυέτωσαν· ἅπαξ μὲν τῇ τετάρτῃ ἑβδομάδι τῆς πεντηκοστῆς, δεύτερον δὲ ὑπερβερεταίου δωδεκάτῃ.*
λδ' *Πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ὁ ἐπίσκοπος*

codicis repraesentatio *fol* 150 *b*

Habeatsolicitudinemetguuer netipsa*aut* ^{ei}ispienteminime autemlice i siauferrealiquid exipsisuelcognatissuisquaesunt deicondonaresiueropauperes sintutpauperibusadministrent sedneistorumoccasionequae suntaeclesiaelucrenturpres byteriacdiaconinisisineuolun tateepiscopinihilcelebrentips enimestcuicommissusestpo pulusdīetproanimisipsorum exigeturratio*nem*sintmani festepropriae*res*episcopussi quidemetpropriashabetetma ni*feste*dnīceutl*ic*entiamhabeat desu*is*episcopusmoriensutuult et*q*uibusuultrelinquereetneoc *c*asionererumaeclesias( )ru⁻ nterdicereeaquaes(piinterdumuxore(*be*nteautcognatosuel( )s iustumenimhocapuddm̄etho minesnequeaeclesiamdetrime⁻ tumaliquidpatiignorantiareru⁻

textus in integrum restitutus

habeat solicitudinem et gu*b*ernet ipsa ut Deo i*n*spiciente, minime autem licere ipsi auferre aliquid ex ipsis, uel cognatis suis quae sunt Dei condonare; si uero pauperes sint, ut pauperibus administret, sed ne istorum occasione quae

[XXXV] sunt aeclesiae lucretur. Presbyteri ac diaconi sine uoluntate episcopi nihil celebrent; ipse enim est cui commissus est populus Dei, et pro animis ipsorum

[XXXVI] exigetur rationem. Sint manifest*ae* propriae res episcop*i* (si quidem et proprias habet), et manifest*ae* Dominic*ae*, ut licentiam habeat de suis episcopus moriens ut uult et quibus uult relinquere, et ne occasione rerum aeclesiasticarum inter*cid*ere ea quae sunt episcopi, interdum uxorem et filios habente aut cognatos uel seruos: iustum enim hoc apud Deum et homines, neque aeclesiam detrimentum aliquid pati ignorantia rerum

---

2. **ipsa ut** *scripsi*: ipsa aut *cod* 6, 8. **administret . . . lucretur** *scripsi cum Gr*: administrent . . . lucrentur *cod* 9. **diaconi sine** *scripsi cum Gr*: diaconinisisine *per dittographiam cod* 14. **episcopi** *scripsi cum Gr*: episcopus *cod* 17. **ut uult et quibus uult** *cod, cum* 𝔗 𝔉 𝔇: *tr* οἷς βούλεται καὶ ὡς βούλεται 𝔏 𝔓 20. **intercidere** *scripsi cum Gr* διαπίπτειν: interdicere *cod* 21. **habente** *cod, quasi Gr* κεκτημένου *in genetiuo quem uocant absoluto habeatur*: *scribere debuerat* habentis *interpres*

ἐχέτω τὴν φροντίδα καὶ διοικείτω αὐτὰ ὡς θεοῦ ἐφορῶντος· μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτῷ σφετερίζεσθαί τι ἐξ αὐτῶν ἢ συγγενέσιν ἰδίοις τὰ τοῦ θεοῦ χαρίζεσθαι, εἰ δὲ πένητες ὦσιν, ὡς πένησιν ἐπιχορηγείτω, ἀλλὰ μὴ προφάσει

λε' τούτων τὰ τῆς ἐκκλησίας ἀπεμπολείτω. Οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου μηδὲν ἐπιτελείτωσαν· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ πεπιστευμένος τὸν λαὸν Κυρίου καὶ τὸν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν αὐτῶν

λς' λόγον ἀπαιτηθησόμενος. Ἔστω φανερὰ τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου πράγματα, εἴ γε καὶ ἴδια ἔχει, καὶ φανερὰ τὰ κυριακά, ἵνα ἐξουσίαν ἔχῃ τῶν ἰδίων τελευτῶν ὁ ἐπίσκοπος ὡς βούλεται καὶ οἷς βούλεται καταλεῖψαι, καὶ μὴ προφάσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων διαπίπτειν τὰ τοῦ ἐπισκόπου, ἔσθ' ὅτε γυναῖκα καὶ παῖδας κεκτημένου ἢ συγγενεῖς ἢ οἰκέτας· δίκαιον γὰρ τοῦτο παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις, τὸ μήτε τὴν ἐκκλησίαν ζημίαν τινὰ ὑπομένειν ἀγνοίᾳ τῶν τοῦ

codicis repraesentatio *fol* 151 *a*

Episcopine uaee*p*is uel
ipsiuscogn*a*tossubpraetextoae
clesiaepublicationesustinere
uelinnegotiain*cid*ereadipsum
pertinentesacmortemipsius
blasfemascircundaripraeci
pimusepiscopum*po*testatemha
berererumaeclesiasticarum
nisienimcarasanimashominu¯
siconmittendummultomagis
oportetpecu*nias*ipsiuspotestate
eiomniagubernariperpresbyte
rosacdiaconosadministraricu¯
deitimoreetomnireuerentiain
tercipere*autem*etipsumquaead
usumsuntnecessariasiqu*id*em
egeatadnecessariaips*ius*etad
uenumfratrumutilitatesutnul
lomodocedant*l*exenimdīconsti
altaremobserbantabal a
es *di* *reri*quoniam
nequemilespropriisobsonisar
macontraostesadportatepisco
pumuelpresbyterumseudiaco
numaleauacantemetebrietate

textus in integrum restitutus

episcopi, neque episcopum uel
ipsius cognatos sub praetexto ae-
clesiae publicatione*m* sustinere
uel in negotia incidere ad ipsum
pertinentes ac mortem ipsius
[XXXVII] blasfem*ii*s circundari. Praeci-
pimus episcopum potestatem ha-
bere rerum aeclesiasticarum ;
si enim caras animas hominum
ipsi conmittendum, multo magis
oportet pecunias, ipsius potestate
e*t* omnia gubernari, per presbyte-
ros ac diaconos administrari cum
Dei timore et omni reuerentia ; in-
tercipere autem et ipsum quae ad
usum sunt necessaria, si quidem
egeat, ad necessaria*s* ipsius et ad-
uenum fratrum utilitates, ut nul-
lo modo cedant. LEX enim Dei consti- 1 Cor ix 8
tuit qui ALTAREM obser*u*ant ab ALTA- 1 Cor ix 13
RE stipendia mereri, quoniam
neque miles PROPRIIS OBSONIS ar- 1 Cor ix 7
[XXXVIII] ma contra *h*ostes adportat. Episco-
pum uel presbyterum seu diaco-
num alea*e* uacantem et ebrietat*i*

6. **blasfemiis** *scripsi* : iniuriis 𝔇 δυσφημίᾳ 𝔗 𝔏 𝔉 𝔓 ; blasfemas *cod* 9. **si** *scripsi cum Gr* : nisi *cod* 11, 12. **pecunias ipsius . . . gubernari per** : *ueri simile est excidisse nonnulla, siue in graeco interpretis codice siue in latino scribae exemplari* 12. **et** *scripsi* : ei *ut uid cod* 17. **aduenum** : *ita cod* 20. **obseruant** (obserbant) *cod* : παραμένοντας 𝔗 𝔉 προσεδρεύοντας 𝔏 𝔓 (*cum S. Paulo*) seruiunt (deseruiunt) 𝔇 21. **stipendia mereri** *conieci e scripturae reliquiis* : *Gr* τρέφεσθαι 22. **miles** *cod*, *cum* 𝔉 𝔇 : + ποτέ (*e S. Paulo*) 𝔗 𝔏 𝔓 23. **Episcopum . . . desistere** *cod* (σχολάζοντα *habet Vat* 1506) : ἐπίσκοπος . . . παυσάσθω 𝔗 𝔏 𝔉 𝔓 𝔇 25. **aleae . . . ebrietati** *scripsi* : alea . . . ebrietate *cod*

ἐπισκόπου πραγμάτων, μήτε τὸν ἐπίσκοπον ἢ τοὺς αὐτοῦ συγγενεῖς προφάσει τῆς ἐκκλησίας δημεύεσθαι ἢ καὶ εἰς πράγματα ἐμπίπτειν τοὺς αὐτῷ διαφέροντας καὶ τὸν αὐτοῦ θάνατον δυσφημίαις περιβάλλεσθαι.
λζ' *Προστάσσομεν τὸν ἐπίσκοπον ἐξουσίαν ἔχειν τῶν τῆς ἐκκλησίας πραγμάτων· εἰ γὰρ τὰς τιμίας τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς αὐτῷ πιστευτέον, πολλῷ ἂν δέοι περὶ τῶν χρημάτων ἐντέλλεσθαι, ὥστε κατὰ τὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν πάντα διοικεῖσθαι, τοῖς δεομένοις διὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν διακόνων ἐπιχορηγεῖσθαι μετὰ φόβου θεοῦ καὶ πάσης εὐλαβείας· μεταλαμβάνειν δὲ καὶ αὐτὸν τῶν δεόντων, εἴ γε δέοιτο, εἰς τὰς ἀναγκαίας αὐτοῦ καὶ τῶν ἐπιξενουμένων ἀδελφῶν χρείας, ὡς κατὰ μηδένα τρόπον αὐτοὺς ὑστερεῖσθαι. ὁ γὰρ νόμος τοῦ θεοῦ διετάξατο τοὺς τῷ θυσιαστηρίῳ παραμένοντας ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου τρέφεσθαι, ἐπείπερ οὐδὲ στρατιώτης ἰδίοις ὀψωνίοις ὅπλα κατὰ πολεμίων ἐπιφέρεται.*
λη' *Ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον κύβοις σχολάζοντα καὶ μέθαις*

codicis repraesentatio *fol* 151 *b*		**textus in integrum restitutus**
Autdesistereautdegradarisub		aut desistere aut degradari : sub-
diaconusuellectorsiuepsalmis		diaconus uel lector siue psalmis-
tasimiliafaciensaut*desinat*aut		ta similia faciens, aut desinat aut
separeturitidemetplebeiusepis	[XXXVIIII]	separetur ; itidem et plebeius. Epis-
copusuelpraesbyterseudiaconus		copus uel presbyter seu diaconus
usur*asexig*ensabillisqui*f*ene*ra*		usuras exigens ab illis qui fenera-
tisuntueldesinantueldegrade‾		ti sunt, uel desinant uel degraden-
turepiscopusuelpresbyteruel	[XL]	tur. Episcopus uel presbyter uel
diaconus*cum*hereticissioraue		diaconus cum hereticis si oraue-
rintsolumseparentursi*n*au		rint solum, separentur ; sin au-
temetpremiserintipsisutcleri		tem et p*er*miserint ipsis ut cleri-
cisoperaridegradenturepis	[XLI]	cis operari, degradentur. Epis-
copumuelpresbyterumhere		copum uel presbyterum, here-
ticorumbaptismasiacceperint		ticorum baptisma si acceperint
autsacrificiumdegradaripre		aut sacrificium, degradari pr*ae*-
cipimusquisenimconsensus		cipimus : QVIS enim CONSENSVS
xp̄ocumueluaa quaeparti		sit CHRISTO CVM *B*EL*I*A, AVT QVAE 2 Cor vi 15
		PARTI-
cipatiofidelicuminfideleepis	[XLII]	CIPATIO FIDELI CVM INFIDELE? Epis-
copusuelpresbytereumquicu‾		copus uel presbyter eum qui cum
ueritatebaptismahabetsia*bi*		ueritate baptisma habet si ab i-
nitiobaptidiaueritueleum(		nitio baptidiauerit, uel eum qui
abimpiisinquina*tu*sestsin( )n		ab impiis inquinatus est si non
baptidiaueritdegradetur*utin*		baptidiauerit, degradetur ut in-
ridenscrucemacdn̄imortem		ridens crucem ac Domini mortem
etnondiscernenssacerdotes		et non discernens sacerdotes

9-12. **orauerint . . . degradentur** *cod cum* 𝔉 : συνευξάμενος . . . ἀφοριζέσθω . . . ἐπέτρεψεν . . . καθαιρείσθω 𝔗 𝔏 𝔓 𝔇   11. **permiserint** *scripsi cum Gr* ἐπέτρεψαν : premiserint *cod*   12. **operari** *cod cum Vat* 1506 *et* 𝔇 : + τι 𝔗 𝔏 𝔉 𝔓   13. **presbyterum** *cod cum* 𝔏 𝔓 𝔇 : + ἢ διάκονον 𝔗 𝔉   17. **Christo** *cod, cum* 𝔗 𝔏 χριστῷ : χριστοῦ 𝔉 𝔓 𝔇   **Belia** *scripsi* (uelua *ut uid cod*), *cf* πρὸς Βελίαν *Vat* 839 *et* ad Belia *interpretationis Dionysii prioris cod* Y, *alterius cod* Θ* (*uide p* 30 *coll a b supra*) : Βελίαρ 𝔗 𝔉 𝔓 Beliar 𝔇   25. *Post hoc folium desunt canones quattuor necnon sequentis prima pars, scilicet* XLIII XLIIII XLV XLVI *et* XLVII *a, perdito profecto uno codicis nostri folio : sed sine additamento aliquo, quale in cod Vat* 1506 *exstat, quae desunt non tantae magnitudinis sunt ut folii materia fiant*

ἢ παύσασθαι ἢ καθαιρεῖσθαι· ὑποδιάκονος ἢ ἀναγνώστης ἢ ψάλτης τὰ ὅμοια ποιῶν ἢ παυσάσθω ἢ ἀφ-
λθ' οριζέσθω· ὡσαύτως καὶ λαϊκός. Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος τόκους ἀπαιτῶν τοὺς δανεισαμένους
μ' ἢ παυσάσθω ἢ καθαιρείσθω. Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος αἱρετικοῖς συνευξάμενοι μόνον
μα' ἀφοριζέσθωσαν· εἰ δὲ καὶ ἐπέτρεψαν αὐτοῖς ὡς κληρικοῖς ἐνεργῆσαι, καθαιρείσθωσαν. Ἐπίσκοπον ἢ
πρεσβύτερον αἱρετικῶν δεξαμένους βάπτισμα ἢ θυσίαν καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν· τίς γὰρ συμφώνησις
μβ' Χριστῷ πρὸς Βελίαν, ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου; Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος τὸν κατὰ ἀλή-
θειαν ἔχοντα βάπτισμα ἐὰν ἄνωθεν βαπτίσῃ, ἢ τὸν μεμολυμμένον παρὰ τῶν ἀσεβῶν ἐὰν μὴ βαπτίσῃ,
καθαιρείσθω ὡς γελῶν τὸν σταυρὸν καὶ τὸν τοῦ κυρίου θάνατον καὶ μὴ διακρίνων ἱερέας ψευδῶν ἱερέων.

codicis repraesentatio *fol* 152 *a*

Afficitxp̄mquidixitgaudiumfuit
incaelosuperunumpeccatorem
penitentemsiquisepiscopus
uelpresbyterseudiaconusinsc̄is
diebusnonconmunicatcarnem
degradeturqua*s*iexustuscons
cientiametcausamscandalis
multisfactussiquisclericusin
cauponafueritinuentuscome
densseparetur preterqua*m*in
diuersorioinitinerepropterne
cessitatemdeuertatsiquiscle
ricusiniiriaepiscopofaciatinius
tedegradeturprincipemenim
populituinonmaledicissiquis
clericusiniuriamfeceritpresby
teroueldiaconoseparetursiq̄is
clericussurdumuelclaudum
uelcaecumuelpedibusfractoin
ludatsepareturitidemetplebs
eiusepiscopusuelpresbyter
desidiosuscircaclerumfactus
uelpopulumetminimedocensip
sospietatemsepareturuelside
sidiaeperseueretdegradetur

textus in integrum restitutus

[XLVII] afficit Christum qui dixit GAVDIVM FIT Luc xv 7
IN CAELO SVPER VNVM PECCATOREM
[XLVIII] PENITENTEM. Si quis episcopus
uel presbyter seu diaconus in sanctis
diebus non conmunicat carnem,
degradetur, quasi EXVSTVS CONS- I Tim iv 2
CIENTIAM et causa scandali
[XLVIIII] multis factus. Si quis clericus in
caupona fuerit inuentus come-
dens, separetur, pr*a*eterquam in
d*e*uersorio in itinere propter ne-
[L] cessitatem deuertat. Si quis cle-
ricus ini*u*ria*m* episcopo faciat inius-
te, degradetur, PRINCIPEM enim Exod xxii 28
POPVLI TVI NON MALE DIC*E*S: si quis Act xxiii 5
clericus iniuriam fecerit presby-
[LI] tero uel diacono, separetur. Si quis
clericus surdum uel claudum
uel caecum uel pedibus fracto in-
ludat, separetur; itidem et pleb-
[LII] eius. Episcopus uel presbyter
desidiosus circa clerum factus
uel populum et minime docens ip-
sos pietatem, separetur; uel si de-
sidiae perseueret, degradetur.

---

1. **afficit**: *scilicet* merore afficit (*Gr* λυπεῖ)   **fuit** *cod*: *legendum* fit *cum Gr* γίνεται   4. **in sanctis** (sc̄is) **diebus** *pro Gr* ἑορταί: *cf cc* 8 *infra* sanctos dies celebrat, *Gr* ἑορτάζειν   5. **carnem** *cod*: + ἢ οἴνου 𝔗 καὶ οἴνου 𝔉 καὶ οἴνου βδελυσσόμενος καὶ οὐ δι' ἄσκησιν 𝔏   6. **conscientiam** *cod, cum* 𝔉 συνείδησιν: *praem* ἰδίαν 𝔗 𝔏 *cum S. Paulo*   7. **causa scandali** *legi cum Gr*: causam scandalis *cod*   10. **preterquam . . . deuertat** *cod*: *suppl ut uid* si *uel* qui (*Gr* παρὲξ τοῦ . . . καταλύειν)   13. **iniuste** *cod cum* 𝔗 𝔉 ἀδίκως, *cf ff* 25: *om* 𝔏   18. **surdum uel claudum** *cod cum* 𝔉: κωφόν 𝔗 χωλὸν ἢ κωφόν 𝔏   18, 19. **surdum . . . fracto**: *accusatiuus e Gr* κωφόν *pendet, datiuus e lat* inludere   19. **fracto** *cod, cum Vat* 1506 πεπηρωμένον: πεπληγμένον 𝔗 𝔏 𝔉   24. **uel** *cod, cum Vat* 1506 ἤ: δέ 𝔗 𝔏 𝔓

μζ' Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος τὸν ἐπιστρέφοντα ἀπὸ ἁμαρτίας οὐ προσδέχεται ἀλλὰ ἀποβάλλεται, καθ-
μη' αιρείσθω, ὅτι λυπεῖ τὸν Χριστὸν τὸν εἰπόντα· Χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι. Εἴ
τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν ἑορτῶν οὐ μεταλαμβάνει κρεῶν [ἢ οἴνου],
μθ' καθαιρείσθω, ὡς κεκαυστηριασμένος τὴν συνείδησιν καὶ αἴτιος σκανδάλου πολλοῖς γενόμενος. Εἴ
τις κληρικὸς ἐν καπηλείῳ φωραθῇ ἐσθίων, ἀφοριζέσθω, παρὲξ τοῦ ἐν πανδοχείῳ [καὶ] ἐν ὁδῷ δι' ἀνάγκην
ν' καταλύειν. Εἴ τις κληρικὸς ὑβρίσῃ τὸν ἐπίσκοπον ἀδίκως, καθαιρείσθω· Ἄρχοντα, γάρ, τοῦ λαοῦ σου οὐκ
να' ἐρεῖς κακῶς· εἴ τις κληρικὸς ὑβρίσῃ πρεσβύτερον ἢ διάκονον, ἀφοριζέσθω. Εἴ τις κληρικὸς κωφὸν ἢ χωλὸν
νβ' ἢ τυφλὸν ἢ τὸν τὰς βάσεις πεπηρωμένον χλευάσῃ, ἀφοριζέσθω· ὡσαύτως καὶ λαϊκός. Ἐπίσκοπος
ἢ πρεσβύτερος ἀμελῶν τοῦ κλήρου ἢ τοῦ λαοῦ καὶ μὴ παιδεύων αὐτοὺς τὴν εὐσέβειαν, ἀφοριζέσθω·
ἢ ἐπιμένων τῇ ῥαθυμίᾳ καθαιρείσθω.

codicis repraesentatio *fol* 152 *b*	**textus in integrum restitutus**
Siquisepiscopusuelpresbyterquo	[LIII] Si quis episcopus uel presbyter, quo-
damdeclericiseg*en*oconstituto	dam de clericis egeno constituto,
nonsubministretnecessariase	non subministret necessaria, se-
*p*areturperseuoransdegradetur	paretur ; perseuerans degradetur, ut
fratrisinterf*e* suisiquisscrib	[LIIII] fratris interfector sui. Si quis scrib-
tosmendos*oscodi*cesimpiorum	tos mendosos codices impiorum
utscsinaecles*ia*publicaueritinpo	ut sanctos in aeclesia publicauerit in po-
puli*le*sionem leridegradetur	puli lesionem et cleri, degradetur.
siquafueritaccu contrafidele̅	[LV] Si qua fuerit accusatio contra fidelem
fornicationisueladulteriiuelin	fornicationis uel adulterii uel in
alioquodamact *ro ibi*toetconuic	alio quodam actu prohibito et conuic-
tusfueritminim*e* *eturincle*	tus fuerit, minime etur in clerum.
siquiscleruspropterhumanumtimo	[LVI] Si quis cler*ic*us propter humanum timo-
remiudei*uelethnici*uelheretici	rem Iudei uel ethnici uel heretici
denegauitsiquidemnomenxp̄i	denegauit, si quidem nomen Christi
reuicietursiueronomenclerici	reici*a*tur, si uero nomen clerici
degradeturetpenitentiamductus	degradetur ; et penitentia ductus
plebseiussuscipiat siquisepis	[LVII] plebeius suscipiatur. Si quis epis-
copusuelpresbyterueldiaconus	copus uel presbyter uel diaconus
siueomninoexcollegiosacerdota	siue omnino ex collegio sacerdota-
licarnemedatinsanguineani	li CARNEM EDAT IN SANGVINE ANI-
maeipsiusautafer *in* ptu̅	MAE ipsius AVT A FERIS CAPTVM
autmortuumdegradeturhoceni̅	AVT MORTVVM, degradetur, hoc enim
lexproibuitsiueroplebseiussepa	lex pro*h*ibuit : si uero plebeius, sepa-
retursiquisclericusinuentusfue	[LVIII] retur. Si quis clericus inuentus fue-
rit	rit

Gen ix 4 · Leuit xvii 14 15

1–25. *In hac pagina, nescio quam ob causam, plures quam antea per singulas lineas litterae, scilicet uiginti octo uel triginta*   5. **interfector** *cod, cum Vat* 1506 φονεὺς τοῦ : φονεύσας τόν 𝔗 𝔏 𝔉   **scribtos mendosos codices** *cod ut uid* : *Gr* τὰ ψευδεπίγραφα βιβλία *quod debuit uertere noster* inscribtos mendaciter codices, *sed de codicibus male descriptis potius interpretatus est*   13. **clericus** *scripsi cum Gr* : clerus *cod*   16. **reiciatur** *conieci cum* 𝔉 𝔏 ἀποβαλλέσθω : reuicietur *ut uid cod* ; *forsitan* repudietur *cum* 𝔗 ἀφοριζέσθω (*cf p* 5 *supra*)   17. **penitentia** (-iam *cod*) **ductus** : *uerbo* μετανοῶν *respondet* penitens *z* 3, *uerbo hic* μετανοήσας *nonnisi aliquod temporis praeteriti participium*   22. **a feris captum** *scripsi cum Gr* θηριάλωτον : *sed uidetur spatio non sufficere* ; *fortasse* interemptum *legendum*

νγ' Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος τινὸς τῶν κληρικῶν ἐνδεοῦς ὄντος μὴ ἐπιχορηγῇ τὰ δέοντα,
νδ' ἀφοριζέσθω· ἐπιμένων δὲ καθαιρείσθω, ὡς φονεὺς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Εἴ τις τὰ ψευδεπίγραφα βιβλία τῶν ἀσεβῶν ὡς ἅγια ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας δημοσιεύῃ ἐπὶ λύμῃ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου, καθαιρείσθω.
νε' Εἴ τις κατηγορία γένηται κατὰ πιστοῦ πορνείας ἢ μοιχείας ἢ ἄλλης τινὸς ἀπηγορευμένης πράξεως καὶ
νϛ' ἐλεγχθῇ, εἰς κλῆρον μὴ προαγέσθω. Εἴ τις κληρικὸς διὰ φόβον ἀνθρώπινον Ἰουδαίου ἢ Ἕλληνος ἢ αἱρετικοῦ ἀρνήσηται, εἰ μὲν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ἀποβαλλέσθω, εἰ δὲ τὸ ὄνομα τοῦ κληρικοῦ,
νζ' καθαιρείσθω· μετανοήσας ὡς λαϊκὸς προσδεχέσθω. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ὅλως [ἐκ] τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ φάγῃ κρέας ἐν αἵματι ψυχῆς αὐτοῦ ἢ θηριάλωτον ἢ θνησιμαῖον,
νη' καθαιρείσθω· τοῦτο γὰρ ὁ νόμος ἀπεῖπεν· ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω. Εἴ τις κληρικὸς [ἢ λαϊκὸς] εὑρεθῇ

codicis repraesentatio *fol* 153 *a*

Dominicumdiemuelsabbatum
exceptounoieiunansdegradetur
siquisclericussiueplebseiusin
grediaturinsynagogaiudaeoru¯
uelhereticorumoraredegrade
turadqueperse etursiquis
clericusinrixapercusserita*l*ique¯
etexunapercussionemmortem
inferatdegradeturpropter con
tumaciamipsiussiueroplebseius
sitsepareturssiquisuirginem
indesponsatamuiolentiainlata
habueritsepareturminimeaute¯
liceatipsialiamacciperesedilla¯
optinere*quam*
licetpauper si
episcopusuelpresbyteruelidiaco
nussecundam *ordi*nati *ne*
aquodam *de* *re*
ipse*e* ordinauit
demonstrauerit hereticis*su*
ordinatione*m*⟨ ⟩ereeeosenim
quit^a^ali*i*⟨ ⟩us*b*a *t*isiueor n ti
neque*f*id⟨ ⟩e nequecleri⟨ ⟩sesse
possibileestsiquisepiscopusuel

textus in integrum restitutus

dominicum diem uel sabbatum (excepto uno) ieiunans, degradetur.
[LVIIII] Si quis clericus siue plebeius ingrediatur in synagoga iudaeorum uel hereticorum orare, degradetur adque separetur.
[LX] Si quis clericus in rixa percusserit aliquem et ex una percussione mortem inferat, degradetur propter contumaciam ipsius; si uero plebeius sit, separetur.
[LXI] Si quis uirginem indesponsatam uiolentia inlata habuerit, separetur; minime autem liceat ipsi aliam accipere, sed illam optinere quam et licet pauper constituatur.
[LXII] Si quis episcopus uel presbyter uel diaconus secundam ordinationem a quodam suscepit, degradetur et ipse et qui eum ordinauit, nisi forte demonstrauerit se ab hereticis suam ordinationem habere; eos enim qui a talibus baptidiati siue ordinati neque fideles neque clericos esse possibile est.
[LXIII] Si quis episcopus uel

2. **uno** *cod cum* 𝔏 *et Vat* 1506 *ἑνός*: + *μόνου* 𝔗 𝔉; *confer dd* 19 **degradetur**: *si fides graecis testibus adhibenda est, exciderunt uerba* si uero laicus separetur (*uel aliqua similia*); *sed cum aliis uerbis apud Vat* 1506, *aliis apud reliquos graecos, de laico tractetur, credo equidem nostrum ueram habere lectionem* 6. **separetur**: *inceperat ut uid librarius scribere* perseuerans 21. **demonstrauerit . . . (hab)ere** *cod, cum* 𝔗 𝔉 *εἰ μὴ δείξῃ . . . αὐτὸν ἔχειν*: *εἰ μήγε ἄρα συσταίη ὅτι . . . ἔχει* 𝔏 23. **qui . . . baptidiati siue ordinati** *cod ut uid*: *βαπτισθέντας ἢ χειροτονηθέντας Gr, quae uerba uel* baptidiati siue ordinati sunt *uel* baptidiantur siue ordinantur *reddi oportet, sed uide quae adnotaui ad q* 18 *supra*

τὴν κυριακὴν ἡμέραν ἢ τὸ σάββατον (πλὴν τοῦ ἑνὸς) νηστεύων, [ὁ μὲν κληρικὸς] καθαιρείσθω· [ὁ δὲ λαϊκὸς
νθʹ *ἀφοριζέσθω]. Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς εἰσέλθῃ εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων ἢ αἱρετικῶν προσεύξασθαι,*
ξʹ *καθαιρείσθω καὶ ἀφοριζέσθω. Εἴ τις κληρικὸς ἐν μάχῃ τινὰ κρούσας καὶ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς κρούσματος*
ξαʹ *ἀποκτείνῃ, καθαιρείσθω διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ· ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω. Εἴ τις παρθένον ἀμνήστευτον βιασάμενος ἔχῃ, ἀφοριζέσθω· μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτῷ ἑτέραν λαμβάνειν, ἀλλ' ἐκείνην κατέχειν ἣν*
ξβʹ *καὶ ἠράσατο, κἂν πενιχρὰ τυγχάνῃ. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος δευτέραν χειροτονίαν δέξηται παρά τινος, καθαιρείσθω [καὶ] αὐτὸς καὶ ὁ χειροτονήσας, εἰ μὴ δείξῃ παρὰ αἱρετικῶν αὐτὸν ἔχειν τὴν χειροτονίαν· τοὺς γὰρ παρὰ τοιούτων βαπτισθέντας ἢ χειροτονηθέντας οὔτε πιστοὺς οὔτε κληρικοὺς*
ξγʹ *εἶναι δυνατόν. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ*

codicis repraesentatio *fol* 153 *b*

Presbytersiuediaconusseulec
toruelpsaltasanctamquadrage
sima*mnon*ieiunatuelsextumdie¯
uelq*uar*tumdegradeturnisiforte
inbecillitatecorporisimpeditur
siuerodepopulositseparetursi
quisepiscopu*s*uelaliusclericus
ieiunatcumiudaeisautsanct*o*sdi
escelebratcumipsisautsuscipit
abipsiscelebrationismunera
idestinfermen*tata*auta*l*iquidta
ledegradeturple*bse*iusseparetur
siquisplebseius*oleum*insacrariu¯
nationumabduc*atuel*insynagoga
iudaeorumautlu*cer*nassepare
tursiquisclericusuelplebseius
asanctamaeclesiamsubtraxe
ritceramueloleumseparetur
etquinquealia*spartes*addatcum
*eo*quo*d*accipitbasargenteum
uelaureumuellin^{g}eumsanctifica
tum emo*i*a⟨ ⟩suumususacci
piatestenimaduersuslegemsi
quisa⟨ ⟩teminuentusf*ue*ritpoena¯
suscipiatsepara⟨ ⟩episcopu¯

textus in integrum restitutus

presbyter siue diaconus seu lector uel psalta sanctam quadragesimam non ieiunat uel sextum diem uel quartum, degradetur, nisi forte inbecillitate corporis impeditur;
[LXIIII] si uero de populo sit, separetur. Si quis episcopus uel alius clericus ieiunat cum Iudaeis, aut sanctos dies celebrat cum ipsis aut suscipit ab ipsis celebrationis munera, id est infermentata aut aliquid tale, degradetur; plebeius separetur.
[LXV] Si quis plebeius oleum in sacrarium nationum abducat uel in synagoga Iudaeorum, aut lucernas, separe-
[LXVI] tur. Si quis clericus uel plebeius a sancta[m] aeclesia[m] subtraxerit ceram uel oleum, separetur et QVINQVE ALIAS PARTES ADDAT cum Leuit v 16 etc
[LXVII] eo quod acc*e*pit. *V*as argenteum uel aureum uel lineum sanctificatum nemo iam in suum usu*m* accipiat, est enim aduersus legem: si quis autem inuentus fuerit, poenam
[LXVIII] suscipiat separationis. Episcopum

1. **diaconus seu lector** *cod cum* 𝔗: *διάκονος ἢ ὑποδιάκονος ἢ ἀναγνώστης* 𝔏 𝔉, *uide l* 3 *supra* 2. **psalta** *cod*: *uide s* 5 *supra* 3. **sextum diem uel quartum** *cod cum Vat* 1506: *tr τετράδα ἢ παρασκευήν* 𝔗 𝔏 𝔉 7. **alius clericus** *cod, cum* 𝔗 𝔉 *ἄλλος κληρικός*: *πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν* 𝔏 10. **ab** *cod, cum* 𝔏 *παρά*: *om* 𝔗 𝔉 13. **plebeius** (plebs eius) *cod*: *sed graeci testes habent χριστιανός* 15. **aut lucernas** *cod, cum Vat* 1506 *ἢ λύχνους*: *ἢ ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν λύχνους ἅψῃ* 𝔗 𝔉 *ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν ἢ κτλ* 𝔏 19. **quinque alias partes** *cod*: *sed Gr τὸ ἐπίπεμπτον potius significat* quintam summae partem 21. **lineum** *cod**: ligneum *cod*[2], *sed emendatum est* lineum, *nihil inmutandum est*; *σκεῦος ἀργυροῦ ἢ χρυσοῦ ἢ ὀθόνης ἁγιασθέν* 𝔗 𝔉 *σκεῦος χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν ἁγιασθὲν ἢ ὀθόνην* 𝔏 22. **suum usum** *scripsi cum Gr οἰκείαν χρῆσιν*: suum usus *cod* 23. **aduersus legem**: *distinxit ut uidetur interpres παρὰ νόμον pro παράνομον*

πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ἀναγνώστης ἢ ψάλτης τὴν ἁγίαν τεσσερακοστὴν οὐ νηστεύει ἢ παρασκευὴν ἢ τετράδα, καθαιρείσθω, ἐκτὸς εἰ μὴ δι' ἀσθένειαν σωματικὴν ἐμποδίζοιτο· ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω.
ξδ' *Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ ἄλλος κληρικὸς νηστεύῃ μετὰ Ἰουδαίων, ἢ [συν]εορτάζῃ μετ' αὐτῶν ἢ δέχηται [παρ']*
ξε' *αὐτῶν τὰ τῆς ἑορτῆς ξένια, οἷον ἄζυμα ἤ τι τοιοῦτον, καθαιρείσθω· [εἰ δὲ] λαϊκὸς [ᾖ,] ἀφοριζέσθω. Εἴ τις χριστιανὸς ἔλαιον ἀπενέγκῃ εἰς ἱερὸν ἐθνῶν ἢ εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων, ἢ [ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν] λύχνους*
ξϛ' *[ἅψῃ], ἀφοριζέσθω. Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς ἀπὸ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἀφέληται κηρὸν ἢ ἔλαιον,*
ξζ' *ἀφοριζέσθω καὶ τὸ ἐπίπεμπτον προστιθέτω μεθ' οὗ ἔλαβεν. Σκεῦος ἀργυροῦ ἢ χρυσοῦ ἢ ὀθόνης ἁγιασθὲν μηδεὶς ἔτι εἰς οἰκείαν χρῆσιν σφετεριζέσθω, παράνομον γάρ· εἰ δέ τις φωραθῇ, ἐπιτιμάσθω*
ξη' *ἀφορισμῷ. Ἐπίσκοπον*

codicis repraesentatio *fol* 154 *a*

Accusatuminaliquopraesentibus
fidedignisacfidelibusuirisuocari
ipsumnecessariumabepiscopis
etsiaduentaueritetconfessusfue
ritpostquamfueritconuinctus
poenasstatuetursiuerouocatus
nonobaudierituoceturetiterum
missisadipsumduobusepiscopis
siueroetitaminimeobaudierit
uoceturettertioduobusiterum
episcopismissisadipsumsiaute¯
etitacontempseritetnona⟨ ⟩en
taueritcontemptussententiam
proferatquaeineumplacuerat
utnonuideatur*lucrari*ususter
riuersationeintestimonium
quodaduersusepiscopumest
hereticumnesuscipiatissedneq̈e
fidelemunumsuperenim*oredu*o
rumueltriumtestiumstabitom
neuerbumquodnonoportet
episcopumpatriuelfilioautaliï
cognato*d*onantemepiscopidig
nitatemh*o*rdinarequosuelitipse
heredesenimepiscopatusipsius

textus in integrum restitutus

accusatum in aliquo, praesentibus
fide dignis ac fidelibus uiris, uocari
ipsum necessarium ab episcopis;
et si aduentauerit et confessus fue-
rit, postquam fuerit conuictus
poena statuetur: si uero uocatus
non obaudierit, uocetur et iterum,
missis ad ipsum duobus episcopis;
si uero et ita minime obaudierit,
uocetur et tertio, duobus iterum
episcopis missis ad ipsum; si autem
et ita contempserit et non aduen-
tauerit, con*ue*n*tus sententiam
proferat quae in eum placuerat,
ut non uideatur lucrari usus ter-
*g*iuersatione. in testimonium
quod aduersus episcopum est
hereticum ne suscipiatis, sed neque
fidelem unum: SVPER enim ORE DVO- Deut xix 15
RVM VEL TRIVM TESTIVM STABIT OM- (Matt xviii 16)
[LXVIIII] NE VERBVM. Quod non oportet
episcopum, *fra*tri uel filio aut alii
cognato donantem episcopi dig-
nitatem, hordinare quos uelit ipse;
heredes enim episcopatus ipsius

1. **praesentibus** (*cf hh* 3 *infra*) *cod, cum Vat* 1506 ἐπί: ὑπό 𝔗 𝔉 παρά 𝔏 2. **ac fidelibus** *cod, cum* 𝔗 𝔉 καὶ πιστῶν: *om* 𝔏 **uiris** *cod, cum* 𝔏 𝔉 ἀνθρώπων: προσώπων 𝔗 4. **confessus fuerit** *cod, cum* 𝔏 𝔉 ὁμολογήσῃ: ἀπολογήσοιτο 𝔗 9–11. **si uero et ita . . . ad ipsum** *cod, cum* 𝔏 𝔉: *om per homoeoarcton* 𝔗 13. **contemptus** *cod*: *quod pro* contentus *male scripsit librarius f* 16 20 *supra, hic autem pro* conuentus (*cf v* 17 *supra*) 14. **quae in eum placuerat** *cod, cum Vat* 1506 τὰ κατ' αὐτοῦ δόξαντα: κατ' αὐτοῦ τὰ δοκοῦντα 𝔗 𝔏 𝔉 15. terriuersatione *cod* 19. **unum** *cod, cum* 𝔏 *et Vat* 1506 ἕνα: + μόνον 𝔗 𝔉; *confer bb* 2 *supra* 20. **uel** *cod, cum* 𝔏 𝔉 *et* Matt xviii 16: καί 𝔗 *cum* Deut xix 15 22. **fratri** *scripsi, cum Gr* ἀδελφῷ: patri *cod* **alii** *cod**: alio *cod*², *ut uid* 24. **quos uelit ipse** *cod, cum* 𝔗 𝔉 οὓς αὐτὸς βούλεται: ὃν βούλεται 𝔏

κατηγορηθέντα ἐπί τινι ἐπὶ ἀξιοπίστων καὶ πιστῶν ἀνθρώπων, καλεῖσθαι αὐτὸν ἀναγκαῖον ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων· κἂν μὲν ἀπαντήσῃ καὶ ὁμολογήσῃ, ἐλεγχθέντος αὐτοῦ ὁριζέσθω τὸ ἐπιτίμιον· ἐὰν δὲ καλούμενος μὴ ὑπακούσῃ, καλείσθω καὶ δεύτερον, ἀποστελλομένων ἐπ' αὐτὸν δύο ἐπισκόπων· ἐὰν δὲ καὶ οὕτω μὴ ὑπακούσῃ, καλείσθω καὶ τρίτον, δύο πάλιν ἐπισκόπων ἀποσταλέντων πρὸς αὐτόν· ἐὰν δὲ καὶ οὕτω καταφρονήσας μὴ ἀπαντήσῃ, ἡ σύνοδος ἀποφαινέσθω τὰ κατ' αὐτοῦ δόξαντα, ὅπως μὴ δόξῃ κερδαίνειν φυγοδικῶν. εἰς μαρτυρίαν τὴν κατὰ ἐπισκόπου αἱρετικὸν μὴ προσδέχεσθε, ἀλλὰ μηδὲ πιστὸν ἕνα· Ἐπὶ στόματος γὰρ δύο ἢ τριῶν
ξθ' *μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα. Ὅτι μὴ χρὴ τὸν ἐπίσκοπον τῷ ἀδελφῷ ἢ τῷ υἱῷ ἢ ἑτέρῳ συγγενεῖ χαριζόμενον τὸ ἀξίωμα τῆς ἐπισκοπῆς χειροτονεῖν οὓς αὐτὸς βούλεται· κληρονόμους γὰρ τῆς ἐπισκοπῆς*

codicis repraesentatio *fol* 154*b*

an*t* cupidi*tat* *n*
enimdn̄i esiamsu*bhe*
*t*atem pone*re*siquis
fece taquidem
natio*ip*seueroseparationis
siquisfractu
lcruradignus
*o*patum no
*oris*ipsumpoluent
surdusaute¯
*tit*ut*us*etcaecusmini*me*
nonutp lutus
esa *le*siasticaeinpe*di*
ntursiquisdaemonemhabeat
n*o* tsedneccu¯
i us pu*rifi*catusaute¯
s iatur *nus*

exm*alaconuers*atione
noniustum continuoinepis
copum*p*ro tumenimqui
necdume peri ntum uide
ritaliorumessedoctoremnisi
forte uinamhocfueritgrati
am

textus in integrum restitutus

facere non iustum, ea quae Dei sunt
donantem [in] cupiditate humana: non
enim Domini aeclesiam sub heredi-
tatem debet ponere. si quis autem
hoc fecerit, inrita quidem sit or-
dinatio, ipse uero separationis
[LXX] poenam suscipiat. Si quis fractus
sit oculos uel crura, dignus uero
in episcopatum, fiat, non enim le-
sio corporis ipsum poluet sed
animae inquinatio: surdus autem
constitutus et caecus minime
fiat episcopus, non ut polutus
sed ne res aeclesiasticae inpedi-
[LXXI] antur. Si quis daemonem habeat,
clericus non fiat, sed nec cum
fidelibus oret: purificatus autem
suscipiatur, et si dignus sit fiat.
[LXXII] Qui a gentili aduenit et bapti-
diatur aut ex mala conuersatione,
non iustum est continuo in epis-
copum promouere, iniustum enim qui
necdum experimentum sui dede-
rit aliorum esse doctorem; nisi
forte per diuinam hoc fuerit grati-
am.

In hac et sequenti pagina scriptura tantopere laesa est ut uix hic et illic aliquae litterae detegi atque distingui explorata ratione possint 3. **domini** (dn̄i) *cod, sc* κυρίου: χριστοῦ 𝔗 θεοῦ 𝔏 𝔉 9. **in episcopatum** *ut uid cod, cum* 𝔉 εἰς ἐπισκοπήν: ἐπισκοπῆς 𝔗 𝔏 10. **poluet** *scripsi*: *cod ut uid* poluent; *Gr* μιαίνει, *quod forsitan noster tempore futuro* μιανεῖ *interpretatus est* 19. **gentili** *haesitans scripsi, cum Vat* 1506 ἐξ ἐθνικοῦ: ἐξ ἐθνῶν 𝔗 𝔉 ἐξ ἐθνικοῦ βίου 𝔏 21. **in episcopum** *cod*: ἐπίσκοπον 𝔏 εἰς ἐπισκοπήν 𝔗 𝔉, *sed legendum fortasse cum nostro* εἰς ἐπίσκοπον 23. **dederit** *scripsi*: de|rit *ut uid cod*: *forsitan malis* ostenderit *cum* 𝔗 𝔏 𝔉 ἐπιδειξάμενον; *sed Vat* 1506 δεξάμενον

αὐτοῦ ποιεῖσθαι οὐ δίκαιον, τὰ τοῦ θεοῦ χαριζόμενον [ἐν] πάθει ἀνθρωπίνῳ· οὐ γὰρ τὴν τοῦ κυρίου ἐκκλησίαν
ὑπὸ κληρονομίαν ὀφείλει τιθέναι. εἰ δέ τις τοῦτο ποιήσῃ, ἄκυρος μὲν ἔστω ἡ χειροτονία, αὐτὸς δὲ ἐπιτιμάσθω
ο' ἀφορισμῷ. Ἐάν τις ἀνάπηρος ᾖ τὸν ὀφθαλμὸν ἢ τὸ σκέλος πεπηρωμένος, ἄξιος δὲ εἰς ἐπισκοπήν,
γινέσθω· οὐ γὰρ λώβη σώματος αὐτὸν μιαίνει, ἀλλὰ ψυχῆς μολυσμός· κωφὸς δὲ ὢν καὶ τυφλὸς μὴ
οα' γινέσθω ἐπίσκοπος, οὐχ ὡς μεμιαμμένος ἀλλ' ἵνα μὴ τὰ ἐκκλησιαστικὰ παρεμποδίζοιτο. Ἐάν τις
δαίμονα ἔχῃ, κληρικὸς μὴ γινέσθω, ἀλλὰ μηδὲ τοῖς πιστοῖς συνευχέσθω· καθαρισθεὶς δὲ προσδεχέσθω,
οβ' καὶ ἐὰν ᾖ ἄξιος γινέσθω. Τὸν ἐξ ἐθνικοῦ προσελθόντα καὶ βαπτισθέντα, ἢ ἐκ φαύλης διαγωγῆς, οὐ
δίκαιόν [ἐστι] πάραυτα προχειρίζεσθαι εἰς ἐπίσκοπον· ἄδικον γὰρ τὸν μηδέπω πεῖραν δε[ι]ξάμενον ἑτέρων
εἶναι διδάσκαλον, εἰ μή που κατὰ θείαν χάριν τοῦτο γένηται.

codicis repraesentatio *fol* 155 *a*		textus in integrum restitutus	
	[LXXIII]		
)andouero s		si quando uero dignus inueniatur	
)sa		seruus ad ordinationem gradus,	
)alisno onesimusin		qualis noster Onesimus inuen-	Philem 10, 14
)sestetdn̄iconceduntetlib		tus est, et domini concedunt et libe-	
)ntetadomosuadimittuntfiat		rant et a domo sua dimittunt, fiat.	
)copumautpresbyterumaut	[LXXV]	Episcopum aut presbyterum aut	
)conummili( )		diaconum militiis perseuerantem	
)quea ere uo		adque agere ambo uolentem, opti-	
r m pat		nere romanum principatum et	
		sacerdotalem gubernare, degra-	
eo quaesuntcaes		dare oportet: QVAE *enim* SVNT CAESA-	Marc xii 17
riscaesariquaesunt*dī*	[LXXVI]	RIS CAESARI QVAE SVNT DEI DEO. Si	
)uisregifeceritiniuriam		quis regi fecerit iniuriam aut rec-	
)ripraeteraequmluatsuppli		tori praeter aequ*u*m, luat suppli-	
		cium,	

Huius paginae superior pars legi non potest; reliqua difficilia sunt et incerta 14. **noster Onesimus** *cod cum* 𝔏: *tr* Ὀνήσιμος ὁ ἡμέτερος 𝔗 𝔉 15. **concedunt . . . liberant . . . dimittunt** *cod, cum* 𝔗 𝔉 συγχωροῦσιν . . . ἐλευθεροῦσι . . . ἐξαποστέλλουσι: συγχωρήσουσιν . . . ἐλευθερώσουσι . . . ἐξαποστείλωσι 𝔏
17. **Episcopum aut presbyterum aut diaconum** *cod, cum* 𝔉: ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος κτλ 𝔗 𝔏
24. **rectori** *scripsi, uidetur enim desinere in* -ri, *neque grandiori uoci sufficit spatium*

ογ' Εἴπομεν ὅτι μὴ χρὴ τὸν ἐπίσκοπον [ἢ πρεσβύτερον] καθεῖναι ἑαυτὸν εἰς δημοσίας διοικήσεις, ἀλλὰ προσ-
ευκαιρεῖν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς χρείαις· εἰ δὲ μή, ἀποτιθέσθω. οὐδεὶς γὰρ δύναται δυσὶ κυρίοις δου-
οδ' λεύειν, κατὰ τὴν κυριόλεκτον παρακέλευσιν. Οἰκέτας εἰς κλῆρον προχειρίζεσθαι ἄνευ τῆς τῶν δεσποτῶν
γνώμης οὐκ ἐπιτρέπομεν, ἐπὶ λύπῃ τῶν κεκτημένων· οἴκων γὰρ ἀνατροπὴν τὸ τοιοῦτον ἐργάζεται· εἰ δέ
ποτε καὶ ἄξιος φανείη οἰκέτης πρὸς χειροτονίαν βαθμοῦ, οἷος ὁ ἡμέτερος Ὀνήσιμος ἐφάνη, καὶ
οε' συγχωροῦσιν οἱ δεσπόται καὶ ἐλευθεροῦσι καὶ τοῦ οἴκου ἑαυτῶν ἐξαποστέλλουσι, γινέσθω. Ἐπίσκοπον
ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον στρατείαις ἐπιμένοντα καὶ ἀμφότερα ποιεῖν βουλόμενον, κατέχειν Ῥωμαϊκὴν
ἀρχὴν καὶ ἱερατικὴν διοικεῖν, καθαιρεῖν χρή· τὰ γὰρ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ.
ος' Ὅστις ὑβρίσει βασιλέα ἢ ἄρχοντα παρὰ τὸ δίκαιον, τιμωρίαν τιννύτω·

codicis repraesentatio *fol* 155 *b*

)bse(
)isomn(
)codicesuenerand(
erisautemtestamen(
quinqueihm̄autemn(
iudicumunusruthun(
rumunusquattuorpara(
noncodicesdierumduo(
duo*h*estherunumiu*d*(
macchabeorumtria(
codexpsalmorumcentumqui(
quagintaunussolomonisli(
quinqueprophetaesedecim(
extrahaecistoriagratiadiscan(
uestriadulescentessapientia(
nimi*um*edoctisirec*h*·nostri(
roidestnouit( )amentiae(
geliaquidemquattuorsicu( )a‾
tecedentibus*d*( )im( )mathei
marcilucaeiohannispauli
epistulaequattuordecimpetri
epistulaunaiohannisepistula
unaclementisepistulaeduae
ethaecconstitutionesuobisepi
scopis

textus in integrum restitutus

et si quidem clericus degrade-
tur, si uero plebeius separetur.
[LXXVII] Sint uobis omnibus clericis et lai-
cis codices uenerandi et sancti, ue-
teris *quid*em testamenti, Moysis
quinque, Iesum autem Naue unus,
Iudicum unus, Ruth unus, Regno-
rum quattuor, Paralipome-
non codic*i*s dierum duo, Hesdrae
duo, Hesther unum, Iudith unum,
Macchabeorum tria, Iob unum,
codex psalmorum centum quin-
quaginta unus, Solomonis libri
quinque, Prophetae sedecim;
extra haec *h*istoria*e* gratia discant
uestri adulescentes Sapientias
nimium edocti Sirech: nostri ue-
ro, id est noui testamenti, Euan-
gelia quidem quattuor, sicut in an-
tecedentibus diximus, Mathei
Marci Lucae Iohannis, Pauli
epistulae quattuordecim, Petri
epistula una, Iohannis epistula
una, Clementis epistulae duae,
et haec Constitutiones uobis epi-
scopis

2. **plebeius** *scripsi, uide q* 11 *supra*: (ple)bs e(ius) *ut uid cod* 5. **quidem** *scripsi cum Gr μέν*: autem *cod* 6. **quinque** *cod, cum Vat* 1506: *nomina librorum addunt* 𝔗 𝔏 𝔉 8. **unus**: *ipse librarius in* quattuor *correxit* 10, 11. **unum . . . tria** *cod*: *interpres graeca ἕν* (βιβλίον) . . . τρία *reddidit, quamuis ipse in ll* 6 7 *supra uerteret* unus (*scilicet* codex) 10–14. **Iudith . . . sedecim**: *concordat codex Veronensis fere cum* 𝔗 𝔉, *mire autem deprauatur* 𝔏 12. **codex . . . unus** *cod, sc ρ̅ν̅ μία, cf Vat* 1506 βίβλος ψαλμῶν ρνα′: ψαλμοὶ ρν′ 𝔗 𝔉; *om* 𝔏 14. **quinque** *cod, cum Vat* 1506: τρία 𝔗 𝔏 𝔉 (*scilicet Prouerbia Ecclesiastes Canticum*), *quam lectionem fortasse praetuleris cum liber Siracidae separatim adducatur* 16 *infra* 19. **sicut in antecedentibus diximus** *cod, cum* 𝔉 ὡς καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἴπομεν (*sed quo respiciat auctor nescio*): *om* 𝔗 𝔏 22–24. **Petri . . . una Iohannis . . . una** *cod*: *perperam Gr* (*sed ordine diuerso diuersi*) Πέτρου δύο Ἰωάννου τρεῖς Ἰακώβου μία Ἰούδα μία

οζ′ καὶ εἰ μὲν κληρικός, καθαιρείσθω, εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω. Ἔστω [δὲ] ὑμῖν πᾶσι κληρικοῖς καὶ λαϊκοῖς βιβλία σεβάσμια καὶ ἅγια, τῆς μὲν παλαιᾶς διαθήκης, Μωϋσέως ε̅, Ἰησοῦ δὲ τοῦ Ναυὴ ἕν, τῶν Κριτῶν ἕν, τῆς Ῥοὺθ ἕν, τῶν Βασιλειῶν δ̅, Παραλειπομένων τῆς βίβλου τῶν ἡμερῶν δύο, Ἔσδρα δύο, Ἐσθὴρ ἕν, Ἰουδὶθ ἕν, Μακκαβαίων τρία, Ἰὼβ ἕν, βίβλος ψαλμῶν ρ̅ν̅ [μία], Σολομῶντος βιβλία [ε̅], Προφῆται ι̅ϛ̅· ἔξωθεν προσιστορείσθω μανθάνειν ὑμῶν τοὺς νέους τὰς Σοφίας τοῦ πολυμαθοῦς Σιράχ· ἡμέτερα δέ, τουτέστι τῆς καινῆς διαθήκης, Εὐαγγέλια μὲν δ̅ (ὡς καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἴπομεν) Ματθαίου Μάρκου Λουκᾶ Ἰωάννου, Παύλου ἐπιστολαὶ ι̅δ̅, Πέτρου ἐπιστολὴ μία, Ἰωάννου ἐπιστολὴ μία, Κλήμεντος ἐπιστολαὶ δύο, καὶ αἱ Διαταγαὶ ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις

E *****

codicis repraesentatio *fol* 156 *a*	**textus in integrum restitutus**	
	per me Clementem in octo libris	
	inscribtae (quas non oportet	
⟩entibusomni	publicare praesentibus omni-	
⟩erarchanaquaeineis	bus propter archana quae in eis),	
⟩ctusnostriapostolorum	et Actus nostri apostolorum.	
⟩*a*eculi*s*uobisconstituta	Haec de *reg*ulis uobis constituta	
⟩nosepiscopiuosautem	sint per nos, episcopi : uos autem	
⟩ssalbieritisetpace¯	contenti eis sal*u*i eritis et pacem	
⟩*n*onser⟨ ⟩esautem	habebitis, non seruientes autem	
⟩ciumpendetisacbellum	supplicium pendetis ac bellum	
⟩perpetuumhabebitispoe	inuicem perpetuum habebitis, poe-	
⟩*it*quodnonaudistisco¯	nam ob i*d* quod non audistis con-	
⟩ntempersoluentesd̄suero	petentem persoluentes. Deus uero,	
*q*uisolusingenitusetomniu¯	qui solus ingenitus et omnium	
⟩p̄mfactoromnesuosper	per Christum factor, omnes uos per	*cf* Eph ii 14–18
⟩minsc̄osp̄ucoadunetcon	pacem in sancto Spiritu coadunet, CON-	Heb xiii 21
⟩nomneopusbonuminber	PLEAT IN OMNE OPVS BONVM in*u*er-	2 Thess ii 17
⟩*s*sinequerimoniasine	tibiles SINE QVERIMONIA SINE	1 Thess v 23
⟩ationedignosautemfacit	INCVSATIONE, dignos autem faci*a*t	1 Cor i 8
⟩perpetuaenobiscumperme	uitae perpetuae nobiscum per me-	
⟩mdilectifiliiihūxp̄idīac	dium dilecti filii IESV CHRISTI DEI AC	Tit ii 13
⟩uatorisnostriperquemgloria	SALVATORIS NOSTRI, per quem gloria	
quisupraomniaestd̄sacpater	QVI SVPRA OMNIA EST DEVS AC PATER	Eph iv 6
insc̄osp̄uparacletonuncet	in sancto Spiritu paracleto nunc et	
semperetinsaeculasaeculorum	semper et in saecula saeculorum.	
amen	Amen.	

6. **de regulis** *scripsi*: (s)aeculis *ut uid cod*; *Gr* περὶ κανόνων, *cf n* 3 *supra* 8. **contenti eis**: *suppleui pro Gr* ἐμμένοντες αὐτοῖς *collato f* 20 *supra* 12. **ob id quod** *scripsi*, *collato j* 2 *supra* 14. **ingenitus** *cod*, *cum* 𝔗𝔉 ἀγέννητος : ἀΐδιος 𝔏 15. **per christum** *cod ut uid cum* 𝔉 : *om* 𝔗𝔏 16. **in sancto Spiritu** *cod*, *cf c* 5 22 *hh* 24 : *unde legendum in graeco* ἐν ἁγίῳ πνεύματι **coadunet** *cod*, *cum* 𝔗𝔉 ἑνώσει : σθενώσει 𝔏 17. **inuertibiles** *scripsi* : *cf c* 18 *supra* 19. **faciat** *scripsi* : facit *cod* 20. **per medium** *scripsi pro Gr* διὰ τῆς μεσιτείας : *uocabulo grandiori*, *puta* medietatem, *deest spatium* 22. **per quem** *cum Vat* 1506 δι' οὗ : μεθ' οὗ 𝔗𝔏𝔉 24. **in** *cod*, *cum* 𝔗𝔉 ἐν : σύν 𝔏, *cf c* 6 22 *supra*

δι' ἐμοῦ Κλήμεντος ἐν ὀκτὼ βιβλίοις προσπεφωνημέναι (ἃς οὐ χρὴ δημοσιεύειν ἐπὶ πάντων διὰ τὰ ἐν αὐταῖς μυστικά), καὶ αἱ Πράξεις ἡμῶν τῶν ἀποστόλων.

Ταῦτα περὶ κανόνων ὑμῖν διατετάχθω παρ' ἡμῶν, ὦ ἐπίσκοποι· ὑμεῖς δὲ ἐμμένοντες [μὲν] αὐτοῖς σωθήσεσθε καὶ εἰρήνην ἕξετε, ἀπειθοῦντες δὲ κολασθήσεσθε καὶ πόλεμον μετ' ἀλλήλων ἀΐδιον ἕξετε, δίκην τῆς ἀνηκοΐας τὴν προσήκουσαν τιννύντες.

Θεὸς δὲ ὁ μόνος ἀγέννητος καὶ τῶν ὅλων διὰ Χριστοῦ ποιητὴς πάντας ὑμᾶς διὰ τῆς εἰρήνης ἐν πνεύματι ἁγιῳ ἑνώσει, καταρτίσει εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀτρέπτους ἀμέμπτους ἀνεγκλήτους, καταξιώσει τε τῆς αἰωνίου ζωῆς σὺν ἡμῖν διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ ἠγαπημένου παιδὸς αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν· δι' οὗ ἡ δόξα αὐτῷ τῷ ἐπὶ πάντων θεῷ καὶ πατρὶ ἐν ἁγίῳ πνεύματι τῷ παρακλήτῳ, νῦν [τε] καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

De uetustate codicis Veronensis

Antiquitatem codicis commendat non solum scripturae genus unciale quod uocant, sed praesertim rarus compendiorum usus: praeter enim notissima illa Nominum Sacrorum compendia uix ulla adhibet librarius, ea sola scilicet quae sexti saeculi propria esse uidentur.

ds̄ dī *etc passim*: *sed* deum *plene scriptum habes sine lineola supraducta* (deum, *non* deum̄) *e* 7 *w* 5 *x* 14

dn̄s dn̄i *etc c* 11 *e* 21 *f* 7 *l* 25 *n* 8 *s* 11 *y* 24 *ee* 3

ihs̄ ihū *etc c* 20 *e* 21 *m* 1 *hh* 21: xp̄s xp̄i *etc passim*

sp̄s sc̄s (*uel* sc̄s sp̄s) *etc c* (6) 22 *h* 10 *hh* 16 24.

quibus addas (*a*) *uocabula e Nominibus Sacris deriuata, puta* dn̄icum *f* 14, dn̄ice *w* 16 (*sed* dominicum *plene bb* 1), xp̄ianus *e* 20, sc̄itificati *b* 15 (*sed* sanctificatum *plene cc* 21):

(*b*) *uocabula quae alibi 'sacra' sunt, etiamsi pro sacris non adhibentur, puta*

Iesus: ihm̄ n(aue) *gg* 6

spiritus: iustorum sp̄s *b* 13, sp̄s paratus *f* 8, sp̄u calens *m* 5

sanctus: sc̄o sanguine *c* 13, non enim sc̄m *k* 9, in sc̄is diebus *z* 4, codices sc̄s *aa* 7. *contra nonnumquam plene scribitur, ut* sanctam pasche diem *o* 11, sanctam quadragesimam *cc* 2, sanctos dies *cc* 8

dominus: et dn̄i concedunt *ff* 15

noster *semper plene scribitur, siue cum sacris Nominibus adhibetur* (*c* 20 *e* 21 *k* 22 *l* 25 *hh* 22) *siue alibi* (*f* 22 *j* 9 *gg* 17)

episcopus presbyter *semper plene scribuntur.*

in fine lineae quae inueniuntur compendia, haec sunt:

pro littera finali m *siue* n *adhibetur passim lineola ‾ supraducta*

pro u *in ultima syllaba uel in ultima linea tenuior forma supra lineam adhibetur; c* 25 qͧas, *j* 1 neqͧe, *m* 16 aliqͧı, *t* 2 qıs, *v* 13 qͧı¦dem, *z* 17 qͧıs, *dd* 18 neqͧe. *notaueris hanc scribendi rationem nonnisi post litteram* q *admittere librarium*

pro syllaba finali -bus *adhibetur* b'; *m* 2 ab interfectorib', *n* 4 ab episcopis duob' (*fortasse etiam k* 24 iacob' *legendum est potius quam cum codice* iacob): *numquam tamen* q' *pro* que.

in fine paginae si forte uerbum uel etiam uerborum conexa series tantum non absoluitur, quae desunt (*ne in alteram paginam producantur*) *sub ultima lineae ultimae parte scribuntur, exempli gratia j* 25 *m* 25 *n* 25 *hh* 25.

haec omnia ad sextum saeculum iure referri uidentur.

De antiquitate interpretationis

Interpretem opus suum necesse est confecisse tum post eum qui Constitutiones *cum* Canonibus Apostolorum *graeca lingua coagmentauit, tum ante eum qui codicem Veronensem descripsit; puta inter annos* 375 *et* 600. *sed ut de istius spatii prioribus potius quam posterioribus annis cogitemus, mouent fortasse uocabula pro communibus rei christianae notionibus adhibita, quae ualde ab usitatioribus discrepant et priscam aetatem redolent. non semel reipublicae romanae locutionem uidetur interpres in ecclesiae usum transferre; pluries certe uernacula latina graecis aequipollentia exquirere studet, in quibus repraesentandis consuetudo iam per tot saecula inualuit ipsa graeca uerba, litteris latinis scripta, obtinendi. exempla habes*

collegium (κατάλογος) *o* 15 *q* 2 22 *r* 2 *aa* 20: *pro* catalogus *uel* clerus. *similia apud libros uix inueni*; *confer tamen Caelestinum papam de Nestorio* (*Migne* P. L. l 483 B 'a nostro collegio [*scilicet* episcoporum] separatum', *et melius Hieronymum de sua cum Nepotiano presbytero societate* epp. lii 4 (C. S. E. L. *tom* LIV 421. 1) 'audi fratrem collegio patrem senio', lx 13 (*ib.* 565. 18) 'mitte dilectissimo mihi, aetate patri fratri collegio' (Thes. Ling. Lat.).

conuentus (*σύνοδος*) *v* 17 *dd* 13 : *pro* concilium, synodus. *non inueni nisi cum adiectiuo uel nomine altero*: 'Nicaeni conuentus synodus' *S. Hilarius*; 'conuentus episcopalis' *Priscillianus*; 'sacerdotalis conuentus' *Sulpicius Seuerus*; 'conuentus episcoporum' *Rufinus*; 'conuentus synodalis' *Hilarus papa*; *uide* Thesaurum Linguae Latinae.

degradare (*καθαιρεῖν*) *passim* : *pro* deponere. *usus haud adeo infrequens est.*

infermentata (*ἄζυμα*) *cc* 11 : *pro* azyma. *non nisi semel inueni laudatum, scilicet apud S. Paulinum Nolanum* (C. S. E. L. *tom* XXX) carmen xxvi 47 'infermentatis pulsi quia panibus olim | Aegypto fecere fugam' (*cf* xxvi 45 'nunc azyma sumunt').

plebeius (*λαϊκός*) *passim* : *pro* laicus. *laudant libri Pontium diaconum* Vita Cypriani § 1 'plebeiis et catechumenis martyrium consecutis', § 3 'multa sunt quae adhuc plebeius, multa quae iam presbyter fecerit'. *uocabulum adeo in sexto saeculo inauditum erat ut librarius noster saepe per errorem* plebs eius *scriberet, uide ad q* 11 *supra.*

quinquagenaria (*πεντηκοστή*) *v* 22 : *pro* pentecoste. *nusquam in libris inueni : de psalmorum enim serie dicitur apud S. Hilarium* prol. in Psalm. § 11 (C. S. E. L. *tom* XXII 11. 13) 'sacramentum dispositionis huius quinquagenariae'; *propius accedit s. Augustini in sermonibus locutio* (*ut me monet A. Souter*) : Serm. cxxv (*tom* v 426 E) 'non deficiamus in tempore quadragenario ut gaudeamus in tempore quinquagenario', *cf* Serm. viii 13 ccx 8 cclii 8 cclix 2, *Ps-Aug* Serm. xxxviii 2 (*semper cum* numerus).

sancti dies (*ἑορταί*) *z* 4 *cc* 8 : *pro* dies festi.

subleuatio (*ἀνάληψις*) *l* 15 : *pro* ascensio Domini. *nusquam inueni.*

priscum orationis habitum confirmant etiam uerba termine *b* 2; prode esse *d* 14; existimatus, extimatus *i* 24 *q* 14; baptiziare *m* 18, baptidiare *k* 5 *etc*; Moysen *casu ablatiuo m* 24; Belia *y* 17.

Index graecorum uocabulorum latine redditorum

ἄγαμος expers nuptiarum *s* 3
ἀγαπάω diligere *e* 8 *hh* 21 : *d* 19
ἀγάπη dilectio *m* 1 : *ἀγαπητός* dilectus *c* 20
ἀγέννητος ingenitus *hh* 14
τὸ ἅγιον πνεῦμα sanctus spiritus (*c* 6?) *c* 22 *hh* 16 24 (spiritus sanctus *h* 10)
ἀγνοεῖν ignorare *j* 10 *k* 14 *m* 19
ἄγνοια ignorantia *w* 25
ἀδελφιδῆ filia sororis uel fratris *r* 4
ἄδηλος incertus *i* 4 : *cf δῆλος*
ἀδικεῖν ledere *s* 9 : *uide βλάβη*
ἀδικία iniquitas *d* 18 : *cf δίκαιος*
ἀδίκως iniuste *z* 13
ἄζυμα infermentata *cc* 11
ἀηδία tedium *e* 23
ἀΐδιος perpetuus *a* 24 *hh* 11 : *cf αἰώνιος*
αἴνιγμα figura *i* 6
αἱρεῖσθαι conuinci *r* 23
αἰτία, αἴτιος causa *o* 17 19 *p* 19 *z* 7
αἰτιᾶσθαι incusare *m* 16 : *cf ἀνέγκλητος*
αἰών saeculum *a* 20 *b* 24 *c* 6 23 *hh* 25
αἰώνιος perpetuus *hh* 20 : *cf ἀΐδιος*
ἄκανθαι sentes *e* 17
ἀκαταστασία inconstantia *k* 10
ἀκοινώνητος extra communionem constitutus *p* 3
ἀκολουθία sequentia *j* 22
ἀκυροῦν infirmare *h* 10
ἀλλήλους inuicem sese *a* 24 (*v* 19) : *hh* 11
ἀλλότριος καταστῆναι priuari *j* 8
ἀμέλεια desidia *h* 15 : *cf ῥᾳθυμία*
ἀμελεῖν desidiosus fieri *z* 22
ἄμεμπτος (*ἀμέμπτως*) sine querimonia *c* 18 *hh* 18
ἀμνήστευτος indesponsatus *bb* 12
ἀναγκάζεσθαι necessitatem sustinere *p* 18
ἀναγνώστης lector *l* 3 *s* 5 *y* 2 *cc* 1
ἀναίμακτος insanguineus *l* 18
ἀνακείμενος dedicatus *c* 2
ἀνακρίνειν interrogare *u* 3 *v* 18
ἀνάληψις subleuatio *l* 15
ἀνάμνησις admonitio? *d* 11 : *uide ὑπόμνησις*
ἀναπόβλητος nullo modo abiciendus *j* 1
ἀναφέρειν referre *m* 10 *o* 23 : *cf προσφέρειν*
ἀνέγκλητος (*ἀνεγκλήτως*) sine incusatione *c* 19 (*hh* 18)
ἀνειμένος securus *c* 1 : securitatem potitus *a* 18
ἀνεξάρνητος innegatus *f* 11
ἄνευ sine *u* 1 *w* 9 : praeter *h* 5 *u* 14 19
ἀνηκοΐα quod non audistis *hh* 12
ἀνήκων conueniens *i* 12 : pertinere *m* 8
ἀνυπότακτος minime subiectus *v* 16
ἄνωθεν ab initio *y* 20
ἀξία honor *l* 14 : dignitas *h* 4 *s* 22
ἀξιόπιστος fide dignus *dd* 2
ἀξίωμα dignitas *g* 23 *m* 21 *dd* 23
ἀπαγορεύειν prohibere *aa* 11 : *cf ἀπειπεῖν*
ἀπαιτεῖν exigere *w* 13 (*y* 6)
ἀπαντᾶν aduentare *dd* 4 (*dd* 12)
ἀπειθεῖν non seruire? *hh* 9
ἀπειπεῖν prohibere *aa* 24 : *cf ἀπαγορεύειν*
ἀπεμπολεῖν lucrari *w* 8
ἀπέρχεσθαι proficisci *p* 10 : abire *q* 4 : aduenire *v* 11

ἐπανέρχεσθαι redire *q* 9
ἐπήρεια lesio *r* 8: *cf* *βλάβη*
ἐπηρτημένος inminens *h* 12
ἐπί *c. gen.* super *e* 20 *dd* 19: supra *hh* 23: sub *j* 17: de? *q* 25: in *j* 17 *aa* 7: temporibus *j* 9: praesentibus *dd* 1 (*hh* 3)
c. dat. super *j* 6 *n* 9 *s* 18 *z* 2: in *g* 21 *aa* 7 *dd* 1
c. acc. supra *n* 10
ἐπιβάλλειν pertinere *u* 17
ἐπίβουλος insidiatur (insidiator) *r* 20
ἐπικαλεῖν inuocare *e* 20: *cf* *προσκαλεῖν*
ἐπικουρεῖν ministrare *f* 12
ἐπιμένειν perseuerare *o* 6 *q* 10 *z* 25 *aa* 4: *ff* 18
ἐπιμερίζειν dispertire *n* 25
ἐπιξενούμενος aduena *x* 17
ἐπίπεμπτον quinque aliae partes *cc* 19
ἐπιπηδᾶν inuadere *p* 17: *cf* *ἐπιτίθεσθαι*
ἐπισκοπή episcopatus *r* 13 *dd* 25 *ee* 9: *cf* pontificatus (*ἀρχιερωσύνη*)
ἐπιτείνειν intendere *p* 13
ἐπιτελεῖν (*ἐπιτελεῖσθαι*) celebrare *i* 9 15 *o* 13 *w* 10: facere *d* 1: perficere? *k* 2: *k* 8: *cf* *τελεῖν*
ἐπιτήδευτος adfecticius *n* 12
ἐπιτιθέναι inponere *m* 11: *ἐπίθεσις χειρῶν* manus inpositae *j* 13: *ἐπιτίθεσθαι* inuadere *h* 4
ἐπιτιμᾶσθαι poenam suscipere *cc* 24
ἐπιτίμιον poena *i* 20 *dd* 6
ἐπιτρέπειν permittere *g* 24 (*y* 11)
ἐπιφέρεσθαι adportare *x* 23: adferre *u* 2
ἐπιχορηγεῖν ministrare *u* 7: administrare *w* 6 *x* 13: subministrare *aa* 3
ἐσθίειν comedere *z* 9: edere *aa* 21
ἕτερος alius (*b* 18) *e* 1 *k* 25 *l* 10 *n* 10 *p* 17 *q* 3 *t* 9 *bb* 14 *ee* 24
εὐαρεστεῖν placere *a* 21 *b* 24
εὐθεῖς beati *c* 2
εὐλάβεια reuerentia *o* 5 *x* 14
εὔλογος rationabilis *o* 17 *p* 19
εὐμενής placidus *a* 17 *b* 20
εὔνοια bonus sensus *l* 23
εὐσέβεια pietas *p* 23 *t* 11 *u* 4 *v* 19 *z* 24
εὐσεβής pius *a* 18 *c* 1 *d* 12: *cf* *ἀσεβής*
εὐταξία disciplina *d* 21: moderatio *m* 13: ordo *g* 3
εὐφροσύνη laetitia *e* 12: *cf* *χαρά*
εὐχαριστεῖν gratias agere *c* 9
εὐχαριστία gratiarum actio *c* 5 *h* 14
ἐφορᾶν inspicere *b* 17 *w* 2

ζέων calens *m* 5
ζημία detrimentum *w* 24

ἡγεῖσθαι existimare *h* 17 *q* 14 *u* 12 (*cf* *νομίζειν*): ducere? *g* 19

θεμιτόν licet *k* 5: *οὐ θεμιτόν* infandum *i* 15
θεοσέβεια dei cultura *l* 24
θεοφιλής deo amicus *k* 20
θεράπων cultor *h* 25
θεσμός lex *i* 20
θνησιμαῖος mortuus *aa* 23
θόρυβος tumultus *e* 22
θρησκεία religio *i* 13 (*k* 3)
θυμώδης feruore concitatus *e* 3
θυσία sacrificium *h* 14 *k* 5 *l* 8 17 (*m* 9) *n* 9 *y* 15
θυσιαστήριον altaris *x* 20: altare *n* 11 18 23 *t* 9

ἴδιος suus *q* 6 *t* 8 *w* 4 17: proprius *w* 14 15 *x* 22: *uide* *ἑαυτοῦ* *οἰκεῖος*
ἱερατικός sacerdotii *m* 21 *o* 15: sacerdotalis *q* 22 *r* 2 (*aa* 20): *ff* 21
ἱερεύς sacerdos *i* 10 15 *k* 21 *l* 13 *y* 25
ἱερόν sacrarium *cc* 13
ἱερωσύνη sacerdotium *j* 18 25
ἵλεως propitius *a* 16
ἵνα μή ut ne *e* 4 *k* 25: ne *e* 13

καθαιρεῖν degradare *n* 14 (*o* 6) *o* 9 13 *p* 5 7 *r* 7 17 24 *s* 10 17 24 *t* 5 12 *v* 4 *y* 1 7 12 15 23 *z* 6 14 25 *aa* 4 8 17 23 *bb* 2 5 9 *cc* 4 12
καθαρός (*καθαρῶς*) purus (*k* 2?) *l* 18: *καθαρίζειν* purificare *ee* 17
καθιστάναι constituere *k* 20 *l* 6 13
κἄν saltem *p* 4: licet *p* 18 *bb* 16
κανών regula *n* 3 *hh* 6
καταγινώσκειν uitium ducere *t* 10
καταδέχεσθαι perficere?? *v* 6: suscipere *v* 9
καταλέγειν connumerare *l* 1
καταλείπειν destituere *p* 16 (*cf* *ἀπολείπειν*): relinquere *w* 18
κατάλογος collegium *o* 15 *q* 2 22 *r* 2 *aa* 20
καταλύειν deuertere *z* 12
καταξιοῦν dignum facere (*b* 21) *hh* 19
καταρά execratio *i* 25
καταρτίζειν conplere? *hh* 16
κατασκευή confectio *b* 6
κατασκοπεῖσθαι explorare *f* 1
κατατάσσειν connumerare *a* 17
κατέχειν obtinere *v* 3 *bb* 15: *cf* *περιέχειν*
κατηγορεῖν accusare *dd* 1: *κατηγορία* accusatio *aa* 9
καυστηριάζειν exurere *z* 6
κελεύειν iubere *q* 7 *s* 4
κενός: *διὰ κενῆς* superuacue *e* 25
κερδαίνειν lucrari *dd* 15: *κέρδος* lucrum *p* 22
κῆρυξ praedicator *u* 4
κλίνειν inclinare *c* 8
κοινῇ conmuniter *f* 19 (*l* 1)
κολάζεσθαι supplicium pendere *hh* 10
κοσμικός saecularis *o* 8 *t* 3
κόσμος mundus *d* 13: *κοσμοπολίτης* mundi ciuis *h* 5
κρέα caro (*sing.*) *z* 5 *aa* 21
κρείττων melior? *k* 11
κρούειν percutere *bb* 7: *κροῦσμα* percussio *bb* 8
κτᾶσθαι habere *q* 19 (*w* 21)
κυριακός dominicus *f* 14 *w* 16 *bb* 1
κυριοκτόνος interfector domini *m* 2

λαϊκός laicus *p* 8: plebeius *e* 20 *q* 11 *r* 18 *t* 15 *y* 4 *z* 20 *aa* 18 24 *bb* 3 10 *cc* 12 13 16 *gg* 2: de populo *cc* 6
λαμβάνειν accipere *b* 9 *m* 22 *q* 23 *bb* 14 *cc* 20
λαός populus *c* 11 *d* 8 *o* 20 *v* 7 13 16 *w* 11 *z* 15 2 *aa* 7
λέγειν dicere *passim*: loqui *d* 12
λειτουργεῖν fungi ministerio *q* 8
λειτουργία ministerium *i* 12 (*s* 20) *v* 6
λέσχη sollicitudo *e* 23
λευῖται diacones *i* 10: diaconi *k* 22
λόγος ratio *w* 13: uerbum *a* 25 *f* 7
λόγῳ *c. gen.* gratia *p* 23: *cf* *προφάσει*
λοιποί ceteri *n* 6 *t* 14: reliqui *n* 25 *s* 2
λύμη lesio *aa* 8: *uide* *βλάβη*
λυπεῖν merore adficere *h* 9 (*z* 1)
λύπη meror *a* 23 *b* 25
λύχνος lucerna *cc* 15: *λυχνία* candelae *n* 19

μακάριος beatus *l* 22
μαρτυρία testimonium *h* 11 *dd* 16
μάρτυς testis *dd* 20: martyr *l* 22: *m* 13
μάχη rixa *bb* 7

μερίς participatio *y* 17
μεσιτεία medium? *hh* 20
μεταλαμβάνειν intercipere *x* 14: communicare *o* 16 *z* 5: *μετάληψις* communio *p* 1
μετανοεῖν penitere *z* 3: penitentia duci *aa* 17
μεταστῆναι migrare *d* 23 (*d* 16?): destituere *q* 5
μή *saepe* minime *e* 10 14 *h* 16 *m* 8 (*t* 20) *u* 8 *v* 11 *w* 2 *z* 23 *aa* 12 *bb* 13 *dd* 9 *ee* 12
μηδέ (*οὐδέ*) neque *j* 1 *u* 18 *x* 22 *dd* 18
μηδέν in nullo *t* 10
μηδέπω necdum *ee* 23
μηκέτι de cetero non *q* 7
μιαίνειν polluere *ee* 10 13
μιμνήσκεσθαι memoria habere? *f* 6
μνεία memoria *d* 9 20
μολύνειν inquinare *y* 22
μοχθηρία duritia *v* 13
μυστικός archanus *hh* 4

νέμειν tribuere *j* 24: *cf ἀπονέμειν*
νέος adulescens *gg* 16
νομίζειν existimare *i* 24
νομοθεσία sanctio *i* 7 *k* 13
νουθετεῖν docere *e* 2

ξένια munera *cc* 10

ὁ δέ alter uero *m* 18
ὁ μέν unus quidem *m* 17: *οἱ μέν* illi quidem *h* 6
ὅδε ille *b* 17
ὁδός iter *z* 11
ὀδύνη dolor *a* 23 *b* 25
ὀθόνη lineum *cc* 21
οἰκεῖος proprius *i* 11: suus *cc* 22: *cf ἑαυτοῦ ἴδιος*
οἰκέτις ancilla *q* 24
οἷον id est *cc* 11: qualis est *g* 4
οἷος qualis *ff* 14
ὅλα, τά omnia *j* 22 *hh* 14
ὅλως omnino *q* 2 21 *aa* 20
ὁμιλεῖν loqui *i* 1 4
ὁμόνοια concordia *u* 20
ὄνασθαι prode esse *d* 14
ὀπώρα poma *n* 21
ὁρίζειν statuere *q* 14 *dd* 6: constituere *g* 18
ὅριον definitio *g* 9: limes *g* 11
ὄρνεις gallinae *n* 12
ὅρος limes *f* 21: terminus? *u* 23
ὅσιος sanctus *k* 9
ὅσοι qui *t* 14 *u* 16
ὄσπρια legumina *n* 13
ὅστις qui *h* 19: si quis? *ff* 23
οὐκοῦν igitur *e* 6 *m* 25
οὖν igitur *f* 12: *cf οὐκοῦν τοίνυν*
οὗτος τοῦτο *uide ad finem indicis*
οὕτως ita (*d* 8) (*m* 12) *r* 12 *u* 20 *dd* 9 12
ὀφείλειν debere *d* 25 *g* 15
ὀψώνια obsonia *x* 22

πάθος passio *l* 9: cupiditas *ee* 2
παιδεύειν docere *z* 23
παλαιός uetus *d* 6 (*gg* 4)
πάλιν iterum (*e* 16) *g* 11 *k* 25 *dd* 10: *cf δεύτερον*
πανδοχεῖον diuersorium *z* 11
παντάπασι omnibus modis *s* 20 *t* 1
παντελῶς penitus *q* 4
πάντως forte *pro* certe? *j* 10: tamen? *l* 12
παρά *c. acc.* praeter *n* 14 *q* 6
παραγγέλλειν edicere *f* 19
παράδοσις quod traditum est *i* 19
παραινεῖν docere *h* 21

παρακινεῖν transmouere *g* 16 22
παράκλησις obsecratio *p* 25 (*t* 17)
παραλαμβάνειν accipere *i* 17
παραμένειν expectare *o* 25: obseruare *x* 20
παρανομία iniquitas *j* 6
παράνομος aduersus legem *cc* 23
παρασκευή sextus dies *cc* 3
παρατίθεσθαι conmendare *b* 1
πάραυτα continuo *ee* 21
παρεμποδίζειν inpedire *ee* 14: *cf ἐμποδίζειν*
πάρεργον contemptibile *g* 18
παρέρχεσθαι transire *g* 10 *s* 3
παριστάναι adsistere *b* 20
παροικία aeclesia *p* 17: parocia *q* 3 5 *u* 17
παροινεῖν uinolentus esse *e* 13
παροργίζειν in iram conmouere *h* 2
πάσχειν perpeti *s* 15
παύεσθαι desinere (*y* 3) *y* 7: desistere *y* 1
πεῖρα experientia *i* 22: experimentum *b* 8 *ee* 23
πένης (*πενιχρός*) pauper *d* 10 (14) *w* 5 6 *bb* 16
πεντηκοστή quinquagenaria *v* 22
περιβάλλειν circundare *x* 6
περιών uiuens *d* 5: superstes *d* 15
περιέχειν continere *h* 19: *cf κατέχειν*
περιποιεῖσθαι adquirere *c* 13
περιτιθέναι circumdare *g* 12
περιττός superfluus *u* 14
πηροῦν frangere *z* 19: *cf ἀνάπηρος ee* 7
πίνειν potare *e* 4 14: bibere *e* 4 11 16
πιστεύειν *c. acc.* committere *w* 11 *x* 10
πλεῖον amplius *p* 21
πλείονες multi *p* 18
πλήν excepto *bb* 2
πληροῦν implere *f* 14 *j* 16
ποιεῖν (*ποιεῖσθαι*) facere *a* 21 *k* 7 *l* 10 *p* 20 *u* 20 *v* 1 *y* 3 *ee* 5: agere? *ff* 19: *ποιητής* factor *hh* 15
ποιμαίνειν pascere *c* 14
πολεμεῖν oppugnare *k* 16
πόλις urbs *f* 5 6 *v* 3 15: ciuitas *p* 9
πολυμαθής nimium edoctus *gg* 17: *cf διδάσκειν*
πότος conuiuium *f* 2
πρᾶγμα res *j* 23 *v* 25 *w* 14 19 25 *x* 8: negotia *x* 4
πρᾶξις actus *j* 4 *aa* 11 *hh* 5
πράττειν facere *h* 13: agere *u* 14
πρέπειν decet *m* 13
πρεσβεύειν exorare *d* 22
προαιρεῖσθαι proferre *n* 1
πρόθυμος paratus *f* 8
προῖεσθαι proponere *f* 10
προλαβών antecedens *gg* 19
προπέτεια contumacia *bb* 9
προσάγειν offerre *h* 17 *n* 17
προσδέχεσθαι admittere *u* 2 4: suscipere *u* 8 *aa* 18 *dd* 18
προσεδρεύειν? obseruare *x* 20
προσευχή oratio *d* 2 *o* 25
προσήκων conpetens *hh* 12
προσιέναι adire *i* 16 20
προσκαλεῖν aduocare *q* 8: *cf ἐπικαλεῖν*
προσλαμβάνειν (-*εσθαι*) suscipere *b* 18 *f* 7
προστάσσειν praecipere *i* 14 *s* 10 *x* 6 *y* 15
προστίθεσθαι sequi? *t* 14
προσφέρειν offerre *k* 4 *l* 8 16 *n* 9 *o* 22: *cf ἀναφέρειν*
προσφορά oblatio *n* 20 *o* 16
πρόσωπον os *i* 3
προφάσει gratia *o* 4 (*cf λόγῳ*): occasio *w* 7 18 praetextum *x* 2
προχειρίζειν ordinare *l* 19: promouere *n* 1 (*ee* 22)
πτέρυξ pinna *c* 15

De pronominibus haec dicenda sunt

notaueris interpretem neque quoniam (*nisi pro* ἐπειδή *g* 18, ἐπείπερ *x* 21) *neque* quia *adhibuisse, sed* quod *passim* (*b* 12 *d* 16 *f* 4 6 8 14 *h* 16 24 *i* 2 5 *k* 14 *m* 9 10 17 20 *n* 24 *dd* 21 *hh* 11)